

BÁRTH JÁNOS

ÚZ-VÖLGYI MAGYAROK

Bárth János: Úz-völgyi magyarok

BÁRTH JÁNOS

ÚZ-VÖLGYI MAGYAROK

Településnéprajzi és népesedéstörténeti
tanulmány

Kecskemét
2004

Megjelent
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
és a Nemzeti Kulturális Alapprogram
Ismeretterjesztési és Környezetkultúra Kollégiuma

valamint
a kecskeméti ES Invest Kft.
anyagi támogatásával.

A kutatás kezdeti szakaszában a néprajzi terepmunkát az OTKA támogatta.
(T 026471, 1998–2001)

ISBN 963 216 334 6

Fényképek

Az archív képek (1–31.) ismeretlen szerzők felvételei.
A színes (32–45.) és a fekete-fehér képek (46–97.) Bárth János felvételei.
A borítón Bárth János: *Csángó asszonyok az Úz vize mellett* című
felvétele látható (2003)

Rajzok

Hagyományos tusrajzok: Janzsó Mariann
Számítógépes épületrajzok: Stasisin Izolda

Német fordító Sági Norberta
Korrektor Békési Bernadett

Számítógépes előkészítő Veszely Ferenc

Kiadja

a BÁRTH Társadalomtudományi Bt.
H-6000 Kecskemét, Batthyány u. 17.
Tel.: 76/ 477-065
E-mail: kecskem1@axelero.hu

TÁJ, NÉP, TÖRTÉNELEM

Az Úz patakról és az Úz-völgy fogalmáról

A történeti Erdély keleti szélén, a moldvai határ közelében, a Keleti-Kárpátok hegykoszorújának vonulatában, a Csíki-havasok területén fekszik az a patakokkal, patakvölgyekkel szabdaltnak, hegyekben, erdőkben bővelkedő, járható utakban szűkölködő, alacsony népsűrűségű vidék, amelyet tanulmányomban, mások példáját követve,¹ *Úz-völgy* néven emlegetek. A tudományos megfontolásokkal, íróasztalnál kreált tájjelölő *Úz-völgy* név használatát az indokolja, hogy néhány kivételnek mondható helyet leszámítva, olyan területekre vonatkoztatva alkalmazom, amely terület az Úz patak vízgyűjtő területének tekinthető.² A jobb XX. század végi – XXI. század eleji térképek *Csinód* és *Egerszék* településneveket, keletebbre *Aklos* és *Baska* „külsőterületi lakott hely”-neveket, az erdélyi határ közelében pedig *Úzvölgy* vagy *Úzvölgye telep* helynevet tüntetnek föl az Úz-völgyi tájon.³

A gyors folyású *Úz pataka* Csíkszentmárton „háta mögött”,⁴ a Rugát nevű hegy keleti oldalában⁵ ered. Egyre növekedve és jelentős cikkcakkokat rajzolva Moldva felé folyik, ahol a Szeret felé törekvő Tatrosba ömlik.

Az Úz erdélyi folyásának, illetve az Úz erdélyi vízgyűjtő területének két jól elkülönülő szakasza van: a Felső-Úz-völgy és az Alsó-Úz-völgy. A Felső-Úz-völgy az Úz eredésétől az *Egerszék pataka* Úzba ömlésének tájáig, az ún. *Egerszék szádja*-ig terjed. A keletebbre eső Alsó-Úz-völgy az *Egerszék szádjától* a moldvai határig húzódik.

Az Úzba számos kisebb-nagyobb patak ömlik. Ezek völgyei a táj embere számára fontos tájékozódási, helymeghatározási pontok. Ezért a jelentősebb vízfolyások felsorolása elengedhetetlen a táj tagoltságának érzékeltetéséhez.

¹ ORBÁN Dénes 1997, TAKÁCS György 2001.

² Tanulmányomban a bemutatandó Úz-völgyi területhez számítom Gyürkét és Csobányost is, holott tulajdonképpen a Csobányos-patak vízgyűjtőjébe tartoznak. Földrajzilag nincs közük a szomszédos Úz-völgyhöz. A közigazgatási együvé tartozás és a népi azonosság miatt azonban együtt szerepeltethetők Csinóddal és Egerszékkel, annál is inkább, mivel Gyürke tanyái az egerszéki tanyavilág „meghosszabbításának” tekinthetők.

³ *A Csíki-havasok és a Gyimesek turistatérképe*. 1:50 000. Szerkesztette és az ismertető szöveget írta Zsigmond Enikő. DIMAP Bt., Budapest, 2000. (Sajnos a térkép ismertető szövegének írója Csinód és Egerszék tanyavilágát a Csíkszentmártoni egyház ffilájának tüntette föl, holott mindkét terület Csíkszentgyörgy községhez tartozik és mindkét kápolna a Csíkszentgyörgyi egyház ffilája.) – *Csángó föld* c. térkép. Szerkesztette és a névanyagot összeállította: Sasi Attila. TOPOGRÁF Térképészeti Kft., Budapest, 2002.

⁴ Orbán Balázs kifejezése. (ORBÁN Balázs 1868–1873. II. 55.)

⁵ Orbán Balázs úgy tudta, hogy az Úz az *Ástut feje* nevű helyen ered. (ORBÁN Balázs 1868–1873. II. 55.) A XXI. század elején a bánkfalviak a *Radován* nevű völgyben emlegetik az *Úz fejét*. A Radován völgyön keresztül szekereztek ki csinódi kaszálóikra.

Fontosabb patakok, völgyek az Úz vize mellett, a Felső-Úz-völgyben: Baloldalt: *Békás pataka, Szállás pataka, Váné pataka, Kicsi Lenes pataka, Nagy Lenes pataka* (röviden: *Lenes pataka*), *Gábri pataka, Égettvész pataka, Egerszék pataka*. Jobboldalt: *Görödszege pataka, Katírésze pataka, Órház pataka, Aklosbérce pataka, Fazekasok pataka, Katorga pataka*.

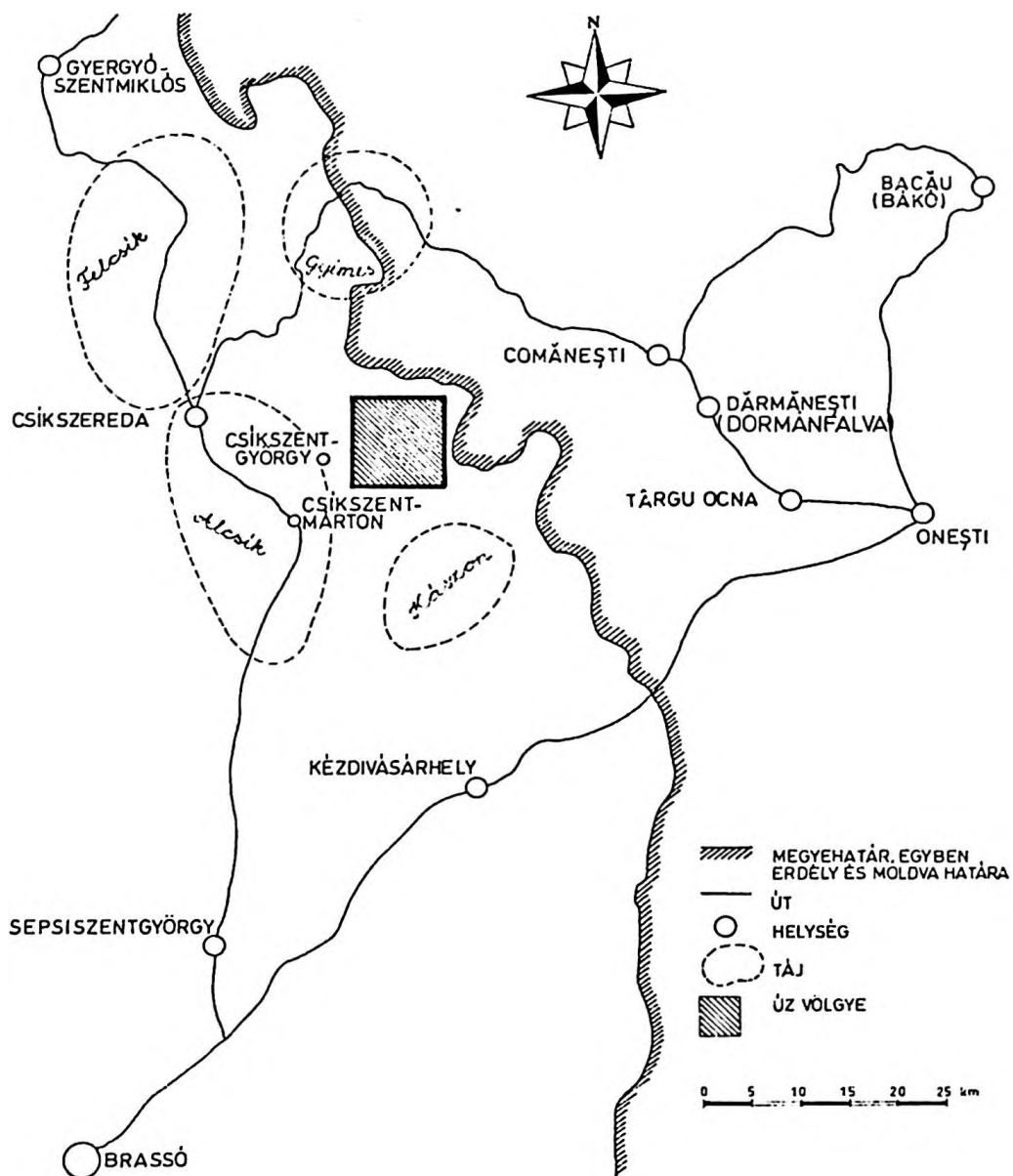
A Felső-Úz-völgy patakjai közül legszámottevőbb a *Heveder pataka* és a *Birde pataka* összefolyásából keletkező *Egerszék pataka*, amelyet a következő csermelyek és patakok növelnek: Baloldalt: *Vézdomb pataka, Vargyasok vize, Urusok pataka, Bába pataka, Kicsi-patak*. Jobboldalt: *Soósvápa pataka, Csinód pataka, Borok pataka*. A *Csinód pataka* a *Mély-patak*, az *Ügyvéd pataka* és a *Hosszúsorok pataka* összefolyásából jön létre.

Néhány patak neve hajdani csíkszentgyörgyi birtokló család nevét örzi. Ilyen pl. a *Vargyasok vize*, az *Urusok pataka*, a *Borok pataka* elnevezés.

Fontosabb patakok, völgyek az Úz vize mellett, az Alsó-Úz-völgyben: Baloldalt: *Baglyod pataka*, a beleömlő *Leuj patakával, Sáros pataka, Bence pataka* a beleömlő *Duka patakával, Lófogó pataka, Hosszú pataka, Tölgyes pataka, Vágás pataka, Medvés pataka, Sétár pataka, Rác pataka, Sóvető pataka, Magyarós pataka* a beleömlő *Lápos patakával, Tábla pataka, Koporia pataka*. Jobboldalt: *Dránicás pataka, Jahoros pataka, Meggyes pataka, Baska pataka, Tölgyes pataka, Veresvíz pataka*.

Túlmutatna e tanulmány keretein annak a szövevényes képnek a bemutatása, hogy a Fiság menti falvak, elsősorban Csíkszentgyörgy, Bánkfalva, Csíkszentmárton, Csekefalva mikor, miként, milyen mértékben részesültek az Úz völgyéből. Megelégszünk itt annak a ténynek a rögzítésével, hogy a XX–XXI. század fordulóján az Alsó-Úz-völgy legfontosabb része Csíkszentmárton, a Felső-Úz-völgy nagy része pedig Csíkszentgyörgy község közigazgatási kötelékébe tartozik. Csíkszentgyörgy község részét képezi még az Úz vízgyűjtőjén kívül eső, de hozzá ezer szállal kapcsolódó Gyürke és Csobányos lakott területe. A romániai értelemben vett Csíkszentgyörgy „község” két vezérfaluja: Szentgyörgy és Bánkfalva úgy osztozik a Felső-Úz-völgyön, hogy Egerszék jobbra szentgyörgyi, Csinód pedig bánkfalvi területnek számít. Egyházi vonatkozásban is elkülönül az Úz erdélyi folyásának két szakasza. Az Alsó-Úz-völgy a csíkszentmártoni római katolikus plébánia felségterülete. A Felső-Úz-völgyben fekvő Egerszék és Csinód pedig a csíkszentgyörgyi egyház fíliája. A csíkszentgyörgyi pap dolga a fentebb említett Gyürke és Csobányos egyre fogyatkozó népének gondozása is.

A fentebb bemutatott tágabb értelmű, az *Úz pataka* egész erdélyi vízgyűjtőjére kiterjedő Úz-völgy fogalom mellett, létezik egy szűkebb jelentésű, jobbra csak az Alsó-Úz-völgy Tölgyes nevű kiszélesedő völgy

1. ábra. Az Úz-völgy Alsóik és Moldva, Gyimes és Kászon között

szakaszára vonatkozó Úz-völgy (Valea Uzului) fogalom is. Elsősorban a hivatalos, közigazgatási és egyházi szóhasználatban gyakori.⁶ Tükrözik a különböző térképek is, amelyek *Úzvölgy*, *Úzvölgye telep* és hasonló megnevezésekkel illetik a Tölgyes területén kialakult gyártelepet, munkás lakótelepet és katonai laktanyaegyüttest. Ez a szóhasználat hatott a táj népi helymegjelölési és népcsoport megjelölési gyakorlatára is. A csinódi és az egerszéki csángók, akik maguk is az Úz patak közelében, esetleg éppen az *Úz mellyékén* laknak, gyakran használják a tölgyesi telepre vonatkoztatott *Úz* kifejezést, mondván *Úzban jártam*, *Úzban dolgoztam*, *Úzba mentem* stb. Ugyanők a határszéli, távoli tölgyesi telep hajdani lakóit *úziak* megjelöléssel emlegetik.

Tanulmányomban az Úz-völgy kifejezést tágan értelmezem, és általában az *Úz pataka* teljes erdélyi vízgyűjtő területének jelölésére használom. Ezen a viszonylag nagy területen belül az Alsó-Úz-völgygel érdemben nem foglalkozom. Csak jelzesszerűen utalok az ottani viszonyokra. Nem az Alsó-Úz-völgy és azon belül nem a tölgyesi fafeldolgozó telep bemutatása a célom. Amikor tanulmányomban az Úz völgyéről írok, legtöbbször a Felső-Úz-völgyre gondolok. Arra a területre, ahol a XX. században Eger és Csinód néven csángó tanyavilág formálódott. A gyimesi eredetű Úz-völgyi csángóság paraszttanyái vonzottak erre a területre. Tanulmányom fő célja a csinódi és az egerszéki hegyi tanyák kialakulásának és életének bemutatása.

Úz mente – hadak útja

Az Úz patak völgye, legalábbis a kora újkorban és az újkorban, nem tartozott a Keleti-Kárpátok elhíresedett, felkapott átkelő helyei közé. Moldva és a Székelyföld közötti összeköttetés szempontjából az Úz mentének jelentősége nem mérhető össze pl. a Gyimesi-, vagy az Ojtozi-szoros jelentőségével. Ennek bizonyára az volt a legfontosabb oka, hogy az Úz patakot évszázadokon át nehezen járható út követte. Ebből a szempontból a XX–XXI. század fordulójának úttalan állapota nem újszerű tünet, hanem egy kontinuos sajátosság megjelenési formája.

⁶ A csfkszentmártoni plébánia irattárának frott dokumentumaiban (CSISZEMÁPI) az Alsó-Úz-völgyi fliát rendszeresen *Úz-völgy*-nek nevezték. A Gyulafehérvári Érseki Levéltár (GYÉL) püspöki irataiban, ha nagyritkán előfordul Csikszentmárton Úz-völgyi (tölgyesi) fliája, arra az éves mutatókban az *Úzvölgye* kifejezéssel lehet ráutalni. – Ezt a szóhasználatot tükrözi többek között Sepsiszéki Nagy Balázs jeles tájismertető könyve (SEPSISZÉKI NAGY Balázs 2000. 82., 108.) és Sylvester Lajos hadtörténeti munkája is. (SYLVESTER Lajos 1996.)

Orbán Balázs, aki Kászon felől érkezve a *Bence pataka szádjában*, vagyis *Aklosban* érte el az *Úz patakát*, némi borzadállyal írt az Úz menti, hosszú *Kistölgyesi-szoros* útviszonyairól: „Az Úz vidéke vadregényes havasi táj, mindenfelől magas, meredek fenyvesnőtte; itt-ott sziklaszálakkal ékes havasok keretelik be a folyam szűkre szabott völgyét, hogy csak is a zajongva rohanó pataknak és az útnak marad fősvényen kimért helye; ez út pedig legborzasztóbb minden havasi útaink közt, az úton szikladarabok, melyeken alig lehet áthatolni, a folyamon hidak, melyekre lépni borzad az ember, mert azok akként alkotvák, hogy két átvetett gerendára reá vetnek egy halom szindeszkrét, melyek a lovak léptei alatt ide s tova csuszálnak. Ilyek ezen félelmetesen ingó hidak, melyek alatt néha nagy mélységben rohan a sziklaéleken habbá tört folyam, s melyre lépni csakis az ily borzadályos átkelekhez szokott havasi ember és ló mer.” Nem véletlen, hogy a Székelyföld jeles vándora felindultságában úgy ítélte meg, hogy a Kistölgyesi-szorosban csak csempészek közlekednek Erdély és Moldva között. Bizonyára kénytelenek voltak ezen az úton járni azok a faszállító szekerek is, amelyek az Orbán Balázs által jelzett 14 Úz menti „fűrész” fáját hordták.⁷

Az Úz mente tehát az újkorban nem számított híres átkelőhelynek, sokak által ismert országkapunak, de embert és állatot próbára tevő, rossz útjával mégiscsak határátkelőhely volt Erdély és Moldva között, mondhatnánk: szűk rés a hatalmas hegyek átjárhatatlan falán, amit a forgalmas utakat elkerülő ki- és beosonók, menekülők, titokban járók, valamint a keletről érkező kisebb-nagyobb hadak, portyázó, fosztogató csapatok mindig számontartottak és szükség esetén igénybe vettek.

Talán az sem törvényszerű, hogy a XIX–XX. században nehezen járható út mindig ugyanolyan nehézségeket okozott a közlekedőknek. Lehetséges, sőt feltételezhető, hogy a nagyarányú fakitermelés, erdőpusztítás, feldolgozás előtti időkben, pl. a középkorban az Úz mellett haladó utat nem érte rendszeresen a faszállító szekerek terhe, és ezért kevesebb nehézséggel lehetett közlekedni rajta. Másrészt feltételezhető, hogy az út nem mindig követte szorosan a kanyargó patakat.

E tanulmánynak nem feladata a történelem kódébe vesző idők históriáinak nyomozása, különösen nem a hadtörténet eseményeinek boncolgatása. Ezért csak utalok néhány efféle történeti kérdésre.

Az Úz patak neve a háromszéki Úzon falu nevéhez hasonlóan a hajdani úz nép magyar nevét őrzi. Az úzok, a besenyőkhöz, kunokhoz, jászokhoz hasonlóan, törökös nyelvű keleti néptörödékként telepedtek le az Árpád-kori Magyarország területén.⁸ Egy csoportjuk valószínűleg az Úz vize tájékán,

⁷ ORBÁN Balázs 1868–1873. II. 40., 55–56.

⁸ KRISTÓ Gyula (főszerk.) 1994. 503. – KNIEZSA István 1938. 439. – LIGETI Lajos 1986. 537.

talán éppen a szép fekvésű tölgyesi völgyben, vagy esetleg a *Kőköz*-ön, *Kőkert*-en kívül teljesített határőri szolgálatot. Figyelemre méltó, hogy Orbán Balázs a tölgyesi völgy nyugati végén, az Úz jobb partján, a Bükkös nevű területen egy háromszög alakú régi erődítmény nyomait vélte felfedezni, amelyhez „népregéket” is tudott társítani.⁹

Ugyancsak Orbán Balázs írta le, hogy a kutatásai idején még látható határszéli négy hatalmas földtöltés és sánc közül egyet a székely határőrezred készítette, hármat pedig 1849-ben a magyar honvédség építtette az orosz csapatok várható betörésének megakadályozására.¹⁰

Az első világháború idején, különösen 1916 kora őszén és 1917 tavaszán több összecsapás színtere volt az Úz-völgy határközeli szakasza a határvédő magyar és a betörő román katonák között. Az első világháborús harcok emlékét hirdeti a *Magyarós patakában* álló kápolna. A magányos épület hátfalában az alábbi szövegű táblát helyezték el: „*Tervezte és építette Varga János honvédtábornok tizedes, 1917.*” A kápolna belsejében pedig egy másik táblán a következő szöveg olvasható: „*Isten dicsőségére és az Úz-völgyi harcok emlékére emelte a M. Kir. Munkácsi 11. honvéd gyalogezred, 1917.*” A hajdani kaszárnyák közelében lévő tölgyesi temető egyik sírkövére ezt a szöveget vésték: „*Hősi halált halt Tóth István honvéd 11. M. Gy. e. a Magyarósi küzdelemben 1917. március 26.*”

A második világháború idején, 1944. augusztus 26-án a szovjet hadsereg áttörte az Úz-völgyi határon épített magyar védelmi vonalat. Szeptember 11-ig elkeseredett harc dúlt a betolakodó oroszok és a hőiesen ellenálló magyar honvédek között.¹¹ Az elesett magyar katonák egy része, 136 hősi halott a tölgyesi temetőben nyugszik. Az 1990-es évek elejétől minden évben augusztus 26-án kegyeletes megemlékezések színtere a hajdani véres harcok tájéka. A második világháborúra emlékeztet a tölgyesi kaszárnyák építészeti együttese, amelyet a *kicsi magyar világ* idején, az 1940-es évek első felében a magyar hadsereg hozott létre. A farönkökből rakott épületeket a XX. század második felében román úttörőtáboroként hasznosították.

A harcok színterétől nyugatabbra lakó csinódi és egerszéki csángók emlékezetében viszonylag sok emlék él a tölgyesi laktanyából Csinódra kiránduló, vagy valamely hosszabb utat Csinódon megszakító „snájdig” magyar katonatiszteréről, akik a csinódi *Kati csárdában* leplezetlen vidámsággal töltötték idejüket. De ugyanez a népi emlékezet őrzi a magyar katonák visszavonulásának szomorú képét is. Történetek keringenek az út

⁹ ORBÁN Balázs 1868–1873. II. 56.

¹⁰ ORBÁN Balázs 1868–1873. II. 56.

¹¹ SYLVESTER Lajos 1996.

szélén felrobbant aknákról, az újabb és újabb halottokról, a sebesültek szenvedéseiről.

A visszavonuló magyar katonákat követő oroszok mély nyomokat hagytak a Felső-Úz-völgy csángóságának emlékezetében. A Csíki-medence felé tartó orosz katonák némely csoportjai körülbelül két hétig jártak-keltek a csinódi és az egerszéki tanyák tájékán. Kényük-kedvük szerint öltek, erőszakoltak, fosztogattak. Minden indok nélkül agyonlőttek csángó parasztokat. Megerőszakoltak asszonyokat, lányokat. Elhajtották, levágták a megtalált állatokat. Az egyik *Őrház patakai* családnak 1944 nyarán, az orosz betörés előtt 8 fejős tehene, 1 pár ökre, 1 pár lova, sok tinaja, borjúja, 50 juha volt. Mire az oroszok elvonultak, a családnak egy jószága sem maradt.

Hadtörténeti emlék maga a moldvai határig vezető Úz-völgyi út. A Románia 1916 végi elfoglalásában kulcsszerepet játszó Mackensen német tábornok parancsára már az első világháború idején elkezdték töltögetni, építeni. Kövel azonban nem burkolták. A Rugát serpentinjeit viszont elkészítették. A *sömlékes* helyeken boronafákat fektettek le. A népi emlékezet szerint *talján* és cseh katonák is serénykedtek az Úz-völgyi közlekedés könnyebbé tételében. Legteljesebb, leghasználhatóbb formájában az 1940-es évek első felében a magyar katonai hatóságok építették meg munkaszolgálatos katonák közreműködésével. A szükséges követ *Egerszék* bűtejin, a *Kősorka* nevű helyen fizetett munkások bányászták, és fizetett gyimesi, kósteleki, egerszéki és csinódi fuvarosok szekerekkel hordták az út közelébe. A zsidó útépítő kényszermunkások a meghegyezett keskeny köveket hegyükkel lefelé szorosán egymás mellé állították. Így jött létre a kövezett útburkolat. Az út építői Aklosban, *Baglyod* tövében, a Rugát alatt barakkokban laktak. 1945-től az ezredfordulóig a hajdani hadi út fokozatosan romlott. Tulajdonképpen a gyakran közlekedő, farönköket szállító óriás teherautók tették tönkre. Rendszeres javítás híján fél évszázad alatt az út némely szakasza helyén olyan terep keletkezett, amely alig különbözik az Orbán Balázs által leírt és fentebb bemutatott XIX. századi, közlekedésre használt tereptől.

Az első világháború idejéből, illetve a XIX. század végéről, a XX. század elejéről származó hadtörténeti emlék Csinód területén az *Őrház pataka* helynév. Az őrház névvel jelzett patakot és völgyet korábban valószínűleg másként hívták. Talán éppen *Fenyő pataká*-nak. Erre utal, hogy a patak eredetének tájékát az *Úz feje*, *Egerszék feje* helynevek mintájára *Fenyőfeje*-nek nevezik. Az *Őrház pataka* helynév annak emlékét őrzi, hogy a *Fenyőfeje* felől érkező patak „alsó” szakasza mellett, a mai csinódi templom közelében Póra András mostani háza tájékán az első világháború

idején és talán valamivel előbb is,¹² egy *Őrház*-nak nevezett faépület állt, amelyben az Osztrák-Magyar Monarchia katonatisztjei tartózkodtak. A hadvédelemmel, határfelügyelettel foglalatoskodó katonák a Lesőd felé eső hegyoldal egyik távoli forrásából, kifűrt közepű, hengeres fa-elemekből összeállított csatornán vezették házukhoz a vizet. Erre emlékeztetnek a *Csatornya* és a *Csatora pataka* helynevek. A hajdani őrházat az I. világháború után lebontották, miként a baskai és az aklosi katonai barakkokat, istállókat is.

Ahol az Úzba siető *Aklosbérce pataka* keresztezi az Úz-völgyi utat, az 1940-es években, a „kicsi magyar világban” egy hatalmas rúdon piros-fehérezöld zászló lengedett. A hajdani országzászló helyét és környékét a csinódi és az egerszéki csángók az ezredfordulón is *Zászlófa* néven emlegetik.

Az Alsó-Úz-völgy

Az *Egerszék szádja* és az erdélyi határt jelentő *Kököz* vagy *Kökert* közötti területet, jobb kifejezés híján, az *Alsó-Úz-völgy* összefoglaló névvel illetjük. Fontosabb állomásai, tájékozódási pontjai, nyugatról kelet felé haladva: a hajdani *csinódi fűrésztelep* a *Baglyod szádjában*, *Aklos* a *Bence pataka szádjában*, *Baska* a *Baska szádjában*, a *Tölgyes* vagy *Tábla pusztája* nevezetű széles völgy, a *Magyarós-patak* a hadikápolnával, Erdély és Moldva történelmi határa a *Kököz*-ben.

Az Alsó-Úz-völgy elsősorban abban különbözik a Felső-Úz-völgytől, hogy a XX. században nem vált a gyimesi expanzió célpontjává, és nem lett csángó tanyákkal behálózott terület. Az Alsó-Úz-völgyben nem szénatermesztésre és tejgazdaságra alapozott paraszttanyák, hanem fakitermelő, fafeldolgozó ipartelepek, munkaházak, erdészeti létesítmények, határvédő katonai objektumok törték meg a természeti környezet többezer éves uralmát. Jelentősen előrehaladt az erdőpusztítás. A táj havasi legelőin tavasztól ősziig a Fiság menti alcsíki falvak, elsősorban Csíkszentmárton, Csíkszentgyörgy és Bánkfalva marhagulyái, juhnyájai legelésztek.

Orbán Balázs az Alsó-Úz-völgyet tanulmányozta és ismertette Úz-völgy címen. Kászon felől érkezett a területre. A meg nem nevezett *Aklosban*, a *Bence pataka szádjában* érte el az Úz patakot. Miként fentebb már

¹² Bár a népi emlékezet az őrházat az első világháborúval hozza kapcsolatba, szükséges megjegyeznünk, hogy a csinódi, egerszéki csángók legelső tanyateremtői jobbra az 1910-es években érkeztek Úz-völgyi lakóhelyükre, következésképp a korábbi időkről kevés személyes tapasztalattal rendelkeztek. Figyelemre méltó ugyanis, hogy az ún. harmadik katonai felvételen, amelynek erdélyi térképalapjai papírforma szerint 1872 és 1884 között készültek, már olvasható az *Őrház-patak* felirat! (HIT. III. kat. felv. 5476/3.)

bemutattam, lesújtó véleménye volt a *Kistölgyesi-szoros* útviszonyairól. Elítélte a 14 „fűrész” tevékenységével összefüggő erdőpusztítást. Megörvendezettte viszont a *Tábla pusztája* vagy más néven *Tölgyes* gyönyörűséges fekvésű, orsószerűen kiszélesedő völgye.¹³

Az ún. első katonai térképfelvétel erdélyi lapjait, a magyarországiaktól előbb, 1769 és 1773 között készítették.¹⁴ Ha rátekintünk azokra a térképlapokra, amelyek az Alsó-Úz-völgyet és környékét ábrázolják, láthatjuk, hogy 1770 táján, Mária Terézia korában még jószerevével háborítatlannak volt mondható a magashegyi táj erdőben, havasi legelőben bővelkedő természeti képe. Települések, állandó lakóházak valószínűleg nem léteztek a vidéken, még a *Tölgyes* névvel jelölt, határ előtti, szép fekvésű széles völgyszakaszon sem. A patakoknál csak az erdei utak kanyarogtak szeszélyesebben. Hegyenvölgyön áthatolva behálózták a havasi erdőrengeteget.

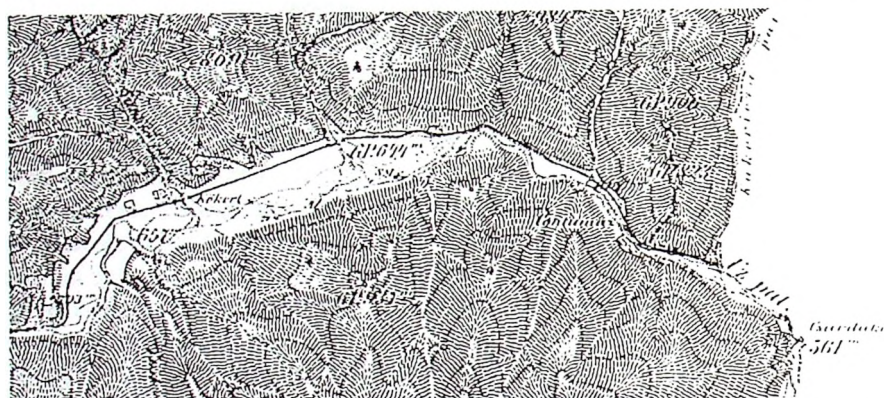
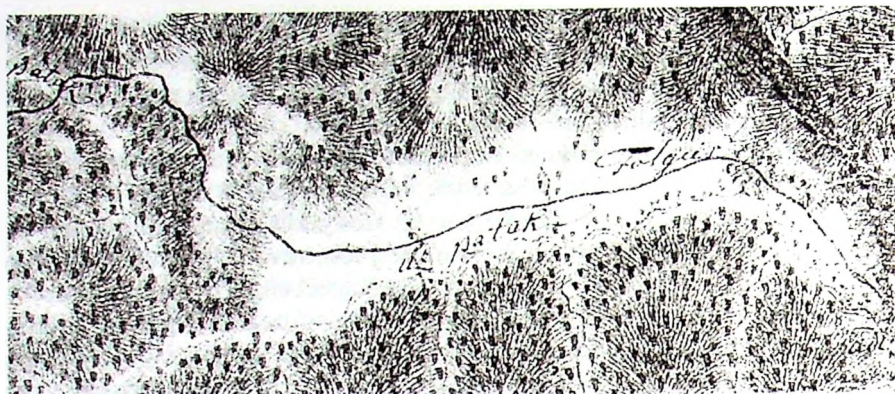
Az utak létének tényére és a magyar földrajzi nevek sokaságára azért érdemes figyelni, mert együttesen bizonyítják, hogy az Alsó-Úz-völgyi határszéli táj nem gazdátlan vadonként élte a XVIII. században életét. Minden négyzetméternek volt tulajdonosa, birtokosa. Minden hegyét, hegyoldalát, völgyét, patakját, erdejét, legelőjét magyar néven emlegették azok a csíki székelyek, akik a területet erdőlésre, legeltetésre, szénakaszálásra használták, és akik az erdei utakon rendszeresen jártak-keltek, közlekedtek, állatot hajtottak, terhet szállítottak.

Az első katonai felvétel Alsó-Úz-völgyi térképlapjain láthatunk egy X sossal kísért hosszú útjelzést, amely valószínűleg valamiféle örvonal ábrázolásának tekinthető. A különös örvonal nem a moldvai határon, hanem attól nyugatabbra haladt. Néha 3–4 kilométerre megközelítette Erdély szélét, máskor cikkcakkjai 10–15 kilométerre is eltérültek a határvonaltól. Délen, Kászon legkeletibb hegyei között, a határhoz közel lépett be az általunk tanulmányozott területre. Hirtelen nyugatra fordult, átkelt a Baska patakon. Északnyugatra tartva, Aklosnál haladt át az Úzon. Néhány kilométert a Bence patak völgyében észak felé ment, majd némi kerülővel nyugat felé vette az irányt. A Kerekbükk tájékán északra fordult. A Csobányos közelében, a határtól alaposan eltávolodva, még nyugatabbra lendítette egy nagyívű kanyarulat. Gyürcétől nem messze átkelt a Csobányoson és északra, vagyis Gyimes felé haladva elhagyta az Alsó-Úz-völgyi tájat.

Az örvonal alapja valószínűleg egy erdei ösvény vagy erdei nyiladék jellegű út volt, amelyen gyalog vagy lóháton könnyen mozoghattak az őrszemélyzet tagjai. A közlekedő utat valamiféle kerítés, árok, sánc is

¹³ ORBÁN Balázs 1868–1873. II. 55–57.

¹⁴ HIT. I. kat. felv. 197., 213.

2. ábra. Az Úz-völgy kiszélesedése (Tölgyes) Erdély és Moldva határa közelében.
Fent: HIT. I. kat. felv. 1769–1773. 117. – Középen: HIT. II. kat. felv. 1869–1874.
sect. 14. ost. col. X. – Lent: HIT. III. kat. felv. 1872–1884. 5476/4.

követhette. Fontosabb pontjain őrházak, őrtornyok állhattak mellette. Ezeket a német térképek legtöbbször „wacht” (őrhely) felirattal látták el. Az Alsó-Úz-völgy tájékán az alábbi őrhelynevek olvashatók a térképen: *Halász wacht* (Kászonban), *Baska wacht* (Kászon északi peremén), *Úz wacht* (Aklosban), *Csobányos wacht* (Két helyen a Csobányos vizétől délre). Két őrhely nevét az „örvonal, záróvonal” jelentésű nemzetközi „cordon” szó alkalmazásával képezték. A Bence patakától északra, a *Jaja feje* (Saj feje) helynévvel jelzett terület közelében olvasható a *Bence cordon*, tőle nyugatra, a Kerekbükk tájékán pedig a *Kerekbük cordon* felirat. A Csobányos északi oldalán egy útkereszteződés őrhelyét, bizonyára a mellette lévő tiszttal együtt, *Őrteleknek* nevezték. A Csobányos tájékán az örvonaltól keletre is előfordult a „wacht” jelzés. Talán egy régebbi, keletebbre haladó örvonalra emlékeztetett. A Csobányost az Aklossal összekötő út Csobányoshoz közeli szakaszán szerepel a *Jay (Saj) patak wacht* felirat. Azon a helyen pedig, ahol a Lovászó pataka befolyik a Csobányosba, az *altes wacht haus* (régii őrház) felirat olvasható.

Az örvonal bizonyára a határvédelem céljait szolgálta, de az egészségügyi záróvonal szerepét is betöltötte, annál is inkább, mert 1770 táján Moldvában nagy pestisjárvány dült.¹⁵

Az első katonai felvétel Alsó-Úz-völgyi lapjainak fontos tanulsága, hogy a XXI. század elejének embere számára küzdelmes előrehaladási lehetőséget nyújtó és már Orbán Balázs által is fölöttébb kárhoztatott kistölgyesi útszakaszt 1770 táján valószínűleg nem használták. Más szóval: Aklos és Tölgyes között, tehát az ún. Kistölgyesi-szorosban a Moldva felé vezető út nem az Úz keskeny völgyében haladt, hanem erősen eltávolodott a paktól. Aklosnál, valószínűleg a *Duka pataka* völgyében északkeletre hajlott. Megközelítette a *Saj havast*, majd nagy kanyarokat írva a hegyek között, a szép fekvésű tölgyesi medencében közelítette meg újra az Úz vizét. Ez az út hosszabb volt, mint később az Úz mellett haladó, de talán biztonságosabban és könnyebben lehetett közlekedni rajta. Bizonyára a fakitermelés, a „fűrészek” érdekét szolgálta az út átterelése a Kistölgyesi-szorosba a XIX. században.

A második katonai felvételt, az első felvétel után körülbelül száz évvel, 1869 és 1874 között készítették Erdélyben. Az Alsó-Úz-völgyet ábrázoló lapokon¹⁶ többek között látható a *Tölgyes* kiszélesedő, majd összeszűkülő völgye, amelyben a *Sóvető pataka szádja* tájékán két épületet ábrázoltak.

¹⁵ Vö.: EMSZT. VII. 248., TESZ. 2. 573. – A határszéleken való örököséről, a plájások tevékenységéről: SZÁDECZKY Lajos 1908. 378–379., 446–447., 448., 449–451., 463.

¹⁶ HIT. II. kat. felv. sect. 13., 14., 15. ost. colon. IX., X.

Valószínűleg a határőrizettel álltak kapcsolatban, miként a határ közelében látható *Contumác* jelzés is, amely egészségügyi veszteglőhelyet jelent.¹⁷

A második katonai felvétel készítésének ideje viszonylag közel állt Orbán Balázs Úz-völgyi látogatásának idejéhez. Ezért föltűnő, hogy a jeles székely krónikás nem tett említést az Úz-völgyi *Contumác*-ról és a *Sóvető pataka szádjában* álló két hivatali épületről. A „Székelyföld leírásának” II. kötete 1869-ben jelent meg, miből következik, hogy Orbán Balázs legkésőbb 1869-ben látogatta meg az Alsó-Úz-völgyet. A térkép viszont 1874-ig bármelyik évben készülhetett. Feltételezhető tehát, hogy 1869-ben az Úz-völgyi veszteglőhely és a két tölgyesi hivatali épület még nem létezett, ellenben Orbán Balázs látogatása után nem sokkal, az 1870-es évek első felében felépültek és működni kezdtek.

Az ún. harmadik katonai felvételt, a második után nem sok idővel, 1872 és 1884 között készítették.¹⁸ Tölgyesi lapján látható a második felvételen feltűnt két épület funkciójának jelzése. Az egyik ház mellett a *Finanzwacht* (Pénzügyőrség), a másik épületnél a *Zollhaus* (Vámhivatal) felirat olvasható. A két hivatali építmény közelében állt a *WH* (Wirtshaus), az Úz-völgyi csárda épülete. A határ közelében az előző térkép *Contumac* jelzése helyén, a *Gendarmerie Ksr.* (császári csendőrség) felirat szerepelt.

A harmadik katonai felvétel Aklosban is jelzett csárdát *WH* (Wirtshaus), *Aklosi csárda* felirattal. Az aklosi italmérőhely működése bizonyára az Úz-völgyi fakitermeléssel, az erdőpusztítással, a fafeldolgozással, a „fűrészek” üzemeltetésével állt kapcsolatban. A Csobányos-patak mellett, a határhoz viszonylag közel eső *Ördögkő pataka szádja* tájékán állt egy épület, amelyet *Finanz Wacht H.*-nak (pénzügyőrségi háznak) nevezett a harmadik katonai felvétel készítője. A Csobányos határmenti szakaszán a harmadik katonai felvétel rögzített egy egészségügyi örvonalat, amely az első katonai felvételen látható fentebb bemutatott hajdani örvonallal ellentétben hosszan, így az Úz tájékán is a határvonalon vagy közvetlenül a határvonal közelében haladt.

Az Alsó-Úz-völgy települési, népesedési szempontból legfontosabb területe az a szép fekvésű, hosszú völgy, amely az erdélyi határ közelében az Úz folyása mentén kiszélesedik, majd közvetlenül a határ előtt újra összehúzódik. Az első katonai felvétel térképlapján *Tölgyes*-nek nevezték a völgyet.¹⁹ Orbán Balázs a *Tábla pusztája* nevet örököltette meg jelölésére.²⁰ A táj embere a XX–XXI. század fordulója táján inkább a *Tölgyes* nevet

¹⁷ A Gyimesi nevezetes *Contumác*-ra, *Kontumácia*-ra: BÁRTH János 2003/b.

¹⁸ HIT. III. kat. felv. 5476/2., 5476/4.

¹⁹ HIT. I. kat. felv. 197.

²⁰ ORBÁN Balázs 1868–1873. II. 56.

használja. Mindkét név környező patakokkal és hegyekkel kapcsolatos. Miként van az Úz északi oldalán *Tábla* és *Tábla sarka* nevű hegy, valamint *Tábla pataka* nevű vízfolyás, az Úztól délre létezik *Tölgyes pataka* is, csak némely térképek *Tóbükke pataká*-nak jelzik.²¹ Valószínűleg a *Tölgyes* völgy-névnek is volt korábban *Tölgyes pusztája* alakja. A *Tábla pusztája* és a *Tölgyes pusztája* helynevekben a pusztas szó nem újkori prédiüm értelmű, miként a magyar nyelvterület nagy részén. Ezen a határszéeli tájon, miként a Gyimesben is, a pusztas kifejezés erdőből irtott, fátlan, mezőszerű helyet jelöl. Tehát a *Tábla pusztája* és a *Tölgyes pusztája* helynév valaha a *Tábla* nevű erdőhöz, a *Tábla* nevű patakhoz, illetve a *Tölgyes* nevű patakhoz kapcsolódó erdőtlen mezőt jelentette.

Orbán Balázs fölöttébb szépnek találta a *Tábla pusztája* vagy *Tölgyes* nevű völgyet. Úgy vélte, egy falu is megélne rajta, mivel földje terjedelmes és kaszálásra, földművelésre kiválóan alkalmas. Még a kukoricát is megtermi – állította egy „fűrészes” példája alapján, aki megpróbálkozott tölgyesi kis kertjében a törökbúza termesztésével.²² Alsó-Úz-völgyi tájismertetése végén ismét visszatért ahhoz a gondolathoz, hogy a *Tábla pusztájára* egy határszéeli falut kellene telepíteni.²³

Falu ugyan nem született a XIX–XX. században a *Kököz* és a *Kökert* szorosa előtti széles völgyben, de fafeldolgozó gyártelep a hozzá tartozó munkás lakóteleppel igen. Az ipari telephez társult még egy katonai laktanya és egy Aklosig, illetve Därmäneștiig vezető kisvasút. Mindezek a létesítmények a XX. század első felében élték fénykorukat. A XX. század második felében az ipari vasút sínjeit fölszedték, a kaszárnyaegyüttesből román úttörőtábor lett. A fafeldolgozó telep a második világháború harcaiban és a világháború utáni pusztítás következtében megsemmisült. A munkás lakótelep lassan és fokozatosan az enyészet martaléka lett. A telep, amelynek népességszáma az 1940-es évek elején felülmúlta egy átlagos erdélyi falu népességszámát, a XX. század végére szinte teljesen elnéptelenedett.

Mivel a tölgyesi ipartelep, mint egy határszéeli gyár és a hozzá tartozó munkáslakások együttese, a XX. század első felében magánvállalkozásként működött, a XX. század közepétől viszont az elmúlás éveit köszöntöttel rá, történeti kutatása fölöttébb körülményes és jószerével reménytelen tevé-

²¹ *A Csiki-havasok és a Gyimesek turistatérképe*. Szerk. és írta: Zsigmond Enikő. DIMAP Bt. Budapest, 2000. – Nem tévesztendő össze az Úzba északról ömlő, nyugatabbi *Tölgyes pataká*-val, amely a *Kis-tölgyesi-szoros* földrajzi névvel kapcsolatos.

²² Lehet, hogy ezzel a termelési kísérlettel áll összefüggésben a határszéeli *Kukorica-patak* víznév a második és a harmadik katonai felvétel Úz-völgyi lapján. (HIT. II. kat. felv. sect. 14. ost. col. X. – III. kat. felv. 5476/4.)

²³ ORBÁN Balázs 1868–1873. II. 56–57.

kenység. Szerencsére, miként korábban már utaltam rá, tanulmányomnak nem célja az Alsó-Úz-völgy települési és népességi viszonyainak, valamint iparterületének alapos föltárása. Ennek ellenére érintőlegesen üdvös lenne bemutatni a gyártelep történiáját. Sajnos, ez a felületes ismertetés sem egyszerű, elsősorban amiatt, hogy írott források nem állnak a kutató rendelkezésére, korábbi feldolgozások valószínűleg nem is születtek, a szóbeli visszaemlékezések pedig az időbeli nagy távolságból adódóan legtöbbször bizonytalanok és megbízhatatlanok.

Bizonytalan magának az Úz-völgyi gyártelepnek a születési időpontja is. A szomszédos Csobányos-völgy határközeli szakaszán Schulz József és Kaszab Soma vállalkozók, miután 1891-ben megvettek a vármegyétől egy 8 180 holdas erdőterületet, fűrészgyárat alapítottak, amelyhez népes munkáskolónia társult.²⁴ Hasonló vállalkozásként jött létre a XIX. század és a XX. század fordulója táján az Úz-völgyi nagy „fűrészgyár”. A hagyomány szerint a két háború között egy Rózemberg nevű zsidó birtokolta, aki kastélyt is építtetett magának gyára közelében a hegyoldalban. Ettől fontosabb, hogy több lakásos földszintes munkásházakból vállalati lakótelepet hozott létre, amelynek falai között több száz ember lakott.

A XX. század elején Vitos Mózes így tudósított az Úz-völgyi üzemről: „A Csíkmegyei erdőipar részvénytársaság Csík-Úz-völgyben 165 ezer forint befektetett tőkével 1897-ben deszkagyárat létesített, melyben 100 munkás nyer foglalkoztatást.”²⁵

Fennmaradt egy fénykép és egy képeslap 1916 tájáról az Úz-völgyi „fatelepről”.²⁶ A képek egy kicsit az amerikai vadnyugat településcsiráit idéző telepet ábrázolnak, kusza összevisszaságban álló faépületekkel.

A népi emlékezet nyolcvanra teszi azoknak a családoknak a számát, akik 1940 körül a gyári telepen laktak. Többségük magyarnak számított, de akadt köztük román, német és zsidó is. Messzi tájakról verbuválódtak. Sokan érkeztek Háromszékből és Szilágy vármegyéből. Viszonylag kevés volt köztük a gyimesi csángó.

A legtöbb gyártelepi lakos a római katolikus vallást követte. Kutatásaim során a csíkszentmártoni plébánián, sajnos, nem került elő olyan lista, amely a XX. század első felében az Úz-völgyi híveket vette volna számba, pedig az Úz-völgyi gyártelep lakóinak lelki gondozása a csíkszentmártoni plébánia kötelességei közé tartozott. A csíkszentmártoni kepelisták és más hasonló

²⁴ VITOS Mózes 2002. 88–89. – 1891-ben a két vállalkozó megvette a csíkszentmártoni és a csekefalvi közbirtokosság akkor még osztatlan, közös csobányosi részét is. Az erdő árából épült 1892-ben a csíkszentmártoni katolikus iskola. (CSISZEMÁPI. Pléb. ir. 1934.)

²⁵ VITOS Mózes 2003. 256.

²⁶ GYIBŰPI. Hist. Domus. Beragasztva egy háborús beszámoló dokumentumaként. – Ezúton köszönöm Márton József csíkszentgyörgyi káplán úrnak a kép másolásával nyújtott segítségét.

lélekösszeírások mindig megálltak a szentmártoni és a csekefalvi szélső házaknál. Nem tekintettek túl a havasok erdőrengetegein.²⁷

1937. júliusában Kocsis Sámuel maksai református lelkész elvetődött az Úz-völgyi gyártelepre és megpróbálta számbavenni a lelki gondozás nélkül ott élő reformátusokat. 76 lakost írt össze. A gyár óvodájában tartott vasárnapi prédikációját 60–80 személy hallgatta meg. Közülük 35-en vettek úrvacsorát.²⁸

A visszaemlékezések szerint a telepnek két iskolája is volt, amelyekben a két világháború között románul, 1940 után magyarul tanítottak. A gyár működtetett óvodát. Az emlékezők báltermet is emlegetnek. Az 1940-es években a kaszárnyák helyi áramellátásához kapcsolódva mozi is működött.

A népi emlékezet úgy tartja számon, hogy a fafeldolgozó üzem „hét gáteres gyár volt”. Deszkát vágott és szárított. 1944–1945-ben megsemmisült. Gépeit elvitték, berendezéseit szétszedték a „moldovánok”. Még a gyár épületének fedelét és fáját is elhordták. Az Úz-völgyi harcok következtében a gyártelep lakosai közül sokan meghaltak, orosz fogságba kerültek, szétszóródtak. Az 1945 után visszatérő lakosok gyár híján az erdőgazdaságban keresték kenyerüket, mígnem fokozatosan el nem fogytak.

A magyar népszámlálási statisztikák meglehetősen későn, 1910-ben kezdtek foglalkozni a „külterületi lakott helyek”, azon belül a tanyák, uradalmi majorok, bányatelepek, ipartelepek lakosságának kimutatásával. Az 1940-es népszámlálás adataiból megismerhetjük számos erdélyi falu és város határbeli telepének lélekszámát.²⁹ Sajnos, a kutató szerencsétlenségére Csíkszentmárton község nem tartotta fontosnak, hogy népességén belül megjelölje az Úz-völgyi gyártelep lakosainak számát. Így az „úzi” lakosságot az 1910. évi 1 034 fős csíkszentmártoni népességben kell keresni.

Csíkszentmárton népességszáma 1900-ban ugrott meg 1 464 főre a korábbi 1890-es népszámlálás 903 fős népességszámához képest. Ez az ugrás valószínűleg az Úz-völgyi „fűrészgyár” létrejöttével függ össze.³⁰

Csíkszentmárton népességszáma 1941-ben érte el a csúcst, 1508 főt. Ez a szám azonban magába foglalta a tölgyesi fafeldolgozó telep munkásainak számát is. Jó lenne tudni, hogy hányan laktak ekkortájt az Alsó-Úz-

²⁷ CSISZEMÁPI. Plébániai iratok. Különösen az 1921., 1927., 1929. esztendő!

²⁸ A Kiáltó Szó 1937. szeptemberi számában megjelentetett úti beszámolóját közli SYLVESTER Lajos 1996. 12–14.

²⁹ NÉPSZ. 1912.

³⁰ VARGA E. Árpád 1998. 228. – Nehezen indokolható azonban az 1910-re bekövetkezett csökkenés. – Az erdélyi püspökség 1903. évi schematismusa „in matre” szerepeltette a csíkszentmártoni 1 464 lakost, pedig ebből a népességből sokan több mint 30 kilométerre laktak a tulajdonképpeni anyaegyháztól. Ezt a szemléletet az a tényező magyarázza, hogy a schematismusba egyszerűen átvették az 1900. évi népszámlálási statisztika adatait, másrészt Alsó-Úz-völgy, bár lakói a csíkszentmártoni plébánia lelki gondozása alatt álltak, egyházjogi értelemben akkor nem számított filianak, csak Csekefalva. SCHEMATISMUS 1903. 74–75.

völgyben. Bizonyára lehettek 300-an vagy akár 400-an is, hiszen a következő népszámláláskor, 1956-ban, amikor az „Úzvölgy” népét külön föltüntették, Csíkszentmárton lakossága 1 091 főre csökkent.

Az Alsó-Úz-völgy népességét „Úzvölgye” néven 1956-ban mutatta ki először a statisztika. Bár ekkor a tölgyesi gyártelep már túl volt a második világháború pusztításain, a fafeldolgozó üzem tönkretételén, a munkás lakótelep pedig visszafordíthatatlanul a fogyatkozás és az elmúlás útjára fordult, a távoli telepnek még mindig 178 lakosa volt. 1966-ra az „úzi” népesség 127 főre, 1977-re 69 főre, 1992-re pedig 12 főre apadt.³¹ A gyulafehérvári püspökség 2000. évi schematismusa Csíkszentmárton „Úzvölgye” nevű filiájában 9 lakost tüntetett föl.³²

Az Alsó-Úz-völgyi katolikus hívek lelki gondozásának kérdésköre viszonylag későn tűnt föl az egyházi hivatalok irataiban.³³

1915. május 26-án Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök megbízta Nagy Antal csíkszentmártoni plébánost, hogy a plébánia területén működő csendőrök lelki gondozását végezze el. Nyilvánvalóan, a határszéli csendőr-őrs csendőreire gondolt, ezért megadta a templomon kívüli misézéshez akkortájt még nélkülözhetetlen engedélyeket: „... felhatalmazást adok a szabad ég alatti és vásár- és ünnepnapra kétszeri misézésre”, majd: „Megengedem, hogy az Úz-völgyi iskola helyiségében misézessen”. Nem sokkal később, 1915. június 9-én Nagy Antal csíkszentmártoni plébános levelet írt a Magyar Királyi VII. sz. Csendőrkerület Szárnyparancsnokságának Csíkszeredába: „... tisztelettel jelentem, hogy gróf püspök urunk önagyméltósága a kőkerületi csendőr-őrs róm. kat. legénységének lelki gondozásával megbízni méltóztatott, miértis tisztelettel kérem Tisztelt Czímet, hogy folyó hó 22-én de. 8 órakor az Úzvölgyi fatelep iskolaépületében tartandó isteni szolgálaton az illetékes legénységnek megjelenhetése iránt intézkedni méltóztatasson”.³⁴

A fentebb idézett levelezés ugyan a határőrző csendőrség lelki gondozásáról szólt, de az „úzi” munkáskolónia lakói számára tartott miséről is tudósított.

³¹ VARGA E. Árpád 1998. 229.

³² SCHEMATISMUS 2000. 212.

³³ Szórványosan előfordulnak „úzi” lakosokra vonatkozó korai anyakönyvi bejegyzések a környék plébániáinak anyakönyveiben. Pl. a csíkszentgyörgyi kereszteltek anyakönyve (1893–1910) tanulása szerint Incze Domokos csíkszentgyörgyi lelkész 1907. november 5-én megkeresztelte az 1906. október 5-én született Péli Erzsébetet, Péli Veronika Veresvíztöve-i lakos törvénytelen leánykáját. – Ugyancsak Incze Domokos keresztelte meg 1914. október 15-én az 1914. szeptember 13-án született Péter Gizellát, Péter János napszámos és Tancos Borbála leányát, akinek születési helyeként a Csíkszentmárton (Úzvölgy) fűrésztelep bejegyzés került az anyakönyvbe. Az Úz-völgyi szülésnél Óber Péterné bába segédkezett. (CSISZEGYŐPI).

³⁴ CSISZEMÁPI. Pléb. ir. 1915. – Az ügy gyulafehérvári iktatószáma: 3387/1915. – Az Úz-völgyi ipar-telep iskolája 1914 őszén épült föl. GYÉL. PHI. 3387/1915.

A csíkszentmártoni plébánia 1931. évi jövedelem-kimutatásából látható, hogy a szentmártoni plébánosnak évente 15 000 lei „lótartási átalány” járt az „Úzvölgyi filia után”.³⁵ A lótarás kérdése előkerült a csíkszentmártoni plébános egyik, 1941. május 19-én kelt panaszos hangvétellű levelében is: „A gyenge kepe-viszonyok között óriási teher a káplán- és lótarás a 36 kilométerre lévő Úzvölgy-fatelepe miatt, hol újabban a tekintélyes számú katonaság lelki gondozásával is meg vagyok bízva”.³⁶

1940. március 4-én levelet írt a csíkszentmártoni plébánosnak a szász katonai temetőket számontartó nagyszebeni szervezet képviselője. A levélben élénken érdeklődött az Úz-völgyi katonai temető iránt. Tulajdonképpen arra volt kíváncsi, hogy a 44 német, osztrák, román katona nevét tartalmazó mellékelt lista a temető fejfáin lévő nevekkel összevetve pontos-e. A plébános válaszából kiderült, hogy 15 évvel korábban állami rendelkezés folytán szedték össze az alsíki falvakból és a havasokból az első világháborús hősi halottakat, hogy egy közös katonai temetőbe temessék őket az Úz völgyében. Ebben a temetőben egy tömegsír és száznál több önálló sír kapott helyet. Kezdetben a sírok fölött névtáblás keresztfák álltak. A keresztek azonban időközben nagyrészt elkorhadtak, névtábláik elkallódtak. Tizenöt év múltával már senki sem gondolja a temetőt, „... csak alulírt r. k. lelkész végez évenként a hősökért a sírok fölött gyászszertartást”. Egyébként is 40 kilométerre van a falutól a kérdéses temető. Ebben a tévégi időben többet nem tud tenni – írta Nagy Antal plébános. Mentő ötletként közölte még a szebeni szervezet kíváncsiskodó vezetőjével: „Ezen temető közvetlen közelében van egy német érdekeltségű fűrésztelep. Méltóztasson a tulajdonos címére: Fritz Rosenberg, Valea-Uzului. Gara: Dărmănești, Jud. Bakau – megkeresést küldeni, ő mindenre pontosan megfelel.”³⁷

1936–1938 között Nagy Antal csíkszentmártoni plébános a karácsonyi, húsvéti és a pünkösdi ünnepkör idején káplánját küldte ki 2–3 napra Úzvölgybe, hogy a gyártelep munkásainak, gyermekeinek misézzen és hitoktatást tartson. 1938 nyarán Nagyboldogasszony ünnepe előtt az idős plébános maga vágott neki a fárasztó útnak, hogy meggyőződjön az Úzvölgyi helyzetről. Augusztus 15-én délután gyűlést tartott a telep katolikus családfőinek, amely gyűlésen jegyzőkönyv készült. Ebből tudjuk, hogy a plébános meglátogatta a gyártulajdonos Rosemberg családot, a Nagyboldogasszony-napi misét pedig a hadi kápolnánál tartotta nagy vihar és eső közepette. A gyűlésen részt vevő 30 családfő kimondta a csíkszentmártoni egyházközség Úz-völgyi fiókegyházközségének megalakulását. A gondnoki,

³⁵ CSISZEMÁPI. Pléb. ir. 1931.

³⁶ CSISZEMÁPI. Pléb. ir. 1941.

³⁷ CSISZEMÁPI. Pléb. ir. 1940.

„megyebírói” feladatra Steiner József kapott megbízást. Az egyháztanács tagja lett: Zeliger János, a Szent Erzsébet kápolna öre, Csillag Géza, Sólyom Ferenc, Ciliotta Antal, Haldenwang Károly, Aikler Károly, Mihály István, Tamás Mihály és Moha Sándor. A gyűlés további részében a plébános tájékoztatta hallgatóit arról, hogy a Rosemberg család megígérte: miséző kelyhet, miseruhát vásárol a Szent Erzsébet kápolnának, illetve anyagi támogatást nyújt a kápolna bővítéséhez. Mindezekért a nagylelkű jótéteményekért a plébános megígérte, hogy a Rosemberg família megkapja a fiókegyházközség „patrónusa” címet. Buzgolkodásáért az idős plébános Gyulafehérváron nem dicséretben, hanem megrovásban részesült. Az élet, és különösen a havasi élet valósága iránt fölöttébb érzéketlen püspöki kancellária kérdésekkel ostromolta, egyházbizalmi paragrafusokra oktatta a jót akaró lelkipásztort. A hetekig burjánzó ügy leveleiből tudjuk, hogy a gyártulajdonos, zsidó Rosembergék kikeresztelkedtek. A család egyik ága katolikus, másik ága evangélikus lett. Ifj. Rosemberg Frigyesnek éppen 1938-ban adott a gyulafehérvári püspökség fölmentvényt a vegyesházassági korlátok alól, hogy akadály nélkül házasságot köthessen Dármáneştiben Karen Emma Zsófia Gehlsennel. Idősebb Rosemberg Frigyes Berlinből származott. Nyugalmazott ezredesnek titulálták. Hajdan Hindenburg egyik segédtszije volt.³⁸

Az 1938-ban választott Úz-völgyi fiókegyháztanács mandátuma 1942-ben lejárt. Újra egyháztanácsot kellett választani. A választásra 1942. október 11-én került sor az „Úz-völgyi fiókegyházközség gyűlésén” az „állami iskola” helyiségében. A gyűlésen Nagy Antal csíkszentmártoni esperes plébános elnökölt.

Első napirendi pontként megválasztották a fiókegyházközség egyháztanácsának tagjait és tisztségviselőit. „Főgondnok” lett Ivászuk János, számadó gondnok Ciliotta Antal. Egyháztanácsi taggá vált: Antal Elemér egyháztanácsi jegyző, Madaras Péter, Steiner József, Csillag Géza, Koncz György, Mihály István, Voloncs András. Póttaggá választották Novák Józsefet és Grécza Jánost.

A gyűlés folytatásaként az elnöklő plébános örömmel jelentette: „... a közlekedési viszonyok annyira javultak, hogy már minden hónap második vasárnapján istentisztelet tartható”. Ivászuk János fűrészgyár-tulajdonos, főgondnok felajánlotta, hogy az „egyházközségi díjak” felét, évi 600 pengőt magára vállalja. A jelenlévők megállapodtak abban, hogy az „egyházközségi díjak” másik felét az egyházközségi tagok adójából fedezik.

³⁸ GYÉL. PHI. 3347/1938, 2673/1938.

Végezetül szóba került a telepen építendő kápolna kérdésköre. Ivászuk János főgondnok ígérte, hogy anyagi és szervezési értelemben egyaránt szívében viseli a kápolna mielőbbi megvalósításának ügyét.

Hamarosan kiderült, hogy az egyháztanács-választás rendjébe hiba csúszott. Az elnöklő plébános nem vette figyelembe az egyház szervezeti szabályzatát. (1925. VII. körlevél, 498/1925. sz.) Főgondnokot választott ott, ahol nem lehetett volna főgondnokot választani. György Gábor nagykászoni főesperes levélben igyekezett csökkenteni a hiba súlyát, mondván: „egy kis szervezeti szabály elfelejtés” nem olyan nagy baj, mint amilyen nagy baj lenne, ha Ivászuk János úr, aki „valóságos atyja a munkásoknak”, nem kapná meg a főgondnoki címet. Nagy Antal csíkszentmártoni plébános is ugyancsak magyarázkodott az átmenetileg Kolozsváron székelő Egyházmegyei Főhatóságnál. Érvelését, az Úz-völgyi viszonyok és események jobb megismerése érdekében érdemes hosszabban idéznünk: *„Az Úzvölgyi Fűrésztelepnek jelenleg nagyságos Ivászuk János úr a tulajdonosa, aki katolikus vallású és véglegesen rendezkedett be a telepen, s akinek viselkedése ... a bérmláláskor, f. év június hó 12-én is mindenkinek feltűnt, buzgó kath. életet árult el, mert többek között kápolna építéséről is komoly ajánlatot tett és a munkáscsaládok anyagi helyzetét is állandóan javítja. Ezért a közgyűlés megtisztelte Ivászuk János urat a főgondnoki címmel, amit igénytelenségem is csak helyeselni tudott a jövő szempontjából. Ezek között a kápolna-ügy a legfontosabb, mert 2 zászlóalj állandó katonaság lelki gondozását is viselniünk kell a munkáscsaládok és az iskolai hitoktatás mellett”*.³⁹

A szövevényes egyháztanács-választási ügy néhány történeti tanulsága:

– 1942 nyarán már nem Fritz Rosenberg volt az Úz-völgyi faipari üzem tulajdonosa, (miként 1938-ban és 1940 márciusában) hanem a buzgó katolikus Ivászuk János;

– 1942. június 12-én bérmlálást tartottak az Úz-völgyi munkástelepen;

– 1942 őszén már havonta két vasárnapon misézett a tölgyesi telep iskolájában a csíkszentmártoni plébános, vagy káplánja;

– 1942-ben reális tervként beszéltek arról, hogy Ivászuk János gyártulajdonos egy kisebb templomot épít az Úz-völgyi telepen, amelyben elférnek a fiókegyházközség tagjai.

A mérhető fejlődés, a javuló helyzet ellenére a Székely Nép című lap 1943. június 23-i száma kedvezőtlen cikket közölt az Úz-völgyi lakosok lelki gondozásáról. A kolozsvári püspöki általános helytartó sürgős jelentést kért a csíkszentmártoni plébánostól arra vonatkozólag, hogy 1942-ben és 1943-ban ki, milyen időközökben, hányszor látogatta meg az Úz-völgyi gyárte-

³⁹ GYÉL. PHI. 3157/1942.

lepen élő katolikus híveket. A plébános ebből az alkalomból úgy tájékoztatta az Egyházmegyei Főhatóságot, hogy 1935 előtt évenként egyszer, 1935 és 1942 között évente négyszer, 1942 szeptembere óta havonta két vasárnap hallgathattak misét az „úziak”.⁴⁰

1944. augusztus 26-a, az Úz-völgyi orosz betörés után Csíkszentmárton a hadi fölvonulás területe lett. A plébániaház német kórházi parancsnoksággá, az egyház csürje lőszerraktárrá változott. Nagy Antal esperes plébános szeptember 4-én elmenekült. 1945. március 3-án tért vissza szekérével a Szatmár megyei Kaplony községből a csíkszentmártoni felperzselt papi telekre.⁴¹ Az idősödő papnak valószínűleg a legkisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy az egyébként is elpusztult Úz-völgyi telep visszaszivárgó lakosainak lelki gondozásával törődjön.

Valószínűleg ezt a helyzetet használta ki a Dărmăneștiben lakó, magyarul nem tudó román katolikus pap, aki 1947 nyarán magyarul gyengén beszélő kántorával együtt néhány alkalommal megjelent az Úz-völgyében, és misét mondott a *Magyaros patakai* első világháborús emlékkápolnában. A „dormáni pap” eme „önkéntes vendégszereplése” jelentős felháborodást váltott ki illetékes egyházi körökben, és oda vezetett, hogy a csíkszentmártoni plébánia az Úz-völgyi feladatokra való tekintettel újra káplánt kapott.⁴²

A XX. század harmadik negyedében fölöttébb ritkán fordult elő az Úz-völgyi filia neve Csíkszentmárton egyházi irataiban.

1957. február 27-én György Gábor nagykászoni főesperes kifogásolta, hogy a csíkszentmártoni plébánia hitoktatási jelentéséből hiányoznak „Úz-völgy” adatai.⁴³

Átolvasva a csíkszentmártoni egyház 1951 és 1973 között vezetett templomi hirdetőkönyvét, láthatjuk, hogy a házszentelés sorrendjének felsorolásakor soha nem tértek ki az Úz-völgyi házak szentelésének időpontjára.

A szilveszter-napi népmozgalmi statisztikában azonban időnként előfordul Úz-völgyi adat. Az „Úzban” történt és a csíkszentmártoni templomi Hirdetőkönyvben statisztikai adatként feljegyzett kereszteleseket, esketéseket, temetéseket a következő táblázat szemlélteti:

⁴⁰ GYÉL. PHI. 2101/1943 és CSISZEMÁPI. Pléb. ir. 1943.

⁴¹ CSISZEMÁPI. Pléb. ir. 1945. 46. sz.

⁴² CSISZEMÁPI. Pléb. ir. 1947. 79. sz. – Az ügy gyulafehérvári iktatószáma: 1915/1947.

⁴³ CSISZEMÁPI. Pléb. ir. 1957.

	<i>Keresztelt fő</i>	<i>Esketett pár</i>	<i>Eltemetett fő</i>
1953	3	2	1
1954	12	2	1
1955	3	—	—
1956	7	—	1
1957	3	2	—
1967	6	2	4
1968	2	—	—
1973	2	1	—

A csíkszentmártoni templomi hirdetőkönyvben egy alkalommal Úz-völgyi vonatkozású házassági hirdetés is előfordult. 1954. szeptember 26-án, október 3-án és október 10-én hirdették: „*Ráday Miklós úz-völgyi születésű (1928) úz-völgyi lakost, elhunyt Ráday Miklós és Kovács Mária róm. kat. szülők törvényes fiát*”, aki eljegyezte „*Finna Ágnes sósmezei születésű (1931), de úz-völgyi lakost, idős Finna István és Hosszú Anna róm. kat. szülők törvényes hajadon leányát*”.

Nagyon ritkán bár, de előfordult, hogy a csíkszentmártoni templom hirdetőkönyvébe bekerült a pap Úz-völgyi szereplése. 1945 áldozócsütörtökén pl. a következő hirdetést hallhatták káplánjuktól a szentmártoniak: „*Vasárnap kicsi mise nem lesz. A nagymise 9 órakor kezdődik. Utána indulok Úzba*”. Ugyanebben az évben a pünkösdi utáni 4. vasárnap hirdetett hasonlót: „*Szombaton Sarlós Boldogasszony ünnepe. Vasárnap 9 órakor lesz mise. Utána Úzba megyek*”.⁴⁴

1961. november 11-én Márton Áron erdélyi püspök a csíkszentmártoni plébános egyik levelére reagálva így fogalmazott: „*A hívek számát tekintve kívánatos, hogy Úz-völgyében is havonta szentmisét végezzen*”.⁴⁵ A szentmártoni plébános azonban valószínűleg nehezen tudta teljesíteni a püspöki elvárást, és bizonyára panaszkodott a havasi utazás nehézségeire, mivel Márton Áron püspök 1962. október 31-én enyhítette az Úz-völgyi kötelezettség súlyát: „*Tudomásul veszem, hogy fuvarnehézségek miatt Úz-völgye filiáját csak kéthavonta tudja meglátogatni*”.⁴⁶ 1971-ben valószínűleg szombati napokon misézett az Úz-völgyieknek a csíkszentmártoni pap.⁴⁷ 1976 nyarán a *Magyaros patakai* első világháborús kápolnát, bizonyára egy

⁴⁴ CSISZEMÁPI. Templomi hirdetőkönyvek. 1951–1958., 1967–1973.

⁴⁵ GYÉL. PHI. 1252/1961 - CSISZEMÁPI. Pléb. ir. 1961. 59. sz.

⁴⁶ GYÉL. PHI. 1304/1962 - CSISZEMÁPI. Pléb. ir. 1962. 86. sz.

⁴⁷ GYÉL. PHI. 1384/1971 - CSISZEMÁPI. Pléb. ir. 1971. 88. sz.

javítás után, újra megáldották.⁴⁸ 1986-ban ezt az Árpád-házi Szent Erzsébet tiszteletére szentelt kápolnát földcsuszamlás rongálta meg. 1990-ben állították helyre.⁴⁹ Az 1990-es években a szentmártoni plébános általában évente egyszer látogatott el a hajdani Úz-völgyi fatelep tájékára, augusztus 26-án, a második világháborús orosz betörés emlékére rendezett megemlékező ünnepségek idején.

A népi emlékezet megegyezik abban, hogy a csíkszentmártoni pap ritkán misézett a *Magyarós patakai* kápolnában, mert abban nem fért el a nép. Tulajdonképpen csak nyáron lehetett ott misézni, amikor a mise résztvevői a kápolna előtti térségen állhattak. Az emlékezők iskolai és magánházban tartott misét egyaránt felidéztek. Az iskolai misék 1945 előtt voltak jellemzők, magánlakásokban inkább 1950 tájától, a szocializmus kezdetétől misézett a pap.

Úgy látszik, hogy az 1960-as években a helybéli lakosok közül Koncz György volt a „telepi” hitélet motorja, mozgatója, szervezője. Az átlagosnál vallásosabb ember hírében állt. Nevét olvashattuk az Úz-völgyi fiókegyháztanács fentebb bemutatott 1942. évi névsorában. „A kicsi vasútnál” dolgozott. Sok imádságot és éneket tudott. Ha szükség volt rá, kántorkodott. Az ő házában tartották a miséket, amikor az iskolában már nem lehetett. Háza egyik szobájában pap nélkül is összejöttek a telep vallásos emberei. Vezetésével imádkoztak, énekeltek.

A csíkszentmártoni pap az 1960-as években tavasztól ősziig szekérrel, télen szánnal utazott Úz-völgyi híveihez. Előfordult, hogy három napjába került a kirándulás. Ilyen alkalmakkor Voloncs Ferenc házában aludt két éjszakát.

Családtörténeti emlékekből is kirajzolódik, hogy az Úz-völgyi telep lakóinak körében mennyire jellemző volt a háromszéki származás. Többen jöttek pl. Sósmezőről, Papolcraól, illetve a hozzá tartozó nagy gőzfűrésztelepek tájáról.

Sokan legényként, magányos férfi munkavállalóként érkeztek a fűrésztelepre dolgozni.⁵⁰ A magányos férfimunkások nagy barakkokban laktak. Volt, aki több évi fűrésztelepi munka után tovább állt, hazatért. Mások megházasodtak, és lakást kaptak a gyár valamelyik ötlakásos munkásházában. Az ilyen családok társadalmi kapcsolatokat építettek ki

⁴⁸ GYÉL. PHI. 1655/1976 - CSISZEMÁPI. Pléb. ir. 1976. 66. sz.

⁴⁹ CSISZEMÁPI. Hist. Domus. Gépelt szövegű betétlap.

⁵⁰ Ilyen magányos legény lehetett Onika Sándor Úz-völgyi munkás is, aki 1942-ben hősi halált halt az orosz fronton. Halálhírért a csíkszentmártoni plébánosnak küldték meg a katonai hatóságok. A plébános azonban nem sokat tudott kezdeni az értesítéssel, mondván, az Úz-völgyében nincs hozzátartozója az elhunytak. Kommandó-ban született 1913-ban. (Commandó a háromszéki Papolczhoz tartozó telep volt.) (CSISZEMÁPI. Pléb. ir. 1942.)

egymással. A XX. század közepére, mondhatni „törzsökös” „telepiek”, „úziak” lettek. Bizonyára jó szomszédsági közösség formálódott volna belőlük, ha a történelem hullámai szét nem szórják, el nem sodorják őket. Az emlékezések alapján valószínű, hogy a XX. század közepén a Koncz, a László, a Mihály, a Csillag, a Gránca (Grencza) család számított a „telep” meghatározó szerepű családjának.

2002. augusztus 21-én, amikor ellátogattam a hajdani Úz-völgyi telep helyére, romos épületrészekben, elhagyatott házakban László Sándor, László Imre, Koncz János és Koncz Ágnes magányos nyugdíjasoknak sikerült nyomára akadnom a telep régi lakói közül. Találkoztam viszont csíkszeredai vendégekkel, akiknek apai és anyai felmenői, Konczok és Mihályok, egyaránt Úz-völgyi „telepesek” voltak, és ezért nosztalgiából vagy kikapcsolódás gyanánt évente többször is felkeresik az egyik hajdani munkásház dűledező maradványát, szüleik, nagyszüleik egykori hajlékát.

Az idősebb csinódi és egerszéki csángó férfiak legtöbbször járt a hajdani Úz-völgyi fafeldolgozó telep vagy annak pusztuló maradványa tájékán. A telepet *Úz*-nak, az ott lakókat *úziak*-nak nevezik. Néhány csinódi és egerszéki csángó gazda úgy tudja, hogy a tölgyesi völgyben a „fűrészgyáron”, a munkáslakótelepen és a kaszárnyákon kívül szétszórta olyan magánházak, tanyák is voltak, amelyeknek gazdáik szénát kaszáltak, szántottak, vetettek, vagyis paraszti gazdálkodást folytattak. Gyimesi eredetű csángó is akadt köztük: Tankó Antal Sáríg és Bíró Károly. Az előbbi talán azonos a csinódi Tankó Antal Sáríggal, aki 1949-ben halt meg, és magányos sírja a *Lenes patakát* kísérő hegy oldalában a XXI. század elején is látható. Sokan ismerték és emlegetik az ismeretlen származású Mandrik Endrét,⁵¹ valamint a háromszéki Sósmező által kibocsátott Sárkány Józsefet, akinek leszármazottait csíkszentmártoni lakosként tartják számon.

Bár az Alsó-Úz-völgy legfontosabb emberi telephelye a *Tölgyes*, vagy *Tábla pusztája* nevű szépséges völgyben jött létre, kisebb telepek tőle nyugatra is léteztek az Úz mellett. Nyugat felé haladva először következett *Baska* a *Baska pataka* tövében, ahol a XX. században erdőgazdasági épületek álltak. A kisvasútnak is volt baskai megállója. A következő, és egyben a tölgyesi után a legfontosabb telepnek *Aklos* számított a *Bence pataka* tövében. A XIX. század utolsó negyedében már működött az aklosi csárda. A XX. században többféle erdőgazdasági épület is állt az aklosi telepen. 1937-ben az Úz-völgyi kisvasút Aklosig ért. Kocsijára, amely állítólag a lejtős úton vontatás nélkül a tölgyesi fatelepig gurult, Aklosban lehetett fölszállni.⁵² A visszaemlékezések alapján nem egyértelmű, hogy

⁵¹ Az Úz-völgyi temetőben temették el. Sírkersztjén az 1910–1978 évszámok olvashatók.

⁵² Vö.: SYLVESTER Lajos 1996. 12–13.

Aklos tájékán voltak-e a XX. század közepén paraszttanyák. Valószínű, hogy átmenetileg létrejött néhány a szentmártoniak nagymúltú kaszálóin. Egy tanya még a harmadik évezred elején is látható volt elhagyatott állapotban, elbokrosodott környezetben. A csinódiak és az egerszékiek emlékezete szerint Barabás Márton lakott benne valaha, mielőtt Csíkszentmártonba költözött.

Nyugatabbra a *Sáros tövében* egy romos IFET épület maradványai árulkodnak arról, hogy ott az erdőgazdaságnak fontos telepe volt a XX. század második felében.

Az Alsó-Úz-völgy legnyugatibb telepe a *Baglyod pataka* tövében alakult ki, erdészlakkal, kantinnal, erdőgazdasági munkások házaival. Talán ezen a tájon működött az a „fűrészgyár” is, amelyet az erre utazó Kocsis Sámuel maksai református lelkész 1937-ben „Stern úr fűrészgyára” néven emlegetett, és amelyet némely térképek „csinódi fűrésztelep” néven tüntettek föl *Baglyod pataka* Úzba ömlése környékén.⁵³

Mivel tanulmányom a Felső-Úz-völgyéről szól, az Alsó-Úz-völgyét pedig csak annyira érinti, amennyire a Felső-Úz-völgyi viszonyok bemutatásához szükséges, fel kell tennem a kérdést: Mi volt az Alsó-Úz-völgy szerepe a Felső-Úz-völgyi csángók életében?

– Néhány család esetében az Alsó-Úz-völgy a Felső-Úz-völgy felé irányuló migráció állomása volt. Bizonyos gyimesi csángók legényemberként Alsó-Úz-völgyi erdészeti és fafeldolgozó vállalatoknál vállaltak munkát, pihenő időben azonban Felső-Úz-völgyi tanyákra jártak lányokhoz, guzsalyasba. Az udvarlásból házasság és Felső-Úz-völgyi, csinódi, egerszéki megtelepedés lett.

– A csinódi és az egerszéki tanyákon lakó csángók gyakran az Alsó-Úz-völgyben, pl. Aklosban találtak maguknak kiegészítő munkát, pl. favágást, fafuvarozást.

– Ha a Felső-Úz-völgyiek házassági vagy piaci kapcsolataik keretében Moldovába, pl. Dărmănești-be (Dormánfalvára), Lărguțara (Máriafalvára) utaztak az autós korszak beköszönte előtt, útjuk mindenképpen az Alsó-Úz-völgyön vezetett keresztül. Így az ott élők közül sokakat ismertek.

– Az Alsó-Úz-völgy erdei, favágó, fafeldolgozó munkásai némi felvevő piacot jelentettek a csinódiaknak és az egerszékieknek, pl. a tejtermékek tekintetében.

– Előfordult, hogy Alsó-Úz-völgyi ipari, katonai, erdészeti faépítmények, barakkok faanyagát Csinódon és Egerszéken használták fel házépítéshez.

⁵³ SYLVESTER Lajos 1996. 12. – *A Csíki-havasok és a Gyimesek turistatérképe*. Szerk. és az ismertetőt írta: Zsigmond Enikő. DIMAP Bt. Budapest, 2000.

A Felső-Úz-völgy

Tágabb értelemben Felső-Úz-völgynek az *Úz pataka* forrásától az *Egerszék szádjáig* terjedő, mellékpatakokkal, sőt mellékpatakok mellékpatakaival bővült területét, más szóval az *Úz pataka* vízgyűjtőterületének legfelső, legnyugatibb szakaszát értjük. Szűkebb értelemben, miként helyenként tanulmányomban is olvasható, Felső-Úz-völgynek, a szórványtelepülésű, gyimesi csángó népességű Úz-táji patak völgyek, *Váné patakától Egerszék fejéig* terjedő együttesét, Csinód és Egerszék területét értjük, amelyhez hozzászámítjuk a vízvázalatókon túl fekvő Lesődöt és Gyürkét is.

A Felső-Úz-völgyi tanyavilágot a XX. században gyimesi eredetű csángók teremtették meg.

A Felső-Úz-völgy lakott, vagyis tanyákkal behálózott patak völgyei: *Úz mellyéke* (A *Váné pataka* és az *Egerszék szádja* között több szakaszban), *Váné pataka*, *Lenes pataka* (Nagylenes), *Gábri pataka*, *Katirésze pataka*, *Őrház pataka*, *Aklobérce pataka*, *Egerszék pataka* (több szakaszban), *Csinód pataka*. Tanyás terület még a Kászonnal határos, fennsík jellegű *Lesőd*, valamint az Egerszék „meghosszabbításának” számító *Gyürke*.

Van néhány helynév a Felső-Úz-völgyben, amely nem patakra, nem patak völgyre vonatkozik, de az általa jelölt területnek, mint kaszálóknak, legelőknak bővelkedő, esetleg tanyáknak is helyet adó határrésznek nagy szerepe volt a csinódiak és az egerszékiek mindennapi életében. Ilyen terület pl.: *Aklobérc*, *Ágas*, *Csinód hegyese*, *Endre*, *Egerszék büteje*, *Égettvész*, *Fenyőfeje*, *Győrödszeg*, *Hosszúsarok*, *Katirésze*, *Kristine*, *Katorga*.

A Felső-Úz-völgy tanyákkal megszórt lakott területe két részre tagolódik: *Csinódra* és *Egerszék*re. A romániai értelemben vett Csíkszentgyörgy községen belül Csinód Bánkfalvához, Egerszék Szentgyörgyhöz kötődik. A csinódi tanyaszámok a bánkfalvi belterületi házszámorsót, az egerszéki tanyaszámok a szentgyörgyi belterületi házszámorsót folytatják.

Csinódot, mint települést, tanyás határrészt alkotja az *Úz mellyéke*, *Váné pataka*, *Lenes pataka*, *Gábri pataka*, *Katirésze pataka*, *Őrház pataka*, *Aklobérce pataka* és *Lesőd*. Egerszéket, mint települést, mint helyi tanyák együttesét alkotja: *Egerszék pataka* (*Farkasok*, *Vajdák*, *Pilik*, *Fülöpök*), *Egerszék büteje*, *Csinód pataka*. Távolabb: *Gyürke*.

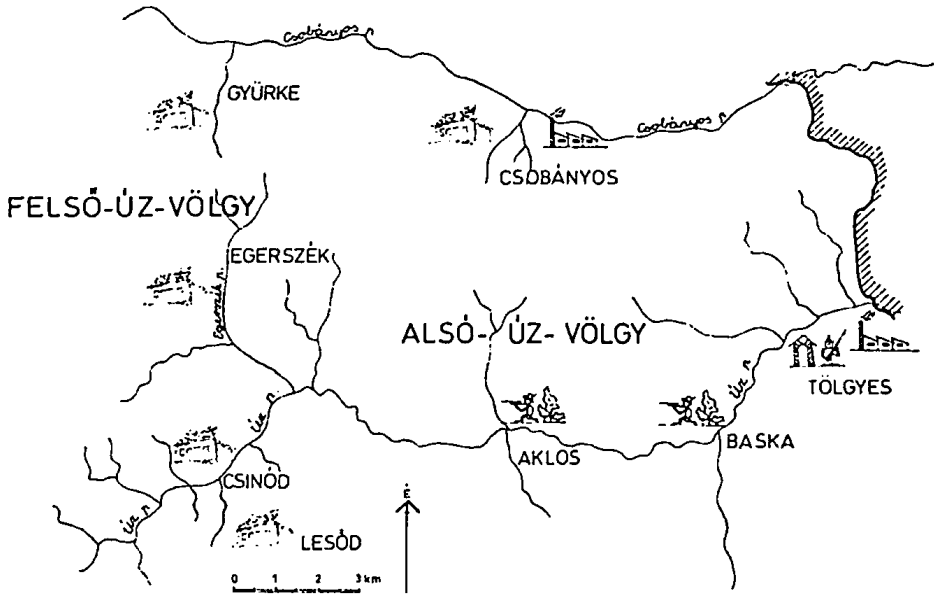
A Csinód név eredetileg egy hegy, illetve a *Mély-patak* és a *Hosszú-sorok pataka* összefolyásából keletkező patak neve volt. A XX. század közepén fokozatos, lassú fejlődéssel vált településnévvé. Azt a területet, amelyre a XX–XXI. század fordulóján a Csinód név vonatkozik, a XX. század második negyedében és közepén hivatalosan még *Csángótelep*nek, esetleg az *Egerszéki csángótelep*-től való megkülönböztetés érdekében

Úz-völgyi csángótelep-nek, Úz mellyékének nevezték, a nép pedig a napi szóhasználatban a szűkebb területre vonatkozó régi helyneveket használta, így pl. *Úz mellyékét*, *Őrház patakát*, *Aklosbérce patakát*, *Lesődöt* mondott. Nem igyekezett összefoglalni, együtt megnevezni az *Egerszék szádjáig* elnyúló Úz-völgyet a vele érintkező mellékvölgyekkel és más tanyás területekkel. Ha mégis megtette, akkor ezt csak a területen kívül, pl. a székely falvakban, Gyimesben járva cselekedte, és olyankor a személyektől hallott hivatalos szóhasználatnál a Szentgyörgyhöz, Bánkfalvához tartozó *Csángótelep* névvel jelölte meg lakóhelyét. A kérdéskörrel beszélgetve több csinódi csángó is szükségesnek tartotta megemlíteni, hogy az 1950-es években a csinódi iskolába járván bizonyítványába a *csángótelepi iskola* megnevezést írták. A XX. század utolsó éveire a hajdani *Csángótelep* nevet a hivatali és a köznapi, „népi” szóhasználatban is a *Csinód* név váltotta föl. A *Csinód* településnév pikantériájának tekinthető, hogy olyan területre vonatkozik, amelybe nem tartozik bele az ősi *Csinód pataka*. Más szóval: *Csinód pataka*, amely a *Csinód hegyesével* együtt nevet adott *Csinód* településnek, tanyás határrésznek, nem *Csinód*, hanem *Egerszék* területének alkotórésze.

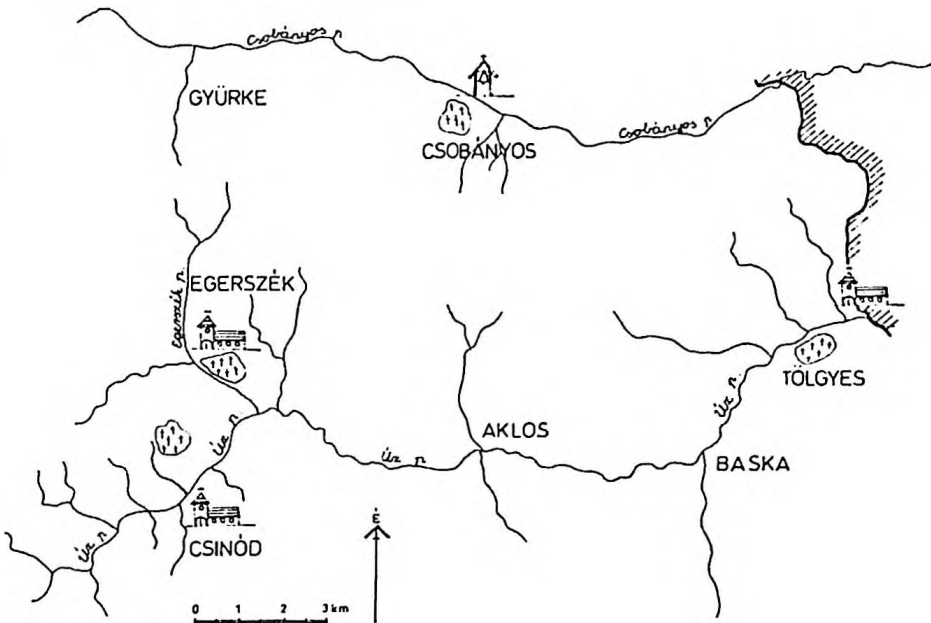
Az *Egerszék* név eredetileg ugyancsak egy hegy és a közelében elfolyó, a *Heveder* és a *Birde* patakok összeömléséből keletkező patak neve volt. Korábban valószínűleg *Egerszeg* alakban is használták. Mint a Kárpát-medence többi Eger-összetételű magyar helyneve, az Úz-völgyi *Egerszék* név is ősi soron az égerfával kapcsolatos.⁵⁴ Településnévvé válása, a *Csinód* név településnévvé válásánál előbb, már a XX. század közepére lezajlott. Ebben valószínűleg közrejátszott az a tényező, hogy az *Egerszék patakának* a belé ömlő *Csinód patakán* kívül nincsenek lakott mellékpataкаи. Következésképp az *Egerszék* településnévvel összefoglalt tanyák többsége, az *Egerszék pataka* mellékén, illetve az *Egerszék pataka* völgyét határoló hegyek oldalában található. Az *Egerszék* helynév és pataknév viszonylag korai településnévvé válásához valószínűleg hozzájárult az a körülmény is, hogy a nagy szervezőerőt jelentő egerszéki templom negyven évvel korábban megépült, mint a csinódi.

A XX–XXI. század fordulója táján jellemző csinódi-egerszéki „népi” szemlélet szerint *Csinód* és *Egerszék* két egyenrangú tanyás település, mondhatnánk, Csíkszentgyörgy község két egyenrangú tanyás határrésze. Mindkettőnek van temploma, temetője, iskolája, tejbegyűjtő csarnoka. Fiókegyházközségük közös, miként képviselőjük is a csíkszentgyörgyi községi „néptanács”-ban. Egyik hónapban *Csinódon*, másik hónapban *Egerszéken* misézik a Csíkszentgyörgyről kijáró pap, következésképp egyik hónapban

⁵⁴ Vö.: az Eger, Egerág, Egervár, Égerszög, Zalaegerszeg helynevekkel: KISS Lajos 1978. 197–198.

3. ábra. Fent: „Külterületi lakott helyek” az Úz-völgyben. (Faipari, katonai, erdőgazdasági telepek az Alsó-Úz-völgyben, csángó tanyás területek a Felső-Úz-völgyben.) Lent: Úz völgyi szakrális helyek.

Csinódon hallgatnak misét az egerszékiek is, másik hónapban az egerszéki templom padjaiban ülnek a csinódiak is. Rokoni szálak szövevénye hálózza be a két területet. A lakosság gyimesi eredete fontos összekötő kapcsot jelent. Természetes dolognak számít, ha valaki az *Őrház patakában* vagy *Lesődön*, tehát a tanyás terület legdélibb szélén születik és házassága révén *Egerszék fejében*, a *Farkasoknál* éli le az életét. Ugyanez előfordulhat fordítva is.

A Felső-Úz-völgyi tanyavilágban, mint rokoni hálók szövevényével átszőtt származási, nyelvi, vallási, életmódbeli egységen belül, a XX. század második felében a két misézőhely, a két temető, a két iskola, a két kultúrház, a két tejbegyűjtő hely létéből következően lassan kialakult egy halványan körvonalazódó csinódi és egerszéki tudat, amely elsősorban a két laza szomszédsgái közösség valamelyikéhez való tartozás tudati tükröződéseként fogalmazódott meg. Ebben a nehezen meghatározható csinódi és egerszéki tudatban Csinód és Egerszék azonos súlyú életkeretként, egyenrangú települési tényezőként jelent meg. Ebbe a területi egyensúlyra alapozott szemléletbe befér némi versengés is, ami Egerszék részéről a korábbi templomépítés, a hajdani vezérszerep, Csinód részéről pedig a kedvezőbb közlekedési lehetőségek és a nagyobb lélekszám hangoztatásával tör elő időnként.

Annak ellenére azonban, hogy a helyi és a környékbeli lakosság, vagy pl. az egyház számára nyilvánvaló a Csinód és Egerszék néven elkülönülő két tanyás terület csángó lakóközösségének egyenrangúsága, bizonyos hatalmi tényezők, illetve állami intézmények, valószínűleg tájékoztatlanságból, ezt nem veszik tudomásul. Pl. a román statisztika Csinódot nem ismer, csak Egerszéket. A XXI. század elején is Egerszék név alatt rögzíti és közli a csinódi adatokat, annak ellenére, hogy Csíkszentgyörgy község területén belül még az alig létező gyürkei és csobányosi adatokat is elkülöníti.⁵⁵ A román posta a XX–XXI. század fordulója táján, a korábbi gyakorlattal ellentétben, ugyancsak *Egerszék* néven tartja nyilván a csinódi és az egerszéki tanyavilág egészét. A 2003-ban bevezetett 537 047-es irányítószám *Egerszék* néven Csinódra és Egerszékre egyaránt vonatkozik. Az egész tanyavilágban járó, de Csinódon a *Lenes patakában* lakó postás a román posta Egerszék jelentésű *Eghersec* feliratú bélyegzőjét használja. Mindezek a körülmények némiképp borzolják a csinódi lakosok kedélyét. Szerencsére a helybelieknek kevesebb bosszúságot okoznak, de a tájékozódni vágyó idegent alaposan félrevezetik azok a térképek, amelyek a fentebb említett statisztikai szemlélettel összefüggésben, és készítjük

⁵⁵ Ennek magyar nyelvű leképeződése: VARGA E. Árpád 1998. 177. – Ez a szemlélet tükröződött a 2003 elején végrehajtott mezőgazdasági összeírás adatrögzítő gyakorlatában is. (CSISZEGYŐPI.)

4. ábra. Egerszék pataka és környéke 1770 tájékán.
(HIT. I. kat. felv. 1769–1773. 197.)

6. ábra. Egerszék pataka és környéke a XIX. század utolsó negyedében. (HIT. III. kat. felv. 1872–1884. 5476/3.)

nagyfokú tájékozatlanságából eredően Csinód tájára is az Egerszék helynevet biggyeszti, mivel Csinódot Egerszék részének sejtik.⁵⁶

Orbán Balázs annak idején nem járt a Felső-Úz-völgyben, mivel az Alsó-Úz-völgyet Kászon felől közelítette meg és Aklosnál érte el. A Fiság menti falvak: Bánkfalva, Szentgyörgy, Menaságújfalú, Menaság bemutatásakor azonban megemlékezett e falvak havasairól, amelyeknek területébe a XX. századi Csinód és Egerszék tájéka is beletartozott: „... a vészes lehelletű havasok áldást is árasztanak, mert ott van Al-Csíknak élés kamrája, honnan deszkáját, zsendelyét, épület- és eszközfáit vágja a székely, s az azzal folytatott kereskedéssel szerzi be a szükséges élelmi cikkeket, melyeket nagy népességű kopár vidéke nem képes előállítani: ott legelteti ökreit, juhnyájait, melyekkel egész Ausztriáig kereskednek a vállalkozó szépvízi és gyergyó-szentmiklósi örmények”.⁵⁷

Ha rátekingünk az 1769 és 1773 között készített első katonai felmérés⁵⁸ Felső-Úz-völgyi lapjaira, láthatjuk, hogy a XX. századi Egerszék és Csinód tájékán a természeti környezet háborítatlan nyugalomban élte mindennapi életét. Településnek, tartós épületnek, egy kivételével nem láthatók nyomai. Az *Úz pataka* és az *Egerszék pataka* összefolyása után az Úzon egy kerek közepű, csillag alakú jelre és a mellette lévő *Bm.* rövidítésre figyelhetünk fel. Különös módon a Szentgyörgyből induló és a hegyeken átkelő hosszú szekérútnak is ez volt a végállomása, és a Bánkfalváról induló út is érintette. A kerékszerű jel valószínűleg egy vízikeréssel hajtott „fűrészre”, „fűrészmalomra”, „deszkametszőre” utal, miként a *Bm.* rövidítés is (*Brettmühle* = deszkamalom, deszkametsző malom).

A térképlapokon plasztikusan kirajzolódnak a Fiság menti falvakban induló, sok évszázados nyomvonalon haladó havasi szekérutak. Témánk szempontjából különösen fontos volt: a Menaságújfaluból induló és az *Ágas havast* érintő, Csobányosba tartó út; a Felsőszentgyörgyből induló; a Boldogasszony kápolna és az *Óriástető* mellett elhaladó, majd két ágra szakadó, egyik ágával a fentebb említett Úz-menti deszkametszőhöz vezető út; a Bánkfalváról induló, az Úz patakot az eredőhelye táján elérő, majd Moldva felé, a *Kökerti szorosig* haladó út; a Szentmártonból induló, a *Rugát*

⁵⁶ *A Székelyföld, Tara Secuilor, Szeklerland* című, budapesti kiadású kedvelt turistatérkép (Ábel Kft., 1997.) két Egerszékét ismer. Egyiket a valódi Egerszék táján (bár annak nevét a térkép készítője hegynévként szánta), a másikat Csinód helyén. – Javítottak, bár nem sokat a térkép 2000. évi kiadásán (Ábel Kft. – Kárpátia Térképnyomda Kft., 2000.), ahol az Egerszék településnév odakerült, ahova illik, a vele egyenrangú Csinód településnév azonban hiányzik. A Csinód szó újításként egy jobb dőlőnévhez illő parányi betűkkel szedve messze délen, a Fenyőfeje közelében látható.

⁵⁷ ORBÁN Balázs 1868–1873. II. 40.

⁵⁸ HIT. I. kat. felv. 196., 197., 212., 213. – Mint sok más helyen, a magyar helyneveket a német térképek itt sem mindig értették pontosan, ezért néha alaposan elírták. Pl. az Egerszék helynévből a térképen Egerszög lett. – A fűrészmalom gyergyai párhuzamaira: TARISZNYÁS Márton 1982. 134–149.

közeliében kanyargó, majd a Györödszegen, Fenyőfején, Lesődön, Aklosbércén áthaladó út, amely Aklos előtt érte el az Úz folyását és a Bánkfalvából Moldva felé haladó utat.

A térképen látható régi havasi utak meglepő sajátossága, hogy nem vagy csak ritkán követik a patakmedreket. A XX–XXI. századi észjárás a hegyi utakat a patakok völgyeiben tudja a legalkalmasabb helyen. Néha alig fér el a patak és az út a szűk völgyben, de az útépitő mérnök mégis a völgybe tervezi az út nyomvonalát. Jellemző példa az 1940-es évek elején épített Úz-völgyi hadiút, amely a korábbi hagyományokkal szakítva, az Úz patakka cseperedésétől kezdve a moldvai határig mindig az Úz völgyében halad. Ezzel szemben az évszázados nyomokon haladó XVIII. századi hegyi utak könnyen kiléptek a patakok völgyeiből, vagy meg sem közelítették azokat, hanem mentek neki a hegyoldalnak, ezer méternél magasabban húzódó fátlan hegygerinceknek, fennsíkoknak. Néhol mintha az utak keresték volna a vízvásztókat, hogy rájuk találván, végigmenjenek domború gerincükön. Úgy látszik, a hegyoldalakon, a vízvásztó hegygerinceken, a magas fekvésű tisztásokon biztosabb alapon haladhatott a szekér, mint a szűk patakmedrek sziklás, vízmosásos, gödrös, néhol vizenyős, süppedékes talaján. Legjobb példának említhetnénk tehát a negyedikként felsorolt, Szentmártonból induló utat, amely *Lesőd, Aklosbérce, Katorga éle* tájékán hosszan haladt 1100 méternél magasabb vízvásztó hegygerincen. A lesődi tanyáktól északra e sorok írója 2003 nyarán is autózott és gyalogolt a kaszálók, legelők között húzódó, az útszéli *kertelések* jóvoltából jól kirajzolódó, könnyen fellelhető nagymúltú magashegyi szekérúton.

Az 1869 és 1874 között készült második és az 1872-től 1884-ig készült harmadik katonai felvétel Felső-Úz-völgyi lapjain ugyancsak nincs nyoma lakott településnek és tartós épületnek.⁵⁹ A XIX. század második felében Csíkszentgyörgy és Bánkfalva népe ugyanúgy hasznosította Úz melléki, Egerszék-táji havasait, mint a korábbi évszázadokban: többféle haszonvéttel élte az erdőket, gulyáival, nyájaival legeltette a bokros, hagyásfás legelőket, kaszálta az irtott kaszálókat.

Nyíró József, jeles székely prózaíró Úz Bence című regényének cselekménye a Felső-Úz-völgyben, Csíkszentgyörgy község havasi határában játszódik. Az irodalomtörténet úgy tartja számon, hogy Nyíró József Székelyzsomborban született. Apja katolikus néptanítóként dolgozott a faluban, következésképp valószínűleg nem volt törzsökös székelyzsombori. Az irodalomtörténet ezidáig még nem tisztázta, hogy Nyíró Józsefet füzte-erokoni kapcsolat a csíkszentgyörgyi kiterjedt Nyíró nemzetség tagjaihoz.

⁵⁹ HIT. II. kat. felv. sect. 14. ost. col. IX. – III. kat. felv. 5476/3., 5476/4.

Utóbbiak vallják és hirdetik, hogy közülük vétetett az író. Mindenesetre figyelemre méltó tény, hogy Nyíró József jól ismerte Csíkszentgyörgyöt és havasait. Csinód és Egerszék tájékát leghíresebb regénye színhelyéül választotta. Főhősének pedig az Úz patakra, illetve a hajdani úz népre utaló Úz családnevet adta.

A helyszínválasztás annál is inkább figyelemre méltó, mert Úz Bence alakjának megformálásakor Nyíró József valószínűleg egy székelyvarsági lakost, a vígkedélyű, agyafúrt Pál Sári Dénest (1882–1962) tekintette modellnek, akivel jó viszonyt ápolt és akit többször meglátogatott Székelyvarságon.⁶⁰ Az Úz Bence című regény cselekményének bizonyos keretelemei, pl. a szálláshasználat rendje, a havasokban lakó „erdei emberek” életmódja stb. ugyancsak Székelyvarságra emlékeztetnek.⁶¹ Úgy látszik tehát, hogy Nyíró József a székelyvarsági modell alapján megrajzolt Úz Bence figurát és a Székelyvarságon megismert életmód elemeket átemelte egy általa kedvelt és ismert tájra, Csíkszentgyörgy határába, a Felső-Úz-völgybe. Ennek külsőségként tükröződő jele az Úz név alkalmazása.

Nyíró József az Úz Bence című regényében sehol nem jelentette ki kategorikusan, hogy az erdélyi havasok tengerében hol van az általa leírt havas, és melyik falura gondolt, amikor a havas alatt meghúzódó faluról írt. A regény szövegének alapos elemzésével azonban megállapítható, hogy a cselekmény nagy része a Felső-Úz-völgy tájékán, Csíkszentgyörgy község havasi határában játszódott. Erre utalnak, ezt valószínűsítik az alábbi körülmények, adatok.

A regény V. fejezetében⁶² leírt történet a pásztorgyerekből lett püspökről és a püspök által emeltetett kápolnáról közismert csíkszentgyörgyi történet. A XX. század elején is gyűjthető néprajzi módszerekkel. A mesélők Illyés András választott erdélyi püspökhöz (1696–1712) kötik. Orbán Balázs is leírta Csíkszentgyörgy bemutatásakor.⁶³

A regényben többször szerepel *Csedő úr*, mint havasi területek, „szénafüvek” rettegett birtokosa.⁶⁴ A *Csedő* jellegzetes, régi csíkszentgyörgyi családnév, amely előfordul több korai összeírásban is.⁶⁵ Nevezetes csíkszentgyörgyi családnak ismerte a Csedő famíliát Orbán Balázs is, aki

⁶⁰ A szerző beszélgetései, interjúi Pál Sári Dénes székelyvarsági unokáival, különösen Pál Sári Géza, Varság, 198. sz. alatti lakossal (2001. március 15.)

⁶¹ NYÍRÓ József 1936. I., 122., 155. – A varsági szálláshasználatra: BÁRTH János 2001/a. 81-106., 163-176.

⁶² NYÍRÓ József 1936. 39-47.

⁶³ ORBÁN Balázs 1868-1873. II. 39.

⁶⁴ NYÍRÓ József 1936. 114., 117., 122.

⁶⁵ 1602-ben már szerepelt a Csedő név (Cziedeő alakban) a csíkszentgyörgyi nemesek, lófők és szabad székelyek katonai összeírásában. DEMÉNY Lajos 1998. 88.

szerint a szentgyörgyi Csedők közül egy kancellárius, egy tábornok és egy prépost is kikerült.⁶⁶

Úz Bence olyan havasi tájon élte regénybeli életét, amelynek közelében az alábbi falunévek és telepnevek fordultak elő: *Szentmárton* (*szentmártoni doktor* alakban), *Fitód*, *Pottyond*, *Szentgyörgy* (*szentgyörgyi rész* alakban), *Kóstelek* (*kósteleki rész* alakban), *Csobányos* (mint a csobányosi gyár telephelye).⁶⁷ Ezek a falvak, tizesek és egyéb telepek félkör alakban körbeveszik a Felső-Úz-völgyet.

A regény egyik epizód történetében Úz Bence maga vallott arról, hogy hol tanyázik a havasban:

„– *Ha fel akar jelenteni a tekéntetes Úr, – mondta rekedten – a nevem Úz Bence, s ott lakom feljebb Csinód fejében az erdei szálláson.*”⁶⁸

A *Csinód feje* helynév azt a határrészt jelöli, ahol az *Egerszék patakába* ömlő *Csinód pataka* ered. A *Csinód hegyese* és *Csinód pataka* helynévvel együtt a *Csinód feje* valóságos helynév a Felső-Úz-völgyi táj közepén.

A *Csinód* előtagú helynév előfordulása a regényben, mint Úz Bence tartós tartózkodási helyére vonatkozó helymeghatározó elem, a fentebb említett többi adattal, körülménnyel együtt kétségtelenné teszi, hogy Nyíró József Úz Bence című regénye a XX. századi Csinód és Egerszék tájékán, Csíkszentgyörgy havasi határszélén játszódik. A regény annak a tájnak a hajdani, XX. század eleji világát tárja az olvasó elé, amely táj tanyásodásáról, népesedéstörténetéről, XX. századi népéletéről e szerény tanulmány a néprajz és a történeti néprajz eszközeivel, módszereivel kíván tudósítani.

⁶⁶ ORBÁN Balázs 1868–1873. II. 38.

⁶⁷ NYÍRÓ József 1936. 5., 44., 90., 115., 219., 243.

⁶⁸ NYÍRÓ József 1936. 90.

AZ ÚZ-VÖLGYI HAVASOK HASZNÁLATA A XX. SZÁZAD ELŐTT

Havashasználat a Székelyföldön

A hegyekkel koszorúzott székelyföldi medencék és a hegyek közé benyúló völgyek székely falvai általában birtokoltak havasokat, havasi határrészeket. Olyan területeken, pl. Udvarhelyszékben, ahol némely falvak viszonylag távol estek a Görgényi-havasoktól és a Hargitától, a távolabb fekvő helységek egy része is törekedett havasbirtoklásra. Azok a falvak, amelyek a medencék szélén, a hegyek közelében alakultak ki, a havashasználat szempontjából könnyebb helyzetben voltak, mint a távoli fekvésűek. A hegyek szomszédságában lévő falvak medencebéli, völgybéli „belső” határrésze legtöbbször érintkezett a havasi, „külső” határrésszel. A havas ilyen esetekben a szűken értelmezett faluhatár közvetlen folytatásának számított. A kétféle határ összefüggő területi egységet alkotott. A távoli falvak havasi „külső” határrészeit általában idegen birtokok választották el a „belső” határrészekről. A faluk körüli „belső” határok és a havasi „külső” határok nem érintkeztek egymással. A hegyektől távol eső falvak havasi határrészei más falvak havasaival körbevett szigetek képét nyújtották a térképeken.⁶⁹

A havasbirtoklásnak többféle módja élt egymás mellett a Székelyföldön a XVII–XX. században.⁷⁰ Régebbi idők maradványaként, meglehetősen visszaszorultan, létezett még a „szék havasa” fogalom, a szék közös birtoklása. Ugyancsak visszaszorulóban voltak a néhány falu együttesére kiterjedő havasbirtokló közösségek. Közülük a történeti és néprajzi irodalomban legismertebbnek számít az ún. *negyedfelmegye havasa*, hét csíki falu, Csíkpálfalva, Csíkdelne, Csíkcsamortán, Csíkcsobotfalva, Csíkszentlélek, Csíkmindszent és Menaság közös havasi birtoka, amely északról határos volt a Felső-Úz-völgygel.⁷¹ Az újkorban, a megosztási törekvések eredményeként, a legtöbb falu maga birtokolta faluközösségi keretben a megszerzett, illetve sikeresen megőrzött havasi területét. A faluközösségi havasbirtoklás megérte ugyan a XX. századot, de változások sora ütött rajta rést. Az erdő, a havasi legelő faluközösségi birtoklása évszázadokig együtt élt a *falusfelek* által létrehozott irtások, irtáskaszálók tartós és az örökíthetőséget is magában

⁶⁹ Az enklávészerűen elhelyezkedő távoli havasi határrészek ábrázolása: BÁRTH János 2001/a. 64. – Az efféle távoli havasi határrészt Pál-Antal Sándor Csíkmadaras esetében, különösebb magyarázat nélkül, „másodhatárnak” nevezte. PÁL-ANTAL Sándor 1996. 222. A közölt helynevekből gyanítható, hogy a madarasi „másodhatár” nem volt része a 210. oldal után elhelyezett térképábrázolat madarasi határának, hanem egy távoli, talán Csíkszentdomokos és a Gyimesek között meghúzóódó területre vonatkozott.

⁷⁰ Vö.: IMREH István 1983. 147–154.

⁷¹ U. KERÉKGYÁRTÓ Adrienne 1992. – BALLÓ István 1899. – ORBÁN Balázs 1868-1873. II. 42–43.

hordozó magánbirtoklásával. A XX. században sok havasi terület faluközösségi, egyházközösségi, községi birtoklása közbirtokossági formát öltött. A XX. században teret nyert a havasokban is az állami és a szövetkezeti birtoklás, majd a XX. század végén újra megerősödött a korábban felszámolt közbirtokossági és a hosszú ideig visszaszorított magántulajdon. Azt mondhatjuk, hogy a faluközösségek hajdani közösen használt havasi birtokai a XX–XXI. század fordulójára havasokra is kiterjedő községhatárokká, a falvak által alkotott községek havasi közigazgatási térreumaivá alakultak át, amelyek többféle tulajdonlási és birtoklási forma egyidejű létezésével változatlanul az érdekelt falvak gazdaságszervezési hagyományokra épülő életterének számítanak.

A havas léte és használata hozzátartozott a csíki falvak népének gazdálkodásához. A havasi haszonvételek, bár sokfélék voltak, három fontosabb csoportot alkottak:

1. Erdölés, erdőelés, amely magában foglalta a tűzifa-kitermelést, az épületfa és szerszámfa beszerzést, tágabb értelemben a hamuzsír főzést, a szénégetést, a deszkametszést, az erdei gyűjtögetést, a zsendelyfaragást, bizonyos faeszközök háziiparszerű készítését, fával, deszkával, léccel, faeszközzel való vándorló kereskedést stb.

2. Legeltetés, állattartás, amely kiterjedt a faluközösség vagy a különböző „cimboraságok”, közbirtokosságok által szervezett kintháló marhagulyák,⁷² valamint a juhtartó esztenatársaságok juhnyájainak nyári legeltetésére, némely helyeken a lovak szabad csatangolására, faluközösségi vagy közbirtokossági tagok, esetleg bérlők sertéseinek makkoltatására stb.

3. Szénakaszálás, „szénacsinálás”, szénahasznosítás, amely történhetett faluközösségi, egyházközösségi birtoknak számító, rendszeresen újraosztott, illetve „újrafoglalt” kaszálókon, az érdekeltek egyidejű vagy közös munkájával, idő haladtával azonban inkább magánbirtoklású, *szénafű*-nek nevezett irtott kaszálókon, a birtokló családok egyéni vagy kalákában végzett munkájával. A magánbirtoklású havasi kaszálón végzett családi „szénacsinálás” együtt járt valamiféle *szállás* létesítésével vagy fenntartásával. A havasi magánbirtok szénatermését vagy hazahordták a faluba, vagy a birtokon feletették az állatokkal. Ha a szénafeletetés határbeli családi állatteleltetés formáját öltötte, a havasi szállástartás fejlett formája valósult meg.⁷³

⁷² A magyar néprajz bevett gyakorlata szerint a távoli legelőn járó, kintháló, „rideg” marha pásztorklási egysége a *gulya*, a belső legelők hazajáró marháinak pásztorklási egysége pedig a *csorda*. Ezzel a nyelvi különbségtétellel nem egyezik a XVIII–XIX. századi csíkszentgyörgyi szóhasználat, mivel a források rendre a *havasi csorda* kifejezést alkalmazzák. Ezért jelen tanulmánynak szóhasználatát időnként idomul a csíkszentgyörgyi nyelvi gyakorlathoz.

⁷³ Vö.: BÁRTH János 2001/a. 163–169.

A csíkszentgyörgyi és a bánkfalvi havashasználat történeti emlékei

A „megye havasa”

Csíkszentgyörgy és Bánkfalva XVII–XVIII–XIX. századi községi, faluközségi iratai elvesztek vagy ismeretlen helyen lappanganak. Az Imreh István által még használt, közgyűjteményben őrzött szentgyörgyi falujegyzőkönyv a XX–XXI. század fordulója táján sokszori keresgélés ellenére sem volt elérhető.⁷⁴ A helyi egyházi iratok is a XX. században lassan megfogyatkoztak. Az Orbán Balázs által még látott, 1648-tól vezetett szentgyörgyi „megyekönyv” időközben elkallódott. A folytatásának tekinthető, 1714 és 1829 között papírra vetett „megyeszéki” feljegyzések, valamint a különböző egyházi számadáskönyvek jellegükénél, tartalmuknál fogva nem pótolhatják a hiányzó községi iratokat. Így a kutatónak nehéz dolga van, amikor szentgyörgyi és bánkfalvi agrártörténeti, havashasználati adatokat szeretne csokorba gyűjteni, felsorakoztatni és értelmezni.

A fellelhető történeti forrásokból és a néprajzi adatközlésekből kikövetkeztethető, hogy a Felső-Úz-völgyet, sőt az Alsó-Úz-völgy egy részét is, mint havast, évszázadokon át Szentgyörgy és Bánkfalva népe birtokolta. A XVII–XVIII–XIX. században mindkét falu havasaiban az erdőket és a legelőket, de talán a kaszálókat is tekintve, dominált a különböző megjelenési formákat öltő közbirtok. A XIX. század végére viszont sok szentgyörgyi és bánkfalvi gazda birtokolt a havasokban tartós magánhasználatban lévő kaszálót. A havasi magánbirtokok kialakulásának útja a kutatás rendelkezésére álló források alapján nem követhető. Az azonban könnyen megállapítható, hogy a legtöbb szentgyörgyi és bánkfalvi magánbirtoklású havasi kaszáló azon a területen jött létre, ahol a Csinód és Egerszék néven emlegetett havasi csángó tanyavilág a XX. században kialakult.

A csíkszentgyörgyi római katolikus plébánia irattárában fennmaradtak⁷⁵ a Szentgyörgy és Bánkfalva népét összefoglaló szentgyörgyi egyházközség, erdélyiesen szólva: a „Nemes Csíkszentgyörgyi Megye” 1714 és 1829 között keletkezett „megyeszéki” feljegyzései, határozatai, ítéletei. Csíkszentgyörgy nagy múltú „megyéjét”⁷⁶ Csíkszentgyörgy és Bánkfalva katolikus lakosai alkották. Közös templomukról, a szentgyörgyi tízesek és a bánkfalvi tízesek

⁷⁴ IMREH István 1983. 508. szerint a szentgyörgyi falujegyzőkönyv hajdan a csíkszeredai múzeum dokumentációs gyűjteményében volt. Kérdésemre ezt Imreh István szóban is megerősítette.

⁷⁵ CSISZEGYŐPI. Megyeszéke határozatai 1714–1829. Két füzetben és egy kötetben. A füzetek szakadtak. Valamennyi feljegyzés nehezen olvasható, mert az frás sok helyen megsérült, kifakult.

⁷⁶ Az erdélyi „megye” fogalmára: BÁRTH János 2003/a. – A csíkszentgyörgyi megyére: BÁRTH János 2001/b. 190.

határán fehérlő, középkori apszisú szentgyörgyi anyateplomról a két falu népe közösen gondoskodott. Szentgyörgy és Bánkfalva lakossága külön-külön választott magának *megyebíró*-t. A két megyebíró felváltva viselte a *szentgyörgyi megye* egészére érvényes *főmegyebíró* címet.

A csíkszentgyörgyi „megye” ítéelő fóruma, az ún. *megyeszéke* legtöbbször a *megyetagok* erkölcsi vétségeivel, a helyi egyház ügyeivel, illetve a „megye” javaival, jövedelemforrásaival, birtokainak hasznosításával foglalkozott. A határozatok, ítéletek értékelését nehezíti, hogy a „bírák” gyakran hivatkoztak a régi szentgyörgyi *constitutiókra*, vagyis a korábbi falutörvényekre, „megye”-rendtartásokra, „megyetörvényekre”, amelyek a „bírák” és a nép számára ismertek voltak, a XX–XXI. század fordulója táján működő kutató előtt azonban rejtőzködnek.

A csíkszentgyörgyi *megyeszéke* szűkszavú határozataiból, ítéleteiből megállapítható, hogy a XVIII. században és a XIX. század első felében a csíkszentgyörgyi és a bánkfalvi havas, vagyis az Úz-völgyi táj nagy része a „csíkszentgyörgyi nemes megye” birtokában volt. A területet a „csíkszentgyörgyi nemes megye havasa”-ként emlegették. Csinód, Egerszék, Lesőd, Aklos táján, a havasi erdők, legelők, kaszálók világában a csíkszentgyörgyi *főhavasbíró* felügyelt a rendre, a „nemes megye” régi konstitúciónak betartására. A bükkerdőkben a „megyetagok” sertéseit makkoltatták karácsony előtt a „megyegyűlés” által megfogadott sertéspásztorok. A „megyegyűlés” döntött a juhtartó *cimboraságok* legeltetési területéről, az esztenák helyéről. A „havasi csordák” marha- és lópásztorait is a „megyegyűlés” fogadta. A „megyegyűlés” szabta meg a „havasi pásztorok” kötelezettségeit és járandóságait. A „megyeszéke” ítélkezett a havasi misemulasztók, káromkodók, és a legkülönfélébb havasi kártevők, törvényszegők ügyében. A „megye” vezetői döntöttek arról, hogy ki vághatott épületfát, ki főzhetett hamuzsirt a havasi erdőkben.

A csíkszentgyörgyi *megye* tehát ura és gazdája volt a *megyét* alkotó két falu közös havasának. Mondhatnánk, a csíkszentgyörgyi *megye* a havasok vonatkozásában azt a feladatot látta el, mint a legtöbb havasbirtokló település falusi, mezővárosi közössége. Ha ehhez hozzávesszük, hogy Csíkszentgyörgyön a piacbírót, vásárbírót is a *megye* választotta, és a piaci árusító helyeket a *megye* adta el, vagy pl. a mészárszéket is *megye* felügyelte, megállapíthatjuk, hogy a csíkszentgyörgyi *megye* olyan irányító, gazdasági szervező tevékenységet végzett, amely a legtöbb faluban a községi önkormányzatra tartozott.⁷⁷ Jellemző, hogy amikor a *megye* fontos gazdasági határozatait akár 10–15 tisztségviselő és *hűtős* is aláírta, a két *falusbíró* neve általában a ranglétra alját jelentő helyre került.

⁷⁷ E sorok írója külön tanulmányban kívánja elemezni a csíkszentgyörgyi *megyeszéke* jegyzőkönyveit, a csíkszentgyörgyi *megye* működését. Itt csak a havasi vonatkozásokkal foglalkozik.

A csíkszentgyörgyi *megye* havasbirtoklása nem volt társtalan a XVIII–XIX. századi Erdélyben. Jelentős havasi birtokokkal rendelkezett például a Szépvízet és Borzovát is magában foglaló *Szent Miklós megyéje*. Több *megye* közös birtokának számított az Úz-völgyi táj és a Gyimesek között elterülő ún. *negyedfélmegye havasa*. A *megyék* havasbirtoklása sajnos ezidáig kevés teret kapott az erdélyi történeti irodalomban. Így a párhuzamok keresése és felsorakoztatása jelentős nehézségekbe ütközik. A kutatók részéről a legtöbb figyelmet az Úz-völgygel szomszédos *negyedfélmegye havasa* kapta,⁷⁸ de a jeles birtok irodalma jobbra az archaikumok felsorakoztatására szorítkozott, és kevés teret szentelt a XIX. századi változásoknak. Ezért alig használható a csíkszentgyörgyi *megyeszéke* havasi vonatkozású feljegyzéseinek értelmezéséhez támpont és párhuzam gyanánt.

Az a tény, hogy az Úz-völgyi táj havasai jórészt a Csíkszentgyörgy és Bánkfalva közös egyházközségét jelentő *csíkszentgyörgyi nemes megye* birtokában voltak a XVIII. században és a XIX. század első felében, a következő sarkalatos tudományos kérdéseket veti föl:

1. Miért a megye és miért nem a két közösség birtokolta a havasokat? Mióta birtokolta azokat a megye? Hogyan jutott hozzájuk? – Erre a kérdéscsoportra valószínűleg sokáig nem születik válasz, mivel a *megye* havasbirtoklása bizonyára egy korai, esetleg XVI. századi adományozásra nyúlik vissza. (Mint pl. a negyedfélmegye birtoklása.)

2. A XIX. század első felének egyházközségi, „megyei” havasbirtoklása hogyan alakult át a XIX. század végére „községi” birtoklássá?

1895-ben Bánkfalva határában 2 680 hold legelőt, 2 207 hold erdőt, Szentgyörgy határában 1 803 hold legelőt és 13 048 hold erdőt találtak a mezőgazdasági statisztika készítői.⁷⁹ Ezeknek a területeknek a többsége a havasokra esett és községi birtoknak számított. Ez Szentgyörgy esetében könnyen igazolható is, mert 6 000 holdnál több volt a községi birtoka, ezért 1 600 hold „községi” legelőjével és 10 175 hold „községi” erdejével, összesen 12 268 hold „községi” birtokával bekerült a 6 000 holdnál nagyobb községi birtokkal rendelkező erdélyi községek lajstromába.⁸⁰

A változás, a „megyei” birtoklás átalakulása „községi” birtoklássá valószínűleg összefüggött az 1848 utáni, kapitalizmus kori törvényhozás közbirtokokat érintő útvesztőinek kerülgetésével.

3. A XIX. század végének községi havasbirtoklása miként alakult át a XX. század elején a közbirtokosság havasbirtoklásává? Az átalakulás bizonyára összefüggött a közbirtokosság, mint testület megalakulásával és a

⁷⁸ ORBÁN Balázs 1868–1873. 42–43. – BALLÓ István 1899. – U. KERÉKGYÁRTÓ Adrienne 1992. – DUKA János 1978.

⁷⁹ MG STAT. 1897. 602.

⁸⁰ KFB. 1893. 70.

rossz emléké *arányosítás* 1905. évi⁸¹ befejezésével. A téma rengeteg további kutatást és önálló tanulmányt érdemel.

A fenti három sarkalatos kérdésre ebben a könyvben érdemi és alapos választ nem adhatunk. Egyrészt a rendelkezésünkre álló források alapján pontos válasz nem fogalmazható meg. Másrészt a fenti kérdéseket nem föltétlen itt és most kell megválaszolni. Ez a könyv nem Csíkszentgyörgy határának birtoklástörténetéről, hanem a gyimesi csángók XX. századi Úz-völgyi letelepedéséről, életmódjáról szól. A csángók megjelenése előtti idők felvillantásaként talán megelégedhetünk az egyházközségi, „megyei” havasbirtoklás tényének közlésével, a fenti kérdések, mint megoldandó tudományos feladatok felvetésével, valamint a csíkszentgyörgyi és a bánkfalvi XVIII–XIX. századi havashasználat néhány Úz-völgyi adatának felsorakoztatásával.

Tanulmányom következő néhány fejezetében az 1714 és 1829 között keletkezett csíkszentgyörgyi „megyeszéki” határozatok, ítéletek⁸² szövegeinek idézésével olyan adatokat mutatok be, amelyek kellően tükrözik, hogy a XX. századi Úz-völgy csángó tanyavilágának megszületése előtt, a csíkszentgyörgyiek és a bánkfalviak miként használták egyházuk havasát, Csinód, Egerszék, Lesöd, Aklos tájékát.

Történeti helynevek az Úz völgyében

Alábbiakban felsorakoztatom itt azokat az Úz-völgyi földrajzi neveket, amelyeket a legkülönbözőbb történeti forrásokban⁸³ havasi helynevek gyanánt örökítettek meg. A legtöbb helynév a csíkszentgyörgyi *megyeszéke* határozataiból való. Ezek származási helyét külön nem jelzem. Ha a földrajzi név Pesty Frigyes 1804. évi gyűjtéséből származik, utána PF jelet, és a helységnév rövidítését (Csíkszentgyörgy = Gy, Bánkfalva = B, Csíkszentmárton = M) használok. Ha a név Szabó T. Attila erdélyi kéziratos helynév-

⁸¹ CSISZEGYŐPI. Egyháztanácsi és iskolaszéki jegyzőkönyv. 1869–1927. 1906. máj. 20. IV. pont.

⁸² CSISZEGYŐPI. Megyeszéke határozatai (a továbbiakban M. h.). 1714–1829. Három egységre tagolódóan. 1. füzet: 1714–1734., 2. füzet: 1734–1751., 3. kemény táblás protokollum kötet: 1753–1829. Az első két füzet utólag adott oldalszámai folyamatosak. Ezért az első két füzetet a jegyzetek rövidítésében I. jellel, a protokollum kötetet II. jellel jelölöm. – A következő fejezetben szereplő földrajzi nevek, szövegidézetek óriási többsége a megyeszéki határozatokból való. Ezt a tényt adatonként külön-külön nem jelzem. Bár a határozatok elég szeszélyesen bánnak az időrenddel, visszakeresésre az adat megadott évszáma tűnik a legalkalmasabb támpontnak.

⁸³ CSISZEGYŐPI. Megyeszéke határozatai (1714–1829). Lásd az előző jegyzetet. – Országos Széchenyi Könyvtár, Budapest. Kézirattár. Pesty Frigyes Helynévgyűjteménye, Csíkszék, Csíkszentgyörgy, Csíkbánkfalva, Csíkszentmárton. – Országos Széchenyi Könyvtár, Kézirattár. Szabó T. Attila kéziratos helynévgyűjtése. Csíkszék. – Ezúton köszönöm Bárh M. Jánónak, hogy az OSZK Kézirattárában őrzött gyűjtemények Úz-völgyi vonatkozású lapjait kérésemre fénymásoltatta és rendelkezésemre bocsátotta. – A Kend oldala helynév forrása: CSISZEGYŐPI. 1810. évi csíkszentgyörgyi kepéről. – Közölve: Bárh János 2001/b. 193.

gyűjteményében szerepel, a SZTA és a helységre utaló fentebbi jelzést alkalmazom.

AKLOS (1725, 1728, 1779, 1794, 1814, 1815, 1820, 1829, 1864)

„... *Aklos nevezetű havasunkon...*” (1815)

„... *Aklos pedig nevezetik az ... akolyról, mivel itten a marhák s főképpen a juhok nyaraltatnak.*” (1864, PF. B.)

Lesőddel együtt Csíkszentgyörgy legfontosabb és legtöbbet emlegetett havasa. A XVIII. századi Aklos-fogalom nem pontosan fedi a XXI. század eleji Aklos-fogalmat. Bár a XXI. század elején is él Lesőd szomszédságában az *Aklosbérce* és az *Aklosbérce pataka* helynév, a XXI. század eleji szóhasználat *Aklos* alatt az Alsó-Úz-völgyi *Aklos* nevű „külterületi lakott helyet”, az aklosi erdészeti központ, az aklosi csárda, a hajdani iparvasút aklosi állomásának környékét, a *Bence pataka* tövét érti. A XVIII. században az *Aklos* szóval valószínűleg a *Bence pataka* tövétől a Lesődig elnyúló hosszú hegyvonulatot jelölték, amelynek súlypontja a Lesőddel szomszédos *Aklosbérce* területére esett. Bizonyára ezzel magyarázható, hogy Lesődöt és Aklost gyakran együtt emlegették, pl. a *Lesőd és Aklos havasbírása* kifejezésben. (*Causa levata in Szent György coram iudicibus alpium vulgo Lesőd et Aklos – 1728.*)

AKLOS BÉRCE (1799, 1864)

„... *egy darab ... szénafű helet Aklos bércze alat.*” (1799)

„... *Aklos bércze ... magosan fekvő erdővel borított kaszáló.*” (1864, PF. B.)

Az *Aklos* nevű terület egy része. Magasfennsíkszerű széles hegytető.

AKLOS BÜKKJE (1806, 1810)

„... *ki mennyenek erdők visitatiojára ... Aklos bükibe...*” (1806)

Az *Aklos* nevű terület egy része.

AKLOS BÜKKJE ÉSZAKJA (1810)

„... *engede Aklos bükje Északjában ... szükségre való erdőt.*”

Az *Aklos* nevű terület egy része.

AKLOS BÜKKJE TETESE (1810)

„... *az Aklos Büke tetején szokot járó út...*”

Az *Aklos* nevű terület egy része.

AKLOS ORRA (1811)

„... *egész Aklos orráig...*”

Az *Aklos* nevű terület egy része.

AKLOS ÚTJA (1810)

„... *legyenek várakozással Aclos utyában...*”

Út neve *Aklos* tájékán.

ÁGASHAVAS (1864, PF. B.)

„... Ágashavas a kétfelé ágozásától.”

Hegy Egerszék feje és Gyürke között.

BAGLYOD (1656, 1757, 1864)

„... *bagliod neüü helyben.*” (1656, SZTA. Gy.)

„... *béressét s.v. ökrös szekérrel Bagjodra expediálta.*”

„... *Bagjod hihető sok Bagoly lakott ottan.*” (1864, PF. Gy.)

Hegy, hegyes terület a Baglyod pataka forrásvidéke tájékán, Egerszék-től keletre.

BAGLYOD PATAKA (1813, 1814, 1820)

„... *Bagjod patakán alol.*” (1813)

Az Úz patakba északról ömlő patak, Egerszék patakától keletre.

BASA KÚTJA (1806)

„... *Lesődbe Basa kútyánál...*”

Itatóhely lesői legelőterületen.

BENCZE (1864, PF. Gy.)

„... *hajdan e községben lakozhatott Bentzétől nyerte nevét, mert a hagyomány még tartja husz Bencze jövendöléseit: Minél fogva az Kő Kapunál a vér felveszi a Csákot és az után békesség lesz.*”

Havasi terület Alsó-Úz-völgyben.

BENCZE HAVASA (1864, PF. M.)

„*A hátulsó havas részen van a Bencze havassa, ez nevét arról nyerte, hogy hagyomány szerint egy Sz. Mártoni Bencze nevű ember az ottani patakba belefutott.*”

Havasi terület Alsó-Úz-völgyben.

BENCZE PATAKA (1829)

„... *Bencze patakán alol.*”

Az Úz patakba északról ömlő patak.

BENE MEZEJE (XVIII. század vége, SZTA. Gy.)

„... *Bene mezeje nevű helyjb[en] a Havason.*”

Havasi terület Csíkszentgyörgy határában.

BOLONDOS (1769, 1770, 1806, 1864)

„... *Bolondos árendája bé jött...*”

„... *Bolondos, mely egy mély völgyet képez a benne lakó s mostis feles számmal található medvéktől.*” (1864, PF. Gy.)

A Csobányostól délre fekvő havas.

BÜKKÖS TELEKE (1811)

„... *Bükkös telekéről lejáró patak tövig.*”

Terület neve Aklos tájékán.

CSÉCSÉN (1772, SZTA. M.)

„*Csécsenbe*”

Havasi terület az Úz forrása tájékán.

CSÉCSÉN PATAKA (1772, SZTA. M.)

„... *vicin(ussa) napkelet(ről) a Csécsén Pataka.*”

Patak az Úz forrása tájékán.

CSINÓD ÁRNYÉKA (1829)

„... *Bánkfalvának marada Csinód Árnyékja fel Csinód patakáig.*”

A Csinód nevű hegy északi oldala.

CSINÓD PATAKA (1829)

„... *Csinód patakán fejl.*”

Az *Egerszék patakába* ömlő patak neve.

CSINÓD TÖVE (1782, 1788, 1796)

„... *Csinód tövén való békertelt részen.*” (1782)

Helynév a Csinód-hegy és a *Csinód pataka* tájékán. Vonatkozhatott a hegy alkotórészére, lábára és a patak beömlési helyére egyaránt. A XVIII. század végén ezen a helyen volt Polyó Ferenc csíkszentgyörgyi kántor kaszálója.

EGERSZÉK BÜTEJE (1820)

„... *Egerszék bütejével edgyütt.*”

Az Egerszék nevű hosszú hegyvonulat, *Egerszék patakára* néző, gömbölyded déli vége.

ÉGETTVÉSZ (1774)

„... *juhaikat a' nemes Szent Györgyi Szabad havasokra, nevezetesen Égettvészbe ad pascuationem hajtották.*”

Hegy a *Csinód pataka*, az *Egerszék pataka* és az *Úz vize* közti területen, a *Csinód hegyese* szomszédságában.

ENDRE (1864, PF. Gy.)

„... *továbbá Endre nevű helység, mely hajdani tulajdonosától kaphatta nevét.*”

Hegy a *Heveder pataka* és a *Fiság pataka* között.

FEJÉR VÍZ PATAKA (1810)

„... *napkeletről Fejér víz pataka.*”

Patak az *Úz vize* Kászon felé eső oldalán, Aklos tájékán.

FENYŐFEJE (1864, PF. B.)

„... *Fenyőfeje kaszáló, régebben fenyős erdő lévén...*”

Az *Órház pataka* déli végén elterülő, kiszélesedő terület.

FIÓKA (1796)

„... *Fioka nevezetű esztena járásokhoz.*”

Hegyes terület az Úz vizétől északra Baglyod pataka és Sáros pataka között.

FISÁG (1617, 1864)

„... *az Fisák vizinek derek foliamia.*” (1617, SZTA. Gy.)

„... *a' Fisák vize, mely eredetét veszi egy Fisák nevű Csík Szent Györgyi havas erdős helyről...*” (1864, PF. M.)

GYÖRÖDSZEGE (XVIII. század eleje, 1864)

„... *Bankfalvi Havason Györgyözt Sziga(?) nevű helyben.*” (XVIII. század eleje, SZTA. B.)

„... *Györgyötszege.*” (1864, PF. M.)

Havasi terület és patak az Úz vize forrásvidékén.

GYÜRKE (1864, PF. Gy.)

„... *Gyürke, ez valami György névről finomított Gyürkére.*”

Havasi terület neve *Egerszék feje* és a *Csobányos pataka* között. A XX. században csángó tanyák álltak rajta.

HARUKÁJ (1761)

„... *a Csík Szent Györgyi havason Haruk aj nevű helyben Isten ő Szent Fősége ellen eb adtával káromkodott.*”

Rugát környéki erdős terület.

HAVAS ÚT (1759, SZTA. M.)

„... *az Havas Útnál.*”

A XXI. század elején is használatos helynév a csíkszentgyörgyi havasok nyugati szélén.

KATORGA (1774, 1799, 1829, 1864)

„... *Csík Szent György Megyéje közönséges erdeiben Katorga nevezetű helyben.*” (1774)

„...*menyen a Fellső esztena Katorgába.*” (1799)

Hegy az *Egerszék pataka* szádjával és a *Baglyod pataka* szádjával átellenben az *Úz vize* nagy kanyarulatában.

KATORGA TÖVE (1795, 1796)

„...*Katorga töve ... erre az esztendőre adatott át tisztelendő plébános úrnak.*” (1795)

Kaszálós terület a Katorga-hegy lábánál.

KASZATELEK (1811)

„... *a Kasza Telekről bejáró*” út.

Erdős terület Aklos tájékán. Valószínűleg a Kasza családnév húzódik meg mögötte.

KEND OLDALA (1809)

„... *vagyon a Plébánosnak éppen a Nagy-Kászoni határ szélben egy Kend oldala nevű széna fűve.*”

Kaszálós terület a határ Kászon felé eső oldalán.

KRISTINE (1804, 1864)

„... *Kristine nevű heljen.*”

„... *Kristine hihető Kristina nő nevéből kapja elnevezését.*” (1864, PF. Gy.)

Hegy Egerszék pataka felső része és a Baglyod hegyese között.

KÖKAPU (1864, PF. Gy.)

„... *a Kő Kapunál...*”

Az Úz sziklás szoros völgye Erdély és Moldva határán.

KÜS (vagy Kis) SZÉKED TELEKE (1769, 1770, 1795, 1796, 1802)

„... *Küs Széked Teleke Nemes Megyénk kaszáló helje.*” (1796)

Hegyi terület a Baglyod pataka felső folyásától keletre.

KÜS SZÉKED TELEKINEK ORRA (1795)

„... *erre az esztendőre adatott át tisztelendő plébános úrnak Küs Széked Telekinek ora...*”

A Küs Széked Teleke nevű hegy előreugró része.

LENES-PATAK (XVIII. század eleje, SZTA. B.)

„... *Lenes Patak oldalán.*”

„... *az Bankfalvi havason Lenes Patak nevű hely[en].*”

Az Úz vizébe ömlő patak a XX. század végén épült Csinódi templom közelében.

LESŐD (1688, 1725, 1728, 1733, 1752, 1760, 1780, 1800, 1802, 1804, 1805, 1806, 1808, 1864)

„... *vagyon az Lesőd nevű helyben egy rét.*” (1864, SZTA. Gy.)

„... *Csik Szent Györgyi Megye havasából Lesődből...*” (1760)

„... *el küldöttük volt az határ inspectorainkat Lesőd havasunkba hajtani.*” (1800)

„... *Mint lesődi havasi pásztorok között lévén Diferentiájok.*” (1806)

„... *Lesőd egy 2000 holdas területű legelős havas Szentgyörgy és Mindszent Közönségei által közösen, osztatlan állapotban használtatik...*” (1864, PF. B.)

Csikszentgyörgy hajdani megyéjének talán legfontosabb, mindenesetre legtöbbet emlegetett havasa. Az Úz vizétől délre fekvő, és a kászonai erdőkkel érintkező Lesőd kaszálókban bővelkedő, széles fennsíkszerű magas terület, ahonnan varázslatosan szép kilátás nyílik a Kászonai-medencére. Talán a jó kilátással függ össze a *les* szót tartalmazó Lesőd helynév is. Bizonyára valamiféle őrhely, híradó hely, megfigyelőhely volt itt a székely história

korai időszakában. A Lesőd név valószínűleg egyidős a székely letelepedéssel.

Ha néprajzi adatgyűjtés címén idős csíkszentgyörgyi gazdákkal beszélgetünk, Lesődről szólva felcsillan a tekintetük. Elismerően szólnak falujuk nagymúltú havasi „szemefényéről”: „*Lesőd ... Szentgyörgy szép havasa. Egy falut lehetne telepíteni rá.*” – nyilatkozott egy idős székely gazda 1999-ben.

Az Úz mellékinél és az Egerszék tájainál kedvezőbb éghajlatú, gyümölcsérlelő Lesőd *Kászon megyéje* és *Csíkszentgyörgy megyéje* határvidékén magasodott, ezért többször támadt miatta határvita Nagykászon és Szentgyörgy között.

1711-ben, miként több mint egy évszázaddal előbb, Báthori Zsigmond fejedelemsége (1581–1602) idején is, a kászonszéki jegyzőkönyv szerint⁸⁴ békés egyezséggel végződött a vita: „*A miképpen boldog emlékezetű néhai Báthori Sigmund fejedelem idejében per contractum megalkhattak volt Csíkszentgyörgy megyebeli uraimék és Kászon megyéjebeli uraimék Lesőd nevű hely felől*”, a kászoniak elégedetlenségének okait megtárgyalva, orvosolva, ugyanúgy megalkudtak újra, hogy „*mint jó szomszédok s atyafiaik úgy éljenek egymással*”.

LESÖD BÜKJE (1820)

„... *juta Bánk falvának Lesőd bükitől Úz viziig.*”

A Lesőd nevű terület egy része.

LESÖD ERDEJE (1829)

„... *Lesőd erdeje és Katorga.*”

A Lesőd nevű terület egy része.

LOVÁSZÓ (1806, 1864)

„... *határa Lovászó felől.*”

Hegy és patak a Csobányos déli oldalán.

MÉLY-PATAK (1806)

Rossz szövegkörnyezetben *Bolondossal* és *Lovászóval* szerepel egy határozatban.

ÓRIÁS (1864, PF. Gy.)

„... *van ... egy magos hegy, mely Óriásnak neveztetik, ... mivel nagyon magos és nehéz átjáratu, vagy pedig a disznó orjától vagy hátgerincétől.*”

Hegy a csíkszentgyörgyi havasok nyugati szélén.

OROS-PATAK (1864, PF. M.)

„... *Oros patak fejből...*”

Patak a Rugát tájékán.

⁸⁴ Idézi: IMREH István – PATAKI József 1992. 123., 353.

PETRE (1779)

„... azon Petre nevezetű helyen ... Menaság falu azon (szentgyörgyi) középkő társaságnak ... esztenát erigálni meg engedtetett.”

Valószínűleg Menasági havasi terület.

RADOVÁNY (1864, PF. B. Gy.)

„... Radovány Kaszáló, Hegyes völgyes bokros helység.”

Havasi terület az Úz feje tájékán.

SÁROS-PATAK (1811)

„... Sáros patakon alól az ösvenyig.”

Az Úz vizébe ömlő patak a Baglyod patakától keletre.

SŰRŰ (1864, PF. B.)

„... Sűrű – Legelő Havas.”

Katorgával, Aklossal, Egerszékbütüvel, Fiókával együtt felsorolt havasi legelő.

SZŐKE SORKA (1814)

„... Aclosra lemenő víznek délről lévő oldalában a Szőke sorkán bejáró csapáson alul.”

Aklos környéki terület az Úz vize közelében.

SZALAJD (1750)

„... Szalajd nevű havasunkban.”

Bánkfalvi havas.

SZALÁRD (1746)

„... Szalárd nevű helyben.”

Bánkfalvi havas.

ÚZ FEJE (1864, PF. Gy.)

„... Úz feje Úz vizével ... a régi vezérek nevére volt keresztelve... Sok pisztránggal bővelkedik.”

Az Úz vize forrásvidéke a Rugát környékén.

ÚZ MELLYÉKE (1864, PF. B.)

„... egy keskeny völgy, amelynek közepén az ... Úz pataka foly, ... Kaszáló, mely völgy és patak megtartya nevezetét a ... Moldvai határszélig, nevezetes ezen folyó, hogy sok pisztráng van benne.”

Az Úz vizét követő völgy.

ÚZ VIZE (1810, 1811, 1813, 1814, 1829, 1864)

„... északról az Úz vize.”

„... a' havas részen egy folyó, mely Úz vizének nevezetik, ezen kezdődik a Szt Márton határrészben az úgy nevezett Oros patak fejből, a hová több apróbb kis forrásokból összefolyván, befoly Moldvába.” (1864, PF. M.)

Az Úz patak megnevezése.

Havasban járó ünneprontók és havasi káromkodók

A havasok emlegetésének sok esete a csíkszentgyörgyi megyeszéki határozatokban a misemulasztás és a káromkodás vétségével kapcsolatos.

Ha valaki saját hibájából nem vett részt a misén és ezért a megyeszéke büntetésben részesítette, igyekeztek följegyezni hanyagságának, mulasztásának okát. 1756-ban például Bánkfalvi Hideg István „... *Pünkösd másod napján hajnalban az esztenára ment, harmad napján jött haza, 2 nap misét, prédikációt vesztett*”.⁸⁵ Vétségéért 2 forint büntetést fizetett. Hasonló vétséget követett el Bánkfalvi Péter Kelemen, aki 1745 nyarán „... *zab aratáskor vasárnap jó reggel harmad magával szekéren az esztenára ment, ... azon vasárnap este haza is jött terhesen*”,⁸⁶ vagyis rakománnyal, ami növelte bűnének súlyát, mivel ékesen bizonyította, hogy nemcsak mászkált a havasokban mise helyett, hanem munkát is végzett a szent ünnepen. Nem vétett kisebbet Bánkfalvi Péter István sem, aki 1767-ben „... *a Szent Misét Szent Bertalan napján el mulatta, esztenára ló szekéren járván*”.⁸⁷ Többen estek abba a hibába, hogy 1761-ben „... *Szent Jakab havában Mária Magdolna asszony napján az erdőbe voltak, szent misét és prédikációt vesztegettek*”.⁸⁸ 1757. december 9-én a szentgyörgyi megyeszéke felelősségre vonta nemes Bors Gábor uramat, amiért „... *ünnepeken Szent Mise vesztéssel a béressét, s. v. ökrös szekérral Bagjodra expedálta*”.⁸⁹ 1750. október 2-án a „megye” vezetői azzal vádolták Bánkfalvi Balla Mátyást, hogy „*nyáron és őszön ... nagyobbára ... Szalajd nevű havasunkban hevervén*”, ünnepeken és vasárnapokon szentmiséket és prédikációkat vesztett el.⁹⁰ A „*Bánkfalvi hűtős Megye Bíró Szabó Mihály*” 1750-ben azzal vádolta egyik falusfelét, hogy az a „... *közelebb el mult nyáron egy vasárnap és utána következő ünnepeken kaszáláskor az kaszálóban maradván, két szent Misét el vesztegetett*”.⁹¹

1761-ben, amikor elmarasztalták azokat, akik Mária Magdolna ünnepén a havasokban jártak, valószínűleg vita támadt az ítélet körül. A szűkszavú határozatból sejthető, hogy egyesek valamiféle „régisúra” hivatkozva hangoztatták, „... *hogy ünnepeken, vasárnapokon marháit őrzésére minden gazda ... egy cselédit a havason hagyhassa*”.⁹²

⁸⁵ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 8. p.

⁸⁶ CSISZEGYÖPI. M. h. I. 83. p.

⁸⁷ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 67. p.

⁸⁸ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 39., 40. p.

⁸⁹ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 17. p.

⁹⁰ CSISZEGYÖPI. M. h. I. 118. p.

⁹¹ CSISZEGYÖPI. M. h. I. 113. p.

⁹² A határozat azért is figyelemre méltó, mert a XVIII. század második és a XIX. század első felében Csíkszentgyörgyön, legalábbis az év egy részében, a marhák nem családi falkákban, hanem havasi csordákban legeltek. A havasok családi legeltetése gyanítható viszont a negyedfélmegye havasának XVII. századi rendelkezéseiből. Vö.: U. KERÉKGYÁRTÓ Adrienne 1992. 32–33., 40.

Ha valakit káromkodásért büntetett meg a *megyeszéke*, legtöbbször följegyezték, hogy hol történt a vétkes megnyilatkozás. Ezért kerülhetett káromkodással kapcsolatos határozatba a havasok emlegetése. 1760-ban pl. Sipos Ferenc bánkfalvi jobbágy „... nagy Boldog Asszony nap tájban a Csík Bánkfalvi havason azt merete mondani, hogy disznó teremtette”.⁹³ 1746. szeptember 7-én azzal vádolták bánkfalvi Antal Balázst, „... hogy ... az közeléb el múlt nyáron, a Bánkfalvi havason, Szallárd nevű helyben, bizonyos személyek hallatára, ördög adtával, ördög teremtettével, hunczut teremtettével, egyebekkel is szitkozódott, nem gondolván sem Isten sem haza törvényének tartásával”.⁹⁴ 1761-ben csíkszentgyörgyi Lacz József vádolta egyik falusfelét, amiért az „... a Csík Szent Györgyi havason harukáj ... nevű helyben ... Isten ő Szent Felsege ellen eb adtával káromkodott, azonkívül pediglen mások botránkozására a tarisznyáját lábravalóstól együtt a bokájába le eresztette”.⁹⁵ Az utóbbi két eset közös jellemzője, hogy „mások botránkozására”, vagyis valószínűleg olyan munka idején történt a vétség, amikor sokan tartózkodtak a havasokban.

A havasbíró

A csíkszentgyörgyi *megye* birtokában lévő havasok használatának szervezését, felügyeletét a XVIII–XIX. században a *megyetagok* által választott *havasbírók*⁹⁶ végezték. Külön havasbírája volt Bánkfalvának és Szentgyörgynek. 1773-ban pl. Fülöp Tamás primipilus töltötte be a „Csík Szent Györgyi Havas Bíró” tisztséget. Ugyanakkor a „Csík Bánkfalvi Havas Bíró” feladatait Keresztes József primipilus látta el. Egyébként a Keresztes család több havasbíró is adott Bánkfalvának. 1744-ben Keresztes Kelemen, 1746-ban Keresztes Sigmund volt Bánkfalva „hűtös havas bírása”. A „megye” két havasbírája közül az egyik, legalábbis a XIX. század első felében, és bizonyára a „megyebíró” – „főmegyebíró” mintájára, a *főhavasbíró* címet viselte. 1827-ben pl. egy megyeszéki határozat aláírói között, a „Bánkfalvi részről való” tisztségviselők oszlopában ott láthatjuk Fürtös Tamás *főhavasbíró* nevét. Fürtös Tamás 1829-ben is viselte a *főhavasbíró* tisztséget. A XIX. század elejétől más népi tisztségnevek „modernizálásához” hasonlóan a régi szép, patinás *havasbíró* megnevezést kezdték a

⁹³ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 32. p.

⁹⁴ CSISZEGYŐPI. M. h. I. 89. p.

⁹⁵ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 46. p.

⁹⁶ A *havasbíró* kifejezés párhuzamai nehezen lelhetők föl a történeti és néprajzi irodalomban. Jellemző, hogy az EMSZT-ban, mint a havassal kapcsolatos kifejezések gazdag gyűjteményében sem található. EMSZT IV. (1984) 1231–1236. – A legközelebbi és egyben a legismertebb párhuzam a Negyed-félmegye havasának falvaiból idézhető: BALLÓ István 1899. 302. (Az adat 1586-ból származik.)

német vezényletű székely határőrszervezet igényeivel összefüggő divatos kifejezésekkel helyettesíteni. A diadalmasan hódító inspektor szó elérte a havasbírókat is. 1804-ben a szentgyörgyiek két *határ inspector*-t választottak a havasbírói teendők elvégzésére. Az új módi és a hagyomány a megyeszéke jegyzőjét a havasbíró megnevezése tekintetében néha öszvérmegoldások alkalmazására sarkallta. 1795-ben például az egyik megyeszéki határozat szövegezője így fogalmazott: „...*Csík Bánkfalvi András György mint határ vagyis havas bíró törvényesen megszólítván Szent Györgyi Bálint Józsefet, mint Szent György falva részén lévő havas Birót*”.⁹⁷ Máskor, például 1810-ben, előfordult, hogy a havasbírókat egyszerűen *határbíró*nak titulálta a jegyző. Bárhog is próbálták terjeszteni a hatóságok, hivatalos személyek az *inspector*-szerű megnevezéseket, a nép változatlanul havasbírónak hívta a havasbírókat. Erre utal, hogy a kifejezés a XIX. század második felében is élt Csíkszentgyörgyön. Az 1870-es és az 1880-as években az egyháztanácsi és iskolaszéki jegyzőkönyveknek gyakori szereplője volt a *havasbíró* és a *főhavasbíró*. Az 1870-es évek második felében, így például 1876-ban és 1878-ban a csíkszentgyörgyi havasbíró tisztséget Márton Ferenc töltötte be. 1886-ban az egyháztanács a *főhavasbíró*-t bízta meg azzal, hogy szervezze meg az iskola ablakainak és fedelének javítását, valamint szerezzé be a tanítóknak járó tűzifát.⁹⁸

A korai, vagyis a XVIII. sz. elejéről és közepéről származó megyeszéki határozatokban többször előfordult, hogy a csíkszentgyörgyi megye havasbíróit a határozatok latin bevezető formuláiban „*Lesöd és Aklos havasbírái*” gyanánt emlegették. 1725-ben, 1728-ban és 1733-ban például így fogalmaztak: „*Causa levata in Szent György coram iudicibus alpium vulgo Lesöd et Aklos*”.⁹⁹ 1745. évi feljegyzés bevezető sora: „*Ratio Domini Generosi Petri Tompos pro Anno 1745 Iudicis Alpium vulgo Lesöd et Aklos*”.¹⁰⁰ Az efféle szóhasználat valószínűleg azzal a ténnyel függött össze, hogy a csíkszentgyörgyi megye legfontosabb, legértékesebb havasának Lesöd és Aklos számított.

A megyeszéki határozatok feljegyzései között 1734. október 24-én megörökített a jegyző egy havasbíró-választást: „*Mü Csík Szent György Megye lakosi Nemes Lófő és darabant személyek, midőn közönséges megye gyűlése alkalmosságában foglalatoskodnánk, be esküttetvén Szent Györgyj Bálint György Úr, Szent György részéről való havas bírónak*”.¹⁰¹ Sajnálatos, hogy a határozat következő sorai, amelyek a havasbíró kötelességeit és járandóságát taglalták, a papír elrongyolódása, elporlása miatt olvasha-

⁹⁷ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 100. p.

⁹⁸ CSISZEGYŐPI. Egyháztanácsi és iskolaszéki jegyzőkönyv. (1869–1927) 26., 42., 44., 84. p.

⁹⁹ CSISZEGYŐPI. M. h. I. 67–68. p.

¹⁰⁰ CSISZEGYŐPI. M. h. I. 131. p.

¹⁰¹ CSISZEGYŐPI. M. h. I. 68. p.

tatlanok és értelmetlenek. Ugyancsak nehezen tanulmányozhatók azok a lapok, amelyekre 1745–46–47-ben, 1750-ben, 1769–70–71-ben havasbírói számadásokat írtak, és amelyeknek kifakult, szakadozott szélű, gyűrött maradványait berakták a megyeszéki határozatok második füzetének ép lapjai közé.¹⁰² A számadási lapok tanúsága szerint a „megye” fontos havasi bevételének számított az 1760-as, 1770-es évek fordulója táján *Bolondos és Kis Széked Teleke* árendája.

1804-ben Csíkszentgyörgy megyéjének gyűlése meghatározta az éppen határinspectornak nevezett havasbírák néhány jogát és kötelességét: *„Közönseges Megye Gyűlése alkalmatossága alatt végeztetett, hogy az két határ inspectorok magok részekre mindenkor az havasi csordába beadhassanak 10 számból álló marhákat, mellyekre csak Kenyér bérrel tartozának, egyébbel semmivel ..., sem bikabérrel, ... sem pénzberrel. Ennek pedig oka az, hogy a' csordának jó gondviselői legyenek mindenekben ... Az Határ inspectorok minden tavaszon midőn a juh nyáj az esztenákra fel gyűl, az ottan lévő sertéseknek orrait meg karikáztatni tartoznak, mellyet ha nem tselekednének, elsőbben három forintig büntetődnek, másodsor hatig, harmadszor kilenczig valahol az esztenák cirkulusában sertés túrás tanáltatik a karikázatlan sertések miatt. Tehát az inspectorok kötelessége lészen, hogy idejiben minden esztenán lévő pásztoroknak ezek eránt parancsolatot adgyanak, és az után, ha annak eleget nem tesznek, azokat is a határ Inspectorok a' fenn írt mód szerént büntethessék, és ha még sem szűnnek, valaki maga Kárán tanullya, meg lőhesse vagy lőtethesse tovább következendő károknak el távoztatásáért”*¹⁰³

Előfordult, hogy a megválasztott havasbírák hanyagul látták el feladataikat és nem teljesítették kötelességeiket. Ennek magyarázata az emberi gyarlóságon kívül abban az egyszerű tényben keresendő, hogy a havasbíró élete nem volt igazi aranyélet. A havasi közlekedés szekéren, lóháton, gyalog, nyáron is sok törődéssel, fáradsággal járt. Télen pedig a nagy hideg és a hatalmas hó miatt a havasbeli járástól-kelestől, a fatolvajok üldözésétől a havasbírák is érthető módon ódzkodtak. 1795 első felében a csíkszentgyörgyi megyeszéke határozatai sorában feljegyeztek egy olyan esetet, amikor a szentgyörgyi havasbíró nem igazán törekedett arra, hogy a havasba menjen, és említett bánkfalvi havasbíró társa panaszt tett ellene: *„... Csík Bánkfalvi András György mint határ vagyis havas bíró törvényesen megszólítván Szent Györgyi Bálint Józsefet, mint Szent György falva részén lévő havas Bírót, fel tévén ellene, hogy egy néhány rendben meg egyeztek volna, hogy havas őrzésire mennek, amint hogy András György készen várt azon dologra, ... de ... a Szent Györgyi írt havas Bíró ki nem ment volna,*

¹⁰² CSISZEGYÖPI. M. h. I. 131., 134., 135-136. p.

¹⁰³ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 114. p.

azért megkívánja András György, hogy mivel kötelességének eleget nem tett, kérdőre vonattassék és megbüntettessék”. A nehéz helyzetben lévő Bálint József „Szent György falva részén lévő havas Bíró” azzal védekezett, hogy az „alatta lévő hütösöket” szófogadatlanóságuk miatt „ki nem állíthatta”, ezért nem mehetett a havasba. A megyeszéke nem fogadta el védekezését. Kötelességszegésért elmarasztalta.¹⁰⁴

Nagy hideg és vastag hó lehetett 1806 januárjában, mert sem a bánkfalvi, sem a szentgyörgyi havasbíró nem érzett különösebb készletet, hogy a megyeszéke parancsolata értelmében vízkereszt tájékán fatolvajokat büntessen Aklos bükke tájékán. 1866. január 31-én a két havasbíró (Judices Alpium), Texe Andrást és Bene Antalt felelősségre vonta a „megye”: „... mint hogy a' Közelébb elmúlt confluxuson 1806. Die 6-ta Januarii meg parancsoltatott volt az havas bírának, hogy ki mennyenek erdők visitatiojára fő képpen Aklos bükibe, és az után erős őrzökkel ki mennyenek zálloglani 24 magyar forintok büntetése alatt...”, de a parancsot nem teljesítették, ezért fizessenek büntetést és térítsék meg a kárt. A havasbírák elismerték, hogy ki kellett volna menniük, de egyrészt „az üdők durvasága miatt”, másrészt, mivel „hütöseik nem tudtak előállni”, nem teljesíthették a feladatot. Ígérték, hogy hamarosan kimennek. Az ítélezők elnézték az éppen határ inspektornak nevezett havasbírák mulasztását, azzal a szigorú megjegyzéssel, hogy a havasba menés tekintetében „a' Nemes Megye még nyolczad napot enged”.¹⁰⁵

1752. október 25-én Keresztes Zsigmond bánkfalvi havasbíró vádolta bánkfalvi Antal Balázst, – aki az előző években töltötte be a havasbírói tisztséget – amiatt, hogy két éven át a lesődi havasban saját hasznára kaszált és a szénát elhordta.¹⁰⁶

Havasi marha- és juhtartás

Idős csíkszentgyörgyiek és bánkfalviak visszaemlékezéseiből látható, hogy a XX. század első felében, a mezőgazdaság szocialista átszervezése előtt, a marhatartás kétféle szervezeti formát öltött. Más helységek marhatartó gyakorlatához hasonlóan, jelentősen különbözött egymástól a „hazajáró csordákban” megvalósuló kezestartás, valamint a „kintháló” vagy „havasi csordákkal” jellemezhető rideg tartás.

A hazajáró csordák, amelyekbe elsősorban fejősteheneket hajtottak, tizesenként szerveződtek. A falvakhoz viszonylag közel fekvő, tizeslege-

¹⁰⁴ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 100. p.

¹⁰⁵ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 117. p.

¹⁰⁶ CSISZEGYÖPI. M. h. I. 134. p.

lőkön legeltek. Az állatokat a gazdacsaládok a birtokukban lévő *jog* mértéke alapján hajtották a csordákba. Akinek nem volt *joga*, az *legeltetési taxát* fizetett a *tizedbirtokosságnak*. A *tizesgyűlések* által választott *tehénpásztorok* végezték az őrzés feladatát, akik munkájukért a gazdától gabonabért, bocskorpénzt és szërre haladva, *tarisznya*-ként emlegetett élelmiszer-bért kaptak. A hazajáró csordák május 15–20. és *Demeter-nap* között reggelenként 6–7 óra körül ballagtak ki legelőjükre és estéenként 6 óra tájban jöttek vissza. A *tizesbirtokosságok* legelőit tavaszonként a tizesek lakói közmunkával tisztították, takarították. Minden csíkszentgyörgyi és bánkfalvi tizesnek külön *tizeslegelője*, külön hazajáró csordája és külön tehénpásztora volt. A hazajáró marhák legeltetésével kapcsolatos szervezési feladatok a *tizes*, illetve a *tizesbirtokosság* vezetőjének számító *tizesbíró* kötelességei közé tartoztak.

A meddőmarhák, tinók, borjúk nyári havasi legeltetését a távoli legelőket birtokló *közbirtokosság* szervezte a *közbirtokosság elnökének* felügyeletével. A *havasi csordákat* május 10-én gyűjtötték össze és hajtották föl a havasi legelőre, ahonnan *Demeter napján* kerültek haza az állatok. A csíkszentgyörgyi *nagy csorda*, amelybe a két évnél idősebb állatok kerültek, legtöbbször a Csobányos közelében lévő *Bolondos* területén legelt. A *kicsi csorda*, amelybe az egy-két éves marhákat hajtották, általában a *Sűrű sorok* nevű területen és *Aklosban* járt. Némely esztendőkből a *nagy* és a *kicsi csorda* legelőjét változtatták, felcserélték. A havasi pásztorokat a *közbirtokosság* gyűlése fogadta. A vállalkozó pásztor általában több családtagját bevonta a rábízott havasi csorda őrzésébe, gondozásába. Munkájáért a marhák tulajdonosaitól gabonabért és kevés pénzbért kapott. Egy-egy marha őrzéséért egy véka (20 liter) zabot adtak a gazdák a behajtás utáni napokban, amikor a pásztor szekérrel járta a falut és szedte a járandóságát. A pénzbért *bocskorpénznek* nevezték. Amelyet a kihajtás napján, az állatok átadásakor illetet ki fizetni.

A juhtartó *eszténák* tizesenként szerveződtek. Akadt olyan tizes, amelynek két esztenája és *eszténagazdasága* is volt. A *juhseregek* tavasztól őszig a *közbirtokosság* havasi legelőin jártak, legtöbbször *Lesődben*, *Aklosban*, *Baglyodban*, *Lovászóban*. Az *eszténagazdaság* élén a választott *eszténabíró* állt. Szervezőmunkáját némi sajttal jutalmazta a „gazdaság”. A juhpásztor jövedelme a kifejt tej egy részéből származott. Minden juh után 9 kg sajt és 1 kg orda járt a gazdának. A többi sajt és orda (kb. 6 kg sajt és sok orda) a pásztoré lett. Emellett a pásztor kevés *bocskorpént* is kapott az elé adott juhok után, amelyet az *eszténabíró* szedett össze a gazdától a pásztor számára Szent György napján, amikor a pásztorral együtt *gyűjtötték fel a sereget*. A Szent György napja (április 24.) és *Szentkereszt napja* (május 3.) közötti tejhaszon a juhtartó gazdák szervezetét, az *eszténa-*

gazdaságot illette. Az ekkor keletkezett sajt árából fizette a „gazdaság” az esztena alkatrészeinek és a *kosárok* elemeinek havasba szállítását, valamint a só árát és a sószállítást.

Feltételezhetjük, hogy a csíkszentgyörgyi, csíkbánkfalvi marhatartás és juhtartás rendje, szervezeti kerete a XVIII–XIX. században nem különbözött lényegesen a XX. század első felére jellemző állattartási rendtől, szervezeti kerettől. Különbségnek tekinthető viszont az a körülmény, hogy a XVIII–XIX. században a havasok nem a közbirtokosság, hanem az egyházközség szerepű *megye* birtokában voltak. Következésképp, a XVIII. században és a XIX. század első felében a havasi pásztorokat a *nemes szentgyörgyi megye* fogadta. Az esztenák helyét a „megye” jelölte ki. A havasi állattartás szervezésében, felügyeletében nagy szerep jutott a „megye” *havasbíráinak*.

Csíkszentgyörgy „megyéjének” megyeszéki határozataiban már 1725-ből, 1728-ból, 1734-ből olvashatunk a „megye” havasi pásztorairól.¹⁰⁷

1792. január 27-én a „*Közönséges Megye Confluxusa alkalmatosságával*” fogadtak meg két bánkfalvi lakost „*Havasi meddű szarvas marhák pásztorának az elmúlt esztendőknék constitutioja szerént*”.¹⁰⁸

Valamicskével bőbeszédűbb az 1804 elején papírra vetett pásztorfogadási határozat: „...*Ezen folyó 1804-dik esztendőre fogattattak havasi szarvasmarha csorda pásztorásra Csík Szent Györgyön tartózkodó colonus Posztoláczy György, Csík Szent Györgyi Kissebbik lófő Taxos(?) Jakab és Bánkfalvi lófő Kissebbik Péter József, oly feltétel alatt, hogy eő Kegyelmek, mikor a Nemes Megye kíványa, a Csorda mellé ki áljanak, ha pedig valameik vissza húzná magát és ezen egyezést fel bontaná, tartozzék a Nemes Megyének 12 forintokat le tenni és ... maga helyett pásztor állítani a régi szokás szerént való bérre...*”¹⁰⁹

Tanulságos az 1805. évi pásztorfogadási határozat, mivel megvillan benne a katonarendű székelyek helyzetének, jogainak bonyolult kérdésköre is: „... *In communi Congregatione Juratorum Ecclesiae Pro Anno 1805 a' közönség fogadá meg havasi csordapásztoroknak Lesődbe Bánkfalvában lakó Menasági Péter Józsefet, Poszuj Györgyöt és küsebb Szócs Jánost a' régi úsus szerént való bérre. Szarvas marhát és lófiakat, kivéven a paripa lovakot az okon, hogy azoknak bérek eránt egyesüllyenek a' pásztorok az Katonákkal, vagyis páterfamíliásokkal, mind azon által azokat is tartoznak bé fogadni és pásztorolni, úgy mindazon által, hogy mindenféle lófiakat talló szabadulásig tartoznak pásztorolni és tovább nem. A szarvas marhákat pedig szokott ideig tartoznak pásztorolni*”¹¹⁰

¹⁰⁷ CSISZEGYÖPI. M. h. I. 67–68. p.

¹⁰⁸ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 149. p.

¹⁰⁹ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 114. p.

¹¹⁰ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 117. p.

A megyeszéki határozatokban legtöbbször akkor emlegették a „megye” havasi pásztorait, ha valamelyik eléjük adott állattal nem tudtak elszámolni, vagy ha valamiféle vétséget követtek el.

1774. április 22-én a megyeszéke határozatai között feljegyezték: *„Csík bánkfalvi Sípos István colonus praetendálya de eadem Cseke Tamástól, mint 1772-dik esztendőbéli Havasi pásztortól, ... hogy a' meg irt esztendőben említett Sípos István atya Sípos Mihály három tulkát adta volna számba, melyek közül edgyik el vészett, se bőriről se húsáról számot nem adtak a meg irt pásztorok. Cseke Tamás több társaival menti magát, hogy ... a marhák közül edgyik Szent János napban meg betegedvén, ... izentek a praetendens attyának Sípos Mihálynak, magának is meg mondották, látni is ment, de csak el hatta, haza nem hajtotta, sőt azon embereknek, kiktől üzentek a nevezett pásztorok, azt felelte, hogy ha haza hajtaná is, mit csinálna vele”*. Az ítélezők megállapították, hogy a megdöglött tulok a gazda kára. A pásztorokat csak arra kötelezték, hogy a bőr árának felét, négy márvást, térítsék meg a panaszkodónak.¹¹¹

1800. december 5-én Bentze András csíkszentgyörgyi jobbágy jogállású lakos panaszt tett a megyeszékén a havasi pásztorok ellen, mivel egy tinójáról nem tudtak számot adni. A pásztorok bebizonyították, hogy a tinó *„medve által ment kárba”*. Ezért csak a tinó felét kellett megfizetniök, nem az egészet.¹¹²

Hasonlóképpen osztozott a káron 1808. november 4-én Csedő Péter panaszos gazda és Fürtös János „lesődi pásztor” egy „el károsodott”, egészen pontosan: betegség miatt megdöglött egy esztendő *csitkó* miatt.¹¹³ Rosszabbul járt Posztolácz György 1803. évi „lesődi pásztor”, aki egy kancával nem tudott elszámolni. Mentsége nem lévén, próbálta bizonygatni, hogy át sem vette a lovat. Ez nem vetett rá jó fényt az ítélező megyeatyák előtt. A pásztort 1804. november 14-én elmarasztalták: *„... a következő Virág Sokadalomra lefizet a pásztor Posztolácz György 15 magyar forintokat azon el károsodott Kanczáért”*.¹¹⁴

1728. december 3-án, majd 1734-ben újra szó esett a megyeszéki határozatokban egy elveszett „barna szőrű tulokról”, amely a lesődi csordából tűnt el, a havasi csorda második *futása* idején. A pásztorok védekező szavai szerint: *„azon csorda két ízben is elfutott ... az Nemes Megyéből is voltak azon csorda mellett Circiter 30–40 emberek, de semmi képpen meg nem tarhatták”*.¹¹⁵

¹¹¹ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 80. p.

¹¹² CSISZEGYŐPI. M. h. II. 108. p.

¹¹³ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 123. p.

¹¹⁴ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 116. p.

¹¹⁵ CSISZEGYŐPI. M. h. I. 67–68. p. – A „futások” története nehezen rekonstruálható, mert az a lap, ahol néhány mondatot leírtak róluk, elszakadt, eltöredezett, hiányossá vált.

1808. május 1-jén Fürtös János panaszkodott a megyeszéke előtt, hogy két esztendővel korábban, amikor csorda pásztor volt a havasokban Péter Józseffel és Szöcs Jánossal együtt, két társa a „...*Fürtös János részére jutott Kenyérből el költöttek volt 14 Kenyeret, melly világosságra jöven*”. Feltételezhető, hogy a gazdák által pásztorbér gyanánt adott kenyerekről volt szó, ami akkortájt nagy értéknek számított. A megyeszéke a panaszkodónak adott igazat. Péter Józsefet és Szöcs Jánost arra kötelezte, hogy Fürtös Jánosnak fizessék meg 8 kenyér árát.¹¹⁶

Tipikus pásztorvétség volt Gál József fejős juhász vétke, aki 1774-ben idegen állatokat fogadott be esztenája juhai közé: „...*Csik Bánkfalvi Keresztes József és Szent Györgyi Csiszér János primipilusok ... proponálják ... hogy ... Csik Szent Györgyi Gál József primipilus Szent Györgyi esztenán fejő pásztor lévén idegen juhokat numero 16-ot hozott volna bé contra constitutiones*”. A rajtakapott juhász azzal védekezett, hogy ő marhátlan ember. Valószínű tehát, hogy a régi szentgyörgyi constitutiók szerint vihetett volna a nyájba bizonyos számú saját juhot. Mivel ezzel a lehetőséggel nem élt, idegen juhokat fogadott be a nyájba.¹¹⁷

Az esetnek van még egy fontos tanulsága. A szövegből látható, hogy a fejős juhász állására primipilus, vagyis lófő jogállású, a székely társadalom legelőkelőbb társadalmi rétegéhez tartozó személy vállalkozott. Más szövegek is tanúsítják, hogy a pásztorságot lófők vállalták. Ebből két dolog következhet. Vagy hallatlanul nagy rangja volt a székelység körében a közösségi pásztorságnak, vagy a XVIII. század végén és a XIX. század elején a primipilusok bizonyos csoportjai úgy elszegényedtek, hogy pásztorságra is vállalkoztak. Az utóbbi lehet a valós magyarázat, ámbár érdemes szem előtt tartanunk egy csíkszentgyörgyi székely gazda 1999-ben elmondott szavait: *Az ügyes, jó pásztor mind meggazdagodott.*

Különösen nagyot vétettek és szokatlanul kemény büntetést kaptak azok a csíkbánkfalvi havasi pásztorok, akik Lesődben „...*Basa kútyánál ... a' Nemes Megye Közönséges marha pascum(án), vagyis marha legelő heljein*” illegálisan „*szénát csináltak*” és a „...*12 székérre való szénafüvet*” eladták „*6 magyar forintokért*” kászoniaknak. Péter József és Szöcs János pásztorok kénytelenek voltak a „megye” számára kifizetni a szénásszekerenként számított fél forintot, vagyis 6 magyar forintot. Ezenkívül „*az hatalmaságért*” további 12 forint büntetést tartoztak fizetni. Végezetül a megyeszéke elbocsátotta őket a pásztori állásból.¹¹⁸

A csíkszentgyörgyi megyeszéki határozatokban többször szó esett a havasi juhtartás támpontjairól, az esztenákról.

¹¹⁶ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 122. p.

¹¹⁷ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 81. p.

¹¹⁸ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 121. p.

1779. április 26-án a „Csík Szent Györgyi közép esztenán lévő esztena társaság” képviselőinek vitája támadt a „Felső esztena társasággal”, az esztenák helyéről. Néhány nappal később, május 1-jén a „Nemes Megye Forumán” megfogalmazódott az az elképzelés, hogy „*mennyen a Felső esztena Katorgába, a' közép esztena pedig Aklosba*”. 1779. május 6-án ismét változott a helyzet. Mint már korábban többször, a Petre nevezetű helyen „...*Menaság falu ... a ... középső esztena társaságnak ezen folyó esztendőben esztenát errigálni ... engedett*”. Ezáltal Aklos megmaradt a „közönséges megye urusára”.¹¹⁹

A csíkszentgyörgyi „...*Nemes Megye az Esztenaság rendinek jövődöbeli helyes meg maradására nézve*” 1815 áprilisában határozatot hozott, de a végzést nem foglalták írásba. 1815. szeptember 10-én a megyeszéke ülésén visszatértek a témára, azzal a céllal, hogy a határozatnak írott változata maradjon a megye könyvében. A végzés szövegéből kiderül, hogy 1815-ben Csíkszentgyörgy megyéje területén 8 esztena működött. Sajnálatos módon azt nem vetették papírra, hogy melyik esztenának hol volt a helye. Megfogalmaztak viszont egy általuk fontosnak tartott, constitutio értékű szabályt: a megye minden juhos-gazdája „... *honyi pásztor elejébe adja juhait, külömben pásztor bér és kenyér fizetés felett 12 forinttal büntettetik, a' ki ez ellen cselekszik, ide nem értvén, azon Primorok, a' kiknek annyi juhok lenne, hogy arra nézve másként kívántatnak gondoskodni*”.¹²⁰

1812. április 17-én, tehát nem sokkal a Szent György-napi juhsereggyűjtés előtt, Bors Lázár Csíkszentgyörgy egyik befolyásos lakosa bejelentette a „megyének”, hogy elégedetlen az esztenahelyek elosztásával: „...*Csík Szent Györgyi Nemes Bors Lázár úr praetendálja, hogy a Nemes Közönség vizsgálja meg azt, hogy amint a Nemes Megye elrendelte a Közönséges birodalmában lévő Esztena helyeket 8 részekre, sérelmét érzi a társaság képében azon, hogy két Esztendők alatt ... mind csak az Víz melet eset fordulások, ezért kívánnya, hogy meg változzék és tetetődjék jobb helyre*”. A „Nemes Megye” megvizsgálta a kérdést és megállapította: „... *utat és módot a kérőnek kérésében nem láthat, mivel amint az Nemes Közönség jelen létiben mindenik résznek maga része kijedzetet és meg határoztatot, meljet mostis heljben maradni meg kívánnak*”.¹²¹

1774-ben egy agrárhistoriái szempontból fölöttébb fontos határozat szövegét írták be a csíkszentgyörgyi megyeszéki végzések jegyzőkönyvébe: „... *Csík Szent Györgyön Commoralo Szöcs István és György panasznak, ugyan Csík Szent Györgyi Bors György uram cselédgyi ex eo, hogy Anno 1773 Szent György nap előtt juhaikat a' Nemes Szent Györgyi Szabad*

¹¹⁹ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 84. p.

¹²⁰ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 133. p.

¹²¹ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 127. p.

havasokra, nevezetesen Égettvészbe ad pascuationem hajtották, melyek(et) Bánkfalvi Török István Tit. Kovács Tamás úr jobbágya, több társaival hajtani menvén, el fogta, mondván, hogy nem szabad ottan élődni, ... kívánván erről ítéletet a Nemes Megyétől". A megszületett ítélet így szólt: „Azért, mint hogy szabad havasban ... jártak, ... senkinek *praejudicatumara nem voltak, nem lehetett volna büntetni a' nevezett marhás embereket*”.¹²²

A fenti szöveg legfontosabb kifejezése a *szabad havas*, amely a határozat tényállást rögzítő részében és ítélet részében egyaránt szerepel, de sajnos, nem fordul elő többször a csíkszentgyörgyi megyeszéki határozatokban. Következésképp, értelmezése, magyarázata sok nehézséggel jár. A kutató azonban nem mehet el szó nélkül mellette, mert sarkalatosan fontos adatról van szó, amely talán elvezet a havasi magánbirtokok és ezen keresztül a XX. századi Úz-völgyi csángó tanyavilág kialakulási feltételeinek létrejöttéhez.

Első látásra arra gondolhatnánk, hogy a *szabad havas* kifejezés valamely terület időleges szabadságára vonatkozik, amely az esztendő másik szakaszában tilalmassá változik. Alaposabb szövegelemzés után, főleg az eset Szent György-nap előttiségének hangsúlyozottsága révén azonban arra a következtetésre jutunk, hogy a *szabad havas* kifejezés egy bizonyos terület állandó szabadságát jelentette, amellyel szemben állt egy másik terület állandó tilalmas volta. Más szóval és világosabban fogalmazva: Csíkszentgyörgy megyéjének hatalmas havasa két részre tagolódott: a tilalmas havasra és a *szabad havasra*. A tilalmas havas azt a területet jelentette, amelynek részeiről, pl. Lesődről, Aklosról, Baglyodról stb. sok szó esett a megyeszéki határozatokban. A tilalmas havas foglalta magába például a havasi közlegelőket, ahol a közös havasi csordák jártak. Ezzel szemben a *szabad havas* valószínűleg olyan területet jelentett, ahol a XVIII–XIX. században is tere nyílhatott a módosabb gazdák családi havasi állattartásának, illetve azzal együtt a havasi szállástartásnak és esetleg a családi havasi irtáskaszálók létrehozásának, fenntartásának. A szövegben szereplő Égettvész helynév él a XXI. század elején is. Azt a hegyvonulatot jelenti, amely az Úz vize és az *Egerszék pataka* által bezárt szögben húzódik, az *Egerszék patakával* párhuzamosan, a *Csinód patakáig* elnyúlóan. Az Égettvész néven emlegetett hely tulajdonképpen központja annak a területnek, ahol a XX. században a csinódi és az egerszéki csángó tanyavilág kialakult. Más szóval: a *szentgyörgyi szabad havas* azon az Úz-völgyi tájon terült el, amelyen a tanyaépítő gyimesi csángók a XX. században szórványtelepülést hoztak létre.

Talán a *szabad havas* létével, illetve a családi havasi állattenyésztéssel és szállástartással függ össze a következő, 1804. május 1-jén papírra vetett megyeszéki ügy: „... *Praetendálván Kotormányi Sándor Péter szénabeli kárát és szénafühheljen több kártételeket, hogy megfizessék az ott telelő*

¹²² CSISZEGYŐPI. M. h. II. 80. p.

személyek, úgy mint Szent Királyi lófő Benedek Máté és Szent Györgyi colonus Karatson György Kristine nevű heljen". A hajdani ítélet részlete: „...a' szénát fizessék együtt a' Teelő személyek, a' Vágást pedig Karácson György tisztítsa ki úgy, ... hogy a birtokos lehessen contentus”.¹²³

A szüksézávú megyeszéki határozatok tipikusan „féloldalas” példája az előbb idézett ítélet. Két dologról szól, és a két dolog közül csak az egyikről van szó a tényállást rögzítő részben. A kotormányi gazda szénakáranak rögzítése, és a kárt okozó telettetők elmarasztalásának kérése után valószínűleg elhangzott még egy vád, talán egy bérelt irtáskaszáló elhanyagolásáról. Ezt a vádat azonban az utókor történéshének nagy bánatára a jegyző elfelejtette leírni. Az ítéletben viszont benne maradt a rá vonatkozó megjegyzés. Erre utal a valószínűleg irtás értelmű *vágás* szó, a hozzá kapcsolódó burkolt irtási utasítással.

A fenti ügy egyik szereplője, Benedek Máté, aki az Egerszék patakától keletre eső *Kristine* területén telettette állatait, valószínűleg nem Szentgyörgy megyéjében lakott, mivel szentkirályi lófőként mutatták be. Feltehetőleg bérelte a szentgyörgyi megyétől vagy egy szentgyörgyi magánembertől azt az irtáskaszálót, amelynek szálláshelyén telettette állatait. „Bebíró” gazdaként lehetett valamiféle „joga” is Csíkszentgyörgy területén. Nem valószínű, hogy a szüksézávú megyeszéki bejegyzésből a helyes választ valaha is megtudjuk.

Idegenek, vagyis nem Csíkszentgyörgy megyéjében lakó gazdák állatairól többször is szó esett a csíkszentgyörgyi megyeszéke havasokkal kapcsolatos határozataiban. Némely esetben az idegenek állatai legálisan, engedéllyel járták, vagy szerették volna járni a csíkszentgyörgyi megye havasait, más esetekben illegális állattartásról, rajtakapott pásztorklásról, elfogott idegen állatokról volt szó.

1829 őszén csekefalvi lófő személyek arra kérték Csíkszentgyörgy megyéjét, hogy engedje meg területén marháik és lovaik havasi *őszölését*: „... May napon, úgy mint 19-na 8-bris 1829 jelentik magukat Csekefalvi Nemes lófő Fodor Pál, odavaló lófő Bándi Péter, Bándi József és György István minnyájan nemes lófő személyek az iránt, ... hogy ... Nemes Szent György Megyéje Aklos nevezetű havasán(ak) egy részin, ha meg engedtetik a Nemes Megyétől, őszölés véget szarvas marháikkal és lovaikkal, a még az üdő engedi, oda mennének, mely kéréseket ... a Nemes Megye meghallgatván, meg engede a fent irtaknak és azon kívül azoknakis, akiket eő Kegyelmi a magok czimboraságik közé bé fogadni akarnak...”¹²⁴

Figyelemre méltó, hogy a határozatban nem esett szó fizetésgről. Úgy tűnik, mintha Csíkszentgyörgy megyéje atyafiságos jószomszedságból

¹²³ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 112. p.

¹²⁴ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 142. p.

engedte volna meg a csekefalvi lófőknek, hogy állataikat Aklos tájékán őszöltessék.

1829-ben valamiféle régi „bebíró” jog alapján legeltette marháját a csíkszentgyörgyi havasi csordában egy csíkszentimrei nemes „... *Ezen folyó 1829-dik Esztendő Szent György hava 21-dik napján Csík Szent Imrei Nemes László Pál jelentvén magát megyénk előtt az iránt, hogy belső birodalma lévén Nemes Megyénkben, mint egy havasi csordában lévő marha legeltetés végett, mely megis engedtetet három magyar forint letétele mellett*”.¹²⁵

1815. június 15-én a csíkszentgyörgyi megye „közönséges gyűlésében” szó esett Balázs József kászoni királybíró csordáiról, amelyek Aklosban legeltek. A királybíró aklosi legeltetésével nem lehetett baj. Bizonyára egy megállapodás, előzetes engedély tette lehetővé. A szűkszavú határozatból úgy látszik, a jeles személy „csordái között” olyan marhák is legeltek, amelyeknek nem illett volna ott lenni. Az illegálisan legeltetett marhák behajtását elrendelte a „megye” közgyűlése.¹²⁶

1802. február 1-jén került a csíkszentgyörgyi megyeszéke jegyzőkönyvébe három kászoni lakos töredelmes nyilatkozata jogtalan lesődi legeltetés és falopás jóvátételéről: „... *mü, kik ... ezen Nemes Megye házánál meg jelentünk bizonyos hibánkért, úgy mint Lesődben nyájunkkal való járásunk s hálásunkért fizetünk, amennyiben meg békélhetiünk Nagy Kászoni Sándor Serban juhaiért, Simon János cserefa viteliért, Tamás György nem külömben juhaiért. Serban Sándor+, Simon János+ és Tamás György+ gyalog katonák*”.¹²⁷

1800-ban illegálisan legelésző kászoni kecskéket találtak Lesődben a csíkszentgyörgyi havasbírák: „... *Anno 1800 Die ultima Augusti, mü Nemes Szent György Megyéjének lakosi ennek előtte két héttel el küldöttük volt az határ inspectorainkot Lesőd havasunkba hajtani, kik is elmenvén, bé hajtottak az Kászon Alltízi esztena társaság juh nyájából Demeter Demeter elöl 45 számbol álló kecskéket, mellyekből is el hajtottak volt a társai Demeter György és Tódor ... 34-et, s 11 maradt volt az inspectoraink kezén ... Most Nagy Kászoni Nagy Péter és Márton Péter uramék közben járások által, vagyis kérésekre 5 magyar forint hajtóért és 7 magyar forint büntetésért a 11 számbol álló kecskéket is a Nemes Megye által engedé Demeter Demeternek*”.¹²⁸

1794-ben csíkszentmártoni állatokat találtak csíkszentgyörgyi területen a csíkszentgyörgyi megye havasbírái: „... *Aklos nevű havasunkban az Havas Bírók megtanálván nemes Szent Mártoni némely becsületes emberek*

¹²⁵ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 139. p.

¹²⁶ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 132. p.

¹²⁷ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 109. p.

¹²⁸ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 146. p.

marhájit és juhajit in summa 208, mely hatalmas cselekedetiük(ért) meg akarván ... őket ... büntetni, de ... magok vallyák, hogy nem hatalmasságból ... cselekedték, ... hanem...” szükségből „... tartózkodtak meg egy napra Aklosban”. Szomszédokhoz illő atyafisággal kiegyeztek. A szentmártoniak a nagy marhákért 1-1 krajczárt, az apróbbakért egy-egy „pénzt” fizettek.¹²⁹

Havasi sertésmakkoltatás

1820-ban a Cziráki-féle összeírás idején a csíkszentgyörgyiek kijelentték: „*Makkot termő erdők vagyunk, de nem mindenkor termik*”. Hasonlóképpen nyilatkoztak a Bánkfalviak is.¹³⁰ A megyeszéki határozatok makkoltatással kapcsolatos bejegyzéseiből is látszik, hogy a csíkszentgyörgyiek a makktermést Isten különös adományának tekintették és nagy örvendéssel fogadták.

Csíkszentgyörgy megyéjének havasaiban a bükkerdők makktermését hasznosították a sertések erdei hízolására. Amikor mutatkozott makktermés, október elején összeült a megye vezető testülete és intézkedett a makkoltatás rendjéről. Az ülésen meghatározták, hogy melyik területen járjon a szentgyörgyi és melyik területen egye föl a makktermést a Bánkfalvi *sereg*. Megválasztották mindkét disznófalka makkoltató pásztorait, akik hagyományosan Szent Tamás napjáig vigyáztak a havasba hajtott sertésekre. A megyetagok *füst után* adhattak egy vagy két sertést a havasi makkoltató pásztorok keze alá.

1755. október 3-án már választott Szent György megyéje makkoltató sertéspásztorokat, de a választást megörökítő megyeszéki feljegyzés oly rövidre sikerült, hogy csak a három szentgyörgyi és a két Bánkfalvi pásztor nevét tartalmazza, illetve a „*makra*” szó utal arra, hogy tulajdonképpen miről is döntött a testület.¹³¹

Bőbeszédűbbek az 1820-as évek makkoltatással kapcsolatos csíkszentgyörgyi megyeszéki határozatai.

1820. október 8-án a csíkszentgyörgyi nemes megye gyűlése örömmel állapította meg, hogy Isten áldásaként bő makktermés várható. Azt is megelégedéssel nyugtázta, hogy sertés van bőven a megye két falujában, ezért Szentgyörgynek és Bánkfalvának külön *serget* kell gyűjtenie. Ezek után a „megye” vezetői elosztották a két falu, illetve a két sertéssereg között a rendelkezésre álló bükkerdőket: „...*juta Bánkfalvának Lesőd bükitől Úz viziig által Egerszék büteivel együtt Bagjod patakáig, le marada Szent*

¹²⁹ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 96. p.

¹³⁰ MOL. Consr. Czirákyána. Mikrofilmár 25 724 (Csíkszentgyörgy, Bánkfalva)

¹³¹ CSISZEGYŐPI. M. h. I. 133. p.

Györgynek Bagjod patakán alol le Aklosig és Bagjodig fel, ugyancsak Bagjod patakáig fel". Egyenlő fizetéssel a megye gyűlése megfogadta a sertéspásztorokat mindkét falu számára. „Csíkszentgyörgy részéről való” pásztor lett: Urus Demeter, Urus Simon, Szöcs János, Szöcs Tódor. „Bánkfalva részéről való pásztorrá” választották Szöcs Tódort, Szöcs Mihályt, Szöcs Györgyöt és Urus Jánost. A pásztorok bére így alakult: „*egy sertésre 2 ejtel gabona, vagy rozs, vagy árpa, három garas, só kettőre fél font*”. A döntéshozók meghatározták még a következő szabályokat: „*A pásztorlás lészen a következő Szent Tamás napjáig*”. „*Egy füstről egy sertés acceptáltatik.*”¹³²

1827-ben Csíkszentgyörgy megyéje viszonylag hosszú, részletekbe menő határozatot hozott a makkoltatásról és a havasi sertéspásztorok fogadásáról. Mivel a határozat sokat elárul a korabeli csíkszentgyörgyi népeletről, alábbiakban teljes terjedelmében közlöm:

„A midőn a folyó 1827-dik Esztendőben az Úr Isten eő Felsege irgalmas Kegyelmeből tapasztaljuk, hogy bükk erdeinkben mak béli áldás vagyon, melynek el használása eránt gondoskodván a Nemes Megye, a mai napon u. m. 2-da 8-bris 1827 végezte ..., hogy... Szent Györgyön gyűljön egy sereg négy pásztor keze és számadása alá, nem külömben Bánkfalvában is más sereg négy pásztor számadása alá, ... abban is határt vetett a Nemes Megye, hogy minden füstről két sertést bé lehessen adni, oly conditioval, hogy minden sertésre egy hétre egy ejtel gabona, azaz hogy vagy tiszta árpa, avagy kinek mineműt adott az Isten, kivévén azt, hogy tiszta zabot senki ne adgyon, ... minden sertésre fél font sőt behozni gabonával együtt, megkülömböztetve annyiból, hogy most a gabonából annyi külömbőség fog lenni, hogy a nyolc hétig való meghatározott gabonának fele, azaz egy sertésre négy kupa, a más négy kupa más rendben szedetik be, ... most minden sertésre egy krajczár be fog szedetni a héjával, hogy minden helre a pénzbérek kitészzen egy krajczárt egy sertésre, melyre abligálják magokat a megírt pásztorok.

A pásztorok Szent György részéről: Urus Demeter két fiával, Szöcs János. Bánkfalva részéről: Török Antal, Kasza János, Bálint János, Táncos Mihály.

Aztis hozzátévén, hogy ha a 8 heteknek el telése után az meg élés tapasztaltatik, akkoris, amíg a Nemes Megye parancsolná, mindaddig őrizni köteleztetnek, az is meg van határozva, hogy a kosárokat csinálni szabad leszen, kinek hová teczik, és járhasák a Nemes Megye bük erdeit mindenütt békességesen, és elis jární, használni büntetés alatt köteleztetnek, ... és, hogy a kaszáló heljek környékében addig jární ne merészeljének, amíg a föld meg nem fagy, az után szabad lészen, ahol mak lészen". A határozathoz még

¹³² CSISZEGYÖPI. M. h. II. 137. p.

hozzáfűzték: A szentgyörgyi sertéseknek jobboldalt, a bánkfalviaknak baloldalt lesz „megsütve” a lapockája.¹³³

Tanulságos, hogy 1829-ben miként osztották meg a szentgyörgyi és a bánkfalvi sereg között a „megye” makkos erdeit: „... Mai napon, úgy mint 14-ta 8-bris 1829 az Nemes Megye a ... Makos Erdőköt egyenlő akaratból elosztván, mely szerint Szent György részére juta Csinód patakán fejül le Aklosig és be az Úz viziig, Bánkfalvának marada Csinód Árnyékja fel Csinód patakáig, át Úz vizin, alol Lesód erdeje és Katorga, mely határozással meg lévén elégedve mindenik falu, és ezen határozást a pásztorok is ... megtartatni köteleztetnek, egyik a másik határába ne mennyenek”.¹³⁴

A makkoltatás valószínűleg nem mindig érte el igazi célját. A bükkmakkon bizonyára nem mindig híztak meg a disznók. 1829. október 2-án, amikor külön választott sertéspásztort Szentgyörgy és Bánkfalva, a bánkfalvi határozatban utaltak a makkoltatás eredményességére, mint bérezési tényezőre. A bánkfalvi gazdák kilátásba helyezték, hogy ha a pásztorok jól végzik dolgukat és ennek eredményeként „szalonnának való sertéseket hízlalnak”, megígért bérükre „prémiumot” kapnak: „... mostan Bánkfalva részéről pásztort fogadtunk, a ... makk ... áldásnak el használására, nevezetesen Pintyi Jánost fijával Jánossal, Buza Gábor úr colonussát, oly conditiokkal, hogy amidőn a termés használni lehető lészen, a földre le hulva, attol a naptól fogva ... karácsoni Szent Tamás napjáig, minden hétre egy sertésre pénz bér 1 krajczár, gabona 1 kupa, és ha az Isten segítségéből a pásztoraink annyira forgódnának, hogy Szalonnának való sertéseket hízlalnának, akkor a nemes faluis a bérüket az érdem szerint bonificalni fogja, az hovais minden fűstről, akik az közönséges falu vekturáját viszik, egy pár sertést szabad lészen leadni, és hogy minden sertésre fél font só aljántatott, aval együtt a fel gyűléskor beszedetetik”.¹³⁵

Egy bérbe adott havasi haszonvétel: a hamuzsírforzés

A havasi hamuzsírforzés jogának bérbeadásáról főleg az 1810-es években születtek határozatok a „csíkszentgyörgyi megye” gyűlésein. Egy hamuzsírforzési szerződés, mégpedig olyan, amelyet nem idegen vállalkozóval, hanem bánkfalvi lakossal kötöttek, már 1794-ben bekerült a megyeszéki határozatok jegyzőkönyvébe: „... Anno 1794 die 12-da X-bris Nemes Megyénk közönséges gyűlése alkalmatosságával jelentvén Csík Bánkfalvi Ferencz András primipilus maga és legalább ötöd magával, hogy az Nemes

¹³³ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 138. p.

¹³⁴ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 141. p.

¹³⁵ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 140. p.

Megye közönséges havassa erdein az el veszendő fákból Hamat égetnének egy esztendő elfolyása alatt, ha a Nemes Megye arra szabadságot engedne, melyre nézvést az Nemes Megye ily ... feltételekkel ... meg engedi.

1-mo. Hogy meg alkuván az Nemes Megyével nyolcz magyar forintokba, hogy következendő Pünköst napjára az nyolcz forintot be adgya fent irt Ferencz András.

2-dv. Oly fákat vegyenek az meg égetésre, mely veszendő, nem élő, az az fenn álló odvas fákat is.

3-tiv. Ha egy ... élő ... fát fognának pusztítani, s abban meg tapasztaltatnának, minden élő fának ... három forint a büntetése.

Mind ezeknek hathatós meg állására és teljesítésére kötelezi magát fent irt Ferencz András és kezesül adá csíkbánkfalvi András György havas bíránk atyánkfíát". Megjegyzés: „Minthogy magok élelmére szükséges 10 Kecse, megenged a Nemes Megye, hogy ottan legeltessék az erdő között”.¹³⁶

1813-ban és 1814-ben Bükszád üveg csüri vállalkozók vették bérbe „Csíkszentgyörgy megyéjétől” a hamuzsírforrás jogát.

„... Anno 1813 die 5-ta Martii Nemes Szent György Megye közönséges fluxusában meg egyezvén azon, hogy Bükszád Üveg Csüry Gubas Mihály és Farkas Miklós, G. Mikó Miklós eő Nagysága colonusi el árendálák az irt Nemes Megyétől az luggnak való fákat Bagjod patakán alul az Úz vizin éjszak felől való Bük Erdőt 10, azaz Tíz német forintokért egy esztendőre.” – jegyezték be 1813 elején a megyeszéke határozatainak sorába.¹³⁷

A Baglyod környéki „lúgnak való erdőt” 1813. szeptember 12-én „bükszád üveg csüri” Rátz Péter és Rátz István vették árendába a megállapodás napjától „Szent Márton napjáig”.¹³⁸

Ugyancsak a Baglyod patakán alul lévő lúgnak való erdőt adta bérbe csíkszentgyörgy megyéje 1814 Böjtmás hava 18-án, 7 forint árendáért 1814 karácsonyáig Bükszád üveg csüri Vaszi János és Tódor Simon jobbágyoknak. Az árendadíj befizetéséért csíkbánkfalvi Tamás János lófő vállalta a kezességet.¹³⁹

Szénafű, szénakaszálás, szénacsinálás

„Csíkszentgyörgy megyéjének” havasaiban a történeti forrásokkal elérhető időben mindig léteztek különféle eredetű kaszálók. A „szénacsinálásra” alkalmas helyek egy része valószínűleg időtlen idők óta erdei tisztás,

¹³⁶ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 96. p.

¹³⁷ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 128. p.

¹³⁸ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 129. p.

¹³⁹ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 131. p.

havasi mezőség volt, amelyet rendszeresen tisztítani kellett a bokroktól, kövektől, *hancsikoktól*. A kaszálók másik része viszont bizonyára erdőirtással keletkezett.

Fentebb már idéztünk egy határozatot, ahol felszólították a kaszáló állattelleltető használóját, hogy rendszeresen tisztítsa a rendelkezésére bocsátott területet.¹⁴⁰ 1806-ban elégedetten írta be a jegyző a megyeszéki határozatok jegyzőkönyvébe: „*Pro Anno 1806 Bolondos árendája bé jött, f. 50, a' mely által adatott a' Conservator Kasza Mihály kezére ad rationandum*”. A „megye” további öt esztendőre rendelkezett az árendálás jogáról: „... az árendás bírhasza békességesen öt esztendeig, emellé meg fizet minden esztendőre egy-egy pár sajtot négy-négy fontosokat, e mellett még tartozik az erdőt irtani, mellyre kötelezte is magát az árendás”.¹⁴¹

1820-ban, az összeíró biztosok kérdésére Csíkszentgyörgy lakosai a szénáról így nyilatkoztak: „... Réteink nem lévén, az erdőn tsinálunk szénát jót és elégségest, melyet onnan bajos úton hozunk haza”.¹⁴² Hasonlóképpen nyilatkoztak a bánkfalviak is. Az *erdő* szó ebben a szövegben a *havas* szó szinonimájának tekinthető.

A megmaradt megyeszéki határozatokból fölöttébb nehéz képet alkotni a csíkszentgyörgyiek és a csíkbánkfalviak havasi szénakaszálásának rendjéről, valamint a havasi kaszálók birtoklási viszonyairól. Figyelemre méltó, hogy a megyeszéki határozatok nem szólnak évenkénti fűosztásról, szénafű választásról, a „megye” által meghatározott időben történő közös, illetve egyidejű kaszálásról és hasonlókról, amelyek a szomszédos Negyedfélmegye havasának hajdani kaszálóhasználati rendszabályait jellemezték.¹⁴³ Tükröződik viszont valamiféle kettősség: egyrészt bizonyos területeken, bizonyos személyek számára a szénacsinálás tilalma, másrészt bizonyos területeken, bizonyos személyek számára a szénacsinálás szabadsága. Föltételezhető, hogy a tilalmak a bizonyára *tilalmasnak* nevezett havasokhoz, a szénacsinálási szabadság pedig az ún. *szabad havasokhoz* köthető. A szabad havasokkal kapcsolatba hozható családi kezelésű kaszálók adatai valószínűleg a magánbirtoklású kaszálók kialakulási folyamatának állomásait jelzik.

Fentebb, más összefüggésben idéztem már azt az 1806. évi adatot, amelyben a havasi csordapásztorok illegális lesődi kaszálásáról esett szó. A határozatból kiderül, hogy a „nemes megye” közös havasi marhalegelőjén nem volt szabad „szénát csinálni”, különösen nem szénát eladni. Mivel a

¹⁴⁰ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 112. p.

¹⁴¹ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 118. p.

¹⁴² MOL. Consr. Czirakyána. Mikrofilmtár. 25 724 (Csíkszentgyörgy, Bánkfalva)

¹⁴³ Vö.: U. KERÉKGYÁRTÓ Adrienne 1992. 32–33., 40–41.

pásztorok vétkeztek a csíkszentgyörgyi „constitutiok” ellen, állásukból elbocsátották őket.¹⁴⁴

Havasi legelőn végzett, meg nem engedett, „hír nélküli” szénakaszálás valószínűleg nem számított egyedülállóan ritka vétségnek. Feltehetőleg nem minden eset került a megyeszéke elé. Bizonyára előfordult, hogy a havasbírák az illegális szénacsinálással a helyszínen kiegészztek. Madar János 1733. évi lesódi kaszálásainak ügye azonban a „szomszédsági diplomácia” kényes egyensúlyi helyzetét is érintette, ezért viszonylag sokat foglalkozott vele a csíkszentgyörgyi megyeszéke. 1733. május 6-án Tompos Kelemen úr, „Lesód és Aklos havasbírája” vádolta Madar János bánkfalvi lakost, mivel „*Lesódben hír nélkül kaszált volna*”. Madar János azzal védekezett, hogy „*.... eő az kászoniak kaszálását fogta volna fel*”. A csíkszentgyörgyi előljárók szerint Madar János cselekedete ebben az esetben is „*.... Szent György Megyéjének is igen káros lett volna*”. A megyeszéke, nem tudván dönteni, úgy határozott, „*.... hogy Isten tavaszt adván érniünk, akkor revidialtassék in facie loci, hogy hol kaszált, vagyis a kászoniaktól hol vett volna rendet vagy kalangyát el*”.¹⁴⁵

Megesett, hogy a nyájak kárt tettek a kaszálóokban. Ilyen esetet tárgyaltak 1796. október 24-én „*Nemes Szent György Megyéjének Esküttei*”. Először felidéztek „megyénk” akkor még létező constitutióját, amely szerint, „*.... a’ melj esztana társaságok pásztorai járásokban a’ széna füvekben ... kárt tétetnek, meg fizessék*”. Ezek után határozatot hoztak a havasi kártétel ügyében: „*.... Mint hogy Fióka nevezetű esztana járásokhoz leg közelebb Kús Széked Teleke Nemes Megyénk kaszáló helje, a’ meljbe ezen járás mellett Kár történnén, a’ mint ki jött világoson, juhok által történt légyen a’ kár, annak rendi szerént meg betsültetvén a’ szénafü béli kár, extimáltatott volt 2 szekérre, eszerént az ottan nyáraló pásztorok, nevezetesen Szenyes György és Urus Demeter együtt lévő társaikkal meg füzetni tartoznak, közönségesen ítéltetett*”.¹⁴⁶

A „nemes megye kaszálója” kifejezés a Kús Széked Teleke helynév esetében valószínűleg olyan területre vonatkozott, amelyet a „megye” az 1790-es években rendszeresen bérbé adott.

Fentebb már idéztem azt a határozatot, amelyben arról volt szó, hogy Kotormányi Sándor Péter „Kristinében lévő havasi szénafü helyén” az ott „telelő” Benedek Máté és Karácsony György károkat tettek.¹⁴⁷ Mivel május 1-jén kelt a határozat, nyilvánvaló, hogy a kártétel télen vagy kora tavasszal, a „telelés” idején történt. Következésképp, nem egy közösségi kaszáló

¹⁴⁴ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 121. p.

¹⁴⁵ CSISZEGYŐPI. M. h. I. 68. p.

¹⁴⁶ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 104. p.

¹⁴⁷ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 112. p.

szénakaszálás előtt évente újraosztott parcelláján történt a kártétel, hanem valamiféle tartós magánbirtoklású, irtással nagyobbított „szénafűhelyen”.

Az efféle magánbirtoklású kaszálók kialakulását az ún. szabad havasban bizonyára elősegítették a megyeszéki határozatokban többször is megörökített kaszáló bérbeadások és határozott idejű kaszáló adományozások. Nyomon követhető ugyanis, hogy bizonyos kaszálót a „megye” hosszú éveken át ugyanannak az alkalmazottjának, bérlőjének adott át. Ezáltal a „szénafűhely” neve tartósan összekapcsolódhatott valamely birtokos nevével.

A XVIII. század végén Csíkszentgyörgy megyéje rendszeresen havasi kaszáló juttatásban részesítette Potyó Ferenc csíkszentgyörgyi kántort. Feltehetőleg akkortájt ő írta a megyeszéki határozatokat is protokollumba. Erre utalhat a kaszáló juttatási határozat szövegében előbukkanó szokatlan egyes szám első személy: *„Anno 1782 Die 16-ta mensis Martii Közönséges Megye Confluxusa alkalmatosságával ide aláb subscribált személy ... instantiáztván ... a Nemes Megye előtt, hogy mivel semmi kaszálóm nintsen, azon kis teleketskét a Nemes Megye legeltető heljei közül számomra a Nemes Megye a' meg irt esztendőre ki szakasztaná, melyet a Nemes Megye meg hallgatván, nekem engedte ezen reversalisom mellett, de ezen esztendőn túl én nem tarthatom jussomat az Nemes Megye akarata ellen azon heljen, nevezetesen Csinód tövén való bé kertelt részen. Franciscus Potyó de Csík Kozmás, cantor Csík Szent Györgyiensis”*.¹⁴⁸ Figyelemre méltó a „bé kertelt” kifejezés. Arra utal, hogy olyan területről volt szó, amelyet valójában nem 1782-ben „szakasztottak” ki a közlegelőből, hanem már a korábbi időben is kaszálónak használták. Tisztították, gondozták, kerítéssel védték.

Bármennyire is fogadkozott Potyó úr, hogy a következő évben már nem formál jussot a havasi kaszálóra, valószínűleg hosszú ideig folyamatosan használta. 1788. május 19-én újra szó esett egy megyeszéki határozatban a Csinód tövén fekvő kaszálóról: *„... meg tekintvén sok szolgálattját az cantorunknak, Potyó Ferencz Deák úrnak, az Csinód tövén lévő communitás szénafűvit engede eö Kegyelmének pro f. 2. kr. 2. pro Anno 1788”*.¹⁴⁹

1796. március 4-én ugyancsak Potyó Ferenc úr kapott jogot a Csinód tövén lévő kaszáló használatára: *„... Közönséges Nemes Megyénk confluxusa alkalmatosságával, kérésére Fungens cantorunknak Potyó Ferencz uramnak, a' Nemes Megye heljet, Csinód tövén valót, az eléb irt esztendőre meg kaszálásra engede pro Denarios 68, meljet leis füzete”*.¹⁵⁰

A csíkszentgyörgyi plébános is, valószínűleg hosszú ideig ugyanazon a helyen, *Katorga* tövén kapta meg a „megyétől” havasi kaszálóját. 1795. május 22-én írták be a megyeszéki határozatok sorába a következő

¹⁴⁸ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 151. p.

¹⁴⁹ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 149. p.

¹⁵⁰ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 102. p.

mondatot: „... Közönséges gyűlésünkbe szokot heljen egyes akarattal végeztük, hogy Katorga töve ez után két magyar forint, most pedig erre az esztendőre adatott át tisztelendő pébános úrnak”.¹⁵¹ A következő esztendőben, 1796-ban újra a plébános kaszáltathatta a Katorga tövén lévő kaszálót: „... nem külömben Katorga tövét vevé meg a' Tisztelendő úr ... a' mult esztendőbeli taxán, azaz 2 magyar forinton”.¹⁵²

110 évvel később, 1906. május 20-án a csíkszentgyörgyi egyháztanács ülésén a helyi egyház fájdalmas veszteségeként beszéltek két kaszálóról, amelyet így emlegettek: „Katorga mintegy 14 hold”, „Egerszék büteje alatt 9 hold”. Az előbbit a plébános, utóbbit a kántortanító birtokolta „emberemlékezettől”. Ellenben az 1905-ben befejeződött arányosítás során mindkét kaszáló a közbirtokosság kezére került. Az egyház régi jogaira hivatkozott, amelyeket megsértett az arányosítás, és kárpótlást kért.¹⁵³ Úgy látszik tehát, hogy az 1795–96-ban ideiglenesen a plébános kezére adott Katorga töve nevű kaszáló a XX. század elejéig a mindenkori csíkszentgyörgyi plébános birtokában maradt.

„Csíkszentgyörgy megyéje” bizonyos havasi kaszálókat pénzárenda fizetése, vagy valamiféle tartozás fejében időnként magánszemélyek használatába adott, látszólag meghatározott időtartamra.

1795. május 22-én határozatot hozott a „csíkszentgyörgyi megye közönséges gyűlése” arról, hogy „... Küs Széked Telekinek orra 4 magyar forint, a mely négy magyar forintot Bálint György tevén erre az esztendőre le, melj heljéről ilyen végzése lón a nemes megyének újra, ... senki azt meg ne étehesse 12 forint büntetés alatt”.¹⁵⁴ A következő esztendőben Küs Széked Teleke újra szerepelt „megyegyűlési” határozatban: „... Anno 1796 die 4-a Martii Közönséges Nemes Megyénk Gyűlésében Pocsi Fő Strasa Mester Úr eő Nagysága számára Küs Széked Teleke nevezetű heljüket nyári kaszálásra engedtiük négy magyar forint taxa le fizetése mellett”.¹⁵⁵

1799. június 7-én egy kerítés elkészítéséért kapott meg használatra Emre Tamás egy havasi „szénafűhelyet”: „... Közönséges Megyénk confluxusa alkalmatosságával engedtiünk Bánkfalvi Emre Tamásnak egy darab ócska falu része szénafű helet Aklos bércze alatt, hogy az Nemes Megye hat lábbol álló vetés kertét kerteli”.¹⁵⁶ 1802. január 6-án, Bors Simon különféle plébániai és kántori épületek javításáért érdemelte ki Küs Széked Teleke birtoklását: „... A Nemes Megye három esztendőre, az az pro 1802–1803–1804 által adja Bors Simon Uramnak Küs Széked Teleke nevű heljet, mert

¹⁵¹ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 101. p.

¹⁵² CSISZEGYÖPI. M. h. II. 102. p.

¹⁵³ CSISZEGYÖPI. Egyháztanácsi és iskolaszéki jegyzőkönyv (1869–1927)

¹⁵⁴ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 101. p.

¹⁵⁵ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 103. p.

¹⁵⁶ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 104. p.

hogy az Plébánia Csűr padlására ... elégséges padlást készít”, valamint javításokat végez a kántorlak körül.¹⁵⁷

Havasi favágás

A „csíkszentgyörgyi megye” határozatainak jegyzőkönyvébe, sajnos, nem került olyan határozat, amelyből meg lehetne ismerni a szentgyörgyiek és a bánkfalviak havasi „faizásának” XVIII–XIX. századi rendjét. Kétségtelennek látszik, hogy „Csíkszentgyörgy megyéjének” lakosai részesedtek a „megye” havasi erdeinek fájából. Bizonyára kijelölt területeken, meghatározott időben, a helyi közösség által megszabott arányban szerezhették be tűzifájukat. Épületfáért pedig valószínűleg instantiázniok kellett „megyénk” vezetőinél. 1820-ban ki is nyilvánították, hogy fában nem szűkölködnek: „... Mint tűzre való, mint épületre való erdeink elégségesen vannak, hanem 24 óra messzire és igen rossz úton hordhattuk”.¹⁵⁸

A megyeszéki jegyzőkönyvekben inkább a havasi favágás, fakitermelés rendkívüli eseteiről, a falopásokról, a favágással kapcsolatos vétségekről és a tűzkárosultak megsegítésére engedélyezett fakivágásról van szó.

1773. november 19-én „Csík Szent Györgyi Havas Bíró Fülöp Tamás primipilus proclamáltatá de eadem Csedő Andrást és Mártont primipilusokat, hogy in Anno 1772 és 73 Nemes Megye híre és végzése ellen öt terü csere fát hoztak a Nemes Megye tilalmassából ... hogy a Nemes Megye Végzése és híre nélkül Tilalmas erdeibe mentek, a constitutiok szerint minden terü fáért három forinton convincaltassanak”.¹⁵⁹

1774-ben két alkalommal is előkerült a megyeszéki határozatokban két dránica-hasogató személy vétsége. 1774 elején „Csík Bánkfalvi Havas Bíró Keresztes József primipilus” vádolta csíkszentgyörgyi Gál Balázs és bánkfalvi Gál Sándor primipilusokat, hogy 1773-ban „... a Nemes Megye híre nélkül magok nevek alatt Draniczát csináltak a’ Csík Szent Györgyi Megyéje közönséges erdeiben Katorga nevezetű helyben, Csík Szent Györgyi Albert Antal primipilus számára”.¹⁶⁰ 1774. április 22-én újra vádolták a fentebb írt személyeket, mert „... a Nemes Megye híre s akarattján kívül a Nemes Megye tilalmas erdeiben más falusi lakosoknak draniczát hasogattak és el is hordottak”.¹⁶¹

1780-ban menasági lakosok illegális csíkszentgyörgyi fabeszerzésének ügye került be a megyeszéki határozatok sorába: „1780 1-ma júnii közön-

¹⁵⁷ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 112. p.

¹⁵⁸ MOL. Consr. Czirakyána. Mikrofilmtár 25 724. (Csíkszentgyörgy, Bánkfalva)

¹⁵⁹ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 78. p.

¹⁶⁰ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 80. p.

¹⁶¹ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 81. p.

séges Megye confluxusa alkalmatosságával Lesőd nevű közönséges csere erdeiből a Nemes Megyének Csík Menaság Potyondi Mihály Jakab és Antal eö Kegyelme in majo 780 10 szekér csere fát hoztattak magok tulajdon szükségekre, melyet mostani havas bírák eö Kegyelme nevezetesen Keresztes István és Fülöp Tamás észre vévén ... Mihály Antal eö Kegyelme szép instantiára vévén, a Nemes Megye megengedett”.¹⁶²

A menasági atyafiak lesői favágási történetének van két szembetűnő tanulsága. 1. Mint sok más esetben, a *szép instantia* hatásos volt. 2. A havasi erdőrengetegben 10 szekér cserefa illegális kivágása nem számított egetverő vétségnek. A menasági Mihály Antal és Mihály Jakab, valamint a „csíkszentgyörgyi megye” képviselői megegyeztek, hogy a fa elhordói deszkával nyújtanak kárpótlást a károsult „megyének”.

„Csíkszentgyörgy megyéje” időnként kötelezte tagjait, hogy a havasokban a „megye” számára, például a „megye” épületeinek javításához, fát vágjanak, illetve a kivágott fát hordják haza a faluba. Akadt olyan „megyetag”, aki kivagyiságból, lustaságból vagy sok dolga miatt nem engedelmeskedett a „megye” felszólításának. Ilyen ember volt a megnemesített bánkfalvi Szabó György, akinek 1760-ban azt „parancsolta” „Nemes Szent György megyéje”, hogy „a Csík Szent Györgyi Megye havasából, Lesődből” cserefát hozzon a „megye” számára. A parancsot nyakasságból, kivagyiságból nem teljesítette. Ezért a „megyebíró” zálogolni ment a házához, amiből további nagy bonyodalmak származtak.¹⁶³

„Csíkszentgyörgy megyéje”, sok havasi erdőt birtokolván, több alkalommal támogatta épületfával más székely falvak tűzkárosultjait. 1810 és 1814 között négy alkalommal is teljesítette kászoni tűzkárosultak fakivágás engedélyezése iránti kérelmét.

A kászoni tűzkárosultak fakivágásáról szóló 1810. évi határozatot, a benne szereplő személynevekre és földrajzi nevekre való tekintettel teljes terjedelmében közlöm:

„Anno 1810 28-va X-bris. Jelentvén magokat az Kászon felső falu tűz által elpusztult Atyánkfiai és szép kérésekkel az Nemes Szent György Megyéhez folyamodának, hogy az Nemes Megye engedne egy kevés, szükségekre úgy mint épületnek való borna erdőt, hogy had pótolhatnák szükségüket. Mely kéréseket azon kárvallott atyánkfiainak a Nemes Megye megtekinté s engede. Aklos bükje északjában a szükségre való Erdőt, mely Erdőnek az körül határozására az Nemes Megye kirendelte az két határ Bírákat, úgy mint Szent Györgyét Czikó Andrást és az bánkfalvit, Balla Jánost, hogy az következő 1811-ben esendő Szent György napjáig szabad leszen az ki jedzett helyről bornát hordani, mely Erdőnek nap keletről Fejér víz pataka,

¹⁶² CSISZEGYŐPI. M. h. II. 85. p.

¹⁶³ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 32. p.

délről az Aklos büke tetején szokott járó út, nap nyugatrol az határ Bíráktol keresztel jedzett fák, északról az Úz víze, mely circumsribált és vicinált Erdőből szabadság más színű fára nem adatik, csupán épületnek való fenyő bornára, oly feltét mellett, hogy az ide be írtakon kívül szabadság nem adatik senkinek. Akinek szabadság adatik, azok csak úgy mint: Lakatos Ádám, Lakatos Jóseph, András Antal, Páll Ferencz, Bodó Joseph, Bodó Antal, Balás Joseph, Becze Imre, Szőcs Márton, Pataki Mihály, Nagy Péter, Nagy Tamás, Kádár Mihály, Részeg András, Máté Ferencz, Máté Jakab, Bándi Mihály, Mihácz András, Bándi István, Bándi Joseph, Cajti Simon.

Melynek meg határozása lészen 2-da Januarii 1811, az mikoris az fenn írt személyek közülis kijőjenek hármon, akik legyenek várakozással Aclos útyában, miglen a fent írt határ Bírók oda érkeznek a kijedzőkkel.

Ex parte Szent György: Kánya Ferencz, Czíkó Ferencz hütösök, Czíkó András határ Bíró, Fejér Jóseph, Bors Ádám nemes személy, Bálint György feő Megye Bíró.

Ex parte Bánkfalva: Péter János vice Megye Bíró, Kontsag Sigmond, Bene Antal, Péter Joseph esküttek, Balla János határ Bíró, Péter Jóseph m. eskütt, Balás Jóseph falus Bíró.

Bálint András nótárius".¹⁶⁴

1811-ben Szent András hava 22-én 11 kászoni tűzkárosultnak engedélyezte „Csíkszentgyörgy megyéje”, hogy 1812 Szent György napjáig fenyőfát vágjanak az Aklos orra tájékán.¹⁶⁵

1814. Böjtmás hava 11. napján a kászonzeltízi András Antal egyedül fordult „szép kéréssel” a „csíkszentgyörgyi megyéhez”, hogy elégett épületei felépítéséhez fát váglasson. A megyeszéke úgy döntött, hogy Szent Mihály napjáig vághat „egy épületre való bornát ... és ... egy sütő háznak valót ... az Aclosra lemenő víznek délről lévő oldalában, a Szőke sorkán bejáró csapáson alol”.¹⁶⁶

1814. március 21-én újabb három kászonzeltízi lakos, Lakatos Ádám, Szőts Márton, Badó József fordult a „csíkszentgyörgyi megye” közgyűléséhez, hogy az 1814. március 17-én elszenvedett tűzkárak enyhítésére fát kérjenek: „...Nemes Szent György Megyéje engedett ... a kérelmezőknek ... három csűrre való bornát, száz-száz szálat mindeneknek a Szőke sorkán bėjáró csapáson alol, az Aklosra lemenő Úz víziig bé a délről való résziben vagy oldalában, oly móddal, hogy a következő Szent Mihály napjáig horgyák ki”.¹⁶⁷

¹⁶⁴ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 124–125. p.

¹⁶⁵ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 126. p.

¹⁶⁶ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 130. p.

¹⁶⁷ CSISZEGYŐPI. M. h. II. 131. p.

A SZÁLLÁS, A HAVASI GAZDÁLKODÁS IDŐSZAKOSAN HASZNÁLT TELEPHELYE

A csíkszentgyörgyi és a csíkbánkfalvi gazdák szállásai az Úz-völgyben

Csíkszentgyörgy és Csíkbánkfalva népének havasi kaszálói messze estek a falvaktól. Gyalog vagy szekéren naponta ki- és bejárni a munkaidő és a munkaerő elfecsérlését jelentette volna. Ezért *szénacsinálás* idején a csíkszentgyörgyi és a csíkbánkfalvi családok apraja-nagyja több napra, esetleg egy-két-három hétre kitelepedett a família havasi kaszálójára. A koranyári szép időnek fölöttébb örvendő székely férfiak, fehérnépek és gyermekek nappal kaszáltak, forgatták, gyűjtötték a szénát. Éjjel, és ha rossz idő jött, alkalmi *szálláson* húzták meg magukat.

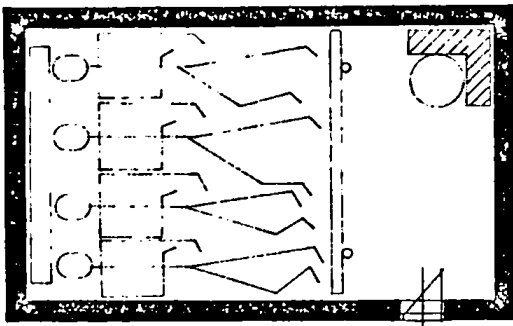
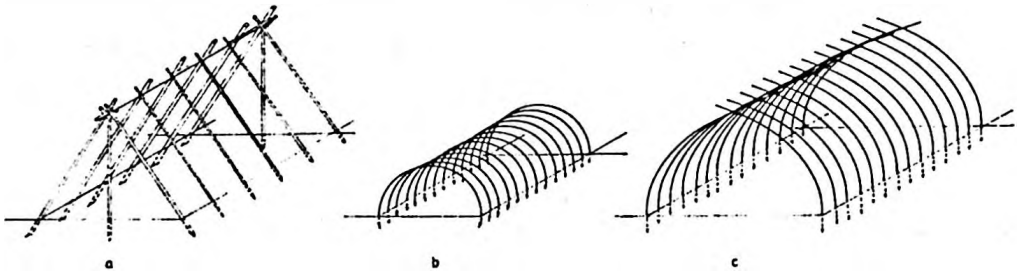
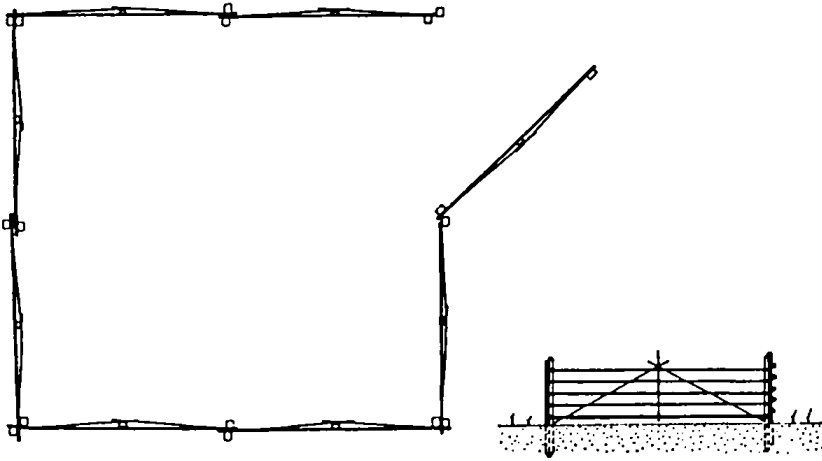
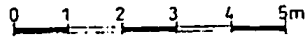
Valószínűleg valamiféle korai havasi szállás emlékét őrzi a *Szállás pataka* helynév.

A Székelyföld más tájain, pl. Oroszhegy falu varsági határában¹⁶⁸ vagy Zetelaka Küküllőmező nevű havasán és még számos helyen viszonylag tartós faépületekkel: boronafalú *kicsi házzal*, csürrel látták el a havasi kaszálón kialakított tartaléktelepelet: a *szállást*. Csíkszentgyörgy határában is volt példa efféle „fejlett” szállásra, de a népi emlékezet a Felső-Úz-völgyben inkább a természetes enyhelyből vagy kezdetleges alkalmi építményből álló egyszerű nyári tanyázó helyeket idézi fel, ha magánbirtokon létrehozott *szállásról* esik szó.

A szállások legegyszerűbb fajtájának tekinthető az ún. *szállásfa* alatti pihenőhely. Általában akkor használták ha a családból csak kevesen, 2–3-an és rövid ideig, 2–3 napig tartózkodtak kint a kaszálón. Szállásfának legtöbbször olyan dús lombú, „sűrű” fenyőfát, *bokros fát* szemeltek ki, amely a kaszálón, illetve az irtáskaszáló szélén állt. A védelmet nyújtó fa általában *hagyásfának* számított, mert az irtás, illetve a kaszálószéli bokortalanítás alkalmával tudatosan nem vágták ki, hogy szállásfaként használhassák. Alsó ágait gondosan lenyesték, hogy könnyen lehessen mozogni alatta. Tövébe kevés szénát szórtak. Arra feküdtek az emberek. A fa alját pihenő-, étkező-, hűsítő-, és éjszakai alvóhelynek egyaránt használták. A sűrű lombzat védett a melegtől és a nem tartós esőtől. A szállásfa alatt *kollátfára* akasztott *üstben* főztek. A lombok alatt éjszakázók legtöbbször a tüzet feküdték körbe.

A csíkszentgyörgyiek és a bánkfalviak legjellemzőbb havasi szállása olyan kaszálószéli telephely volt, amelyen egy leemelt háztetőre emlékeztető, téglalap alaprajzú, sátor alakú, rövid életű alkalmi építmény nyújtott védelmet a meleg, a hideg és az eső ellen. Az „egy szezónra” készített és a szénacsinálás végén legtöbbször szétbontott gunyhót *kalibá-nak* nevezték.

¹⁶⁸ Vö.: BÁRTH János 2001/a. 96–106., 163–176.

1. 2. 3. 4. 5. 6.

7. ábra. Fent: Szarvasmarhatartó kosár és alkotóeleme, a *lésza*. (Felmérte Báráth János 2003-ban Lesődön, Gábor (Rusz) Béla tanyája közelében.) Középen: *kaliba* vázának változatai. Lent: Nyári szállásként használt hajdani *kicsi ház* belsejének vázlata: 1. boronafal, 2. polc az élelmiszereknek, edényeknek, 3. alvók, 4. *gombolyagfa* két cövekkal, hogy az alvók a szénát ne rúgják a tűzhöz, 5. ajtó, 6. *sód* (tűzhely a földön, oldalán kövekkel, amelyek a boronafalat védték a tűztől.)

Felmenő falai nem voltak. Ebben különbözött az *esztena* néven emlegetett, tartósabb faépülettől.

A kalibát a havasi munka kezdetén férfiak készítették. A havasi munka befejezése után szétszedték, bizonyos részeit magukkal vitték. Akadt olyan gazda, aki hazautazása előtt felgyújtotta kalibáját. Az építményt nem volt érdemes meghagyni a következő évre, mert ősszel és tavasszal a pásztorok tönkretették volna. Ezért a kaszálók birtokosai minden évben új kalibát építettek.

A kaliba többféle anyagból többféle módszerrel készülhetett. Szélességét és vele együtt magasságát, illetve a tető dőlésszögét elsősorban az a körülmény határozta meg, hogy 2, 3, vagy 4 ember számára tervezték. Az emberek hosszában feküdtek benne, tehát az építmény hosszúságát az átlagos embermagassághoz igazították, amelyet megtoldottak legalább fél-méternyi rakodóterrel. A legtöbb kalibát 2,5 méter hosszúra építették.

A kaliba egyik változatának váza úgy nézett ki, mint egy ágas-szelemenés tetőszerkezet. Az építmény végeinek közepére egy-egy ágasfát állítottak, amelyre gerendaszerűen egy rudat fektettek. A gerenda szerepű rúdhoz döntötték az 50–60 centiméter távolságban elhelyezett, szarufára, horogfára emlékeztető tetőtartó rudakat. Az elkészült kalibavázra fenyőfakérget fektettek, amelyet szegekkel erősítettek a váz fáihoz. Előfordult, hogy a kéregdarabokat a rájuk fektetett faágak, súlyosabb karók szorították a vázhoz. A kaliba hátsó *bütejít* teljesen, az első *bütejít* félig fedték be kéreggel. A befedetlen nyílásra deszkadarabokból, karókból, kéregből ajtót szerkesztettek, hogy a családdal kinttartózkodó kutya ne tudja elérni a kaliba belső végében tárolt ételt.

A kalibához szükséges fakérget tavasszal, kora nyáron, álló, eleven fenyőfáról fejtették le kb. 1 m magasságban. A kéregtől megfosztott fenyőfa egy esztendő alatt kiszáradt. Akkor kivágták. Eltűzelték vagy részekre vágva elvitték a faluba. A kéregfedelű kalibák készítése tehát elősegítette az irtás, a kaszálóbővítés folyamatát, valamint a szükséges épületfa, deszka, lécszerzését is. A fakérget a *kereg* szóval jelölik a Fiság menti székelyek. Tárgyesetben a köznyelv számára szokatlan *kerget* kifejezést használják. Pl. *kerget* vágnak, *kerget* fektetnek stb.

Kérget olyan fenyőfa törzséről, illetve a fenyőtörzs olyan *csap* nélküli szakaszáról lehetett hántani, amelyik nem volt *bagos*. A kiválasztott kéregdarab fölött és alatt a fenyőfát fejszével végighasították, majd egy lapos fadarabbal, *lapockával* gondosan lefeszegették a fatörzsről. A lehántott kéregdarabokat 2–3 napig elfektetve és fadarabokkal nyomva szárították a földön, hogy kiegyenesedjenek és ne *kondorodjanak*.¹⁶⁹

¹⁶⁹ A kaliba és a kéregborítás legközelebbi párhuzama: K. CSILLÉRY Klára – KALLÓS Zoltán 1966. 27–28. (A seggenülő szulla.)

Előfordult, hogy az ágasos vázú kalibát viszonylag tartós építménynek szánták, ezért vázát *bézarvazták*, és deszkával vagy *zsendellyel* fedték. *Bütejire* is állogatott deszka és deszkaajtó került. Ha az ilyen kaliba megúsza a pásztorok pusztítását, pl. egy XX. századi csángó tanya közelében állt, és így akadt, aki figyelt rá, tavasszal csak javítani kellett.

A kaliba másik alapváltozatának váza ágasok nélkül, földbe szúrt végű hajlított mogyorófaból készült. Aszerint, hogy az építményt 1–2 vagy 3–4 ember hálóhelyének szánták, különbözött a mogyorófaágak, ún. *mogyorófa pattantyúk* elhelyezési módja. Keskenyebb kalibához a hosszú, kb. 2 méteres mogyoróágakat félkörben meghajlították és mindkét végüket a földbe dugták. A szélesebb kalibához csak a mogyoróágak egyik végét dugták a földbe. Másik végét némi hajlítás után dróttal, gúzzsal összekötötték a szemben leszúrt ág felső részével. A mogyorófa váz elemeit, sűrűn, kb. 20 centiméterenként kellett rakni, hogy megtartsák a rájuk helyezett fenyőágakat és szénát. A kaliba hátsó *bütejit* félkör alakban leszúrt és egy pontban összefogott ferde mogyorófarudakból *csapottra* készítették. Az első *büü* egyik felét sűrűn és egyenesen állogatott mogyorópálcákkal fedték be, másik fele elé pedig ajtó gyanánt rongyot akasztottak, hogy megakadályozzák a kutyák behatolását. A mogyorófavázra fenyőágakat fektettek, amelyekre legtöbbször még szénát is raktak. A fenyőágakat dróttal, madzaggal kötötték a vázhoz.

A sűrűn álló, fiatal bokros fenyőfákat a csíki székelyek és a gyimesi gazdák egyaránt *bojtnak* hívják. A róluk vágott ág a *bojtág*, röviden ugyancsak *bojt*. A *bojt* szó általában is jelenti a fenyőfa lombos ágát. Ezért hallható gyakran az a megfogalmazás, hogy a kaliba mogyorófa vázát *bojtval* takarták be. Egyesek úgy fogalmazznak, hogy a kaliba vázát fenyőfa *hajlával*, vagyis apróbb fenyőfa gallyakkal takarták be.

Egyébként a *bojtot hegyvel* lefelé kellett a kaliba vázára fektetni, mert akkor jobban levezette az esőt.

A kaliba köré, legtöbbször elől nyitott U alakban sekély árkot, *sáncot* ástak, amely az esővizet összegyűjtötte és elvezette.

A kaliba földjére száraz szénát szórtak. Azon aludtak a havasi kaszálon éjszakázó szénacsinálók.

A kaliba közelében, általában a kaliba előtt *ütötték föl a kollátfát*, vagyis alakították ki a tüzelő- és főzőhelyet. A tűz a földön égett az alkalmilag vágott *kollátfa* alatt. Legtöbbször köveket sem raktak köré. *Kollátfának*, vagyis üsttartó ágasnak fenyőfát használtak. Körülbelül 80 centiméter hosszúra vágták. Egyik végét *meghegyezték*, másik végét *megbüitülték*. Hegyes végét *fésze* fokával *ütték bé* a földbe. Egy ágat meghagytak rajta. A kiálló *csapot* egy alkalmas helyen késsel *berótták*. A kis mélyedésbe, *rovásba* akasztották az *üst* fülét. Az *üstnek* nevezett fémbográcsban leg több-

szőr *puliszkát, pityókát, galuskát* főztek. Evéskor a tüzet körbeülték, körbeheverték a kinttartózkodók. Legtöbbször kevés szénát húztak maguk alá.

Sok csíkszentgyörgyi és bánkfalvi gazda, nem akarván bajlódni évente a kalibaépítéssel, fából, deszkából, fennálló falú, nyeregtetős „ház alakú” épületet emelt kaszálóján, amelyet az *esztena* szóval illetett. A terminológiai zavar enyhítése érdekében szükséges hangsúlyoznom, hogy az *esztena* szó az Úz-völgyi tájon is eredetileg a juhtartó cimboraságok nyári, havasi telephelyeit jelentette. Ebben az értelemben használták a szót a fentebb idézett csíkszentgyörgyi megyeszéki határozatok, és így értelmezhetők a harmadik katonai térképfelvétel (1872–1884) *Esztena* feliratai.¹⁷⁰ Föltehetőleg a közlegelőn létrehozott nyári juhtartó telep *esztena* megnevezéséből húzódott át az *esztena* szó a kaszálót birtokló gazda fennálló falú nyári szállásépületére, mivel az legtöbbször hasonlított a juhtartó *esztena* legdominánsabb épületéhez, a tejfeldolgozó házikóhoz. A csíkszentgyörgyi és a bánkfalvi gazdák a XXI. század elején a kaszálón létrehozott kétféle szállásépületet, a kalibát és az *esztenát* úgy különböztetik meg, hogy vallják: a kalibának nincsenek, az *esztenának* pedig vannak fennálló falai. Az *esztena* fogalmával összeegyeztethetőnek tartják a boronafalat és a deszkafalat, valamint a nyeregtetőt és a terjedőben lévő féltetőt egyaránt. A gyimesi eredetű Úz-völgyi csángó gazdák között akadnak olyanok, akik különbséget éreznek az *esztena* és a *kicsi ház* kifejezésekkel illetett épületek között. Úgy gondolják, hogy a deszkafalú, tehát ideiglenesebb jellegű, kevésbé tartós, nyereg- vagy féltetős épület neve az *esztena*, a farönkökből, *bornákból* rakott ugyanakkora épületnek viszont a *kicsi ház* megjelölés jár ki. Ez a vélekedés azonban egyáltalán nem általános. A szállás értelmű *esztena* szó és az épület méretére utaló *kicsi ház* kifejezés, a velük jelzett épületek anyagától függetlenül néha szinonimáknak tekinthetők. Ilyen esetben az *esztena* inkább az ideiglenességet, az időszakos használatot, a *kicsi ház* az állandóságot, a jellemző kis méretet, mint tartalmi és formai sajátosságot hordozza magában.

A csíkszentgyörgyi és a bánkfalvi gazdák emlékekben élő hajdani *esztenájának*, magánbirtoklású kaszálón álló, tartós, sok esztendőn át használt szállásépületének falát fenyőgerendákból rakták. Az építéshez felhasználhattak faragatlan *gombolyagfát* és szögletesre faragott épületfát egyaránt. Mivel az épület falára vakolat nem került, mindkét falon átfújta a szél, azzal a különbséggel, hogy a *gombolyagfából* rakott házacskaiban a szélfújást jobban lehetett érezni. A falat alkotó fenyőgerendákat a sarkokon *gerezdbe vágták*. A házacskát legtöbbször körülbelül 4 méter hosszúra és 3 méter szélesre építették. *Zsendely, dránica* vagy deszka tetejét *szarufák* együttese, ún.

¹⁷⁰ HIT. III. kat. felv. 5476/3., 5476/4.

szarvazat tartotta. A legrégebb szállásépületeknek nem volt padlása, *híja*. A falaik közötti tér és a nyeregtetejük által bezárt tér egy légteret alkotott.

Az eszténa ajtaja legtöbbször az első hosszanti oldal egyik felén nyílt. Vele szemben, a sarokban alakították ki a *sódnak* nevezett tüzelőhelyet. Az ajtó és a *sód* terét egy földre fektetett *gombolyagfa* választotta el a helyiség belső, alvásra, pihenésre használt terétől. A két cölöphöz támasztott *gombolyagfára* azért volt szükség, hogy az alvók ne rugdossák az alájuk szórt szénát a tűz közelébe. A szénára fölöttébb szükség volt, mert az épületnek padozata nem készült. Az alvóhelyen belül az épület bútófalára egy polcot erősítettek. Ezen tartották az edényeket, evőeszközöket, élelmiszereket.

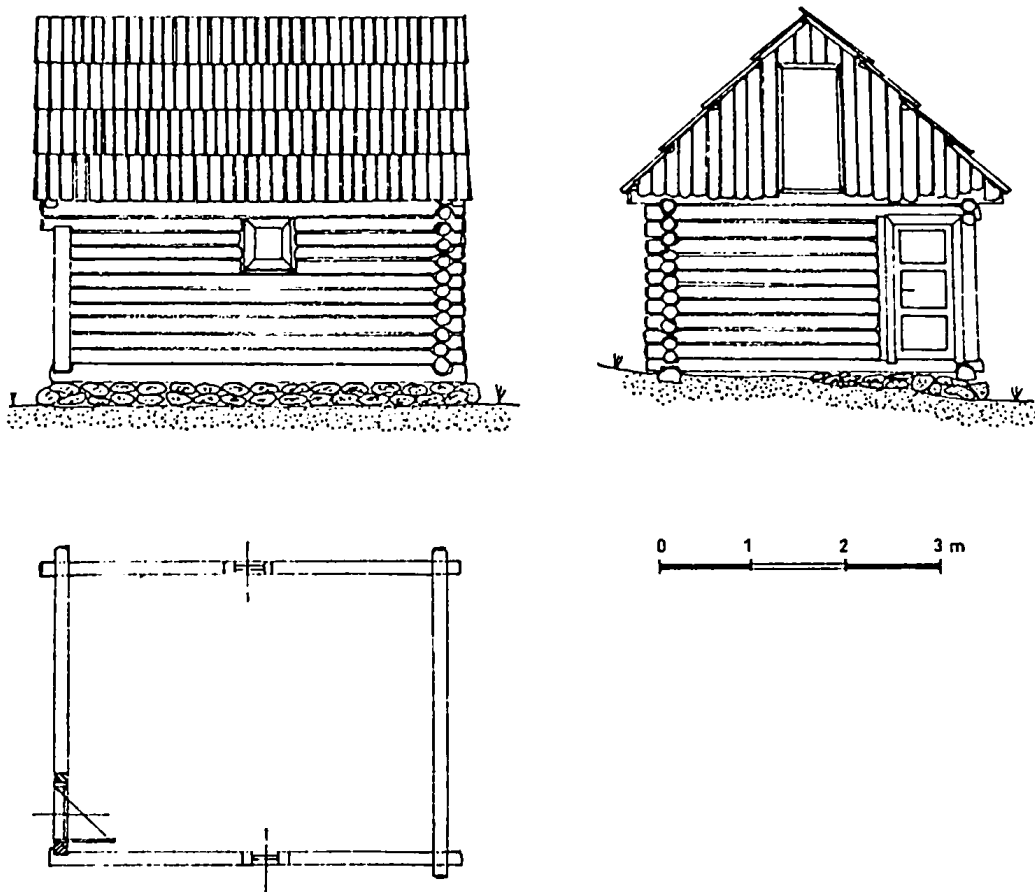
A *sód* néven emlegetett, sarokban kialakított tüzelőhely tüze a földön égett. Mögé két oldalról köveket raktak, hogy a láng ne érje el az épület falának *bornáit*.¹⁷¹ A tűz fölött, láncon lógott az üst. A lánccső felső végét a sarokban találkozó két fal felső peremére ferdén felfektetett gerendaszerű rúdhoz kötötték. A lánccső alsó végén egy *konkoly* néven emlegetett kampó lógott. Erre akasztották az üst fülét. A XX. században a régi *sódok* fokozatosan öntöttvas tüzhelyek, *füttők* váltották föl az esztenákban is.

A hajdani esztenák ajtaján nem volt zár. Amikor a kinttartózkodás véget ért, a kinttartózkodók hazavitték falujukba edényeiket, felszerelési tárgyaikat és az üres esztenát magára hagyták.

A kalibával vagy esztenával ellátott szállásoknál fejlettebb havasi szállásoknak számítottak azok a hajdani telepek, amelyeken *kicsi ház* vagy *csűr* épült. Az efféle csűrös szállásokból viszonylag kevés létezett az Úzvölgyi tájon. Csíkszentgyörgyi idős gazdák emlegetik például Vargyas József és Vargyas István csíkszentgyörgyi lakosok egerszéki szállását, amelyen *kicsi ház* és *csűr* is állt, és amely az 1960-as évek elejéig, a mezőgazdaság kollektivizálódásáig volt használatban. Ugyancsak az emlékekben él Szöcs Lázár háromtizesi lakos kristinei szállása, amelyet magánbirtoklású kaszálóján tartott. *Kicsi ház* és nagy *csűr* állt rajta. A csűr méretére jellemző, hogy a visszaemlékezések szerint „kétfelé kötös istálló” kapott benne helyet. Szöcs Lázár a XX. század közepén állandóan lakott tanyaként is használta kristinei telephelyét.

A havasi szállások leginkább szénacsinálás idején népesedtek meg. A széna kaszálásának, forgatásának, összegyűjtésének napjaira, néha 1–2–3 hétre is, a csíkszentgyörgyi és a csíkbánkfalvi családok munkabíró, fiatal tagjai kitelepedtek családfőjük havasi kaszálójára. Tavaszi jókedvvel, vidáman dolgoztak. Éjszakára vagy eső közeledtével a *szállásfa* alatt, a *kalibában*, az *eszténában*, ritkábban a *kicsi házban*, csűrben húzták meg magukat, attól függően, hogy kinek milyen építmény jelentette a szállást.

¹⁷¹ A *sód* szó eredetileg valószínűleg a két boronafal védelmére rakott kőépítményt jelentette. Vö.: EMSZT. XI. (2002) 837. – UMTSZ. 4. (2002) 918–919.

8. ábra. Egyosztatú, boronafalú, zsindelytetős szállásépület
Égettvész észokján. (Felmérte Bárth János 2003-ban.)

A havasi szénacsinálás varázslatos hangulatát megkísérelhetném tudományosan komponált mondatokkal érzékeltetni, de valószínűleg jobban teszem, ha a szépíró Nyíró Józsefet idézem:

„A havas mindennap nyújt valami kedveset, mert idefenn csak látszólag csendes az élet. Az igazi nagy változás mégis inkább szénacsináláskor következik be. Ilyenkor az egész falu felköltözik a havasokra, s csak a vénasszonyok maradnak otthon házörzeni. Hetekig tart, míg a munkával elkészülnek, de szép az ilyen. Tüzek verik fel a rengeteget, a klánéta is megszólal estéknént, nappal aranyfátylak, éjjel barna fátylak terengenek a kivilágított erdők fölött. Nagy meleg élet lakozik ilyenkor bennük. Mikor hajnalban suhog a kasza, dől a rend, s az illattól megbolondult fehérnépek dalolva teregetik, rázzák. Arcuk kivirít a tengerfényben, vérük nyugtalanodik, szívök szomjas, és ilyenkor legkönnyebben kaphatók csókra, szerelemre, ami olyan bőven lepi meg őket a kábító szénaágyakon a tüzek mellett, hogy még álmukban is nyögnek tőle.”¹⁷²

Egy idős csíkszentgyörgyi asszony 2003-ban, néprajzi adatgyűjtés során az 1940-es évekre emlékezve felidézte a 18 gyermekes „vén Tulit József” messzehangzó énekhangját, amelyre – mint mondta – élete végéig emlékezni fog. „Vén Tulit Józsefnek” Györötszege patakában feküdt a kaszálója. Szénacsináláskor, estéknént, lefekvés előtt, otthoni szokásához híven havasi szállásán is elénekelt jó hangosan az *Elődbe borulok jó Istenem* kezdetű esti éneket. Énekhangja messzire, talán kilométerekre is elhallatszott a havasi erdők esti csendjében. A szállásokon a családfők ilyenkor figyelmeztették a szénacsinálásban elfáradt gyermekeiket, asszonyaikat, cselédeiket: Lefekhetek, mert a „vén Tulit József” már elmondta az esti éneket.

A legtöbb csíkszentgyörgyi és csíkbánkfalvi gazda a havasi kaszálóján termelt szénát nyáron és ősszel szekérral hazahordta falusi telkére és ott etette meg télen az állatokkal. A szénaszállítás a rossz erdei utakon rengeteg bajjal, veszéllyel járt.

Akadnak olyan gazdák, akik a havasi kaszálójukon termelt szénát, vagy annak egy részét nem hordták haza, hanem helyben feletették állataikkal.

A havasi szénaetetés történhetett késő ősszel, szabad ég alatt, *kosárban* tartott szarvasmarhákkal. A *kosár*nak nevezett, mozgatható elemekből gyorsan összeállítható négyszögletes kerítést néhány naponként arrébb vitték. Így a *kosarazás* révén trágyázták a kaszáló egy részét. Az állatokra felügyelő legények a szénacsinálókhoz hasonlóan *kalibákban* vagy *esztenában* húzták meg magukat éjszakánként. A kaszálón végzett, őszi, szabad ég alatti, *kosarazó* szénafeletetést *lakózásnak* hívták.

A havasi széna helybéli feletetésének másik módja a *kicsi házas*, csűrös szállásokhoz kötődött, amelyekből, mint fentebb láttuk, viszonylag kevés

¹⁷² NYÍRŐ József 1936. 161.

volt az Úz-völgyi tájon. Említettem Szöcs Lázár háromtizesi lakos emlékekben élő kristinei szállását, ahol a nagy csűr „kétfelé kötös istállót” tartalmazott. Szöcs Lázár szolgát tartott, aki a téli hónapokban a kristinei csűr tágas istállójában teleltette az ökröket, teheneket, tinókat, borjúkat. Hóolvadás után kicsapta őket a kaszálóra. A teleltetés során keletkezett trágyát a kaszáló javítására használták fel.

Figyelemre méltó a szállás helyeként megjelölt Kristine helynév, amely az *Egerszék fejétől* keletre a XXI. század elején is létezik. Emlegették viszont kétszáz évvel korábban, 1804-ben is, mégpedig olyan szállás helyeként, ahol Benedek Máté csíkszentkirályi lófő és Karátson György csíkszentgyörgyi colonus marhákat teleltetett.¹⁷³ A kristinei kaszálókon végzett állatteleltetés tehát a népi emlékezettel elérhető XX. századi időktől a XIX. század elejéig visszakövethető.

A havasi szállástartás még „fejlettebb” módját, mondhatnánk: lehetséges csúcspontját valósította meg az a csíkszentgyörgyi gazda, nevezetesen a Czikó Pista néven emlegetett Czikó István ügyvéd, majd a havasi birtok megvásárlása után Fazekas Ferenc, aki az 1930-as, 1940-es években családos csángó bérlőt fogadott az *Ügyvéd pataka fejében* lévő szállására.¹⁷⁴ A népi emlékezet számon tartja, hogy Czikó István ügyvédnek 18 holdas, Fazekas Ferenc csíkszentgyörgyi gazdának 32 holdas kaszálója volt a havasban. Szállásuk boronafalú *kicsi házból* és csürből állt. A *kicsi ház* egy szobáckára és keskeny kamrára tagolódott. Czikó István és Fazekas Ferenc gyimesi eredetű csángó felesbérlőt fogadott havasi birtokára, aki családjával együtt a *kicsi házban* lakott. Állatai és szénája számára használhatta a csürt is. A csángó család feléből gondozta és kaszálta a „szénafühelyet”. Ez azt jelenti, hogy a begyűjtött széna fele a gazdáé, fele a csángó vállalkozóé lett. A csángó bérlő berakta a szénáját a csürbe. A gazda folyamatosan hordta haza a magáét. Előfordult, hogy szénája egy részét a gazda is a csürben helyezte el a téli, szánkós hazaszállításig. A szállás csángó lakója a szénacsinálás befejezése után szabadon legeltethette állataival a nagyméretű kaszálót. Az 1930-as és az 1940-es években az *Ügyvéd pataka fejében* lévő telep jó megkapaszkodó helynek bizonyult néhány csángó család számára. A gyimesből érkező csángó bérlők általában addig maradtak a csíkszentgyörgyi birtokon, amíg annyira megszédtek magukat, hogy önálló, saját kaszálót tudtak venni. A népi emlékezet szerint többek között Tímár György, Tankó Károly Pistacska és Fodor Gyula bérlősködött a csíkszentgyörgyi birtoklású szálláson.

¹⁷³ CSISZEGYÖPI. M. h. II. 112. p.

¹⁷⁴ E szálláshasznosítási forma kiváló párhuzama a magyar Alföldön, különösen a Duna-Tisza közén a *kertész* néven emlegetett, illetve szőlős vidékeken a *budár* néven szereplő szegény család alkalmazása.

Azok a csíkszentgyörgyi és Bánkfalvi gazdák, akik egerszéki és csinódi kaszálóikat a XX. században eladták a Gyimesből érkező csángó letelepedőknek, legtöbbször felhagytak a havasi szénacsinálással és szállástartással. Kaszálóikon, sokszor a régebbi szálláshely környékén, csángó tanyák épültek. Azokat a kaszálókat viszont, amelyeket továbbra is birtokukban tartottak a csíkszentgyörgyi és a Bánkfalvi gazdák, a csángó tanyák szomszédsága idején, a XX. században is a régi módon használták a Fiság menti falvakból kijáró tulajdonosok. A falvakban bevezetett kollektivizált gazdálkodás ellenére, csökkent mértékben bár, de továbbéltek a korábbi szállástartási formák is. Talán a motorizált közlekedés kései, ezredforduló táji elterjedése hozott e téren is némi változást azért, hogy egy 10–20 fős szénacsináló kaláka résztvevői teherautóval, traktoros vontatókocsival reggel kiszállíthatók Bánkfalváról, Csíkszentgyörgyről a csinódi, egerszéki kaszálóra és este haza is vihetők onnan. A XXI. század elején az Úz-völgyi tájon még lehet látni magányos *deszkakalibákat* és *deszkaesztenákat*, amelyek nyaranta Csíkszentgyörgyből és Bánkfalváról érkező szénacsinálóknak nyújtanak oltalmat az éjszaka hidege és az időjárás viszontagságai ellen. Létezik még *kicsi házzal* és csürrel, vagy a csürt helyettesítő újmódi *szárvánnal* ellátott, „falusi” gazda birtokában lévő szállás is. Bálint Imre Bánkfalvi gazda például a Fenyőfeje területén tartja szállását. Kaszálóján *kicsi ház* és egy áttelepített tsz-istálló áll. Szénatermését nyaranta a gazdasági épület *hiújába* „takarítja”. Ősztől karácsonyig, valamint hóolvadáستól május 10-ig tartja nagyszámú állatállományát a szálláson. A közbeeső időben Bánkfalván telelteti, nyáron pedig a *Baglyod tövén*, *Bütűben* legelteti a jószágot. Nyári szállásnak használja ősei Égettvész-táji házát és csürét Tankó Márton, aki Csíkszentmártonba költözött.

Gyimesi csángó gazdák hajdani szállásai az Úz-völgyben

Az Úz-völgyi csángó tanyák a XX. században havasi *farmtanyaként*¹⁷⁵ jöttek létre. Ez körülbelül azt jelenti, hogy a gyimesi eredetű csángó jövevények csíkszentgyörgyi és csíkbánkfalvi gazdáktól megvásároltak egy-egy kaszálót, amelyen fából fölépítették hajlékukat. Megszerzett birtokukon letelepedtek, vagyis állandóan havasi tanyájukban laktak, amelynek környéke teljes értékű, komplex funkciójú emberi teleppé vált. Az Úz-völgyi csángó tanyáknak tehát, más erdélyi magyar vidékek¹⁷⁶ tanyáival és az

¹⁷⁵ A farmtanya és a tartozéktanya fogalmára, a magyar tanyatörténet korszakaira: BÁRTH János 1996. 95–120., 163–176.

¹⁷⁶ A hosszú tartozéktanyai múlttal rendelkező, tartozéktanyából farmtanyává alakult erdélyi hegyi tanyák jó példái a Nagykovácsos forrásvidékének magyar tanyái. BÁRTH János 2001/a. 8–11., 81–106., 163–176.

alföldi magyar tanyák többségével ellentétben nem volt *tartozéktanya* jellegű korszakuk.

Ennek ellenére az Úz-völgyi tanyák korai históriájában is fellelhetők olyan sajátosságok, adatok, amelyek némiképp a más erdélyi vidékeken és az Alföldön hajdan jellemző tartozéktanyákra emlékeztetnek.

Ilyen vonás a kibocsátó Gyimeshez való erős kötődés. Ez nem csak rendszeres visszajárással, házassági kapcsolatokkal, intenzív rokonságtartással járt együtt, hanem például néhány esetben a gyimesi ház hosszú ideig tartó megtartásával. Azt lehet mondani tehát, hogy a korai gyimesi csángó tanya, formailag bármennyire is farmtanya képét öltötte, néha ezer szállal kötődött egy távoli, hegyeken túli gyimesi kibocsátó házhoz.

Az Úz-völgyi csángó családok története arról tanúskodik, hogy némely családok esetében az Úz-völgybe költözés néhány éves kétlakiséggel járt együtt. Előfordult, hogy a megvett Úz-völgyi kaszálón csak tavasszal, nyáron és ősszel tartózkodtak kint az áttelepedésre készülő gyimesi család tagjai. Szénát csináltak, amelyet ősszel feletettek állataikkal. Karácsonyra marhástól visszamentek Gyimesbe, ahol tavaszig laktak.

A Gyimesből való elköltözés tehát nem mindig ment gongütésre, óramű pontosságú menetrend szerint. Visszautak, visszatérések, nyári és téli lakóhelyváltások tarkították az Úz-völgyi térfoglalás históriáját. Ez megint csak a tartozéktanyákra emlékeztető vonás.

A népi emlékezetben homályos adalékok utalnak arra, hogy a XX. század első felében létezett gyimesi tartozéktanya az Úz-völgyi és az Úz-völgygel érintkező tájon. A XXI. század elején Gyürkében lakó és gazdálkodó, 1947-es születésű Tankó Tulit Imre öregapja, ugyancsak Tankó Tulit Imre a XX. század első felében tartósan olyan gazdaság tulajdonosa volt, amely két község területére terjedt ki és két központtal rendelkezett. Szülőhelyén, Gyimesfelsőlokon, *Ugra patakában* volt a háza és ott terül el birtokának egy része. Ugrai birtoklása révén gyimesfelsőlóki polgárnak számított. Csíkszentgyörgy község területén, Gyürkében ugyancsak volt birtoka, rajta egy kis lakóházból és csürből álló szállással. A gyürkei szállás használata *erőst* emlékeztet a magyar tanyatörténetből megismerhető hajdani tartozéktanyák használatára.

Tankó Tulit Imre elvileg *Ugra patakában* lakott, de otthon érezte magát gyürkei szállásán is. Járt-kelt a két telep között. Unokája szavaival élve: *az öreg Ugrában telett, Gyürkében nyaralt*. Öt fia és négy leánya volt. Gyermekei hol Gyimesben, hol Gyürkében tartózkodtak, aszerint, hogy mikor, melyik birtokon volt aktuális a munkálkodásuk. Viszonylag nagy állatállománnyal rendelkezett. Állatai késő ősszel és a tél első felében Gyürkében ették fel a nyáron összegyűjtött havasi szénát. A szarvasmarhák gondozását a család legényfiai végezték, akik ezekben a hetekben, hóna-

pokban a gyürkei szálláson tartózkodtak. Apjuk ilyenkor már ugrai házában töltötte az időt. A nagy hó leeste előtt néhány nappal, de legkésőbb a karácsony közeledtével az állatgondozó legények a Szellő nevű hegyen keresztül az egész állatállományt hazahajtották *Ugra patakába*, hogy a tél második felében ott teletessék tavaszig. A hó elolvadása után a szarvasmarhákat ismét visszahajtották a Szellő hegyén keresztül Gyürkébe, hogy az ottani birtokon legeljenek.

Tankó Tulit Imre gazdasága a XX. század közepén felosztódott gyermekei között. A gyürkei szállást és a hozzá tartozó birtok egy részét Tankó Tulit András (1920–1995) örökölte, aki végleg hátat fordított Gyimesfelsőloknak és állandóképpen a gyürkei szálláson telepedett meg. A régi házacskát szétszedte. 1955 táján új házat épített helyette. Tanyai lakos lett, aki csak rokonait látogatni járt el Gyimesfelsőlokra. A gyürkei szállás, amely hosszú ideig a tartozéktanyák jellemző életét élte, Tankó Tulit András végleges letelepedésével elvesztette tartozéktanya jellegét, és ugyanolyan farmtanya lett, mint gyürkei és egerszéki tanyatársai.

Úz-völgyi csángó gazdák Úz-völgyi szállása

A XXI. század elején Eggerszék, Csinód, Gyürke területén járva-elve rátalálhatunk olyan magányos csűrökre, *esztenának* nevezett kis deszkaépületekre, fenyőboronákból rakott kis méretű házacskákra, deszka szénatartókra, tanyai épületegyüttest idéző lakatlan telephelyekre, amelyek *szállásként* szolgálják Úz-völgyi tulajdonosukat. Más szóval: néhány Úz-völgyi csángó gazdának két telephelye van. Egyiket lakótelek gyanánt használja. Rajta áll a lakóháza, csűrje, sütőháza, pincéje. Ott lakik, ott nőnek föl gyermekei, onnan viszik a temetőbe. A másik telephelyet szállásként, vagyis szénatároló helyként és bizonyos időszakokban állati tartózkodási helyként hasznosítja. A két telephely kölcsönösen kiegészíti egymást.

A különféle szállások birtoklásának szokását, a szállástartás gazdaság-szervezési gyakorlatát gyimesi emlékként magukkal hozhatták az Úz-völgy XX. századi telepesei, hiszen a Tatros völgyében mindig nagy szerepe volt a szállások használatának. A *nyáraló*, *őszelő*, *teelő* szállások tulajdonképpen a folyamatosan előre haladó élettér-foglalás, a gyimesi patakvölgyekben végbement területhódítás állomásainak számítottak.¹⁷⁷

Az Úz-völgyben, bár nem mindig valóságos szállás, mindenképpen valamiféle második gazdasági telep a *nyáraló* néven emlegetett magánbirtoklású, bekerített legelő. Néhány Úz-völgyi csángó gazda rendelkezik efféle *nyáralóval*, amelynek legfontosabb épített eleme a kerítés. Előfordul, hogy

¹⁷⁷ Vö.: HOFER Tamás 1972. 30–35.

más építmény nem is áll rajta. Elengedhetetlen, hogy legyen a területén forrás, vagy érintse patak, mert az állatoknak szükségük van ivóvízre. Jó, ha a legelőn bokrok is találhatóak, amelyek közé a legyek elől elhúzódhatnak a marhák. A *nyáralón* tavasztól ősziig a tulajdonos szarvasmarhái legeltek jórészt felügyelet nélkül a kerítés védelmében. Az állatokat reggelente hajtják ki a háztól és estéknként hajtják haza. *Nyáralónak* legtöbbször hegyoldali, hegyháti magas területeket vesznek meg. A *nyáralók* megvásárlásának, bekerítésének, használatának divatja a XX. század utolsó évtizedében vált jellemzővé.

Az Úz-völgyi csángó gazdák egy részének vásárlás vagy öröklés révén van olyan kaszálója, amely viszonylag távol esik a lakóházától. Ezekben a kaszálókon legtöbbször semmiféle épület sincs, néha azonban magányos szénatároló, vagy deszkafalú házacská, *eszténa* áll rajtuk. A szénatárolókba nyáron, száradás után berakják a szénát, és ősszel, télen a szükségletnek megfelelő ütemben hordják haza. A deszkafalú kis házacská a szénacsinálás idején enyhelyként, alvóhelyként használatos.

Az Úz-völgyi gazdák Úz-völgyi szállásainak sorában a legfontosabbak és a legjellemzőbbek azok a telepek, amelyeken *kicsi ház* és csűr is áll. Az ilyen szállások gyimesi mintára létrejöhetnek a csángó térfoglalás biztos jeleként, mint a tanyaszaporodás átmeneti állomásai. Létrejöhetnek azonban neotartozékanyagként is olyan esetekben, amikor az elnéptelenedett farmtanyát a volt tulajdonos, a tulajdonos leszármazottja vagy egy vevő szállás gyanánt használja tovább.

A csángó térnyerést jelképező szállásra jó példa az a telep, amelyet 1960 tájékán néhány évig Berszán János csinódi gazda használt időszakosan a *Nagysorok teteje* nevű Lesőd alatti, Kászon-széli területen. Berszán János az *Úz mellyékén* lakott, nem túl kedvező körülmények között. 1958 táján vett 6 hektár kiváló minőségű kaszálót kászoniaktól a csángók által lakott területektől délre, a *Nagysorok tetején*. 1960 körül fából *kicsi házat* épített a távoli kaszálón, amelyet nyáron szénacsináláskor használtak. 1962 táján megépült az istállót is magába foglaló csűr. Ettől kezdve a szálláson *nyárolták* a szarvasmarhákat. Ez azt jelentette, hogy tavasztól ősziig naponta a szállási csürből hajtották ki legeltetni a marhákat Berszán János gyermekei a taxás legelőre, illetve rétszabadulás után a kaszálóra. A tél első felét ugyancsak a szállási csűristállóban töltötték a marhák. Ezalatt felették a *nagysorok tetejei* kaszálón termett szénát, és szaporították a trágyát a kaszáló kövérítésére. 1963-ban Berszán János fából lakóházat épített a *kicsi ház* és a csűr mellé. Az *Úz mellyékéről* felköltözött Kászon-széli kaszálójára. Ezáltal a *Nagysorok tetején* néhány évig működött *szállás* elvesztette tartozékanyaga jellegét, és valóságos farmtanyává alakult át az Úz-völgyi csángó szállás-terület peremén, a csinódi „világ végén”.

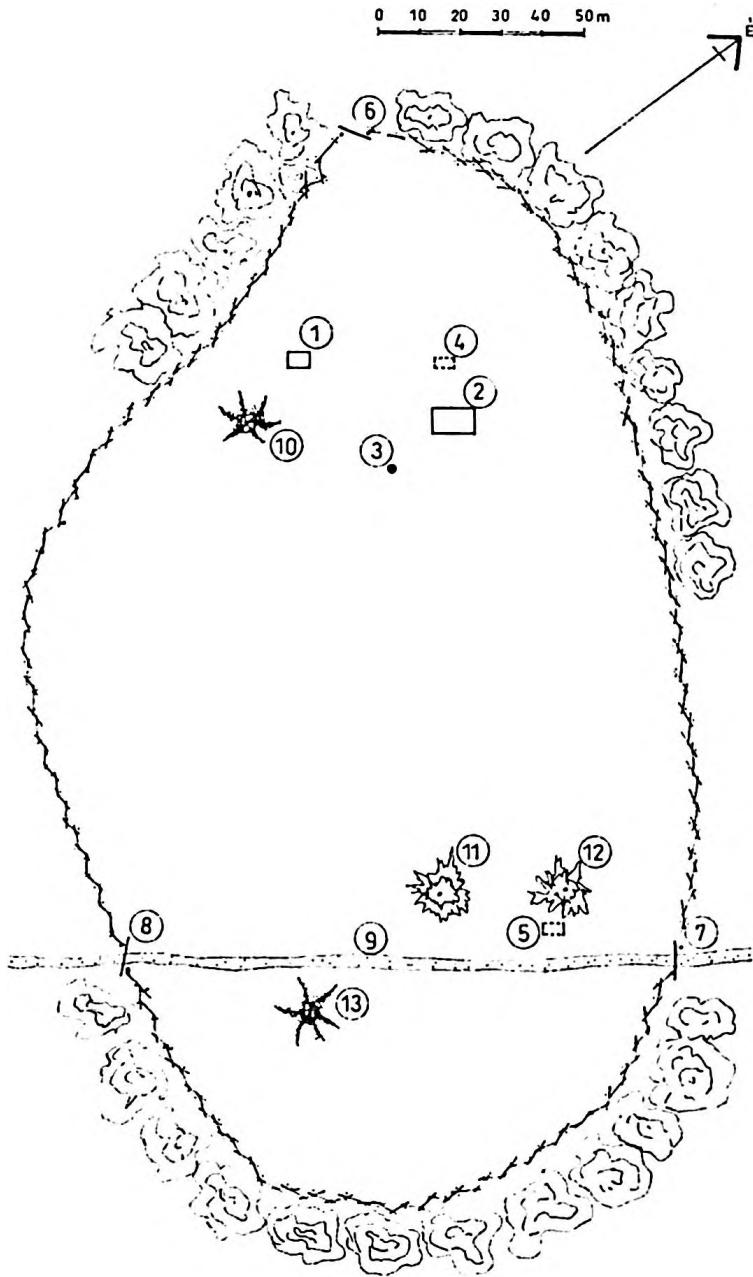
Előfordult, hogy a helyszűke kényszerítette valamelyik gazdát arra, hogy házától nem túl messze szállást tartson. A *Csinód patakának* völgye fölöttébb szűk. A házak és az udvarok a patak és a hegy lábánál haladó út között szoronganak. Ezért az egyik ottani lakos, Bilibók Gyula a *Csinód patakába* ömlő *Mély-patak* mellett, kaszálóján szállás tart *kicsi házzal* és egy újmódi szénatároló, állattartó épülettel.

Gyürkében a XXI. század elején lakatlanul áll Bereczki Tódor és Póra Vilma hajdani tanyája. Gyermekük, Bereczki Mátyás és Bereczki Vince birtokolják a magukra hagyott épületeket és a körülöttük lévő birtokot. Bereczki Mátyás 1978-ban nősült. Csinódi lányt vett feleségül. Azóta is Csinódon laknak. Bereczki Vince 1992-ben *Egerszék fejébe* költözött, a *Birde pataka* mellé. 1992 óta a Bereczki testvérek szállásnak használják szüleik gyürkei házát, csűrét, sütőházát és más tanyai épületeit. Leghosszabb szénacsinálás idején tartózkodnak a gyürkei szálláson. A Gyürkében gyűjtött szénát berakják a szállási csűrbe és lassan elhordják egerszéki és csinódi lakóhelyükre. A szénát igyekeznek „fekete földön” hordani, nem havon. Más szóval, inkább szekéren viszik, mint szánon.

A Bereczkiek farmtanyából lett neo-tartozéktanyáján az épületek többsége látható és használható a XXI. század elején is. Az elnéptelenedett és szállásként használt tanyák képe általában nem ilyen. Fölöslegessé vált épületeiket legtöbbször lebontják, elszállítják. Csak azokat az épületeket hagyják meg, amelyeket a telep szállás funkciója során használni tudnak.

Az egerszéki templom melletti mély, szűk völgyben látható Tankó Fülöp tanyájának hatalmas csűrje. Magányosan áll. A házat, amelyhez valaha tartozott, már lebontották. Csak kőből rakott alapfalai rajzolódnak ki a kaszáló zöldjéből. A csűr és a körülötte lévő kaszálót Tankó Fülöp idős unokája, az 1918-as születésű Tankó Jakab Fülöpé használja, aki viszonylag közel, a *Csinód pataka* völgyében lakik. Több éven át a nagy csűrben helyezte el szénatermésének egy részét, ahonnan a szükségletnek megfelelően hordta haza a háza melletti csűrbe, hogy ott feletesse állataival. 2000-ben megunta a szénahordozgatást. A tél első felére átterelte állatait a szállásként használt nagyapai csűrbe, ahol a szarvasmarhák felették az oda *takarított szénát*.

Az *Egerszék büteje* alatt, a hajdani *Bírókert* területén, az *Egerszék pataka* völgyében lakó Csilipek ugyancsak egy régi tanya telephelyét használják szállásnak, házuk közelében, az *Égettvész észokja* nevű hegyoldalban. A szállás területén lakott valaha Szöcs Dávid ezermester, faműves, aki 1955-ben meghalt. Özvegye és gyermekei 1971 táján eladták a tanyai telephelyet a völgyben lakó Csilipeknek, akik a lakóházat hamarosan úgy adták el, hogy a vevő Csíkszentmártonba szállította. A helyén hagyott csűr csaknem harminc évig szállásépület gyanánt használták. Állatállományuk

9. ábra. Tankó Imre Vajda egerszéki lakos magas fekvésű irtáskaszálója szállással az *Urusok pataka* tájékán. (Felmérte Bárh János 2003-ban.)
 1. kicsi ház, 2. csűr, 3. forrás, 4. régi kicsi ház helye, 5. hajdani juhtartó esztana helye, 6. bejárat, *vetekető*, 7. *vetekető*, 8. *vetekető*, 9. ritkán használt, még a csángók Úz-völgyi megtelepedése előtti időkből származó régi szekérút, 10. fenyőfa, 11. bükkfa, 12. bükkfa, 13. fenyőfa.

egy részét teletették benne, állítólag azért, hogy a keletkezett trágya közel legyen kaszálóikhoz, és ne kelljen azt az *Egerszék patakán* átkelve hegynek fölfelé szekerezni. A XXI. század első éveire csak egy többször átalakított, toldott-foldott *kicsi ház* maradt meg a hajdani tanyából, amelyet a Csilipek továbbra is szállásként használnak.

A szállás jellege, használatának módja évtizedek alatt változhatott, átalakulhatott. Ennek illusztrálására mutatom be Tankó Imre Vajda egerszéki lakos szállásának sorsát.

Tankó Imre Vajda az *Egerszék pataka* mellett lakik, az egerszéki iskola közelében. Huszonöt hektáron gazdálkodik. Birtokának óriási többsége kaszáló, és nem a házánál, hanem az *Egerszék* nevű hegyvonulaton, az *Urusok pataka* eredete tájékán, a csíkszentgyörgyi *Tompos* család nevét őrző területen fekszik. Az *Egerszék pataka* völgyéből a kanyargós *Urusok patakát* követve erdőkön át lehet gyalog és *szekervel* fölkapaszkodni a szép fekvésű bekerített hatalmas kaszálóhoz, amelyen egy nagy hagyásfa, egy *kicsi ház* és egy csűr képezi a szállást. A féltetős *kicsi ház* 1995 táján, a csűr 1977 körül épült. Korábban volt a kaszálón, a csűr közelében egy másik *kicsi ház*, amely 1968 után épült, de 1985 táján leégett.

A kaszáló mellett fekszik Tankó Imre Vajda testvérének kaszálója, amelyen soha nem épültek szállásépületek, mivel a tulajdonos minden évben *szekervel* lehordja szénáját az *Egerszék pataka* völgyében álló házához. Ezzel szemben Tankó Imre Vajda, bár ő is szokott szénát lehordani hegyi kaszálójáról a házához, elsősorban azt a gazdálkodási módszert választotta, hogy magasan fekvő kaszálójának termését helyben, a lejtős területű kaszáló alacsonyabb végén, szálláson eteti föl állataival.

1968 után, amikor a hajdani *kicsi ház* már állt a kaszálón, de a csűr még nem épült föl a közelében, a szállást tavasztól ősziig használta a család, miközben gondozta a szarvasmarhákat.

A *kicsi házban* volt ágy, asztal, álltak székek. Öntöttvas *füttön* főztek. A tej egy részét is a házacskában dolgozták föl. A mennyezet alatt függött egy polc, amelyen a sajtok értek. A kinttartózkodó családtagok a *kicsi házban* aludtak. Szénacsínáláskor a család apraja-nagyja a szálláson tette a dolgát. A tavasz és a nyár többi időszakában megoszlott a család a völgybéli ház és a hegyi szállás között, de mivel összességében a szállás több tennivalót nyújtott, a családtagok több időt töltöttek a szálláson, mint otthon, a házban. A család akkortájt az 1944-es születésű Tankó Imre Vajdából, feleségéből, növekvő gyermekeiből és idősödő özvegy édesanyjából állt. Időnként *szóga* is került a család kötelékébe, árvaházból hozott nagyobbacska gyermek, vagy fogadott szegénygyermek képében. A gazda igyekezett minél több időt a szálláson tölteni. Ha valahova el kellett mennie, pl. Csíkszentmártonba, Csíkszentgyörgybe, és feleségét is magával vitte, édesanyja állt helyt a

szálláson unokáival. Amikor az egész család napokon át a szálláson tartózkodott, akkor is naponta lement a gazda vagy a felesége, leginkább a gazdasszony, a völgybéli házhoz, hogy ott szétnézzen és elvégezze a ház körül adódó tennivalókat. Tavasszal lóvontatású *szekervel* hozták fel a szállásra az edényeket és más a kinttartózkodáshoz szükséges holmikat. Ősszel ugyancsak *szekervel* költöztek haza.

Az 1970-es években, mivel a kaszálón még nem épült csűr, a marhákat május elejétől, a felhajtás idejétől, szeptember elejéig, a hazahajtás idejéig éjszakánként egy 12x8 méteres *kosárban* tartották. A *kosár* hosszanti oldalai 3-3 darab 4 méteres, rövidebb oldalai 2-2 darab 4 méteres deszkaelemből álltak. Tíz állat, 6 fejős tehén és 4 bikaborjú fért el benne. Egy-két hétig volt egy helyen, utána arrébb rakták. *Forgatták* a kosarat, hogy lépésről lépésre trágyázzák a kaszálót.

A szarvasmarhák nappal a szentgyörgyi tsz közelben fekvő legelőjén jártak, amelyért a gazda bérleti díjat fizetett. A szénacsinalás befejezése után az állatok a családi kaszálón is legelhettek. A marhák felügyelete valamelyik családbeli gyermek, illetve a szolgagyermek feladatai közé tartozott.

A teheneket reggel és este fejték. A fejtést az végezte, aki éppen ráért. Fejhetett a gazda, a gazdasszony és a gazda anyja, a *máma* is. A tej többségét a tejcsermokban értékesítették. Reggelente, korán, a tejeskocsi érkezése előtt *szekervel* vagy leginkább *háton* vitték a tejet a csarnokba. Az esti fejtést *tejesbidonba* öntve reggelig kútba eresztették.

1985, a *kicsi ház* leégése után, Tankó Imre Vajda néhány évig gazdasági stratégiát változtatott. Kaszálójának felső részén juhtartó *esztenát* épített és *juhsereggel* foglalkozott. Magának is volt 40–50 juha. Fogadott melléjük legeltetésre körülbelül 200 juhot és 25–30 növendék marhát. Együtt legeltette a 250 juhból és a 25–30 növendékmarhából álló *sereget*. Legelőt a csíkszentgyörgyi tsz-től és az erdőgazdaságtól bérelt. A juhok és a növendékmarhák tulajdonosai leiben fizettek munkájáért. A juhosgazdák fejős juhonként 6 kg sajtot és 1 kg ordát kaptak tőle.

Az 1990-es évektől egyre jellemzőbbé vált, hogy Tankó Imre Vajda a csűrrel és újabb *kicsi házzal* ellátott szállást a szarvasmarhák teletetésére használta.

Néhány évig a marhák az egész telet, illetve a tél nagyobbik részét a szálláson, egészen pontosan a szállási csűr istállójában töltötték. Lassan felették a csűrben raktározott hegyi szénát. Ez azért volt jó, mert nem kellett a széna többségének hazaszállításával és a trágya felhordásával foglalkozni. A gazda ezekben az években ritkán töltött huzamosabb időt a szálláson, mert elsősorban *fával foglalkozott*. Ez jobbára fakivágást, favontatást, faszállítást, faértékesítést jelent az egerszékiek és a csinódiak szóhasználatában. Legin-

kább a gazda felesége és leánya bajlódott a marhákkal a szálláson. Valamelyikük éjszakára is a hegyen maradt, és az új *kicsi házban* tüzelgetett, aludt.

A XXI. század elején Tankó Imre Vajda ugyancsak szarvasmarha teletetésre használja az *Urusok pataka* eredete tájékán fekvő hegyi szállását. A teletetést azonban másként, más időtartamúan végzi, mint a korábbi években. A változáshoz valószínűleg hozzájárult az a tény, hogy újabban ökrösfogatot használ, amellyel eredményesen tud szénát szállítani le a házához és trágyát hordani föl a kaszálójára. Talán a kényelem is befolyásolta a változást. A gazda és felesége egyaránt arra törekszik, hogy lehetőleg ne kelljen fent aludniok a szálláson.

Az igazott ökrök egész télen az otthoni csűrístállóban telelnek. Március 1-jéig a tehenek is velük együtt fogyasztják a szénát. Március 1-jén a család öt tehenét felhajtják a szállásra. Május 10-ig, a legelőre hajtás napjáig maradnak ott. Közben megellenek. Borjúkkal szaporodik a marhaállomány. Az állatokra éjszaka és a nap nagy részében senki sem vigyáz. Békésen álldogálnak és fekszenek a magányos csűrístállóban. Előfordul, hogy a kisborjúk is felügyelet nélkül születnek. Reggel és délután a család valamelyik tagja feljön a szállásra etetni és fejni. Ha elvégezte munkáját, magára hagyja az állatokat, és hátat fordít a lakott tanyáktól viszonylag messze eső hegyi szállásnak.

A Tankó Imre Vajda szállásáról írottakat összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a hegyi tartozéktelepek használatának módja három évtized alatt többször is megváltozhatott. A vizsgált szállás hosszú ideig *kosarazó* marhanyaraltatás színtere volt. Utóbb marhateleltető helyé vált. Gazdája néhány éves váltással a marhateleltetés két formáját valósította meg. Kísérletezett a marhák egész télre szabott szállási teletetésével, majd a XXI. század elején a télvégi, viszonylag rövid szállási teletetésnél állapodott meg.

CSÁNGÓ NÉPESEDÉSTÖRTÉNET ÉS A TANYAHÁLÓZAT KIALAKULÁSA AZ ÚZ-VÖLGYBEN

A népesedéstörténet és a tanyatörténet összefonódása

A XX. század soha nem látott változásokat hozott az Úz-völgyi havasok használatában. Sok csíkszentgyörgyi és bánkfalvi gazda a keresletre való tekintettel eladta távoli, nehezen hasznosítható Úz-táji, Egerszék-táji kaszálóját. Az eladó havasi birtokokat gyimesi eredetű jövevények vették meg, akik tanyát építettek és állandóképpen megtelepedtek a megszerzett kaszálókön. A túlnépesedett Tatros-táji patak völgyek ontották a nagyobb élettérre vágyó gyimesieket a körülöttük magasló hegyeken túlra. A gyimesi expanzió révén sok és sokféle „csángótelep” jött létre Csíkban, Gyergyóban, Háromszéken.¹⁷⁸ Ezek közé tartozott az Úz-völgyi „Csángótelep” is.

Miként a szegedi és a jászági expanzió révén 1850 és 1949 között benépesített Duna-Tisza közti puszták esetében tapasztalható volt,¹⁷⁹ a gyimesiek migrációjával állandó lakossághoz jutott Úz-völgyi havasok történetében is jellemző sajátosságnak számított, hogy a népesedéstörténet és a tanyahálózat létrejöttének története ezer szállal összefonódott. Az Úz völgyébe irányuló gyimesi migráció története és az Úz-völgyi tanyatörténet egymástól elválaszthatatlanok. Egy témakör részei. Ezért tanulmányomban a két történelmi folyamatot együtt kezelem és együtt mutatom be.

Az Úz-völgyi népesedéstörténet és tanyatörténet összefonódása törvényszerű, mert a gyimesiek Úz-völgyi megtelepedése szórványtelepülést keltett életre. Elvileg úgy is történhetett volna a dolog, hogy valamely hatalmi vagy gazdasági tényező összegyűjti az áttelepedni szándékozó gyimesi csángókat, majd az Úz völgyében falut vagy falvakat teremtve, utcákba rendezett telkekre építteti föl házaikat. Nem így történt az áttelepülés. A gyimesiek a XX. század elejétől családonként szállingózva telepedtek le az Úz völgyében. Házaikat azokon a magánbirtoklású kaszálókön építették föl, amelyeket sikerült megvásárolniok csíkszentgyörgyi és bánkfalvi családoktól. A telephelynek felhasznált kaszálók messze estek egymástól. Szétszórtan feküdtek a csinódi és egerszéki patak völgyekben, hegyoldalakon. Következésképp a létrejött település formája is szórványtelepülés lett, amelynek alapegységei, a havasi farmtanyák az 1970-es évekig fokozatosan szaporodtak. Ezáltal a szórványtelepülés egyre sűrűbb lett. Néhol, például *Gáabri pataka szájában* vagy a csinódi templom tájékán laza halmaz formáját, a *Csinód pataka* szűk völgyében fűzerszerű teleksor formáját öltötte.

¹⁷⁸ VÁMSZER Géza 1977. 195., 198–199. – LACKOVITS Emőke 1995.

¹⁷⁹ Vb.: JUHÁSZ Antal 1989. 141–164., JUHÁSZ Antal 2001., JUHÁSZ Antal 2002. – valamint a JUHÁSZ Antal (szerk.) 1990. és 1997. tanulmányaival.

Családi emlékek

A csinódi és az egerszéki csángó családok apraja-nagyja a XXI. század elején is számontartja gyimesi származását. Az idősebb havasi lakosok tanulságos történeteket tudnak gyimesi őseik Úz-völgyébe költözéséről. Idő haladtával ezek a történetek egyre kopnak és rövidülnek. Végül a harmadik, negyedik nemzedék csak egy-két szavas történetfoszlányokat, nevezetes mondásokat, bonyolult élethelyzetek emlékezetbeli lerakódásait tudja felidézni, ha elődei nagy sorsváltoztatása kerül szóba.

Alábbiakban néhány Úz-völgyi család emlékei alapján családtörténeteket mutatok be annak illusztrálására, hogy miként, mikor, miféle módon történt a gyimesiek áttelepedése az Úz-völgyi tájra, és a letelepedők hogyan, milyen feltételek közepette kezdték újra életüket, hogyan alakult sorsuk az ígéret földjének hitt új pátriájukban. Mivel a gyimesi migráció több mint fél évszázadon át hajtotta, hozta az újabb és újabb lakosokat az Úz völgyébe, a családi emlékezések adatsorait úgy válogattam össze, hogy a legkülönbözőbb időpontokban, vagyis korán és későn érkező familiák egyaránt helyet kapjanak a népesedés- és tanyatörténeti példatárban.

A lesődi Fodorok (csángó szóhasználattal: Fodrok)

A család őse, *vén* Fodor György Gyimesfelsőlok Sántatelek nevű településrészéből került az Úz-völgyi havasok vidékére. Állítólag Jankó Emre Gyurka néven is emlegették. Feleségét Gábor Ilonának hívták, aki ugyancsak gyimesi születésű volt.

Fodor György 1902-ben hátat fordított szülőföldjének, mivel ott „gyenge volt a megélhetése”. Bánkfalva szolgálatába szegődött, mint a bánkfalvi havasi csorda pásztora. A rábízott állatokat az Úz-völgyi legelőkön járatta. Így alaposan megismerte a vidéket. Sok bánkfalvi és csíkszentgyörgyi gazdával került ismeretségbe, munkakapcsolatba. Mivel háza nem volt a környéken, tavasztól őszig a közlegelőn létesített pásztorszállás esztenaszerű faépületében húzta meg magát családjával együtt. Késő ősztől kora tavaszig bánkfalvi megbízatása átmenetileg szünetelt. Más, távoli pásztorságot vállaló gyimesiekkal ellentétben, a téli hónapok idejére sem ment haza Gyimesbe, hanem a viszonylag közeli Kászonfeltíz egyik bérelt házában vészelte át a havas, hideg időszakot. A kászonfeltízi bérelt ház udvarán teleltette szaporodó saját állatállományát. Fodor György egyébként hosszú ideig megtartotta gyimesfelsőloki házát is, amely jobbára üresen állt. Téltre mégsem költözhetett bele, mert Lesődből nem szállíthatott szénát Gyimesfelsőlokra. Otthon pedig állatai számára nem volt takarmánya. Ezért

bérelt házat tétre a lesődi kaszálótól viszonylag nem messze eső Kászonsfeltízen.

Nem sokkal Bánkfalvi pásztorságának kezdete után a szép fekvésű Lesődben, későbbi lakóhelyén, megvett egy körülbelül 6 holdas kaszálót a tusnádi kántor leányától. Nem kellett távolabb irtani, mert körülötte is kaszálók voltak. Állt rajta egy kis *esztena*. Abban húzódtak meg szénacsínáláskor. A szép kaszálón termett szénát Fodor György Kászonsfeltízbe hordta és a bérelt ház telkén etette föl telente a saját állataival. Idő haladtával újabb havasi kaszálókat vett, például a csíkszentgyörgyi Keresztes famíliától, valamint az ugyancsak csíkszentgyörgyi Tóbi Lajostól. Az 1920-as évek táján már körülbelül 60 holdas havasi birtokkal dicsekedhetett.

Csaknem tíz évig tartott Fodor György életének az az átmeneti korszaka, amikor nem lévén háza, nyáron a pásztorszálláson, télen egy bérelt kászoni házban lakott. 1911-ben végre fordított a sorsán. Az először vásárolt lesődi kaszálóján házat épített magának. A viszonylag nagy méretű *dránicával* fedett faház három helységből és *ereszből* állt. Csűr, *sütőház* és *disznyópajta* is épült a közelébe. Ez az épületegyüttes volt az első Úz-völgyi farmtanyák egyike. Fodor György hosszú életű György fia 1911. október 5-én a bérelt kászonsfeltízi házban született. Miután Kászonsban megkeresztelték, csecsemőként felhozták a vadonatúj lesődi házba.

1911 őszén tehát Fodor György lesődi tanyalakó, havasi gazda lett. A következő években is vállalta a jól jövedelmező Bánkfalvi pásztorságot. Népes családjából telt elég munkaerő a csorda mellé és a saját havasi gazdaságába egyaránt.

1927-ben halt meg. Lesődi háza közelében temették el. Síremléke a XXI. század elején is áll.

Felnőttkort megélt gyermekei közül *Teréz* Gyimesbe ment férjhez Karácsony Istvánhoz. Korán meghalt. Egyetlen kis gyermeke maradt, aki öreganyjához került Lesődbe, de szintén korán eltávozott az élők sorából. Öregapja mellé temették a tanya melletti családi sírkertbe. Fodor György másik leánya, *Ágnes* 1930-ban Tankó Árpád Vajdához ment férjhez, akinek hosszú ideig Gyimesfelsőlokon és *Egerszék pataka* mellett is volt háza. A házasságkötés idején még inkább Gyimesközéplokon, *Kápolna patakában* tartózkodott, később viszont jeles egerszéki gazda lett.

Fodor György gyermekei közül három: *Füülöp*, *György* és *Károly* a lesődi birtokon épített tanyát. Így a lesődi „csángótelep”, amely hosszú ideig két egymáshoz viszonylag közel fekvő tanyából: Fodor György és sógora, az ugyancsak gyimesi származású Gábor Péter tanyájából állt, a két világháború között négy közeli tanya együttesévé bővült. Azért négy és nem öt tanya alkotta a laza tanya-csoportosulást, mert a legelső lesődi házat, Fodor

György 1911-ben épített lakóházát lebontották. Helyének közelében, Károly birtokán új ház épült.

Fodor Fülöp Gyepécéről hozott magának asszonyt, Fekete Veronkát. Lesődben gazdálkodott. Gyermekei közül *János*, a legkisebb fiú örökölte a tanyát és a lesődi birtokot. A XX. század végén a tanyát eladta. Kászónba költözött. Fodor Fülöp hajdani lesődi tanyaházából városi lakosok hobbyháza lett.

Fodor Károly a gyimesfelsőlóki születésű Timár Ágneszt vette feleségül 1942-ben. Anna leánya 1965-ben a gyürkei Póra Andráshoz ment feleségül. Imre fia 1972-ben Csilip Gizellát vette el és *Órház patakában* telepedett le. Fülöp fia az *ősbén* maradt, bár, miként fentebb utaltam rá, új házat épített a régi helye közelében.

Fodor György, a lesődi első tanyaépítő Fodor György 1911-ben született fia lesődi lakosként megélte a XXI. századot. 2001. augusztus 10-én e sorok írója kiváló és tanulságos beszélgetést folytatott vele. Akkori elbeszélése képezi alapját a Fodor nemzetség e rövid bemutatásának.

Gyermekkorában sokszor járt Gyimesben. Gyalog közlekedett Lesőd és Gyimes között a hegyeken át. Apai nagyszülei korán meghaltak, de anyai nagyszülei sokáig éltek. Őket látogatta gyimesi útjai alkalmával. 1932-ben, 21 éves korában házat épített magának az örökölt lesődi birtokon, az apai ház szomszédságában. Ezt a házat 1954-ben szétszedte és újat épített helyette.

Kétszer nősült, mert első házassága nem sikerült. 1935 táján elvette a gyimesközéplóki Tankó Erzsébetet. Sógora, Ágnes nevű testvérének férje, Tankó Árpád Vajda, aki akkortájt még *Kápolna patakában* lakott, *szerezte* neki a gyimesi feleséget, állítólag azzal a hátsó célzattal, hogy a Lesődbe költöző rokon lány gyimesi birtoka rá maradjon. Fodor György abban az évben elment Gyimesközéplókra a Magdolna napi búcsúba sógora házához, ahol megismertették vele a kiszemelt leányt. Hat évig éltek együtt Lesődön. Gyermeük nem született. Az asszony visszament Gyimesbe. A magára maradt férj, Fodor György, 1942 márciusában nősült másodszer. Az egyházi dokumentumok szerint 1944. február 19-én kötött házasságot. Az ellentmondás feloldásának története romantikus regénybe illő történet. 1942 márciusában, a hadba vonulása előtti este Fodor György legyalogolt az Úz völgyében álló *Kati csárdához*, hogy szomorkás mulatozással méltóképpen búcsúzzon el pátriájától. A Kati csárdát, ahol enni, inni egyaránt lehetett, akkortájt Tankó András felesége, a Gyimesből áttelepült Kulcsár Valéria asszony vezette. 1942 márciusában néhány napig látogatóban tartózkodott nála unokahúga, Szöcs Ilona hajadon, aki egyébként a gyimesbükki *Balahányos patakában* lakott. Fodor György a Kati csárdába érve megismerkedett a vendégeskedő balahányosi leánnyal. Megkérte: legyen a

felesége. A lány igent mondott, és életre szóló hűség ígéretével azonnal követte alig ismert párját Lesődbe. Együtt töltötték az éjszakát. Reggel Fodor György bevonult katonának. Hamarosan kivitték a frontra, ahonnan 14 hónap múlva térhetett haza. Távolléte alatt a balahányosi Szöcs Ilona esküvő és házasságlevél nélkül Fodor György lesői házában lakott, gondozta állatait, vezette gazdaságát. Amikor Fodor György hazajött a frontról, akkor sem siettek az anyakönyvvezető elé. Egy évi tényleges együttlét után, első gyermekük születése előtt 20 nappal törvényesítették házasságukat.

A romantikus történetnek van egy fontos néprajzi, ha úgy tetszik, tudományos tanulsága: Fodor György párválasztását a közvélemény valószínűleg úgy ítélte meg, mint a Gyimesben és az Úz völgyében egyaránt bevettnek, gyakorinak számító lányszöktetést, hivatalos házasságkötés nélküli együttélést. A család és az Úz-völgyi csángó társadalom a lány Lesődbe hívásával, szöktetésével létrejött párkapcsolat egy éjszakányi időtartama ellenére elfogadta Szöcs Ilonát a fronton szolgáló Fodor György feleségének. Szöcs Ilona pedig szükségesnek érezte, hogy egy éjszakai ismeretség után valóban úgy viselkedjen, mintha Fodor György felesége lenne: őrizze férje házát, vezesse gazdaságát.

Fodor György leányai Bukarestbe, Kászónba, Csíkszentmártonba mentek férjhez. Fia, az 1944-ben született László az *ősbén* maradt. Erdész-ként dolgozik, de a családi gazdaságnak is gondját viseli. 1978-ban nősült. Németh Regina személyében a moldvai Lărguțából, Máriafalváról hozott magának feleséget. A XX–XXI. század fordulója körüli években Csinód és Egerszék lakosságát képviselte a 12 tagú csíkszentgyörgyi önkormányzati képviselő testületben.

Tankó Fülöp nemzetsége

Tankó Fülöp (1875–1947) Gyimesközéplokról, *Kápolna patakáról* költözött az Úz-völgyi *Egerszék pataka* mellé. Feleségét Albert Annának (1879 körül–1952) hívták és Gyimesbükkről származott. A XX. század elején Tankó Fülöp és felesége számára Gyimesfelsőlokon „nehéz volt a megélhetés”. Ezért változtattak sorsukon. Sok gyimesi példáját követve elhagyták Gyimest. Az Úz-völgyi táj felől kedvező híreket hallottak. Ezért oda költöztek. Úgy gondolták, hogy ha az *Egerszék pataka* mellett letelepszene, az „úzi” fatelep, a „gyár” fuvarjai könnyítenek sorsukon.

Amikor az apja, Tankó Péter Gábor után Gábor Fülöpnek is emlegetett Tankó Fülöp az *Egerszék pataka* közelében letelepedett, már *Egerszék bütejin* lakott 10 évvel idősebb testvére, a Gábor Péterként is emlegetett

Tankó Péter. Apjuk hol *Egerszék bütejin*, hol Gyimesben tartózkodott. Végül Gyimesben halt meg.

Tankó Fülöp és Albert Anna költözésének esztendeje bizonytalan a családi emlékezetben. *Bitang gyermekként* született unokájuk, Tankó Jakab Fülöpé, aki a nemzetségről e sorok írójának a legfontosabb adatokat közölte, 1910–1912 tájára datálta áttelepülésüket. Kétségtelen, hogy a nevezett unoka 1918. június 9-én már *Egerszék patakában* született, mert Albert Jakab néven, ikertestvérével együtt szerepel a csíkszentgyörgyi kereszteltek anyakönyvében, mint a Csíkszentgyörgy-*Egerszék patakában* lakó Albert Katalin törvénytelen gyermeke.¹⁸⁰ Elgondolkodtató, hogy Tankó Fülöp egyik leányáról, Tankó Ágnesről, férjhezmenetele idején, 1935-ben azt jegyezték be a csíkszentgyörgyi házasság anyakönyvébe, hogy Gyimesközéplokon született 1914. december 16-án.¹⁸¹ Ebből arra következtethetnénk, hogy szülei 1914-ben még Gyimesközéplokon laktak. Következtetésünk azonban nem lenne kellően megalapozott, mert a gyimesi tájhoz ezer szállal, sok rokoni kapcsolattal kötődő Úz-völgyi lakosok körében sokszor előfordult a XX. század első felében, hogy az asszonyok Gyimesben születtek és a gyermekeket Gyimesben keresztelték meg. Különösen így lehetett ez 1914 decemberében, amikor az Úz-völgyi tájon még csak 4–5 család lakott. Albert Anna valószínűleg tudatosan törekedett arra, hogy következő gyermekét ne a téli vadonban, egy zsúfolt kis faházban hozza világra, hanem Gyimesfelsőlokon, rendes lakóházban, rokonok, szomszédok, ismerősök körében. Ezt a törekvést látszik erősíteni az az adat is, hogy Vince fiát a csíkszentgyörgyi plébánia 1967. évi családi kartonjai szerint ugyancsak Gyimesközéplokon szülte meg 1918. április 24-én, pedig akkor már férjével együtt bizonyosan *Egerszék patakában* lakott. Közelebbi adatok híján tehát fogadjuk el, hogy Tankó Fülöp 1910–1911–1912 táján költözött az *Egerszék pataka* mellé.

Tankó Fülöp az Úz-völgyi tájra költözés előtt eladta *Kápolna patakai* birtokát. Házát megtartotta. Egy csíkszentgyörgyi gazdától vett a távoli *Egerszék pataka* mellett, az *Egerszék pataka* és a *Csinód pataka* összefolyásától délre, a későbbi egerszéki templom melletti mély völgyben, az ún. *Kicsi lok*-ban két holdnyi elhanyagolt, kissé bozótos *kurálatlan* kaszálót. Szabadon járt rajta a víz, mert a széle nem volt *megsáncolva*. A következő években több szomszédos kaszálót megvett: a csíkszentgyörgyi tanítótól,¹⁸² az ugyancsak csíkszentgyörgyi Pál Istvántól, Szőke Ágostontól. Valamivel távolabb, „az erdők fölött” feküdt a csíkszentgyörgyi Tompos Páltól vett 24

¹⁸⁰ CSISZEGYŐPI. Kereszteltek Ak. 1911–1944. 1918. 34. sz.

¹⁸¹ CSISZEGYŐPI. Házasságok Ak. 1896–1954. 1935.

¹⁸² A tanítótól vásárolt föld emlegetése azért figyelemre méltó, mert a XVIII. század végén és a XIX. század elején ezen a tájon feküdt a Polyó Ferenc kántornak átengedett kaszáló. Úgy látszik folyamatossá vált Csinód töve tájékán a mindenkor tanító birtoklása.

hold, valamint a *Hosszúsarok bűtejiben* fekvő, Váradi Lázártól vásárolt birtok. Öregkorára Tankó Fülöp 70–80 holdas birtokot mondhatott magának. A kaszálókat munka, illetve családi munkaszervezés közben arról a személyről emlegették, aki annak idején eladta őket. Így például a családi szóhasználat számon tartotta a *Tanítóje, Pálistáné, Szőkée, Tompospálé* néven emlegetett birtokrészeket.

Jellemző, hogy Tankó Fülöp *Egerszék patakába* költözésének pontos évét nem őrizték meg az utódok, de a megérkezés, az egerszéki életkezés körülményei nyomot hagytak a leszármazottak emlékezetében. A családi történetek szerint Tankó Fülöp tavasszal érkezett az *Egerszék pataka* mellé feleségével és gyermekeivel. Az előzőleg megvett két holdas kaszálóján állt egy hatalmas fenyőfa. Néhány napig ennek tövében húzták meg magukat a Gyimesből érkezettek. Gyorsan farönkökből felépítettek egy *kicsi házat*, amely egy helyiségből állt. A fenyőfa tövéből ebbe a hajlékba vezetett a jövevény „honfoglalók” útja. Építettek még sürgősen ugyancsak fából, egy *kicsi istállót* az állatoknak.

Az áttelepülést követő esztendőben Tankó Fülöp épített egy átlagos méretű csürt, benne istállóval. Ezután egy évvel a „végleges” lakóház következett, amelynek két szobája volt. Ebben a házban lakott a gazda, amíg meg nem halt. Az épület alapfalai a XXI. század elején is látszanak az egerszéki templom melletti mély völgyben. A fentebb említett csürt 1937-ben szétszedték. Megépítették helyette azt a hatalmas csürt, amely elmagányosodva ugyan, de megérte a XXI. századot, a fölötte magasló egerszéki templom szomszédságában. A különösen nagy csürré azért volt szükség, mert az 1930-as évek végén Tankó Fülöpnek már legtöbbször volt 10–12 tehene, 4–6 lova, 2 ökre és sok más állata.

1928-ban Tankó Fülöp épített még egy házat a *Csinód patakán* túl, amelyet Károly nevű fiának adott. Tőle Tankó Boldizsár örökölte, aki a XX. század végén eladta a gyürkei eredetű Póra Jánosnak.

Tankó Fülöp az első világháború alatt Horvátországban katonáskodott. Szerencsésen hazatért az Egerszék völgyébe. 73 éves korában, 1947-ben halt meg. Háza közelében, családi sírkertben temették el.

Tankó Fülöpnek és Albert Annának 12 gyermeke született. Közülük három szerencsétlen sorsot ért: Jakabot legényként egy akna szétvágta. Péter gyermekként forró tejbe esett és belehalt égési sérülésébe. Fülöp Gyimesfelsőlokon meghalt a második világháborúban. Kilenc gyermek megélte a felnőtt kort és családot alapított.

Albert Kata: leányfejjel szülte Albert Anna Tankó Fülöptől. Ezért az anyai Albert családnevet használta. Maga is *bitang gyermeket* hozott világra 1918. június 9-én, egyszerre mindjárt kettőt: Jenőt és Jakabot. Jenő a világ másik felére került. A XXI. század elején Kanadából látogatta meg testvérét

Egerszéken. Jakab jeles egerszéki gazda lett, méltó folytatója nagyapja, Tankó Fülöp művének. A családi hagyomány úgy tartja, hogy az ikrek vér szerinti apját Nagy Imrének hívták. Magyar katona volt az Úz-völgyben. Albert Kata megesett lányként a gyimesi *Kápolna patakába*, röviden szólva: *Kápolnába* ment férjhez Tankó Imréhez. Mivel férjének *bitang gyermek* nem kellett, ikergyermekait szüleinél hagyta *Egerszék patakában*.

Tankó Gizella: A gyimesfelsőloki eredetű Szöcs Dávid ezermester felesége lett. 1940-ben elhagyta férjét, és Darvas Béla bánkfalvi mészárosal állt össze. Gyermeke nem született.

Tankó Ilona: Gyimesfelsőlokra ment férjhez Dávid Jánoshoz.

Tankó Terézia: Vitos Lajoshoz (a helyi szóhasználatban: Vicus Lajoshoz!) ment feleségül Bánkfalvára 1928-ban.

Tankó Ágnes: A Lesöd közelében, *Csatorna fejében* lakó Gábor Árpádhoz ment feleségül 1935-ben. Férje 1948. évi halála után sógorával, Gábor Péterrel kötött házasságot.

Tankó Mária: 1942-ben ment férjhez a gyimesfelsőloki, sántateleki származású Csilib Bélához. 1961–1962-ben az *Egerszék pataka* völgyében, a *Kicsi-patak* mentén, a *Bírókert* nevű területen telepedtek le.

Tankó Károly: 1906-ban, még Gyimesfelsőlokon született. 1930-ban a gyimesbükki *Balahányosból* hozott magának asszonyt, Kolcsár Johannát. Az apja által 1928-ban épített házban lakott a *Csinód pataka szádjának* északi oldalán. Anna leánya Gyimesközéplekora, Valéria lánya Hunyad megyébe ment férjhez. Fia, Boldizsár, mérnök lett és Csíkszeredában telepedett le.

Tankó András: 1910-ben született. 1932-ben feleségül vette a gyimesfelsőloki származású, *Úz mellyéki* Tankó Krisztinát. Csinód területén, az *Úz mellyékén* laktak. Gyermekeik szétszóródtak a csíki tájon.

Tankó Vince: 1918-ban született. A gyimesfelsőloki, *Ugra patakai* László Erzsébetet vette el feleségül 1942-ben. Az apai ház közelében, az *Egerszék pataka* és a *Csinód pataka* összefolyásánál, az apjától örökölt birtokrészen telepedett le. Központi fekvésű tanyáját 1947. évi születésű fia, Emil fejlesztette tovább. Unokája Tankó Edit tanítja betűvetésre az egerszéki gyermekeket az egerszéki iskolában.

Albert Kata 1918-as születésű iker gyermekeinek egyikét, Jakabot a nagyapja, Tankó Fülöp nevelte *Egerszék patakában*. *Nevére vette*, egyik örökösének tekintette. Az Albert Jakabnak keresztelt fiúcskából Tankó Jakab lett, akit a csángók *Tankó Jakab Fülöpé* néven emlegettek.

Tankó Jakab Gyimesközéplekon járt iskolába, mert 1925 körül Egerszéken még nem működött iskola, öregapja viszont fontosnak tartotta, hogy megtanuljon írni, olvasni, számolni. Ezért 4 évig koptatta a gyimesközépleki iskola padjait. Közben 2 egerszéki rokon gyermek társaságában öregapja *kápolnai* házában lakott. Tüzelő az öregapa fás, bokros szélű kápolnai

kaszálójáról került. A három iskolás gyermekre két egerszéki leány „nagy néni” felügyelt, két-három hetenként váltva egymást. *Tera* és *Ágnis szérre* jártak át a hegyeken gyalog *Egerszékről Kápolnába*, hogy gondoskodjanak a három gyermekről. Amikor Gyimes felé gyalogoltak, átalvetőben vittek puliszkalisztet, szalonnát és más élelmiszereket.

Tankó Jakab Fülöpé 1944. február 19-én nősült. Az *Órház pataka fejében* vagy más szóval, *Fenyőfejében* lakó, gyimesbükki, *balahányosi* származású Rusz Péter leányát, az 1924-ben *Balahányosban* született Rusz Annát vette feleségül. Öregapja más leányt szánt neki, de ő Rusz Annát szerette, és öregapja akaratával szembeszegülve az *Órház patakai* Rusz leányt választotta házas társául. A rátarti öregapa, Tankó Fülöp kijelentette, hogy udvarába nem léphet be az új menyecske. Ezért a fiatal férj kénytelen volt egy hegyoldali *kalibába* vinni ifjú hitvesét. A *kalibának* nevezett szállásféle építményt, amely egy kaszálón állt és jobbára csak szénacsináláskor használták, egy ismerős gazda bocsátotta a fiatalok rendelkezésére. Szerencsére fűteni lehetett benne. Így a márciust és az áprilist kihúzták a kis faépítmény dránicás fedele alatt.

Közben az öreg Tankó Fülöp némiképp megenyhült és egy kaszálót adott unokájának a *Csinód pataka* és a völgyön végighaladó út között, hogy arra építsen. Az ifjú pár májusban leereszkedett a hegyoldali kalibából az udvarnyi nagyságú Csinód-parti saját kaszálójára és elkezdte a fészekrakást. A kaszálón állt egy nagy, bokros fenyőfa. Annak lombjai alatt főzött a fiatalasszony a férjének és azoknak, akik segítettek a csűr építésében. A fiatalok éjszakánként a csűr fölépüléséig, továbbra is a hegyoldali kalibában tértek nyugovóra.

Amikor Tankó Jakab befejezte az új csűr befödését, zsindelezését, váratlanul megkapta a katonai behívót. Gyimesbe kellett jelentkeznie az új magyar kaszárnánál. Annyi ideje maradt, hogy elindulása előtt baráti segítséggel, nagy sietve *bépadolja* a csűrt, amelybe a felesége beköltözött.

Apósa, Rusz Péter, bízta leányát, hogy költözzön haza, amíg a férje katonáskodik, Tankó Jakab Fülöpé azonban kijelentette: az ő hitvesének nincs semmi keresnivalója az apai háznál. Felesége maradjon itt az új csűrben, és vigyázzon az építőanyagokra, szerszámokra! Akarata teljesült. A fiatalasszony vigyázott a vigyázni valókra, és a *Csinód pataka* partján várta haza férjét, aki 1944 augusztusának végén megszabadult a hadseregtől és szerencsésen hazatért.

1944–1945 telén már a saját csűristállójában lakott a fiatal pár. 1945-ben felépítették házukat.

1947-ben, amikor meghalt az unokája házassága miatt duzzogó nagyapa, Tankó Fülöp, az özvegyen maradt Albert Anna visszahívta a családba unokáját, Tankó Jakabot. Felesége, Rusz Anna is beléphetett már a Tankó

portára. Az idős asszony és a fiatal pár, bár egymáshoz közel fekvő két külön tanyában laktak, gyakorlatilag együtt gazdálkodtak. Albert Annát, 1952-ben bekövetkezett haláláig Jakab unokája és annak felesége gondozta.

Tankó Jakab Fülöpé a romániai forradalom előtt 34 évig, tehát körülbelül az 1950-es évek közepétől az 1980-as évek végéig képviselte az egerszékieket és a csinódiakat a csíkszentgyörgyi *néptanács*ban. Nagy szerepe volt az egerszéki iskola, a kultúrház és az egerszéki templom fölépítésének szervezésében.

Tankó Jakab Fülöpé és Rusz Anna gyermekei:

Tankó Fülöp: 1945-ben született. 1971-ben Tímár Esztert vette feleségül. Elhagyta Egerszékét. Csíkszentmártonban telepedett le.

Tankó Gergely: 1946-ban született. Gyimesbükki leányt vett el. Csíkszentmártonba költözött.

Tankó József: 1948-ban született. Csíkminszenti lánnyal kötött házasságot. Magyarországra költözött.

Tankó Mária: 1949-ben született. Csíkszeredába került. Román vasúti tisztviselő lett a férje.

Tankó Irén: 1951-ben született. Székelyudvarhelyi férje oldalán Csíkszeredában telepedett le.

Tankó György: 1952-ben született. Csíkjenőfalvi feleségével Csíkszeredába került.

Tankó Borbála: 1955-ben született. Gyimesfelsőlóki férjhez ment feleségül.

Tankó Anna: 1956-ban született. Sepsiszentgyörgyre ment férjhez román férjhez.

Tankó Sándor: 1959-ben született. Gyergyai lányt vett feleségül. Csíkszeredában telepedett le. A famunkában szerzett jártasságot.

Mind a kilenc gyermek elköltözött az Úz-völgyi tájról. Szétszóródtak a világban. Anyjuk, Rusz Anna 1991-ben meghalt. Tankó Jakab Fülöpé megélte a második ezredfordulót. A XXI. század elején magányos özvegyemberként gazdálkodik a *Csinód pataka* völgyében. Emlékezéseivel, magyarázataival jelentősen hozzájárult e könyv megszületéséhez.

Fodor István és családja

Az 1930-as évek közepén jelentős hullámot vetett az Úz-völgybe irányuló gyimesi migráció lassú, kiegyensúlyozott mozgású folyamata. Az 1910 táján *Egerszék patakába*, *Egerszék bütejibe*, *Lesődbe* költözött gyimesi rokonok, ismerősök boldogulását, gyarapodását, esetenként gazdagodását látva, az 1930-as években újabb gyimesi családok indultak el, hogy a Felső-

Úz-völgy havasi kaszálóin, mint valami ígéret földjén, új életviszonyokat teremtsenek maguknak. Ez a migrációs hullám sodorta Fodor István apját, a János Károlyként is emlegetett Fodor Károlyt Gyimesfelsőlokról az *Órház pataka* völgyébe.

Fodor Károly költözése, Úz-völgyi életkezdeése a két-három évtizedes időbeli különbség ellenére mutat némi hasonlóságot a lesődi Fodorok érkezésével, havasi életkezdeésével. Ő is csíki falu pásztorát vállalta el. Az ő életében sem jelentett azonos időpontot az Úz-völgybe érkezés és az Úz-völgyi megtelepedés. Míg azonban lesődi Fodor György a XX. század elején közel 10 évig járt-kelt az Úz-völgyi tájon, mire tanyát épített és megtelepedett, addig Fodor Károly az 1930-as években egy évi szükségglakásos átmeneti állapot után megteremtette szegényes saját új otthonát az *Órház patakában*.

Fodor Károly (1892–1958), aki egyébként rokoni kapcsolatban állt a lesődi Fodorokkal, Gyimesfelsőlokon született. Első felesége, Karácsony Anna korán meghalt. Három gyermek maradt utána. A fiatal özvegyember 1926-ban másodszor is megnősült. Feleségül vette a gyimesfelsőloki Póra Ilonát (1900–1983).

A családi hagyomány megőrizte Fodor Károlyról, hogy fiatal éveiben, gyimesi lakos korában öt évig szolgált egy örmény kereskedőnél *Bükklok fejében*. Gondozta a kereskedő állatait. Munkájával a napi élelmén kívül alig keresett valamit.

1933 tavaszán Fodor Károly a csíkszentmártoni gazdák szolgálatába lépett. Elvállalta havasi tinócsordájuk őrzését. A csorda egész nyáron az Úz-völgyi táj szentmártoni legelőin járt. Az egyszeri vállalásból tartós foglalatosság lett. Fodor Károly csaknem húsz évig, 1952-ig nyári havasi marhapásztora volt Csíkszentmártonnak. Időnként a bánkfalvi marhákat őrizte.

1933-ban, csíkszentmártoni tinópásztorágának első esztendejében Fodor Károlynak még nem volt háza a környéken. Hat tagú családját ennek ellenére mégis az Úz-völgyi tájra költöztette. 2003 tavasza és október 25. között a pásztor szállás, az *eszténa* jelentette az otthont a család apraja-nagyja számára. Október 25-én a tinócsorda feloszlott. A tinók hazakerültek Csíkszentmártonba. A nyári pásztor szállás fölszámolódtott. Fodor Károly és családja a téli hónapokra Lesődben húzta meg magát a rokonnak számító Fodor Fülöp tanyáján, egy használaton kívüli öreg *kicsi házban*. Családi történetek szólnak arról, hogy a lesődi *kicsi háznak* ajtaja és ablaka sem volt. A nyílászárókat pokrócokkal próbálták helyettesíteni. Karácsony táján már tarthatatlanná vált a helyzet, de szerencsére egy másik lesődi gazda, Fodor György szerzett nekik egy régi ajtót és ablakot. Így szerencsésen kiteleltek. Átvészelték a telet a lesődi tanyán állataik is.

1934 tavaszán Fodor Károly újra a csíkszentmártoni tinók mellé állt. Családja vele tartott az esztenára.

Pásztorkodás közben figyelte az Úz-völgyi ingatlanpiac híreit. Egy csíkszentmártoni gazdától hamarosan megvette első saját kaszálóját az *Őrház patakában*. Idő haladtával további földüzleteket ütött nyélbe. Megvette például a Pongrác és a Szopós család *Őrház patakai* kaszálóját. Néhány év múlva 24 holdas birtoka volt egy tagban az *Őrház pataka* völgyében.

1934 nyarán Fodor Károly Gyimesfelsőlokon vett egy egyhelyiséges kis faházat, amely eredeti helyén egy másik házhoz illeszkedett. Következésképp, csak három oldala volt. Az építményt szétszedte, anyagát fogadott *szekervel* a *Szellőn át* az *Őrház patakába* szállította. Ott a nemrégiben vett kaszálóján újra felépítette. Hiányzó oldalát helybéli fákkal pótolta. A házacskát alapozás nélkül, a föld színére építette. Sarkai alá egy-egy követ rakott. A *külső*, vagyis a hegy felé eső oldalán *sáncot* ásott a víz elvezetésére. 1934 őszén, amikor feloszlott a havasi tinócsorda, a Fodor család már a saját hajlékában várhatta a telet.

Fodor Károly családja tehát 1933-ban került az Úz-völgyi tájra, de csak 1934-ben vett magának kaszálót, és azon 1934-ben épített házat, amelybe állandó jelleggel be is költözött. Mindebből következik, hogy Úz-völgyi letelepedését 1934-től számíthatjuk. Azt is mondhatnánk, hogy Fodor Károly 1934-ben lett tanyás gazda *Őrház patakában*.

1934 végén és 1935 elején Fodor Károly állatai még Lesődön teleltek. Gazdájuk naponta kétszer átjárt a hegyen, hogy megetesse őket.

Egyébként 1934-ben, *Őrház patakai* letelepedése idején, Fodor Károly állatállománya egy kancából, egy tehénből, egy növendék tinóból és 5 juhból állt. Tíz évvel később, 1944-ben, amikor az oroszok bejöttek, a Fodor családnak volt 8 fejős tehene, egy pár ökre, egy pár lova, 50 juha, sok tinója, borjúja. Mind áldozatul esett az orosz katonák fosztogatásának és randalírozásának.

1935-ben Fodor Károly épített kaszálóján egy *kicsi istállót*. Oldalfalait farönkökből megrakta, de zsindeyes tetőre már nem tellett. Ezért a falakra léceket fektetett, amelyekre gyeptéglákat, *hompokokat* rakott. Így teletek benne az állatok. 1936-ban azután rendes, dránicás tetőt rakott az épületre. Még később az istálló része lett a XXI. század elején is álló hatalmas csürnek.

1947-ig az 1934-ben épített egy helyiséges *kicsi házban* lakott a család. 1947-ben Fodor Károly új házat épített, amely 10x6 méteres volt, két szobából és egy kamrából állt.

1934-ben, amikor Fodor Károly az Úz-völgyben legeltetett, az *Őrház patakában* egyedül állt a tanyája. 1938 táján további három család érkezett ebbe a völgybe. Így, az 1940-es évek elején, a *kicsi magyar világban* négy

család lakott az *Őrház pataka* területén. A tanyahálózat az 1950-es években sűrűsödött be a négy család leszármazottainak tanyaépítkezései révén. Fodor Károly birtokán is megszáporodtak a tanyák. Az *ősben* Fodor István maradt.

Fodor Károly három gyermeke nem érte meg a felnőtt kort. Az 1928-ban született Erzsébet és az 1930-ban született Péter skarlátban halt meg az *Őrház patakában*. Az 1942-ben született Ágnes is rövid ideig élt. Mindhárom korán elhunyt gyermek néma volt. Hajdani létezésüket az anyakönyvi bejegyzéseken túl a XXI. század elején három sírkereszt jelzi Fodor István birtokán, a *martban*.

Fodor Károly felnőttkort megért gyermekei közül Andrást, Gyulát és Ilonát az első feleség, Karácsony Anna szülte. Mivel szüleik *hit nélkül* éltek, egész életükben a Karácsony családnevet viselték. A második feleség Póra Ilona hozta a világra a fentebb említett, korán elhalt gyermekeken kívül Terézt, Istvánt, Borbálát és Vilmát.

Karácsony András: 1919-ben született. 1944-ben magyar katonaként a Tiszánál esett el.

Karácsony Gyula: 1921-ben Gyimesfelsőlokon született. 1954-ben Fodor Ilonát vette feleségül. *Őrház patakában* lakott. *Faragász* volt. Kicsi állatfigurákat faragott eladásra is. Asztalossághoz is értett. Jól tudott mesélni. Sokszor vőfélykedett.¹⁸³ Gyermeke nem született.

Karácsony Ilona: 1923-ban Gyimesfelsőlokon született. 1945-ben férjhez ment Bara Áronhoz. Az *Őrház patakában* laktak.

Fodor Teréz: 1933 tavaszán, apja és családja Úz-völgybe indulása előtt, Gyimesfelsőlokon született. A XX. század közepén, apja, Fodor Károly a Fodor-birtok északi szélén házat épített neki. Pontosabban a *vén Fikó Bélától* megvett egy szobából és kamrából álló *Úz mellyéki* régi faházat. Szétszedte és újra fölépítette az *Őrház patakában*. Fodor Terézia mind a két férjével ebben a kis méretű házban lakott, mielőtt legkisebb leányát követve Bánkfalvára költözött. Első férjét Kulcsár Péternek hívták. Megszökött a hadseregből. A keresésére küldött katonák 1954-ben a *Fazekasok patakában* agyonlőtték. Vadházasságban éltek. Ezért a Kulcsár Pétertől született három gyermeke a Fodor családnevet kapta. Másodjára 1960 táján a kászoni eredetű Silótyi Istvánt fogadta otthonába férj gyanánt. Tőle szülte 1960-ban Silótyi Veronika nevű leányát, aki 1990-ben 30 éves korában férjhez ment Bánkfalvára Kasza Péterhez. Fodor Terézia magára hagyta az apjától kapott tanyát az *Őrház patakában*, és beköltözött leányához Bánkfalvára. Silótyi István néhány hónapig egyedül tanyázott az *Őrház patakai* házban, majd világgá ment. A XXI. század elején Kasza Péter, mint vő, használja Fodor Terézia havasi birtokát. A rajta álló öreg ház és istálló a szállás szerepét tölti

¹⁸³ Vö.: ORBÁN Dénes 1997.

be. Fodor Terézia és leánya jobbára csak szénacsinálás idején keresik fel régi lakóhelyüket.

Fodor István: János Károly Pista ragadványnévvel is emlegetik. 1935-ben született. A sorban itt következne, de mivel ő tekinthető Fodor Károly tanyateremtő munkálkodása folytatójának, és a családi emlékeket is ő idézte fel, bemutatására alább visszatérek.

Fodor Borbála: 1937-ben született. 26 éves korában Bánkfalvára ment férjhez.

Fodor Vilma: 1942-ben született. Néma. 1980 táján férjhez ment Bánkfalvára.

Fodor Károly 1958. évi halála után, otthon lévő legény fia, Fodor István maradt az *ősbén*. Folytatta, tovább vitte, fejlesztette a gazdaságot. 1961-ben megnősült. Az *Egerszék pataka* közelében, az *Égettvész északján* lakó Vaszi Irmát, a famunkákban jártas Szöcs Dávid leányát vette feleségül. Gyermekek nem született. 22 évig, 1983-ban bekövetkezett haláláig *egy kenyéren* élt velük Fodor Károly özvegye, Póra Ilona. 19 évig háztartásuk részese volt Fodor István hajadon testvére, a néma Fodor Vilma is. A házuk két szobából állt. Egyik szobában aludt a házaspár, a másikban a két magányos *fehérnép*. A házaspár szobájában étkeztek.

Fodor István kettő évet és egy hónapot szolgált a román hadseregben. 1958-ban szerelt le. 1961-ben, májusi lakodalma után meggyült a baja a rendőrséggel és az igazságszolgáltatással. A lakodalomra borjút vágott és emiatt három csinódi lakos följelentette. Egy hónap börtönre és 7 lei bírságra ítélték. Sok fondorlattal elérte, hogy nem dologidőben, hanem csak novemberben ült be a csíkszeredai börtönbe.

Fodor Istvánt a XXI. század elején úgy említik a környéken, mint aki kiválóan ért a famunkákhoz, tud építeni, gereblyét készíteni. Számon tartják, hogy évtizedeken át lelkes tagja volt a csinódi-egerszéki zenekarnak, és egykori szomszédjával, más családnevű testvérével, Karácsony Gyulával hosszú ideig szorgalmazta a betlehemezés szokásának fennmaradását.

Az Ambrusok

Ambrus Gyula 1933-ban született Gyimesfelsőlokon. 25 éves korában, 1958-ban házassága révén telepedett le Csinódon. Az Úz-völgyi táj népese-déstörténetében tehát a későn érkezők csoportjába sorolható.

Apja Csíkszentmiklóson született. Úgy került Gyimesfelsőlokra, hogy fiatal korában egy örmény boltosnál szolgált.

A fiatal Ambrus Gyula Gyimesfelsőlokon nehezen kapott munkát. Ezért 1949-ben, 15 éves korában elment az Alsó-Úz-völgyi Baskába, ahol erdő-

gazdasági munkás lett. Munkatársaival együtt barakkban lakott. Télen jobbra fakitermeléssel foglalkozott, tavasztól őszig facsemetéket ültetett, gondozott. Gyimesbe ritkán járt haza, mert fölöttébb hosszú volt az út. Ha szabad ideje támadt, inkább Csinódra járt bálba, udvarolni, bár Akloson át az erdei rossz utakon oda is hosszú ideig kellett gyalogolni.

Csinódon vendégeskedve megismerte későbbi feleségét, az 1938-as születésű, *Úz mellyékén* lakó Fikó Erzsébetet, a csinódi vallási élet szervezőjének számító Fikó Béla leányát. Két évig járt hozzá *vizitába*. Fikó Béla, régi gyimesi szemléletet képviselve, nem kifogásolta, ha a Baskából érkező legény a lányánál aludt.

Ambrus Gyula 1958 nyarán megházasodott. Feleségül vette Fikó Erzsébetet. Elhagyta Baskát és az erdőgazdasági munkát. Csinódra költözött. Négy hónapig apósa házában lakott ifjú feleségével. Közben építette a saját házát *Aklosbérce patakában*. Erre úgy nyílt lehetősége, hogy apósa, Fikó Béla adományozott leányának egy három hektáros kaszálót az *Aklosbérce pataka* északi vége táján. *Magyaróbokros*, elhanyagolt, köves kaszáló volt. Ambrus Gyula kiégette, kiásta a bokrokat. A felszíni köveket összegyűjtötte. A szépen helyrehozott kaszálón építette föl a házát. A szükséges fát a birtokon termelte ki, illetve néhány gerendát az erdőgazdaságtól is vásárolt. Mivel értett az ácsmesterséghez, maga faragta a fát, maga irányította a boronafal rakását és a zsindelezést. A lakóházat 11x5 méteresre építette.

33 évig az *útügy* dolgozója volt. Csíkszentmártonból kapta a fizetését. Egerszék és Csíkszentmárton között gondozta, javítgatta a hajdani hadiutat. Közben a családi gazdasággal is foglalkozott. Gyarapította a földterületet. A termelt széna hasznosítására 2–3–4 tehenet tartott. Tejüket értékesítette.

Gyermekei közül kettő élte meg a felnőttkort.

Ambrus Ibolya Erzsébet: 1964-ben született. Férjhezmenetele révén kikerült a családból.

Ambrus József: 1967-ben született. 1988-ban megnősült. Az 1968-ban született, *Fenyőfejében* lakó Ruzs Ibolyát, Ruzs Gábor leányát vette feleségül. Egy fia és két leánya született. 1990-től 1997-ig apja munkáját folytatva az *útüagnél* dolgozott. 1997-ben *summer*, azaz munkanélküli lett. Egy évig munkanélküli segélyt is kapott. Útjavító tevékenysége idején is foglalkozott a családi gazdasággal. *Aklosbérce patakában* lakik szülei udvarában.

Amikor 1988-ban Ambrus József megnősült, a két házaspár egy évig egy házban egy kenyéren lakott. 1989 táján az apa, Ambrus Gyula új házat épített magának a régi közvetlen közelében. A fiatalok maradtak a régi házban, amelyet 2000-ben megnagyobbítottak és megújítottak.

A XXI. század elején a két Ambrus házaspár egy udvarban, de két külön házban lakik. Külön kenyéren élnek. A rendelkezésükre álló, Fikó Bélától örökölt, vett és a fiatalasszony *fenyőfejei* örökségével is meg-

nagyobbított birtokokat elosztották, de a mezei munkákat leginkább közösen végzik. A két házhoz két csür tartozik. Az idős és a fiatal házaspár számon tartja a saját állatállományát. Természetesen a marhák együtt járnak a legelőre. 2003 tavaszán Ambrus Gyula lovat már nem tartott, de volt 2 fejőstehene és 1 tinója. Fia, Ambrus József birtokolt 2 kancalovat, 1 csikót, 4 tehenet, 1 anyadisznót, 1 ártánydisznót és 4 südő disznót. Az udvarban két gumikerekű szekér állt. Az egylovas kisebbet Ambrus Gyula, a kétlovas nagyobbat Ambrus József mondhatta magáénak. A gazdasági eszközöket nagyrészt közösen birtokolták és felváltva használták.

Mindkét házaspár megélhetésében nagy szerepet játszott az ezredforduló körüli években a fakitermelés és a faértékesítés. Ez részben a saját kaszálójukon végzett fakivágást, másrészt csíkszentgyörgyi és Bánkfalvi erdőtulajdonosok fáinak felvállalt kivágását, szállítását, eladását jelentette.

A gyimesi származás kérdése

Előljáróban általánosságban kijelenthetjük, hogy a csinódi és az egerszéki hegyi tanyák lakói gyimesi eredetűek. Gyimesi származásukat tanúsítja a népi emlékezet, a Gyimeshez kötődő rokoni szálak sokasága, a gyimesi csángó tudat és néhány írott forrás. A gyimesi eredet a Tatros és mellékpatakai teljes völgyrendszerére vonatkozik: Gyimesfelsőlok, Gyimesközéplok, Gyimesbükk községek területére. Néhány asszony és vőnek jött férfi esetében a gyimesi származás kósteleki és gyepecei állomás közbeiktatásával értelmezendő.¹⁸⁴

A származáshely igazolására számbajöhető írott források az Úz-völgyi csángók esetében jórészt egyházi irományok. Első helyen említhetők a csíkszentgyörgyi egyházi anyakönyvek. Bizonyos esetekben a gyimesbükki, a gyimesközéploki és a gyimesfelsőloki egyházi anyakönyvek tanúságtétele sem elhanyagolható. A csíkszentgyörgyi ún. plébániai iratok is tartalmazznak néhány csángókra vonatkozó adatot. Az Úz-völgyi csángók eredetének legfontosabb írott bizonyító forrásai Madarász Ferenc hajdani csíkszentgyörgyi plébános 1967-ben elkészült kartonjai a csíkszentgyörgyi egyház híveinek számító családokról.

A népi emlékezet és az írott források között átmeneti helyet foglal el Tankó Árpád egerszéki csángó gazda négyoldalas jegyzete az egerszéki templom számadáskönyvében. A feljegyzést valamikor a XX. század második felében vetette papírra. A saját emlékezete és másoktól hallott adatok alapján megpróbálta számba venni, hogy bizonyos egerszéki és csinódi családok ősei mikor és honnan érkeztek az Úz-völgybe.

¹⁸⁴ Kóstelek és Gyepece népének gyimesi kapcsolataira: TAKÁCS György 2001. 28., 37–78., 86–92.

Az írott forrásokról, különösen az anyakönyvekről, az 1967. évi családi kartonokról, illetve Tankó Árpád népi emlékezetet tükröző feljegyzéseiről a későbbiekben még lesz szó. Most csak a gyimesi származás szempontjából tekintem át adataikat.

Az egerszéki és a csinódi családokban a XXI. század elején is elevenen él a gyimesi származás tudata. Mindenkinek van gyimesi rokona. Az Úz-völgyi csángók rendszeresen járnak Gyimesfelsőlokra, Gyimesközéplokra és Gyimesbükkre lakodalomba, temetésre, *bócsúba*, székelyesen szólva: *megyenapra*. A Gyimesbe férjhez ment és a Gyimesből feleségül hozott nőrokonok a Gyimesből áttelepült ősök halála után is elevenen tartják a gyimesi kötődést.

Az Úz-völgyi családokban nem csak azt tartják számon, hogy a nagypapa vagy a nagymama melyik gyimesi községből kelt útra Csinód és Egerszék felé, hanem legtöbbször a kibocsátó településrész, *potok*, *patak* nevét is tudják, ahol ősük hajdan lakott. A fentebb bemutatott modellszerű családtörténeti vázlatokból is látszott, hogy a lesődi Fodorok „eleje”, Fodor György a Gyimesfelsőlokhoz tartozó *Sántatelekről* származott. Fodor György nevű fia az első feleségét Tankó Erzsébetet *Kápolna patakából* hozta. Második felesége *Balahányosból* került Lesődbe. Tankó Fülöp 1911 táján *Kápolna patakából* költözött az *Egerszék pataka* völgyébe. Gyermekai közül Tankó Károly *Balahányosból* hozott magának asszonyt Kolcsár Johanna személyében, Tankó Vince az *Ugra patakai* László Erzsébetet vette feleségül.

További hasonló adatok más családok emlékeiben is föllelhetők. A *Nagysorokteteje* nevű, Lesődön túli területen tanyát alapító gyimesbükki Berszán János felesége Molnár Erzsébet *Hidegségből* eredt. Az *Aklosbérce pataka* déli részén 1938 táján letelepedett Tímár Péter *Ugra patakában* született. A kiterjedt Farkas nemzetség őse, Farkas János a XX. század elején a gyimesfelsőloki *Farkasok patakából*, más néven *Rajkók patakából* költözött az *Egerszék pataka* felső folyásának völgyébe. Egyik utóda, Farkas Gyula még 1971-ben is a *Farkasok patakából* hozott magának asszonyt Farkas Izolda személyében, mivel rokoni kapcsolatai miatt sokat járt arrafelé. Tankó Tulit Imre gyürkei gazda apja, Tankó Tulit András még *Ugra patakában* született. Az egerszéki iskola szomszédságában lakó Tankó Imre Vajda felesége, Szöcs Vilma a gyimesfelsőloki *Szöcsök patakából* került az *Egerszék pataka* völgyébe. A jeles egerszéki szervező egyéniség Tankó Árpád Vajda *Kápolna patakát* tekinthette szülőhelyének. A *Fenyőfejében* letelepedett Rusz Péter *Balahányosból* indult el a bánkfalvi havasok felé. Csilip Béla a XX. század közepén *Sántatelekről* költözött felesége, Tankó Mária, Tankó Fülöp leánya pátriájába, az *Egerszék pataka* mellé. A *Csinód patakában* lakó Póra András a gyimesfelsőloki *Ciherek*

patakából került Egerszék földjére. Az *Órház patakai* Kulcsár Gábor *Balahányosból* érkezett. A *Katirészén* lakó Berszán István ugyancsak *Balahányosból* költözött az *Úz* vize közelébe. *Balahányosból* jött az *Úz mellyékére* Berszán Tódor Subika is. Csillag Károly *Hidegségből* került a csinódi tájra. Póra György az első világháború táján a gyimesfelsőloki *Ugra patakából* költözött *Gyürkébe*. Tankó Miklós Pili, aki az *Egerszék pataka* középső folyása tájékán élte le az életét, *Hidegségből* származott.

A pataknév emlegetése nélkül tartja számon a népi, családi emlékezet az alábbi *Úz-völgyiek* gyimesi származását. Az ezermester Szöcs Dávid Gyimesközéplokról, az *Egerszék bűteiben* letelepedett Tankó Péter Gyimesközéplokról, az orosz feleségű Virág Károly Gyimesfelsőlokról, az *Egerszék fejiben* letelepedett Tankó István Pétuk Gyimesfelsőlokról, az *Úz mellyéki* Tankó Bálint Jánoska vagy Mézes Bálint Gyimesközéplokról, Tankó Károly Pistacska Gyimesközéplokról, az *Órház patakai* Fodor János vagy Jankó Emre János Gyimesfelsőlokról, a *Katirésze tövén* letelepedett Bilibók Miklós Gyimesbükkről, az *Úz mellyékén* lakó Fikó Béla Gyimesfelsőlokról, az *Aklosbérce patakai* Ambrus Gyula Gyimesfelsőlokról, az *Órház patakai* Fodor Károly Gyimesfelsőlokról, az *Úz vize* és a *Nagy Lenes* összefolyása táján letelepedett Tankó Antal Sáríg Gyimesfelsőlokról származott. Az *Egerszék pataka* középső folyása táján lakó Tankó Pilik Gyimesközéplokról, valószínűleg *Hidegségből*, a lesődi Gáborok Gyimesfelsőlokról jöttek.

Madarász Ferenc csíkszentgyörgyi plébános két és fél évig készített és 1967-ben befejezett családi kartonjain¹⁸⁵ szerepelt a *Születési helye és ideje* rovat. A szorgalmas plébános minden összeírt családtag esetében ebben a rovatban tüntette fel a kinyomozott születési időt. A születési helyet csak azoknál a személyeknél írta be ugyanebbe a rovatba, akiket nem Csíkszentgyörgyön kereszteltek. Következésképp, aki a csíkszentgyörgyi plébánia területén, vagyis Csinódon, Egerszéken, Gyürkében, Csobányosban született, és aki a csíkszentgyörgyi templomban részesült a keresztség szentségében, a születési hely feltüntetése nélkül szerepelt a kartonokon. A születési hely feltüntetésével számbavett személyek óriási többsége gyimesi származású volt. Egyébként a nem gyimesi születési helyek, mint pl. Csíkszereda, Csíkszentmihály, Csíkszentmárton stb. az 1950-es évektől rohamosan terjedő kórházi, szülőotthoni szülések következtében migrációs szempontokból alig használhatók. Nem így a gyimesi adatok! Tanulságos, hogy 1967-ben Csinód, Egerszék, Gyürke, Csobányos 455 fős havasi társadalmában 190 olyan személy élt, akinek neve mellé Madarász Ferenc plébános beírta, hogy a három gyimesi község valamelyikében, illetve Kósteleken született. Az alábbi táblázat azt ábrázolja, hogy az 1967-ben gyimesi

¹⁸⁵ CSISZEGYÖPI. Családi kartonok, 1967.

születésünek jelzett 190 Úz-völgyi lakos milyen arányban volt jelen a négy tanyás területen és milyen arányban kötődött a négy gyimesi helységhez.

1967. évi lakóhely	Születési hely				Összesen
	Gyimes-felsőlok	Gyimes-középlok	Gyimes-bükk	Kóstelek	
Csinód	31	20	31	5	87
Egerszék	24	13	4	10	51
Gyürke	13	—	1	8	22
Csobányos	25	1	2	2	30
Összesen	93	34	38	25	190

Madarász Ferenc plébános 1967. évi családi kartonjai ürügyén felvetjük a migráció-kutatás egyik régi sarkalatos kérdését: hihetünk-e száz százalékos biztonsággal a történeti források írói által feltüntetett származási helyek valódiságában? Ha XVIII. századi a forrásunk, legtöbbször hinnünk kell, hogy az elénk kerülő származáshely jellegű adat valódi származáshelyet takar. Egyebet nem igazán tehetünk. Más a helyzet, ha a forrásunk a XX. század második felében keletkezett. Ebben az esetben az írott forrásban szereplő gyanús adatot összevethetjük, szembesíthetjük a népi emlékezet adatával. Vizsgálódásunk során könnyen kiderülhet, hogy az írott forrás a papírformát tükrözi, a valóság, az élet viszont sokkal bonyolultabb a papírformánál.

Kiváló példaként felhozhatjuk a lesődi Fodorok esetét. Madarász Ferenc plébános 1967. évi, egyébként nagyon kiváló családi kartonsorozatának egyik lesődi kartonján azt olvashatjuk, hogy Fodor György 1911. október 5-én Kászonfeltizen született. Egy másik karton pedig azt tanúsítja, hogy Tankó Árpád Vajda felesége, Fodor Ágnes, aki egyébként Fodor György nővére volt, 1910. február 27-én Kászonban látta meg a napvilágot. Mindebből logikusan arra gyanakodhatnánk, hogy Fodor György családja Kászonból származott Lesődbe. Ha a történészt elragadná a fantáziája, nagy elméletet gyárthatna arról, hogy a gyimesiek mellett a kászoniak is részt vettek az Úz-völgyi tanyavilág létrehozásában és benépesítésében. Szerencsére XX. századi írott forrásról van szó, amely összevethető a Fodor család emlékeivel, sőt Csinód és Egerszék más idős lakóinak tudásával is. Az összevetés meglepő eredményt hoz, amely eredmény kellőképpen szimbolizálja a forrásaira hagyatkozó történész kiszolgáltatottságát, a népesedéstörténeti kutatás reménytelenségét. Látszólag az írott forrás a Fodorok esetében is az igazságot, a papírformát tartalmazza. Madarász Ferenc plébános nem tévedett és nem végzett hanyag munkát. Fodor György

valóban Kászonban született, keresztvíz alá is a nagykászoni templomban tartották. Ennek a ténynek azonban nincs migrációs, népesedéstörténeti jelentősége. Fodor György esetében a kászoni születés és a kászoni keresztelés ténye valóságos történelmi véletlen. Gyimesfelsőlóki, sántateleki születésű apja, miként fentebb, a családtörténeti összefoglalóból is láthattuk, 1911 késő ősze, vagyis lesődi tanyájának felépülte előtt nyaranta egy esztenán, telente pedig egy bérelt kászoni házban húzta meg magát családjával együtt. Ezért született Fodor György Kászonban. A család történetét ismerve azonban bátran elmondhatjuk, hogy a kászoni születés ténye ellenére Fodor György és rokonsága, egy szokatlan szójátékkal kifejezve a leggyimesibb gyimesinél is gyimesibbnek számított.

Madarász Ferenc plébános 1967. évi kartonjain elvéve előfordulnak származáshely gyanánt a fent említett Kászonon kívül más székely falvak is. Anyakönyvi adatok ugyancsak utalnak némely esetben csíki székely eredetre. A népi emlékezet kiválóan megvilágítja az efféle beköltözések hátterét. Eszerint olyankor fordult elő, hogy csíki székely faluból valaki bekerült az Úz-völgyi csángó társadalomba, ha az illető vőnek jött, vagyis *reá szállt* egy csángó özvegyasszonyra, leányra. Jó példaként szokás emlegetni a Madarász Ferenc-féle családi kartonokon is szereplő Koncsag Ferencet, aki csíkszentgyörgyi család sarjaként született 1908-ban, és 1938-ban *reá szállott* a gyimesközéplóki származású, egerszéki *Tankó Reginára*. A másik kiváló példa Bara Áron sorsa, aki Csíkszentdomonkoson született 1914-ben. 1945-ben *reá szállt* a gyimesfelsőlóki származású csinódi, Fodornak is nevezett Karácsony Ilonára. Elvéve előfordult, hogy valamelyik Úz-völgyi csángó gazdalegény „falusi” leányt vett el feleségül, és a „falusi” székely fehérnép tagja lett a havasi csángó társadalomnak. Példaként említhetném Csinód és Egerszék postását, Nyírő Margitot, aki 1946-ban, nevéhez méltóan, Csíkszentgyörgyön született. 1964-ben a csinódi Tankó Imréhez ment feleségül. Elhagyta szülőfaluját, és férje lakóhelyére, a csinódi *Lenes patakába* költözött. Postásként kiváló ismerője lett az Úz-völgyi táj tanyáinak és tanyalakóinak. A nem gyimesi születésű csinódi és egerszéki feleségek sorában már Madarász Ferenc kartonjain is feltűntek a moldvai eredetű fehérnépek. Számuk a XX. század utolsó évtizedeiben jelentősen megnövekedett.

A letelepedés idejének kérdése

A gyimesi csángók nem együtt, egy meghatározható időpontban költöztek az Úz-völgyébe, hanem a puszta- és havashódító, természetátalakító, tanyaalapító pionírok szokása szerint évtizedekig tartó migrációs folyamat

keretében, családonként szállingózva teremtették meg új szórványtelepüléseiket.

A számba jöhető források, családtörténeti adatok alapján feltételezhető, hogy az első Gyimesből áttelepülő családok a XX. század elején vették meg birtokaikat és 1910 táján építették föl tanyáikat az Úz-völgyi tájon.¹⁸⁶

Fentebb már szó esett róla, de most újra szóba kell hoznom, hogy valamikor az 1960-as, 1970-es években az *Egerszék pataka* mellett lakó Tankó Árpád csángó gazda, aki akkortájt a *megyebírói* feladatokat ellátta a havasi tanyavilágban, az egerszéki templom számadáskönyvében négy oldalon feljegyzést készített arról, hogy bizonyos egerszéki és csinódi családok honnan és mikor érkeztek Úz-völgyi lakóhelyükre.¹⁸⁷ A honnan? kérdéssel nem lehetett különösebb gondja, hiszen a legtöbb család kiválóan emlékszik a saját származáshelyére. Sokan azt is számon tartják, hogy mások honnan, melyik gyimesi *patak*ból indultak el az Úz-völgybe. A mikor? kérdéssel azonban valószínűleg meggyűlt a baja. Kutatásaim során többször megfigyeltem, hogy a csángó ember talán az átlagosnál is nehezebben boldogul az évszámokkal, a dolgok, az események időbeliségének átlátásával. Előfordult például, hogy egy idős ember, aki kiválóan tudott beszélni a hajdani csinódi gazdálkodásról, életmódról, többszöri próbálkozás után sem tudta meghatározni, hogy mikor házasodott. Így nem csodálkozhatunk azon, hogy Tankó Árpád feljegyzéseiben a legtöbb jövevény érkezésének időpontjára nem utal évszám, vagy ha igen, az fölöttébb bizonytalan.¹⁸⁸ A bizonytalan jelző különösen áll a legelső letelepülők XIX. századinak jelzett letelepedési időpontjaira. Mivel ezek az 1890 körüli érkezési évszámok a XXI. század elején terjedőben vannak az Úz-völgyi közvéleményben, alább röviden foglalkoznom kell velük.

Tankó Árpád az *Egerszék bütej*n letelepedett Tankó Péter, az *Egerszék pataka* felső folyásának völgyében letelepedett Farkas János és az *Egerszék pataka* középső folyása táján letelepedett Tankó Vajdák esetében jelölte meg érkezési időpontként az 1890-es éveket. Lehet, hogy beszélgetőtársai elbeszéléseire hagyatkozva saccolta a leírt időpontokat, valószínűbb azonban, hogy valamiféle közszájon forgó hagyományt vetett papírra. Ez az érkezési időmeghatározás azonban jelentősen eltér a tudományos módszerekkel megállapítható 1910 körüli letelepedési dátumtól.

¹⁸⁶ Hasonlóképpen vélekedett a Historia Domust író csfkszentgyörgyi plébános, amikor 1948-ban feljegyezte: „Csángók a gyimesekből 1910-ben kezdték betelepülni Egerszék és Csinód részekbe”. – CSISZEGYŐPI. Hist. Domus. 5. p.

¹⁸⁷ A számadáskönyvet Tankó József Vajda, Egerszék, 606/a. sz. alatti lakos írta. A tanulmányomban használt megnevezése és rövidítése: Tankó Árpád megyebíró számadáskönyve, TÁMSZ (1967–1990).

¹⁸⁸ Tankó Árpád csángó írásbelisége nehezen birkózott meg az „1930-as évek” időmeghatározás papírra vetésével. Ezért azoknak a neve él, akik az 1930-as években érkeztek, a 193-as szám került.

Miből adódik, mivel magyarázható ez az ellentmondás? Bizonyára egy szemléleti különbség okozza a bonyodalmat. Ez a szemléleti különbség a magyar tanyai népesedéstörténet egyik sarkalatos elméleti kérdésével van összefüggésben. A kérdés így fogalmazható meg: Van-e különbség a „tájra érkezés”, a „tájra kerülés” és a tanyaépítő letelepedés időpontja között? A válasz egyértelmű: van, illetve lehetséges.

Az Úz-völgyi csángók gyakran fogalmazznak úgy, hogy apjuk, öregapjuk egy meghatározott időpontban „került a vidékre”. Ez a „került a vidékre” kifejezés nagyon sokféle lehetőséget takar. Például azt, hogy a szóban forgó személy elvállalta valamelyik székely falu havasi pásztorságát.¹⁸⁹ Nyaranta családjával az esztenán tanyázott. Téltre hazament Gyimesbe, vagy valamelyik környező faluban húzódott meg. Jelentheti azt is, hogy a gyimesi csángó kaszálót vett az Úz-völgyben, szénát takarított rajta, amelyet ősszel és tél elején feletetett, majd hazament Gyimesbe. Jelenthet ezen kívül olyan esetet is, amikor a gyimesi csángó kaszálót bérelt valamelyik csíkszentgyörgyi gazdától és azt a legkülönbébb módokon hasznosította. A „került a vidékre” kifejezésnek mindezek a tartalmi elemei magukban hordoznak valamiféle ideiglenességet, átmenetiséget, és az esetek többségében messze állnak a „letelepedett” kifejezés tartalmától.

Havasi farmtanyák alapításával együtt járó letelepedésről akkor beszélhetünk, ha az áttelepülő család az új lakóhelye gyanánt kiválasztott havasban 1. magánbirtoklású kaszálót vásárol, 2. a kaszálón felépíti a havasi életvitelhez szükséges épületeket, 3. régi lakóhelyét elhagyva állandóképpen beköltözik a kaszálón létrehozott tanyai épületekbe.

A „tájra kerülés” és a „letelepedés” között a XIX. század és a XX. század fordulója tájkán, több család esetében hosszú évek telhettek el. Ezért mutatkozik különbség az „érkezési” idők tekintetében a Tankó Árpád följegyzései által is tükrözött „hagyomány” és a tudományos elemzés eredménye között. A „hagyomány” legtöbbször a „mikor került az Úz-völgyi tájra” kérdésre adott válasz. Ezért régebbi. Ezzel szemben a tudományos módszerekkel vizsgálódó településkutató a „letelepedés”, a tanyateremtés XX. század eleji időpontját tekinti mérvadónak a táj tanyatörténetében és népesedéstörténetében.

A „tájra kerülés” és a „letelepedés” közötti jelentős időkülönbségre ismét a lesődi Fodorok fentebb már bemutatott családtörténetéből hozhatjuk a legjobb példát. Tankó Árpád feljegyzéseiben azt olvashatjuk, hogy Fodor György 1903–1904-ben „telepedett le” Lesődben. Ez az adat sajnos nem

¹⁸⁹ Pl. Csíkközvás falu közbirtokossága is gyimesi pásztort fogadott havasi csordapásztornak 1924. január 29-én. Tankó Péter gyimesfelsőlaki lakos személyében. A gyimesi pásztor családjával együtt őrizte és gondozta a havasban járó „két” csordát. HMK. CSDK. 164. 385. Csíkközvás közbirtokosságának jegyzőkönyve, 1899–1925.

tükrözi a valóságot. A megjelölt két év viszonylag közel áll a „tájra kerülés” idejéhez, hiszen Fodor György 1902-ben hagyta el Gyimest és 1902-ben állt havasi marhapásztorként Bánkfalva szolgálatába. 1902-ben első kaszálóját is megvette Lesődben, de hosszú ideig nem telepedett rá, csak szénacsináláskor tanyázott ott a családja. Lesődi letelepedésére 1911 őszén került sor, amikor elkészült a saját kaszálóján épített háza, és az új házba családjával együtt állandó lakosként beleköltözött. 1911-ben vált tehát tanyás gazdává, lesődivé, ha úgy tetszik: Úz-völgyi tanyai lakossá. Tudományos megfontolások alapján tehát Úz-völgyi letelepedésének időpontjaként az 1911-es esztendőt érdemes szerepeltetni.

Az 1911-es születésű és a XXI. századot is megélt lesődi Fodor György, illetve a Farkas nemzetség egy-két tagja, a még öregebbek hajdani elbeszélései alapján úgy tudja, hogy a gyimesi csángók közül az Úz-völgyi tájon Tankó Péter, illetve apja, Tankó Péter Gábor települt le először az *Egerszék bütején*, állítólag 1906-ban. Őt követte Farkas János, a később *Farkasok* néven emlegetett egerszéki területen. Utána telepedett le Fodor György, aki 1911 őszén Lesődben lett tanyalakó, valamint Tankó Péter testvére a *Kicsi Lokban* tanyát építő Tankó Fülöp. Tankó Péter letelepedésének 1906-os évszáma a XXI. század elején jószerével ellenőrizhetetlen, de valószínűleg helyes. Idősebb Fodor György Lesődbe költözésének 1911-es évszáma garantáltan pontos, mert a XXI. századot is megélt ifjabb Fodor György megszületése utáni napokhoz köthető az új lesődi tanyaház használatba vétele. Mindebből következik, hogy a nagy nemzetséget alapító Farkas János Rajkó egerszéki letelepedése az 1907 és 1910 közötti évekre tehető. Utóbbi vélekedést anyakönyvi adatok is valószínűsítik.

Az anyakönyvek tanulságtétele

A gyimesi csángók Úz-völgybe településének kezdő időpontja azért sem helyezhető a XX. század eleje előtti évekre, mert korábban nincs nyomuk csángóknak a szentgyörgyi egyházi anyakönyvekben. Igaz, az áttelepült csángók ezer szállal kötődtek kibocsátó gyimesi pátriájukhoz, ezért az emberélet fordulóíhoz kötődő egyházi ténykedéseket hosszú ideig igyekeztek gyimesi papokkal elvégeztetni. Voltak olyan asszonyok, akik hazamentek a Gyimesbe szülni, és gyimesi templomokban kereszteltették meg gyermekeiket. Mivel az első évtizedekben az Úz-völgyiek házassági kapcsolatai szinte kizárólag Gyimes felé vezettek, bizonyára sok Úz-völgyi fiatal valamelyik gyimesi plébánián kötött házasságot.

Bármennyire kötődött is az első Úz-völgyi tanyák népe Gyimeshez, és bármennyire jellemző volt, hogy az Úz-völgyiek gyimesi papok szolgálatait

vették igénybe, az Úz-völgyiek, mivel a csíkszentgyörgyi plébánia területén laktak, előbb-utóbb találkoztak a csíkszentgyörgyi egyházzal. Csecsemők a havasokban is születtek, mégpedig nyári dologidőben is. Ezek megkeresztelése a csíkszentgyörgyi papokra várt. A gyermekhalandóság korában a havasokban is meghaltak gyermekek, akiket legtöbbször apjuk földjének szélén, családi sírkertekben csíkszentgyörgyi papok temettek el. Ezeknek az egyházi ténykedéseknek általában nyoma maradt a csíkszentgyörgyi egyházi anyakönyvekben.¹⁹⁰ Figyelemre méltó, hogy ezek a nyomok meglehetősen későn, az 1910-es évek táján kezdtek feltűnedezni.

A XX. század első évtizedeinek csíkszentgyörgyi anyakönyvi bejegyzéseiből igyekeztem kigyűjteni mindazokat az adatokat, amelyek a csíkszentgyörgyi plébánia területén élő havasi lakosokra vonatkoztak. A bejegyzések között viszonylag sok csobányosi akadt. A XX. század elején azonban a Csobányos fogalma nem pontosan azt a csángó Csobányost jelentette, mint a XX–XXI. század fordulóján, hanem a fűrésztelepet, a „gyárat”. Az anyakönyvekben Csobányos lakóhellyel elsősorban a „gyár” sokszor távoli vidékekről származó, német, szlovák nevű munkásai szerepeltek. Ezért ezeknek az adatoknak a csokorba szedését most mellőzöm.

Az anyakönyvekben elsősorban a csángó tanyalakók feltűnését kerestem. Ezért különösen figyeltem arra, hogy a különböző Úz-völgyi helynevek mikor és hogyan szerepeltek az anyakönyvek lakóhely (Domicilium) és születési hely (Locus nativitatis) rovataiban.

Maguk az anyakönyvi bejegyzések azért tarthatnak számot érdeklődésünkre a két világháború közötti évtizedekből is, mert mögöttük meghúzódnak az Úz-völgyi csángó családok, amelyekről használható összeírás nem került elő a XX. század első feléből.

A kereszteltek anyakönyvében az első havasi csángó szereplőnek az a Tankó János tekinthető, aki 1904 szept. 24-én született, és akit 1904. szeptember 29-én keresztelt meg Mihály Domokos csíkszentgyörgyi segédlelkész. Apját Tankó Imre Muzsikásnak, anyját Tankó Ilonának hívták. A lakóhely rovatba a „*Csíkszentgyörgy-Borda havas*” földrajzi név került, amely név egy *Csobányos patakától* északra eső területre vonatkozik. Sajnos, bármennyire kiváló is ez a korai adat, azonosítási gondok miatt sokra nem megyünk vele. Valószínű, hogy a bejegyzésben szereplő házaspár és gyermeke nem vált részesévé a szűken értelmezett Úz-völgyi társadalomnak. Valahol Csobányos tájékán tanyázott szeptember második felében a gyimesi Tankó Imre Muzsikás, amikor gyermeke megszületett.

Az első „igazi” Úz-völgyi csángó tanyalakó adata 1911. október 22-én került a csíkszentgyörgyi kereszteltek anyakönyvébe. Ezen a napon

¹⁹⁰ CSISZEGYŐPI. Kereszteltek anyakönyve 1893–1911., 1911–1944. – Házasultak anyakönyve 1896–1954. Halottak anyakönyve 1903–1925., 1926–1956.

keresztelték az október 14-én született Farkas Árpád Imrét, Farkas Imre és Póra Anna fiát. A szülők lakóhelyeként *Csikszentgyörgy-Egerszék patakát* jegyezte föl Sass Antal lelkész. Nyilvánvaló, hogy a bejegyzésben a terebélyessé vált Farkas nemzetség egyik sarjáról van szó, akinek szülei 1911-ben már az *Egerszék pataka* felső folyásának völgyében laktak.

Néhány évi szünet után, 1915-től szaporodtak meg a kereszteltek anyakönyvében az Úz-völgyi csángókra vonatkozó bejegyzések.

1915. november 2-án keresztelték az október 28-án megszületett Fodor Károlyt, Fodor György és Gábor Ilona fiát. Lakóhelyüket *Csíkbankfalva-Lesőd szél* néven jegyezte föl a nagy hírre jutott Incze Domokos csikszentgyörgyi plébános.

1916. január 9-én tartották keresztvíz alá a január 2-án született Tankó Istvánt, az *Egerszék bűtejiben* lakó Tankó Péter és Farkas Erzsébet fiát, aki jeles egerszéki gazda lett. Figyelemre méltó, hogy tél közepén született a havasokban, ami tanyatörténeti szempontból nem elhanyagolható adat.

1916. április 25-én keresztelték az április 16-án született Farkas Borbálát, az 1911-ben már szerepelt, *Egerszék patakában* lakó Farkas Imre és Póra Anna leányát.

1918. június 10-én, egy nappal születésük után keresztelték a tanulmányom más részében már emlegetett ikreket, Albert Jenőt és Albert Jakabot, Albert Katalin *bitang gyermekeit*, az *Egerszék patakában* lakó Tankó Fülöp unokáit.

1919. október 16-án keresztelték az október 10-én született Tankó Teréziát, az *Egerszék bűtejiben* lakó Tankó Péter és Farkas Erzsébet leányát.

1920. május 8-án tartották keresztvíz alá az április 30-án született Farkas Istvánt az egerszéki Farkas Imre és Póra Anna fiát.

1920. június 9-én részesült a kereszttség szentségében a június 6-án született Tankó Fülöp, az Egerszéken lakozó Tankó Fülöp és Albert Anna fia.

Ha már 1920-nál tartunk, hadd szerepeljen itt egy jeles gyürkei gazdává cseperedett újszülött kalandos megkeresztelkedésének története. 1920. december 14-én György Gábor csíkmenasági pap levélben értesítette Antal József gyimesfelsőlaki plébánost: „*Tankó Imre és Tankó Ilona gyimesfelsőlaki róm. kat. szülőknek december 12-én született gyermekét december 14-én András névre megkereszteltem. A szülők Csobányos-Gyürkében laknak ... Mindezeket anyakönyvelés végett közlöm*”. Ezek után Antal József bevezette a gyimesfelsőlaki anyakönyvbe a gyürkei újszülöttet, mint a jelen tanulmányom szállástartásról szóló fejezetében bemutatott Tankó Tulit Imre, Gyimesfelsőlokon és Gyürkében egyaránt telephelyet tartó gazda gyermekét.¹⁹¹

¹⁹¹ GYIFELOPI. Pléb. iratok. 1920. – GYIFELOPI. Kereszteltek anyakönyve 1916–1925. 36. p. 1920. 85. szám.

Numerus currens	Annus, et Dies Copula- tionis	SPONSI ET SPONSAE					
		Nomen et Conditio	Locus originis et Domicilii, Numerus domus eorundem	Religio	Aetas	Status	
						coelebs	viduus
26	1937	Josephus	Lunca de sus. Gyimes. faló lok.	rom. cath.	1879		/
	27 Dec.	agr. Jatkas Anna Ailibok	Cinc-Tányorgiu - Sib. mudgygy. Gyászpatok. Lunca de sus Gyimes faló lok. Lunca de sus - Gyimes hársé lok.	rom. cath.	1897 7 Év.		/
27	1938.	Petrus	Lunca de sus Gyimes faló lok.	rom. cath.	1811 13 Év.	-	/
	1 Iunii	no. agr. Theresia Larous	Banen - Cărbăntepan Arlós lok. Lunca de sus. Gyimes faló lok. Cinc. Sár- gaviciu - Cărbăntepan Égészépatok.	rom. cath.	1919 1 Év.	!	!

10. ábra. Úz-völgyi csángók házassági bejegyzései a csíkszentgyörgyi plébánia házassági anyakönyvében. (1937-1938), (CSISZEGYÖPI)

Házastársi szabadszegyzkedés

Alább írottak bizonyítják hogy Vitos Lajos
 a K. t. János és Erzsébet Róza 1902 Auguszt. 3-án
 született, a Rom. kath. vallású törvényes fia
 Gyölnyes Csíkbankfalvi lakos és Erzsébet
 Tokov 1908 April. 16-án született Tarkó Terézia
 a Tarkó János és Albert Anna, születésű
 Rom. kath. vallású törvényes leánya Csikszent-
 györgy - Eger székfővárosi lakos, mint házastárs-
 adok a Csikszentgyörgyi Rom. kath. plebánián
 hivatalos megjelöltek s, eltekintve az Erzsé-
 betnek korábbi házasság helybeli plebánián
 által közzajuk in eljött házasságára, egyez-
 határozattal plöblik hitván - hitván, egyez-
 egyeztetéssel is megjelöltek, hogy Csikszentgyörgy
 Erzsébet ne. t. házastársára, szerződés, örökösöké,
 hanem, egyeztetéssel, szerződésből, szabadszegyzke-
 dekből, a házastársi egyeztetéssel törvényes házasságot
 kötött és hogy, közzajuk, nem, örökösöké, sem
 nem, örökösöké, akadály, tudomásuk, szerint
 János nem, örökösöké, minniat, a házastársi
 hitván, vagy, örökösöké, lehetné.

Csikszentgyörgy - Csikszentgyörgy, 1928 Apr. 24-án.

Hírállandók:
 Vitos Lajos
 Tarkó Terézia

Tanyai Leány:
 Tanyai József
 Mátéfalva

Előttartó:
 József Tanyai
 P. leány.

11. ábra. Csíkbankfalvi legény és egerszéki tanyai leány
 „szabadszegyzkedési levele” 1928-ból. (CSISZEGYÖPI)

Leír.: 242-1930.

Hóraszói szabadegyezkedés.

Alulírottak bizonyítjuk, hogy Tankó Árpád, a Tankó Péter és nehai Tankó Katalin nélkülűek. 1909 november 15-én született, román hat. vallási törvényes fia, mérnök, aki Gyulafehérváron született és lakik Bukarestben (Bucuresti) és Fodor Ágnes nehai Fodor György és Fodor Klára nélkülűek. 1910 február 27-én született román hat. vallási bejegyzéssel; miután házasságkötés a bukaresti román hat. plébánia hivatalától megjelentek a köztársasági elnök úrnak, a Magyar Királyság által hozzászólással kapcsolatos kérdésekre határozottan kijelentették, hogy ők a házasságban részt vevőként, hanem egyenrangú kölcsönös szeretettel és megalapozottan akarnak egymással házasságot kötni és, hogy köztársasági szabadegyezkedés nem fogja meg, ami miatt ezen levélben tett házasságuk tiltsa vagy érvénytelen lehetne.

Bukarest György 1930 november hó 15-én

Hóraszói elnök:
Tankó Árpád
Fodor Ágnes

Tanúk:
Judit Kőrösi
Katalin Pál

Előtte:

Aladar Király
/ellen/

12. ábra. Tankó Árpád, a későbbi Úz-völgyi „megyebíró” és a lesődi Fodor Ágnes „szabadegyezkedési levele” 1930-ból. (CSISZEGYŐPI)

Házassági szabadegyezkedés.

Farkas József a Farkas Félis és Anbrus Terézia
 v. v. születőuer Gyimesfaluólton 1879. március 19-én születet és
 Csiszcutgyőgyörön (Egyszékparok) lakó róm. kat. vallású
 földműves fia a + Farkas Margit özvegye és

Albert Rozália az Albert József és Altrau Maria
 róm. kat. születőuer Gyimesbükkön 1883. ápr. 30-án születet
 és Csiszcutgyőgyörön (Egyszékparok) lakó róm. leány a
 + Preussán Félis özvegye a mai napon a cisiszcutgyőgyörön
 róm. kat. plebánia hivatalnál megjelentes és azon váku-
 deklaráciuan adtak kifejezés; hogy ők egymással házassá-
 gász kötése.

- Kikérdeszetűen megállapítatob;
- hogy mindkét fél szabadállapotú,
 - hogy ők egymásiránti szeretetből lépnek házasságra,
 minden erőtetés nélkül,
 - hogy közöttük sem tolongás, sem más akadály nem fo-
 rog fel, sem tiltás, vagy erénytelen leve a ház-
 aságba lépésükre.

Csiszcutgyőgyör, 1931. július 9-én.

Tamok:
 Farkas Félis
 Miklós Félis

Élőtem:
 Albert Rozália
 s. lelkész

Házasulandók:
 Farkas József
 Albert Rozália

13. ábra. Farkas József és Albert Rozália havasi özvegyek
 „szabadegyezkedési levele” 1931-ből. (CSISZEGYÖPI)

Az 1921 és 1944 közötti Úz-völgyi csángó vonatkozású csíkszentgyörgyi keresztelések adatait tanulmányom 5. sz. függelékében adom közre.

A csíkszentgyörgyi halotti anyakönyvben, különös módon, 1918 előtt nem található olyan bejegyzés, amely havasi csángó halotról és havasi temetésről tanúskodik. 1918. február 12-én Kovács Ferenc lelkész eltemette a február 10-én *hagymázban*, vagyis tífuszban elhunyt Fodor Pétert, Fodor György és Gábor Ilona 16 éves fiát. A lakóhely rovatba az *Aklosbérce havasa*, a temetés helyének rovatába az *Aklos bérce* helynév került. Néprajzi közlésből tudjuk, hogy Fodor György az *Aklosbérce*vel érintkező *Lesődben* lakott és fiát a kertjében temette el. A temetési szertartást végző pap, néhány más esetben is, nem szimpatizált az ősi *Lesőd* helynévvel. Helyette az ércesebb hangzású, romantikusabb *Aklosbérce* kifejezést használta.

1925-től megszorodtak az anyakönyvekben a csángó halottak adatai. Ezeket, mivel 1920 utániak, itt egyenként részletesen nem veszem számba. Tanulmányom 6. függelékeként közlök viszont egy listát arról, hogy 1925 és 1949 között *lakóhely* és egyben *temetési hely* gyanánt milyen Úz-völgyi helynevek kerültek a csíkszentgyörgyi egyházi halotti anyakönyv lapjaira. A helynevek előtt a halott nevét is szerepeltetem. Bizonyos esetekben, amikor a dolognak népesedéstörténeti jelentősége lehet, zárójelben feltüntetek néhány adatot a halotról.

A házasultak anyakönyvébe 1907. január 29-én jegyezték be Gál András 23 éves csíkszentgyörgyi lakos és Farkas Katalin gyimesfelsőlaki születésű 18 éves csíkszentgyörgyi lakos házasságkötését. A leány szüleit Farkas Jánosnak és Ambrus Teréziának hívták. Csíkszentgyörgyi lakosnak számítottak. Ez volt az első olyan házassági bejegyzés, amelynek legalább egyik főszereplője az Úz-völgyi csángók egyik korán érkezett családjából vétetett. A gyimesfelsőlaki származású Farkas János és Ambrus Terézia az egerszéki Farkasok őseinek tekinthetők. Mivel a házassági anyakönyvi bejegyzésben csíkszentgyörgyi lakosoknak nevezték őket, feltételezhető, hogy 1907 elején már az *Egerszék pataka* völgyében laktak. Bizonyára nem régen települtek oda. Katalin leányuk falusi menyecske lett. A nevezetes csíkszentgyörgyi Gál nemzetség egyik sarja vette el. Hamarosan megövegyült. Kapós fehérnép lehetett, mert 1910-ben már özvegyasszonyként újra férjhez ment Frank Ignác csíkszentgyörgyi lakoshoz.

1907-től 1928-ig a házasultak anyakönyvében nem találunk olyan bejegyzést, amely kapcsolatba hozható lenne az Úz-völgyi csángókkal. 1928. május 7-én a csíkbánkfalvi Vitos Lajos egerszéki csángó leányt vett feleségül, a gyimesközéplaki születésű Tankó Teréziát, az *Egerszék pataka* és a *Csinód pataka* összefolyása táján, a későbbi egerszéki templom melletti mély völgyben lakó Tankó Fülöp és Albert Anna leányát. A menyasszony

lakóhelyeként, a házasultak anyakönyvében először föltűnt a *Csikszentgyörgy-1: Egerszék patak:1* helymegjelölés.

A házasultak anyakönyvében 1930-tól fordulnak elő olyan bejegyzések, amelyeknek mindkét szereplője Úz-völgyi csángónak számított. Ezek a bejegyzések, illetve a velük párhuzamosan fellelhető ún. *szabadegyezkedési levelek*¹⁹² arról tanúskodnak, hogy az Úz-völgyi tájon letelepedett családok összeházasodása szokássá vált. Tanulmányom 7. függelékéeként egy sorozatot adok közre azoknak a házasságoknak az anyakönyvi és szabadegyezkedési adataiból, amelyekből megállapítható, hogy az esküvő alkalmával Úz-völgyi csángó férfi vett el Úz-völgyi csángó nőt. Betűhíven közlöm a házasodók lakóhelyének anyakönyvi megnevezését.

Áttekintve a csikszentgyörgyi anyakönyveket, megállapítható, hogy a csángó vonatkozású bejegyzésekben a legkülönbözőbb időpontból bár, de sok Úz-völgyi házaspár neve őrződött meg. Ez azért fontos, mert a XX. század közepe, de főleg az 1940 előtti évekből nem áll rendelkezésünkre semmiféle lista az Úz-völgyi családokról. Kutatásaim során a csikszentgyörgyi anyakönyvekből kigyűjtöttem azoknak az Úz-völgyi házaspároknak a neveit, amelyek megkeresztelt gyermekek szüleiként, házasulóként, házasulók szüleiként, meghalt fiatalok szüleiként örökítődtek meg. Néhány esetben a házaspár egyik tagját, mint az elhunyt házaspár özvegyét sikerült azonosítani.

A XX. század első felében az Úz-völgyi tájon élt és az anyakönyvekben megörökített házaspárok számbavétele azért látszik fontosnak, mert mögöttük egy-egy csinódi, egerszéki, gyürkei tanyalakó család húzódik meg.

Alábbiakban a férj nevének ábécé sorrendjében közlöm az anyakönyvekből összegyűjthető, csinódi, egerszéki, gyürkei házaspárok jegyzékét. A nevek utáni szám az előfordulás idejére utal. A zárójelbe tett szám olyan esetekre vonatkozik, amikor a jelzett évben a házaspár már nem létezett, de az egyik házaspár vagy valamelyik gyerekük szerepelt az anyakönyvben.

Bara Áron – Karácsony Ilona 1945.

Bács Áron – Nagy Anna 1931.

Berszán István – Tankó Teréz 1941.

Berszán Tódor – Kolcsár Flóra (Virág) 1944.

Bilibók András – Bíró Mária 1937.

Bilibók Miklós – Oltyeán Virág (Flóra) 1941., 1943.

Bilibók Miklós – Nyika Anna 1942.

Csilip Béla – Tankó Mária 1942.

Csillag Károly – Gábor Erzsébet 1934., 1936., 1939.

¹⁹² CSISZEGYŐPI. Szabadegyezkedési levelek. Évek szerint tárolva.

- Farkas András – Baliga Borbála 1931., 1934., 1936.
– Tankó Julianna 1936., 1938., 1942., 1944.
- Farkas Bálint – Rusz Erzsébet 1942.
- Farkas Imre – Póra Anna 1911., 1916., 1920., 1922., 1928., 1929.
- Farkas János – Ambrus Terézia 1907., 1931., 1933., 1941.
- Farkas János – Tankó Teréz 1945.
- Farkas József – Tankó Margit 1912., 1925., (1927), (1934), (1938).
– Albert Rozália 1931., 1937.
- Fikó Béla – Tankó Erzsébet 1938.
- Fodor Fülöp – Fekete Veronika 1924., 1926., 1928., 1930., 1933.,
1939., 1944., 1948.
- Fodor György – Gábor Ilona 1915., 1918., 1927., (1930).
- Fodor György – Tankó Erzsébet (1944).
– Szöcs Ilona 1944.
- Fodor István – Bilibók Ilonka 1932.
- Fodor János – Tímár Barbara 1938.
- Fodor Károly – Póra Ilona 1935., 1937., 1942.
- Fodor Károly – Tímár Ágnes 1942., 1943.
- Gábor Árpád – Tankó Ágnes 1935., 1937., 1942., 1948.
- Gábor Péter – Tankó Anna 1911., 1935.
- Györgyicze Géza – Nyáguly Margit 1944.
- Karácsony András – Fodor Terézia 1925.
- Kerekes András – Bács Vilhelmina 1925.
- Koncsag Ferenc – Tankó Regina 1934., 1936., 1940., 1943.
- László Dávid – Bilibók Ilona 1936.
- Póra István – Gábor Ilona 1932., 1941.
- Rusz Gergely – Fodor Terézia 1947., 1967.
- Szabó András – Tankó Terézia 1935., 1937., 1940.
- Szöcs Dávid – Vaszi Gizella 1948.
- Tankó András Pili – André Julianna 1945., 1948.
- Tankó András – Tankó Krisztina 1932., 1936., 1942., 1944.
- Tankó András – Kulcsár Valéria 1940.
- Tankó András – Tankó Erzsébet 1948.
- Tankó Antal – Tankó Ilona 1949.
- Tankó Árpád – Fodor Ágnes 1930., 1932., 1938.
- Tankó Bálint – Tankó Barbara 1930., 1932., 1933. (1934), (1936).
– Farkas Erzsébet 1934., 1939., 1943.
- Tankó Bokor Vince – Oláh Virág (Flóra) 1948.
- Tankó Fülöp – Albert Anna 1914., 1920., 1947.
- Tankó György – Tankó Terézia 1936.
- Tankó György – Tankó Katalin 1938., 1939.

- Tankó Imre Tulit – Tankó Ilona 1920.
Tankó Imre Vajda – Szöcs Vilma 1937., 1939., 1940., 1944.
Tankó Imre – Tankó Borbála 1948.
Tankó Imre – Gábor Anna 1944.
Tankó Imre – Bilibók Teréz 1939.
Tankó Imre Pili – Prezsmer Borbála 1924.
Tankó István – Baliga Katalin 1935.
Tankó István – Bartos Katalin 1938.
Tankó István – Tatár Ilona 1943.
Tankó Jakab – Rusz Anna 1944.
Tankó Károly – Karácsony Katalin 1935., 1937., 1940.
Tankó Károly – Kulcsár Johanna 1930., 1942., 1943.
Tankó Márton – Gábor Anna 1934., 1936., 1938., 1941., 1944., 1945.
Tankó Miklós – Virág Anna 1948.
Tankó Miklós – Prezsmer Mária 1948.
Tankó Péter – Farkas Erzsébet 1916., 1919., 1921.
Tankó Péter – Gábor Magdolna 1927.
Tankó Péter – Bilibók Ágnes 1946.
Tankó Vince – László Erzsébet 1942.
Tímár György – Tankó Barbara 1939.
Tímár József – Oltyeán Erzsébet 1948.
Tímár Péter – Tankó Franciska 1937.
– Farkas Terézia 1938.
Vrencsán János – Ambrus Rozália 1931.

Tanyai családok Csinódon, Egerszéken és Gyürkén 1940 táján a népi emlékezetben

Néprajzi kutatásaim során a XXI. század elején a legidősebb nemzedék emlékezete alapján megpróbáltam határreszenként feltárni, hogy 1940 táján mely családok tanyái léteztek az Úz-völgyi tájon. Erre a nyomozásra azért volt szükség, mert 1959 előtti időből nem áll a kutató rendelkezésére hivatalos összeírás a csíkszentgyörgyi havasok tanyáiról és tanyai lakosairól. Alábbiakban közlöm a csinódi, egerszéki gyürkei tanyai családfők néprajzi módszerrel összeállított jegyzékét. A lajstrom bizonyára nem tökéletes, de megközelítőleg tükrözi a valóságot.

Gyürkén

Tankó Péter Tulit
Póra István Jódzi

Bereczki Tódor
Györgyicze Géza Gyina
Egerszék fejében (a Heveder és Birde mellett)
Tankó Péter, „Ferenc Péter”
Tankó Istvánné Pétuk özvegyasszony
Farkasok (*Egerszék pataka* mellett)
Farkas Bálint Rajkó
Farkas Péter Rajkó
Farkas György Rajkó
Farkas Imre Rajkó
Farkas András Rajkó
Farkas József Rajkó
Vajdák, Pilik, Fülöpök (*Egerszék pataka* mellett)
Tankó Imre Vajda
Tankó Árpád Vajda
Tankó István Vajda
Tankó István Pili
Tankó Imre Pili
Tankó Károly, „Fülöp Károly”
Tankó Fülöp, „Gábor Fülöp”
Csinód patakában
Koncsag Ferenc
Fodor István „Fekete”
Fodor János „Fekete”
Fodor Péter, „Virág Péter”
Egerszék bűtejiben
Tankó Péter, „Gábor Péter”
Égettvész területén szétszórva
Szöcs Dávid
Virág Károly
Tankó Miklós Vajda
Tankó Károly Pistacska
Tankó Márton
Kristinében
Szöcs Lázár
Az Úz vize mellett
Tankó Bálint Mézes
Tankó György, „Gyuri Péter”
Oltyeán György
Szabó András
Berszán Tódor Subika

Fikó Béla Kancsi
Tankó András, „Fülöp András”
Tankó Antal Sárig
László Dávid
Tankó András Lukács (a Kati csárda tulajdonosa)
Rusz (Salamon) György

Váné patakában

Csillag Károly Piskó

Katirésze patakában

Berszán István
Bilibók Miklós
Sorbán Jakab

Órház patakában

Fodor Károly, „János Károly”
Bara Áron
Karácsony Gyula
Kulcsár Gábor
Rusz Péter

Aklosbérce patakában

Tímár György
Tímár Péter
Bacsoni Jakab

Lesődön és környékén

Fodor György, „Jankó György”
Fodor Fülöp, „Jankó Fülöp”
Gábor Péter, „György Péter”
Fodor Péter Fülöpé
Gábor Árpád

Nagysorok tetején

Bilibók András Mojzi

A népi emléket tehát 59 tanyai család, vagyis hozzávetőlegesen 59 tanya emlékét őrzi 1940 tájáról. Az 59 havasi családi telep három évtized tanyatörténeti és népesedéstörténeti folyamatai révén jött létre. Hozzájuk számolhatunk még egy különleges tanyát az Ügyvéd pataka eredete tájékán, amely csíkszentgyörgyi földbirtokos tulajdonában volt, de 1940 táján rendszerint csángó családok laktak benne bérlőként.

Tanyák és tanyalakók a számok tükrében

Nehézségek

A XX. század első feléből semmiféle hivatalos összeírás és térkép nem maradt fenn az Úz-völgyi tanyákról. A XX. század második felében keletkeztek ugyan olyan összeírások, amelyekből a tanyák számára próbálhatunk következtetni, de ezek értelmezése is tengernyi gonddal jár.

A számbavétel tekintetében az alapvető nehézséget az Úz-völgyi tanya fogalmának tisztázatlansága, a tanyakép kontúrjainak elmosódottsága okozza. A magyar Alföldön az esetek többségében a tanya fogalma világos, a tanya, mint építészeti produktum egységként jelenik meg a szemlélő előtt. Adva van egy paraszti birtok. A birtok arra legalkalmasabb pontján áll a tanya, mint települési és építészeti egység, lakóházzal, istállóval, nyári konyhával, ólakkal, fákkal. A tanyához tartozó földeken túl más gazdák birtokai következnek, más tanyákkal. A szórványtelepülés tanyának nevezett egységei legtöbbször határozottan és világosan elkülönülnek egymástól. Ezzel szemben az Úz-völgyben helyenként összemosódnak a települési egységek határai. A XX. század elején a tanyásodás korai szakaszában, amikor még kilométernyi távolságok húzódtak a havasi telephelyek között, az elhatárolás itt is viszonylag egyszerű lehetett. Azonban a családi tanya-bokrosodás, tanyaburjánzás korán megindult és ennek következményei jelentősen megnehezítették a települési egységek közötti határok megvonását. Nem csak arról van szó, hogy a szűk patak völgyekben, ahol kevés a hely a megtelepedésre, a XXI. század elején szinte egymásba érnek a tanyák, hanem egy-egy telephely kiterjedésének értelmezése körül is nehézségek mutatkoznak. A helyzet megvilágítására álljon előttünk egy példa! Egy szűk patak völgyben egy csángó gazda 1930 táján vett 6 hold kaszálót. Megkereste rajta az építésre legalkalmasabb helyet, és ott felépítette tanyáját, amely állt egy lakóházból, egy csürből, egy sütőházból. Idő haladtával a legidősebb fia számára épített egy másik tanyát, lakóházzal, csürrel a 6 holdas kaszáló nyugati felén. Néhány év múlva a középső fia számára épített egy harmadik tanyát, ugyancsak lakóházzal, csürrel az első tanyától nem túl nagy távolságban kelet felé. Közben az első tanya és a második tanya között a *martban* egy arra alkalmas helyen épített egy pincét, az első tanya és a harmadik tanya között pedig egy méhest, ami jó ha külön áll a többi épülettől. Időközben a legelső tanyát megörökölte a legkisebb fiú, aki jó gyimesi szokás szerint a 30 éves, elkorhadat aljú régi fa lakóházat szétszedte, és akár 10–20–30 méterrel arrébb, új lakóházat épített helyette. Ugyanezt cselekedhette a csürrel is. A változások hatására a három tanyának mondható telep magasból vagy térképen szemlélve egy összefüggő épületfolyamnak látszik,

amelyen belül határokat vonni, a helyi, családi viszonyok ismerete nélkül fölöttébb kockázatos.

Adódna az a lehetőség, hogy a háztartások számával azonosítsuk a tanyák számát. Legtöbbször kénytelen a kutató ezt tenni, pedig tudja, hogy a települési egységek és a háztartások, „gazdaságok” számának azonosítása miatt újabb kalandokba keveredik. De mi történjen az olyan esetekkel, amikor a ház közelében egy *kicsi házban* idős családtag lakik? Viszonylag egyszerű a helyzet, ha *egy kenyéren él* a fiatalokkal, csak aludni jár külön épületbe. Komplikáltabb a kép, ha *külön kenyéren is él*. Ebben az esetben a tanya két háztartást takar. Mi van akkor, ha az idős asszony *kicsi háza* némiképp kilóg a tanya többi épülete közül és nincs messze a szomszéd tanya legszélső épületétől? Milyen alapon tekinthetjük akkor egy tanyának a fiatal, kisgyermekes házaspár épületeinek és az idős nagymama *kicsi házá*nak térben és háztartásilag tagolt, de vérségi kötelékekkel és a napi érintkezés gyakorisági számával mégiscsak összekapcsolható együttesét? Csinódon a XXI. század elején is létezik olyan tanya, amelynek épületegyüttese két, egymástól néhány méterre álló lakóházból és két csürből áll. Az egyik lakóházban idősebb, de még munkabíró, gazdálkodó házaspár, a másik lakóházban az előbbi házaspárral vérségi kapcsolatban álló, ugyancsak gazdálkodó fiatal házaspár lakik. Külön kenyéren élnek. Felülről nézve az épületegyüttes egy tanyának látszik. Kaszálók, erdők veszik körül. Elkülönül a környező tanyák épületegyüttesétől. Településképzési szempontból a telep mindenképpen egy tanyának tekinthető, annak ellenére, hogy az ott lakók, mivel két háztartásban élnek, két tételt jelentenek az állami összeírásban. Az eset kiválóan tükrözi a tanyaszám és a háztartásszám összekapcsolásának kockázatát, reménytelenségét.

A fentebb felsorolt nehézségek, amelyeknek sorát még hosszan folytathatnánk, talán kellőképpen érzékeltetik, hogy egyszerűnek tűnő, de mégis bonyolult feladatra vállalkozik az, aki a valóságban vagy valamelyik térképben meg akarja számolni az Úz-völgyi tanyákat. Ezért tanulmányomban mindig csak hozzávetőlegesen szerepeltetem a tanyák számát. Vitathatatlanul pontos tanyaszám tulajdonképpen nem létezik.

Nem sokkal egyszerűbb a helyzet a népesség számával sem. A XX. század első feléből nem ismerünk olyan összeírást, amelyik a havasokban élő csángókat számba vette volna. Ha egyáltalán összeírták őket az állami népszámlálások idején, számuk a csíkszentgyörgyi népesség számában lappang. Az állami népszámlálások adatsoraiban látszólag 1956-tól, valószínűleg 1966-tól tüntették föl Csíkszentgyörgy község összesített adatain belül a havasi területek népességi adatait.

Kutatásaim során módomban volt tanulmányozni az 1959., az 1980. és a 2001. évi mezőgazdasági nyilvántartás csinódi, egerszéki, gyürkei, csobá-

nyosi lapjait, amelyek házankénti, háztartásonkénti bontásban népességi adatokat is tartalmaznak. Ezeknek az összeírásoknak közös tulajdonságuk, hogy nem erényük a pontosság. Az efféle számbavételek, összeírások régi hivatali szokás szerint mindig télen, legtöbbször januárban készültek, januárban viszont fölöttébb nehéz a távol fekvő havasi tanyákat elérni. Így az összeíró birtokosok némely esetben bizonyára az elérhető tanyák népének bemondása alapján egyszerűsítették feladatukat. Megfigyelhető, hogy amint távolodunk Csíkszentgyörgy falutól, úgy bizonytalanodnak az adatok. Legkuszább mindig a csobányosi kép. Mondhatnánk: minden mezőgazdasági összeírásnak Csobányos a gyenge pontja. Mindebből következik, hogy a mezőgazdasági nyilvántartások havasi gazdákat felsorakoztató lapjai sokféle mikrovizsgálat elvégzésére nyújtanak lehetőséget, de összesítő számításokra és összesített számadatok megfogalmazására jórész alkalmatlanok.

Ugyanez vonatkozik, itt nem részletezhető, más okok miatt, Madarász Ferenc plébános fentebb már hivatkozott 1967. évi családi kartonjaira is.

Korszakolás, korszakok

Az Úz-völgyi tanyavilág kialakulásának és vele összefüggésben az Úz-völgy csángó népesedéstörténetének három korszaka különíthető el: az 1920 előtti, az 1920-tól 1950-ig terjedő és az 1950 utáni korszak.

1. Az 1920-ig terjedő első korszak a tanyásodás és a csángó letelepedés kezdeti időszaka volt. Kevés ember lakott a tájon és néhány tanya jelentette a leendő tanyavilág csíráját.

2. Az 1920-tól 1950 tájáig terjedő korszakban a gyimesi migráció, korábbinál jóval nagyobb újabb hulláma érte el az Úz-völgyet. A lakosok és a tanyák elsősorban a folyamatos beköltözés révén szaporodtak, bár az 1930-as évektől a belső népszaporulat is növelte a népesség számát és a tanyahálózat sűrűségét. A szaporodás ellenére az 1940-es évek első felében a tanyák még viszonylag ritkán álltak. Legtöbbször nagy távolság húzódott közöttük.

3. 1945 után, de 1950 tájától mindenképpen felgyorsult a tanyák sűrűsödésének és a tanyai népesség létszámnövekedésének folyamata. Változatlanul érkeztek még lakosok Gyimesből, de a korábbinál jóval kevesebben. A tanyák sűrűsödését és a népességszám rohamos növekedését a XX. század első felében letelepült Úz-völgyi lakosság magas népszaporulata serkentette. A tanyák és a népesség száma az 1960-as évek első felében érte el a csúcst. Az 1960-as évek második felében és az utána következő 1970-es, 1980-as években az Úz-völgyben is folyamatosan éreztette kedvezőtlen hatását az ideológiai megalapozottságú, szocialistának mondott agrárpolitika, iparpolitika és „vidékfejlesztési” politika. Néhány új

tanya létrejött ugyan ezekben az évtizedekben is, de inkább a tanyák egy részének elnéptelenedése, pusztulása és a tanyai népesség jelentős fogyása, nagyarányú elköltözése, szétszóródása volt jellemző.

A XX. század első fele (1. és a 2. korszak)

A XX. század első évtizedének közepétől 1920-ig a Felső Úz-völgyi tájon az alábbi helyeken jöttek létre farmtanyának nevezhető állandóan lakott telephelyek:

Lesődön, ahol idősebb Fodor György, más néven: Tankó Emre Gyurka és sógora Gábor Péter, más néven György Péterke hozott létre egy-egy tanyát.

Egerszék bútejin, ahol Tankó Péter Gábor, illetve fia, Tankó Péter, más megnevezéssel Gábor Péter telepedett le.

Az *Egerszék pataka* felső folyásának völgyében, ahol először Farkas János telepedett le, de hamarosan tanyát építettek fiai Farkas Imre és Farkas József is.

Az *Egerszék pataka* középső folyásának völgyében, ahol Tankó György Vajda és talán Tankó István Vajda is létrehozta tanyáját.

Az *Egerszék pataka* és *Csinód pataka* összefolyásától délre, a későbbi egerszéki templom melletti mély völgyben, ahol Tankó Fülöp lakott népes családjával.

Ez a települtség 1920 táján Csinód és Egerszék területén valószínűleg 9 tanyát, 9 családot és körülbelül 50 állandó lakost jelentett. Ehhez hozzávehetjük még Póra György gyürkei tanyáját és a kétlaki életet élő Tankó Imre Tulit gyürkei telephelyét.

Az első tanyaépítők sikerén fölbuzdulva, a nagy lehetőségek reményével 1920 után újabb és újabb gyimesi családok érkeztek az Úz-völgyi tájra. Valószínűleg még az 1920-as években települt le Tankó István Pili az *Egerszék pataka* völgyében, a Tankó Vajdától délre, Virág Károly az *Égettvész* egyik magas kaszálóján, valamint Tankó Károly Pistacska és a Mézes Bálintnak is nevezett Tankó Bálint Jánoska.

Az 1930-as években megnövekedett a letelepülők száma. Legalább húsz új tanya keletkezett. Az 1930-as években érkezettek nevei a teljesség igénye nélkül: Fodor Károly (*Órház pataka*, 1934), Rusz Péter (*Fenyőfeje*, 1937–1938), Kulcsár Gábor (*Órház pataka*, 1938), Tankó András Lukács (*Úz mellyéke*, 1938), Szöcs Dávid (*Égettvész északja*, 1932), Tímár Péter (*Aklosbérce pataka*, 1938), Tímár György (*Aklosbérce pataka*), Fodor István (*Csinód pataka*), Fodor János (*Csinód pataka*), Fodor Péter (*Csinód pataka*), Tankó György, „Gyuri Péter” (*Úz mellyéke*), Bilibók Miklós (*Katirésze*),

Berszán István (*Katirésze*), Berszán Tódor Subika (*Úz mellyéke*), Tankó István Pétuk (*Egerszék feje*), Csillag Károly (*Úz mellyéke*), Fikó Béla (*Úz mellyéke*), Tankó Antal (*Úz mellyéke*).

A XX. század első feléből nem maradt nyoma annak, hogy a csíkszentgyörgyi plébánia összeírta, számbavette volna havasi híveinek összességét. A több évtizeden át használt ún. családkönyvet hiába forgatjuk. Nem találjuk benne a havasi csángó családok lajstromát. A bérmlákozók 1914. évi és 1921. évi jegyzékeiben nincsenek csángó nevek. Az 1928., az 1935. és az 1942. évi bérmláási jegyzékekben szórványosan előfordulnak ugyan gyimesi születésű, csángó nevű bérmlákozók, de ezek nem különülnek el a szentgyörgyi és bánkfalvi bérmlákozóktól, így neveik mennyiségi következtetések levonására nem alkalmasak. A legmeglepőbb, hogy a különböző kepejegyzékek készítői is hanyagolták a havasi csángókat, holott szerepeltetésük anyagi hasznot jelentett volna az egyháznak. 1921-ben például pontosnak látszó, tízesenként tagolt jegyzék készült Bánkfalva kepefizető családfőiről.¹⁹³ Végén azonban hiába keressük a lesődi Fodor Györgyöt és Gábor Pétert, annak ellenére, hogy már egy évtizede Lesődön laktak, ily módon Bánkfalva külterületi lakosainak számítottak. Végre aztán a Csíkszentgyörgyi kepefizetők 1941. évi listájának végén *Csángók* és *Csobányos* címmel feltűntek az egerszéki, gyürkei, csobányosi havasi lakosok.¹⁹⁴ Sajnos, ugyanebből az évből bánkfalvi kepelista nem maradt fenn, így a Bánkfalvához számított „csinódi” terület lakóinak névsorával nem egészíthető ki a Csíkszentgyörgyhöz számított „egerszéki” és „csobányosi” terület csángó családfőinek névsora. Következésképp, az 1941. évi csíkszentgyörgyi kepelista csángó névsora enyhén szólva „féloldalas”. Ennek ellenére érték, mert képet ad legalább az „egerszéki oldal” kepefizető családfőiről, akinek névsora és kepeje így alakult:

¹⁹³ CSISZEGYŐPI. Családkönyv a XX. század első feléből – Bérmláási jegyzékek 1914-ből, 1921-ből, 1928-ból, 1935-ből, 1942-ből. – Bánkfalvi kepelista 1921-ből.

¹⁹⁴ CSISZEGYŐPI. Csíkszentgyörgyi kepefizetők lajstroma, 1941.

Csángók	Kalongya		Szekér fa	Oszpora Pengő	Kézi napszám Pengő	Pénzérték- ben össze- sen Pengő
	rozs	zab				
Farkas András	–	–	–	14	–	14
Farkas József	–	–	–	28	–	28
Farkas Imre	–	–	–	28	–	28
Farkas György	–	–	–	5	2	7
Fodor János	–	–	–	5	2	7
Fodor Péter	–	–	–	5	2	7
Koncsag Ferenc	–	–	–	5	2	7
Szőcs Dávid	–	–	–	14	–	14
Tankó Fülöp	–	–	–	28	–	28
Tankó Péter	–	–	–	28	–	28
Tankó Árpád	–	–	–	14	–	14
Tankó Imre Vajda	–	–	–	14	–	14
Tankó István	–	–	–	14	–	14
Tankó István Pili	–	–	–	14	–	14
Tankó Imre Pili	–	–	–	14	–	14
Tankó Károly Fülöpé	–	–	–	14	–	14
Virág Károly	–	–	–	5	2	7
Tankó Pál	–	–	–	5	2	7
Virág János	–	–	–	5	2	7
Fodor István	–	–	–	5	2	7
Csobányos						
Ambrus N.	–	–	–	5	2	7
Póra György	–	–	–	12	2	14
Póra István	–	–	–	12	2	14
Tímár György	–	–	–	5	2	7

A Csobányos cím alatt összeírt gazdák közül kettőről, Póra Györgyről és Póra Istvánról, apáról és fiáról más történeti források és a népi emlékezet alapján bizonyítható, hogy Gyürkében laktak. Azért szerepelnek mégis a Csobányos címszó alatt, mert abban az időben, miként más források is tanúsítják, a hivatali szemlélet hajlamos volt arra, hogy Gyürkét Csobányossal özszemossa.

Egyébként a kepelistából látszik, hogy az egerszéki csángó gazdák gabonakepét nem adtak, mivel a szükséges mértékben gabonát nem termesztettek. Meglepő viszont, hogy fakepét sem adtak, holott erdők között éltek, mindennapi életük kapcsolatban volt a fával. A fakepe-szolgáltatás hiánya valószínűleg összefügg azzal a ténnyel, hogy a havasi csángók nem voltak, mert nem lehettek tagjai az erdőket birtokló csíkszentgyörgyi közbirtokosságnak, következésképp, papírforma szerint rendszeresen nem vághattak fát a közbirtokossági erdőkben a maguk számára sem. Mindezek helyett vagyoni helyzetük arányában pénzjárandóságot, *oszporát* adtak, illetve néhányan egy pengős napszámberrel megváltható két napi favágási

kötelezettséggel tartoztak.¹⁹⁵ Oszporájuk mértékéből ítélve az egerszéki társadalomban Farkas József, Farkas Imre, Tankó Fülöp és Tankó Péter számított a legmódosabb gazdának.

Vámszer Géza, akinek írásaiból érezhető, hogy soha nem járt a Felső-Úz-völgyben, de hallott az ott lakó csángókról, 1939-ben azt írta, hogy Csinód és Egerszék területén már 30 csángó család él.¹⁹⁶ Lehet, hogy információjá fekküdt egy-két évet, mielőtt felhasználta, mert feltételezhető, hogy 1939-ben 30-nál valamivel több család élt a csinódi és az egerszéki tanyákon.

Tíz évvel később, 1948-ban, a csíkszentgyörgyi új Historia Domust író pap azt jegyezte föl, hogy Csinódon és Egerszéken 86 család él 360 fővel.¹⁹⁷ A feljegyzés valószínűleg tükrözte a valóságot, azzal a megszorítással, hogy a számok bizonyára nemcsak a megemlített Csinódra és Egerszékre vonatkoztak, hanem a csíkszentgyörgyi plébánia teljes havasi népességére, amelybe Gyürke és Csobányos lakossága is beletartozott. Mivel Vámszer Géza 1939-ben közölt, bizonyára enyhén alábecsült adata kifejezetten Csinód és Egerszék népességéről szólt, bizonyos fokig érthető, hogy az egy évtizednyi időtávlat adatai között miért volt valószínűtlenül nagy különbség.

A XX. század második fele (3. korszak)

Tanulmányom *Nehézségek* című fejezetében már bemutattam az 1959., 1980. és a 2001. évi ún. mezőgazdasági nyilvántartások¹⁹⁸ havasi tanyatörténeti adatainak bizonytalanságát. Ezért feldolgozásuk nehézségeit nem részletezem. Csak néhány jellemző sajátosságukra utalok, amelyeket az értelmezésnél mindenképpen figyelembe kell venni.

1. A kiválasztott három nyilvántartás által felölelt 40 esztendő alatt megváltozott a tanyai lakóházak számozása. Ez megnehezíti az-összeírási egységek azonosítását.

2. A helyi gyakorlatnak megfelelően Csinód házainak számozása Bánkfalva házsámozásának, Egerszék, Gyürke és Csobányos házainak számozása Csíkszentgyörgy házsámozásának a folytatása.

3. A mezőgazdasági nyilvántartást tagoló házsámok, szó szerint lakóházsámok. Vagyis semmiképpen nem tanyasámok. A magyar Alföld tanyás területein a közigazgatás által bevezetett házsámok az esetek többségében egyben tanyasámoknak is tekinthetők. Csíkszentgyörgy község

¹⁹⁵ Az erdélyi *kepe* és az *oszpóra* fogalmára: BALASSA Iván 1996.

¹⁹⁶ VÁMSZER Géza 1977. 197.

¹⁹⁷ CSISZEGYÖPI. Hist. Domus. 5.

¹⁹⁸ CSISZEGYÖKI. 1959., 1980., 2001. évi mezőgazdasági nyilvántartások kötetei.

tanyavilágában más a hivatalos szemlélet. Ha egy tanyai telephely „fő lakóháza” mellett áll egy nyári konyha méretű „kicsi ház” és abban meghúzódik a népes család öreganyja, a nagy háznak és a kicsi háznak külön száma van. Más szóval: egy jól körülhatárolható tanyának két házszáma is lehetséges. Mindebből következik, hogy a házszámok számbavételével nem számolhatók meg a tanyák, de valójában a családok sem. A házszámok együttese a háztartások számához áll legközelebb, de azzal sem azonosítható.

4. Idő haladtával új elemként tűnt föl a mezőgazdasági nyilvántartások házszámainak értelmezésében, illetve a „gazda” funkció megjelenítésében a „birtoklás” kizárólagos szempontja. A 2001. évi összeírásban találunk olyan „gazdákat” is, akik városokban, távoli országokban laknak, de megvettek, tehát birtokolnak kiürült, elhagyott tanyákat, hogy azokat hétvégi házként, nyaralóházként használják. Arra is van példa, hogy már a tanya épületei sem állnak, de a tanya helyének régi vagy új tulajdonosa „házszámmal” szerepel a listában, mint „birtokos”. Ezért számításaim során csak azokat a házszámokat vettem figyelembe, amelyek mögött helybéli lakos lelhető föl.

Alábbiakban egy táblázatban szemléltetem, hogy a fentebb jelzett kutatási nehézségek ellenére miként határozható meg Csíkszentgyörgy község havasi házainak és havasi lakosainak hozzávetőleges száma 1959 és 2001 között a mezőgazdasági nyilvántartások bonyolult és nem könnyen értelmezhető adatai alapján:

Területek, határrészek	1959		1980		2001	
	házak	lakosok	házak	lakosok	házak	lakosok
Csinód (Bánkfalvi oldal)	49	200	60	243	60	195
Egerszék, Gyúrke, Csobányos (Szentgyörgyi oldal)	48	219	50	160	44	152
Összesen	97	419	110	403	104	347

Madarász Ferenc csíkszentgyörgyi plébános 1965–66–67-ben, két és fél évi kitartó munkával hatalmas kartonrendszert készített híveiről. Művét 1967. május 24-én fejezte be. Egy-egy kartonon egy-egy ház, illetve család tagjai szerepelnek, születési, házassági dátumokkal, származáshelyekkel és más hasznos információkkal. Szerepét tekintve a kartonrendszer a hajdani családkönyvet váltotta fel. A családkönyveknek és a hozzájuk hasonló plébániai kartonrendszereknek az volt a feladatuk, hogy elkészültük után éveken, évtizedeken át vezessék bennük, illetve rajtuk a változásokat. Ha egy faluban évtizedeken át ugyanaz a személy volt a plébános, és ugyanazzal a tollal, tintával, ugyanazzal az írással írta a változást jelentő adatokat, a családkönyv vagy a kartonrendszer statikus, időmetszetekre koncentráló,

összesített adatokat remélő kutatásokra alkalmatlanná vált. Elemzésével például nem lehetett megmondani, hogy egy adott időpontban hány család és hány személy élt a plébánia területén. Valószínűleg ezért nem használtak érdemlegesen ezidáig ilyen családkönyveket és kartonrendszereket a magyar néprajzkutatók és történeti demográfusok. Valamivel szerencsésebben alakult a helyzet Csíkszentgyörgyön. Madarász Ferenc plébános néhány évig vezette ugyan a változásokat a kartonokon, de elkerült Csíkszentgyörgyről, utódai viszont a kartonrendszert nem igazán használták. Így olyan állapotban maradt, hogy kutatása, demográfiai, népesedéstörténeti elemzése nem reménytelen.

Tanulmányom függelékében alaposan rendszerezve, átszerkesztve közlöm azoknak a kartonoknak az adatait, amelyek Csíkszentgyörgy és Bánkfalva havasi családjaira vonatkoznak. Az 1960-as évek végén és az 1970-es évek első felében beírt kiegészítő, változásokat rögzítő adatok „ellensúlyozására” a közlés során különféle jelekkel láttam el azokat a személyeket, akik részesei voltak a változásoknak. Például a megjegyzés rovatban kis nyilat kaptak azok, akik 1967 után házasság révén kikerültek családjukból és egy másik Úz-völgyi házba költöztek. Vastagabb nyilat kaptak azok, akik szétszóródtak az Úz-völgyi tájon kívül. Kereszt került azoknak a neve után, akik a kartonok elkészülte utáni néhány esztendőben haltak meg. Az 1967 után születettekről születési dátumuk tanúskodik. A közreadott, szerkesztett adategyüttes sokféle kutatásra alkalmas. Tanulmányozható például a migrációs folyamatok, házassági kapcsolatok, családszerkezeti formák, névhasználat stb. szempontjából. Összesítő mennyiségi adatok meghatározására, a szerkesztés során elhelyezett magyarázó jelek ellenére, kissé körülményes és kockázatos.

Az 1967. évi családi kartonok nagy előnyének tekinthető, más, főleg állami összeírásokkal szemben, hogy a rajtuk szereplő magyar lakosok nevei magyarul, magyar alakban, a magyar névadás rendjének megfelelően szerepelnek. A plébános különféle megjegyzései, észrevételei is magyarul fogalmazódtak.

Madarász Ferenc plébános a kartonrendszer elkészítésének napján, 1967. május 24-én, majd később 1968. november 23-án és 1971. július 8-án összeszámolta plébániája híveit. A három számolás eredményét egy táblázatban összefoglalta és belülről fölírta a családi kartonok ládájának fedelére.¹⁹⁹ A táblázat természetesen tartalmazza a havasi lakosokat is. Alábbiakban közlöm ezt a táblázatot. Utána kiemelem és egy kisebb táblázatban összesítem a csinódi és az egerszéki adatokat.

¹⁹⁹ CSISZEGYÖPI. Madarász Ferenc plébános családi kartonjai, 1967. Ládában.

	Ház- szám	1967. V. 24.		1968. XI. 23		1971. VII. 8.	
		család	léleksz.	család	léleksz.	család	léleksz.
SZENTGYÖRGY							
Szentgyörgy	1–620	608	2141	610	2155	568	2127
Csángótelep (Egerszék)	622–658	49	216	50	218	47	209
Szentgyörgy összesen		657	2357	660	2373	633	2405
BÁNKFALVA							
Bánkfalva	1–472	408	1433	414	1460	435	1510
Kotormány	474–517	34	113	34	112	36	114
Csángótelep (Csinód)	521–558	65	239	66	256	65	232
Bánkfalva összesen		507	1785	514	1828	536	1856
SZENTGYÖRGY		657	2357	660	2373	633	2405
BÁNKFALVA		507	1785	514	1828	536	1856
Összesen		1164	4142	1174	4201	1169	4261

A fenti táblázatból kiemelt egerszéki és csinódi adatok összesítése a következő eredményt mutatja:

A csíkszentgyörgyi plébánia havasi hívei	1967. V. 24.		1968. XI. 23.		1971. VII. 8.	
	család	léleksz.	család	léleksz.	család	léleksz.
Egerszék (Gyürkével és Csobányossal)	49	216	50	218	47	209
Csinód	65	239	66	256	65	232
Összesen	114	455	116	474	112	441

Úgy látszik, hogy Madarász Ferenc plébános 1968. évi népességkimutatásában láthatjuk Csinód és Egerszék népességszámánk csúcst, a 474 fős lélekszámot.

Végezetül sorakozzanak itt táblázatba rendezve a hivatalos állami népszámlálások 1966 óta létező havasi adatai! Fontos sajátosságuk, hogy a román statisztikai hatóságok Csinód nevét nem ismerik. Csinód és Egerszék adatai együtt szerepelnek a statisztikában Egerszék néven.²⁰⁰

	Egerszék (Egerszék és Csinód együtt)	Gyürke	Csobányos	Összesen
1966	415	47	140	602
1977	348	13	59	420
1992	320	9	31	360
2002	298	6	8	312

²⁰⁰ VARGA E. Árpád 1998. 176–177. – A 2002. évi adatok forrása: CSISZEGYÖKI. 2002. évi népszámlálás csíkszentgyörgyi adatai.

Az 1966. évi 140 fős csobányosi lakosság szám irreálisnak tűnik. Vele együtt a 602 fős összlétszám is bizonytalan hitelességű. Madarász Ferenc plébános 1967. évi 455 fős összlétszáma valószínűleg jobban tükrözte a valóságot. A XXI. század elején már nehezen kideríthető, hogy a hivatalos népszámlálás biztosai miképpen vettek számba 140 lelket Csobányosban. A részletezésben szereplő 84 román lakos jelenléte azt sejteti, hogy 1966-ban a népszámlálás idején egy nagy építkezés munkásai vagy egy katonai telep katonái növelték meg átmenetileg a csobányosi népesség számát.

2002-ben az Egerszékre és Csinódra együtt jutó 298 főből 191 fő Csinódon, 107 fő Egerszéken élt.²⁰¹

1999. július 25-én vasárnap délután, amikor először jártam az Úz-völgyben, és ebből következően nagyon keveset tudtam a csinódi és az egerszéki emberekről, Tankó József Vajda egerszéki lakos, látva érdeklődésemet, emlékezetből felsorolta Csinód, Egerszék, Gyürke családfőinek nevét. Ámulattal töltött el a hatalmas havasi terület szétszórta lakóit illető alapos tájékozottsága.²⁰² Miután szorgalmasan leírtam a névsort, egy összesítést is rendelkezésemre bocsátott, melyet maga készített az 1997. évi Úz-völgyi népességről. Alábbiakban közlöm az összesítés számadatait, elsősorban annak érdekében, hogy miként látta a XX. század végén egy született egerszéki csángó lakos az Úz-völgyi táj népességének összetételét. Az összeírás végszáma nem terjed ki Csobányos változékony és nehezen követhető lakosságára, ezért természetesen különbözik a hozzá legközelebb eső más összeírások számaitól. Viszont az egerszéki szám magában foglalja Gyürke adatait is, mivel az egerszékiek maguk közé tartozónak érzik az ott lakókat. Tankó József Vajda értelmezése szerint a „felnőtt” és a „gyermek” között a házasságkötés jelenti a határt.

	Ház- szám	Lakos 1997-ben				Összesen
		Felnőtt		Gyermek		
		Férfi	Fehérnép	Fiú	Leány	
Csinód	61	60	59	30	22	171
Egerszék	38	41	42	27	19	129
<i>Összesen</i>	99	101	101	57	41	300

²⁰¹ CSISZEGYÖKI. 2002. évi népszámlálás csíkszentgyörgyi adatai.

²⁰² Ezúton köszönöm Tankó József Vajda, Egerszék, 606/a. sz. alatti lakos 1999. évi tájékoztatását, amellyel jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy érdeklődésem tartósan az Úz-völgy felé forduljon.

TÁRSADALMASULÁS

Tanyai társadalmi önszerveződés a mindennapi életben

Rokonsági hálók, társadalmi kapcsolatok, közlekedés

A legtöbb csinódi és egerszéki tanya patak völgyben épült. A patakok hálózatát rossz minőségű szekérúthálózat követi, amelynek apró elágazásaira fűződnek fel a tanyák. Azok a telepek, amelyek valamilyen ok miatt messze esnek a pataktól, hegyoldalakon, hegyhátakon, bérceken haladó szekérutakkal közelíthetők meg. A tanyák lakói, ha távolabbi tanya lakóival akarnak találkozni, gyalog is legtöbbször a szekérúton közlekednek. Ha szűk a völgy, a közeli szomszédok is legkönnyebben a szekérúton érik el egymást. Ha széles a völgy és a tanyák távolabb szóródhattak a lankás hegyoldalon a pataktól és az úttól, általában gyalogösvények kanyarognak közöttük kaszálókön, legelőkön, kerítéseken át. Ha az egyik „patakából” egy másik „patakba” akart valaki átmenni, körbe, a szekérutakon hosszú lett volna az út. Ezért a két „patak” közti hegyen át gyalogösvények formálódtak a legelőkön, erdőkben. Ha például egy legény az *Aklosbérce patakában* lakott, de *Órház patakai* lányhoz járt *guzsalyasba*, nem ment körbe a szekérutakon, Csinód központja felé, hanem gyalogösvényeken átvágott a két „patakot” elválasztó magas hegyháton.

A szekérutak és a gyalogösvények hálózata kiválóan jelzi, hogy az Úz-völgyi tájon letelepült csángók, bár szétszórt tanyákon éltek, élénk kapcsolatot tartottak egymással. Az asszonyok gyakran átszaladtak a „szomszédba”. A fiatalság pedig, ha kellett, ha nem, járt-kelt, mozgásban volt. Következésképp, mindenkit ismert, aki az Úz-völgyi tájon lakott. Otthonosan mozgott a legtávolabbi „patakban” is. Ezért természetesnek számít, hogy például egy *Egerszék fejében* lakó csángó meglepő tájékozottságról tesz tanúságot a hatalmas távolságra lakó lesődiek épületeiről, családi viszonyairól, gazdálkodásáról. Ebben a figyelemreméltó terepismeretben, „környezetismeretben” a fiatalkori sok járás-kelés mellett valószínűleg nagy szerepe volt és van a házassági és komasági kapcsolatoknak, általában a vérrokonsági és műrokonsági szálaknak, amelyek behálózzák a teljes Úz-völgyi tanyavilágot. A más „patakban”, más határrészen lakó rokon, koma meglátogatása felnőtt korban is kiváló alkalom az ismeretszerzésre, a gazdasági, munkaszervezeti kapcsolatok továbbépítésére.

A havasokban korán leesik a hó és későn olvad el. Nem számít ritkaságnak az olyan esztendő, amikor 6 hónapig, vagyis fél évig hó borítja a tájat. A hóval borított hegyeken és völgyekben jóval nehezebb, körülményesebb a közlekedés, mint a hómentes hónapokban, de ez a körülmény

lényegesen nem gátolta az Úz-völgyi tanyai népességet abban, hogy társas életét aktívan gyakorolja, és kölcsönös látogatásaival társadalmi kapcsolathálóját tovább szövögesse.

Télen a családi látogatásokat, ha távol lakó rokont, ha messzi „patakban” élő komát vettek célba, általában lóvontatású, könnyű *kocsiszánnal* bonyolították le. A szán a XXI. század elején is a legfontosabb téli közlekedési eszköznek számít. A fiatalok, ha havas időben messze fekvő tanyákra kellett eljutniuk, *síekkel*, vagyis házi készítésű sítálpakon is jártak. Előfordult, hogy a távoli tanyák között lóvontatású, háromszög alakú, deszka hóékével túrtak utat a hóban. A közelebb fekvő házakhoz lapáttal is elértek az úthányó fiatalok. Sokszor úgy keletkezett téli út a tanyák között, hogy az emberek *tapodták* a havat, és a sok járkálással utat teremtettek. Taposással formálódtak téli gyalogutak a szomszédos települések felé is. Gyűrken például az 1960-as években még viszonylag sokan laktak. A gyürkeiek élénk kapcsolatokat tartottak az egerszékiekkel, de másik irányban a kőstelekkel is. Akkortájt sok fiatal lakott a tanyákon, akik nem csak nyáron, hanem télen is jártak-keltek. Egy visszaemlékező megfogalmazása szerint, akármilyen nagy hó esett, az emberek egy-két nap alatt „taposással ösvényt csináltak” Egerszék és Gyürke, illetve Gyürke és Kőstelek között.

Kalákák és más munkakapcsolatok

A termelő és a háztartási tevékenységben nagy szerepe volt és részben még a XXI. század elején is nagy szerepe van a különböző összesegítő munkáknak, a *kalákáknak*. Az Úz-völgyi tájon a XX. század második felében a következő kalákafajták voltak divatban: *kaszálókaláka*, *takarókaláka*, *kapálókaláka*, *szapulókaláka*. Közülük a XXI. század elején a szapulókaláka, a mosógépek gyors terjedése miatt visszaszorulóban van, kapálókaláka előfordul, kaszálókaláka és takarókaláka nélkül viszont alig van szénacsinálás. A szénatermés lekaszálásával és összegyűjtésével kapcsolatos összesítő munkák a harmadik évezred elején sem veszítettek jelentőségükből, szerepükből.

A *kaszálókaláka* körülbelül 10 férfi közös szénakaszálását jelenti egyikük kaszálóján. A következő napokban is együtt kaszálnak valamelyik társuk kaszálóján, egy másik, vagy sokadik kalákában. Lassan sorra kerül az összes résztvevő kaszálója. A kaszálási szezon kezdetén az ún. *első kaszás* szól, üzen azoknak, akik várhatóan *kalákabeliek* lesznek, hogy jöjjenek, mert megkezdí a kaszálást. A következő napokban már nem kell hívni a résztvevőket, mert mindenki tudja, hogy melyik napon melyik kalákabeli kaszás kaszálóján állnak munkába. Ha valamelyik férfi nagyobb kaszálóval

rendelkezik, mint amekkorát 10 férfi egy nap alatt le tud kaszálni, lábon maradt fűvét később maga vagy családtagja vágja le, mivel a kaláka egy gazda földjén egy napig tart. Annak ellenére, hogy írásbeli följegyzést nem készítenek arról, hogy melyik kalákában ki vett részt, mindenki tudja, hogy nála ki dolgozott, kinek *tartozik* munkával, tartozásából már mit teljesített és mi van még hátra. Legtöbbször jó munkabírású fiatal, 20–30 év közötti férfiak kaszálnak együtt. Idősebb akkor keveredik közibük, ha valamelyik *tartozó*, *kalákabeli* fiatalember valamilyen rendkívüli ok miatt nem tud eljönni dolgozni és idősebb férfit küld maga helyett. Estéknént, vacsora után a kalákák résztvevői hosszadalmasan *kaszárt vernek*, hogy másnap jó, éles szerszámmal állhassanak munkába.

A kaszálást reggel hat óra körül kezdik, és este hat óra tájig dolgoznak. Az időt azonban nem mérik stopperórával. Inkább azt tartják fontosnak, hogy a kalákát szervező gazda kaszálóján befejezzék a kaszálást. Nem azt nézik, hogy már hat óra van, tehát mehetnének vacsorázni, hanem azt figyelik, hogy a kaszáló szélén még van egy kaszálatlan rend. Akkor tétovázás és megjegyzések nélkül lekaszálják, hogy azért az egy rendnyi fűért ne kelljen már újra munkába állni a gazdának, illetve az egy rendnyi fű együtt takarítódjon a többivel. Így némely napokon a kaszálás már 5 óra tájban befejeződik, máskor 7 óráig is elhúzódik.

A kaszálókaláka napján nagy feladat vár a kalákát szervező család nőtagjaira. Nekik kell ellátni reggelivel, ebéddel, vacsorával a kaszásokat. 2001. augusztus 9-én megfigyelhettem egy kaszálókalákát, amelyet egy Csinód patakában lakó 26 éves fiatal gazda szervezett. Nyolc óra tájban felesége vitte ki a kaszálóra a reggelit: kenyeret, szalonnát, zöldpaprikát. Pálinkát is töltögetett a szénára ülő, falatozó férfiaknak. A reggeli befejeztével a fiatalasszony hazament, hogy segítsen anyósának az ebéd főzésben. A pálinkás üveget azonban kint hagyta a kaszálón. Férje napközben is, a *rendek* végén töltögetett belőle a kaszásoknak. Az ebédet kétfülü kosárban a fiatalasszony és anyósa együtt vitték ki a kaszálóra. Még szabad kezükbe is jutott vinnivaló, mert az ételeken kívül edényeket, evőeszközöket, pokrócot is cipeltek. A kaszálóra érve friss szénára terítették a pokrócot. Középre rakták az ennivalókat: húsos levest és túrós tésztát. A pokróc szélére helyezték a tányérokat, kanalakat, villákat. A férfiak körbeülték az ennivalót és jó étvággal ettek. Közben az asszonyok pálinkával kínálták őket. Szomjúság ellen vizet is fogyasztottak. Estefelé az utolsó *rend* lekaszálása után, vállaikra vett kaszákkal elsétáltak a gazda közeli, *Csinód patakai* házához. Jó szorosan körbeültek egy udvari asztalt és nagy vidáman megvacsoráztak. Húsos zöldséglevest, majd utána szalonnát, kenyeret ettek. Közben újabb és újabb pálinkákat ittak. Vacsora után vidáman indultak el otthonuk felé.

A *takarókaláka* elsősorban „fehérmépek” összesegítő közös munkáját jelenti, amelynek során megforgatják, majd összegyűjtik a lekaszált szénát. Egy-két férfi is kell a közös tevékenységhez, mert az összehordott szénát ők rakják *buglyába*. A *takarókalákát* legtöbbször a *kaszálókaláka* másnapján, vagy egy ahhoz közeli napon tartják. Nem föltétlenül azok az asszonyok vesznek benne részt, akiknek férjei a *kaszálókalákában* dolgoztak. A részvétel indítéka ebben az esetben is a *tartozás* tudata vagy a segítség szándéka. A *kalákabeliek* étkeztetése ugyanúgy történik, délben és este, miként a *kaszálókaláka* alkalmával. Ha a kaszáló közel van a házhoz, délben is az udvarban étkeznek alkalmi asztalnál, ha néhány száz méterre, vagy annál még távolabb fekszik a kaszáló, akkor a kalákát szervező család nőtagjai kiviszik az ebédet, az edényeket és az evőeszközöket a *szénatakarás* helyszínére. Reggelit legtöbbször azért nem esznek a kaláka résztvevői, mert a *takarókalákát* később kezdik, mint a *kaszálókalákát*. Néha 9–10 óra is van, mire belekezdenek a munkába, mivel meg kell várni a *vízharmanat* fölszáradását.²⁰³ A délelőtti órákban a fehérmépek favillákkal *megpallják*, vagyis megforgatják, délután pedig fagereblyékkal összegyűjtik a szénát, hogy a férfiak *buglyákba* rakhassák a télire való *kóstit*.

Előfordul, hogy a *takarókaláka* valamelyik résztvevője nem a nála végzett szénacsínáló munka viszonzásaként dolgozik, hanem valamiféle más tartozását törleszti. Például, ha nincs igásfogata, a saját szénája hazaszállításért vállalja, hogy tevékenykedik a *takarókalákában*.

A csinódi és az egerszéki csángók kalákáihoz hasonló *kaszáló-* és *takarókalákákat* szerveznek a bánkfalviak is, amikor csinódi kaszálóikon akarnak szénát kaszálni és szénát *takarítani*. Reggel jönnek Bánkfalváról traktor húzta vontatókocsival vagy szekérral és este mennek haza. Délben szalonnát, előre megsütött disznóhúst, kenyeret esznek.

A *kapálókaláka* nem olyan fontos és nagy jelentőségű esemény, mint a *kaszálókaláka* vagy a *takarókaláka*. Inkább amolyan asszonyvígasság, fehérmépek pletykálkodási alkalma. Az Úz-völgyi tájon fölöttébb kevés földet művelnek. A szántó parcellák többségében krumplit, azaz *pityókát* termesztenek. A kaszálókkal, gyöpes területekkel körbevett pityókaföldek végtelenül kicsik. Legtöbbször 2–3–5–10 *ár* területűek. Ekkora földcskét például az Alföldön, ahol kataszteri holdakban számolják a krumplivetést, a tulajdonos unalomból megkapál. Nem úgy az Úz-völgyben. Ott a kis pityókaföldek megkapálására, *másodolására*, *fészkelésére*, vagyis töltésére is kalákát szerveznek, hogy az unalmas és derékfájdító kapálás vidámabban teljen. A pityókaföldek annyira kicsik, hogy 4–5 kalákázó asszonynak fél napnál tovább nem tart a megkapálásuk. Ezért délelőtt egyik asszonynál, délután

²⁰³ A *vízharmanat* a köznyelvi *harmanat*nak felel meg. Párja a *hóharmanat* kifejezés, amely a Székelyföldön a zúzmara neve.

egy másik asszonynál kapálnak kalákában. Délben az első asszonynál ebédelnek, estefelé a második asszonynál vacsoráznak. A *kalákabelieket* foglalkoztató gazdasszony főz. A munka résztvevői legtöbbször udvari asztalnál esznek. A legkülönbözőbb ételek valamelyike kerülhet asztalra, például: *pityókatokány hússal, húsos leves disznyólabbal, szalonnán sült tojásrántotta* stb. Az ételhez pálinka is jár.

Jeles összesegítő munkának számított a *mosókaláka*, vagy régiesebb nevén a *szapulókaláka*. A gazdasszonyok olyankor rendeztek *szapulókalákát*, ha nagymosást kellett végezniök, pl. ha ágyneműt, lepedőket, szőnyegekét, terítőket, kenderből szőtt liszteszsákokat, pityókászsákokat, új kender- és lenfonalat kellett mosniuk.

Négy-öt-hat asszony vett részt a szapulókalákában, amelyet legtöbbször hétfőn vagy csütörtökön tartottak. Pénteken szinte soha nem rendeztek kalákát, mert a péntek böjti nap lévén, a kaláka résztvevői nem ehettek volna húst. Közbevetőleg érdemes megjegyezni, hogy a XXI. század elején mosókaláka nélkül is, a csinódi és az egerszéki asszonyok hétfőn mosnak. Hétfőn délutánonként az Úz-völgyi tanyavilág szinte minden udvarán száradó ruhákat fúj a szél.

A *szapulókalákába* igyekvő asszonyok mosószéket, mosósulykot vittek magukkal. A ház közelében a patakban mostak. *Mosószéken ütték a ruhát*. Időnként rázták a vízben a tisztítandó textíliát, *hogy tisztátódjék ki a lúgtól*. A patakot deszkákkal hidalták át. Azokra álltak a ruhát öblítő *kalákabeliek*. Ha megtisztult a ruha, az udvaron felállított *meghántott rudakra* terítették száradni. A XXI. század elején több udvarban is látható fekvő rudakból komponált szárítószerkezet, amely valószínűleg egy ezermester újításaként terjedt el a XX. század utolsó évtizedeiben, mert példányai különös módon fölöttébb hasonlítanak egymásra.

Szapulókalákát télen is rendeztek. Ha nagyon hideg volt, a ruha is megfagyott. Fazékban meleg vizet vittek le a patakhoz, hogy az asszonyok sulykolás közben abba mártogassák elgémberedett kezüket. A befagyott patakon „hosszában” több méteres léket vágtak a férfiak. Emellé a jégre állították az asszonyok a mosószékeiket. A hosszú lékben *rázták*, öblítették a ruhát.

A *szapulókaláka* reggeltől délutánig tartott. Amikor a ruhák már száradtak és a munka befejeződött, a gazdasszony megvendégelte a kaláka résztvevőit. Házilag főzött rizspálinkával és kései ebéddel kínálta őket. A közös ebédelésnél felszolgálhatott például *töltelékes káposztát, túrós puliszkát, túrós málét, lerakott vagy vajlerakott puliszkát*. Utóbbi úgy készült, hogy a puliszkát *vajjal* öntötték le.

.Fonók

Az Úz-völgyi tanyákon letelepedett csángók társadalmi kapcsolatainak fejlődésében az 1940-es, 1950-es és az 1960-as években nagy szerepe volt a fonóknak. A XX. század utolsó évtizedeiben a házi előállítású kendervásznak lassan kiszorultak a használatból. Ezért a kenderfonal készítésére alapozott esti összejövetelek, a fonók is kimentek a divatból. Asszonyok és lányok együtt jártak fonóba. Az asszonyokat elkísérték férjeik, akik a szoba egyik felében jól elbeszélgettek, amíg a szoba másik felében a fehérnépek fonták a kendert.

A tanyavilágban „fonó-közösségek” alakultak ki. Tíz, tízegynéhány fehérnép jött össze esténként. Az egerszékiek úgy is fogalmazzak, hogy *tíz ház tartott fonót, szërre*. Ez körülbelül azt jelenti, hogy 10 tanya felnőtt lakossága találkozott téli esténként felváltva, hol az egyik, hol a másik család házában. Az *Egerszék patakában* jól és sokáig működött a Tankó vajdák és a Tankó Pilik fonója. Viszonylag közel laktak egymáshoz, rokonságban is álltak egymással. Az egerszéki út összekötötte őket. A legnagyobb hóban is könnyen elmentek abba a szomszédba, ahol éppen a fonót tartották. Nehezebb helyzetben voltak a lesódi asszonyok, akik a *Fenyőfeje*, a *Gábri pataka* és az *Égettvész teteje* némely asszonyaival jártak közös fonóba. Sokat kellett gyalogolniuk, *havat törniük*, mire eljutottak a fonót tartó család házába. Ennek, a távoli tanyákat összekötő fonónak a szerveződésében is szerepet játszottak a rokoni szálak.

A fonó résztvevői nem a vendéglátás, hanem a fonás és a beszélgetés kedvéért jöttek össze. Előfordult azonban, hogy a házigazda gyümölcsel kínálta a *fonóbelieket*. A XX. század közepe előtt a felkínált gyümölcs Csík-szentgyörgyön vásárolt alma volt.

A fonók október végén kezdődtek és addig tartottak, amíg akadt fonni való kender. Volt, amikor már karácsony táján fölhagytak a fonással, volt, amikor *húshagyatig* is eljárak fonóba. Szombat és vasárnap kivételével minden este lehetett fonót tartani. Legtöbbször 10–11 óráig, néha éjfélig is elhúzódott az összejövetel. A hazatérés a havas és hideg tanyai éjszakában nem volt fáradtságtól és romantikától mentes.

Önszerveződések a vallási életben

Imaösszejövetelek

A gyimesi közösségből kiszakadt Úz-völgyi csángók hitélete az első félévszázadban jobbra a magánélet és a családi élet körébe szorult vissza.

Kevés olyan alkalom adódott a havasi tanyák világában, amikor a tanyalakók nyilvánosan eleget tehetek a római katolikus egyház vallási előírásainak. Például nem járhattak rendszeresen templomba, mert a legközelebbi templom 15–20 kilométerre állt lakóhelyüktől. Amikor a csinódiak és az egerszékiek hazalátogattak Gyimesbe, rendszerint elmentek az ottani templomokba. Misét hallgattak, meggyóntak, részt vettek a különböző ünnepi szertartásokon. Halvány emléke él annak is, hogy némely családok esztendőnként egyszer-kétszer sátoros ünnepeken elszekereztek Csíkszentgyörgyre misére. Ha havasi gyermeket kellett keresztelni, vagy tanyai fiatalok akartak összeházasodni, azok, akiket ezek a szertartások érintettek, ugyancsak felkeresték a csíkszentgyörgyi templomot. A havasi tanyák lakói a természettel vívott napi küzdelmük közepette is a gyimesi eleiktől örökölt vallásos lélekkel a maguk módján igyekeztek megfelelni a hitbéli elvárásoknak és követelményeknek. Pénteken nem ettek húst. Vasárnap és nagy egyházi ünnepeken az állatok ellátásán kívül más munkát nem végeztek. Például augusztus 20-át, Szent István első magyar király ünnepét rendre megtartották. Hangoztatták, hogy a vasárnapi munka nem hoz szerencsét. Az idősebb asszonyok nagy gondot fordítottak arra, hogy unokáikat megtanítsák imádkozni. Reggel és este a legtöbb tanyai lakos elmondott egy-két imádságot. Több tanyában szokás volt, hogy a havasba került család tagjai esténként közösen imádkoztak.

A tanyai viszonyok nem kedveztek az asszonyok pap nélküli imaösszejöveteleinek. Ennek ellenére 1950 táján létezett az Úz-völgyi tanyavilágban Rózsafüzér Társulat titokcserés rendszeres találkozókkal. Tagjai legtöbbször Tankó Andrásné Kulcsár Valéria házában jöttek össze vasárnap délutánonként. Ezt a korai Rózsafüzér Társulatot elmosta az idő. Azóta több kísérlet történt felújítására, legutóbb az ezredforduló táján. Az 1950-es években, amikor már nem működött szervezeten a Rózsafüzér Társulat, az asszonyok továbbra is összejöttek vasárnap délutánonként Fikó Béla házi kápolnájában, ahol Fikó Béla és Tankóné Kulcsár Valéria énekeket is tanított nekik. Amikor elindultak hazulról, azt mondták: *Imádkozóba megyünk*. A XXI. század első éveiben, valószínűleg korábbi hagyomány alapján, szokás, hogy nagybőjtben péntek délutánonként az egerszéki és a csinódi templomban egyaránt összejön néhány asszony és együtt imádkozik. Nagyjából ugyanezek az asszonyok találkoznak péntek délutánonként a két templomban húsvét és pünkösöd között is. Ezeken az imaösszejöveteleken többek között a *Szent Magdolna éneket* éneklik.²⁰⁴

²⁰⁴ A *Szent Magdolna ének* szövegét és kottáját lásd: SZÉKELY László 1997. 174., 447.

Mise havasi lakóházakban

Az egerszéki templom (1958) és a csinódi templom (1996) megépülte előtt a csíkszentgyörgyi plébánia papjai, ha a havasokban jártak, magánházaknál miséztek. Ha a XXI. század elején az Úz-völgyben szóba hozzuk a templom nélküli kor miséit, az idősebb korosztály képviselői azonnal emlegetni kezdik, hogy Egerszéken Tankó Árpád házában, Csinódon pedig Fikó Béla házában tartottak hajdan misét. Mindkét csángó tanyalakó az 1930-as évek közepén telepedett le az Úz-völgyi tájon, és házaikban valószínűleg 1940 körül kezdtek alkalmanként misézni. Egyébként is az egyház az 1930-as évek nagy beköltözési és tanyaépítési hulláma hatására az 1940-es évek első felében, a *kicsi magyar világban* kezdett komolyabban felfigyelni arra, hogy az Úz-völgyi csángó tanyák alaposan megszorodtak, népeségük lelki gondozásával foglalkozni kell.

Mielőtt azonban Tankó Árpád és Fikó Béla letelepedett volna a vidéken, már mondtak misét csíkszentgyörgyi papok az Úz-völgyi tájon.

Az 1911-ben született Fodor György mesélte 2001-ben, 90 éves korában, hogy gyermekkori emlékként villan fel benne néha az a kép, hogy apja, idősebb Fodor György lesődi tanyaházának tornácán áll egy pap és prédikál, a táj kevés csángó lakosa pedig az udvaron állva hallgatja. Ahhoz, hogy a minden falutól és úttól messze fekvő Lesődbe kimenjen egy csíkszentgyörgyi pap és ott misézzon egy csángó tanyai lakóház tornácán, valamiféle különleges esemény kellett. Ilyen esemény lehetett egy temetés. A csíkszentgyörgyi anyakönyv tanúsága szerint 1918. február 10-én az *Aklosbérce havasának* nevezett Lesődben meghalt a 16 éves Fodor Péter, Fodor György és Gábor Ilona fia. Kovács Ferenc lelkész temette el február 12-én szülei birtokán,²⁰⁵ azon a helyen, ahova 1927-ben idősebb Fodor Györgyöt is temették. A 16 éves legényke 1918. évi temetésére bizonyára eljöttek mindazok a csángók, akik már az Úz-völgyi tájon laktak: a szomszédból a lesődi Gáborok, a távoli *Egerszék patakából* a Farkasok és Tankó Fülöp hozzátartozói, *Egerszék büteiből* Tankó Péter családjának tagjai. Kovács György lelkész bizonyára kihasználta az alkalmat és a temetés után misét mondott a havasok összesereglett népének. A XXI. századot megélt Fodor György 1918-ban már 7 esztendő volt. Ezért villan fel emlékeiben időnként a lesődi ház tornácán prédikáló pap képe.

Az 1918-as születésű Tankó Jakab Fülöpé is gyermekkori és ifjúkori emlékként elevenítette fel 2001-ben azokat az eseteket, amikor öregapja, Tankó Fülöp *Egerszék pataka* melletti házában misézett az országgyűlési képviselőségig jutott, nagyhírű csíkszentgyörgyi plébános, Incze Domokos.

²⁰⁵ CSISZEGYŐPI. Halotti anyakönyvek. 1903–1925. 1918. 15. sz.

Úgy látszik, a jeles papnak tetszett a mély *Kicsi Lokban* felépített tanya romantikus fekvése, mert néha több napig is ott *szállásolt*. Ilyen alkalom volt a házszentelés, amelyet a főesperes a Tankó Fülöp házában mondott misével kapcsolt össze. Ha temetni jött Egerszékre vagy Csinódra, akkor is Tankó Fülöp házában misézett.

Az egerszéki templom felépülése (1958) előtti másfél évtizedben az *Egerszék pataka* völgyében lakó Tankó Árpád Vajda háza adott otthont a viszonylag rendszeres egerszéki misének és a havasba látogató papoknak. A nagy szoba patak felé eső falához tettek egy asztalt, amelyet fehér abrosszal takartak le. Keresztet állítottak rá. A pap abban az időben még háttal állt a népnek misézés közben, azért került az oltárt helyettesítő asztal a fal mellé. A nép állva hallgatta a misét. Jó időben kitették az asztalt a tornácra vagy a ház elé az udvarra, és ott misézett a pap. A nép mindkét esetben az udvaron állt. Az efféle „házi misék” után a résztvevők nem siettek haza. A férfiak és az asszonyok egyaránt hosszasan beszélgettek az őket érintő kérdésekről. A fiataloknak és a gyermekeknek is akadt beszédtemájuk. Ezáltal a Tankó Árpád házában tartott misék fontos szerepet játszottak a tanyalakók társadalmi kapcsolatainak építésében, a további tanyai önszerveződés előmozdításában.

Az egerszéki Kisasszony-napi búcsú valószínűleg régebbi, mint az egerszéki templom (1958). Miként más havasi tanyás területek példájából is látható, valamelyik lelkes pap ötlete alapján, a nép tudomásul vette, hogy neki, a tanyalakónak egy bizonyos nap a búcsúnapja. Visszaemlékezések szerint már az 1940-es évek végén és az 1950-es években is tartottak búcsút az egerszékiek szeptember 8-án. Meghívták ebédre Csinódon, Gyimesben, Kósteleken élő rokonaikat, ismerőseiket. Kisasszony napján, mint búcsúnapon, rendszerint misézett a csíkszentgyörgyi pap Tankó Árpád házában. Ebben az esetben a népi emlékezetet alátámasztják írott adatok is. A csíkszentgyörgyi plébánia 1952–1963 közötti templomi hirdetőkönyvében például efféle hirdetéseket olvashatunk: 1952. szeptember 7. Vasárnap: *Holnap Kisboldogasszony. Csak 10 órás szentmise lesz. Másik mise a Csángótelepen.* 1951. szeptember 1.: *Mához egy hétre Kisboldogasszony-ünnepe. Délelőtt 11-kor Egerszéken is szentmise lesz.*²⁰⁶

A csinódi területen lakó csángók vallási életének kitartó szervezőjét Fikó Bélának hívták. 1913-ban született Gyimesközéplekon, *Boros patakában*. 1998-ban halt meg Csinódon. 1933-ban feleségül vette az ugyancsak gyimesközépleki születésű Tankó Erzsébetet, és még abban az esztendőben az Úz vize mellé költözött. Értett a szücsmesterséghez, a *csángós bundák*, vagyis hímzett bőrmellények varrásához, hímzéséhez. Megrendelésre foglal-

²⁰⁶ CSISZEGYŐPI. Templomi hirdetések könyve. 1952–1956, 1956–1963.

kozott birkabőrök kikészítésével, érlelésével is. A csinódiaknak és az egerszékieknek sok *csángós bundát* és sapkát varrt. Közben gazdálkodott: szénát kaszált, állatokat tartott. Kiválóan tudott halat fogni. Beállt a patak közepébe és a kövek között kézzel fogta a pisztrángokat. Papi vendégét rendszerint sült pisztránggal kínálta.

Fikó Béla több mint hat évig egy kicsi faházban lakott az Úz vize mellett, amelyet később lebontás, elszállítás céljából eladott.²⁰⁷ 1939–1940-ben új házat épített az Úz vizét követő *marton*. A viszonylag nagy házat eleve úgy tervezte meg, hogy 5x5 méteres első szobájában nem fognak lakni, hanem imádkozó- és misézőhelynek használják. A szobát rendre *kápolnának* nevezte és templomra emlékeztető berendezéssel látta el. Falait olajnyomatos szentképekkel díszítette. Középre *lócaszékeket* állított. Egy régi oltárt is szerzett „kápolnája” számára. Mihály Imre főesperes támogatásával festetett egy szentháromság-képet, amelyet az oltár fölött helyezett el. A szentháromság-kép beszerzése azt tükrözi, hogy a csinódi templom felépülte (1996) előtt már fél évszázaddal ezelőtt, hogy a csinódi tanyák népének búcsúja szentháromság napján lesz. Bár templomuk nem volt, a szentháromság-napi búcsút a csinódiak a XX. század második felében rendre megtartották. A csíkszentgyörgyi papok szentháromság vasárnapján soha nem Egerszéken, hanem Csinódon mondtak misét. Előbb Fikó Béla házában „kápolnájában”, majd 1957 tájától a csinódi közös temetőben, a felállított faszindelyes szín alatt. Annak dokumentálására, hogy a szentháromság-napi templombúcsút misével is ünnepelték Csinódon évtizedekkel a templom megépülése előtt, érdemes idéznem ismét a csíkszentgyörgyi plébánia templomi hirdető könyveit: 1952. június 1. Pünkösdi vasárnapja: *Mához egy hétre a Csángótelepen szentmise*. 1957. Pünkösdi: *Jövő vasárnap szentháromság vasárnapja. Itt is és Csángótelepen is szentmise*.²⁰⁸

Bizonyos papok jobban szerettek Fikó Béla csinódi „kápolnájában” misézni, mint Tankó Árpád egerszéki házában, mert Csinódon Fikó Béla kántorként énekelt a miséjükön. Volt olyan pap, aki az 1950-es években a kommunista üldözés elől Fikó Béla házában húzódott meg. Három heti ott tartózkodása alatt szinte minden este foglalkozott az összegyűlt tanyai fiatalokkal. Hittanra és énekekre tanította őket.

Fikó Béla házában kápolna-szobájában eskettek és kereszteltek is a csíkszentgyörgyi papok. 1958-ban például Fikó Béla Erzsébet nevű lánya ott esküdött örök hűséget Ambrus Gyulának. Más házaspárok is vallják, négy-öt évtized távlatából, hogy annak idejében Fikó Béla házában kötöttek házasságot.

²⁰⁷ A házacskát Fodor Károly vette meg. Szétszedte, majd Teréz leánya számára újra felépítette az *Órház patakában*. Felmérési rajzait e kötetben közlöm.

²⁰⁸ CSISZEGYÖPI. Templomi hirdetések könyve. 1952–1956, 1956–1963.

1967-ben lelkes fiatal káplánja volt a csíkszentgyörgyi plébániának Berszán Lajos személyében. Húsvét előtt két hétig a havasokban tartózkodott. Fikó Béla házában lakott. Egyik héten Egerszéken, másik héten Csinódon oktatta az ifjúságot. Mind a két helyen gyóntatott. Egerszéken a már létező templomban, Csinódon Fikó Béla „kápolnájában” misézett. Csinódon a „kápolnában” déltől éjfélig tartott a tanyai csángóság gyóntatása. Másnap hajnalban 5 órakor ugyanott misézett. A misén minden csángó megáldozhatott.

A XX. század utolsó évtizedeiben gyakorlattá vált, hogy a csíkszentgyörgyi káplánok elsőáldozás előtt két hétre kimentek Csinódra és Egerszékre. A hittan alapjait próbálták megtanítani az iskoláskorú ifjúságnak.

Fikó Béla „kápolnája” körülbelül az 1960-as évek végéig működött. Bár „fénykora” az 1950-es évekre esett, az egerszéki templom felépülte után (1958) a csinódi terület tanyáinak szakrális helyeként maradt némi funkciója. Például a csinódi tanyavilág asszonyai összejöttek benne és Fikó Béla vezetésével együtt imádkoztak. Az egyház hivatalos pásztorai természetesen nem egyformán ítélték meg a kápolnát. Némely papok mellőzték. Úgy gondolták, hogy az egerszéki templom az egész Úz-völgyi tanyás terület temploma. Nincs szükség magánházbeli „kápolnára”. Fikó Béla némi mellőzöttséget érzett öregedő napjaiban. Viszont kiváló adatközlője lett a népi vallásosság néprajzi kutatóinak.²⁰⁹

A havasi lakóházakban mondott misék kiváló alkalmak voltak a január elején végzett házszentelés. Az 1970-es évek előtt közlekedési nehézségek miatt valószínűleg nem volt jellemző, hogy a csíkszentgyörgyi pap minden évben minden havasi csángó házba elment volna a székelyföldi falvakban elmaradhatatlan házszentelést elvégezni. Voltak azonban kísérletek, törekvések arra, hogy a házszentelés örömeiből, lelki élményéből a havasi tanyák népe se maradjon ki. A megvalósítás sikere azon is múlt, hogy milyen korú, egészségi állapotú plébános szolgált Csíkszentgyörgyön; volt-e fiatal, lelkes káplánja, aki vállalta a téli havasi tanyajárás gyötrelmeit; milyen idő járt január elején, napsütéses hidegben csillogott a hóval borított táj, vagy hatalmas hóviharak kockáztatták az útra kelők életét stb.

Ince Domokos csíkszentgyörgyi főesperes valószínűleg már 1928 táján tartott a havasokban házszentelést, mert az 1918-as születésű Tankó Jakab Fülöpé nagybacska gyermekként *vidimus* volt mellette. A visszaemlékezések szerint a jeles plébános középkorú éveiben külön örömet lelte abban, ha Tankó Fülöp egerszéki házában vendégeskedve néhány napot eltölthetett a téli havasban. Szép lovait *szolga* hajtotta, aki Tankó Fülöp családjával egy

²⁰⁹ TAKÁCS György 2001. a 13., 43., 50., 101., 103., 155., 199., 204/1., 205. számú szöveg. Fikó Béla idős kori fényképe: 4. olt. a 153. oldalon. – DACZÓ Árpád Lukács 2003. a 8., 55., 81., 84., 105., 114., 116., 157., 160., 172. sz. szöveg.

szobában szállt meg. A plébános a nagy szobában aludt. Állítólag még Gyürkébe is elmentek házat szentelni. A házaknál tojást, kendert, sajtot kaptak. A tanyák végigjárása utáni napon délelőtt a havasi lakosok összesereglettek Tankó Fülöp *Kicsi Lokbéli* házában. A plébános misét mondott a nagy szobában. Előtte meggyóntatta a gyónni akarókat.

Az 1950-es években Mihály Imre plébános bizonyára szükségét érezte, hogy az Úz-völgyben is végezzen házszentelést, de a gyakorlatban nem mindig tudta megvalósítani a megszorodott havasi tanyák bejárását. A csíkszentgyörgyi plébánia templomi hirdetőkönyvében néha írásos nyoma maradt a csángó házak megszentelésére irányuló plébánosi törekvéseknek. 1953 újév napján például hosszú hirdetés hangzott el a csíkszentgyörgyi templomban arról, hogy melyik nap, melyik tízesben, melyik utcában végzi a plébános a házszentelést. Az aprólékos „menetrend” tervezet végén olvasható: *„csütörtök-péntek: ismét Menaság. Csángótelepre csak később, ha tudok menni”*. 1954-ben a házszentelési tervben szó sem esett a havasi csángókról. 1955. január 1-jén viszont a kihirdetett házszentelési sorrend végén hallhatták a csíkszentgyörgyi újévi mise résztvevői: *„Csángótelepre holnaphoz egy hétre, vasárnap nagymise után mennénk, s ott este mise, majd hétfőn házszentelés, ha az idő megengedi s Isten megsegít”*.²¹⁰

1967-ben Berszán Lajos csíkszentgyörgyi káplán a házszentelést gyóntatással kapcsolta össze. Ezért a házszentelés szokatlanul elhúzódott. Kihirdette, megüzente, hogy házszentelés alkalmával a felkeresett családok minden tagját a helyszínen meggyóntatja. Esténként misét tart, amelyen a gyónás elvégzői megáldozhatnak. Fikó Béla kántor közreműködésével lovasszánnal járta a tanyákat. Éjszakánként Fikó Béla házában aludt. Két napig Csinódon, két napig Egerszéken szentelte a házakat. Első két este Csinódon, Fikó Béla „kápolnájában”, a harmadik és a negyedik este Egerszéken, a templomban misézett. Akik a házszentelés során a házaknál meggyóntak, a misék valamelyikén megáldoztak. Az „akció” eredményeként Csinód és Egerszék teljes lakossága gyónással és áldozással kezdte az esztendőt.

Az ötödik napon Fikó Béla társaságában a távoli Gyürkébe is elment Berszán Lajos házat szentelni. 1967 táján még 9 szétszórt házban laktak csángók Gyürke területén. A gyürkei tanyák között a lelkes káplán gyalog közlekedett. Az első háznál kihirdette, és a gyerekek gyorsan továbbvitték a hírt, hogy a házban járva, minden családtagot meggyóntat. Az utolsó házban misét tart. Ott megáldozhatnak. Házszentelés közben kiderült, hogy két gyürkei nagy haragban van egymással. A káplán közölte velük, hogy ha nem békülnek ki, nem tart misét az utolsó háznál. A pappal folytatott beszélgetés

²¹⁰ CSISZEGYŐPI. Templomi hirdetések könyve. 1952–1956.

eredményeként a két haragos látványosan kibékült. Az utolsó háznál Gyürke apraja-nagyja összegyűlt. Családonként egy égő gyertyát hoztak magukkal az emberek, annak reményében, hogy a következő évben nagyra nő a kender. A házszentelés után tartott gyürkei mise hatalmas esemény volt a világtól távol élő gyürkeiek életében. Hiába laktak egy határrészen, kevés olyan alkalom akadt, amikor mindannyian együtt lehettek és közös dolgaikról is beszélgethettek.

A következő évben valószínűleg időjárási nehézségek miatt elmaradt Gyürkében a házszentelés. Helyette májusban kereste fel Berszán Lajos káplán a gyürkeieket. Némi késéssel bár, de megszentelte a házakat és Tankó Imre Tulit házánál misézett. A mise utáni beszélgetés közben szóba került, hogy Gyürkének is kellene egy búcsúnap. Felmerült, hogy *május 24. Szűz Mária, a keresztények segítsége* ünnepe legyen a gyürkei búcsú napja. A dologból azonban nem lett semmi, mivel Berszán Lajos más vidékre került, Gyürke pedig megindult az elnéptelenedés útján.

Pálfi János, mint csíkszentgyörgyi fiatal káplán 1976 után két esztendőben is végzett házszentelést a havasokban. Fikó Béla és Karácsony Gyula kántorkodtak, énekeltek mellette. Eljutottak Csobányosba is. A csobányosi házszentelés végén, az utolsó háznál Pálfi János misézett. Miséjére összejöttek a csobányosiak.

Mise szabadtéren, temetőben

Csobányosi emlék

A XX. században a Székelyföldnek azokon a tájain, ahol magyar tanya-világ alakult ki, a tanyai közösségek előbb vagy utóbb építettek maguknak templomot, kápolnát, iskolai miséző helyet. Ilyen helyeken járva a kutató gyakran hallja idős emberektől: Bezzeg az én időmben, amikor még nem volt templom, a havasi tanyak népe nek szabad téren, a nagy szervezőmunkával létrehozott haranglábak mellett és a körülkerített tanyai temetőkben miséztek a falvakból érkezett papok. Efféle elbeszélések jutottak eszembe, amikor 2002. augusztus 24-én Szent Bertalan napján részt vettem egy csobányosi szabadtéri misén. Egy kicsit visszacsöppentem a múltba. Egy korábban elterjedt és a havasokban gyakori kultuszforma kései előfordulásának lehettem szemtanúja. Ezért alábbiakban röviden összefoglalom csobányosi megfigyeléseimet.

Menaságújfaluból elvileg régi út vezet Csobányosba, de ez az út a XXI. század elején olyan rossz, hogy traktorral is alig járható. Valaha ezen az úton közlekedtek az emberek Csobányos felé. Mivel személyautóval végképp

nem lehet rajta járni, kialakult az a gyakorlat, hogy az alcsíki falvakból Gyimesen és Moldván át közelítik meg a csobányosi tanyákat. Márton József csíkszentgyörgyi káplán és Fehér István csíkszentgyörgyi kántor is Csíkszereda, Gyimesbükk és Moldva felé indultak el 2002. augusztus 24-én, hogy Csobányosba jussanak. Velük tartottam. A csíkszentgyörgyi plébánia öreg Daciája Moldva felől lassan kapaszkodott föl a Csobányos-patak völgyének erdei útján, amíg elértük a csobányosi tanyák tájékát, azt a helyet, ahol a *Bolondos-patak*kal nagyobbodott *Lovászó-patak* beleömlik a *Csobányos-patak*ba. Ott, a Lovászó-patak nyugati oldalán emelkedő hegyoldalban terül el a bekerített csobányosi temető, sarkában egy fából ácsolt zsindeletetős haranglábbal. A temetőben, a harangláb közelében zajlott le a Szent Bertalan napi mise. A harangláb tájáról szép kilátás nyílik a Csobányos völgyére.

Valami íratlan egyezmény szerint a csobányosi tanyáknak Szent Bertalan ünnepe (augusztus 24.) a búcsúnapja. A házszentelést leszámítva ezen a napon látnak a csobányosi csángó magyarok papot a saját pátriájukban. Ezért nagyon készülnek az ünnepre: a *bócsúra*.

Megérkezésünk után az autót a patak tájékán hagytuk és gyalog kapaszkodtunk fel a temetőhöz. A harangláb mellől egy 30 év körüli csobányosi fiatalember lépett elénk, aki kézcsókkal üdvözölte a papot. Később megtudtuk, hogy a fiatalember sokáig lakott és dolgozott Moldvában.

A temető kerítésén belül, a bejárat és a harangláb közelében állt egy fehér abrosszal letakart asztal. Már érkezésünk előtt odavitték az egyik közeli tanyából. Mellette három alacsony szék sorakozott. Ezt az asztalt használta a pap oltár gyanánt. Erdély-szerzte szokás, hogy a templombúcsú napján a templom elé fiatal lombos kivágott nyírfákat állítanak föl a falu legényei. A fák leveleiből, apró ágaiból szakítanak a mise résztvevői. A szentelménynek számító ágakat hazaérve a legkülönbözőbb módokon hasznosítják. Általános, hogy a hazavitt levélfürt, ág minden levelére egy üdvözlégyet imádkoznak el. Nos, ezek a lombos nyírfák nem hiányoztak a csobányosi búcsú miséjének helyszínéről sem. Az oltár szerepű asztal mögé 4–5 fácskát állítottak föl a mise csobányosi előkészítői. Ezek némi hűvöst adtak a papnak a déltáji napsütésben, másrészt leveles ágaikból törhettek maguknak mise után a hazainduló emberek. Két nagyobb fát állítottak a temető kapujának oszlopai, *sasai* elé is.

A misét 11 órára hirdették meg. A havasokban azonban az idő nem olyan nagy úr, mint városi viszonyok között. Az efféle időpontok inkább csak elméletileg kellene. Ráadásul Csobányosban a mise fogalmát időtartam tekintetében tágan kellett értelmezni. Ezáltal belefért a csoportos rózsafüzér-imádkozás és a gyóntatás is.

Megérkezésünk után, nem sokkal 11 óra előtt a fogadásunkkal megbízott fiatalember meghúzta a harangot. A magas fekvésű temetőből látni lehet a még lakott csobányosi tanyák többségét. Megfigyelhető volt, hogy a harang szavára, mint valami varázsütésre megnyíltak a kerítéskapuk, és a tanyákból kis csoportokban elindultak az emberek a harangláb felé. A temető kapujában nagy *Dicsértessé*kkal üdvözölték a papot, a kántort és a vendégét. Ahogy elhaladtak az oltárként tisztelt asztal előtt, amelyen akkor már egy talpas fémkereszt is állt, térdet hajtottak és keresztet vetettek.

A misére érkezők a temetőben, a sírok között kerestek maguknak állóhelyet. Egyesek leültek a gyöpre. Mise alatt 40 résztvevőt számoltam meg. Mivel Csobányos lakossága már nincs 40 fő, a mise hallgatóinak egy része vendégként volt jelen. Mise után, a beszélgetések során kiderült, hogy a résztvevők között akadt gyimesbükki, moldvai, de még Gyimesből elszármazott sepsiszentgyörgyi is. Többen felidéztek, hogy néhány évvel korábban még 110–120 ember állt Szent Bertalan napján a temetőkertben. Állítólag olyan sokan voltak a misén, hogy alig fértek el a sírok között. A fogatkozást többen azzal magyarázták, hogy a XX. század utolsó két évtizedében sokan elköltöztek Csobányosból. Másrészt 2002-ben Csíkszentgyörgyről és Egerszékről a korábbi évek szokásával ellentétben nem érkezett „keresztalja” a csobányosi búcsúra. Szépen süttött a nap az előző hetek esőzései után és az embereknek „szénát kellett csinálni” vendégeskedés helyett.

A temető délnyugati sarka tájékán állt egy nagy fa. Amikor már elég sokan összegyűltek a mise színhelyén, a pap megállt a fa alatt. Ez jeladásnak számított arra, hogy lehet gyónni. Sorban járultak hozzá a gyónni akarók. A gyónó személy és a pap állva beszélgettek. A többi gyónni szándékozó diszkrét távolságból várta, hogy sorra kerüljön. A káplán rövid idő alatt 15 személyt gyóntatott meg, akik a mise alatt meg is áldozhattak. Ez a természetközeli történő gyóntatás a nagy búcsújáróhelyek gyóntatásait juttatta eszembe. A kegyhelyeken azonban legtöbbször ül a pap, és ha mód van rá, gyóntatórács is kerül a gyónó elé. A csobányosi álló gyóntatás a nagy fa alatt fölöttébb archaikusnak, emberközelinek, természetbe simulónak, a hivatalos egyház nélkülözhetetlenek hitt díszleteitől mentesnek tűnt a szemlélődő etnográfus számára.

A gyóntatás alatt a kántor az autó csomagtartójából elővett és lábakra állított hordozható orgonája mögött, a miséző „asztal-oltár” közelében állt és a néppel együtt hangosan rózsafüzért imádkozott.

A gyóntatás befejeztével a pap odaállt az alkalmi oltár mögé és misézni kezdett, annak rendje-módja szerint. Mondta a liturgikus szövegeket, prédikált, felmutatta az ostyát és a boros kelyhet, áldoztatott, hirdetett. A nép, amikor kellett, szorgalmasan felelgetett. Látszólag minden úgy történt, mintha a gyulafehérvári katedrálisban, vagy a kolozsvári Szent Mihály

templomban zajlott volna a ceremónia. Valójában azonban ez a mise más volt, mint a misék többsége. Ha létezik a misének valamiféle elemi formája, akkor ezt annak nevezhetjük. A világ nagy katedrálisában, amelyek közül néhányat Ausztriában, Németországban, Olaszországban, Franciaországban, Mexikóban magam is láttam, és amelyeknek képét a csobányosi mise alatt önkéntelenül magamban fel is idéztem, a romantika, a gótika, a reneszánsz és a barokk műalkotásai segítenek abban, hogy mise alatt szárnyaljon az emberi lélek. A csobányosi temetőkertben tartott misén a havasi táj hegyei, völgyei, patakjai, erdei, kaszálói, vidáman szállodogáló madarai és illatozó mezei virágai helyettesítették a katedrálisok gigantikus falait, boltíveit, oszlopait és sok ezer műalkotását.

A mise elején a kántor a *Nyíljon ki szívetekben az örömvirág* kezdetű kedvelt búcsújáró éneket énekelte és orgonálta. A szöveg ismeretének hiányában viszonylag kevesen tudtak vele énekelni. A többi közismert népének zengedezésébe már jobban bekapcsolódtak a csobányosiak. A mise az *Isten áldd meg a magyart* kezdetű himnusz eléneklésével ért véget, amelynek szövegét és dallamát kiválóan ismerték a csobányosi tanyák lakói.

A harangozói feladatokat ellátó fiatalember a mise végén egy fém tárcával állt a temető kapujában. Erre a tárcára tették a kapuhoz érkező emberek a perselypénzt. Amikor mindenki kiment a temetőkertből, két csobányosi férfi megszámolta az összegyűlt pénzt, és átadta a papnak, aki aktatáskájába helyezve Csíkszentgyörgyre vitte.

A mise résztvevői elindultak ebédelni. Csak a fogadásunkkal és a harangozással megbízott fiatalember maradt a temetőkertben. Bizonyára vissza kellett vinnie az oltárként használt asztalt és a székeket. Talán még más „rendcsináló” feladat is várt rá.

A misével kapcsolatban a tanyai vallási önszerveződés és szervezettség magas színvonalát figyelhettük meg. Mindez annak ellenére volt így, hogy a szervezés feladatára hivatott csobányosi „megyebíró” éppen nem tartózkodott otthon. Moldvába kellett utaznia. De valami láthatatlan szervező mégis mindenről gondoskodott: oltárként használt asztról, abroszról, földbeszúrt lombos nyírfákról, fogadó személyről, harangozóról, perselypénz-számolókról, valamint a pap és kísérete megvendégelőiről.

Rövid séta után a káplán, a kántor és a vendégük egy csángó házban találták magukat, ahol éppen eljegyzési ebéd kezdődött. A jórészt gyimesbükki rokonság vidám családi ünnepéről nehezen szabadultak el. Moldvai falvakon, Gyimesen és Csíkszeredán át tértek haza Csíkszentgyörgyre.

A csinódi közelmúlt

Fentebb érintőleg szó esett már a csinódi temetőbeli misékről. Ezek úgy zajlottak, hogy a pap egy féltetős szin alatt misézett, a nép pedig az építmény előtti szabad térségen állt.

A közös temető, miként az egerszéki is, 1956-ban nyílt meg. A lakosok közmunkával körbekerítették. Alsó részén ugyancsak fából fölépítettek egy három oldalán zárt, első hosszanti oldalán nyitott, féltetős, zsindegyel fedett színszerű épületet, amelyet a székelyföldi tájakon általában *árnyéknak*, Csinódon *födésnek* neveznek. Egy harangláb is állt a közelében, amelyet a Lenes patakából telepítettek át.

Mivel a csinódi templomépítési kísérlet az 1950-es évek második felében kudarcba fulladt, és a csinódi templom más helyen és más körülmények között csak 1996 táján készült el, a temetőbeli nyitott *födés* közel négy évtizedig a csinódi tanyavilág egyik szakrális központjának számított.

Temetések alkalmával a legtöbb gyászoló család misét mondatott a *födés* alatt.

A temetői féltetős épület különösen nagy szerephez jutott Szentháromság vasárnapján, amikor alatta celebrálta a pap a csinódi búcsú ünnepi miséjét. Az előtte húzódó gyöpes térség olyankor megtelt emberekkel. A ragyogó kora nyári napsütésben eljött Csinód apraja-nagyja. Ott álltak az egerszékiek és a Gyimesből, Kóstelekről és a székely falvakból érkezett vendégek is. A csinódi temetőkertben megtartott Szentháromság-napi szabadtéri misék a csinódiak, az elszármazott csinódiak, valamint más helységekben lakó rokonaik, ismerőseik kiváló találkozási alkalmaként élnek az emlékezetben.

Úz-völgyi körösztalja Csíksomlyón

A tanyai népesség vallási önszerveződésének fontos állomásaként értékelhető a szentbúcsúkon való önálló megjelenés igénye és ténye. A kialakulóban lévő, fejletlen tanyai közösségek tagjai, a XX. század utolsó harmada előtti időkben úgy zarándokoltak el a kegyhelyekre, hogy hozzácsapódtak valamelyik falusi, vagy mezővárosi közösség *körösztjéhez*. Bizonyos idő után a tanyai közösségekben felmerült az igény, hogy önálló *köröszttel* vonuljon a kiválasztott kegyhely búcsújára, és ott megmutassák magukat a történelmi falvak népének, mint új, de jelentős *mi*-tudattal rendelkező lokális vallási közösségek. Ehhez kellett egy kiváló énektudással és szervezőkészséggel rendelkező, előénekes búcsúvezető, székelyesen

szólva: *énekvezető*. Kellettek a közösségre utaló, a közösséget megjelenítő bizonyos attribútumok, pl. lobogók.²¹¹

Nem történt ez másképp az Úz-völgyben sem. Az 1910 táján bontakozó tanyahálózat népe az 1940-es évek második felére jutott el a vallási önszerveződés terén oda, hogy önálló *körösztalját* alkotva vegyen részt a somlyai búcsún. A vágy beteljesüléséhez a csinódi Fikó Béla vallási szervezőmunkájára volt szükség.

Közismert, hogy Romániában 1949-től 1990-ig nem lehetett az utakon processióval vonulni, más szóval, nem lehetett a somlyai búcsút *körösztaljával* fölkeresni. Így nehéz megítélni, hogy Fikó Béla búcsúvezetői szervező tevékenysége milyen eredményekhez vezetett volna, ha nem jön közbe a búcsújárás tilalom. Kétségtelen, hogy a szabad búcsújárás utolsó évében, 1949-ben a csinódiak és velük szövetkezve az egerszékiek kitétek magukért. Fikó Béla vezetésével önálló Úz-völgyi *körösztoi* alkotva megjelentek és részt vettek a csíksomlyai búcsún.

Fikó Béla az 1940-es években a saját házában létrehozott „kápolna” működtetésével párhuzamosan sokat tett azért, hogy az Úz-völgyi tanyak lakosaiból formálódó vallási közösségnek saját lobogói legyenek. Először egy bordó háromszárú hímes lobogót szerzett, de az valamiféle bonyolult ajándékozási akció révén Bánkfalvára került. Fikó Béla elment a hegyeken át moldvai Dormánfalvára (Dărmănești), és ott vett egy sötétpiros háromszárú nagy lobogót. A csinódi asszonyok sárga fonállal hímeztek rá feliratokat.

1949-ben, pünkösd szombatján hajnalban Fikó Béla házánál gyülekeztek a csinódi és az egerszéki búcsújárók. A megjelölt korai időpontra a legtávolabbi tanyából is odaértek. Hangos énekszóval indultak el. A *Békáspatak* partján, majd a *Havas útján* jutottak el Csíkszentgyörgyre. Onnan Csíkmindszent felé vették az irányt, hogy a legrövidebb úton Csíksomlyóra érjenek. *Szép csapat volt* – emlékeznek a hajdani résztvevők. A menet elején két egyszárú piros lobogó haladt a körmeneti kereszttel. Mögöttük vitte három fiatal férfi a *nagykereszt* néven is emlegetett háromszárú hatalmas sötétpiros lobogót.

A pünkösd szombatjáról pünkösd vasárnapjára virradó éjszakát a kegyhelyen töltötték az Úz-völgyi búcsújárók. Vasárnap dél körül indultak visszafelé azon az úton, amelyen odafelé is haladtak. Erőst esteledett, mire elérték Fikó Béla csinódi házát.

Az 1949-es emlékezetes búcsújárás idején az előénekesi, *énekvezetői* teendőket Fikó Béla látta el. Kéziratos füzetéből sok régi búcsús éneket és archaikus imádságot mondott el a csinódi és az egerszéki búcsújárók üdvözülésének előmozdítására.

²¹¹ Vö.: BÁRTH János 1980. 60–61., 64.

Több mint 50 év kihagyása után Barta Gizella tanárnő szorgalmazására 2001-ben történt újabb méla kísérlet arra, hogy az Úz-völgyi tanyák népe önálló *körösztaljaként* vegyen részt a somlyai búcsún. Az eredményt jelentősen befolyásolta a búcsújárástól való „elszokás”, a valláshoz való másfajta viszonyulás és Fikó Béla szervezésének hiánya. Egy kis csinódi lobogóval körülbelül húszan tették meg gyalog a Csíkszentgyörgyön és Csíkmindszenten át Csíksomlyóra vezető utat. A menetet két szekér kísérte, amelyek a búcsúsok csomagjait szállították.

Haranglábak

Miként más havasi tanyás területeken,²¹² az Úz-völgyben is haranglábak felállítása jelezte a tanyai nép vallási önszerveződésének kibontakozását. Az Úz-völgyi csángók mintának tekintették kibocsátó pátriájukat, a Tatros-völgyet, ahol a gyimesi *patakok* lakói a XX. században nagy igyekezettel hozták létre haranglábjaikat, kicsi kápolnáikat.

Az Úz-völgyi tájon Farkas János csángó gazda állított először haranglábát az *Egerszék pataka* völgyében. Haranglábjáról írásos dokumentum nem került elő kutatásaim során. A népi emlékezet viszont a korai szakrális építményt illetően fölöttébb ellentmondásos.

Valószínűnek látszik, hogy *vén Farkas János*, az egerszéki Farkasok először letelepedett őse már 1930 előtt megépítette és fölszerelte birtokán a haranglábát, amelynek harangjával akkor harangoztak, ha a tanyavilágban temettek valakit. Állítólag azt mondogatta a kicsi harang, hogy *Szent Antal, Szent Antal* – ha jól húzták. A szakrális faépítmény viszonylag távol esett az idősebb Farkas János házától. Körülbelül ott állt, ahol a XXI. század elején Farkas Gyula házat épített legényfiának, ifjabb Farkas Gyulának. Közeliében formálódott a Farkasok családi temetője, amelynek sírjai fölött a XX. század második felében kivesztek a fából faragott sírjelek.

Egy kései Farkas leszármazott szerint az egerszéki harangláb nem szokványos, négy oszlopra épített, zsindeletetős harangláb volt, hanem egy fából rakott, falakkal ellátott, körülbelül 10x6 méteres, téglalap alakú, a patakra merőlegesen elhelyezett, zsindeletetős kicsi kápolna formáját öltötte, amelynek hegy felé eső hátsó *bütejin* állt egy négyoszlopos, zsindelezett fedelű harangtartó tornyocska. Az építménynek mennyezete soha nem készült. Ha megállt valaki a deszkapadozatán és föltekintett a falak fölött, a levegőben húzódó gerendákat és a tető zsindeletét láthatta. Hosszanti oldalain

²¹² A varsági haranglábakra: BÁRTH János 2001/a. 122–124.

egy-egy kis ablakot helyeztek el. Bejárata az *Egerszék feje* felé néző hosszanti oldalán nyílt. Fala mindvégig vakolatlan maradt.

Az egerszéki harangláb *vén Farkas János* által vásárolt harangját az egerszéki templom építéskor, 1958 táján a Farkas família ajándékként átvitték az új templom tornyába. Azóta ott szól, ha néha meghúzzák. Régi hajlékát, a Farkasok kápolnára emlékeztető haranglábját a méhészt Farkas János bontotta le, valószínűleg 1958-ban.

Csinódon 1942 és 1996 között állt harangláb a *Lenes pataka* melletti hegyoldalban. Néhány csinódi gazda állította és szerelte föl haranggal 1941–1942 táján, a magyar időkben. Egy kései, nehezen értelmezhető írásbeli nyilatkozat²¹³ szerint létrehozását Bilibók Miklós, Baconi Jakab, Rusz Péter, Rusz György, Tímár György, Tankó Bálint és Karácsony András segítette. Egy természetes kétágú fa felhasználásával készítették. A harang a két ág közé helyezett vízszintes rúdon mozgott. Fölötte kis zsindeletűt ült.

A csinódi haranglábát először a *Lenes pataka* nyugati oldalán állították föl. Jó magasan helyezték el, hogy a hangja messzire hallatszódjon. 1956-ban, amikor létrejött a csinódi közös temető, a haranglábát átvitték a *Lenes pataka* keleti oldalára és az új temető szélén állították föl. Ott szolgálta a csinódiakat 1996-ig, a csinódi templom megvalósításáig. 1996-ban a régi harangláb ágasfáját kidöntötték, harangját pedig átvitték a kis templom tornyába.

A csinódi harangláb harangjával legtöbbször halottakra harangoztak. Meghúzták a Csinódon tartott misék alkalmával is.

A csobányosi temető egyik sarkában álló, négyoszlopos zsindeletű haranglábát, amely a XXI. század elején is létezik és használatban van, 1969-ben Gerczuj Gábor István (1910–1983) gyimesfelsőlaki származású csobányosi gazda építtette. A ráakasztott harangot is ő vásárolta. A harangláb szorgalmazásában bizonyára nagy szerep jutott különös sorsú feleségének, Csepreghy Ilonának (1910–1987), aki Magyarország közepén, Dunaföldváron született, hosszú ideig Pozsonyban élt, majd 1940 és 1944 között önként eljött a „világ végén” lévő Csobányosba tanítónőnek. A háború végén nem ment vissza Magyarországra, hanem Gerczuj Gábor István feleségként élete végéig Csobányosban maradt.

²¹³ Rusz Illésné Medgyesi Aurélia, Csinód, *Őrház pataka*, 528. sz. alatti lakos megőrzésében.

Temetők

Családi temetők

Annak ellenére, hogy az Úz-völgyi tanyák fölöttébb messze estek a környező történelmi falvaktól, ahol a havasi halottakat hivatalosan temetővé nyilvánított sírkertekben el lehetett volna temetni, viszonylag későn, az első tanyák létrejötte után fél évszázaddal merült fel határozottan a havasi köztemetők létrehozásának igénye és szükségessége. Ez a különös késlekedés azzal magyarázható, hogy a gyimesi eredetű csinódiak, egerszékiek, gyürkeiek egyáltalán nem érezték idegennek azt a Székelyföld legkülönbözőbb területein²¹⁴ fellelhető régi szokást, hogy halottaikat a saját birtokukon, a ház körüli kaszáló arra alkalmas részén, családi sírkertben temessék el. Az egyház papjai, különös módon, bizonyára valamiféle transilván életbölcsessel, nem elleneztek az efféle szerteszét temetkezést, sőt aktívan közreműködtek a temetési szertartások lebonyolításában. Az egyház temetéssel kapcsolatos törvényeiből azt a mozzanatot, elemet ragadták ki, hogy a sírhelynek megszentelt földnek kell lenni. Ezért, ha valakit a kertjében kellett eltemetniük, először megszentelték a földet, körülbelül úgy, mintha új temetőt nyitnának. Ezek után különösebb akadályát nem érezték a temetési szertartás elvégzésének és a sírba tétel gyakorlati végrehajtásának.

A XX. század első felében, ha valakit magányos sírban, vagy néhány síros családi temetőben temettek el, a papok a csíkszentgyörgyi anyakönyvben legtöbbször a havasi határrész nevét tüntették föl a *temetés helye* rovatban. Így került a halotti anyakönyvbe a csíkszentgyörgyi és csíkbánkfalvi hivatalos köztemetők neveivel azonos rangú temetési hely megnevezéseként az *Aklos bérce*, az *Egerszék pataka*, a *Csinód töve*, az *Égettvész*, a *Csángótelep*, a *Csinód*, és az *Egerszék*. Ha új pap végezte a temetést és némiképp csodálkozott a temetés módján, vagy nagyon pontos akart lenni, akkor az anyakönyv temetési hely rovatába efféle megjegyzést írt: *Égettvész – Hortus Valentini Tankó* (1933 – Égettvész – Tankó Bálint kertje). *Hortus Caroli Fodor in Vallis Úz* (1935 – Fodor Károly kertje az Úz-völgyben).

A XXI. század elején az Úz-völgyben már nem jellemző a családi birtokra temetkezés. Csinódon és Egerszéken 1956 óta van hivatalosan kijelölt köztemető. Azóta a meghalt csinódiak és egerszékiek nagy többségét a két közös temetőbe temetik. Családi emlékekből kideríthető, hogy az

²¹⁴ A Korondi-hegy (Pálpataka és Fenyőkút) családi temetősírkertjeinek említése: BÁRTH János 2001/a. 125. A Nyikó menti családi temetők: SZENTANNAI Mózes 1999. 35., 188–259. A székelyföldi néhány síros családi temetők kérdésköre az 1990-es évek eleje óta foglalkoztat. Összefoglaló tanulmányom megírása azonban még várat magára. Így a témával kapcsolatos székelyföldi terepmunkám jegyzeteit egyelőre gyűjtőfüzeteim, fényképfelvételeimet filmtekerceim őrzik.

1970-es, 1980-as években a gyürkei halottakat is lehozták az egerszéki temetőbe. 1956-ban, a közös temetők kijelölésével azonban nem szűnt meg varázsütésre a családi birtokra történő temetkezés. Még az 1970-es évek második felében is előfordult, hogy egy egerszéki asszonyt nem a köztemetőben, hanem kívánságának megfelelően, korábban elhunyt férje mellé a családi sírkertben temetett el a Csíkszentgyörgyről kikerkezett káplán.

A XX. század első és középső harmadában a *gyászház* népének illet szekeret, szánkót küldeni Csíkszentgyörgybe a temetést végző papért.

Az egy-két sírból vagy néhány sírból álló családi temetők behálózzák az egész tanyákkal meghintett Úz-völgyi tájat. Általában minden jelentősebb népességű tanya vagy rokoni szálakkal összekapcsolódó tanyaegyüttes hozott létre családi temetőt. Ezeket a családi sírkerteket, bármilyen állapotban vannak, és ha csak egy sírből állnak is, *temető* néven emlegetik.

A családi temetők többféle sorsot értek a XX. század második felében. Bizonyos családok elhanyagolták az ősök sírjait. A sírkeresztek elkorhadtak, kidőltek. A sírhalmokat belepte a gaz, a bozót. A sírokat körülvevő hajdani kerítés, ha egyáltalán volt, kidőlt, tűzifává vált. Az egykori temető helyén kedvükre legelésznek az állatok, vagy nyaranta füvet vág a szénacsinálók kaszája. Az ilyen temetőt a XXI. század elején már csak az idegen kutató kérdezgetésére a legöregebb csángók emlegetik. Példákat bőven sorolhatnék, de talán elég lesz három. A Farkasok hajdani temetője a méhész Farkas János birtokán már nem látható. Helyén kaszáló húzódik. Az Úz-völgyi „főútvonal” mellett Fikó Béla vaskeresztje mögött a gyöpes terület néhány domborulata jelzi, hogy ott valaha temető volt. Farkas Bokor *Úz mellyéki* háza mögött a hegyoldalban valaha a Tankók egyik ága temetkezett. Birtokuk eladásával temetőjük is elenyészett.

A néhány síros családi temetők másik része a XXI. század elején is látható. Sírjaikat gondozzák. Sírjeleiket időnként megújítják. Ha szükséges, kerítéssel védik a hajdani családtagok végső pihenőhelyét.

Hosszadalmas lajstrom kellene, ha fel akarnánk sorolni, hogy melyik csinódi és lesódi tanya kertjében látható családi temető a XXI. század elején. Ezért itt csak példaként említek néhány családi sírkertet. Elsősorban azokat, amelyeket kutatásaim során alaposabban tanulmányoztam. Másrészt azokat, amelyeket a csinódiak és az egerszékiek jól számontartanak, és azonnal emlegetnek, ha a témát szóba hozzuk.

A lesódi *vén Fodor György* életében gyakran mondogatta családtagjainak, hogy ha meghal, temessék a birtokán álló szép nagy, magányos bükkfa alá. Így is történt. 1927-ben oda temették. Előzőleg azonban már eltemették ott az egyik fiát, az 1918-ban 16 éves korában tífuszban elhunyt Fodor Pétert. Kerültek a fa alatti földbe különböző kisunokák is. 1948-ban Fodor György mellé temették a családi temetőbe Fodor Fülöpöt, az egyik

lesődi tanyatulajdonos Fodor-leszármazottat. A XXI. század elején a hajdani bükkfa már nem áll, a Fodorok családi temetője azonban létezik. Kissé fátlan környezetben láthatók sírjai. *Vén Fodor György* hajdani keresztfája, amelyet fia, Fodor György faragott, évtizedek alatt elkorhadt, ezért a Fodor család az 1980-as években Csíkszentgyörgyön sírköves mesterrel kő sírjelet készíttetett és felállította azt a Lesődön elsőként letelepült *vén Fodor György* porai fölött.

Fodor István *Őrház patakai* tanyája mögött a hegyoldalon, a kaszáló szélén három egyforma fakereszt sorakozik. Fodor István testvéreit temették oda, akik kiskorukban haltak meg: Fodor Erzsébetet és Fodor Pétert 1935-ben, Fodor Ágnest 1943-ban.

A *Nagy-Lenes patakától* nyugtra, a csinódi köztemetővel szemben a kopár, gyöpes hegyoldalon egy magas léckerítéssel *bekertelt* magányos sír vonja magára a szemlélődő figyelmét. Fakeresztjének felirata szerint Tankó Antal nyugszik a szűk kerítés alatt. A hegy lábánál lakott. Hajdani háza a XXI. század elején romokban áll. A csíkszentgyörgyi plébánia halotti anyakönyve szerint 1949-ben halt meg 64 éves korában.²¹⁵ Március 9-én temették. A népi emlékezet szerint hatalmas hó volt a temetése napján. Lesődről csak üggyel-bajjal tudtak eljönni tisztelői a temetésére.

Az egerszéki templom és a mellette elterülő egerszéki köztemető alatti mély völgyben, csángósan szólva: a *Kicsi Lokban*, Tankó Fülöp hajdani házától délre, a hegy lábánál régi sírok együttese vonja magára a figyelmet. A legnagyobb sírjelre, egy kökeresztre Tankó Fülöp (1875–1947) és felesége Albert Anna (1877–1952) adatait vésték. Ők voltak a *Kicsi Lokban* hajdan létezett tanya alapítói. Haláluk után bizonyára fakereszt állt a sírjukon, de azt kikezdte az idő. A kökeresztet fiuk, Tankó András állíttatta 1976-ban. A temető a családi hagyomány szerint már 1916–18 táján létrejött. Tankó Fülöp egyik fiát, Jakabot temették itt el először, akit első világháborús akna ölt meg. Ide kerültek Tankó Fülöp famíliájának gyermek halottai és némely idegenek is. Tankó Fülöp ugyanis megengedte rokonainak és a környék földnélküli lakosainak, hogy a „Fülöpök” temetőjébe temetkezzenek. Ezért kapott itt nyugvóhelyet Tankó Fülöp *Egerszék bütejiben* lakó testvére, Tankó Péter. Életükben állítólag különösebben nem kedvelték egymást, de haláluk után békében nyugszanak egymás mellett. Ide temették az 1931-ben, korán, gyógyíthatatlan betegségben elhunyt, gyergyai származású közbirtokossági erdészt, Bács Áront, valamint a *Baglyod tövén* létezett fűrészgyár egyik idegen dolgozóját. Az 1918-as születésű Tankó Jakab Fülöpé visszaemlékezése szerint legalább 18 ember nyugvóhelye a *Kicsi Lok*beli családi temető.

²¹⁵ CSISZEGYŐPI. Halottak anyakönyve, 1926–1956.

Az *Egerszék pataka* völgyében, az iskola közelében, Tankó János Vajda házának kertjében, a pince fölött, a hegyoldalban messziről látszik egy vas sírkereszt. Ott temették el a gazda apját, Tankó Imre Vajdát, akit az orosz katonák 1944. augusztus 30-án a saját udvarán agyonlöttek. Felesége 5 kiskorú gyermekkel maradt özvegyen. Közülük kettő a következő években gyermekhalottként apja mellé került.

Gyürkében Gerczuj Imréné Tankó Terézia Tulit és Tankó Imre Tulit háza között a XXI. század elején is látható a gyürkei Tankó Tulit nemzetség temetkezőhelye.

Köztemetők

A csinódi és az egerszéki köztemetőt a csíkszentgyörgyi *néptanács* jelölte ki 1956-ban. Területük valaha közbirtokossági tulajdon volt, majd a közbirtokosságok fölszámolása után *néptanácsi* kezelésbe került. A XXI. század elején mindkét temető az egyházé. A sírhelyekért nem kell fizetni.

A népi emlékezet számon tartja, hogy az új csinódi köztemetőben 1956-ban, József napján Tankó Lukács András temették el először. A csíkszentgyörgyi plébánia halotti anyakönyve szerint valóban volt temetés Csinódon 1956. március 19-én. Tankó András 45 éves csángótelepi lakost kísérték utolsó útjára.²¹⁶ Az egerszéki köztemetőben, a megkérdezett emlékezők szerint egy Teréz nevű idős asszonyt temettek el először. A csíkszentgyörgyi plébánia halotti anyakönyve szerint Egerszéken 1956. március 21-én temettek el egy 93 éves Tankó Terézia nevű *csángótelepi* asszonyt, Tankó György özvegyét.²¹⁷ Valószínűleg a Tankó Vajda nemzetség egyik ágának ősanypjáról szól az anyakönyvi bejegyzés és a népi emlékezet.

A csinódi temető jellegzetes építménye volt a fentebb már bemutatott *fedés* és az 1956-tól 1996-ig létezett harangláb. Az egerszéki temetőben nem épült sem harangláb, sem misézőszín, mert a temető a templom mellett fekszik.

A csinódi és az egerszéki temető kerítésének karbantartási rendje a tanyai önszerveződés magas szintjét mutatja. Vetekszik ez a rend a székely történelmi falvak templomkert és temetőkert karbantartó tevékenységének legendásan aprólékos és körültekintő szervezettségével. Csinódon és Egerszéken egyaránt 5 méteres szakasz jut egy-egy családra a temető kerítéséből. Ezt az öt méteres szakaszt a családnak felügyelni és ha szükséges, javítani

²¹⁶ CSISZEGYŐPI. Halottak anyakönyve, 1926–1956. 10. sz. – Az anyakönyvező pap sajnos nem tett említést arról, hogy egy új temető első halottjáról volt szó. Ez kiváló jele a história iránti érzéketlenségének.

²¹⁷ CSISZEGYŐPI. Halottak anyakönyve, 1926–1956. 11. sz.

kell. A néhányévenként szervezett „temetőkert”-javítási közmunkák idején minden család a maga kerítésszakaszával foglalkozik.

A csobányosi köztemető egy katonatemető kibővítésével, valószínűleg az 1960-as években vált köztemetővé. Kerítését a csobányosi lakosok közmunkával javítják. Haranglábja 1969 óta áll.

Templomok építése, fenntartása

Gáncsoskodás és kétpólusú fejlődés

Az Úz-völgyi csángóság körében a vallási önszerveződés a XX. század közepén érte el azt a szintet, hogy templomépítési törekvésekben nyilvánuljon meg. Az 1950-es évek a legtöbb szocialista országban, így Romániában sem kedvezett a templomépítési tervek megvalósításának. A kommunista diktatúra nem tűrte az egyház befolyásának terjedését. A hatalmi tényezők a havasi templomépítésben az egyházi befolyás erősödését, az egyházi hatalom növekedését látták. Semmiképpen sem úgy tekintettek a templomépítő tanyalakókra, mint akik a lassan formálódó tanyai közösség önszerveződésének csúcsteljesítményét valósítják meg. Ráadásul a Csíki-havasokban olyan egyház templomainak felépítéséről volt szó, amely a hivatalos ortodox államegyház mellett valamiféle megtűrt, de nem kívánatos egyházként működött a korabeli Romániában. Éppen ezért reménytelen, sőt kockázatos dolog volt templomépítési óhajokkal előállni és az építkezés engedélyeztetéséért bukaresti hivatalokban kilincselni. Más megoldás nem lévén, a havasi templomok akkortájt hatósági engedély és műszaki tervek nélkül, titokban, a tanyai lakosság közmunkájával és közadakozásával épültek. Az új templomok és kápolnák megteremtői mintegy kész helyzet elé állították a hatóságokat, akik nem tudván mást cselekedni, nagy dörge-delmek és fenyegetések közepette kénytelenek voltak tudomásul venni a hegyi tanyák világában feltűnedező új szakrális épületeket.

Ebbe a történelmi helyzetképbe illeszkedik az Úz-völgyi templomépítő törekvések egerszéki sikere és csinódi kudarca.

Az 1950-es években akadtak olyan csinódiak és egerszékiek, akik úgy vélekedtek, hogy a csinódi és az egerszéki tanyák lakóinak közös templomot kellene építeni, mégpedig a két terület találkozásánál, az *Úz vize* és az *Egerszék pataka* összefolyása táján, a két patak által közrefogott *Égettvész* déli lankáján, ahonnan, a terv kitalálójának megfogalmazása szerint minden irányba jól hallatszik a harangszó. Az ötlet mögött sok bölcsesség húzódott meg. A hely kiválónak látszott templomépítésre. A terv megvalósulása esetén bizonyára tanyai centrum jött volna létre az Egerszék szádja tájékán,

amely centrum révén az Úz-völgyi tanyavilág önszerveződése a XXI. század elején egységesebb irányt követne.

Az Úz-völgyi tanyák népe azonban a döntő pillanatban a két pólusú fejlődés irányát választotta. Településterületén két szakrális és két kulturális központot teremtett. Ezek a templommal, temetővel, iskolával meghatározható központok az *egerszéki* és a *csinódi* határrész elkülönülését, külön útját, ha úgy tetszik: külön „településsé” válását segítették elő a XX. század második felében. Magyar közigazgatási hagyományok közepette bizonyára két tanyaközség keletkezett volna az Úz-völgyi tájon, Romániában azonban a tanyafejlődésnek erre a szakaszára Csinód és Egerszék esetében nem kerülhetett sor, mert a román közigazgatás jóval nagyobb és népesebb területeket tekint községnek. A történelmi falvakból is általában több alkot egy politikai községet.

1956-ban, amikor a csíkszentgyörgyi néptanács kijelölte a csinódi és az egerszéki temető helyét, Csinódon is és Egerszéken is felerősödtek azok a törekvések, hogy a temetőnek átadott terület szélén templom épüljön. A megvalósítás terén az egerszékiek voltak ügyesebbek, gyorsabbak, hatékonyabbak. Ebben valószínűleg több tényező is közrejátszott: például az a tény, hogy az egerszéki templom számára kigondolt hely távolabb esett az Úz-völgyi „főúttól”, mint a csinódi templom elképzelt helye. Következésképp az egerszéki építkezés kevésbé került az állami hatóságok és a pártfunkcionáriusok szeme elé, mint a csinódi. Másrészt az egerszéki templom építésének lelkes szervezője, Tankó Jakab Fülöpé, aki egyébként sokat tett azért, hogy öregapja, Tankó Fülöp tanyája közelébe kerüljön az egerszéki szakrális központ, akkortájt már az Úz-völgyi egész *Csángótelep* képviselőjeként tagja volt a csíkszentgyörgyi tanácsnak. Valószínűleg jobban szót értett a templomépítést *erőst* ellenző hatóságokkal, mint az imádságos életű csinódi Fikó Béla, a csinódi templom szorgalmazója.

Egerszék temploma

Az egerszéki templom építése idején György Lajos volt a csíkszentgyörgyi tanácselnök. Állítólag azt mondta Tankó Jakabnak: *Templom helyett építsenek kis imaházat, ami nem templom formájú. Mi nem tudunk az építkezésről. Segítséget sem adunk hozzá.* Márton Áron püspök is azt javasolta nagy diplomatikusan a csíkszeredai plébánosnak, hogy a „csángótelepiek” papi lakásnak nevezett épületet építsenek két szobával és kiszerezhető válaszfallal. Az egerszékiek azonban nem adták alább templomnál, még ha a hivatalos egyház egyidőben kápolnának titulálta is szakrális építményüket. Viszonylag nagy templomot építettek, sekrestyével, toronnyal, padsorokkal,

karzattal. Mindezt mérnöki tervrajzok nélkül, csángó találékonysággal, kiváló építőtudással, nagy anyagi áldozatokkal és sok közmunkával teremtették meg.

Az egerszéki tanyák népe ugyanúgy építette templomát, mint lakóházát és csűrét: falát farönkökből rakta, tetejét faszindellyel fedte. A szükséges fa beszerzése a fában bővelkedő vidéken nem ment simán. Az állami erdőgazdaság ideológiai megfontolásokból elzárkózott a legfontosabb építőanyag biztosításától. Ezért az egerszéki tanyák lakói maguk adták össze a falazathoz és a gerendához, tetőszerkezethez szükséges *bránákat*. Egy-egy családra 5–6 szál fa jutott. Emellett a családok rengeteg szekeres és gyalogos közmunkával, valamint erejükhez mérten pénzzel is támogatták a nagy vállalkozást. Az idős egerszékiek szerint a csinódinak számító tanyák lakói nem járultak hozzá sem fával, sem pénzzel, sem munkával az egerszéki templom építéséhez.

A templom létrehozása több évig tartott. Az építőanyag egy részét már 1956-ban gyűjtötték. Az építési munkák legjelentősebb része 1957-re esett. 1958-ban inkább a belső építés és a berendezés folyt. A felszentelés 1959-re maradt.

Az építkezés „mesterei” a Farkasok közül kerültek ki. Farkas György és Farkas Péter Ferenc egerszéki lakosok kiválóan értettek az ács-, az asztalos- és a kőmunkákhoz. Ezért ők vezették az építési munkálatokat. Abban az időben Tankó Árpádnak volt *cirkulája*. Sokat segített a fák fűrészelésével. A templom padjait Farkas György készítette. Az ajtókat, ablakokat Farkas Péter Ferenc csinálta.

1958. február 12-én Mihály Imre csíkszentgyörgyi plébános az egerszéki hívek nevében levélbeli kéréssel fordult a gyimesfelsőlaki (és valószínűleg a gyimesközéplaki és a gyimesbükki!) plébániához: „Az itteni csángótelepi hívek, akik mind a Gyimesekből származtak, építettek egy kápolnát, most szeretnének egy harangot is szerezni. Ennek beszerzésére kérnek önkéntes adományokat a régi hazájukból, hol rokonaik élnek”.²¹⁸ Korábban, ha egy havasi tanyás terület templomot épített, vagy ha harangot akart venni, legtöbbször püspökéhez fordult. Az 1950-es években azonban a gyulafehérvári püspök anyagi helyzete fölöslegessé tette, hogy tőle kérjenek segítséget a templomépítők. A fentebb idézett levél az Úz-völgyi csángók gyimesi kötődésének gyönyörűsége dokumentuma. Az egerszékiek hová is fordulhattak volna, mint „régiz hazájukhoz”?!

Egyébként a harangot, miként fentebb már volt róla szó, a Farkasok adományozták az új templomnak, leakasztva azt vén Farkas János hajdani

²¹⁸ GYIFELOPI. Plébániai iratok, 1958. – A gyűjtés 400 lejes eredményéről: CSISZEGYÖPI. Hist. Domus. 3. p. – Márton Áron püspök fentebb említett építési javaslata: CSISZEGYÖPI. Pléb. ir. 1957.

haranglábjáról. A Gyimesekben összegyűjtött pénzen, bizonyára akadt más vennivaló is a templom berendezése során.

Az új havasi templomot 1959. szeptember 8-án, Kisboldogasszony ünnepén, Egerszék búcsúnapján György Gábor főesperes benedikálta. Szeptember 1-jén Márton Áron erdélyi püspök a csíkszentgyörgyi plébánoshoz írt levelében engedélyezte az egerszéki „kápolna” megáldását. Augusztus 6-án György Gábor, a benedikáló főesperes egy levelezőlapon adott tanácsokat Mihály Imre csíkszentgyörgyi plébánosnak arra, hogy miként szervezze meg és, hogy tegye emlékezetessé a havasi templom felavatásának szertartását. Többek között javasolta, hogy minden havasi lakos gyónjon meg a nagy nap alkalmával.²¹⁹

1940 táján született férfiak és nők, akik legényként, nagylányként, fiatalasszonyként vettek részt 1959. szeptember 8-án az egerszéki templom fölavatásán, egybehangzóan úgy emlékeznek, hogy városi boltokban vásárolt polgári ruhában álltak a templom-benedikálási ünnepségen. Viszont szüleik és a tőlük idősebbek még *csángós ruhát* húztak a nagy esemény alkalmával.

Az egerszéki templom liturgikus tárgyainak és eszközeinek többségét más templomok adományozták. 1956-ban, amikor még Csinódon is szervezték a templomépítést, Fikó Béla a csíkszentgyörgyi Mihály Imre plébános közvetítése révén Csíkszeredában szerzett egy használaton kívüli oltárt a leendő csinódi templom számára. 1956. március 28-án átvételi elismervény készült Csíkszeredán az esperes által a „csíkszentgyörgyi csángótelepnek” adományozott templomi tárgyakról. Ezek között volt többek között egy „fehérre festett fenyőfa oltár dobogóval és oltárkövel”, amely valaha a csíkszeredai kórházban állt; két nikkelezett gyertyatartó és egy fehérre festett oltárkép keret. Fikó Béla valószínűleg ebbe a keretbe festette a fentebb már említett szentháromság-képet. 2001-ben rögzített emlékezés szerint a templomi felszerelési tárgyakat lesődi Fodor György szekerével szállították Csíksomlyóról Csinódra, Fikó Béla házához. 1959 decemberében Mihály Imre csíkszentgyörgyi plébános levélben kért engedélyt püspökétől arra, hogy a kézdivásárhelyi minorita rendház fölöslegessé vált oltárát a csíkszentgyörgyi „csángótelepre” szállíttathassa. 1959 után, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy Csinódon nem épül meg a tervezett templom, egy oltárt a csinódiak az egerszéki templomban helyeztek el. Oldaloltár gyanánt használták.²²⁰

1968-ban, tíz évvel az egerszéki templom felépülte után, leltár készült a csíkszentgyörgyi plébánia templomairól, kápolnáiról. Ebben a leltárban Egerszék címszó alatt a következő adatokat rögzítették:

²¹⁹ CSISZEGYŐPI. Plébániai iratok. 1959 és Hist. Domus. 8. p.

²²⁰ CSISZEGYŐPI. Plébániai iratok. 1956. – GYÉL. PHI. 3056/1959.

A templom oltára 6 db fa gyertyatartóval, egy kis réz feszülettel, egy kis gipsz Mária-szoborral. 1920-ban készült fából. Hossza: 2,75 méter, magassága 0,80 méter.

A szentháromság-oldaloltár 1925-ben készült fából. A szentháromság-kép 50x60 cm-es. Ehhez a képhez és ehhez az oldaloltárhoz a csinódiak tartanak jogot.

Szent Antal szobra 1925-ben gipszből készült.

Keresztelő kút 1950-ben fából készült. 1 méter magas.

Harmónium. Budapesten készült.

Két harang, 25 kilogrammosak, bronzból. Egyik Egerszéken a toronyban, a másik Csinódon haranglábon.²²¹

Újabb 10 év elmúltával ismét leltár készült a csíkszentgyörgyi plébánia templomairól. Ebben az egerszéki (csángótelepi) templom az alábbi tárgyakkal szerepelt:

Egy kis oltár fából, 6 db fa gyertyatartóval, egy kis fakeresztel (corpusa vasból) és egy kis gipsz Mária-szoborral.

Egy kis mellékoltár fából. Oltárképe: a szentháromságról, olajfestmény vásznon. Két kis pléh gyertyatartóval és egy kis kereszttel. Ez az oltárka a csinódi rész tulajdona.

Kisebb szentképek 4 db, gyári nyomásos papírra, farámában.

Miséző kehely rézből. Készült 1844-ben. A kupája díszítményekkel.

Paténa rézből.

Szent Antal szobor gipszből egy kis emelvényen.

Keresztelő kút fából. Készült 1950-ben.

Harmónium. 11 regiszterrel. A karzaton, előtte kis paddal.²²²

A leltárakban emlegetett főoltár a XXI. század elején már nem áll az apszisban. Három szék található a helyén. A liturgikus reform lassú végrehajtása során kikerült a sekrestyébe. A hajdani „csinódi oltár” szentháromság-képét helyezték fölé. Az ún. csinódi oldaloltár végképp eltűnt a templomból. Csinódra sem került vissza, amikor az 1990-es évek közepén fölszerelték a csinódi templomot. Talán van némi igazság azokban a csinódi vádaskodásokban, amelyek a „csinódi oltár” lassú elenyészéséről szólnak.

Tankó Árpád egerszéki megyebíró 1967 és 1990 között számadáskönyvet vezetett az egerszéki egyházszervezet bevételeiről és kiadásairól.²²³ A számadáskönyv néhány kiadási bejegyzéséből rekonstruálható, hogy melyik évben, milyen karbantartási, átalakítási munkák folytak az egerszéki templomban, illetve mikor milyen külső változásokat élt meg a templom épülete.

²²¹ CSISZEGYÖPI. 1968. évi leltár.

²²² CSISZEMÁPI. Plébániai iratok. 1979.

²²³ TÁMSZ – Tankó József vajda megőrzésében.

Az első nagy felújításra 1971-ben került sor. Bádogozták a deszkával burkolt torony tetejét. Külső és belső javításokat, festést végeztek.

1974-ben festették a torony deszkaburkolatát. 1977-ben kályhát vettek a templom melegítésére.

1982-ben 130 db *palacserepet*, 1983-ban 70 db *palacserepet* vásároltak. Mindebből gyanítható, hogy 1982–1983-ban cserélték ki a templom zsindegyfedelét hullámpalára. Ezzel fizikai értelemben használtak, de esztétikai értelemben sokat ártottak a szép természeti környezetbe illeszkedő templomnak. A hullámpala gazdasági épületekre: raktárakra, istállókra, ólakra való tetőfedő anyag. Már a lakóházak képét is rontja. Mindenképpen méltatlan egy templomhoz. Sajnos, még a XXI. század elején is hullámpala szürkül az egerszéki templom tetején. Remélhetőleg nem örök időkig!

1985-ben oltár vételt, oltár fuvarozást, oltár csinálást jeleznek a számadáskönyvi bejegyzések. Valószínűleg ekkor készült el, nagy késéssel, a szembeoltár. Felállításkor bizonyára átalakították az egész apszist.

Az 1990-ben lezárult számadáskönyvben már nem eshetett róla szó, de 1992-ben a bérmálás előtt alapos renoválásban részesítették templomukat az egerszékiek. Temetőjüket is új kerítéssel vették körül.

2003-ban magam is tanúja voltam az egerszéki templom teljes felújításának. Kívül-belül festették a falakat, mázolták a nyílászárókat, a karzat fakorlátját, a padokat. Festés előtt a padokat kihordták a templom mellé a szabadba, és ott végezték mázolásukat. A szakipari munkákat csíkszentgyörgyi munkások végezték Nyíró András építőmester irányításával. Rengeteg közmunkát végeztek az egerszéki lakosok. Például a padokra és a karzatrácsra jobbra egerszéki fehérnépek kenték a festéket.

A templom négy évtizedes történetét végig jellemezte, hogy a karbantartási, felújítási munkálatait mindig az egerszéki tanyai lakosság közmunkája és anyagi áldozatvállalása tette lehetővé.

2003-ban az egerszéki templom nagy felújítása alkalmával a következő egerszéki családfők támogatták pénzzel a renoválás megvalósítását: 1 000 000 lejt adott: Tankó J. József, Csilip József, Koncsag Gergely, Tankó A. András, Tankó Zoltán, Póra Péter, Póra J. János, Tankó Elemér, Tankó J. Imre, Tankó B. József, Bilibók József idős, Bilibók József ifjú, Koncsag László, Tankó Imre Vajda, Tankó Emil, Tankó Róbert, Fodor Imre, Fodor Ernő. 800 000 lejt adott: Csilip Fülöp, Farkas Péter, Farkas Antal, Farkas Gyula, Tankó Károly, Tankó J. János. 500 000 lejt adott: Tankó Bokor Vincéné, Tankó Miklósné, Tankó Jánosné id. Ehhez az összeghez jött még 1 600 000 lej perselypénz, amelyet Póra J. János adott át az építkezés céljaira. Tankó B. József 4 500 000 lejért csillárt vásárolt a templom számára. Így a pénzbeli támogatás 25 900 000 lejt tett ki.

A 2003. évi templomfelújítást az alábbi családfők támogatták munkájukkal: (zárójelben a ledolgozott napok száma!) Csilip József (3), Tankó Antal (7), Koncsag László (4), Koncsag Gábor (5), Póra Levente (4), Bilibók Gábor (2), Fodor Ernő (2), Póra Péter (8), Póra A. János (2), Póra J. János (10), Bilibók József (2), Tankó A. András (10), Tankó Bokor Vincéné (2), Tankó Tibor (4), Tankó B. József (4), Farkas Gyula (2), Farkas Péter (2), Tankó Elemér (2), Póra V. János (1), Tankó Magdolna (1), Póra Árpád (5).²²⁴

Csinód temploma

1956 után a csinódiak is egyre többet foglalkoztak a templomépítés gondolatával. Lassan kialakult az az elképzelés, hogy a templomot a *Nagy-Lenes pataka* közelében, a köztemetőnek kijelölt terület alsó részén építik föl. 1959-ben, amikor már állt az egerszéki templom, lerakták a csinódi templom alapjait is a szép fekvésű *marton*. Az alap építéséhez való követ közmunkával bányászták és szekerekkel hordták a helyszínre. Az alaprakást ugyancsak közmunkával végezték a csinódi férfiak.

A tervezett csinódi templom kő alapjai a XXI. század elején is látszanak a temető déli szélén, mivel végképp alapok maradtak. Épület nem épült rájuk. A csinódiak, úgy látszik, addig készülődtek az építkezésre, hogy a hatóságok felfigyeltek a dologra. Fenyegető üzenetekkel sikerült eltántorítani Csinód népét a nagy terv megvalósításától. Állítólag Mihály Imre csíkszentgyörgyi plébános közölte Fikó Bélával, a munkálatok főszervezőjével, hogy a hatóságok nem engedik az építkezést. Ha Csinód népe mégis felépíti a templomot, a hatalom képviselői lebontatják azt. A csinódiak hittek az ijesztgetésnek, és meghátráltak. Hosszú időre lemondtak a templomépítésről.

A csinódi templom felépítésének ügye a rendszerváltás után, az 1990-es évek közepén került újra elő, és nagy viharokat kavart. Megosztotta Csinód népességét. Egyesek mellett kardoskodtak, hogy az 1959-ben lerakott alapokon, a hegyoldalban kell templomot építeni. Mások az egyszerűbb utat választották. Azt hangoztatták, hogy a „főút” és az iskola szomszédságában nemrégén fölépült kereskedelmi célú faépületet alakítsák át templommá. Mivel Kiss András csíkszentgyörgyi plébános a második változat mellé állt, az épület-átalakítás hívei győztek. A *csinódiak bodegából csináltak templomot* – hangoztatják váltig a vesztes gondolat hívei. Van némi igazuk. Olcsóbb lett ugyan a templomteremtés, de egy fölöttébb jellegtelen

²²⁴ A pénzzel és munkával támogatók listája Tankó József Jánosé megőrzésében. A nevekbe helyezett betűk hivatalos összeírások ezredforduló táján divatos megkülönböztetési módszerét tükrözik.

templomot sikerült létrehozniuk. Ha a temető alján, a régi alapokon építkeztek volna, templomuk festői szépségű környezetben állna. A középkori erdélyi templomok mintájára, hegyoldalban magasodva uralkodna a tájon és a településen. A megszületett templom, annak ellenére, hogy deszkatornyot is állítottak rá, elvész a természetes sűrűsödésű házak és csűrök kavalkádjában. Megjelenésében szegényes. Az erdélyi havasi templomok második vonulatához sorolható. Ez azt jelenti, hogy bár messze elmarad a székelyvassági vagy akár az egerszéki templom színvonalától, vannak nála szegényesebb és kezdetlegesebbek tanyai kultuszhelyek is.

A csinódi templom építéséhez, átalakításához Csinód lakossága adta össze a pénzt. A szükséges fuvarokat, kétkezi közmunkákat is a csinódiak biztosították.

Pálfi János csíkszentgyörgyi plébános 1997. május 2-án levélben jelentette Gyulafehérvárra a Főegyházmegyei Hatóságnak, hogy a csinódi templom 1994-ben kezdődött építési munkálatai befejeződtek. Kérte, hogy június 6-án, a bérmálás alkalmával, a bérmálást végző főpap áldja meg az új templomot a szentháromság dicsőítésére. Május 7-én Tamás József segédpüspök levélben engedélyezte, majd 1997. június 6-án, Jézus Szíve ünnepén Csinódon el is végezte a templomocska benedikálását.²²⁵

Egyházi, hitéleti szerveződések

Misealkalmak, a misék időpontja, rendje

Csinód és Egerszék tanyavilága a XX. században a csíkszentgyörgyi plébánia területének részét képezte. Ebből következik, hogy a havasi lakosság lelki gondozása a mindenkori csíkszentgyörgyi plébános és káplánjainak feladatai közé tartozott. Kivételt jelent az 1960-as évek első felének három esztendeje, amikor személyi okokból átmenetileg a csíkszentmártoni plébánia volt kénytelen gondoskodni az egerszékiek és a csinódiak egyházi jellegű gondozásáról. A változásról 1961. szeptember 25-én levélben értesítette a csíkszentmártoni plébánost Márton Áron gyulafehérvári püspök. *„A csíkszentgyörgyi segédlelkészt kénytelen voltam Gyimesközéplokra küldeni kiségetésre. Mivel a csíkszentgyörgyi plébános a lelkipásztori igényeket egyedül nem képes ellátni, hogy őt tehermentesítsem és az amúgy is több helyen végzendő beállított istentiszteleteket meg tudja tartani, a Csíkszentgyörgyhöz tartozó Csángótelep adminisztrálását ideiglenesen a csíkszentmártoni plébániára bízom, megadva Tisztelendőségnek a teljes*

²²⁵ GYÉL. 695/1997.

*joghatóságot, beleértve a házasságkötéseknél való aszisztálás jogát is. Az anyakönyvelendő ügyek anyakönyvelését Csíkszentgyörgy végzi továbbra is. Tisztelendőséged ezen telepen az istentiszteleteket ugyanazon a napon végezheti, amikor a Szentmártonhoz tartozó úzvölgyi telepet meglátogatja, a Szentmártonban való kiségetésre pedig erre a napra kéri fel a kozmási plébánost”*²²⁶

Idő múltával Csíkszentgyörgy újra kapott káplánt, a csíkszentmártoni lelkész pedig egyre gyakrabban panaszkodott betegségére. Ezért Márton Áron püspök 1964. november 7-én a csíkszentgyörgyi plébánoshoz írt levélben közölte, hogy visszaállítja a korábbi rendet: „*Gáll Gyula csíkszentmártoni lelkészt az adminisztrálás alól felmentem, s a Csángótelepet Csíkszentgyörgy gondozására visszahelyezem. Szíveskedjék a filiát Csíkszentmártontól visszavenni és annak további ellátásáról gondoskodni*”²²⁷

A csíkszentgyörgyi egyházszervezet Csinódot és Egerszéket is érintő történeti kuriózumaként érdemes megemlíteni, hogy 1948 táján, Mihály Imre plébános Csíkszentgyörgyre kerülése idején felmerült a csíkszentgyörgyi plébánia kettéválásának lehetősége. Az elképzelés szerint a létrehozandó új plébánia Felsőszentgyörgyöt és a Csángótelepet foglalta volna magába. A terv megvalósítására nem került sor.²²⁸

Idős egerszékiekkel beszélgetve időnként a kutató efféle megfogalmazást hallhat: Nagy kár, hogy a templom építéskor, vagy valamivel utána, nem építettünk a templom mellé egy kicsi paplakást. Az ilyen megfogalmazások arra utalnak, hogy némely egerszékiek a XX. század utolsó harmadában kimondva vagy kimondatlanul eljutottak az önálló egerszéki lelkészség megvalósításának igényéig.

1959, az egerszéki templom fölszentelése előtt különösebb rendszer nem mutatható ki abban, hogy a csíkszentgyörgyi plébánia papjai mikor, milyen időközönként mentek ki a havasokba házaknál misézni és hitoktatni. A XX. század közepe táján már miséztek a két búcsúnapon: Kisboldogasszony ünnepén és szentháromság vasárnapján. Emellett misét mondtak a legtöbb temetés alkalmával. Előfordult misézés házszentelés után is. Ilyen értelemben Gyürke és Csobányos őrizte meg a XX. század utolsó harmadában az egyház ritka jelenlétének azokat a formáit, amelyek a XX. század első felében Egerszéket és Csinódot is jellemezték. Az egyház havasi aktivitása nagymértékben függött a mindenkori plébános korától, egészségi állapotától, érdeklődésétől, közlekedési lehetőségeitől. A havasi egyházi jelenlét gyakorisága elválaszthatatlanul összefonódott azzal a körülménnyel,

²²⁶ CSISZEMÁPI. Plébániai iratok. 1961. 51. sz. – Gyulafehérvári száma: 1252/1961.

²²⁷ CSISZEMÁPI. Plébániai iratok. 1964. 102. sz. – Gyulafehérvári száma: 1712/1964.

²²⁸ GYÉL. PHI. 2101/1948.

hogy a plébániának volt-e káplánja és a káplán miként viszonyult a havasjárás megpróbáltatásaihoz.

1959 után kialakult az a rend, hogy a csíkszentgyörgyi plébánia valamelyik papja minden hónapban egyszer kiment a havasokba és misézett az egerszéki templomban. Szentháromság vasárnapján a misét Csinódon tartotta, a temetőbeli *fedés* alatt.

1986-ban, amikor Kis András plébános Csíkszentgyörgyre került és felmérte plébániája helyzetét, Csinódról és Egerszékről a következő helyzetképet rögzítette: „*Csinódon és Egerszéken a káplán minden Pünkösöd után egy hétig hitoktat, és szentháromság vasárnap tartjuk meg a gyermekek (4–6) első szent áldozatát. Havonta végzünk szentmisét Egerszéken és a nagy ünnepek első napján. Távol vannak a plébániától, szétszórta élnek. Nehéz őket megközelíteni.*”²²⁹

Tankó Árpád egerszéki megyebíró a fentebb már hivatkozott számadáskönyvében²³⁰ 1967-től az 1980-as évek második feléig dátumszerűen feljegyezte, hogy kasszájába mely napokon folyt be perselypénz. Ezek a dátumok azért fontosak, mert azonosak az egerszéki misézés dátumaival. A perselypénz-bevételek időpontjai alapján megállapítható, hogy például 1968-ban az alábbi napokon volt mise az egerszéki templomban: január 12., február 2., 28., március 24., április 14., május 26., június 23., július 28., augusztus 11., szeptember 8., október 20., november 18., december 25. 1972-ben a következő napokon hallgathattak misét az egerszékiek: január 8., február 6., március 5., április 2., május 7., június 4., július 9., 16., augusztus 6., szeptember 8., október 15., december 3., 25.

A fenti számadáskönyvet lapozgatva megfigyelhető, hogy az 1960-as évek végén és az 1970-es évek első felében a kiadási oldalon a leggyakoribb bejegyzés a *Fuvardíj* nevet viseli. A fuvarok dátumai megegyeznek a bevételi oldalakon feltüntetett perselypénz-bevételi időpontokkal, vagyis az egerszéki misék napjaival. Mindebből világosan kikövetkeztethetjük, amire a népi emlékezet csak nagyon halványan utal, hogy a csíkszentgyörgyi plébániáról kijáró papok szekérfuvarjait az egerszéki templom pénztárjából fizették. A fuvarozásra legtöbbször Berszán Antal, Elek Sándor, Tulit Árpád, András Péter vállalkozott. A fuvarosok között volt *csángós neví*, de talán a *csángós nevíek* is Csíkszentgyörgyön laktak. Így csak egyszer kellett kiszekerezniük a havasba és vissza. Egerszéki lakosként kétszer kellett volna megjárniuk az utat.

1967-től 1972-ig minden év kiadásaiban szerepelt egy 350 lejes összeg „a pap évi ellátása” címen. A népi emlékezés is megerősíti, hogy amikor a pap misézni jött Egerszékre, Tankó Árpádnál ebédelt. Néha ott is aludt.

²²⁹ CSISZEGYÖPI. Hist. Domus. 1986.

²³⁰ TÁMSZ. – Tankó József Vajda megőrzésében.

Ennek a vendéglátásnak az értékét, úgy látszik 350 lejre becsülték. 1973-ban, különös módon, a 350 lejes ellátási díj 300 lejre, 1974-ben 120 lejre apadt, 1975-től pedig nyoma veszett. A magyarázat valószínűleg abban a tényben keresendő, hogy 1973-ban a püspökség egy terepjáró autót utalt ki a csíkszentgyörgyi plébániának.²³¹ A pap ezután valószínűleg a terepjáróval járt és kevesebb időt töltött Egerszéken. Föltehetőleg nem is ebédelt ott. Így okafagyottá vált az ellátási díj. A lelkipásztor motoros közlekedésére utal az a körülmény, hogy 1975 táján a számadáskönyv kiadási oldalain fuvardíj néven szereplő összegeket az Egerszékre utazó papnak fizették ki, valószínűleg benzintérítés címén.

A csinódi templom felszentelése (1997) után alakult ki a misézési rendnek az a gyakorlata, amely a XXI. század elején is tart. Ennek lényege, hogy a csíkszentgyörgyi plébános vagy káplánja minden hónapban misézik egyszer a havasban, de egyik hónapban az egerszéki, másik hónapban a csinódi templomban tartja a misét. Amikor Egerszéken van a mise, a buzgóbb csinódiak is elmennek az egerszéki templomba. Amikor pedig Csinódon történik a misézés, az egerszékiek egy része is útra kel, és felkeresi a csinódi templomot.

Elsőáldozások

Az elsőáldozók felkészítése és az elsőáldozás megszervezése a XX. század közepe előtt az esetlegesség vonásaival rendelkezett. Az egerszéki templom megépülte, a havasi misézések rendszeressé válása után az elsőáldozás is kezdett az esetlegességből kinőni és a rendszeresség felé haladni. Késő tavasszal, nyár elején a mindenkori csíkszentgyörgyi káplánok egy-két hétre kitelepedtek a havasokba, és felkészítették a gyermekeket az elsőáldozásra, amelyet nagy ünnepséggel tartottak meg az egerszéki templomban, majd 1997 után a csinódi templomban is.

Bérmálások

Nagy ünnepre ébredtek 1971. július 18-án a csíkszentgyörgyiek. Tizenöt év után, 1956 óta először tartottak bérmálást a faluban. Délelőtt Márton Áron püspök megbérmálta azokat, akik jelentkeztek a bérmálás szentségének felvételére. Még nagyobb ünnepe volt a következő nap Egerszék lakóinak, mert ott még soha nem volt bérmálás, és 1971. július 19-én délután

²³¹ CSISZEGYÖPI. Hist. Domus. 20. p.

Egerszéken is bérmált a jeles püspök. Érdemes idéznünk az eseményről készített korabeli beszámolót: „... *A Csángótelepi hívek életében első eset volt, hogy a Püspök kiment hozzájuk is, júl. 19-én hétfő délután 5 órakor és megbérmálta a 100 bérmálkozót. A szentmisét az egerszéki kápolnában celebrálta Jakab Antal prelátus úr (az eső miatt). A bérmálást ... Márton Áron ... Püspök Úr végezte kint a szabad ég alatt a kápolna mellett*”.²³²

1985-ben Bálint Alajos segédpüspök 68 főt bérmált meg Egerszéken. 1997. július 6-án Jézus Szíve ünnepén, amikor Tamás József segédpüspök felszentelte a csinódi templomot, megbérmált 20 havasi fiataalt is.

Nagy bérmálási ünnepség zajlott le Egerszéken 1992-ben. Alábbiakban idézem a vele kapcsolatos beszámolót: „1992. máj. 16-án du. 6 órakor Egerszéken bérmált Főtisztelendő Jakubinyi György segédpüspök úr. A bérmálási ünnepre a csinódi és egerszéki hívek az egerszéki kápolnát kívülből felújították, lemeszelték, új tornyot emeltek, és kerítéssel vették körül az egerszéki temetőt. A munkálatok lelkes vezetője Póra János gondnok és Tankó József egyháztanácsos volt. Örömnövény volt a szétszórtságban élő hívek számára a bérmálás. A püspök urat és kíséretét ünnepi vacsorára Tankó József egyháztanácsos hívta meg”.²³³

A hitélet nagy pillanatai, különleges alkalmai

1990 márciusában hat napos misszió volt a csíkszentgyörgyi egyházközség területén. Egerszéken, Csinódon Mátyás Gábor zeteváraíjái plébános tartotta a misszió vallási összejeveveleít, szertartásait, közös imádkozásait. A nagy egyházi rendezvénysorozat Egerszék és Csinód lakosságának óriási többségét megérintette és megszólította.²³⁴

Az egerszéki és a csinódi népi emlékezet a legendák enyhe kódébe burkoltan tart számon bizonyos vallási eseményeket, szertartásokat, amelyek talán az 1960-as években történtek meg. Kétségtelen, hogy annak idején nagy hatással voltak a „hegybéli” tanyai társadalom formálódására, de az idő múlása szinte folklorisztikus elbeszéléseket kerít homályos emléük köré. Így például az idősebb egerszékiek emlegetnek hajdani egerszéki körmeneteket, *kikerüléseket*, amelyek ha valóban megtörténtek, bizonyára azért maradtak meg az emlékezetben, mert efféle körmenetekben, *kikerülésekben* az Úz-völgyi tanyalakóknak kevés részük volt. Az idők homályából éjszakai *kikerülés* képe is felbukkan, sőt egyesek karácsony esti körmenetről is beszélnek. Az emlékezők némelyike egy fiatal káplánt

²³² CSISZEGYŐPI. Hist. Domus. 19. p. 1971.

²³³ CSISZEGYŐPI. Hist. Domus. 1992.

²³⁴ CSISZEGYŐPI. Hist. Domus. 1990.

emleget, aki az 1960-as években sokat törődött az egerszékiekkel és a csinódiakkal. *Regulázta* a havasi embereket – mondják róla évtizedek múlva. A legjobb emlékezetűek szerint Berszán Lajosnak hívták.

Berszán Lajos, akinek pályakezdő csíkszentgyörgyi káplánkodásáról legendákat költöttek az egerszéki csángók, a XXI. század elején a gyimesfelsőloki Árpád-házi Szent Erzsébet Líceum igazgatója. Többször beszélgettem vele egerszéki és csinódi emlékeiről. Elmondta, hogy 1966-ban végezte a gyulafehérvári szemináriumot. 1967-ben Csíkszentgyörgyön volt káplán. Szeretett Egerszékre és Csinódra járni. Húsvét szombatján misét és esti *kikerülést* tartott Egerszéken lobogókkal, énekszóval. Úrnapiján az egerszéki templom körül *úrnapi kikerülésen* vehettek részt az egerszéki és a csinódi hívek. Az egerszéki emlékekben fel-felbukkanó karácsony éjjeli „kikerülés” inkább csak legenda. Egy karácsony esti zajos, vidám szánkós „felvonulást” minősít át a tanyai emlékezet „kikerüléssé”.

Berszán Lajos csíkszentgyörgyi káplán korábban rendszeresen egyházi énekeket tanított legényeknek és leányoknak a csíkszentgyörgyi plébániaház akkortájt hittanteremként használt verandáján. 1967-ben *karácsony szombatján* elhatározták az „énekes” fiatalok, hogy tanító káplánjuk vezetésével szánkókon kilátogatnak Egerszékre és ott énekelnek az éjféli misén. Este indultak négy lovasszánkóra kapaszkodva. Vidáman haladtak a hóval borított havasi erdők között. Amikor *Csinód patakában* elérték az első csángó házat, elkezdtek karácsonyi énekeket énekelni. Sorban bekiabáltak a házakba, hogy mindenki jöjjön a templomhoz, mert éjféli mise lesz. A házak apraja-nagyja csatlakozott a menethez. Az emberek gyalog követték a lassan haladó szánkókat. Egyesek más patakokba is elvitték a hírt, mozgósítva az embereket az éjféli misére.

Néhány egerszéki legény gyorsan kivágott egy fenyőfát és a templomba vitte. A rá való díszek a csíkszentgyörgyiek kosarából kerültek ki.

A csíkszentgyörgyi „énekesek” és az egerszéki lakosok gyönyörű, önfeledt énekszóval ékesítették Berszán Lajos havasi éjféli miséjét.

Mise végén a lelkes káplán megkérte az egerszéki családokat, hogy vigyenek haza egy-egy csíkszentgyörgyi fiataalt. A vendég legények és lányok hamarosan „elkeltek”. Megindultak vendéglátóikkal a sötéten hallgató havasi tanyák felé, hogy a táj népének szokása szerint éjféli mise után evéssel-ivással üljék meg *Mária radináját*.

Másnap, december 25-én délelőtt Berszán Lajos újra misézett az egerszéki templomban, ahol megjelentek a csíkszentgyörgyi vendégek a vendéglátó családokkal. Mise után a csíkszentgyörgyi fiatalok szánkóikra ültek és hazaszánkóztak falujukba. Útközben egyszer megálltak a hóval borított erdők között és hatalmas hócsatát vívtak egymással.

Egyházi képviselet, egyháztanács, megyebíró

Sajnos, szinte természetes, de azért mégis szükséges megemlíteni, hogy a csíkszentgyörgyi egyháztanács és iskolaszék 1869 és 1927 közötti jegyzőkönyveinek kötetében, beleértve az utolsó oldalakat is, nem esik szó a havasok tanyáinak lakóiról, különösen nem azok egyházi képviseléről. Az egyháztanács jegyzőkönyvek következő kötete 1948-tól maradt fenn, de gyakorlatilag 1965-től tartalmaz jegyzőkönyvszerű bejegyzéseket.²³⁵ Ebben a jegyzőkönyvkötetben 1965-ben és 1968-ban emlegették a *Csángótelep* képviselőit. 1968 után az 1990-es évek végéig szó sem esett róluk. Ehhez bizonyára hozzájárult az a tény, hogy 1974-től fiókegyháztanács alakult Egerszéken. El is kezdték vezetni a „Jegyzőkönyvek a Csíkszentgyörgyhöz tartozó Egerszék-Csinód filiában” című füzetet, de az első és egyben utolsó rendes jegyzőkönyvet 1974. június 9-én írták bele. Néhány szülő lapot hevenyészve belehelyeztek, de a címnek megfelelő módon a füzet nem töltötte be hivatását.²³⁶

1965-ben és 1968-ban Egerszékot, valamint Csinódot Tankó Árpád és Fikó Béla képviselte a csíkszentgyörgyi egyháztanácsban. Az egyháztanács üléseken azonban ritkán jelentek meg.

Annak idején úgy gondolták, hogy ha Tankó Árpád és Fikó Béla tagja lesz a csíkszentgyörgyi „nagy” egyháztanácsnak, megoldódik a hegybéli csángók egyházközségi képviselétének ügye. 1968-ból fennmaradtak a csíkszentgyörgyi egyháztanács választásával kapcsolatos jegyzőkönyvek. Tanulmányozásukkal képet alkothatunk arról, hogy a csinódiak és az egerszékiek, illetve képviselőik milyen egyházszervezési struktúra részét alkották.

1968. március 24-én Csíkszentgyörgyön a templom kerítésében nagymise után „egyházközségi közgyűlést” tartottak, amelyen részt vett az egyházközség jelen lévő tagsága, elsősorban a férfiak. Megfogalmazták a képviseléválasztás alapelveit és tízesenként jelölőbizottságokat állítottak föl. Megállapodtak abban, hogy az egyháztanácsnak 28 tagja lesz. A tízesek népességszámuk arányában küldenek egyháztanácsai képviselőket, mégpedig a következő módon: „Szentgyörgy részéről” 14 képviselő lesz. Közülük Jenőfalva 5, Körösméntizes 3, Háromtizes 6 tagot delegál. „Bánkfalva részéről” 10 tag kerül a tanácsba. Közülük Altizes 3, Martonos 2, Itkétfalva 3, Simószeg 2 képviselőt küld. Kotormányra 2 tag, Csángótelepre ugyancsak 2 tag jut a 28-ból.

²³⁵ CSISZEGYŐPI. Egyháztanácsai és iskolaszéki jkv. (1869–1927), Egyháztanácsai jkv. (1948–)

²³⁶ CSISZEGYŐPI. Jegyzőkönyvek a Csíkszentgyörgyhöz tartozó Egerszék-Csinód filiákban c. füzet néhány betétlappal.

A közgyűlésen a résztvevők javaslatot tettek a *gondnok* személyére. Jellemző, hogy a jegyzőkönyv készítője a hivatalos *gondnok* kifejezés után zárójelben szerepeltette a nép körében használt, régi *megyebíró* kifejezést is. Az elnöklő plébános emlékeztette a közgyűlés tagjait arra a nagymúltú hagyományra, hogy a gondnokot vagy főmegyebírót a két falu: Szentgyörgy és Bánkfalva három évenként felváltva választja a saját egyházközségi tagjai sorából. Mivel az előző főmegyebíró szentgyörgyi volt, most a bánkfalviak jelölhetnek. A bánkfalviak jelöltek is a Martonos tízesből való idős Péter Gábor személyében. „Algondnoknak” a szentgyörgyiek György Andrást javasolták.

A megyebíró-választásnak ez a módja a terminológiai és némi logikabéli különbség ellenére megfelelt a korábbinak. A XVIII–XIX. században inkább úgy fogalmaztak, hogy Szentgyörgy és Bánkfalva két *megyebíró*t választott, amelyek közül az egyik háromévi váltással viselte a *főmegyebíró* címet. 1968-ban ezzel szemben azt mondták, Bánkfalva választ gondnokot, vagyis megyebírót, Szentgyörgy pedig algondnokot, vagyis almegyebírót. Három év múlva a szerepek fölcserélődnek. Az eredmény nagyjából ugyanaz lett, mint évszázadokkal korábban.

1968. március 31-én megtörtént a választás. A képviselők névsorát és a megyebíró nevét a csíkszentgyörgyi plébános fölterjesztette Gyulafehérvárra, ahol a püspök jóváhagyta. 1968. május 26-án a 28 új képviselő meggyónt, majd esküt tett a csíkszentgyörgyi templomban. Mise után a képviselőtestület, tagjai között az egerszéki Tankó Árpáddal és a csinódi Fikó Bélával, megtartotta első ülését.²³⁷

1974-ben némiképp megváltozott a fent bemutatott struktúra. Bár a *fiókegyházközség* vagy a *leányegyházközség* fogalmát nem írták le az illetékesek, az Úz-völgyi csángók közössége *fiókegyházközséggé* alakult. Ez az esemény nagyon fontos állomásnak számít a tanyai lakosság vallási önszerveződésének történetében.

1974. június 9-én szentháromság vasárnapján egyházközségi közgyűlést tartottak Egerszéken a templom kertjében. A korabeli megfogalmazás szerint: „*Búcsú lévén, jelen ... voltak ... a hívek nagy százalékban*”. A plébános kifejtette az egybegyűlteknek, hogy a plébániától való nagy távolság és a „telep szétszórtsága” miatt jó lenne, ha a „patakok” „egyházi felelőst” vagyis egyháztanácsost jelölnének. A hívek helyeselték az indítványt. A következő személyeket jelölték egyháztanácsosnak: Egerszék részéről: Tankó Árpádot, Farkas Andrást, Bilibók Gyulát, Tankó István Péterét. Csinód részéről: Baczoni Jakabot, Gábor Pétert, Karácsony Gyulát, Csillag Árpádot, Tankó Gyulát. Megállapodtak abban, hogy a közös

²³⁷ CSISZEGYŐPI. Egyháztanácsi jkv. (1948–), 1968. 12. p.

megyebíró az egyháztanács választja meg. A névsort a plébános felterjesztette Gyulafehérvárra, a püspökségre. A megyebírói feladatokat a következő években Tankó Árpád látta el.²³⁸

1974 után 17 évig nem újították meg az Egerszék-csinódi egyháztanácsot. 1991. március 3-án Egerszéken a mise után a csíkszentgyörgyi plébános 103 felnőtt egerszéki és csinódi lakos jelenlétében felvetette az új egyháztanács megválasztásának szükségességét. A jelenlevők javasoltak a tanácsba megfelelő tagokat. A plébános a névsort felterjesztette Gyulafehérvárra, ahol Bálint Alajos püspök 1991. április 5-én hozzájárult ahhoz, hogy a következő személyek alkossák Csíkszentgyörgy havasi fiókegyházközségének tanácsát: Egerszék részéről: Póra János Istváné, Póra Péter, Koncsag Gergely, Tankó Gábor, Tankó József Jánosé. Csinód részéről: Tankó Gyula Mártoné, Csillag Árpád, Rusz Illés, Fodor Fülöp Károlyé, Ambrus Gyula. A megyebírói feladatok ellátására Póra János Istváné kapott megbízást.²³⁹

Póra János Istváné megyebíró tájékoztatása szerint Egerszék és Csinód közös egyháztanácsának 2003-ban kilenc tagja volt: Egerszék részéről: Póra János Istváné, Tankó József Jánosé, Tankó Gábor, Koncsag Gábor, Póra Péter. Csinód részéről: Ambrus Gyula, Fodor Fülöp, Rusz Illés harangozó, Tankó Gyula Mártoné. A kilenc tagú egyháztanács a havonta tartott miséken találkozik. Olyankor mise előtt vagy mise után a templom előtt álldogálva beszélnek meg a tennivalókat. Döntéseikről természetesen jegyzőkönyvet nem vezetnek.

Az 1974. évi változás, az Egerszék-csinódi egyháztanács megalakulása talán összefüggött azokkal a villongásokkal, amelyeket 1973–1974 fordulóján néhány csinódi lakos gerjesztett. A csíkszentgyörgyi plébános bizonyára a havasi egyháztanács megalakításával próbálta leszerelni a Csinód és Egerszék népének egyházi ügyekben megnyilvánuló feszültségét, nézeteltérését.

1974. január 17-én a csinódi lakosok levelet írtak lelkipásztoruknak, a csíkszentgyörgyi plébánosnak. A csángó íráskészséggel megfogalmazott levelet 55 csinódi családfeje írta alá. Sérelmük elején kifejtették, hogy havi misézést szeretnének Csinódon. *„Egerszék településtől függetlenek akarunk lenni”* – írták. Szerintük *„Tankó Árpádot Egerszék település választotta meg megyebírónak, nem pedig Csinód lakossága”*. Sérelmeiket, panaszait a következőképpen foglalhatjuk össze:

– „A házszenelést olyan személyek irányították”, akiket a csinódiak ezzel nem bíztak meg, így: Tankó Árpád, Karácsony Gyula.

²³⁸ CSISZEGYŐPI. Jegyzőkönyvek ... Egerszék-Csinód ffilában... 1974.

²³⁹ CSISZEGYŐPI. Betétlap a Jegyzőkönyvek ... Egerszék-Csinód ffilában c. füzetben. 1991. – GYÉL. PHI. 768/1991.

Csík-szentgyörgy
Plébánosa.

Kérés,

Attól írat Csík-szentgyörgy Csinódi lakosság
aról a kérését. Faradulunk a fentti emberek hogy
a minden havi misé szögétet véredi ha ez az a
településemis, Felkötél orra hogy Egyszerik településtől
függet lenek akarunk leni! (Különböző okok miatt)
Indokoltva kérésünköt aral hogy nagy a törsé-
ség kimondatoni, kisgyermeknek nek is árnyek-
nek egy aránt. Ugyan akar különböző nézet el
térésék -borültek. h. i a két település törsét,

1) A ház szentelést ugyan személyek irányították
akkik ere nem voltak tállunk meg bizony
például Tomkó-Árpiád is Karácsony Gyula
Tomkó-Árpiádot egyszerik település valóvalatta
meg megye bíronak nem felely a csinódi lakosság
Tomkó-Árpiád saját magok ki felöltte Karácsony
Gyulát köntar ki segítönük, aki semilyen személyt
bol nem felet meg a törsésegivel szemben,
(Ezért a személyeket nem ismerjük el úgy mind
egy ház-üzetüköt!)

2) Vonot ugyan kinek Egyszeriksen akik saját magok
nak fen társarát a rülö. proclokot a kápolnába
ment orst ök csináltstók saját pörvükön,
I. ha kérésre érkeznek vi misere is a proclonon
foglolna meg könvetele a pad nak a ki uritesit
amef nagy botrántakorol töbörösön,
Kérjük a Plébános urat is a Törtelemlő urat
ara hogy a meg bíratthakal együtt meg tárgyol ni
is dön leni kérésünk fölött, és síves kedgük el
rendelni hogy a kápolnábol vissza aralni a zotárt
és már bol mitet ormit Csinódbol át viték,
és mi kiterük magunkat ara hogy erüket a

15. ábra. A csík-szentgyörgyi plébánosnak címzett csinódi csángó levél 1974-ből.
Valószínűleg Fikó Béla fogalmazta és vetette papírra. (CSISZEGYÖPI)

kergetek at el fog juti tujezni oda ce tuzce kilem
nemizne o. hajisig es stin tuztelre fogunk zarni.

Lesik Lrentgyörgy csinod
1974, I 17.

Családiratok

Timócs József
Goro Gula.
Balósi Lajos
Farkas Péter
György né. X
Rusz Illés
Farkas Károly
Pászori János
János Déter
Timócs György
Pászori Károly
Károly Emlé
Janka Károly
Imre János
Fikó Károly
Janka Károly
Janka Imre
Janka Imre
Lilla György
Károly György
Bilili Gerd
- 1 - Mihály Bilili Péter

Gora András
Fodor, Imre
Fodor István
Fodor Illés
Bilili István
Rusz György
Fodor István
Gabor Péter
Fodor István
Fodor György
Fodor János
Fodor Déter
Tanke György
Gabor István
Rusz Péter
Rusz György
Rusz Károly
Bessán János
Borna Agoston
Lőrinc Dániel
Fikó István
Janka Péter
Károly Déter
Bilili István
Károly György
Bessán János
Fodor György

Fikó Péter

16. ábra. 1974-ben kelt csinódi csángó levél befejező része és aláírásai. (CSISZEGYÖPI)

– Karácsony Gyulát Tankó Árpád jelölte ki „kántor kiségitőnek”, pedig erre a feladatra nem alkalmas.

– Az egerszéki templomban vannak olyan padok, amelyekre egerszéki személyek tartanak igényt, azon az alapon, hogy azokat valaha ők csináltatták. Ha egy korábban érkező személy beleül a padba, nagy vitatkozás közepette fölkeltik a helyéről.

– Szeretnék, ha az az oltár, amelyet Csinódról vittek el az egerszéki templomba, ismét visszakerülne Csinódra.²⁴⁰

Különösen tanulságos a templomi padokkal kapcsolatos panasz. A székely történelmi falvakban évszázadokon át vita volt a templomi ülőhelyek „birtoklása” körül.²⁴¹ Jellemző, hogy ez a vita „újratermelődött” egy falusi közösségből kiszakadt tanyai közösség 1959 óta működő templomában is.

Templomi szolgálat (kántor, harangozó)

Abban az időben, amikor még lakóházakban misézett a havasokba látogató pap, jó énekhangú csángó férfiak segítettek neki azzal, hogy a mise alatt irányították, vezették a nép éneklését. Ugyanezek a férfiak szegődtek a pap mellé, amikor házszentelést végzett.

A népi emlékezet Tankó Árpád, Fikó Béla és Karácsony Gyula „kántorkodását”, „kántorkiségitő” tevékenységét őrizte meg a XX. század második feléből.

A XXI. század elején az autóval utazó pappal együtt érkezik a havasokba a csíkszentgyörgyi kántor is, aki annak rendje-módja szerint kántorkodik. Ez a rend a XX. század utolsó harmadában, bizonyára az autós utazás elterjedésével összefüggésben, fokozatosan alakult ki.

A XXI. század elején mindkét havasi templomnak van harangozója. Egerszéken Tankó András Pili és moldvai származású felesége látja el a harangozói és a sekrestyési teendőket. Korábban 22 éven át Farkas Bokor volt az egerszéki harangozó. Az első tíz évben Egerszéken lakott, az utolsó 12 évben azonban Csinódról járt Egerszékre harangozni. A csinódi templomban Rusz Illés és felesége, Medgyesi Aurélia töltik be a harangozói tisztséget. Medgyesi Aurélia már akkor is harangozó volt Csinódon, amikor a templom még csak a csinódi lakosság vágyaiban létezett. Az 1970-es, az

²⁴⁰ CSISZEGYŐPI. Betétlap a Jegyzőkönyvek ... Egerszék-Csinód fliában c. füzetben. 1974. – A levelet valószínűleg Fikó Béla fogalmazta és írta. Az aláíró családfelek között nem szerepel a levélben negatív módon emlegetett Karácsony Gyula és testvére, Fodor István.

²⁴¹ Vö.: IMREH István 1983. 118.

1980-as és az 1990-es években a temetőben álló harangláb harangjával harangozott.

Napi rendszeres harangozás egyik havasi templomban sincs. Vagyis, nem harangoznak sem hajnalban, sem délben, sem este. Csak különleges események alkalmával szólalnak meg a harangok. Ilyen különleges esemény elsősorban a mise és a temetés. Misére háromszor harangoznak: egy órával és fél órával a kezdés előtt *hívót* húznak, a kezdéskor pedig *gyüllőre* szól a harang. Mise alatt úrfelmutatáskor szintén harangszó hallatszik a patakok tanyaházai felé. Ha meghal valaki, hozzátartozói rendelik meg a harangozást a harangozótól, aki általában naponta háromszor: reggel, délben, este harangozik a halottra. Temetéskor a harangozó akkor kezdi húzni a harangot, amikor a temetési menet fekete lobogói valamelyik kanyarban feltűnnek. A harang addig szól, amíg a koporsó a temető kapujáig ér, ahol a pap „bészenteli” a halottat. Mivel az esküvőket misével együtt tartják, az esküvők alkalmával is megszólal a harang. Ha nem mise után keresztelnek, hanem külön jön ki keresztelni a pap, kereszteléskor is kell harangozni a harangozónak.

A harangozó sekrestyési feladatokat is ellát. Rendben tartja, takarítja a templomot. A csinódi templomban a kéthavonta esedékes mise előtt meg kell tisztítani az ablakokat és port kell törölni a bútorokról, mert az épület közel áll az úthoz, és tavasztól ősziig rengeteg por éri. A harangozó gondoskodik misék előtt, különösen nagy ünnepeken, a templom fölvirágzásáról. Virágot a lakosoktól gyűjt. Csinódon Farkas Bokorné rendszeresen segít a harangozónak az oltár virágzásában. Mise után a templomba hozott virágokat összegyűjti és a templom közelében álló keresztet díszíti föl velük, mondván: a két hónap múlva következő miséig úgyis elhervadnának.

Nagytakarítások idején, pl. a szőnyegek tisztításakor, jámbor, ügyes fehérnépek önkéntes munkával, összefogással segítik a harangozó munkáját.

Az egyházi ruhákat a harangozó, illetve a harangozó felesége rendszeresen hazaviszi és otthon mossa, vasalja.

A harangozó az egyházközségtől nem kap pénzbeli fizetést a munkájáért. Az a legfontosabb járandósága, hogy a temető fűvét lekaszállhatja és hazaviheti. Temetéskor a *gyászház* népe fizet a harangozásért. Ha esküvőkor vagy önálló keresztelőkor megszólal a harang, a keresztszülők jutalmazták a harangozót.

Régen az egyházközségek fontos bevételének számított, hogy eladhatták azokat a gyertyákat, amelyeket kereszteléskor hagytak ott az egyháznak a keresztszülők. Tankó Árpád fentebb már többször hivatkozott számadáskönyvében is láthatók a gyertyaeladásból származó bevételek.²⁴² A

²⁴² TÁMSZ. 1970-es évek.

XXI. század elején Egerszéken a harangozó rendelkezik a *radinák* alkal-mával otthagyt gyertyákkal. Saját hasznára eladhatja őket. Sajnos, kevés a gyermek, kevés a keresztlő, így kevés a gyertya is.

Egerszéken a megyebíró tartja számon a perselypénzt. Évente általában „két perselyt” átad a harangozónak, aki a pénzből takarítószeret, *szódát*, vagyis mosóport vásárol a templom céljaira. Csinódon a harangozóné, Medgyesi Aurélia tartja számon a perselyezéssel befolyt bevételeket. A perselypénzből festékeket, mosóporokat, takarítószeret vásárol, amikor szükség van rájuk a templom takarításához és az egyházi ruhák mosásához.

Kepefizetés

Fentebb már szó esett róla, hogy a Székelyföldön *kepe* néven emlegetett egyházi járandóság fizetőinek csíkszentgyörgyi listáján, ismereteim szerint, 1941-ben szerepeltek először havasi lakosok. *Oszporát*, vagyis pénzjáradékot adtak a csíkszentgyörgyi plébános számára.²⁴³

A pénzjáradék fizetésének szokása jellemző volt az 1970-es, 1980-as években is. 1974-ből fennmaradt egy lajstrom a csíkszentgyörgyi plébánián „csángótelepi kepe” címmel.²⁴⁴ A névsor 1974. január 7-én kelt. A dátumból arra következtethetünk, hogy a pénzbeli kepe házszeneléskor fizették az Úz-völgyi tanyák lakói. A lajstrom készítői nem különítették el az egerszékiet és a csinódi családfeket, ellenben jelölték a gyürkeiket és a csobányosiakat. Alábbiakban közlöm a listát. A nevek után álló számok a befizetett lejek mennyiségére vonatkoznak. Az összegek valószínűleg önkéntes adományok voltak. A családonkénti 50 lej lehetett a bevett „kepe”. Lefelé eltérni szociális okokból, fölfelé eltérni személyes buzgóságból lehetett.

Csillag Károly 50, Bilibók Miklós 50, Berszán István 50, Csillag Árpád 50, Csillag Dezső 50, Fikó Szilveszter 100, Eröss Fülöp 50, Tankó I. Imre 50, Tankó Gyula 50, Póra András 50, Tímár József 50, Neagu (Nyáguly) Gyula 50, Bilibók Péter 25, Rusz Illés 50, Fodor György ifjú 50, Rusz Gergely 50, Fodor András 50, Rusz Károly 50, Rusz Gábor 50, Rusz Péter 40, Fodor Imre 50, Berszán János 100, Gábor Fülöp 50, Tímár György 50, Tímár Péter idős 50, Baczoni János 80, Baczoni Jakab 100, Ambrus Gyula 80, Tankó A. András 50, Tankó Gyula 70, Tankó Károly 50, Tankó Márton 50, Tankó Bokor 35, Balázi Lajos 35, Póra Gyula 50, Balogh Kata 25, Csilip Béla 50, Csilip Fülöp 50, Tankó János 50, Tankó István Péteré 50,

²⁴³ CSISZEGYŐPI. 1941. évi csíkszentgyörgyi kepelista.

²⁴⁴ CSISZEGYŐPI. Betétlap a Jegyzőkönyvek ... Egerszék-Csinód filiában c. füzetben 1974. – A névsor nehezen értelmezhető hibája, hogy nem teljes. Például valami rejtélyes ok miatt hiányoznak belőle a Farkasok.

Póra András 50, Bilibók György 50, Fodor Gyula 50, Fodor Imre 50, Fodor István 50, Fikó András 50 (fában), Fikó Béla 50 (fában), Koncsag Ferenc 50, Tankó R. István 50, Tankó Jakab 50, Tankó Emil 50, Tankó F. Károly 60, Tankó Miklós 50, Tankó P. Imre 50, Tankó Imre Jánosé 50, Tankó János 50, Tankó I. Imre 60, Tankó I. Károly 50, Tankó András 50, Tankó Vince 50, Tankó Árpád 50, Tankó András 50. *Gyürke*: Póra Jakab 50, Póra István 75, Tankó András 50, Antal Fülöp 25, Erdei József 50, Tankó Gizella 25. *Csobányos*: Gerczuj Béla 50, Gerczuj Gyula 50, Gy. Gábor István 50, Gerczuj János 50, Gerczuj Péter 50, Gerczuj György 50, Gerczuj K. Péter 25, Tankó János 50.

Fikó Béla és Fikó András neve mellett a „fában” megjegyzés arra utal, hogy felütötte fejét a *fakepe* szolgáltatásának szokása.

1985 körül a havasi családfők többsége pénzt, kisebbik része *fakepét* adott.

Az egerszékiek és a csinódiak életében a XX. század végére megnőtt a *fakepe* szolgáltatásának jelentősége. A pénzadomány, bizonyára a magas infláció miatt, vesztett korábbi jelentőségéből, bár továbbra is a házszentelések velejárója maradt. 1998-ból fennmaradt a *fakepét* adó egerszékiek és csinódiak listája.²⁴⁵

Egerszék családfői közül 1998-ban bükkfában adta a *kepe*: Fodor Imre, Fodor Anna, Fodor Ernő, Póra Péter, Póra János, Csilip Fülöp, Csilip József, Tankó Imre V., Koncsag Gergely. Fenyőfában adott *kepe*: Tankó István, Bilibók György, Bilibók József idős, Bilibók Gábor, Bilibók József ifjú, Tankó Jakab, Tankó András, Tankó Imre J., Tankó Emil, Koncsag László, Fodor Gyula. Csinód lakói közül csak Ambrus Gyula és Ambrus József adott bükkfát. Fenyőfát adtak a következő csinódi családfők: Fodor István, Fodor György, Rusz Gábor, Rusz Illés, Rusz József, Póra Attila, Csillag Elemér, Tatár Gergely, Bilibók András, Bilibók József, Gergely Lajos, Tímár György, Tímár Antal, Tímár Adél, Tímár Csaba, Gergely Mária.

Az utóbbi lista fontos sajátossága, hogy megközelítően sem tartalmazza az összes havasi családot. Ebből következik, hogy bizonyos családok a legkülönösebb okokból nem adtak 1998-ban *fakepét*. Néprajzi interjúk segítségével megállapítható, hogy a XX–XXI. század fordulója táján inkább a munkabíró családfők adnak fát. Ők házszenteléskor kevesebb pénzt fizetnek. Viszont az öregek leginkább pénzt adnak, fát pedig nem.

Az Úz-völgyi csángók megfogalmazása szerint tűzifából *kepe* gyanánt minden család *egy metret* ad a csíkszentgyörgyi plébánia számára. Az *egy méter* fa alatt akkora farakást kell érteni, amelynek szélessége, magassága és

²⁴⁵ CSISZEGYŐPI. Kepefizetési könyv.

hosszúsága is egy méter. Az egerszéki erdészek szerint az efféle nagyságú farakás egy *ürméter* fát jelent.

A *fakepét* a családok nyár végén és kora ősszel kihordják az Úz menti és az egerszéki „főútvonal” mellé, ahol néhány hétig szárad, és ahonnan októberben a plébános által fogadott teherautó vagy traktor elszállítja Csíkszentgyörgyre. A plébánosnak adandó fát több család egymás közelében rakja le. Általában egy-egy patak vagy egy-egy házcsoport fája kerül egy rakodási helyre. A távoli tanyákról azért kell a főútvonal mellé hordani a *fakepét*, mert a Csíkszentgyörgyről érkező szállító járművek az októberi sártengerben nem tudnának bemenni a patakokba, különösen nem a távoli tanyák udvarába. Egy-egy esztendőben 8–10 teherautónyi *fakepe* jut el Csinódról és Egerszékről a csíkszentgyörgyi plébániára.

Kulturális önszerveződés

Iskolák létrehozása, tanítás

Az Úz-völgyi hegyi tanyák gyermekei az 1910-es, az 1920-as és az 1930-as években leginkább nem jártak iskolába. Amelyik család szükségesnek érezte, hogy gyermekei megtanuljanak írni, olvasni, számolni, és lehetősége is volt rá, hogy ennek érdekében tegyen valamit, néhány télen elküldött egy-két gyermeket Gyimesbe, a megőrzött hajdani házba, vagy egy ott lakó rokonhoz, hogy valamelyik gyimesi iskolában ismerkedjen meg a tudományok alapjaival.

A tanyai népesség kulturális önszerveződése Csinódon és Egerszéken az 1930-as évek végén jutott el oda, hogy a havasi gyermekek legalapvetőbb szintű helyi oktatására megtörténjenek az első kísérletek. Hivatalos iskolát hiába reméltek a „helybéliek”. Sem az egyház, sem a község, sem az állam nem érzett különösebb indíttatást akkortájt arra, hogy iskolát építsen, iskolát tartson fenn, tanítót fizessen a csinódi és az egerszéki csángók gyermekei számára. Ezért az Úz-völgyi tanyák lakói is azt a módszert alkalmazták, amit más tanyás területek lakosai a XIX. században és a XX. század elején már kipróbáltak: lakóházak bérelt szobáiban szervezték meg a tanítást, nem föltétlenül szakképzett, alkalmi, az érdekelt családok által fizetett tanítókkal.

Az egerszéki és a csinódi népi emlékezet több korai iskolaszerű tanítási helyről tud. Általában nem voltak hosszú életűek. Egy-két télen működtek 1939–1940 táján.

Tankó Árpád Egerszéki házában nagyszobájában nem csak miséket tartott a pap, hanem átmenetileg iskolai tanítás is folyt. Csíkszentgyörgyről

jött ki a hegyekbe egy férfi, hogy tanítsa az egerszéki gyerekeket. Tankó Árpád konyhájában aludt. Fizetett a kosztért és a szállásért a gazdának.

Az idős egerszékiek emlegetnek egy „házi iskolát” a Farkasoknál is. Állítólag Farkas György házában működött. Először egy kósteleki, utána egy csíki férfi tanított benne. Több gyürkei gyerek is látogatta a Farkasok iskoláját.

Csinódon az *Aklosbérce pataka szájában* a zászlófa tájékán, Tankó Péter, közkeletű nevén *Gyuri Péter* házában 1939-től folyt tanítás. Az 1940-es évek első felében Demes Zoltán tanító oktatta ott a csinódi gyermekeket.

Az 1940-es évek közepén és az 1940-es évek második felében *Lenes patakában*, Tankó Imre, másképp *Kari Imre* házában folyt iskolai oktatás. Baricz Vilmos is tanított ott.

„Igazi” iskola megvalósítására az 1940-es évek első felében, a „kicsi magyar világban” tették meg az első lépést a csinódi gazdák. 25 pengőért közösen vettek egy darab földet a későbbi csinódi iskola helyén, abból a célból, hogy ott iskolát építsenek. A háború, az impériumváltás azonban jelentősen lassította az iskolaépítési tervek megvalósítását.

Az egerszéki első iskola, egészen pontosan az az épület, amelyet a XXI. század elején kultúrháznak neveznek, 1948-ban fából, közmunkával épült föl. Az építés során az egerszékiek nagy hasznát vették Farkas György, Farkas Péter és Szöcs Dávid szaktudásának. A száz felhasznált fenyőfát az egerszéki lakosság közmunkával vágta ki és saját szekereivel szállította a helyszínre. A XXI. század elején is iskolának nevezett második egerszéki iskola építését 1969-ben fejezték be. Létrehozásában a csíkszentgyörgyi *néptanács* is segített: mesterrel, cementtel, szegekkel. Az építkezés szervezésében nagy szerepe volt Tankó Jakab községi képviselőnek.

A csinódi iskola is közmunkával épült 1950-ben. 1951-ben kezdtek benne tanítani. Fájának egy részét az erdőgazdaság biztosította, a többi fát a nép adta össze. A tetőcserepet a *néptanács* adta, és *ráfos* szekerekkel a nép szállította Csíkszentsimonból. A kalákában végzett építőmunka Tankó Bálint, Fodor György, Baczoni Jakab és Tímár György szaktudása révén válhatott eredményessé. Az iskolához 1970 táján színpadot toldottak, hogy az épületet kultúrházként is lehessen használni.

Az 1950-es évektől az 1990-es évekig Egerszéken és Csinódon csak alsó tagozat működött az iskolákban. Aki elvégezte a negyedik osztályt, annak papírforma szerint Csíkszentgyörgyön, esetleg Csíkszentmártonban kellett volna kijárnia a felső tagozatos osztályokat. Kevés példa volt arra, hogy csinódi és egerszéki csángó gyerek ötödik osztályban Csíkszentgyörgyön vagy Csíkszentmártonban folytatta volna tanulmányait. Ehelyett az Úz-völgyi szülők általában két lehetőség közül választottak: vagy elküldték valamelyik gyimesi rokonukhoz gyermeküket, hogy ott végezze a

felső tagozati osztályokat, vagy egyáltalán nem járatták iskolába fiaikat, lányukat a negyedik osztály elvégzése után. Állítólag senki nem kifogásolta a tanulás alsó tagozat utáni abbahagyását.

Czikó Gergely bánkfalvi iskolaigazgató a román forradalmat követő 1990-es esztendőben rohamtempóban megvalósította a felső tagozatos oktatást két-két osztályba összevontan Csinódon. Azóta az egerszéki felső tagozatosok is Csinódra járnak át, mivel Egerszéken csak alsó tagozat működik.

Mivel a XXI. század elején Csíkszentgyörgy község közigazgatási területén belül Csinód Bánkfalvához, Egerszék pedig a szűken értelmezett Szentgyörgyhöz tartozik, a csinódi iskola a bánkfalvi, az egerszéki iskola pedig a szentgyörgyi iskola tagiskolájának számít.

A csinódi iskolában két tanteremben folyik tanítás. Délelőtt az egyik teremben óvoda, a másik teremben alsó tagozatos oktatás folyik. Délután az egyik teremben a felső tagozatos V–VI. osztály, a másik teremben a VII–VIII. osztály tanul. Az iskolában három „tanerő” működik. Közülük kettő Csinódon lakik. Egy hölgy hetente utazik faszállító autóval csíki falujába. A helyben lakók egyike új életet kezdeni, másika a világ zajától visszavonulni jött Csinódra (2000. májusi adat).

Egerszéken délelőtt óvoda, délután az alsó tagozat tanul ugyanabban a helyiségben. Két „tanerő” működik, akik helybeliek. (2000. májusi adat.) Jellemző, hogy az egerszéki iskola tantermét rendezvényekre adják bérbe, pl. keresztelők tartására. Az óvodások és az alsó tagozatosok egy kis teremben tanulnak, amelyik valaha a normális tanteremhez vezető folyosó volt. Kevés gyerek van. Elférnek a kis helyiségben. Ugyanakkor kevesebb fát használnak el a fűtéshez. (2003. májusi adat.)

A csinódi iskola óvodájába 17 gyermek, I–IV. osztályába 8 gyermek, V–VIII. osztályába 23 gyermek jár. Az egerszéki iskolát 14 óvodás, 3 elsős, 2 másodikos, 1 harmadikos, 2 negyedikes, vagyis 8 alsó tagozatos gyermek látogatja.

Csinódon tehát 31, Egerszéken 8, a két iskolában összesen 39 gyermek tanul. Az óvodába Csinódon 17, Egerszéken 14, összesen 31 óvodás jár. (2003. májusi adat.)

Vigasságok

Az 1940-es években az Úz-völgyi csángó tanyák társadalma eljutott arra az önszerveződési fokra, hogy ifjúsága maga szervezte meg szórakozását, többek között házi bálak formájában. Az efféle házi bálak divatja az 1950-es években is tovább élt. Utána a kultúrházként is használt iskolák,

illetve a kultúrházak báljai fokozatosan háttérbe szorították a lakóházakban rendezett bálszerű vigasságokat.

Mindig akadt olyan gazda, aki nagyobbik szobáját, *kicsi házát*, csűrét a fiatalok rendelkezésére bocsátotta szórakozás céljából. Télen szobában, nyáron csűrben rendezték a bálakat.

A fiatalok néha nem fizettek a rendelkezésükre bocsátott szobáért, *kicsi házért*, csűrért, hanem dolgoztak érte. *Nyáron gyere érte kaszálni* – mondta a gazda, amikor a vele tárgyaló fiatal kérte a helyiséget. A visszaemlékezők gyakran fogalmaznak így fiatal koruk házi báljaira, illetve az azokkal kapcsolatos fizetségre emlékezve: *Megkalákáztuk érte a gazdát*.

Máskor a lányok egy guzsalyra való kendert, a legények egy zsák vagy egy véka *pityókát* vittek a gazdának, amiért az megengedte, hogy a házában, csűrében táncoljanak. Az ilyen bálakat *kenderlopó bálnak*, vagy *pityókalopó bálnak* nevezték, bár a szülők tudták, hogy gyermekeik kendert és pityókát visznek el hazulról. Ha a gazdának trágyára volt szüksége, a legények egy-egy szekér *ganyét* vittek a földjére a bál rendezéséért cserébe. Az ilyen mulatságot *ganyéhordó bál* néven emlegették.

A házi bálak nyári vasárnapokon legtöbbször már délután elkezdődtek. Úgy értek véget, hogy a fiatalok másnap dolgozni tudjanak.

A lakóházakban, csűrökben rendezett bálak zenészei a tanyai társadalomból kerültek ki. Legtöbbször gyimesi módra egy *hegedős* és egy *gardonyos* szolgáltatta a talpalávalót. Őket a bál szervezői vagy a kenderben, *pityókában*, *ganyéban* részesített gazdák pénzzel, esetleg terménnyel jutalmazták muzsikájukért.

Az 1940-es években legtöbbször az egerszéki Tankó Árpád, a lesődi Gábor Péter és az *Úz mellyéki* Tankó Péter, más néven *Gyuri Péter* házában tartottak házi bálakat.

Az 1960-as évektől a hajdani házi bálak szerepét a kultúrházakban rendezett bálak vették át. Ezeken a táncos alkalmakon az alább ismertetendő csinódi zenekar muzsikált. Különösen a nagy ünnepeken tartottak efféle bálakat. Jelentőségét, vonzerejét, látogatottságát tekintve kiemelkedett a bálak sorából a csinódi szentháromság-napi és az egerszéki Kisboldogasszony-napi búcsúi bál, amelyen Gyimesből, Kóstelekről, Gyepécéről és a székely falvakból jött vendég fiatalok is részt vettek. A búcsú alkalmával rendezett bálokban sok veszekedés történt. 2003-ban Kisboldogasszony napján Egerszéken azért maradt el a bál, hogy az előre valószínűsíthető veszekedést elkerüljék.

Azokat a kultúrházi bálakat, amelyeken mindenki részt vehetett, *fogadott bálaknak* hívták. *Húshagyatkor* rendezett vigasságok voltak a *kosaras bálak*, amelyeken házaspárok vettek részt és minden házaspár vitte magával az enni és innivalót.

A XXI. század elején Csinódra is betört a diszkókorszak. Néhány csinódi fiatal egy sok viszontagságot megélt, régi autóval rendszeresen átkel a Rugát-tetőn, hogy a Csíkszentmártonban rendezett diszkóban töltsse idejét.

A bálak csak egy szeletét jelentették a tanyai vigasságok nagy körének. A találkozási, ismerkedési, szórakozási alkalmak sorában előkelő helyet foglaltak el a családi vigasságok: a lakodalmak, a keresztelői ebédek vagy *radinák*, a disznótorok.

Mivel az Úz-völgyi tanyás terület népe fölöttébb sűrű rokonsági háló kötelékében él, egy-egy lakodalom, különösen, ha Úz-völgyi legény vett el Úz-völgyi lányt, a táj lakosságának nagy részét megmozgatta és egy hatalmas vigasság részesévé tette. A XX. század utolsó harmadában általánossá vált, hogy a lakodalmakat nem lakóházakban, csűrökben, hanem a kibérelt iskolában, kultúrházban tartották, ahol sok ember elfért. A lakodalmak nemcsak egy terembe szorult mulatozást jelentettek, hanem a gyönyörű hegyi tájban a mindennapos mozgásoktól eltérő, emlékezetre méltó mozgásokat teremtettek. Ilyen rendkívüli tömeges tanyai mozgásnak számított a menyasszony és a vőlegény tanyája valamint a templom között zajló több kilométeres csoportos gyalogos menet, amelyet zenész, hangos nótász és sikamlós szövegű kurjantások sokasága kísért.

Mivel az Úz-völgyben a gyimesi és a csíki szokásokhoz hasonlóan több keresztszülője van a gyermekeknek, a keresztelői ebédeken mindig nagy számú vendég vett részt. Előfordult, hogy egy gyermeket 24 házaspár is *kért* keresztgyermekének. Ilyenkor a szülő házaspár a jelentkezők közül 8–10 házaspárt kiválasztott a keresztszülői szerepre, ami szintén jelentős szám. A *radinát*, vagyis a keresztelői ebédet, ami legtöbbször reggelig tartó nótázásba, táncba csapott át, a XX. század középső harmadában még lakóházakban, csűrökben tartották. A XXI. század elején a tehetősebb családok *radina* alkalmával kibéreltik a kultúrház, illetve az iskola erre alkalmas termét, és ott látják vendégül zenész mellett a rokonok és a komák, komaasszonyok népes seregét.

Viszonylag sok tanyai embert megmozgató vigadozó alkalmak voltak a téli disznótorok és névnapok, amelyeknek bőséges vacsorái nem kevés esetben nótás, táncos vigalomba csaptak át.

Bármilyen különös, a vigasságok között kell szólni a halotti torokról is, amelyek a XXI. század elején esetenként olyan méreteket öltenek, hogy a résztvevők a *gyászházban* nem férnek el, hanem a halott közvetlen hozzátartozóinak ki kell bérelniük az iskola, illetve a kultúrház arra alkalmas termét a *tor* megtartásának idejére. A tornak nevezett népes összejövetelek azért fontosak társadalomnéprajzi szempontból, mert azokon a helyben lakó csinódiak, egerszékiek találkozhatnak idegenbe költözött rokonaikkal, ismerőseikkel.

A létező egerszéki és csinódi tanyai társadalom, valamint a belőle kiszakadt, elköltözött csoportok, családok, egyének találkozására tekintetében az ünnepek között a Kisboldogasszony-napi és a szentháromság-napi búcsú, csángósan szólva: *bócsó, bócsú* vitte és viszi a pálmát. Az egerszéki és a csinódi házak népe napokon át készül a búcsúra. Nemcsak a templomot helyezik búcsús állapotba azzal, hogy alaposan kitakarítják, felvirágozzák, a templom előtti térre és a templomkerítés kapujába pedig a fiatalok kivágott lombos nyírfákat állítanak föl. A legmódosabb és legszegényebb családok egyaránt nagy gondot fordítanak arra, hogy házuk ragyogjon a tisztaságtól, csűrjükben, udvarukban ne legyen rendetlenség, szemét. A lakóházakat kívül-belül kimeszelik. A házak környékén a nagyra nőtt füvet lekaszálják, a földet, a gyöpet többszörösen fölgereblyézik. Nincs az a törött lécs kerítésben, amelyet búcsú előtt ki ne cserélnének. A férfiak borjút, bárányt, a fehérnépek *majorságot* vágnak. A kemencében friss kenyér sült. A konyhákban rengeteg étel fő. Szükség is van rá, mert általában sok látogató érkezik. Eljönnek először is a tanyavilág másik felében lakó rokonok, akik éppen nem tartanak búcsút. Tehát Csinódra egerszékiek, Egerszékre csinódiak. Eljönnek azok a rokonok, akik a XX. század utolsó évtizedeiben távoli falvakba, városokba költöztek, de maguk vagy elődeik valaha az Úz-völgyi tanyavilágban laktak. Számítani lehet olyan rokonok látogatására is, akiket az Úz-völgyiek a „régiz házájukban”, Gyimesben hagytak, illetve akik a házassági kapcsolatok révén az Úz-völgyből újra Gyimesbe kerültek. A XX. század végének csinódi, egerszéki házassági divatja moldvai csángó rokonokkal bővítheti a vendégek körét. Végezetül, mint korábban a gyimesi, kósteleki, csíkszentgyörgyi, csíkbánkfalvi világháborús katonacimborák, a XXI. század elején üzlettársak, munkatársak, munkaadók is érkezhetnek a búcsúra a szomszédos székely falvakból.

A búcsú előtti napokban a hatalmas előkészület és a búcsú napján a nagy vendéglátó igyekezet azért szükséges, mert a vendégek a búcsúkor látottakból, tapasztaltakból alkotnak képet a meglátogatott család vagyoni helyzetéről, házáról, gazdaságáról, társadalmi megbecsültségéről, a gazda és a gazdasszony szorgalmáról, ügyességéről, rendszeretéről. Nagy tehát a tét, és aki számítani akar a helyi társadalomban, annak búcsúkor alaposan ki kell tenni magát.

Zenekarok

A tanyai társadalom önszerveződésének sikeres előrehaladását jelzi, hogy az Úz-völgyi tanyavilágban 1958 tájtól létezett egy leginkább fúvós hangszerekre alapozott zenekar, amelynek tagjai az Úz-völgyi tanyák lakói

közül kerültek ki, és amelyet a Rugát-tetőn, az Ágas-tetőn, Lesődön és Akloson túl a *csinódi zenekar*, *csinódi rezesbanda* néven emlegettek.

A zenekar létrehozásában nagy érdemei voltak az Aklosbércén lakó Tímár Istvánnak. Először lesődi Fodor Jánost, Fodor Fülöp fiát, majd az ugyancsak lesődi Fodor Györgyöt, Fodor Fülöp másik fiát szervezte be leendő zenekarába. Hárman kezdtek gyakorolni kürtjeiken. Tímár István volt a prímás. Az *Órház pataki* Fodor István két évi szolgálat után 1958-ban szerelt le a katonaságnál. Amint hazaért, Tímár István hívta dobosnak. Két évig dobolt a kürtösökkel, majd klarinétos, vagyis *klánétás* lett, a dobolás feladatát pedig Vaszi Demeter vette át. Idővel csatlakozott hozzájuk az egerszéki Tankó Bokor Vince nagykürtösnek, akit a lesődi Fodor László váltott föl. Így lett teljes a legendás csinódi rezesbanda, amely 15 évig, 1973 tájáig működött.

Valaha Gyimesfelsőlokon létezett egy rezesbanda. Annak a kürtjeit szerezte meg rokonai kapcsolatok révén Tímár István. A viseltes kürtöket Brassóban egy Kubát nevű mesterrel megjavította. Később, ugyancsak Gyimesben szerezte meg a bariton nagykürtöt.

A *klánétát* Fodor István vette egy *csobánytól*. Azon tanult. 1967 körül Sepsiszentgyörgyön vett egy vadonatúj *klánétát*. Attól kezdve azon játszott.

A dobot Tímár István készítette. Kerek fáját Rusz Péter faragta *Fenyőfejében*. Erre feszítette rá Tímár István a kutyákról saját kezűleg lenyúzott, mészben áztatott bőrt. Egy dob bőrozéséhez két kutyát kellett megnyúzni. Fodor István is többször nyúzott kutyát, mivel a dob bőre időnként kiszakadt. Előfordult, hogy rosszindulatú emberek késsel kihasították. Ilyenkor a dobot újabb kutya bőrének felhasználásával javítani kellett. A kutyabőrrel fedett dob nyirkos időben nem szólt. A dobos hátton vitte hangszerét. Néha, például lakodalmi menetben, menet közben is kellett dobolnia.

A csinódi rezesbanda az 1960-as években és az 1970-es évek elején legtöbbször csinódi és egerszéki lakodalmakban, bálókban muzsikált. Sokszor hívták a bandát a környező falvak Csíkszentgyörgy, Csíkbánkfalva, Csíkszentmárton, Menaság, Menaságújfalva, Kászon lakodalmaiba is. A zenészek általában gyalog keltek át a hegyeken. A hegyek lábánál, pl. *Szentgyörgylokán* várta őket a falusiak szekere. Amikor a szekérral megközelítették valamelyik falut, a falusiak, illetve a nagyobb fölűnés kedvéért muzsikáltak egyet. Előfordult, hogy a közigazgatási hatóságok kérték őket, hogy állami ünnepeken, szavazások reggelén ingyen zenéljenek a falvakban. Arra is akadt példa, hogy *falusi* temetéseken muzsikáltattak velük. Ilyen alkalmakkor „keserves nótákat”, pl.: Kék nefelejcs, Temető kapuja, Új sír van a temetőben stb. húztak a gyászoló hallgatóságnak. A *hegyen*, vagyis Egerszéken és Csinódon nem volt divat a zenés temetés.

A csinódi rezesbanda fölbomlása 1973 táján a történelmi változások, a kedvezőtlen tanya- és népesedéstörténeti folyamatok törvényszerű velejárója volt. Tímár István primás, a zenekar létrehozója hátat fordított *Aklosbércének* és Tusnádfürdőre költözött. Fodor János kürtös Kászonba távozott. Az ő aktivitásukat, tudásukat nehéz lett volna pótolni. Így a banda abbahagyta a közös zenélést.

A csinódi rezesbanda tagjai zenei képzettséggel nem rendelkeztek. A kottát nem ismerték. A dalokat hallás után tanultak meg.

Az 1980-as években körülbelül hét esztendeig működött egy másik zenekar Csinódon. Az előző rezesbandához az összekötő szálát Fodor István jelentette, aki a második bandában is *klánétás* volt. Vele együtt zenélt: Gábor (Rusz) Béla szaxofonos, Rusz József hegedűs, Rusz László harmonikás és Rusz Árpád dobos. Gábor (Rusz) Béla kiválásával az 1980-as évek végén ez a zenekar is felbomlott.

Az 1990-es években Fodor István kísérletezett egy harmadik zenekar működtetésével. Ebben is ő volt a *klánétás*. Mellette Rusz József harmonikás és felesége, Moldvai Rusz Józsefné Német Paulina dobos muzsikált. A zenekarnak három állandó tagja volt. Legtöbbször csatlakozott hozzájuk egy kászoni szaxofonos. 2003-ban is zenéltek még egy egerszéki lakodalomban.

Betlehemesek

1943-ban a gyimesfelsőlaki származású Tímár György *aklosbérci* lakos gyimesfelsőlaki születésű felesége Tankó Borbála asszony Gyimesfelsőlakon járva lemásolta egy betlehemes játék szövegét. Visszatérve Csinódra fiatal legényekből és lányokból betlehemező csoportot szervezett és elkezdte tanítani nekik a Gyimesből hozott játékot. A tanítást a saját házában, illetve néha valamelyik csoporttag házában végezte. Férje, Tímár György és sógora, az ugyancsak *Aklosbércen* lakó Tímár Péter támogatták a tanításban és a betlehemezés szervezésében. Ilymódon a csinódi hagyomány még 60 évvel később is úgy tartja, hogy a *Tímárok* terjesztették el az Úz-völgyi tanyák világában a Gyimesből hozott betlehemes játékot.

Amíg a fiatalok tanulták a szerepeket, az *Őrház patakában* lakó Karácsony (Fodor) András deszkából készített egy templom alakú hordozható betlehemet, tornyán az 1943-as évszámmal.

A megtanult betlehemes játékot 1943 karácsonyán mutatták be először a betlehemes csoport tagjai Csinód és Egerszék területén. Minden házba bementek. A tanyák lakói nagy tetszéssel fogadták előadásukat és jutalmazták a szereplőket. A csoport szinte minden háznál kapott valamennyi pénzt

és *tésztát*. A keresett pénzen a szereplők és barátaik este nagyot mulattak a *Kati csárdában*.

1943-ban még jóval kevesebb tanya volt az Úz-völgyben, mint a XX. század második felében. Ezért a betlehemezők december 25-én, karácsony első napján reggeltől estig minden egerszéki és csinódi házat végig tudtak jární. A szereplők jobbára *aklosbérciek* és *Órház patakaiak*, tehát csinódiak voltak. Ezért reggel jó korán felkeltek, csoportosan felgyalogoltak Egerszék fejébe. A Farkasoknál kezdték a betlehemezést és úgy haladtak lefelé. Este lett, mire elérték az *Úz mellyéke* legnyugatibb fekvésű tanyáit.

1943-ban a betlehemes játék szerepeit a következő személyek játszották: Király: Fodor András, Két katona: Karácsony Gyula, Tímár Imre, Szálláskérő: Tímár István, Négy pásztor: Kulcsár Gábor, Fodor Károly, ifj. Fodor András, Fodor Péter, Szent József: Tímár József, Szűz Mária: Karácsony Ilona, Angyal: Rusz Borbála, *Hammas*: Tímár Péter.

Voltak, akik több éven át megtartották szerepüket. Mások helyett a következő esztendőben új szereplők álltak be a betlehemezők közé.

Az 1943-ban kezdődött szokást 1996-ig tartották az Úz-völgyi tájon. 1996-ban jártak utoljára betlehemezők a csinódi és az egerszéki tanyákon. Az utolsó években Karácsony Gyula, a jeles mesemondó szorgalmazta a betlehemezés fennmaradását. Fodor István *Órház patakai* lakos, aki 1949 és 1961 között *angyalként*, *királykatonaként*, majd *Szent Józsefként* rendszeresen járt betlehemezni, a XXI. század elején házában örzi a testvére által készített és több mint fél évszázadon át minden karácsonykor hordozott templom alakú betlehemet. Ugyancsak ő örzi a betlehemes játék szövegét, amelyet 1996-ban emlékezetből leírt egy füzetbe.²⁴⁶

Tanyai önszerveződés és „községi területfejlesztés”

Községi képviselet

Más alföldi és hegyvidéki tanyás területek estében az önálló tanyaközséggé alakulás, a községi önállósulás szokta jelenteni az önszerveződés, a tanyai társadalmassulás csúcsát. A XX. század második felében az Úz-völgyi csángó tanyák társadalmassulásá is eljutott arra a fokra, hogy ez a községi önállósulás, a Csíkszentgyörgytől való közigazgatási elszakadás, a tanyaközséggé válás megvalósuljon. Az elszakadás, az önállósodás azonban nem következhetett be, mert a romániai közigazgatási viszonyok nem tették lehetővé. A magyar „község” általában egy falura, egy tanya területre korlá-

²⁴⁶ A székelyföldi betlehemes játékokra lásd: FARAGÓ József 1949. – SZÉKELY László 1997. 256–333.

tozódó közigazgatási egység. Így Magyarországon értelme van az egy-egy települési egység községi önállósodásáért vívott harcnak. Romániában a „község” általában több falu, több települési alakulat közigazgatási egysége. Ezért, ha a települési alakulatok, egységek között történelmi falvak és tanyás területek egyaránt léteznek, a tanyás területeknek nincs nagyobb okuk a „községi” önállósodásra, mint a történelmi falvaknak. Ilyen viszonyok között a tanyás terület maximum azért harcolhat, hogy ugyanolyan jogállású települési státust kapjon, mint a történelmi falvak. Csinód és Egerszék az 1950-es, 1960-as években sokat haladt előre abban, hogy ezt a státust elérje. Erre utal, hogy Egerszék néven önálló statisztikai területté vált. 1966-tól a népszámlálások is külön feltüntetik népességét. Másrészt a „hegybéli” képviselője bekerült a tágran értelmezett Csíkszentgyörgy „község” „néptanácsába”. A lehetséges önállósodási folyamat tulajdonképpen félúton megállt. Ennek kiváló jele, hogy a csinódi és az egerszéki házszámok a XXI. század elején is a Bánkfalvi és a csíkszentgyörgyi házszámok folytatásai. Ez azt jelenti, hogy a csinódi és az egerszéki föld változatlanul Bánkfalvi és csíkszentgyörgyi határnak számít. Az önállósodás látszólag formális, de nagyon fontos tényezője lenne az önálló „hegybéli” házszámok megvalósítása, és vele együtt a csinódi és az egerszéki föld csinódi és egerszéki jellegének deklarálása. Más tanyás vidékeken lezajlott folyamatokhoz hasonlóan ez a változás együtt járna a csinódi és az egerszéki föld Bánkfalvától és Csinódtól való formális elszakadásával. Ez hiányzik ahhoz, hogy Csíkszentgyörgy politikai községen belül a *hegybéli* lakos is elmondhassa, amit a történelmi falvak lakosa elmondhat: *Ez Csinód, ez csinódi föld, ez Egerszék, ez egerszéki föld.* Valahogy úgy, miként az „egyenlők” között előbb álló társai elmondhatják: *Ez Bánkfalva, ez Bánkfalvi föld, ez Szentgyörgy, ez Szentgyörgyi föld, ez Menaság, ez menasági föld, ez Menaságújfalu, ez menaságújfalu föld.* A *hegybéli* Csíkszentgyörgy községen belüli „féloldalas” önállóságát jól deklarálná és a nagy távolság miatt praktikus célt szolgálna (a magyar alföldi városok, például Szeged hajdani közigazgatási gyakorlatának mintájára!) egy tanyai közigazgatási kirendeltség létrehozása az *Úz vize* és az *Egerszék pataka* összefolyása táján, amely kirendeltségen Csíkszentgyörgy község tanácsának legalább egy hivatalnok intézné a havasi lakosok hivatali ügyeit.

A romániai rendszerváltó forradalom (1989) előtt 34 éven át az egerszéki Tankó Jakab Fülöpé képviselte Egerszékét és Csinódot a csíkszentgyörgyi „néptanácsban”. A XXI. század elején a képviselői feladatokat a lesődi Fodor László látta el.

Az egészségvédelem megszervezése

A csíkszentgyörgyi többfunkciójú egészségügyi intézményt, amelyet e tanulmányban röviden és egyszerűen csak *egészségháznak* nevezek, 1951-től 1987-ig, nyugdíjazásáig András Lajosné Dónáth Gizella bánkfalvi lakos vezette. A XXI. század elején a csíkszentgyörgyi plébános házvezetőjeként és szakácsként kiváló történetekkel örvendezteti meg kérdezőjét és hallgatóját az Úz-völgyi csángók 1950-es és 1960-as évekbeli egészségvédő gondozásáról.

A csíkszentgyörgyi egészségház már az 1950-es években rendelkezett a „hegybéli” csángó családokról nyilvántartással, családi törzslapokkal. Az egészségház dolgozói számon tartották a terhes nőket és a kisgyermeket. Azt szorgalmazták rendszeresen, hogy a csángó asszonyok szülés előtt néhány nappal jöjjenek be a havasokból a szentgyörgyi szülőotthonba. Ha ezt nem sikerült elérni, szülés után igyekeztek behozatni az anyát és gyermekét a szülőotthon falai közé.

Bizonyos esetekben a „hegybéli” lakosnak be kellett menni a csíkszentgyörgyi egészségháza. Ilyen esetnek számított a házassági szándék. A házasulandóktól a csíkszentgyörgyi egészségház dolgozói vért vettek, amit elküldtek Csíkszeredába. Egy hét múlva jött vissza az eredmény. 1951-ben 30 vérbajos lakott Csíkszentgyörgy község területén. Közülük néhány a hegyi csángókra is jutott. Ezek kiszűrését és gyógyítását szolgálta a szigorú házasság előtti vérvizsgálat. A másik vizsgálattal a tbc-s fertőzötteket igyekeztek megtalálni az egészségügyi dolgozók. A hegybéli házasulandók is ún. röntgencéduát kaptak a csíkszentgyörgyi egészségházban. A céduával el kellett menniük Csíkszeredába röntgenvizsgálatra. Amikor a jegyesek mindkét vizsgálaton túlestek, és kiderült, hogy nem vérbajosak és nem tbc-s, akkor jelentkezhetek a plébánián és a néptanácsnál házasságkötési szándékuk kinyilvánítása céljából.

A csinódi és az egerszéki tanyai csángók ritkán szánták rá magukat, hogy a hegyeken átkelve Csíkszentgyörgyre szekerezzenek orvoshoz. Ha valakit baleset ért, vagy ha valakit megbicskáltak a bálban, általában, ha fiatalabb korosztályhoz tartozó csángó került halálveszélybe, akkor fordult elő, hogy a beteget szekerre rakták és a csíkszentgyörgyi orvos elé vitték. Egyébként a hegyekben élők a testi bajaikat a környezetükben fellelhető szerekkel és ráolvasásokkal maguk próbálták gyógyítani.

Az 1950-es évek elejétől a csíkszentgyörgyi egészségház dolgozói havonta szerveztek egészségügyi ellátást a hegyi csángók körében. Egyik hónapban Egerszéken, másik hónapban Csinódon vizsgáltak és gyógyítottak. A rendszeres „kiszállásokra” legtöbbször az egészségház vezetője ment a havasokba egy szakképzett nővérrel, vagy egy egészségügyi asszisztenssel.

Az orvos ritkán tartott velük. A hegyekbe indulók vitték magukkal gyógyszer, oltóanyagot, kötszert. Az oltóanyaggal ingyen oltották a gyermekeket. A kivitt gyógyszereket a rászoruló helyben megvehették. Így nem kellett a csíki falvak patikáiba elgyalogolniuk.

A csíkszentgyörgyi egészségház dolgozói mielőtt „kiszálltak” volna a hegyekbe, faszállító szekerekkel kiüzentek, hogy mikor mennek, a megadott helyre melyik házból kik jöjjenek el oltásra, terhesgondozásra, csecsemőszemlére stb. Általában mindig eljöttek azok, akiket hívtak. Rajtuk kívül megjelentek az éppen betegeskedő csinódiak és egerszékiek is, hogy bajukat orvosolhassák.

Sem Csinódon, sem Egerszéken nem volt egészségház. Ezért a Csíkszentgyörgyről érkező „gyógyítók” két magánháznál végezték el a vizsgálatokat, oltásokat. Csinódon a Tankó Valériaként emlegetett Tankó Andrásné Kolcsár Valéria nyitotta meg házát a betegek, a beidézett terhesek és kisgyerekes anyák, illetve a velük foglalkozó egészségügyi dolgozók előtt. Az *Órház pataka* északi végén lakott, a későbbi templommal átellenben, a hajdani Kati csárda telkén. Egerszéken a Tankó Johanna néven emlegetett Tankó Károlyné Kolcsár Johanna adott helyet az egészségügyi tevékenységnek. Az *Egerszék pataka* és a *Csinód pataka* összefolyása táján lakott, abban a házban, amelyet a XXI. század elején Póra János birtokol. A két csángó asszony felváltva befogadta az „egészségügyieket”. Főzött nekik. Pácienseik megvizsgálására, kezelésére szobát biztosított.

Az orvost és az egészségház vezetőjét a csíkszentgyörgyi *néptanács* közmunkásai szekérral vitték Csinóra és Egerszékre. Legtöbbször Nyíró János volt a szekeres. Tavasztól őszig az egészségügyi utasok vidáman üldögéltek a zötyögő szekéren. Élvezték a táj szépségét, a jó levegőt, a szekéreszkákat kitöltő sarjúszéna illatát. Télen azonban sokat fagyoskodtak. Indulás előtt téglát melegítettek a lábuk alá. Megérkezésükkor Valéria vagy Johanna asszony forró *burján teával* és melegített lábvízzel várta őket. Fedett, fűtött helyre érve lábbelijüket levetették és lábaikat egy ideig meleg vízbe tették, hogy ellensúlyozzák a 20–25 fokos hidegben eltöltött három óras szekerezési idő kedvezőtlen hatását.

A rendszeres havasi egészséggondozások alkalmával a szentgyörgyi egészségház vezetője legtöbbször elment a csinódi vagy az egerszéki iskolába. Megnézte a gyerekek torkát, hátát, meghallgatta szívverésüket, tetűt keresett a hajukban. Ha kellett, lázat mért. Oltást adott be torokgyík ellen.

A rendszeres és megtervezett havasi „kiszállásokon” kívül néha rendkívüli alkalmak is adódtak, amikor ki kellett menni a csángó tanyavilágba. Andrásné Dónáth Gizella egyszer a községi orvossal együtt szilveszter éjszakáján szánkózott ki Menaságon át Csobányosba, mert járvány volt.

Gyógyszert vittek és oltásokat adtak a betegeknek. Hatalmas hó borította a tájat. Többször le kellett szállni a szánkóról, mert a lovak alig bírtak haladni a hóviharban. A leszállás alkalmával egymást húzták ki a havas mélyedésekből. Efféle rendkívüli „kiszállásokra” került sor akkor is, amikor öngyilkosság történt a tanyavilágban, vagy hirtelen meghalt egy 60 éven aluli tanyalakó. Az ilyen halottat ugyanis az orvosnak fel kellett boncolni. Az 1960-as évek közepe előtt még terepen, tanyaudvarokban is lehetett boncolni. Az udvaron felállítottak egy emelvényt, például szánkót, fűrészbakot, két teknőlábat stb. Ráfektették a leakasztott csűrajtót, arra pedig kiterítették a holttestet. A hozzátartozók bementek a házba, az orvos pedig a vele érkezett segítővel felboncolta a halottat és megállapította a halál okát.

Néhány alkalommal előfordult, hogy Egerszéken és Csinódon aludtak a Szentgyörgyből érkezett egészségügyi dolgozók. Ilyenkor vidáman töltötték a havasi estét.

A XXI. század elején változatlanul nincs egészségház Csinódon és Egerszéken. A csíkszentgyörgyi egészségház dolgozói egy-két havonként járnak ki a hegyekbe. Kinntartózkodásuk idején iskolai tanteremben fogadják és vizsgálják a betegeket. A postásnő, Tankó Imréné Nyíró Margit, mivel sokat jár-keel a határban, szükség esetén vérnyomást mér és beadja az injekciókat. Egészségügyi tevékenysége szabálytalan, de pótolhatatlanul hasznos.

A hírközlés és a postai szolgáltatás megszervezése

A XX. század elején Csinód és Egerszék területén, nincs sem nyilvános, sem magán jellegű, működő telefonállomás. Rádásul a román mobiltelefon társaságok hullámai is elkerülik ezt a vidéket. Egyesek állítják, hogy bizonyos hegyek tetejére felkapaszkodva már sikerült működtetniük mobilkészüléküket. E sorok írójának ilyen szerencséje még nem volt. Általában az a jellemző, hogy ha valaki áthalad a Rugát-tetőn, minden összeköttetése megszűnik a világgal.

Ez persze csak a XXI. század emberének szokatlan. Korábban, főleg a XX. század első felében az efféle elzártság nem okozott különösebb gondot a tanyák lakóinak mindennapi életében. Nemhogy nem telefonáltak, de levelet is ritkán írtak. Ha levelet kaptak, abból jó nem derült ki. Hivatali kézbesítő hozta, és a hatalom akaratát közvetítette. A hivatalos levél leginkább katonai behívó formáját öltötte.

Az 1940-es évek első felében Csíkszentmárton felől rendszeresen vittek postát a tölgyesi laktanyákban tartózkodó magyar katonáknak. Akik a katonai postát szállították, a csinódi Kati csárdáig elhoztak polgári leveleket is.

A második világháború után, az 1950-es években Fikó Szilveszter csinódi lakos töltötte be a *néptanács* megbízásából a *bakter* tisztséget. Ez azt jelentette, hogy figyelte a jövő-menőket, különösen a „fő úton” járó idegeneket, és szükség esetén beszámolt a látottakról. Havonta be kellett mennie Csíkszentgyörgyre a *miliciára*. Mivel a posta a *milicia* mellett volt, elhozta a csinódiaknak és az egerszékieknek szóló leveleket.

Az 1960-as években Györgyicze Andrásné Ruzs Ilona járt Csíkszentgyörgyre az előfizetett újságokért. Útjai során leveleket is hozott ki a havasokba.

1973 tájától 1986-ig a román posta alkalmazottjaként a kósteleki születésű Tankó Imréné Gábor Ibolya végezte Csinód és Egerszék területén a levelek, újságok és más postai küldemények kézbesítését. Néha szekérrel, máskor az akkortájt még létezett busszal járt el Csíkszentgyörgyre, hogy az ottani postán átvegye a szétszórtnivalót és leadja a havasokban írt leveleket.

1986-tól a *Nagy-Lenes patakában* lakó, csíkszentgyörgyi származású Tankó Imréné Nyíró Margit postáskodott Csinódon és Egerszéken. 2003 őszén még gyakorolta hivatását, bár már foglalkozott a nyugdíjba vonulás gondolatával. Az ő elbeszéléséből tudom, hogy a XX. század utolsó másfél évtizedében már postautó hozta föl a postát Csinódig. Sokáig hetente háromszor járt. A XXI. század elején azonban járatait heti két alkalomra, keddre és péntekre csökkentette.

A postának Csinódon nincs épülete. A postautó Nyíró Margit postás *Nagy-Lenes patakai* házához sáros, havas évszakokban nehezen tudna elmenni. Ezért Nyíró Margit testvére Nyíró Berta, aki a csinódi templom közelében lakik, biztosított egy szobát fizetség nélkül a postai munka céljaira. Nyíró Margit ebben a szobában várja a postautó érkezését, ott pecsételi le az útnak indítandó küldeményeket.

Csinódon és Egerszéken nincs postaláda. Aki levelet, pénzt, vagy csomagot akar küldeni, figyelni, hogy mikor jár háza táján Nyíró Margit postás. Ha meglátja, elé megy, vagy harsány kiáltással behívja udvarára, házába. Átadja neki a megírt levelet, az elkészített csomagot, a feladandó pénzt. Bélyeget, borítékot, levelezőlapot a postástól lehet venni.

A XXI. század elején Csinód és Egerszék postai szempontból, különös módon, nem Csíkszentgyörgyhöz, hanem a távolabbi Csíkcsicsóhoz tartozik. Nyíró Margit postás a *csicsai* postamesternő beosztottja. A Felső-Úz-völgyi tanyás terület postai megnevezése, a csinódiak nagy bánatára, a statisztikák megnevezési gyakorlatát követve: *Egerszék*, illetve románul: *Eghersec*. Irányítószáma 2003-ban: 537 047. Korábban állítólag Csinód, Cinod néven tartotta számon a posta az Úz-völgyi tanyás területet.

A romániai forradalomig (1989) a csinódi-egerszéki postás lótartási átalányt kapott a postától. Lóvontatású szekérrel járt a tanyavilágban. 1990

óta gyalog közlekedik. Egy átlagos napon 24 kilométert tesz meg, hiszen fölgyalogol *Egerszék fejéig* és vissza, másrészt legtöbbször a félreeső *patakokba* is be kell mennie. Korábban havonta kétszer felment Csobányosba és Gyürkébe. Újságokat vitt és természetesen leveleket is. A XXI. század elején azonban Csobányosból és Gyürkéből lejönnek az emberek Csinódra a nyugdíjukért. A hivatalos leveleket azonban változatlanul föl kell vinni. 2002/2003 telén Nyíró Margit postás három alkalommal járt Csobányos területén a hatalmas hóban.

Az egerszéki postás nemcsak leveleket, csomagokat, újságokat visz ki a tanyákba, hanem a különböző járadékosok is tőle várják járandóságukat. 2003-ban Egerszék és Csinód területén 110 gyerek után kaptak a szülők havonta 210 000 lejes segélyt. 37 „nagy nyugdíjas”, vagyis hajdani állami, szövetkezeti alkalmazott, pl. IFET munkás, boltos stb. várt rendszeresen 1 200 000–3 000 000 lej közötti nyugdíjat. 21 mezőgazdasági nyugdíjasnak érkezett havonta 211 000 lej nyugdíj. 3 *summeres* kapott munkanélküli segélyt. Ezeket a pénzeket is a postás fizette ki a jogosultaknak.

A távolsági közlekedés reménytelen állapota

Az Úz-menti „főútvonal” állapotáról már sok szó esett ebben a tanulmányban. Siralmas állapotát nehéz szavakkal visszaadni. Alkalmi javítgatásainak eredményeit újra és újra tönkreteszik a farönköket szállító óriási teherautók. Amíg fakitermelés lesz a vidéken, és amíg a farönköket teherautókkal szállítják, a hajdani „hadiút” állapota nehezen fordul jobbra.

A *patakokban* haladó mellékutakat az ott lakók időnként közmunkával próbálják járhatóvá tenni. Az efféle közmunka azonban csak a beszakadások, a hatalmas gödrök, az útra esett fák eltüntetésére alkalmas. A hóolvadás utáni és az októberi sártenger ellen alig akad helybéli orvosság.

Az útviszonyok mostohasága miatt a XXI. század elején Csinódot és Egerszékét tömegközlekedési eszközzel nem lehet megközelíteni. Csíkszentgyörgyről a *Havas útyán* gyalog, lóháton és szekéren szokás utazni Egerszék felé. A szekérről azonban több helyen ajánlatos leszállni. Csíkszentmártontól a Rugát-tetőn át a gyalogos és a szekerező utazás mellett terepjáró autóval és traktorral is lehet közlekedni. A csíki táj lakói öreg Daciákkal is nekivágnak a kockázatos útnak. Moldva felől az Úz-menti hatalmas erdei sarak és gödrök miatt még reménytelenebb vállalkozás Csinód és Egerszék megközelítése, mint Csíkszentmárton irányából.

A XX. század elején Csobányosból Akloson át a Rugát-tetőig kisvasút szállította a deszkát. Onnan drótkötélpályán vitték a csíkszentsimoni vasút-

állomásig. A kisvasút sínjeit az első világháború után felszedték. Helyük néhol még látható az Úz vize közelében.

A csinódiak és az egerszékiek emlékezetében szinte a legendák világában lebegve él az a korszak, az 1970-es évek első felének tájéka, amikor egy autóbusznak nevezett öreg motoros jármű naponta átkelt a Rugát-tetőn, hogy utasokat hozzon és vigyen Csinód és Csíkszentmárton között. A járat megszüntetése nagy veszteséget jelentett az Úz-völgyi tanyák népe számára. Visszavetette a fejlődést, lassította a tanyai önszerveződést, sietette a városokba, falvakba költözést.

Az egerszékiek és a csinódiak 2004 tavaszáig, ha föltétlenül el kellett utazniuk erdélyi falvakba és városokba, hajnalban fölkéredzkedtek a naponta járó tejszállító autóra, a *csisternára*. A tejcarnokok megszüntetése miatt azonban ettől a közlekedési lehetőségtől is elestek. Távolsági utazások lebonyolításához sokan igénybe veszik a rendszertelenül, de viszonylag gyakran közlekedő faszállító teherautókat.

Villamosítás a tanyavilágban

A XX. század utolsó éveiben már kevés olyan lakott terület akadt Erdélyben, ahova nem értek el a villanyvezetékek. Ilyen terület volt Csinód és Egerszék földje.

Sok kérés, utánajárás, szervezés eredményeként 1999-ben elkezdték felállítani a beton villanyoszlopokat a Csíkszentmártonból Csinód felé vezető út mellett. A nagy kiterjedésű tanyavilágban szakaszosan gyulladt ki a villany. A legtöbb ház 2001-ben kapott áramot. 2001 augusztusában, amikor először végeztem hosszabb néprajzi kutatást az Úz-völgyben, *Őrház patakában* már égett a villany. Egerszéken is álltak az oszlopok a tanyák között. Az oszlopokon vezetékek húzódtak. A házakban mindenki elvégeztette a belső szerelést. A tanyalakók nagy szomorúságára azonban valami technikai ok miatt, egy ház kivételével, az áram elérhetetlen álomnak tűnt. Mozdulatlanul és sötéten álltak az előre megvásárolt hűtőszekrények és televíziók. 2002 augusztusában, második hosszabb kutatásom idején viszont már *Egerszék pataka* völgyében is világítottak a villanykörtek, mormogtak a mosógépek, hűtöttek a hűtőládák, és órákon át sugározták a Duna TV műsorát az életre kelt televíziókészülékek.

KAPCSOLATOK A KÜLVILÁGGAL

„Csángó” és „falusi”

Az Úz-völgyi tanyák lakói magyar nyelven beszélnek. Önmagukat *csángónak* nevezik. Ezzel arra utalnak, hogy őseik Gyimesből származtak, ahol szintén csángók élnek. Föltétlen különbözönek érzik magukat a Moldvában lakó *moldvai csángók*-tól. Szekrényekben őrzött és ünnepi, vagy színpadi ruhaként időnként felhúzott gyimesi jellegű népviseletüket *csángós ruhának* nevezik, megkülönböztetve azt a szomszédos alcsíki és kászoni székelyek *székely ruhájától*. Románul annyit tudnak, amennyit az iskolában és a katonaságnál megtanultak, illetve amennyit a moldvai piaci kapcsolatok során elsajátítottak.

A legidősebb nemzedék élettapasztalatként számon tartja, hogy az Úz-völgy 1920 előtt és az 1940-es évek első felében Magyarországhoz tartozott. A XX. század második felében felnött nemzedékek azonban keveset tudnak Magyarországról. Sokan úgy hallották, hogy egy jómódú ország, ahol mindenki magyarul beszél. Egyesek magyarországi városneveket is ismernek, de fogalmuk sincs, hogy az általuk emlegetett városnevek mekkora városokat takarnak és a szóban forgó városok az ország melyik részén található. A legtöbb Úz-völgyi lakos soha nem járt Magyarországon.

Az Úz-völgyi tanyavilág távol esik minden környező táj városaitól és falvaitól. Gyimes, Moldva, Kászon és az Alcsíki-medence egyaránt többórás szekerezéssel, gyaloglással érhető el Csinódról és Egerszékről. Talán az Alcsíki-medence Fiság menti falvai: Csíkszentgyörgy, Csíkbánkfalva, Csíkszentmárton, Menaságújfalú, Menaság fekszenek legközelebb a Felső-Úz-völgyi hegyi tanyákhoz. Közigazgatási és egyházközségi kötelékek is Csíkszentgyörgyhez kapcsolják a vidéket. Következésképp, az Úz-völgyi csángók a szomszédos vidékek lakói közül, Gyimest nem számítva, a Fiság menti alcsíki falvak székely lakóival érintkeznek, találkoznak legtöbbit. Bár az Úz-völgyi csángók, néhány tájszót leszámítva egy nyelvet és egy nyelvjárást beszélnek az alcsíki székelyekkel, származásukat és kultúrájukat tekintve másnak érzik magukat, mint székely szomszédait. A csíkszentgyörgyieket, bánkfalviakat, csíkszentmártoniakat, vagyis a székelyeket, *falusiaknak* hívják. A megnevezésben ott rejtőzik a gondolat, hogy ők, a megnevezők nem történelmi falvakban, hanem a falvak hajdani havasaiban, tanyákon laknak és gyimesi jövevények. Szóhasználatukban természetes ellentéppárnak számít a havasi lakost jelentő *csángó* és a Fiság menti székelyre vonatkozó *falusi* kifejezés.

A gyimesi kapcsolat

Az Úz-völgyben letelepült gyimesi csángók soha nem szakadtak el kibocsátó pátriájuktól. A közlekedési nehézségek ellenére rendszeresen visszajártak búcsúkba, lakodalmakba, temetésekre. Az Úz-völgyben született lányok egy része visszakerült a Tatros völgyébe feleségnek. Az Úz-völgyben született legények pedig, ha Csinódon, Egerszéken, Gyürkén, Csobányoson nem találtak feleséget, elsősorban Gyimesből hoztak maguknak asszonyt. A gyimesi kapcsolat az ezredfordulón sem veszített jelentőségéből. A XXI. század elején is minden Úz-völgyi családnak van rokona a Tatros völgyében. A XX. század utolsó évtizedeiben gyakran előfordult, hogy az Úz-völgyi csángó gyermek, amikor kijárta az alsótagozat négy osztályát a csinódi vagy az egerszéki iskolában, nem a területileg illetékes csíkszentgyörgyi belterületi iskolában folytatta tanulmányait, hanem gyimesi rokonainál lakva Felsőlokon vagy Középlokon végezte el a felsőtagozatos osztályokat.

A kósteleki kapcsolat

Az állandónak mondható gyimesi házassági kapcsolat mellett a XX. század derekán volt némi jelentősége az Úz-völgyi csángók életében a Kóstelekhez kötődő kapcsolatnak is. Az 1940-es évek tájékán több kósteleki fehérnép is bekerült, mint ifjú menyecske, Úz-völgyi családokba. Ezek az asszonyok az ezredforduló táján idős asszonyként némi csalódottsággal nyilatkoztak hajdani sorfordító döntésükről az érdeklődő néprajzkutatónak. Beszélgetés közben többször arra céloztak, hogy az Úz-völgybe költözésükkel nehezebb sorsot vállaltak föl, mint amilyen otthon Kósteleken várt volna rájuk. Szavaikból úgy érződött, mintha az ugyancsak erdélyi „világvégenek” tekinthető Kósteleket jelentősen előrealóbb helynek tartanák, mint pl. Egerszéket.

A moldvai kapcsolat

A harmadik évezred első éveiben Csinódon, Egerszéken járva, léptenyomon moldvai házassági kapcsolatokra figyelhettem föl. 2004 májusában néhány egerszéki asszony és az érintettek közreműködésével megpróbáltam összeszámolni a moldvai származású Úz-völgyi menyecskéket. Beszélgetőtársaim Egerszék és Csinód területén 15 Moldvából hozott asszonyt soroltak föl. Egy közülük már nem él. A kb. 300 fős össznépeességben a 14 moldvai menyecske jelentős csoportnak tekinthető.

A moldvai csángó feleségek divatja 1970 tájától terjedt el Csinódon és Egerszéken. A Bákó megye felé szövődő házassági kapcsolat kialakulásában valószínűleg szerepe volt az *Egerszék búteje* alatt, a *Bírókert*ben lakó Csilip nemzetségnek. Történt ugyanis, hogy Csilip Béla és Tankó Mária egyik leánya, Ágnes 1966 táján egy moldvai román IFET-munkással megszökött Dărmăneștibe, azaz Dormánfalvára. Kapcsolata természetesen nem szakadt meg egerszéki rokonaival. A XX. század utolsó harmadában kölcsönösen látogatták egymást, különösen búcsúk alkalmával. A Dărmăneștibe került egerszéki asszony fia a nyarakat rendszerint Egerszéken töltötte nagyszüleinél. Ezért román környezetben élve is kiválóan tud magyarul. Ugyanez nem mondható el leányáról, aki csak ért magyarul, mivel viszonylag keveset vendégeskedett az Egerszék völgyében. 2003 májusának közepén magam is láthattam azt a 7 „dormándi” tinót és növendékmarhát, amelyet az Úz-völgyi hó elolvadása után, május első napjaiban teherautóval hoztak Moldvából az egerszéki Csilipekhez, hogy az Égettvész oldalában legelészve töltsék el a nyarat. A marhákat Csilip Ágnes küldte Dărmănești-ből, mivel arrafelé körülményes a legeltetés. Az Alsó-Úz-völgyön át érkezett marhaszállító teherautón ült egy Lărguța-i rokon legényke is, aki tavasztól őszig Csilipéknél tartózkodott az Egerszék völgyében. Segítkezett a gazdaságban, felügyelt a legelésző moldvai marhákra, és közben tökéletesítette magyar nyelvtudását. 2003 októberében tért vissza Moldvába azzal a teherautóval, amely a szép nyarat látott 7 tinót és növendékmarhát vitte haza Dărmăneștibe az Úz mentén kanyargó elgödrösödött, elsárosodott úton.

Alig szökött meg az 1960-as évek derekán Csilip Ágnes a román faszállító munkással Dărmăneștibe, máris föltűnt Egerszék lakói között egy moldvai csángó menyecske. Csilip Fülöp, a Moldvába került Csilip Ágnes bátyja 1970. november 15-én az egerszéki templom oltára előtt feleségül vette Marția Mária Axeniát, aki a Bákó Megyei Lărguța faluban, vagyis Máriafalván született 1948-ban. Fiuk Csilip József a XX. század utolsó évtizedeiben ugyancsak Lărguța-ról hozott magának feleséget Ferencz Krisztina személyében. Ferencz Krisztina leánytestvéreiből még kettő került feleségnek az Úz völgyébe. Egyiket Fodor Károly, a másikat Gábor Árpád vette el. 2003-ban mindketten Csinód területén laktak.

Viszonylag korán, 1978-ban hozott magának feleséget Németh Regina személyében Lărguțáról a lesődi Fodor László. A XX. század utolsó két évtizedében évente legalább egyszer búcsú alkalmával ellátogatott feleségével együtt a távoli moldvai faluba.

Egerszéki vélemény szerint bizonyos Lărguța-i népes csángó családok leányai számára a XX. század végén és a XXI. század elején felemelkedést jelentett az egerszéki, csinódi házasság. Az Úz völgyébe került moldvai menyecske státusa mindenképpen valamiféle irigyelt, vágyott, követnivaló

modellnek számított sok Lărguța-i fiatal fehérnép szemében. Ezzel magyarázhatók azok az Úz-völgyi csángó menyecskék által kissé epés, lesajnáló élcelődéssel mesélt történetek, amelyeknek főhőse a szerencsés sorsú nővérét látogató Lărguța-i lány, aki 2003 nyarán „élesre töltve” érkezett a csinódi tanyák világába, mondván: mindenképpen szerez magának egy Úz-völgyi férjet, és nem megy vissza többé leányként Moldvába. 2003 őszén örömmel hallottam, hogy terve sikerült. Lărguța-i származású csinódi, egerszéki rokonai szereztek neki egy legénykét, akivel rohamtempóban egybe is kelt.

Tanulságos egy csinódi fiatalasszony története, amelyet 2003. szeptember 6-án mesélt el faggatózó kérdéseimre. 1980-ban született a Bákó megyei Lărguțán. Ott élt 20 éves koráig. Rokonságából többen átkeltek a hegyeken, hogy Úz-völgyi feleségként találják meg szerencsájüket. Így viszonylag sokat hallott Csinódról és Egerszékről. 2000 kora nyarán kedvet kapott arra, hogy *kijöjjön Erdélybe* és szétnézzen a sokat emlegetett tanyavilágban. Nagynénjével, akinek már három leánya jött férjhez az Úz völgyébe, a szentháromság vasárnapja előtti szombaton nekivágtak a hosszú útnak, hogy a csinódi *bócsó* alkalmával vendégeskedjenek egy kicsit a nagy hegyeken túl. Moldva és Erdély határa tájáig, a hajdani magyar kaszárnyákból átalakított ifjúsági táborig elhozta őket egy faszállító teherautó. Onnan gyalogoltak a végtelennek tűnő erdei úton. Igazi este lett, amire Egerszék területére értek. Egy egerszéki házban szálltak meg, ahol a nagynéni egyik lánya férjnél volt. Másnap reggel tovább gyalogoltak Csinód felé és meglátogatták az asszony másik két menyecskelányát. A látogatások befejeztével, vasárnap délután ismét Egerszék felé vették az irányt, hogy ott töltsék az éjszakát, mielőtt hétfőn hosszú gyaloglással *bémennek* Bákó megyébe. Amint mentek, mendegéltek, az egyik patakmenti házból kijött egy elvált fiatalember, aki egyedül lakott apai örökségében. Beszédbe elegyedtek. A férfi szemügre vette a moldvai leányt, majd rövid társalgás után nemes egyszerűséggel felvetette, hogy maradjon ott nála feleségnek. Mivel heves elutasításban nem részesült, sőt a sűrű szemlesütögetésből biztatást érzett, némi várakozásra intette a fehérnépeket. Gyors tempóban felkereste a közelben lakó anyját. Megkérdezte tőle, van-e kifogása a házassága ellen. Az anya nem támasztott akadályt. A fiatalember percek belül ismét a várakozó fehérnépeknél termett. Néhány szó után létrejött az életre szóló egyezés. A leány ottmaradt Csinódon. A fiatalember bevezette a házába. A júniusi langyos éjszakát már együtt töltötték. Az egyedül maradt nagynéni magányosan ballagott Egerszék, majd másnap Moldva felé. Hazaérve először azt mondta a leány szüleinek, hogy leányuk *bubát* *növelni* maradt Csinódon. Egy hét múlva árulta el az igazságot. Egy hónapi együttlakás után a fiatal pár a fiatalember csinódi hozzátartozóival egy

Csekefalván bérelt *duba* típusú autó segítségével Szeredán és a Gyimeseken át elutazott a moldvai Lărguța-ra. Vendégeskedtek, szétnéztek, majd hazafelé elhozták a lány ágyneműjét, ruháit: a *perefermot*. A következő év februárjában a fiatalok megesküdték a csíkszentgyörgyi községházán. Oltár elé nem állhattak, mert a fiatalembernek már volt egy korábbi felesége. Idővel a leány szülei is *kijöttek Erdélybe*, hogy szétnézzenek a magas hegyek tájékán. Sőt egy másik lányuk is talált magának férjet az Úz völgyében. A házassági kapcsolat gazdasági kapcsolatot vonzott. A fiatalember és tágabb családja a szükséges bort és a *törökbúzát* minden évben Lărguța-ból hozza Csinódra.

A Csinód és Egerszék társadalmába bekerült moldvai csángó menyecskék között akadt olyan, akinek családjában otthon már nem beszéltek magyarul. Egerszékre kerülve azonban néhány év alatt tökéletes magyar nyelvtudásra tettek szert. A fentebb emlegetett Lărguța-i fehérnépek magyar nyelvtudása is hagyott némi kívánnivalót, amikor az Úz völgyébe vetette őket a sors. Csinód és Egerszék magyar világában azonban hamarosan nyelvhasználatukat tekintve is csinódivá, egerszékivé formálódtak. Tudunk olyan csinódi anyósról, aki évekig regulázta a vele egy udvarban élő moldvai csángó menyét. Állandóan rászólt, kijavította beszédét. Még a moldvai magyar tájszavakat is igyekezett csinódiasítani, illetve csinódi kifejezésekkel helyettesíteni.

Az előbbi példából is láthattuk, hogy az Úz-völgyiek XX. század végi, XXI. század eleji házassági kapcsolataiban vezérszerepet töltött be egy Bákó megyei falucska, a fölöttébb kis lélekszámú Lărguța, vagy Máriafalva.²⁴⁷ A hangadó egerszéki és csinódi csángóknak enyhén szólva nincs jó véleményük Lărguțaról. Szegényeknek, részegeseknek tartják a Lărguța-iat, akik a saját termésű borukat mind megisszák. Bagoly mondja verébnek – idézhetnénk, hiszen a csinódiak és az egerszékiek pálinkaivó igyekezete sem utolsó. Évtizedeken át megfigyelhető volt, hogy a „falusiak”, az alsíki falvak lakói enyhén lenézték a havasi tanyák csángóit. Az egerszékiek és a csinódiak ebből a lenézett helyzetükből szólják le a Lărguța-iat.

²⁴⁷ A moldvai Lărguța falura : DOMOKOS Pál Péter 1941. 182–183. a Csinódra és Egerszékre került menyecskék őseinek 1929-ben feljegyzett családnéveivel: pl. Ferencz, Marci, Veress, Kolca, Német.

A HAVASI TANYA

Településnéprajzi fogalmak: szórványtelepülés, tanya, farmtanya

Csinód, Egerszék és a hozzájuk kapcsolódó Gyürke szétszórt emberi telepeinek hálózata egy azok közül az erdélyi hegyi tanyákból álló szórványtelepülések közül, amelyeket magyarok hoztak létre, és amelyeknek házaiban mindig magyarok laktak.

A szórványtelepülés az emberi megtelepedésnek olyan módja, amelynél a szomszédos lakóhely-egységek egymással nem érintkeznek, hanem munkatér-egység szerepű földek ékelődnek közéjük. Más szóval: a szórványtelepülésű lakóházak a hozzájuk tartozó gazdasági épületekkel együtt viszonylag távol állnak egymástól. Telkeik, udvaraik között kaszálók, legelők, szántók, erdők terülnek el. A szórványtelepülés alapegysége az a „magányos” családi telep, amelyet a XX. század végi, XXI. század eleji magyar köznyelv *tanyának* nevez. Egy-egy terület: pusztá, határrész, havas tanyáinak sokasága alkotja azt a településformát, amelyet a településföldrajz és a településnéprajz *szórványtelepülésként* emleget.²⁴⁸

A szórványtelepülések egyik, Erdélyben különösen jellemző formája: a hegyi szórványtelepülés. Román változata nagy területeken elterjedt.²⁴⁹ Magyar változatai a székelyföldi havasokban alakultak ki.²⁵⁰

Tanulmányomban a szórványtelepülés alapegységét a XX. század végi, XXI. század eleji magyar köznyelv gyakorlatának megfelelően tanyának nevezem, annak ellenére, hogy az Úz-völgyi tájon, Erdély más tanyás területeihez hasonlóan, a tanya szót eredendően nem használták a „magányos” családi telep jelölésére. A Székelyföld lakói a *tanya* szót, a szórványtelepülés alapegységének megnevezését, a magyar rádióból, televízióból, újságokból ismerték meg. Ha valakinek ideiglenesen lakott gazdasági telepe volt a havasokban, azt ősi magyar szóval *szállásnak* nevezte. Ha valaki végleg letelepedett a kaszálóján, családi telephelyét azzal a szóval illette, mint a falusi, városi ház telkét, pl. *bennvalót*, *életet* stb. mondott.²⁵¹ Az Úz-völgyiek jobbra csak *házról*, *csürről*, *udvartól*, *házkertről*, *csürkertről* beszéltek, a *bennvaló* szót sem használták. Az a tény, hogy a csinódiaknak és az egerszékieknek nincs domináns szavuk a tanyai telephely, a telek megnevezésére, valószínűleg összefügg gyimesi származásukkal. Nevezetesen azzal a körülménnyel, hogy a gyimesi térfoglalás is szállásokból formálódott tanyák útján zajlott le. Más szóval, a csinódiak és az egerszékiek

²⁴⁸ A szórványtelepülés fogalmáról bővebben: BÁRTH János 1996. 203–204.

²⁴⁹ VUIA, Romulus 1937. 4–10.

²⁵⁰ BÁRTH János 2001/a. 5–11., 102–106.

²⁵¹ BÁRTH János 2001/a. 8–9.

származáshelye sem történelmi falu évszázados utcákkal, terekkel, hanem eredendően szórványtelepülés, amelynek központi részei besűrűsödtek és faluszerű település formáját öltötték. Jellemző Cs. Sebestyén Károly 1909-ben leírt rácsodálkozó megfigyelése arról, hogy a gyimesieknek rendes házhelyük sincs, mert udvaraikat ugyanolyan buja fű borítja, mint a kaszálóiakat.²⁵²

Amikor a csinódi és az egerszéki szétszórt emberi telephelyeket és a rajtuk álló épületegyütteseket a *tanya* szóval jelölöm, természetesen a magyar tanya szó *farmtanya* jellegére gondolok.²⁵³ Ilyen értelemben a csinódi és az egerszéki tanya igazi *farmtanya*, vagyis állattartó, szénatermesztő, földművelő, erdőmunkás család tulajdonában és használatában lévő, állandóan lakott, egyedül álló, külterületi telep. Családi otthon és teljesértékű gazdasági udvar. Birtokosának általában nincs másik lakóháza. Körülötte terül el a hozzá tartozó termelőhely: a kaszáló, a szántóföld, a legelő, az erdő. A természeti környezetben álló épületegyüttes a benne élő emberekkel és a hozzá tartozó földekkel együtt gazdasági, települési és társadalmi egységet alkot.

Tanyai telephelyek a tájban

Erdély szórványtelepüléseinek többsége lehetőleg elkerülte a hegyvidékek túlságosan mély, patakvizekkel áztatott, erdővel borított völgyeit. Ehelyett a hegyi tanyák inkább völgyekkel tagolt, enyhén hullámos területű, napsütötte fennsíkokon, a hegyek déli fekvésű kis lapos vállain, platóin, teraszain, nagy kiterjedésű, lankás hegyoldalakon jöttek létre.²⁵⁴ Ezzel szemben a gyimesi csángók tanyáinak többsége a patakvölgyekbe települt. A gyimesi tájon az erdők irtása és vele együtt az emberi térfoglalás a Tatros mellékpatakainak szűk völgyeiben egyre följebb emelkedve haladt előre.

A Felső-Úz-völgybe áttelepült gyimesi csángók a tanyahálózat megvalósításában jobbra a gyimesi példát követték. Az Úz-völgyi tanyák többsége folyóvölgyekben jött létre. Kisebb részük került csak magasabb platókra.

A patakvölgyekben létrehozott tanyák alapvetően kétfélek, abból a szempontból, hogy milyen közel helyezkednek el a folyamatosan növekvő patakhoz. A pataktól mérhető távolságuk viszont legtöbbször összefügg a völgy szélességével.

²⁵² CS. SEBESTYÉN Károly 1909. 190.

²⁵³ BÁRTH János 2001/a. 204–207.

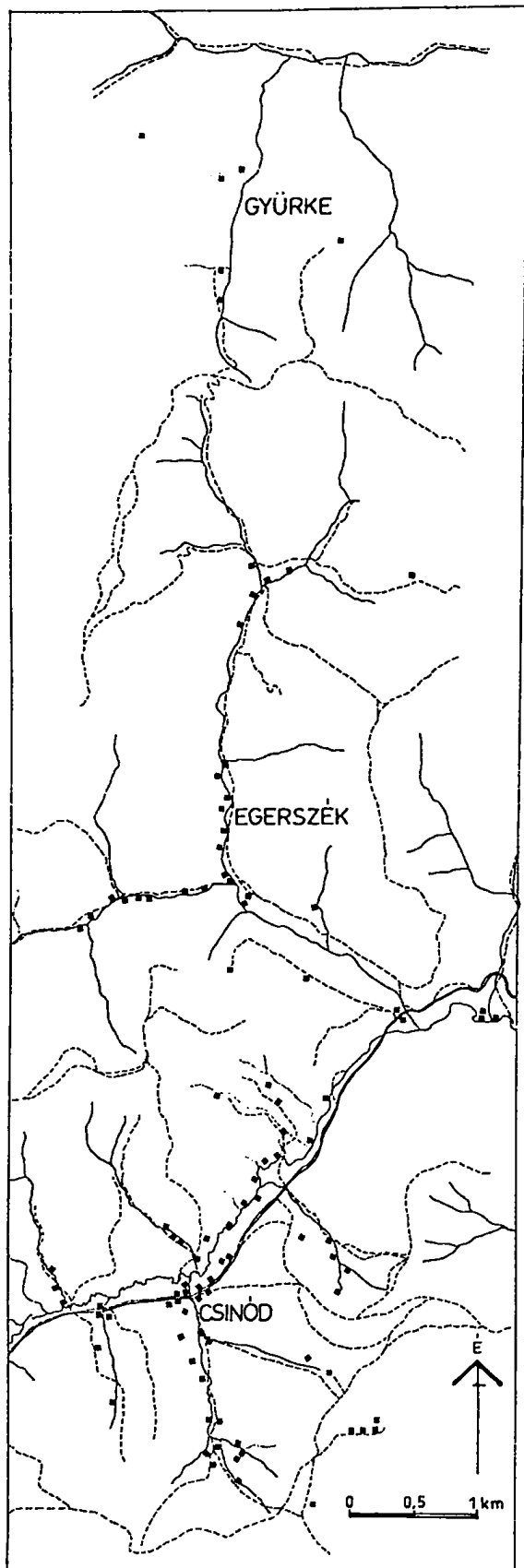
²⁵⁴ VUIA, Romulus 1937. 6–7. – BÁRTH János 2001/a. 157–158.

Szűk patak völgyekben a tanyák épületei jószerével másutt nem is állhatnak, csak a vízfolyás közelében, hiszen a hegyoldalak meredek, a patak mellett viszont alig van hely. Ilyen szűk völgy például a *Csinód pataka* völgye, ahol a patak és a hegy lábánál haladó szekérút közé szorultak az épületek. Viszonylag szűk az *Egerszék pataka* felső folyásának völgye is. Ezért a *Farkasok*, a *Tankó Vajdák* és a *Tankó Pilik* tájékán fölöttébb behatárolódott az építkezésre használható terület. Az *Egerszék pataka* mellékén a legszűkebb völgyben, a templom „alatt” megbúvó meredek hegyoldallal kísért keskeny *Kicsi Lokban* Tankó Fülöp építkezett. Kedvelhette ezt a zöldben pompázó, festői szépségű helyet, mert egyik első tanyaépítő lévén, választhatott volna nyitottabb területet is épületei elhelyezésére. Szűknek mondható még a Nagy-Lenes pataka völgye, de abban csak három ház áll.

A hegyi patakok időnként árvizekkel lepik meg a környékükön lakókat. Az *Egerszék pataka* például viszonylag gyakran árad. Olyankor rengeteg szemetet, törmelék, kavicsot hord a partja közelében lévő udvarokra, és rendszerint elsodor néhányat az udvarokba vezető fahidak közül. Különösen sok kárt okozott az 1952. évi júliusi és az 1975. évi Magdolna-napi áradás. Bár az árvízveszély miatt a lakóházakat mindig igyekeztek a tanyai telephely viszonylag magas és pataktól távol eső pontjára építeni, a XX. század közepén mégis felépült néhány ház, amely különösen közel állt a vízhez. Ilyen például Tankó Miklós Pili, illetve özvegye, Virág Anna háza, amelyet 1975-ben elöntött az Egerszék vize. Több mint egy hétig víz vette körül az épületet. Nem lehetett megközelíteni. A tanya lakói kénytelenek voltak az ár levonulásáig egy rokonnál meghúzódni.

A szűk patak völgyekben az udvarok épületei közül legtöbbször a csűr állt a vízhez legközelebb. A lakóépületet igyekeztek a telephely külső szélén, magasabb szinten, a patakot kísérő hegyoldal lábánál felépíteni. Erre a törekvésre kiváló példák láthatók a XXI. század elején a *Farkasok* tájékán. A lakóháznál is magasabbra került a különálló hegyoldali pince és a családi temetkezőhely.

A szűk völgyben folydogáló patak nem föltétlenül a völgy közepén fut. Kacsaringózik. Hol az egyik, hol a másik hegy lábához közelít. Ha több kilométeren át folyamatosan az egyik oldalon halad, a tanyák természetesen a másik oldalon sorakoznak. Példaként említhetjük az *Egerszék patakát*, amely a *Farkasok*, a *Tankó Vajdák*, a *Tankó Pilik* és részben a *Fülöpök* tájékán a bal oldali hegy lábához fut közelebb, ezért a fenti családok tanyái a patak jobb oldalán jöttek létre. Kivételnek tekinthető Tankó Imre háza, amelyet Tankó Károly Vajda épített 1963-ban, az Egerszék bal partján egy magas fekvésű hegyoldali tisztáson. Kivételnek számít még az egerszéki

17. ábra.

„Épített terület, udvar” jelzésű helyek egy Csinód, Egerszék, Győrke területét ábrázoló, 1956 táján készített román nyelvű térképen. A tanyák száma a fekete négyzettel megjelölt helyek számánál több volt. (CSISZEGYŐKI. Csíkszentgyörgyi és csíkbánkfalvi határtérképek. 1956.)

iskola, illetve az egerszéki kultúrház. Mindkét középület az *Egerszék pataka* bal partjára, egy építésre alkalmas vízparti kaszálóra került.

A tanyai telephelyek kiválasztására nagyobb variációs lehetőséget biztosítottak a széles patak völgyek. Ezekben is kacskaringózott, hol jobbra, hol balra húzódott a patak. Ennek megfelelően a házak bizonyos völgyszakaszokon a patak bal oldalán, bizonyos völgyszakaszokon pedig a patak jobb oldalán épültek. Kiváló példa erre az *Úz mellyéke*, ahol a tanyai telephelyek patak balparti és patak jobbparti elhelyezkedése a *Váné patakától az Egerszék pataka szádjáig* többször változik. Sőt van egy olyan széles völgyszakasz a csinódi templom és a csinódi temető között, ahol az *Úz* vize mindkét partjára települhettek párhuzamosan házak. Ezen a helyen a völgy szélességét alaposan megnövelte az *Úzba* torkolló *Őrház pataka* és a *Nagy-Lenes pataka* kinyíló völgye is. Tulajdonképpen egy lankás hegyoldalakkal övezett kis medence áll a települők rendelkezésére.

Viszonylag széles völgye van az *Őrház patakának*, ahol a vízfolyás a jobb oldali hegy lábaihoz szorul, a házak viszont a bal oldali lankás hegyoldalon szóródtak szét. Az *Őrház pataka* déli végén, a *Fenyőfejében*, ahol a patak kis csermelyekből formálódik, egy tányérszerű magas medence szűkül össze patakvölgygé. A tányérra emlékeztető magas medence a XXI. század elején rendszertelen szétszórtságban elhelyezkedő 10 tanyának ad helyet.

Széles völgye van az *Aklosbérce patakának*, de ott az erdővel, bozóttal kísért kis patak meglehetősen elveszik a tájban. A tanyaházak a patak bal oldalán, platószerű, enyhén lejtős hegyoldalon állnak.

Széles patakvölgynek tekinthető az *Egerszék pataka* alsó folyásának a templomtól az *Úz* vizéig terjedő völgye. Ennek házai azonban a *Csilipek* épületeinek kivételével annyira magasra húzódtak, hogy inkább a magas platók, fennsíkok tanyái közé sorolhatók. Ilyen telephely volt a XX. század középső évtizedeiben a *csebercsinaló* Szócs Dávid tanyája az *Égettvész észokján*, valamint Tankó Péter és utódainak laza házcsoportja az *Egerszék bűtején*.

A széles patakvölgyekben, ahol a lakóházak a pataktól viszonylag távol, a lankás hegyoldalon épültek, különleges nyújtott udvarok alakulhattak ki, mivel a gazdák a csürt igyekeztek a patak közelében tartani. Következésképp, szokatlanul nagy távolság jöhetett létre a lakóudvar és a csürudvar, illetve a lakóház és a csűr között. Az efféle nyújtott udvarok jó példája Fodor István tanyája az *Őrház patakában*, vagy Fikó Béla hajdani telephelye az *Úz vize* mellett.

A magas fennsíkok, platók, enyhe lejtős hegyoldalak telephelyeire a legjobb példa a lesődi tanyák együttese. Az *Aklosbérce* nyugati nyúlványának kiváló éghajlati adottságú, Kászon felé eső, déli lankáján 1911-ben vén Fodor György épített először házat, majd hamarosan követte példáját sógora,

Gábor Péter is. A XXI. század elején négy tanya létezik Lesőd területén. Közülük hármat a Fodorok hoztak létre. A lesődi tanyákhoz kapcsolható még a bérc északi lankáján, a *Csatornya fejiben*, a Lesőd felé vezető út mellett létrehozott két tanya, valamint Berszán János messzire szóródott, kései, 1963 táján épült tanyaháza a *Nagysorok tetején*.

A XX. század közepső évtizedeiben néhány magas fekvésű tanya létezett az *Égettvész* tájékán: Virág Károly háza az egerszéki templomtól kb. 2 kilométerre az *Égettvész tetején*. A fentebb már említett Szócs Dávid tanyája az *Égettvész északján*. Mindkettő elpusztult, miután tulajdonosuk meghalt. Tankó Károly Pistacska tanyája a *Gábri pataka* eredete tájékán, amelyet az 1970-es években áttelepítettek a *Lenes pataka* völgyébe. Tankó Miklós Vajda tanyája az *Égettvész tetején*, amelyet az 1970-es években ugyancsak áttelepítettek az Úz vize közelébe, arra a helyre, ahol valaha Tankó Péter, vagyis *Gyuri Péter* lakott. Tankó Márton tanyája az *Égettvész tetején*, amelyet fia, a Csíkszentmártonban lakó ifjabb Tankó Márton nyári szállásnak használ a XXI. század elején.

A széles patak völgyek tanyáiról szólva már említettem, de itt a magas fekvésű telephelyek között is szerepeltethető az *Egerszék büteje* tanyáinak együttese. Az *Egerszék* nevű hosszú hegy déli végén, egy festői szépségű, verőfényes, magas teraszon építette föl tanyaházát 1906 körül, apja közreműködésével Tankó Péter, az Úz-völgyi tájon megtelepedő gyimesi csángók egyik legkorábban érkező családfője. János nevű fiának néhány utóda a XXI. század elején is a hajdan birtokba vett platón lakik. Tankó József Jánosé viszonylag későn, 1974-ben épült és a XXI. század elején megnagyobbított újmódi tanyaháza a régi telephely északi szélén, a *Kősorka* nevű kőbányászó hely közelében áll. Telepítése előtt az elkeskenyedő platót nagy gépi földmunkával kellett megszélesíteni és az egerszéki út felől is megközelíthetővé tenni.

Attól függően, hogy a csinódi és az egerszéki telephelyek patak völgyben vagy magas fennsíkon, magas platón jöttek létre, különböznek tengerszint feletti magasságaik is. A patak völgyekben épült tanyaházak tengerszint feletti magassága 700–900 méter között ingadozik. A magas fennsíkok, magas teraszok, magas platók tanyái 900–1100 méter közötti szinteken jöttek létre.

Tanyasűrűsödési folyamatok

A XX. század harmadik negyedében, az Úz-völgyi népesség belső szaporodása következtében sok új tanyaház épült Csinód és Egerszék területén. Az új házaknak legtöbbször a régi csinódi birtokok adtak helyet.

Más szóval: a felnőtt gyermekek sok esetben apjuk tanyája közelében alakítottak a családi kaszálóból újabb tanyai telephelyet. Mindebből következik, hogy az egymástól távol fekvő korai tanyák között újabb és újabb tanyák keletkeztek. A szűk patak völgyekben egyre fogyott a beépítetlen terület. Előfordult, hogy két szomszédos familia házai összeértek, és a XX. század végén összefüggő, házfolyamot alkottak. Példaként említhetném a *Tankó Vajdák* és a *Tankó Pilik* házainak laza füzérét az Egerszék pataka völgyében.

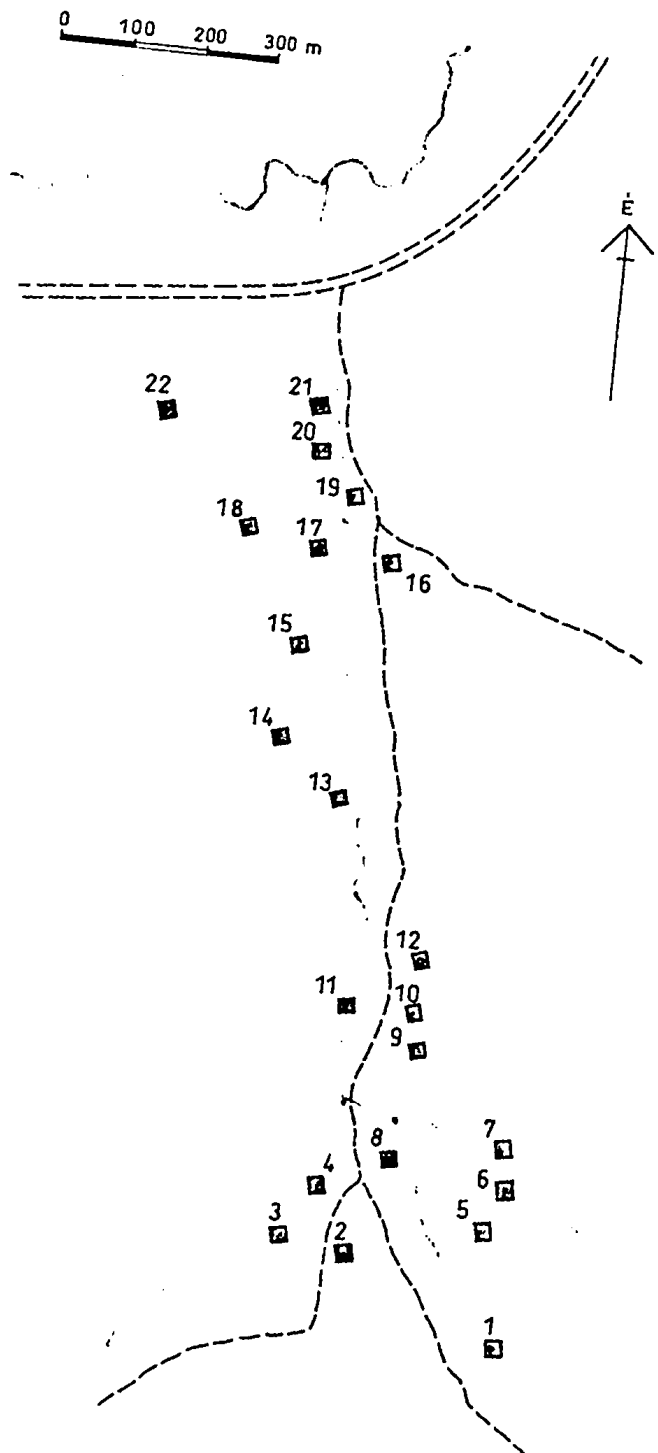
A XX. század utolsó negyedében jelentős mértékben fogyott Egerszék és Csinód népessége, Gyürke pedig csaknem elnéptelenedett. Sokan falvakba, városokba költöztek. Egerszék és Csinód területén bizonyos tanyák elnéptelenedtek, majd fizikai valóságukban is megszűntek. Épületeiket szétszedték, fa építőanyagukat elhordták. Néhány tanya a XX. század végén városi lakosok üdülő tanyájává, nyaraló házává alakult át. Annak ellenére, hogy a XX. század utolsó negyedében erősen apadt az Úz-völgyi népesség, Csinód és Egerszék területén a népességfogyás éveiben is épültek új tanyaházak. A fiatal nemzedék egy része helyben maradt és házra volt szüksége. Ház kellett a távoli tanyákat elhagyó és a központibb fekvésű területeken letelepedő Úz-völgyieknek is. Egyesek örökölték szüleik házát, mások megvették az elköltözők és az örökös nélkül elhunytak kiürült hajlékait, ismét mások új házakat építettek. Még a XXI. század elején, kutatásaim idején is épült és épül új ház az Úz-völgyi tájon.

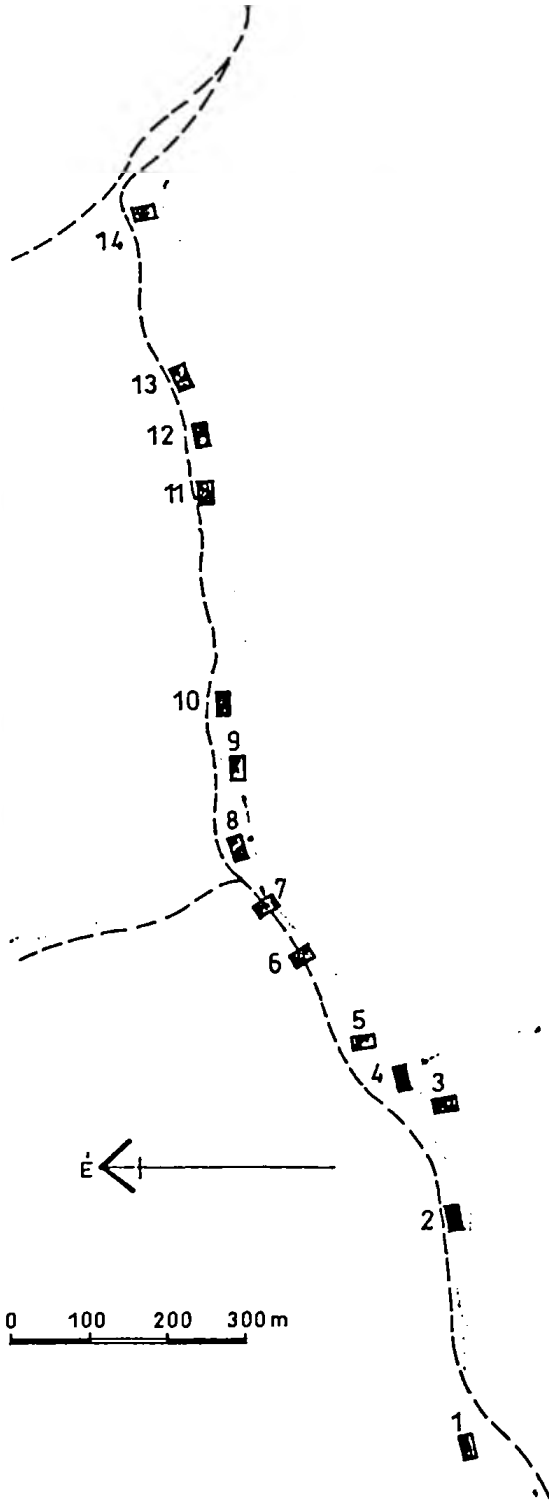
A lakóépületek számának folyamatos növekedése összefüggésbe hozható bizonyos társadalomnéprajzi jellegű szokásokkal. Az Úz-völgyi csángó nép nem kedvelte a néprajztudomány által *nagycsaládnak* nevezett együtt élő többgenerációs, több házaspáros családmodellt. Ez nem csak a XX. század végén volt így, hanem a családtörténeti adatok szerint korábban is. A megházasodott fiú csak a legszükségesebb ideig, legfeljebb átmenetileg élt egy háztartásban szüleivel. Az „ösbén” ugyan legtöbbször a legkisebb fiúgyermek maradt, de még ő is igyekezett ifjú feleségével a tanyaudvaron épített *kicsi házba* húzódni, vagy ha már özvegyen maradt és megöregedett valamelyik szülője, azt a *kicsi házba* küldeni, hogy az egy háztartásban élő idősebb és fiatalabb nemzedék érintkezési alkalmai csökkenjenek. A nagyobb és korábban megházasodott fiúk igyekeztek minél előbb elhagyni a szülői házat. Feleségükkel és szaporodó gyermekeikkel másik házban, új gazdaságban, új háztartásban keresték boldogságukat.

A fiatal házaspárok különköltözési törekvésének jó „ideológiai hátterét” fogalmazza meg egy réginek tartott szólás, amelyet kutatásaim során család-szervezési életbölcsség gyanánt egy csinódi asszony mondott el: „*A vén-asszony fíngadozik, a menyecske puszilózik, s a kettő nem talál*”.

18. *ábra.* Tanyák, mezőgazdasági telephelyek és nyaraló házak az *Órház patakában.*

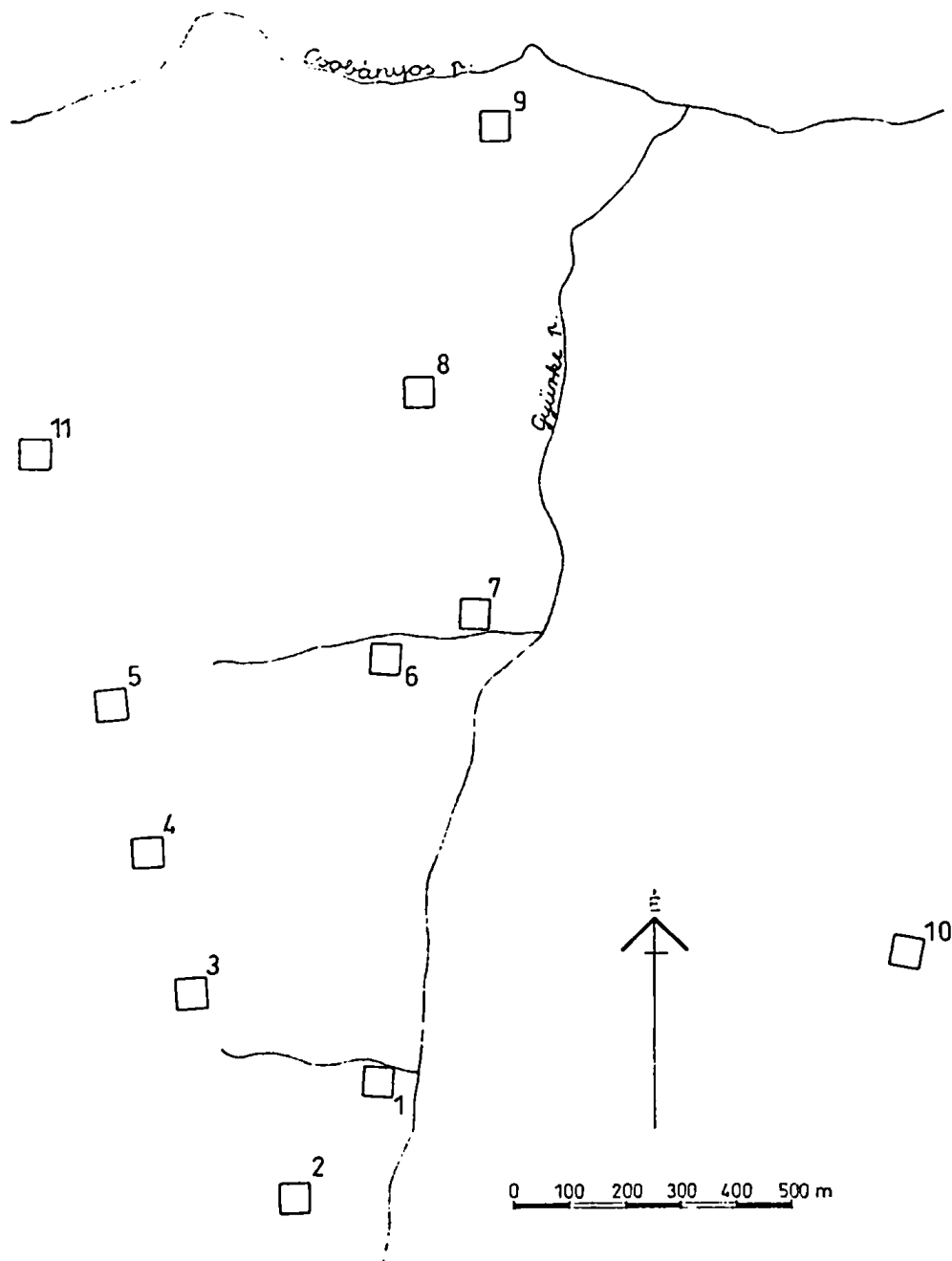
1. Fodor Imre (1980, 2001)
2. Rusz Péter (1980), Sepsiszéki Nagy Balázs sepsiszentgyörgyi tudományos kutató, író (2001).
3. Rusz Gábor (1959, 1980, 2001)
4. Rusz Péter (1959), Rusz Károly (Rusz Péter fia, 1980), Gábor Árpád (2001).
5. Magányos csűr. (Fodor Imre építette a fia számára. Házat is akar mellé építtetni.)
6. Fodor András (1959), Fodor Károly (Fodor Imre fia, 2001).
7. Rusz Gergely (1959, 1980), Rusz Gergelyné Fodor Terézia (2001).
8. Fikó Illés (1980, 2001)
9. Bilibók József (Bilibók András fia, 2003).
10. Kulcsár Gábor (1959), Bilibók András (Kulcsár Gábor veje, 1980, 2001).
11. Bilibók Antal (Bilibók András fia 2003).
12. Bálint Imre bánkfalvi állattartó szállása. Egy *szárván*-ból épült az 1990-es években.
13. Bara Áron (1959, 1980), Fodor Levente (2003).
14. Karácsony Gyula (1959, 1980), Ferenczy Erzsébet külföldi tulajdonos nyaralóháza (2001).
15. Fodor Károlyné Póra Ilona (1959), Fodor István (1980, 2001). Az *Órház pataka* legelső tanyája. 1934 óta létezik.
16. Bara Imre (1980), Tímár György (2001).
17. Fikó János (2001).
18. Fodor Terézia, Silótyi István élettársa (1980), üres, Bánkfalváról szállásként használják (2001).
19. Fodor György (1980), Fodor Györgyné Tatár Valéria (2001).
20. Fodor György építette a fiának, aki meghalt. Megvette a 16. tanya gazdája Tímár György és felesége Csillag Magdolna. Gyermekük számára tartják. Üres.
21. 1968-tól 1973-ig Tatár Szilveszter és felesége Medgyesi Aurélia, 1973-tól 1990-ig Rusz Illés és felesége Medgyesi Aurélia. Utána Medgyesi Aurélia fia: Tatár Gergely (2001).
22. Rusz Illés (1990 óta. Előtte Berszán János szállása volt.)

19. ábra. Tanyák és mezőgazdasági telephelyek Csinód patakában.

1. Bilibók Gyula szállása
2. Póra János, korábban apja, Póra András Cihér. Vele szemben a *marton* elhagyott régi *kicsi ház*. 1965 előtt Póra András lakott benne.
3. Tankó Zoltán, korábban Tankó Istvánné.
4. Póra Péter, korábban Fodor Péter Virág
5. Fodor Ernő
6. Bilibók György(Fodor).
7. Bilibók József (Fodor), korábban Fodor János.
8. Póra Levente, korábban néhai Bilibók Gyula (Fodor).
9. Fodor Imre, korábban idősebb Fodor Imre, még korábban Fodor István.
10. Bilibók Gyula (Fodor).
11. Koncsag Gábor, korábban Koncsag Ferenc, aki székelyként *reá szállt* a Tankó Pilik nemzetségből származó Tankó Reginára.
12. Koncsag László, korábban Koncsag István (Tankó).
13. Tankó Jakab Fülöpé
14. Tankó Emil, korábban apja, Tankó Vince.

20. ábra. Gyürkei tanyák 1970 táján. 1. Bereczki Tódor, korábban Póra György, 2. Póra István, 3 Póra Jakab, 4. Póra András, 5. Tankó István, 6. Gerczuj Imre, 7. Tankó Tulit Imre, korábban Tankó Tulit András, még korábban Tankó Tulit Imre, 8. Pap Fülöp, 9. Tankó Tulit János, 10. Györgyicze Géza, 11. Álózi János.

A XXI. század elején Csinód- és Egerszék-szerte megfigyelhető az a szokás, hogy a legényfiú számára lehetőleg katonai szolgálatba vonulása, de legkésőbb nősülése előtt házat épít a családja. A szülők mindenképpen törekszenek arra, hogy a katonai behívó érkezésekor, más esetekben a házasságkötéskor a ház falazata és tetőzete készen legyen. A családtörténeti emlékekből úgy látszik, hogy ez a szokás a XX. század közepén, sőt a XX. század első felében is jellemző volt. A példákat hosszan sorolhatnánk, de talán néhány is elegendő belőlük.

Az egerszéki Tankó Fülöp 1928-ban házat épített az *Egerszék pataka* és a *Csinód pataka* összefolyása tájékán Tankó Károly nevű 22 éves fia számára, aki két évvel később, 1930-ban kötött házasságot.²⁵⁵

Tankó Imre Vajda, akit 1944-ben Egerszéken „meglőttek” az oroszok, 1936-ban nősült. Amikor gyimesfelsőlaki feleségét, Szőcs Vilmát, a gyimesi lakodalom után Szépvízen és Csíkszentgyörgyön át szekéren elhozta a *Szőcsök patakából Egerszék patakába*, már állt és „fedél alatt volt” a háza. Az ifjú pár néhány hét alatt lakhatóvá tette az új épületet, amelybe 1936-ban be is költözött.

1967-ben, húszéves legényként Farkas Gyula, apja segítségével, fából házat épített magának a szülői telek hegy alatti részén, a *Farkasok* nevű házfűzér déli szélén. Éppen befejezte a ház építését, amikor elvitték katonának Galaczbá. Leszerelése után, 1971 februárjában nősült a gyimesfelsőlaki *Farkasok patakából*. 16 éves feleségét az 1967 óta készen álló új házba hozta.

Ugyanez a Farkas Gyula a saját házatól északra 2002-ben új házat és új csűrűt épített fia, ifjabb Farkas Gyula számára, mielőtt a legény bevonult katonának.

2003-ban Rusz Illés az *Őrház patakában* lerakta 24 éves legényfia leendő házának alapjait. A nagy méretű divatos új házat hamarosan megépítik, mivel a legény már „guzsalyasba jár” egy lesődi leányhoz. A házasságkötés tehát már nem halasztható sokáig, a háznak viszont az esküvőig fel kell épülnie.

A fenti példákban emlegetett új házak mindig az apai házak közelében, a családi birtokon épültek. Így nyilvánvaló és érthető a tanyahálózat sűrűsödésének folyamata.

A tanyasűrűsödés a szűk patak völgyben utcászerű települési alakzatok, laza házfűzerek kialakulását segíthette elő. Az épületek ugyan jobbára összevissza állnak, nem igazodnak utcavonalhoz, azonban a patak menti utat kísérő kerítések, kapuk, pl. a *Csinód pataka* Tankó Jakab háza körüli szakaszán utcavonal benyomását keltik. Másutt a házak, csűrők egymásutánja nem

²⁵⁵ CSISZEGYŐPI. Madarász Ferenc plébános családi kartonjai. 1967.

emlékeztet utcára, de a keskeny völgyfeneket betöltő rendszertelen épületso-rozatuk a füzérfalvak világát idézi.²⁵⁶ A sűrűsödés példái társadalmi és természeti okokkal egyaránt magyarázhatók. Ha két, egymástól körülbelül 700–800 méter távolságban álló „eredeti” tanyaház birtokosának felnövekedett 5–6 gyermeke a két tanya közötti földön házat és csürt épít, a telephelyek lassan elvesztik magányos jellegüket és szinte összeérnek. Mindenesetre megfogyatkoznak köztük a kaszálók és a szántók. Különösen így van ez a szűk patak völgyekben, ahol az új tanyáknak nincs lehetőségük arra, hogy jobbra vagy balra jelentősen „kilengjenek” a két hegy között szorongó, patakka, úttal tagolt birtokon. Így természeti okok miatt csak egy 30–50 méteres szűk sávban jöhetnek létre épületek, amelyeknek laza füzére házsor benyomását keltheti. Az efféle sűrűsödésnek kiváló példája a *Csinód pataka* völgyében szorongó épületek együttese.

A tanyasűrűsödés másik formája a halmazosodásra emlékeztető rendszertelen házcsoportosulás, amely az *Úz mellyéke* legnyitottabb részén a hajdani *Órház*, az egykori *Kati csárda*, a csinódi templom, a csinódi iskola és a csinódi tejszarnok tájékán figyelhető meg a XXI. század elején. Hasonló, de kisebb, rendszertelen házcsoportosulás jelei mutatkoznak a *Gábri pataka* tövében is.

A tanyai telephely kiválasztása

Víznyerés, forrás, itatás

A tanyai telephely kiválasztásakor a víznyerési lehetőség létezése jelentette a legfontosabb mérlegelési szempontot. A patak közelsége, ami a legtöbb völgyben adva volt, önmagában nem oldotta meg a víznyeréssel kapcsolatos gondokat. Állatok itatására és mosásra lehetett ugyan használni a nagy patakok vizét, emberi fogyasztásra azonban jobb volt a forrásvíz. Tanulságos az egyik *Úz mellyéki* asszony emlékezése, aki elmondta, hogy régebben ittak az *Úz* vizéből, de akkor még „föltöttük”, vagyis tőlük nyugatabbra nem állt ház. Az *Úz*, mielőtt a tanyák világába ér, valóban tiszta. A tanyaudvarokból azonban többféle szennyező anyag folyik bele, illetve a tanyák lakói sokféle módon, pl. mosással stb. szennyezik. Ugyanez mondható el az *Egerszék patakáról* is, amely szintén sok tanya mellett folyik el. Ráadásul a patakok áradásuk idején eleve rengeteg szemetet, törmelékot szállítanak. A legideálisabb víznyerési lehetőségnek az számított, ha a tanya birtokosának saját forrása volt. Szerencsére az *Úz*-völgyi tájon rengeteg

²⁵⁶ A füzérfalu fogalmára: BÁRTH János 1996. 126–128. – Vö.: a *völgyi falu* (les villages de vallée, das Taldorf) fogalmával: VUIA, Romulus 1937. 10–12.

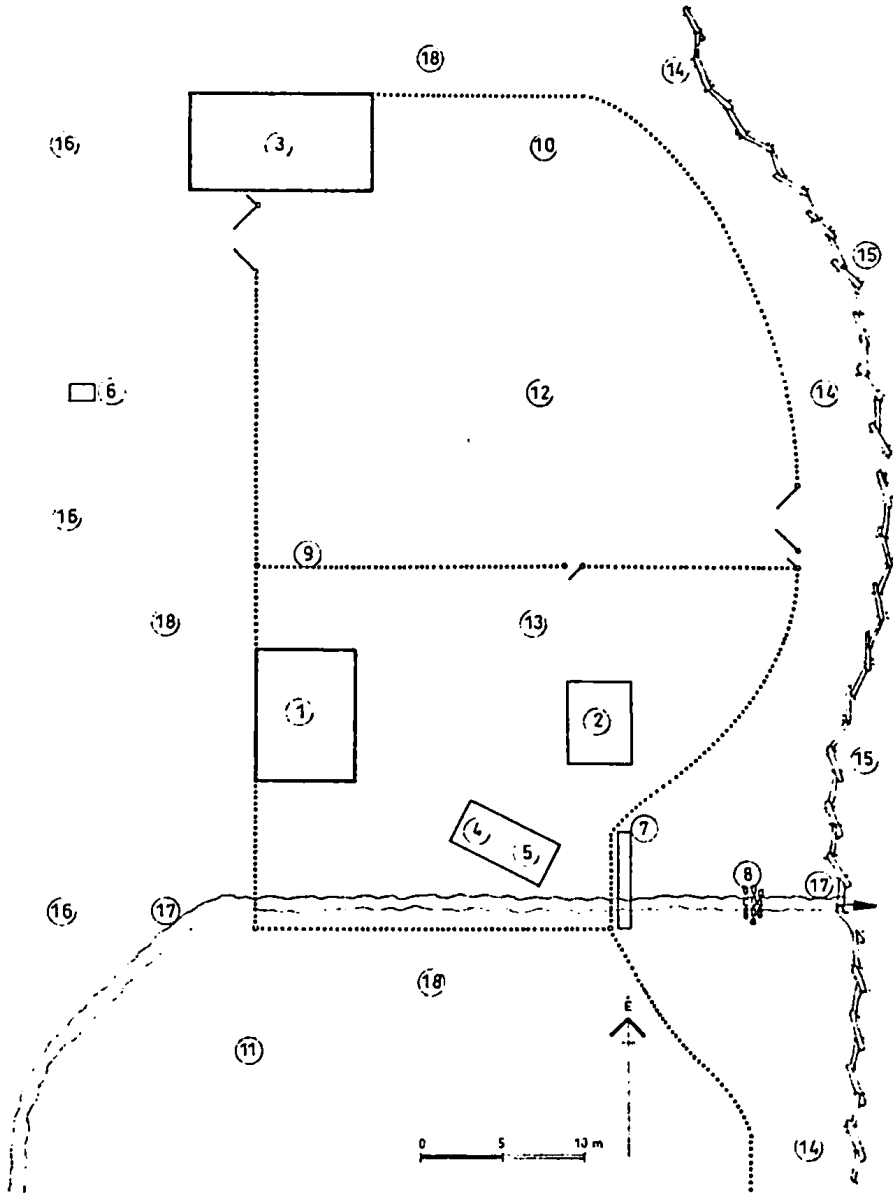
forrás bugyog, így a legtöbb tanyaépítő megtalálta a tanyai élethez nélkülözhetetlen víznyerő helyet. A lesődi *vén* Fodor György életében többször elmondta gyermekeinek, hogy a lesődi birtokot azért vette meg, mert több forrást is talált rajta. „*Volt víz, lehetett élni*” – hangoztatta.

A természetes forrást gondolni kellett, hogy rendszeresen használni lehessen a vizét. Ha a tanya épületeihez viszonylag közel tört föl a víz, nem kellett vezetni a felhasználás helyéig, hanem *vederrel* szállították, ahova kellett. Ilyen esetben a forráshelyen gödröt ástak. A gödröt esetleg ki is kövezték. Ebben a gödörben gyűlt össze a felbugyogó víz, amiből edénnyel mertek, kis *csorgón* áteresztve edénybe csorgattak. Előfordult, hogy medencét sem készítettek a forráshelyen, hanem kőből, bádogból formált, rövid, kb. egy méteres félcsövet szűrtak bele a hegyoldalba. Azon csorgott a víz kitartóan. A szakadatlanul folyó, fel nem használt víz kis mélyedésben haladt a mélyebb fekvésű terület és a legközelebbi nagyobb vízfolyás felé. A vizenyős völgyecske helyett gyakran mesterséges, esetleg csak kapanyomnyi mélységű, kicsi árokban, *sánuban* vezették a legközelebbi patakig a forrás fölösleges vízhozamát. Ezért láthatók efféle árkokcskák a tanyaudvarokban.

A forrás legtöbbször 50–100, esetleg 200 méterre esett a lakóháztól. Szerencsére általában magasabban jött elő a víz a földből a *marton*, mint ahol a tanya épületei álltak. Így a lejtős terepen nem okozott megoldhatatlan feladatot a víz elvezetése a tanyai épületek közelébe.

Az elvezetés kézenfekvő módjának számított a természetes patakocska, amely a fák között vagy a kaszálón utat tört és mélyedést koptatott magának. Némi emberi beavatkozással, mederformálással irányítani lehetett a víz folyását. Néhány esetben az efféle patakocska átfolyt a bekerített udvaron, és úgy haladt tovább a legközelebbi nagyobb patak felé. Jó példának tekinthető Bereczki Tódor és Póra Vilma hajdani gyürkei tanyája, amelynek udvarán átfolyik a gyimesi analógiára, *Antalok pataka* néven emlegetett kis vízfolyás. A patakocska a tanyateremtő ős, Póra György hegyoldali birtokának felső részén ered és a tanyától keletre húzódó mély völgy felé tart, ahol a *Gyürke patakát* nagyobbítja. Amikor kilép a tanya keleti kerítésén, némi esése van. A kerítésen kívül, közterületen, a gyürkei út mellett egy favályút helyeztek el a tanya tulajdonosai. Ezt állandóan tölti a patakocska vize, majd túlcsondultával tovább folyik a *Gyürke pataka* felé. Folyása gyenge, átlátható. A vályún elsősorban a tanyát birtokló Pórák és Bereczkiek itatták állataikat, de itathattak az úton járók is, mivel a kerítésen kívül volt, következésképp nyilvános *válú*-nak számított.

A tanyától viszonylag távol fekvő, hegyoldali forrás vizét kivájt csatornán, ún. *csorgón* is vezethették az udvarba. Ha hosszú csorgóra volt szükség, akkor a keresztben elvágott, kivájt belsejű vízvezető fákat összetoldották. A csorgó vége alá legtöbbször vályút állítottak. Ebből itatták az

21. ábra. Néhai Bereczki Tódor *baromudvaros* elrendezésü, lakatlanná vált, nyári szállásként használt gyürkei tanyájának helyszínrajza. (Csíkszentgyörgy, 628.), (Felmérte: Bárh János 2002-ben.) 1. lakóház, 2. kicsi ház, 3 csűr, 4. fáskamra, 5. sütő, 6 illemhely, 7. váló, 8. néhány kő, mint gyalogátjáró az Antalok patakán, 9. hajdani kerítés a házudvar és a csűrudvar között, 10. régi csűr helye, 11. régi ház helye (Póra György háza volt), 12. csűrudvar, 13. házudvar, 14. a Gyürkén áthaladó út, 15. meredeken lejtő hegyoldal a Gyürke patakáig, 16. emelkedő hegyoldal, Gyürke oldala, kaszálóval, fent erdővel, 17. Antalok pataka, amely a Gyürke pataka felé folyik, 18. kaszáló.

állatokat, fölötté pedig *vider*-be eresztették azt a vizet, amelyet ivásra, főzésre használtak. A túlcsondult vályúból a fel nem használt víz természetes vagy mesterséges árokban folyt tovább a legközelebbi patakig.

Hasonlóképpen működtek azok a hosszú *facsgörök* is, amelyekkel a közterületek magas fekvésű forrásainak vizét vezették az utak közelébe, hogy ott az úton járók ihassanak és itathassanak belőlük. A XXI. század elején előfordul, hogy a *válú* környékén lakó asszonyok a mosott ruha öblítését a *csorgó* alsó végénél végzik.

Van rá példa, hogy több tanya népe közösen használ egy út melletti, közterületen működő forrást, sőt közkútként a járókelők is igénybe veszik hűsítő vizét. Ilyen forrás található pl. az *Úz vize* és a főútvonal által közrefogott gyöpes közterület, Farkas Bokor és Póra Titusz háza közötti szakaszán. Vize beláthatatlan idők óta elfolyt a közelében haladó *Úzba*. 2002-ben a szomszédos tanyák lakói az „*Úz*on túli” víznyerő helyet kitisztították, cementgyűrűs, deszkafedelű gyűjtőtartállyal, *csorgó*val, *válú*-val, kerítéssel látták el. Ezen a területen a tanyáknak az *Úz*-balparti hegyoldalban van forrásuk. Előfordul azonban, hogy valamelyik tanya-lakónak nem ízlik a saját forrásából folyó víz, ezért az „*Úz*on túli” közforráshoz jár ivóvízért. Szeretik a közforrást azért is, mert vize télen langyos és nem fagy be. Ezért a környező tanyákról az állatokat telente a forrás *válújánál* itatják. Nyáron a feltörő víz hideg. A forrást védő korlát egyik karójára fel van akasztva egy bögre. Segítségével a járókelők meríthetnek és ihatnak a kiváló vízből. A *válút* is használhatják az úton járók lovai, marhái.

Néhány *Úz*-völgyi csángó család a szomszédos székely falvakban látott minták alapján „igazi”, kövel bélelt kutat ásott magának, amely fölé gémet, vagy tetővel ellátott kerek vízkiemelő szerkezetet állított. Gémeskútja volt Lesődben Fodor Györgynek. Kerek kutat használt többek között a fenyőfejei Ruzs Gergely. Az udvarban működő 12 méter mély kútjának vízkiemelő szerkezetét maga készítette. A példákat Csíkszentmártonban figyelte meg.

A XXI. század elején már vannak olyan tanyák az *Úz*-völgyben, ahol udvari csapból folyik a víz, illetve a lakóházakban is működik fürdőszoba. Ezekbe a házakba és udvarokba föld alatti vízvezetékcsöveken érkezik a víz a hegyoldali forrás közelében megépített vízgyűjtő tartályból, a *bazinból*. Egy-egy *bazin* két-három, vagy több szomszédos tanyát is elláthat vízzel.

A patak völgyekben épült tanyák népe leginkább a völgyön végigfutó patak vizéből itatta állatait. Ezért is igyekeztek a gazdák a patakhoz viszonylag közel elhelyezni a csürte, amely az istállót is magában foglalta. A nagyobb patakokban, például az *Úz-vizében* és az *Egerszék patakában* vannak olyan helyek, ahol a meder oldalából langyos forrás fakad. Ezekben a helyeken a patak télen sem fagy be. Az *Úz*-völgyében letelepedő csángók téli

megfigyelésekkel keresték az efféle helyeket, és ha megtalálták, tanyájukat igyekeztek a közelükben felépíteni. Így állataikat a legnagyobb télen is viszonylag közel itathatták. Példaként említeném Tankó Bokor Vince fia, Tankó Tibor tanyáját, amelynek csűrje közelében az *Egerszék pataka* egy meleg forrásnak köszönhetően soha nem fagy be. A csűr végénél egy kaput nyitottak a *csűrkert*en. A csűr épületéből kilépő állatok ezen a kapun át néhány méter megtétele után elérik az Egerszék vizét, amelyből a legnagyobb hóban, fagyban is ihatnak.

A kései megtelepedők nem mindig válogathattak úgy a településre alkalmas helyekben, mint a korán érkezők. Ezért előfordult, hogy olyan magas fekvésű kaszálón kellett felépíteniök házukat, ahol nem volt forrás és nem folyt patak. Az ilyen tanyalakóra az átlagosnál is nehezebb, küzdelme-
sebb sors várt. Berszán János 1963 táján költözött arra a Kászón-széli, szép fekvésű hathektáros kaszálóra, amelyet 1958-ban vásárolt a *Nagysorok tetején*. A magas kaszálón sajnos nem volt forrás, csak alatta a völgyben, a hegy lábánál. A háztartás számára fél kilométerről gyalog, meredek hegyoldalon fölfelé cipekedve, *viderrel* hordták a vizet. A vízhozásra vállalkozó családtag egyszerre két vizesedényt vitt a két kezében. Az állatokat naponta kétszer, este és reggel, szép időben, fagyban, hófúvásban, viharban egyaránt lehajtották a völgybe itatni. Először fa *csebrek* álltak a forrás mellett. Azokból ivott az állatállomány. Sok baj volt velük, mert gyorsan elszáradtak és folytak. Utána nagy bádoggödörket használtak itatásra. Ezek sem igazán váltak be. Végül *faválút* állítottak a forrás elé. Kis csövel vezették bele a vizet a forrásból.

Megközelíthetőség, út

A csinódi és az egerszéki patakok mellett a XX. században szekérutak formálódtak, amelyek néha közel kerülve, máskor némiképp eltávolodva, a völgy természeti, domborzati adottságaihoz idomulva követték a patakok folyását. Mivel a tanyák többsége a patak völgyben jött létre, az épületeket a patak völgyi utakkal lehetett megközelíteni. A patakok folyását követő szekérutak és a tanyák között bekötőutak alakultak ki. Ha a patak völgyi út magasan haladt, az épületek pedig alacsonyabb szinten álltak, mint például az Úz menti út és az egerszéki út nagy részén, akkor a tanyákat a domborzati viszonyokhoz igazodó ferde, kacskaringós, bizonyos szakaszokon a patakmenti úttal majdnem párhuzamosan haladó, viszonylag hosszú bekötőutakon lehetett megközelíteni. Ha a patakok utakkal ellentétes oldalán álltak a tanyaépületek, a bekötőutakat a patakok fölött kerek rönkfákból rakott hidakon vezették át. Kisebb, sekély vizű patakokon a szekerek híd nélkül

mentek keresztül. A tanyák között a kaszálókön általában nem vezettek szekérutak. Ha valaki egyik tanya udvarából szekérral át akart menni a másik tanya udvarába, legtöbbször „körben”, a két bekötőúton és a patakot követő út két tanya közti szakaszán közlekedett.

A magas fennsíkokon, hegyek vállain, hegyoldalok platóin települt tanyákat a hegyhátakon vezető szekérutakon közelítették meg. A lesődi tanyák, bár a patak völgyi tanyáktól messze feküdtek, bércezen haladó történelmi szekérutak közelében jöttek létre. Az *Úz vize* felől a *Csatorna pataka* mellett és az *Őrház patakában*, a *Fenyőfején* keresztül is vezetett hozzájuk út. Így megközelítésük nem okozott különösebb gondot.

Az *Égettvész észokján* megtelepedett Szöcs Dávid általában nem az *Egerszék pataka* völgyéből közelítette meg a tanyáját szekérral, mint a XXI. század elején a Csilipek a tanya helyén fenntartott szállásukat, hanem az *Égettvész* déli végéről, az *Úz vize* tájáról induló hosszú szekérúton közlekedett, amely szekérút az *Égettvész tetején* tovább vezetett Tankó Virág Károly még távolabb fekvő tanyájához.

Az *Úz-völgyi* tájat gyalogösvények sokasága hálózta be. Az *ösvények* lehetőleg elkerülték a vizenyős, zsombékos területeket. Ha patakon vezettek át, a gyalogosok a vízből kimagasló köveken, illetve a víz felett átfektetett pallón, fagerendán közlekedtek. Ha kerítéshez ért a gyalogút, a fekvő rudak leszedésével nyitható *avara*, ritkábban *lépőke* segítségével haladt tovább a gyalogos.

Égtájhoz igazodás és a magassági szintek figyelembe vétele

Az *Úz-völgyi* tanyák építői általában arra törekedtek, hogy lakóházaik és csürjeik hátsó fala észak felé nézzen. Ezért fordul elő gyakran, hogy a lakóház és a csür párhuzamosan áll egymáshoz viszonyítva. Az észak felé igazodás erősebb szabálynak látszik, mint az úthoz való igazodás. Ezért sok lakóház az első, hosszanti oldalával, „arcával” néz az út felé, amire például az alföldi tanyavilágban alig van példa. A tanya helyének kiválasztásakor meg kellett találni azokat a nagyjából vízszintes, platószerű, viszonylag magas, nem vizenyős területeket, a patak közelében vagy a *mart* alsó részén, ahol a lakóházat és a csürt úgy fel lehetett építeni, hogy háttal állhasson északnak.

A patak völgyi tanyák telephelye legtöbbször a patak irányába lejt. A patak szintjénél jóval magasabban igyekeznek elhelyezni a csürt, hogy az áradás ne veszélyeztesse az állatokat és a takarmányt. Még magasabba, legtöbbször a *mart* tövébe, illetve a *mart* egyik platójára építik a házat, hogy védelmezzék az áradó patak szeszélyétől, megóvják a talajvíztől, biztosítsák

megfelelő távolságát a porzó úttól. Általában a telephely legmagasabb pontjára, száraz hegyoldalba ássák a különálló *pityókatároló* pincét. A családi temetők is legtöbbször a hegyoldalakon, magas területeken kaptak helyet.

A tanyai telephelyek belső rendje

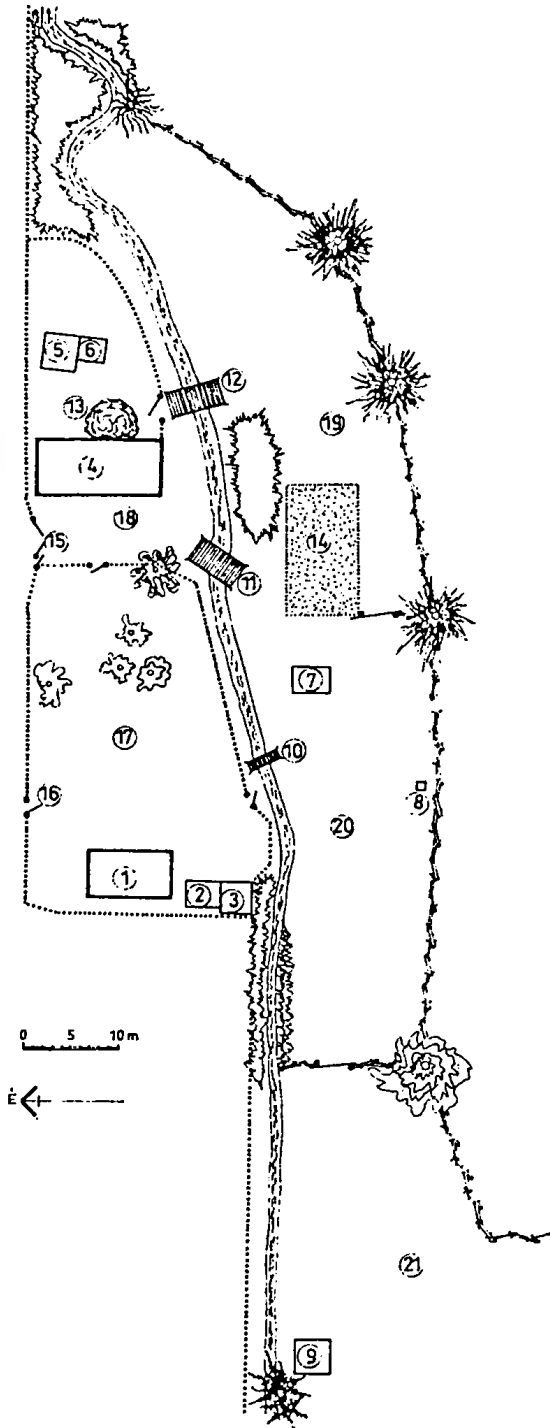
A „telek” és környezete

Cs. Sebestyén Károly, amikor 1909-ben a gyimesi házak között és mögött húzódó „zöldpázsitos kaszálókról” írt, egy különös és találó megfigyelést rögzített: „Rendes, külön házhelyet sem ismernek itt, mert még a ház körüli udvarhelyet is buja fű lepi be többnyire”.²⁵⁷ Megfigyelése tökéletesen ráillik a Gyimeshez hasonló Úz-völgyi tanyák környezetére is. A patak völgyeket a patakok mindkét oldalán a hegyoldalak magasabb részein kezdődő erdőkig buja, zöld fű borítja. A zöld fütengerben apró szigetekként állnak az épületek, szürke szalagokként kanyarognak a székérutak, parányi foltocskákként barnállanak a *pityókaföldek*.

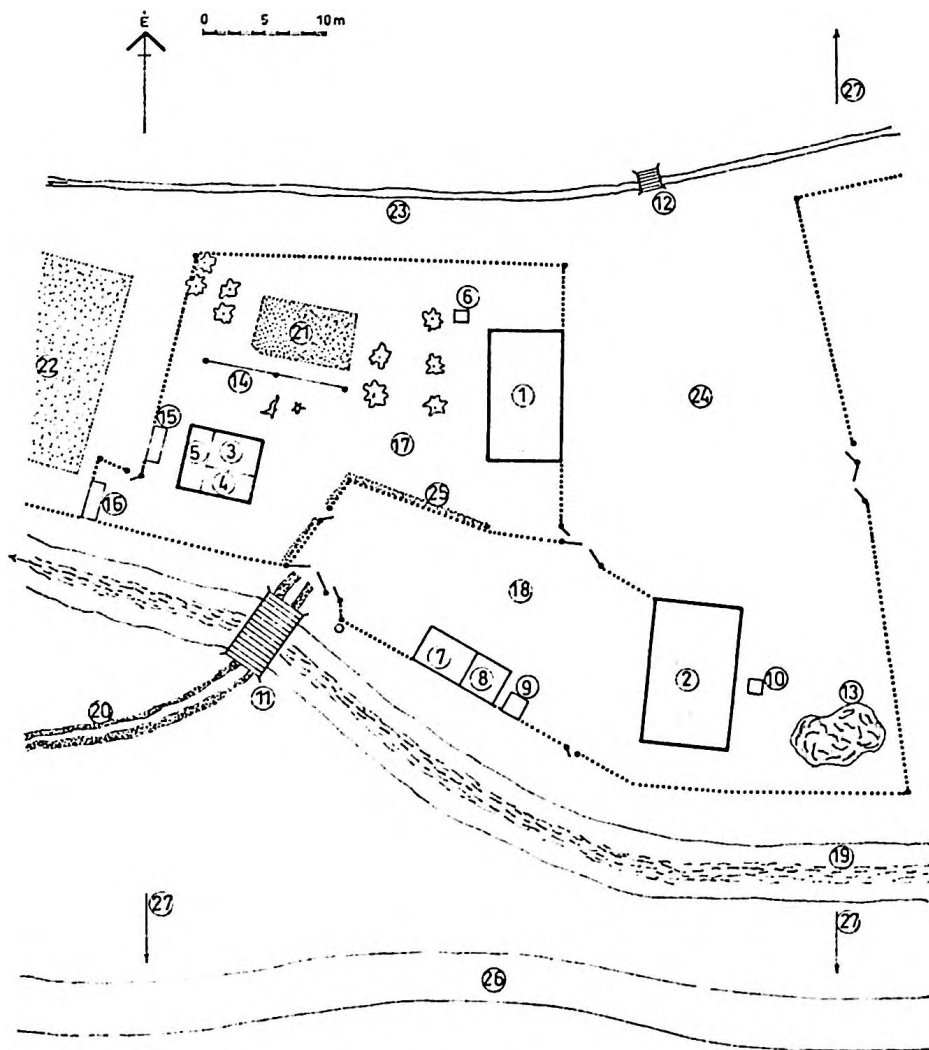
A lakóház és a csűr közvetlen környéke, a tulajdonképpeni udvar nem mindig válik el élesen a gazda birtokának távolabbi részeitől. Az udvart és a kaszálót összekapcsolja, egyé forrasztja a buja, zöld fű uralma. Legtöbbször kerítés jelzi a választóvonalakat az udvar és a kaszáló között, de ennek tájékoztató szerepére sem lehet mindig számítani. Általában a *házudvart* és a *csűrudvart* egyaránt kerítés veszi körül, de előfordul, hogy a ház vagy a csűr kerítetlen vagy részben kerített környezetben áll. Például Farkas Bokor *Úz mellyéki* csűrudvarát kerítés veszi körül, mögötte azonban a házat már nem választja el kerítés a viszonylag nagy kiterjedésű kaszálótól, illetve a belőle feltört *pityókaföldektől*. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a *házudvar* nem határolódik el kerítéssel a kaszálótól. A ház külön kerítés nélkül áll a körbekerített hegyoldali birtok déli szélén, a *csűrkert* közelében. Ennek ellenkezője figyelhető meg Fodor István *Őrház patakai* birtokán, ahol a *házudvar*, bár a hegyoldal felől nyitott, az épületek elhelyezkedése és a keleti oldalra állított kerítés révén jól körülhatárolható, a hosszú csűrnek viszont csak a déli végéhez kapcsolódik „baromkert”, a csűr egésze külön kerítés nélkül „belelóg” a patakgig lejtő, viszonylag nagy kiterjedésű, kerített kaszálóba.

²⁵⁷ Cs. SEBESTYÉN Károly 1909. 190.

22. ábra. Tankó Jakab Fülöpé baromudvaros elrendezésű tanyai telke. (Felmérte: Bárány János 2001-ben.)

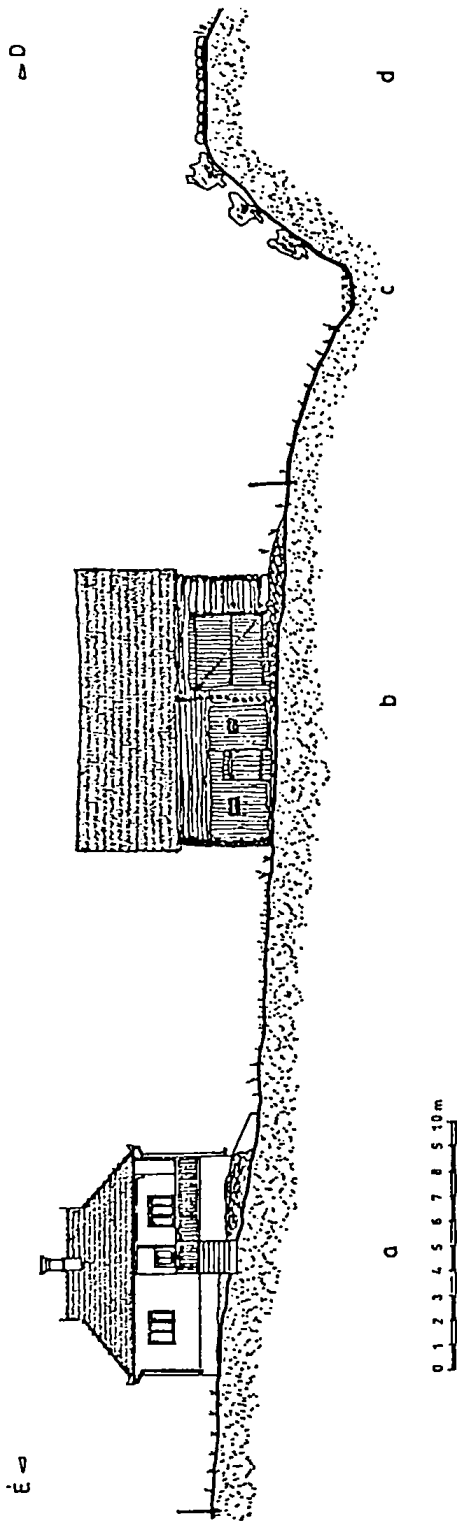
1. ház,
2. kicsi ház,
3. sütő,
4. csűr,
5. disznyópajta,
6. majorság pajta,
7. pince és korábbi kicsi ház,
8. buda,
9. szénatartó,
10. gyaloghíd,
11. szénahordó híd,
12. ganyéhordó híd,
13. ganyédomb,
14. veteményeskert,
15. főbejárat a Csinód patakai út felől, 16. a XXI. század elején készített gyalogos bejárat,
17. házudvar, felső élet,
18. csűrudvar, alsó élet,
- 19–21. kaszáló (emelkedő hegyoldal). A házudvar fái alma- és körtefák. A többi fa éger-, fűz-, nyír-, fenyő- és körisfa. A telket balról a Csinód patakai szekérút, jobbról a Csinód pataka határolja.

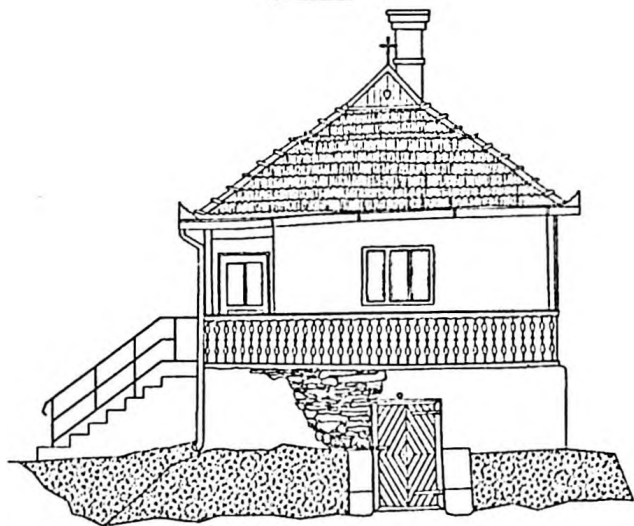
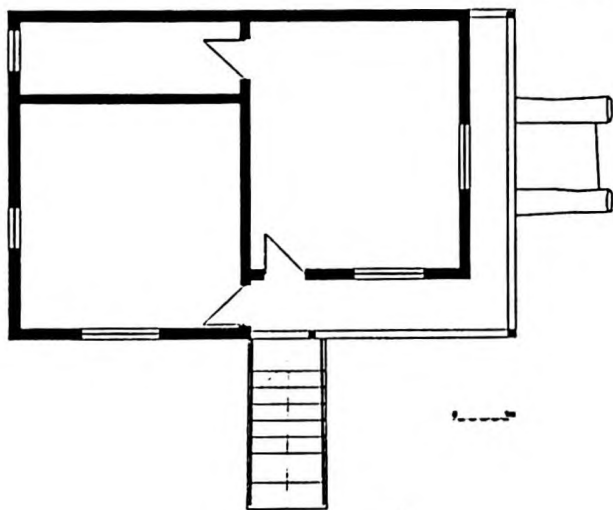
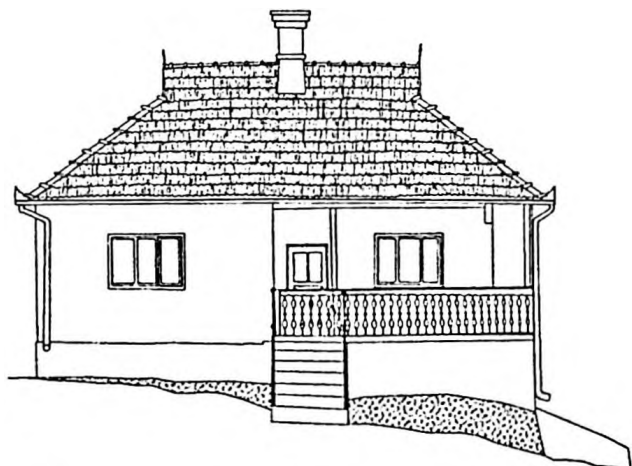
23. ábra. Tankó Tibor baromudvaros elrendezésű tanyai telke Egerszéken.

(Csíkszentgyörgy, 606.), (Felmérte: Bárth János 2002-ben és 2003-ban.)

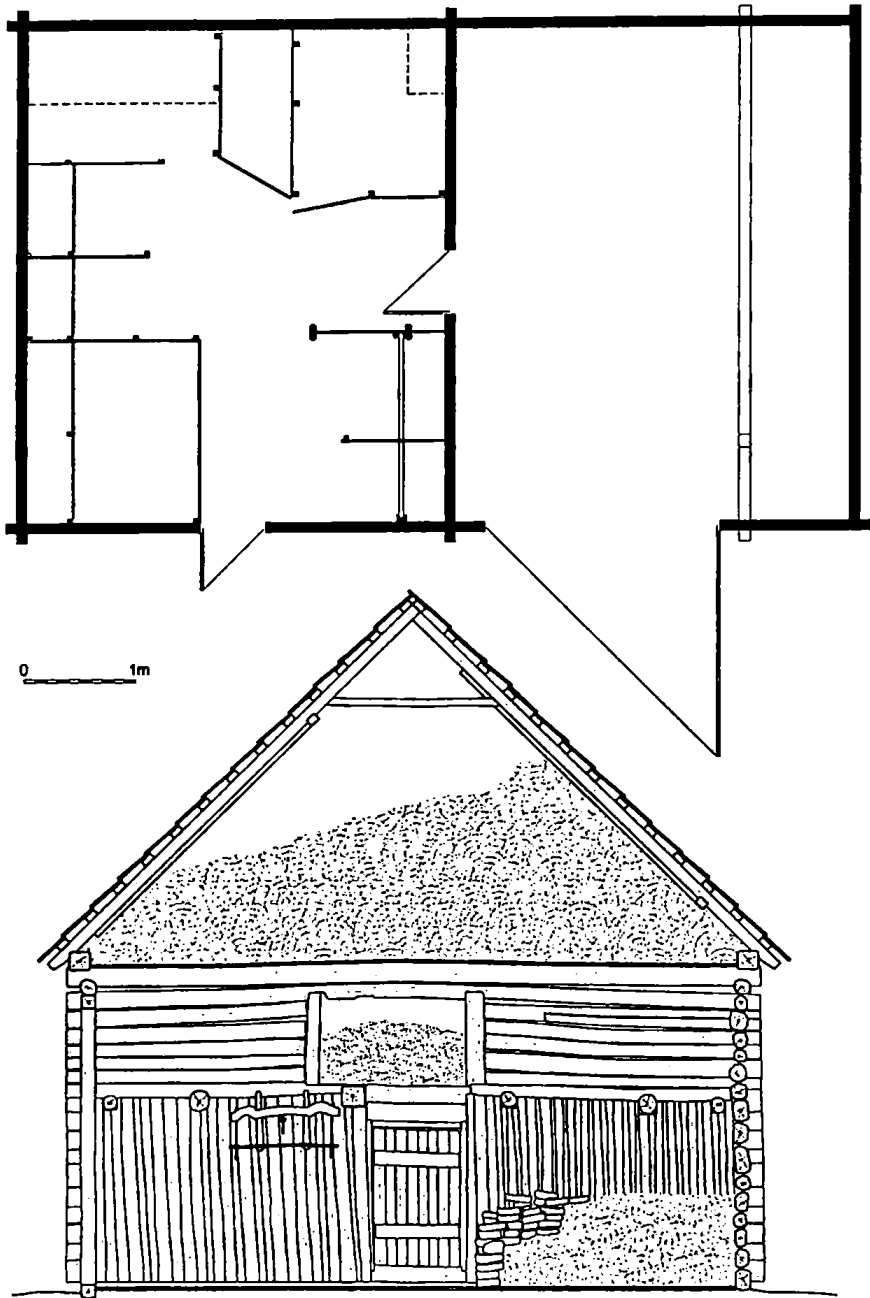
1. ház, 2. csűr, 3. kicsi ház, 4. kamra, 5. nyári konyha, 6. húsfüstölő, 7. fűskamra,
8. sütő, 9. csürkepajta, 10. buda, 11. híd az Egerszék pataka fölött, 12. hidacska
- vizesárok fölött, 13. ganyédomb, 14. ruhaszárító, 15. mosogató pad, 16. mosópad,
17. házudvar, 18. csűrudvar, 19. Egerszék pataka, 20. szekérút az egerszéki út felől,
21. epres, 22. veteményes, 23. vízvezető árok vizenyős terület közepén,
24. kaszáló, 25. virágos kert a kerítés tövében, 26. egerszéki út,
27. emelkedő hegyoldal kaszálóval, fent erdővel.

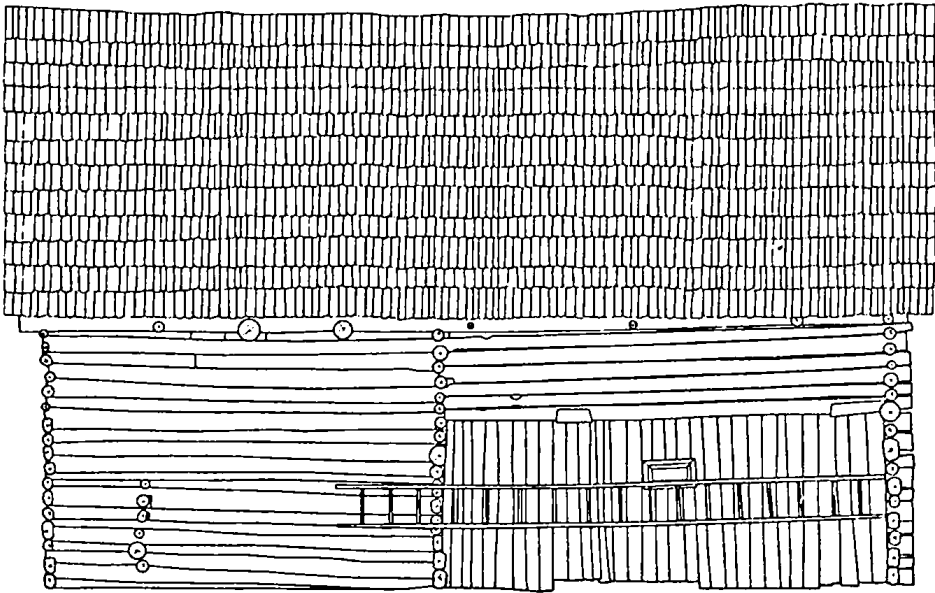
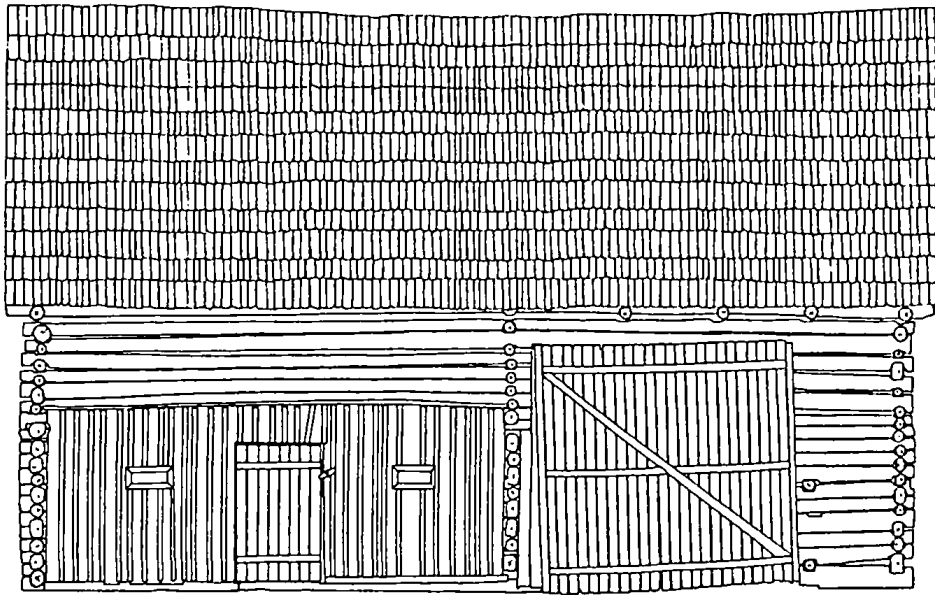
24. ábra. A tanyai épületek patakhoz és úthoz viszonyított szintmagassága Tankó Tibor egerszéki telkén. (Csíkszentgyörgy, 606.) a. ház, b. csűr, c. Egerszék pataka, d. egerszéki út. (Az épületeket felmérte Stasisin Izolda 2003-ban. A szintfelmérést Bárth János közreműködésével Kothencz Kelemen végezte 2003-ban. A szintmérési adatokat 2004-ben feldolgozta és a rajzot készítette Janzsó Mariann.)

25. ábra. Tankó Tibor tanyai lakóháza Egerszéken. (Csíkszentgyörgy 606.) 1947–1948-ban építette Tankó Tibor apja, Tankó Bokor Vince, a tanyaalapító öregapa, Tankó István Vajda régi háza közelében. (Felmérte Stasisin Izolda)

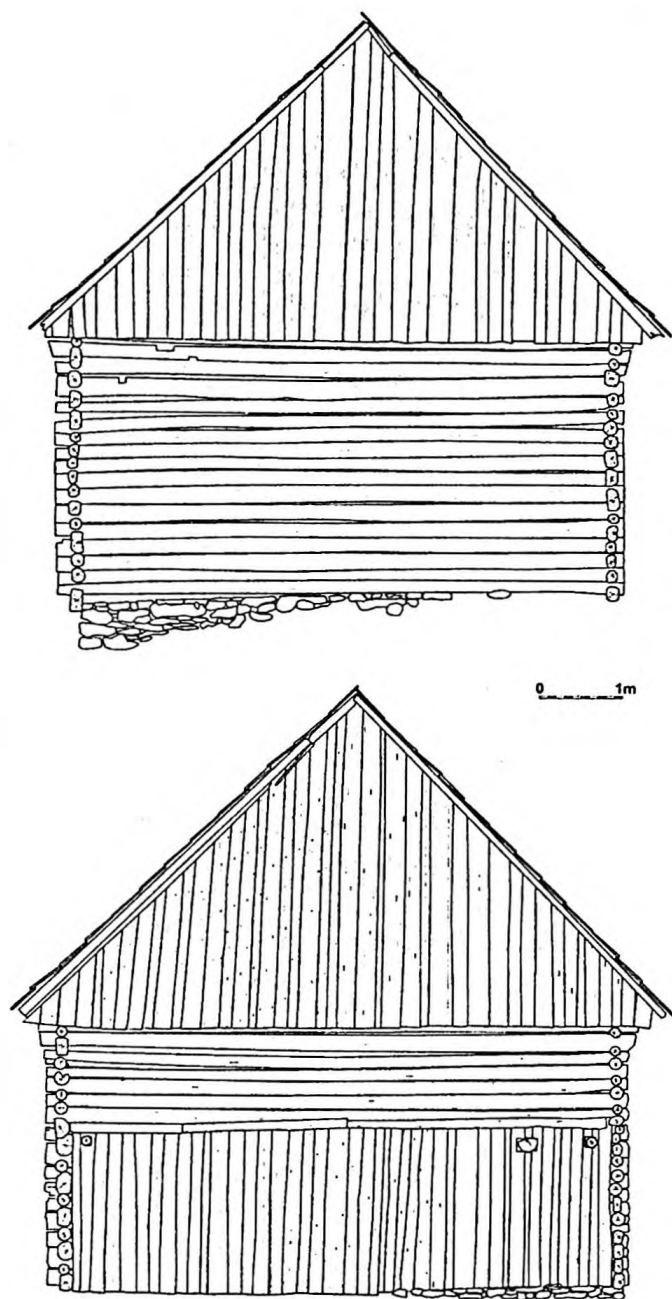

26. ábra. Tankó Tibor egerszéki csürjének alaprajza és metszetrajza.
(Csíkszentgyörgy 606.), (Felmérte Stasisin Izolda 2003-ban.)

0 - - - 1m

27. ábra. Egerszéki csűr elejének és hátuljának homlokzati rajza.
(Csíkszentgyörgy 606.), (Felmérte Stasisin Izolda 2003-ban.)

28. ábra. Egerszéki csűr két végének homlokzati rajza.
(Csíkszentgyörgy 606.), (Felmérte Stasisin Izolda 2003-ban.)

A tanyai telephelyek megnevezése

A tanyai telephelyet, a táj falusi portáihoz hasonlóan az *élet* szóval emlegették. Az *élet* kifejezés *telek*, *házhely*, *porta*, *bennvaló* jelentése a XXI. század elejére az Úz-völgyi táj népének mindennapi szóhasználatban kissé megkopott és elhalványult.

Ha a „telek” egy szűk patak völgyben a patakkal párhuzamosan elnyúlva „emberudvarra” és „állatudvarra” tagolódott, a patak eredete felőli részét *felső életnek*, a patak *szádja* felőli részét *alsó életnek* nevezték. Amikor a két részre tagolódó „telek” rövidebb vége érintette a patakot, a patak felé eső részt *belső életként*, a távolabb eső részt *külső életként* is emlegették.

A tanyai telephelyek tagoltsága

Az Úz-völgyi tanyák többségének telephelye még a XXI. század elején is „emberudvarra” és „állatudvarra” tagolódik, úgy, hogy az „emberudvar” az „állatudvaron” keresztül közelíthető meg. Az efféle telekrendezést a magyar néprajzi irodalom *láncudvaros*, *kettős udvaros*, a XX. század utolsó harmada óta pedig jobbra *baromudvaros* telekrendnek nevezi.²⁵⁸ A baromudvaros telekelrendezés valaha fölöttébb gyakorinak számított Erdélyben magyarok és románok körében egyaránt. A XX. században azonban a falusi telkek jobbra átalakultak, és idomultak a Kárpát-medence telkeinek legjellemzőbb rendjéhez, amely ellentéte az ún. baromudvaros elrendezésnek. A régies baromudvaros telekrend a hegyi tanyák világába szorult vissza.²⁵⁹

Az Úz-völgyben annyira kedvelték a baromudvaros telekelrendezést, hogy még 1974-ben alapított új tanya építésekor is alkalmazták. Az 1974-ben keletkezett tanya a XXI. század elején már emeletes lakóházzal és korszerűsített csürrel dicsekedhet, de baromudvaros elrendezésének hegyoldali változatát megőrizte.

A baromudvaros elrendezésű telek „emberudvar” jellegű, tiszta részébe a gazdasági udvaron keresztül lehet bejutni. Ha természeti akadály nem gátolja az „alapforma” érvényesülését, akkor a lakóház és vele együtt a *sütő* valamint az esetleges *kicsi ház* a „telek” mélyén bújik meg. Előtte, a „telek” út felé, patak felé eső felén áll a csűr, néhány kisebb gazdasági épülettel. A lakóházhoz tartozó tiszta udvart és a csűr közelében elterülő gazdasági udvart mindig kerítés választja el egymástól. A főbejáratnak számító nagykapu, a mellette lévő kiskapuvál együtt a csűrudvar út felőli kerítését szakítja

²⁵⁸ A baromudvaros telekelrendezésre lásd: BÁRTH János 1996. 178–179., 287. és a 179. oldalon hivatkozott irodalmat, különösképpen: GUNDA Béla 1941., HOFER Tamás 1972.

²⁵⁹ Vö.: BÁRTH János 2001/a. 177–178., 204–217.

meg. A főbejáraton érkező vendég a lakóházat és a lakóház tiszta udvarát a csürhöz kötődő gazdasági udvaron, az állatok birodalmán keresztülhaladva közelítheti meg.

Mivel az Úz-völgyi tájon sok tanya települt szűk patak völgyekbe, a baromudvaros telekrendnek a természeti adottságokhoz idomuló különleges változatai figyelhetők meg. Az út és a patak közé szorult, az úttal és a patakkel párhuzamos, hosszú, keskeny *élet* út felőli oldalán bárhol, akár a ház irányában is lehetne kaput építeni. Ennek ellenére, a fő kapukat a csürudvar kerítésébe építve helyezték el. A vendég ezeknél a keskeny telkek-nél is először a csürudvarra mehet be, és onnan juthat át a lakóház udvarába. A XX–XXI. század fordulójának modernizációs törekvései keretében néhány ilyen telek kerítésén, a lakóház irányában alig észrevehető keskeny kaput nyitottak, hogy ezáltal racionalizálják a lakóházhoz való bejutást. A gondosabban megépített régi csürkerti főbejárat azonban ilyen esetekben is figyelmeztet a telekelrendezés *baromudvaros* jellegére.

A ház közelében elterülő tiszta udvart *házudvar*nak, illetve kerítését középpontba állítva *házkert*nek nevezik. A csürhöz tartozó gazdasági udvart *csürudvar*, illetve kerítésére célozva *csürkert* néven emlegetik. Fekvés tekintetében megkülönböztetnek *első udvart* és *hátsó udvart*, valamint *belső udvart* és *külső udvart*. Ugyancsak a fekvés irányára utalt a visszaszorulóban lévő *alsó élet*, *felső élet*, *belső élet*, *külső élet* kifejezés. Az utóbbi megnevezésekben a *belső* a patak felé, a *külső* a hegyoldal felé, az *alsó* a patak szájára felé, a *felső* a patak eredete felé eső udvarra vonatkozik.

A *csürudvar* jelölésére néha használják a *baromkert* elnevezést is. A *baromkert* kifejezés tartalma azonban nem mindig azonosítható a *csürudvar* kifejezés tartalmával. A *baromkert* legtöbbször azt a fekvő fák felhasználásával körülhatárolt, csür melletti, akolszerű, illetve kifutószerű kerített területet jelenti, amelyben ideiglenesen, pl. nyári estéken, vagy az istállóbeli *ganyézás* ideje alatt szarvasmarhákat tartanak.

A *Csinód patakában* a nagy helyhiány miatt létrejött néhány különlegesen megosztott kettős, illetve páros udvar.²⁶⁰ Ilyen telke van Bilibók Józsefnek, akinek *házudvara* és *csürudvara* között halad a szekérút. A telephely út és patak közé eső részét, a *csürudvart* Bilibók József apja, a gyimesfelsőlaki származású Fodor János vette használatba 1930 táján. Házának azonban nem jutott hely a patak és az út között, ezért a patak jobbpartján, az Égettvész felőli *marton* építette föl. 1962–63 táján fiával, Bilibók Józseffel új házat épített a pataktól és az úttól északra a Csíkszentgyörgy felé induló út szögletében, a meredek *mart* egyik elegyengetett szűk platóján. Az ellenkező oldalon álló régi házat 1965-ben eladta Póra Andrásnak, aki az épületet

²⁶⁰ A kettős, illetve páros udvarokra lásd: HOFER Tamás 1972. 39–43.

elköltöztette nyugati irányba a *Mély-patak* mellé. A XXI. század elején Bilibók József az 1963 táján épült „új” házban, illetve az annak udvarán 1969 körül épült *kicsi házban* lakik. A nagyobb házban fia, Bilibók Gábor él a feleségével, Tankó Piroskával. Mivel közösen gazdálkodnak, a Fodor Jánostól származó régi *csűrudvart* közösen használják. A különleges megosztott udvarról tehát elmondhatjuk, hogy földrajzi, vízrajzi, domborzati okok miatt létezésének első pillanatától megosztott kettős udvarnak számított. *Házudvar* szerepű része az első harminc esztendőben a patak és az út közé szorult szűk *csűrudvartól* délre helyezkedett el, az 1960-as évek közepétől pedig ugyanattól a *csűrudvartól* északra található. Kettős udvar alakult ki Bilibók József nyugati szomszédjában, Bilibók György telkén is, ahol a *csűrudvar* a patak és az út között, a *házudvar* pedig az út északi oldalán szorong. A közelben lakó Póra Levente patak és út között elnyúló telkét a *Csinód patakába* ömlő, kevés vizű *Hosszúsorok pataka* osztja *házudvarra* és *csűrudvarra*.

Kerítések, kapuk

Az Úz-völgyi csángók, a székely falvak népéhez hasonlóan, a *kert* szót nem csak veteményeskert, virágoskert, gyümölcsöskert stb. értelmében használják, hanem kerítést is jelölnek vele. A kerítés megnevezésére alkalmazzák még a *kertelés*, *kertlés* kifejezést is. Ha valaki kerítést készít, azt mondják a tevékenységére: *kertel*, *kertet tesz*.

A csűrudvart és a házudvart legtöbbször körbekerítik. A kétféle udvart mindenképpen kerítés választja el egymástól, még ha valamelyik nyitott is a környező kaszálók felé. Néha körbekerítik a tanyához tartozó egész birtokot. Máskor csak a birtok fontosabb részei: kaszáló- és szántóparcellái köré jut kerítés. A visszaemlékezők szerint a XX. század közepe előtt kevesebb kerítés tagolta a tájat, mint a XXI. század elején. Állítólag azért, mert kevesebb tanya volt, és az elbarangoló állat nehezebben tévedt rá a távoli szomszéd birtokára.

Az udvarok kerítéseit hegyes végű, állogatott, természetes kerek vagy hasított lapos karokból készítik, amelyeket fekvő rudakhoz, *hevederek*hez erősítenek. A kb. 3–4–5 méteres *kerthevederek* végénél egy-egy *sas* vagy *cüvek* erősíti a kerítést. A *kertsas* vastagabb oszlop, amelynek az alját beássák a földbe. A *cüvek* vékonyabb oszlop, amelyet alul meghegyeznek, *meghedznek* és nagyfejű fakalapáccsal *elütnek*, vagyis belevernek a földbe. Előfordul, hogy *rángával*, kétkarú, fűrészkerű földlyukasztóval lyukat készítenek számára az *elütés* előtt. Az állogatott karokból készített kerítést *lábon álló kert*-nek nevezik. Igyekeznek szorosan egymás mellé helyezni a

karókat, hogy a *majorság*, vagyis a baromfi ne tudjon ki-be járkálni a kerítés részein.

A kaszálók egyszerűbb kerítései legtöbbször fektetett rudakból készülnek, amelyeket *sasokhoz* vagy *cüvekekhez* erősítenek. A fekvő rudak általában nem képeznek tömör kerítésfalat. Széles réseket hagyva, ritkán követik egymást. A „hosszára fektetett” fáknak nem az apró jószág, hanem a szarvasmarhák és a nagyvadak mozgását kell korlátozni.

Az udvarok út felé eső főbejárata legtöbbször kétszárnyú deszka nagykapukból és a mellette elhelyezett egyszárnyú deszka *kicsikapuból* állt. A kapuk két oldalán, illetve a nagykapu és a *kicsikapu* között vastag faoszlopok, *kapusasok* álltak. A deszka kapuszárnyakat szögletes farudakból összeállított *ráma*, illetve ferde *kapuheveder* tartja össze. Az udvarok belső, nagykapui és *kicsikapui*, miként a kaszálók felé eső kapuk is általában egyszárnyúak és állított karókból készülnek.

A kaszálókat övező kerítések, az ún. *közkertek* szekérközlekedésre is alkalmas átjáró helyeit *vetegető* néven emlegetik. A *vetegető* nem kapu, mert nem nyitható. Ellenben fektetett rúdjai leszedhetők a helyükről. Fontos szabály, hogy a *vetegető* leszedett rúdjaikat áthaladás után vissza kell rakni a helyükre.

Fák, virágok a telken

A magas fekvésű tanyák tájékán előfordul, hogy az épületek közelében, a kaszálón nagy méretű *hagyásfa* áll. Ilyen fenyő hagyásfát figyelhetünk meg például *Fenyőfejében*, Rusz Gergelyné Fodor Terézia háza és csürje szomszédságában. Nyáron, esős időben a fa tövében állítják föl a szarvasmarhák *kosarát*. A hatalmas fenyőfa sűrű lombozata megvédi az állatokat az esőtől.

Az Úz-völgyi táj éghajlata, a rövid nyár és a hosszú tél nem kedvez a gyümölcsstermesztésnek. Különösen „huzatos” és a gyümölcsstermesztés szempontjából kedvezőtlen adottságú az *Úz mellyéke*. A tanyák népe úgy tartja, hogy bizonyos hegyoldalakon lehet kísérletezni gyümölcsfák ültetésével. A lesődiek azzal büszkélkednek, hogy náluk még a dió is beérik.

A visszaemlékezések szerint 1940 táján próbálkoztak meg először egyesek gyümölcsstermesztéssel. Azóta a legtöbb tanya udvarán található néhány almafa és *vackorfa*. Némely tanyán fákkal sűrűn teleültetett gyümölcsöskert is található. A „gyümölcsös” legtöbbször a *házudvar* része, vagy ahhoz kapcsolódva, annak szomszédságában terül el. A leggyakoribb gyümölcsfafajták a helyi megnevezés szerint: *bőralma* (téli, sötét színű,

szürke), *árpaérő alma*, *eperalma*, *jonatán alma*, *veresbelű körte*, *mézkörte*, *ringlószilva*, *fehér szilva*, *perpence szilva* (apró, fekete), *cseresznye*.

A legtöbb gazdasszony a *házudvarban* gondoz egy kis virágoskertet. Néha a virágágyás valamelyik kerítés tövében húzódik. Legtöbbször a lakóház első, hosszanti fala mellett, kb. 1–1,5–2 méter szélességben kap helyet a kis virágoskert. Például a *Farkasok háza* az *Egerszék pataka* fejében jobbra mind háttal állnak a magas hegyoldalnak és „arccal” néznek az út felé. Így az úton járók nyáron láthatják a házak hosszanti oldala előtt húzódó színes virágoskerteket.

Az Úz-völgyi tanyák kertjeinek leggyakoribb virágai a helyi megnevezés szerint: *fátalan rózsza*, *csángó virág*, *csángó rózsza* (ablakba való), *városi lízi* (piros), *nyalóka virág* (muskátlihoz hasonló), *icuka virág*, *büdöske* (apró, sárga), *krizantém*, *boroszlán* (orgona), *pázsint szekfű*, *német szekfű*, *őszirózsa*, *lepkevirág*, *kardvirág*, *töcséres virág*, *körözsa*, *gyertyavirág*, *györgyinc*, *csombor* (fűszernek is használják káposztába), *komló* (felfut a ház falára), *labdarózsa*.

A tanyai telephelyek épületei

Rövidéletű faépületek

Az Úz-völgyi tanyavilágban a XXI. század elején nincsenek igazán régi házak és csűrök. Amelyik épületet réginek látjuk, az inkább csak régies, vagyis régi építési hagyomány elvei szerint épült, akár a XX. század második felében. Az Úz-völgyi tanyavilág a XX. században népesedett be, tehát XX. század előtt épült házat eleve kár keresnünk Csinódon és Egerszéken. Viszonylag újak az épületek azért is, mert a patak völgyben a faházak és facsűrök élettartama viszonylag rövid. „*Vaj gomba esik belé*” – vélekedett az épületek sorsáról egy kősteleki eredetű asszony. Mások azt hangsúlyozzák, hogy a nedves talaj miatt a házak és a csűrök alja könnyen és viszonylag gyorsan elrothad. Ezért az épületeket bizonyos idő, három, négy, öt évtized után szét kell szedni. Helyettük új házakat, csűröket kell építeni. Ráadásul az építési mód, az épületek külső képének divatja és a lakáskultúra is sokat változott a XX. század második felében. Következésképp, a divat is hozzájárult az épületállomány lassú cserélődéséhez.

A romániai szocializmus idején rendszeresen újra készített és hatalmas kötetekben vezetett mezőgazdasági nyilvántartások többek között azt is számba vették, hogy az összeírt családok háza és csűrje mekkora, miből és mikor épült. Az építési időpontként feltüntetett évszámokat az 1959–63. évi és az 1981–85. évi nyilvántartásban tanulmányozhattam. Az elsőt egyszerű-

en 1959. évinek, a másikat 1980. évinek nevezem, mivel az 1959. és az 1980. évi állapotot tükrözik.²⁶¹

Az említett mezőgazdasági statisztikákban szereplő ház- és csűrépítési dátumok az alábbi fontosabb gondokat vetik föl:

1. Az évszámokat a birtokos család bemondása alapján vetették papírra. A bemondás alapjának valamiféle családi hagyomány tekinthető, de ez a hagyomány a legtöbb esetben hadilábon állt az évszámokkal. Néhány esetben mikrokutatásokkal megállapítható volt, hogy a bemondott építési évszám és a valóságos építési évszám eltért egymástól. Például a lesödi Fodorok régi házáról tudjuk, hogy 1911 őszén készült el. Fodor Károly a régi ház örököse 1959-ben mégis találomra az 1908-as évszámot íratta be a mezőgazdasági nyilvántartásba.

Az évszámok pontatlanságára jellemző, hogy 1959-ben és 1980-ban egyaránt léteztek 1950-es években épült házak. Ezek száma jelentősen eltér a két összeírás adataiban.

2. Valószínűleg nem tisztázták kellően az adatgyűjtés során az építési idő fogalmának tartalmát. Egyesek bizonyára az újraépítés dátumát mondták be. Másokat az zavart meg, hogy az épületet valahonnan hozták, átszállították. Nem tudjuk, hogy ilyen esetben az eredeti építés vagy az átköltöztetés utáni építés dátumát tüntették-e föl az összeírók.²⁶²

Bár az építési évszámok adatsora nem tökéletes, nem tükrözi pontosan a valóságot, jobb forrás híján mégis használom. Segítségével megállapíthatók a fontosabb tendenciák. A mezőgazdasági nyilvántartásokból kigyűjtött építési évszámokat táblázatba rendeztem és alábbiakban közlöm.

Az építés időszaka	1959		1980	
	Ház	Csűr	Ház	Csűr
1890-es évek	–	1	–	–
1900-as évek	2	3	–	–
1910-es évek	1	1	–	–
1920-as évek	7	6	1	3
1930-as évek	27	24	15	15
1940-es évek	18	20	14	12
1650-es évek	30	24	36	29
1960-as évek	–	–	29	24
1970-es évek	–	–	5	12
<i>Összesen</i>	85	79	100	95

²⁶¹ CSISZEGYÖKI. Mezőgazdasági nyilvántartások. 1959–63, 1981–84.

²⁶² Valószínűleg ezzel a kérdéskörrel függ össze Farkas János csűrjének valószínűtlen 1890-es építési évszáma.

A számokból megállapítható, hogy 1959-ben Csinód és Egerszék területén még létezett 10 olyan ház és 11 olyan csűr, amelyik 1930 előtt épült. Ezek az épületek 1980-ra 1 ház és 3 csűr kivételével már eltűntek. Az új épületek arányát jól mutatja, hogy 1980-ban 100 házból 70, 95 csürből 65 az 1950 utáni három évtized alatt épült.

Építőanyagok, építés, építők

Az Úz-völgyi épületek legfontosabb építőanyagának a XXI. században is a környéken nőtt fa, elsősorban a fenyőfa tekinthető. Méginkább így volt ez a XX. században. A fa a legkülönbözőbb formában kapott szerepet az építkezéseknél. A falakat hosszú kerek fatörzsekből, *boronákból*, *bránákból*, vagy szögletesre bárdolt farönkökből rakták. A gerendázathoz és a tetőszerkezethez természetesen ugyancsak gömbölyű vagy szögletesre faragott fákat használtak fel. A tetőt faszindellyel vagy a *zsendely*-től nagyobb *dránicával* fedték. Léceket fektettek a tetőfedő anyag és léchálót raktak a fal vakolata alá. Deszkát használtak a padozatok elkészítéséhez, valamint az egyszerűbb melléképületek pl. sütő, fásszín vékony falának felállításához.

A tanyaépítők az építkezéshez szükséges fát legtöbbször a saját birtokukon, kaszálójuk szélén vágta ki. Ezáltal gyarapították kaszálójuk területét. Akinek nem volt elég fája, mástól vette meg a hiányzó mennyiséget. Beszélgetés során gyakran lehet hallani: A kaszálónak ezen a részén erdő volt, X. Y. háza lett belőle...

A kivágott fákat az építkezők családi segítséggel maguk faragták meg. A XX. század közepén az egerszéki Farkas Jánosnak, az ugyancsak egerszéki Tankó Árpádnak és a csinódi Tímár Imrének volt *cirkulája*. Az egerszéki Farkas Imre az 1930-as évektől az államosításig *gáterrel* is rendelkezett. Ezek a fafűrészelő eszközök elősegítették a fa építőanyagok könnyebb és gyorsabb megmunkálását.

A zsendely és a dránica készítéséhez jobbára minden Úz-völgyi férfi értett. Fa is akadt hozzá a környező erdőkben. Ha az építkező nem ért rá zsendelyt vagy dránicát faragni, megvette a szükséges mennyiséget olyanoktól, akik szabad idejükben szívesen foglalkoztak zsendely- és dránica-csinálással.

A *tokozat* szóval emlegetett ajtókat és ablakokat csángó faragó-asztalos specialistákkal készítették el az építkezők. A XX. század közepén különösen jól értett az ajtók és ablakok előállításához az egerszéki Farkas Péter Ferenc, valamint az Égettvész oldalában lakó Szöcs Dávid. Ablaküveget sok utánajárás és szállítási nehézség árán Csíkszeredában szereztek az építkezők.

Lejtős talajon a legrégiebb faház alá is tettek néhány követ, hogy a lejtő okozta szintkülönbséget kiegyenlítsék. Az igényesebben megépített

házak alá a XX. század második felében gyakran raktak kisebb-nagyobb kőfalat, hogy a talpgerendák ne a földön feküdjenek. Kővel boltozták a hegyoldali pincék egy részét is.

Aki házat vagy csúrt akart építeni, annak a fa, mint a legfontosabb építőanyag mellé követ is kellett szereznie és szekérrel az építkezés helyszínére szállítania. Sajnos, nem minden kő volt alkalmas építkezésre. Az ún. *gombolyékkő* kerekded formájú. Nem való épület alá. Ellenben a *reves kő* lapos és nagyon jól használható építkezésnél. *Rángával* ütve hasad. A csinódiak és az egerszékiek számontartották azokat a helyeket, ahol réteges, hasítható követ lehetett találni. Ezekben a helyeken gyűjtötték építkezéseikhez a lapos köveket. Nevezetes kőfejtő helynek számított *Egerszék bütejin* a *Kősorka* nevű területet, ahol az 1940-es évek első felében az állami utépítéshez bányászták és ahonnan csángó szekerekkel fuvarozták a szükséges követ. Előbb és később magánemberek is jártak oda kőért, ha építkeztek. Sokan gyűjtöttek lapos köveket építkezés előtt a patakok partján. A patakából származó követ *vízikőnek* nevezték. Megkülönböztették a *bányászott kőtől*.

Az építkezésekhez gyakran használtak föl bontásból származó anyagokat. Beszélgetés közben gyakran hallunk arról, hogy valaki eladta régi házat, csűrét abból a célból, hogy a vevő szétszedje, fáját, követ elszállítsa és másutt felhasználja. Bizonyos épületekről számon tartja az emlékezet, hogy korábbi életükben másutt álltak. Régi gazdájuk eladta, új gazdájuk pedig megvette, szétszedte, átszállította és új helyükön felépítette őket. Példaként említhetném Fodor Terézia *Órház patakában* üresen álló szoba-kamra osztatú kicsi tornácos házat, amelyet a tulajdonos apja, Fodor Károly épített a XX. század közepén. A ház addig az Úz vize mellett állt. Fikó Bélái volt. Fodor Károly megvette tőle. Szétszedte. Fájából az *Órház patakában* újra házat épített, amely a XXI. század elején is létezik. Másik példaként Györgyicze Andrásné Ruzs Ilona házat említem, amely az 1960-as évek közepe óta az Úz vize mellett áll a *Gábri pataka* és az *Égettvész pataka* között, Farkas Bokor szomszédságában. A körülötte lévő kaszálót Györgyiczené csereingatlanként kapta *fenyőfejei* örökségéért. A ház korábban *Baglyodban* állt és az állami erdőgazdaság birtokolta. Györgyicze András, mint erdőgazdasági dolgozó lakott benne népes családjával. 1964 táján Györgyiczék megkapták a házat az államtól, arra való tekintettel, hogy 9 gyermeket neveltek. Az épületet szétszedték, és Györgyiczené *Úz mellyéki* kaszálóján újra felépítették. A munkálatokat Györgyiczené apja, a balahányosi származású ezermester Ruzs Péter irányította.

A csinódi és az egerszéki férfiak, mivel legtöbbször járatosak voltak a famunkák terén, a XX. század utolsó negyede előtt házaikat leginkább maguk építették, családi, rokoni összefogással, segítséggel. Előfordult, hogy a gerendák emelgetéséhez és más, sok munkaerőt kívánó munkákhoz

napszámosokat fogadtak. Mindig akadtak olyan férfiak, akik sok építkezésen szerzett tapasztalatuknak köszönhetően az átlagosnál jobban értettek a faházak és a facsűrök építéséhez. Közülük hívtak „építésvezetőt”, építésirányító „szakértőt” az építkező családok. A XX. század közepén neves „épitőmester” hírében állt az egerszéki Farkas György és Farkas Péter Ferenc. 2004 májusában, Egerszéken járva tanulmányoztam a *Csinód patakai* Fodor Ernő udvarában végzett csűrépítést. Az egyre magasló csűr körül napokon át 8–10 férfi serénykedett. Legtöbbjük rokonságban állt az építető fiatalemberrel. A végzendő műveleteket, pl. a felső falgerendák kötéllel való felhúzását, helyre rakását élénk eszmecsere keretében megbeszélték. A harsány megnyilatkozásokból úgy tűnt, hogy mindenki nagyon érti a tennivalókat és a cselekedetek legalkalmasabb módozatait. A szemlélőnek az a benyomása támadt, hogy a fiatal segítők a nagyhangú kiáltásokkal, élénk magyarázatokkal próbálták bizonyítani építőtudásukat, ami a valóságban bizonyára tartalmazott bizonytalanságokat. Kétségtelennek látszott azonban, hogy a műveletek kissé „tudálékos” megbeszélésével, a tennivalók, az alkalmazott módszerek harsány kikiabálásával valóban rögzültek és lassan kézséggé formálódtak ismereteik a csűrépítés tudományában. Ismereteik gyarapítását segítette a csűrépítés irányítója, Fodor István, akit az *Őrház patakából* hívtak el, hogy szaktudásával járuljon hozzá az építés nagy munkájának sikeréhez.

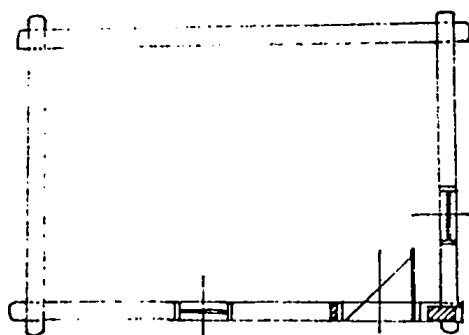
A XX. század utolsó évtizedei óta, különösen pedig a XX–XXI. század fordulóján terjed az a gyakorlat, hogy házépítésre, szobafestésre, vízvezeték-szerelésre, burkolásra, villanszerelésre, vagyis az újmódi házak bonyolultabb szakipari munkáira Csíkszentgyörgyről, Csíkszentmártonból hívnak szakképzett vállalkozó iparosokat.

A lakóház és a *kicsi ház*

Az Úz-völgyi csángó tanyák lakóházai a XX. század első két harmadában viszonylag kis méretű egyszerű faépületek voltak. A házak növekedése és rohamos átalakulása a XX. század utolsó harmadában következett be.

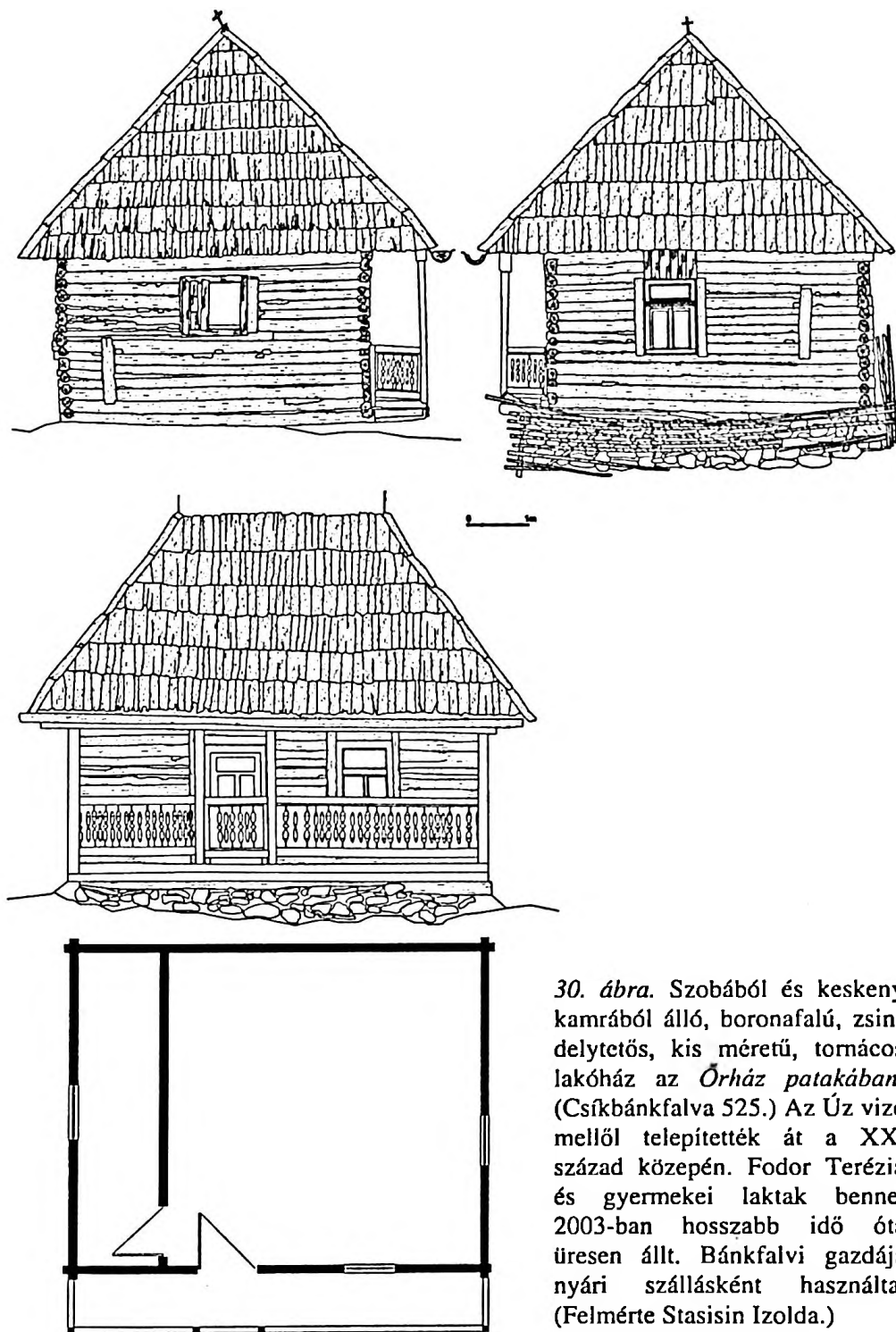
A csángó családok története arról tanúskodik, hogy a XX. század első felében, de még a század középső évtizedeiben is, több népes család lakott hosszú évekig egyosztatú, vagy egy keskeny kamrát és egy lakóhelyiséget magában foglaló kis faházban. Az egyetlen lakóhelyiséget konyhának és szobának egyaránt használták. Főztek, ettek, aludtak, fontak, faragtak, üldögéltek benne. Előfordult, hogy 7–8 fős család szorongott a néhány négyzetméteres, zsindeletetős faépületben.

Régies vonásokat mutatnak azok a házak, amelyek két megközelítőleg egyforma helyiségből állnak és mindkét helyiségük ajtaja az udvarról nyílik.

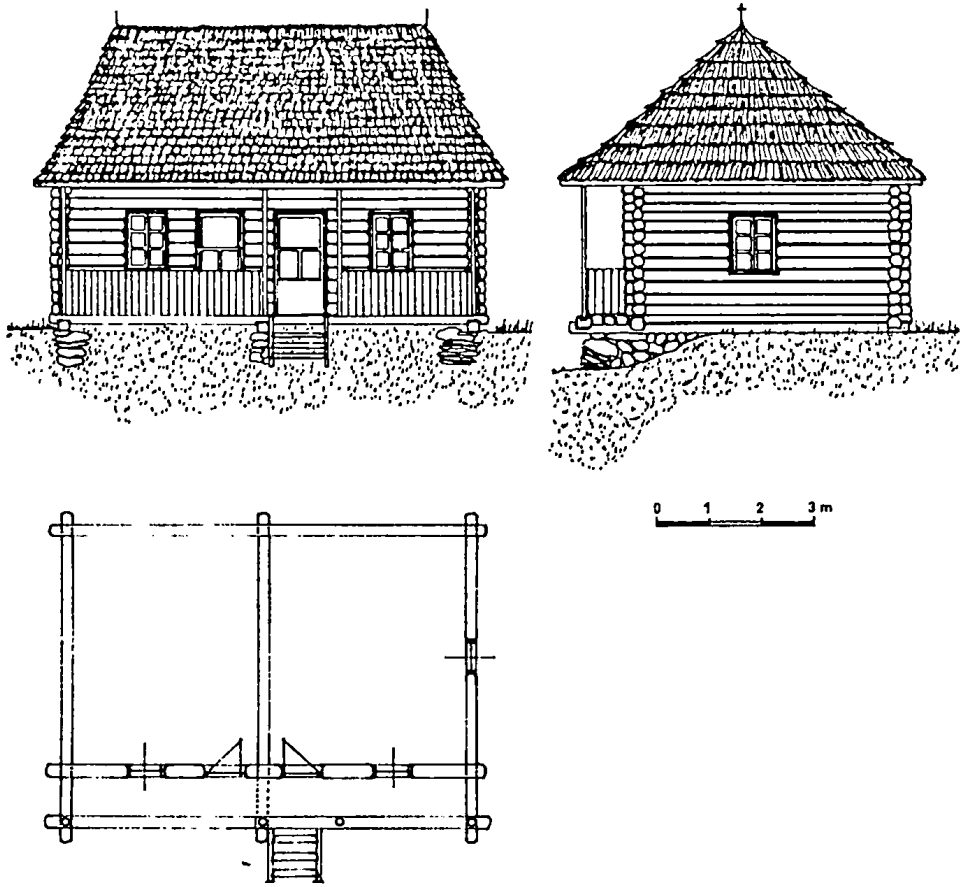

1 ősz

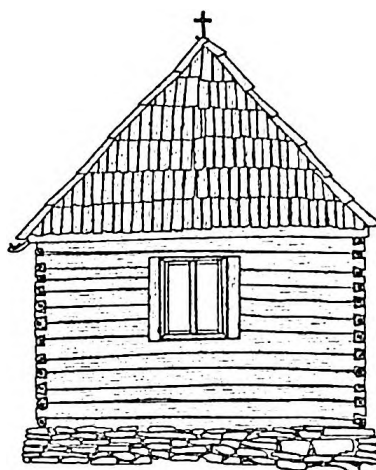
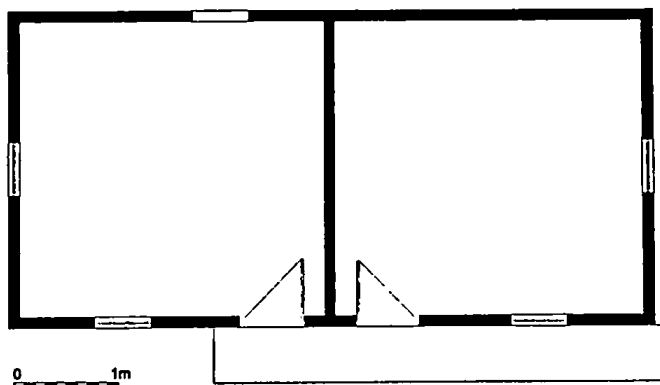
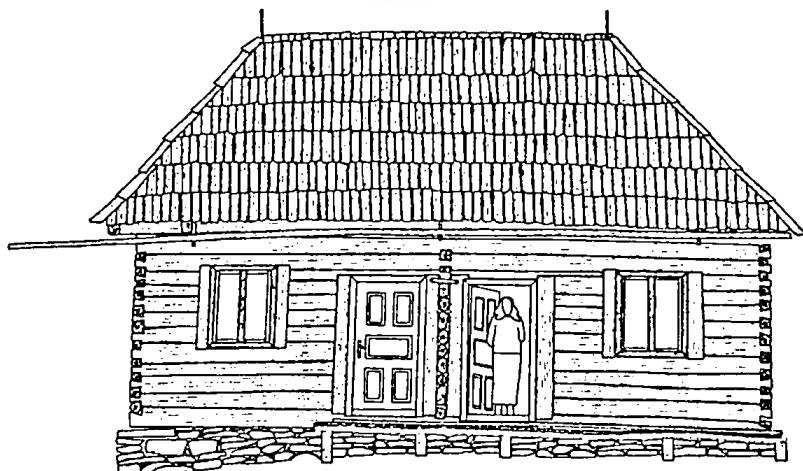
29. ábra. Egyosztatú, boronafalú, zsindelytetős épület *Csinód pataka* felső részén, a Mély-patak melletti *marton*. (Felmérte Bárth János 2004-ben.) Az épületet valaha csíkszentgyörgyiek építették nyári *szállás*nak. A *Csinód pataka* alsó részén állt. A XX. század közepén Póra András megvette, szétszedte, áttelepítette és újra felépítette. Családjával együtt hosszú évekig benne lakott. 1965-ben egy nagyobb házat vett és abba-költözött át. A XXI. század elején a *kicsi ház* üresen áll, Póra András fia, Póra János háza és csűrje közelében.

30. ábra. Szobából és keskeny kamrából álló, boronafalú, zsin-delytetős, kis méretű, tornácos lakóház az Őrház patakában. (Csíkbánkfalva 525.) Az Úz vize mellől telepítették át a XX. század közepén. Fodor Terézia és gyermekei laktak benne. 2003-ban hosszabb idő óta üresen állt. Bánkfalvi gazdája nyári szállásként használta. (Felmérte Stasisin Izolda.)

31. ábra. Kétszattú, két udvari ajtós, boronafalú, zindelytetős tanyai lakóház Gyürkén. (Csikszentgyörgy 628.) Póra Vilma örökségként Bereczki Tódor és felesége, Póra Vilma lakott benne. 1992 óta a Csinódon és Egerszéken lakó Bereczki leszármazottak nyári szállásként használják. (Felmérte Bárh János 2002-ben.)

32. ábra. Györgycze Andrásné Ruzs Ilona kétszobás, két udvari ajtós, zsindeletűs faháza az Úz vize mellett. (Csíkbánkfalva 577.), (Felmérte Stasisin Izolda 2003-ban.)

Az ajtók előtt keskeny tornác húzódnak. A fellelhető példányokban a legnépesebb család is jobbára csak az egyik helyiségben lakott, a másik helyiség valószínűleg kamraféle szerepet töltött be. Az ilyen ház, miként a fentebb említett egy lakóhelyiséges épület is, kémény nélkül épült. A kis vastűzhely, a *fűtő* füstjét a kályhacső, a *szipka* felvezeti a padlástérbe, ahol a füst addig kering, amíg a zsendelytető résein el nem távozik a szabadba.

A kéthelyiséges, két udvari ajtós, sátoztetős faház gyimesi hozadéknak látszik az Úz-völgyben. A Tatrosba ömlő gyimesi patak völgyekben ugyanis viszonylag sok ilyen házat lehetett látni a XX. század végén. Még éppen épülő, új változatát is megfigyelhettem *Hidegség* patakában 1999 nyarán. Cs. Sebestyén Károly, nem nagy lelkesedéssel bár, de bemutatta a gyimesi házfajták sorában 1909-ben.²⁶³

A XX. század első felében és a XX. század közepén valószínűleg a legtöbb Úz-völgyi lakóház olyan épület volt, amelyet legegyszerűbben közép-kamrás háznak nevezhetnénk. Az efféle ház három helyiségre tagolódott. Egyik végén egy nagyobb szobát, másik végén egy kisebb szobát, középen pedig egy keskeny kamrát alakítottak ki. A kamra rövidebb volt, mint a ház szélessége. A kamrából „lecsípett” nyitott házrészt *eresznek* nevezték. Az ereszből, illetve a szabadból nyílt az épület szobáinak, esetleg mindhárom helyiségének ajtaja.²⁶⁴ A XX. század utolsó évtizedeiben az *ereszket* üvegajtóval látták el, zárt térré tették, és *verandának* kezdték nevezni.

A XXI. század elején az Úz-völgyi lakóházak többsége a fentebb bemutatott harmadik fajta háznak valamilyen átalakított változata. A legtehetősebb családok házai ennél jóval nagyobbak. Általában különös, egyedi alkotások. Figyelemre méltó azonban, hogy az egyik invariáns jellegű *Aklosbérce pataki* emeletes családi ház reprezentációs célokat szolgáló emeleti tisztaszobái, egy *eresz*-szerű, udvari fal nélküli, nyitott területről, a szabadból nyílnak. Ez a nem túl praktikus sajátosság valószínűleg a gyimesi házépitő gondolat valamiféle rejtett továbbélésének fogható fel.

Az Úz-völgyi lakóházak a XX. század utolsó évtizedeiben külső képüket tekintve jelentősen átalakultak. Zsendelyfedelüket hullámpalára, ritkábban cserépre cserélték. Falaik deszkaborítását vagy vakolatát nem túl kedvező színekre festették, széles csíkokkal ékesítették. Toldaléképületeket ragasztottak melléjük. Következésképp, a néprajzkutató a határban járva keveset olyan lakóházat talál, amely népi építészeti emlékként felkeltené érdeklődését.

Sok tanyai portán a lakóház mellett ún. *kicsi ház* is áll, amely legtöbbször egy lakóhelyiséget foglal magába, de előfordul, hogy kamrával, sütővel épül egy fedél alá. A *kicsi ház* használatának kétféle módja figyelhető meg.

²⁶³ Cs. SEBESTYÉN Károly 1909. 194., 197–198.

²⁶⁴ Az épület gyimesi bemutatását lásd: Cs. SEBESTYÉN Károly 1909. 195.

Bizonyos családok nyáron, tavasztól ősziig használják. Ott főznek és esznek, hogy kíméljék a nagy ház tisztaságát. Télen, disznóvágás idején is igénybe veszik asztalát, tűzhelyét. Előfordul, hogy a nagy ház tisztántartása olyan méreteket ölt, hogy a főzés és a mindennapi evés egész esztendőben a *kicsi házba* szorul. Más családoknál, és talán ez a gyakoribb, a család idősebb nemzedéke lakik a *kicsi házban*. A gyermeket nevelő fiatal házaspár berendezkedik a nagy házban, azt esetleg át is formálja a divatnak megfelelően. Az idősebb házaspár, vagy a házaspár egyik életben lévő tagja visszavonul a *kicsi házba*, a divathoz kevésbé igazodó hagyományosabb bútorok közé. Ezáltal jelentős esély nyílik az egy portán élő fiatalabb és idősebb nemzedék békéjének tartós megőrzésére.

A csűr és a *kicsi istálló*

Az Úz-völgyi tanyák legnagyobb, legdominánsabb épületét, az állattartó, takarmánytároló feladatokat ellátó, valamint munkaeszközöknek és gazdasági tevékenységeknek, sőt időnként az emberi vigasságoknak is helyet adó hatalmas faépítményt *csűrnek* nevezi a csinódi és az egerszéki nép. A köznapi beszédben néha használják az *istálló* szót is az épület jelölésére, utalva ezzel az építmény egyik részének funkciójára.

A csűr falát hatalmas faragatlan farönkökből rakták. Tetejét zsindeellyel fedték. A XX. század végén a csűrök többségének képe átalakult azáltal, hogy a tetőfedő zsindelet hullámpalára cserélték.

Az átlagos méretű csűr három részre tagolódik: a nagykapuval ellátott munka- és tárolótérre, a tulajdonképpeni *csűrre*; az *istállóra*; az *odor* néven emlegetett szénatárolóra.

A *csűr* szóval jelölt nagy méretű helyiségben csépelelték hajdan kézcisépekekkel a gabonát. Falán a legkülönösebb gazdasági eszközöket akaszthatják föl. Szükség esetén kapuján befér a szekér. Fölötte, és a belőle elérhető istálló fölötti *hiúban* tárolják a szénatermés javát. Földből döngölt padozatán táncos vigasságokat lehetett rendezni.

A csűrépület *istálló* néven emlegetett részében tartják az év bizonyos időszakai kivételével az igáslovakat, a fejős marhákat, a csikókat és a növendékmarhákat. A „kétfelől kötös istálló” közepén egy deszkával bélelt mélyedés húzódik, amelyet *tojogató*nak neveznek. Oda húzzák ki az állatok alól a ganét, amit azután kitolnak az épületből. A *tojogató* két oldalán farudakból készített rekeszek, *állások* nyújtanak helyet egy-egy lónak, szarvasmarhának. Ha az udvarban nincs külön *disznópajta* és *tyúkpajta*, akkor az istálló terében a sertéseknek és a tyúkoknak is rekesztenek helyet.

A sertések ketrecszerű rekesztékét *disznyópajtának*, a tyúkok levegőben lógó ketrecét *tyúkpajtának* nevezik.

Az *odor* különböző szélességű lehet, attól függően, hogy mennyi szénát akarnak benne tárolni. A viszonylag gyakori keskeny, 1–2 méter széles odor leginkább a sarjúszenának ad helyet. A kellemes illatú széna az odort időnként szükségfekhelyé is avathatta.

Néhány szegény család nem tudott magának csürt építeni. Előfordult, hogy fiatal párok vagy nem régen érkezett gyimesiek is kénytelenek voltak egy ideig nélkülözni a csürt. Ők *istállónak* nevezett boronafalú épületet állítottak fel házuk közelében és abban tartották állataikat. Az efféle kezdetleges *kicsi istálló* idő múltával legtöbbször beépült a mégiscsak megszülető csürbe.

A sütő, a kemence

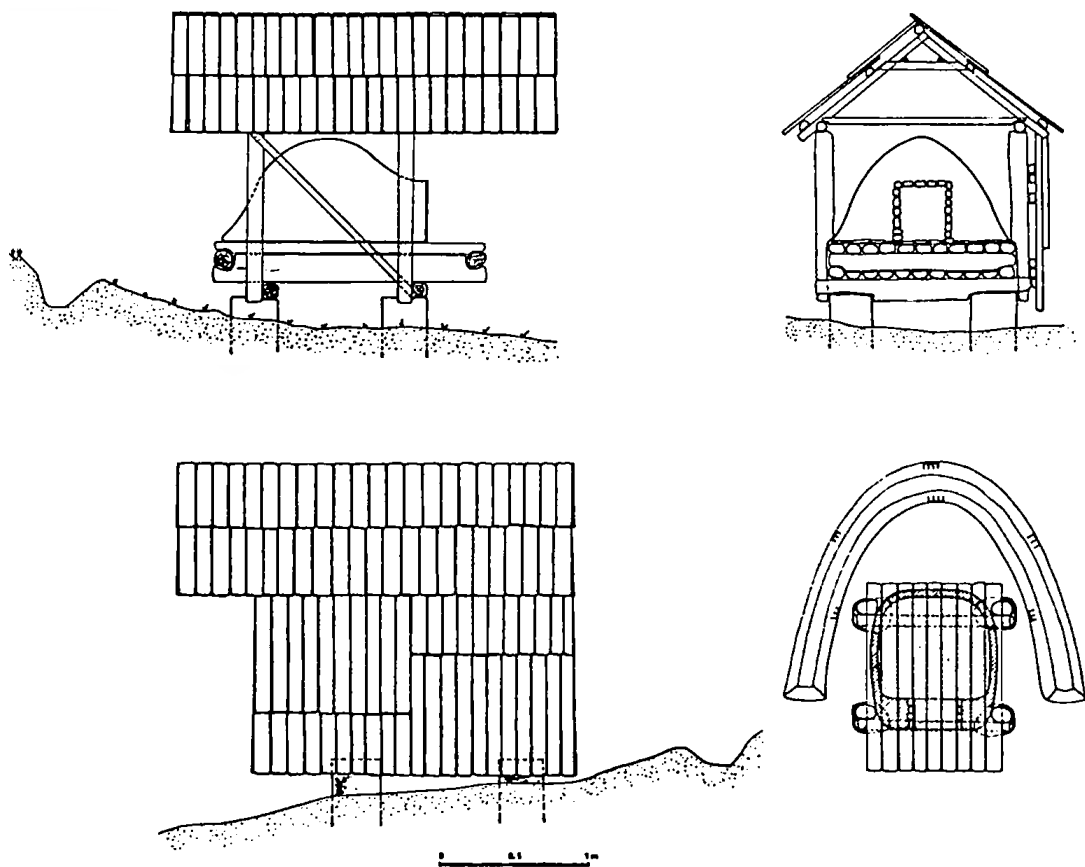
A XXI. század elején valószínűleg minden csinódi és egerszéki tanya területén létezik udvari kemence. Ennek oka abban keresendő, hogy minden háziasszony rendszeresen süt kenyeret családjá számára.

A kemencék, deszka oldalfalakkal ellátott épületekben, vagy oldalfalak nélküli, oszlopokra helyezett, fészkeszerű tetők alatt állnak az udvarban. A kemencét magába rejtő, legtöbbször féltetős deszkaépületet *sütőnek* hívják. Ha nyitott oldalú szín alatt áll a kemence, akkor csak *kemencének* emlegetik.

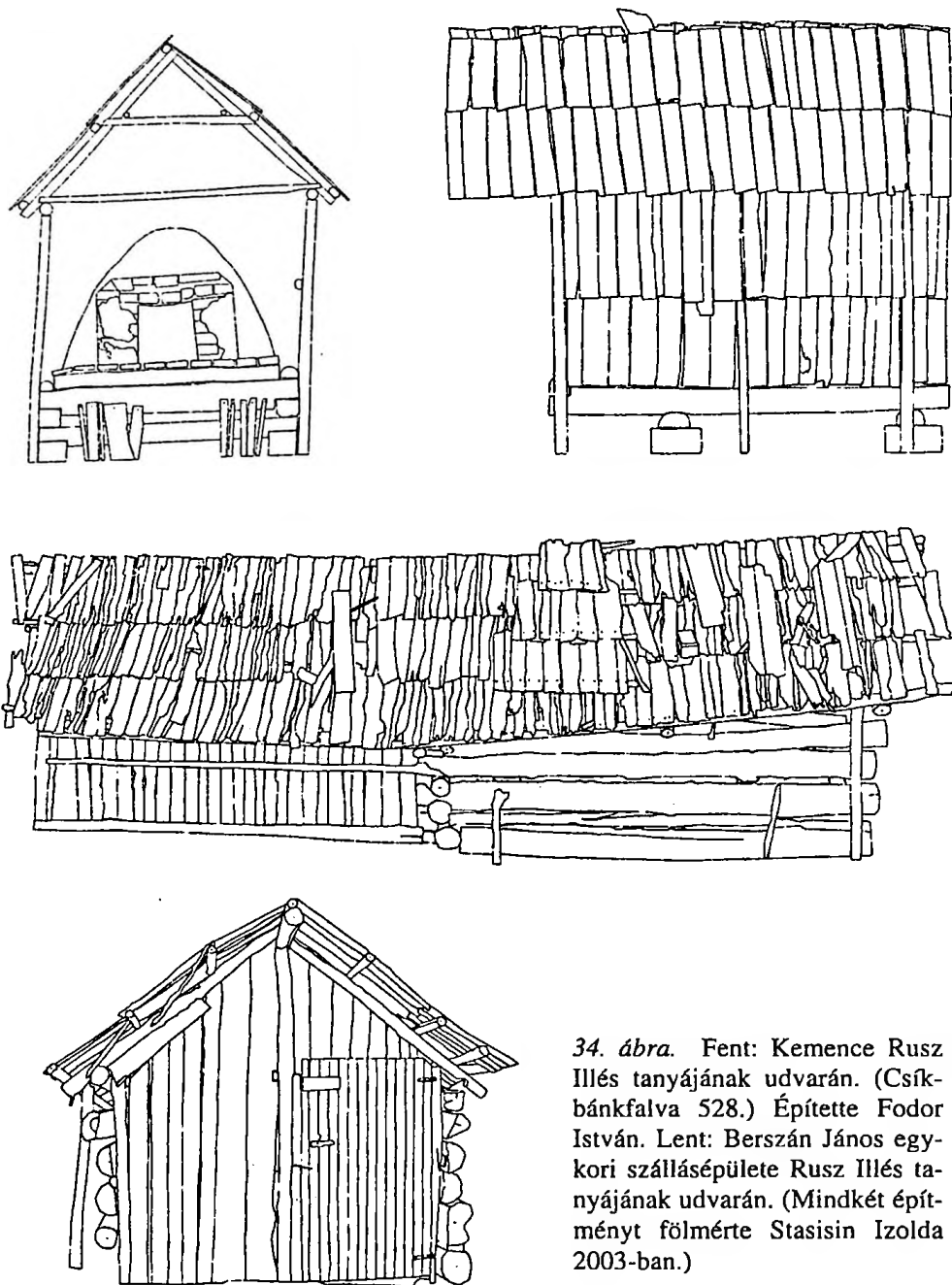
A kemence legtöbbször félgömb, ritkábban félhenger alakú. Téglából, mégpedig cigányok által vetett *cigánytégglából* boltozzák. A félgömb alakú kemence hátsó része a *hólyag*, első része a *szád*. Nyílását a *szádalóval* fedik be. A tulajdonképpeni kemencét egy kb. 30 cm széles négyszögletes *rámára* helyezik, amely rétegesen téglából, üvegcserepekből készül. A *ráma* alatt négy fenyőfából fűrészelt *csutak* állhat.

A *sütőben*, a kemence mellett mindig ott található a kemencefűtés és a kenyérsütés szerszámai: a *bévető lapát*, a *kocsorba* néven emlegetett szénvonó, a *pemetegnek* nevezett rúd, amelynek rongy van a végére kötve, hogy eltúrassák, *elseperhessék* vele a *hammat* a kemence fenekéről a kenyér bevetése előtt.

Kemencét nem tud mindenki építeni, viszont vannak néhányan a tanyavilágban, akik kiválóan értenek hozzá. Őket hívják el, ha új kemence építésére vagy a meglévő javítására van szükség. Jeles kemenceépítő hírében állt a XX. század második felében az *Egerszék bütején* lakó Tankó János Péteré. A XXI. század elején jó építőnek tartják Tankó János Péteré egyik fiát, Tankó János Jánosét, a *Csinód patakában* lakó Koncsag Gábort és az *Őrház patakában* lakó Fodor Istvánt.

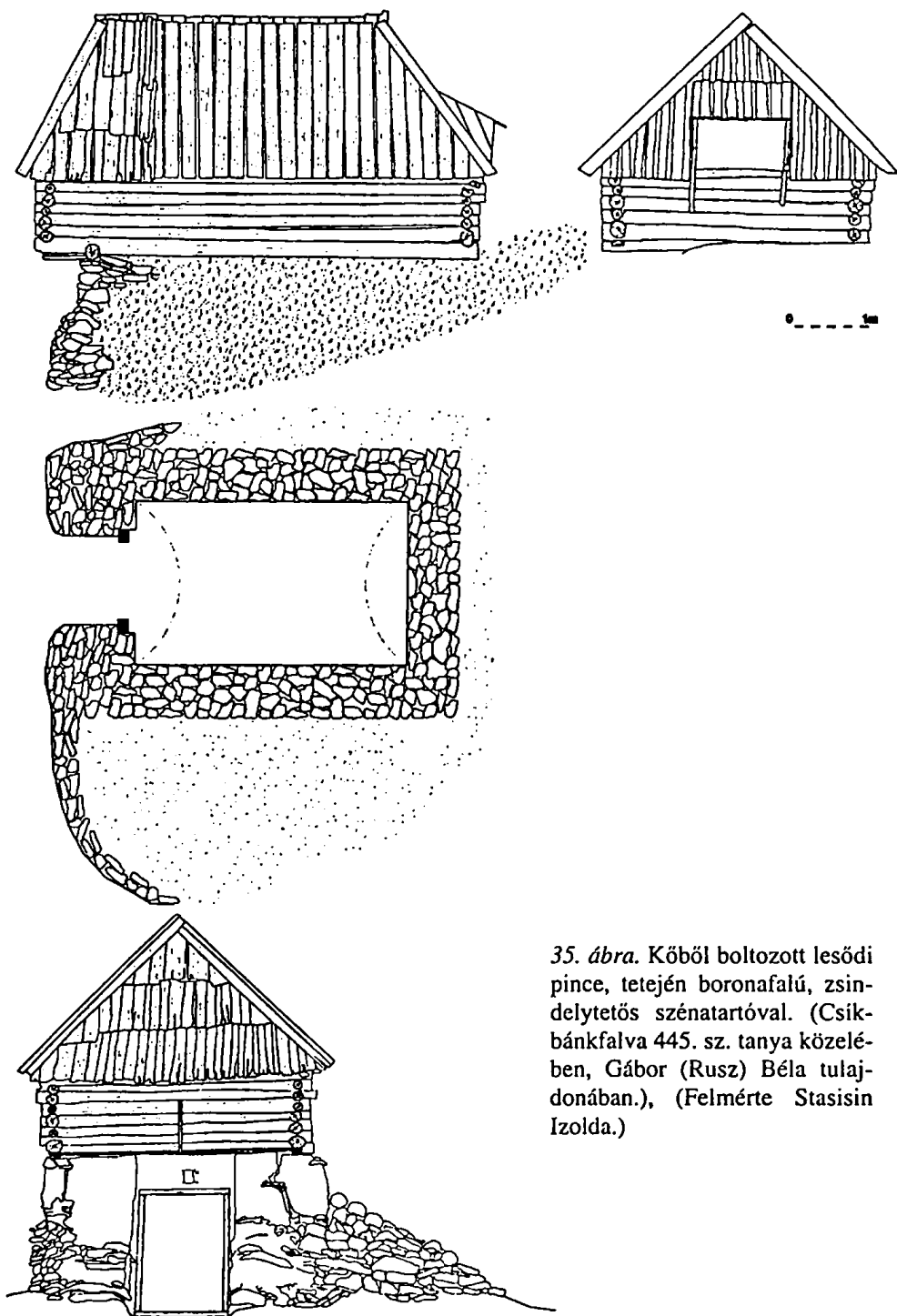

33. ábra. Kemence zsindelytető alatt Fodor István Őrház pataki tanyájának udvarán. (Csíkbánkfalva 531.) Építette Fodor István. (Felmérte Bárth János 2003-ban.)

34. ábra. Fent: Kemence Rusz Illés tanyájának udvarán. (Csík-bánkfalva 528.) Építette Fodor István. Lent: Berszán János egykori szállásépülete Rusz Illés tanyájának udvarán. (Mindkét építményt fölmérte Stasisin Izolda 2003-ban.)

0 1m

35. ábra. Kőből boltozott lesődi pince, tetején boronafalú, zsin-
delytetős szénatartóval. (Csik-
bánkfalva 445. sz. tanya közelé-
ben, Gábor (Rusz) Béla tulaj-
donában.), (Felmérte Stasisin
Izolda.)

A pince

Előfordul, hogy a lejtős talajon épülő ház alá kerül pince, jóval gyakoribb azonban az önálló pinceépület. Általában a lakóháztól viszonylag távol, a *mart* magasabb részén, száraz helyen építik. *Pityókát* (krumplit), *murkot* (sárgarépat), savanyú káposztát (sózott káposztát) tartanak benne.

A nagyobb igényességgel megépített pincéket lapos kövekből boltozták. A kövek közé nem raktak maltert, mert a lapos kövek „egymást csípi”. Az egyszerűbb pincének csak az oldalfalait rakták ki lapos kövekkel, tetejére fagerendákat, azokra pedig földet tettek.

Némely pince tetején boronákból falazott, zsindeletetős szénatároló áll. Állítólag azért jó szénát tárolni a pince fölött, mert a széna védi a pityókát a megfagyástól.²⁶⁵

Az Úz-völgyi táj építészeti értelemben talán leglátványosabb, legfigyelemre méltóbb pincéje Lesődön található a XX. század elején. Gábor (Rusz) Béla birtokolja. Gábor Péter építette a XX. század első felében nagy igényességgel. Állítólag azért épült a tanyától távoli magaslatra, mert ott a legszárazabb a talaj, és azért épült út mellé, mert így *szekervel* könnyű volt odaszállítani a pityókát.

Egyéb melléképületek

A fentebb felsorolt épületek, mint a lakóház, a *kicsi ház*, a csűr, a sütő, a kemence és a pince a legtöbb tanyán elengedhetetlenül megtalálhatók. Nélkülözhetetlen építmény még a *buda*, *budi* néven emlegetett, általában deszkából épített illemhely is. Vannak azonban olyan épületek, amelyeknek léte vagy nemléte esetleges. A gazda érdeklődésétől, a gazdaság nagyságától, az épülethasználat rendjétől függ, hogy megépülnek-e vagy nem.

Ilyen, viszonylag gyakori melléképület a boronákból építet különálló *disznyópajta*, a deszkából összeállított *tyúkpajta*, az ugyancsak deszkából összetákolts *csürkepajta*, a deszkafalú fásszín, az oszlopokból, karókból felállított húsfüstölő. Ritka épület a *méhes*. Az egerszéki Farkas János háza tájékán látható egy kiváló példánya. A fűrésra, faragásra fogékony gazdák udvarán fából, deszkából épült műhely áll, ahol *csebreket*, gereblyéket és más faportékákat lehet készíteni. Ha a széna rendszeresen nem fér el a csűrben, a ház körüli kaszálón hasított fákból, karókból, deszkákból külön *szénacsúrt*, *szénatartót* építenek, ahonnan akkor hozzák be a nagy csűrbe a szénát, amikor a csürbéli széna már fogyóban van.

²⁶⁵ A szénapadlásos pincékre: PALÁDI-KOVÁCS Attila 1979. 452–454.

A MEGÉLHETÉS (Gazdálkodás, munka, életmód)

A gazdálkodás fő jellemzői

A Felső Úz-völgyi tanyák csángó lakosainak gazdálkodását, megélhetését, életmódját a következő tényezők, sajátosságok határozták meg a XX. század elejétől a XXI. század elejéig:

1. Gazdaságuk kaszálóművelésre, szénatermesztésre, nyári legeltetésre alapozott szarvasmarha-tenyésztő tejjgazdaság volt.

2. A szántóföldi növénytermesztésnek csak kiegészítő szerep jutott gazdálkodásukban.

3. Megélhetésükben mindig nagy szerepet töltött be az erdő, az erdei tevékenység, a famunka.

Az első két sajátosság tükröződik a községi mezőgazdasági kimutatókban, statisztikában, valamint lépten-nyomon láthatjuk kései megnyilvánulásait az Úz-völgyi családok mindennapi életében. A harmadik tényezőnek nehéz nyomára bukkanni az elérhető statisztikában, ellenben szinte állandó témája a néprajzi interjúknak, a családi históriáknak és az egyéni életutak történeteinek.

Csíksgyörgy község mezőgazdasági nyilvántartásai közül, az 1959–1963. évit és az 1981–1985. évit tanulmányozhattam alaposabban.²⁶⁶ A hatalmas kéziratos mezőgazdasági kötetek adattengerének tudományos elemzése szétfeszítené mostani tanulmányom kereteit. Később, egy agrárnéprajzi tanulmányomban szeretném tanulságaikat megfogalmazni. Most csak arra utalok, hogy felületes átlapozással és szűrőpróbaszerű vizsgálódással is láthatók belőlük a Felső-Úz-völgyi csángóság gazdálkodásának alapvető jellemzői, sajátosságai. A családi birtokokon belül a kaszálók dominanciája, a szántóföldként használt parcellák néhány *áras* kiterjedésének jelentéktelensége, a szarvasmarhák száma és a gazdálkodó családok közötti megoszlása mind azt tükrözik, hogy az Úz-völgyi csángóság gazdálkodásában meghatározó szerepet töltött be a szénatermesztésre alapozott szarvasmarhatartás és tejjgazdaság, ugyanakkor csak kiegészítő szerep jutott a szántóföldi földművelésnek.

Körülbelül ugyanezt a képet mutatják a 2003 januárjában végrehajtott romániai mezőgazdasági összeírás Úz-völgyi adatai.²⁶⁷ Alábbiakban közreadom azokat a táblázatokat, amelyeket ennek az összeírásnak az adatsoraiból állítottam össze. A névsoros táblázatban, a népesedéstörténeti szempontból

²⁶⁶ CSISZEGYÖKI. Mezőgazdasági nyilvántartások. Ezúton köszönöm a Polgármesteri Hivatal tisztségviselőinek, hogy a kötetek tanulmányozását lehetővé tették, illetve válaszoltak a kutatás során felmerülő kérdéseimre.

²⁶⁷ CSISZEGYÖKI. 2003. évi mezőgazdasági összeírás.

fontos táblázatokkal ellentétben, nem alakítottam át az asszonyok Romániában használatos nevét. Férjük családi nevén szerepelnek, úgy, ahogy összeírták őket. Következésképp, itteni nevük nem mindig egyezik a más összeírásban szereplő nevükkel. Másik megjegyzésem azzal kapcsolatos, hogy a névsorban szereplő személyek elsősorban földtulajdonosok. Ez azt jelenti, hogy nem föltétlenül tanyatulajdonosok, illetve nem föltétlenül Úz-völgyi tanya lakói. Akadnak köztük olyan személyek is, akik Csíkszentgyörgyre, Csíkszentmártonba költöztek, de őseik havasi birtokát új lakóhelyükről használják.

Úz-völgyi gazdák 2003 elején

CSINÓD

Név	Összes birtok, erdővel		Szántó		Házhely		Kaszáló és legelő		Martha	Juh	Kecske	Sertés	Ló
	ha	ár	ha	ár	ha	ár	ha	ár	db	db	db	db	db
Bilibók József		6				5			4			4	1
Gábor Árpád	1	9	1			5			3			2	2
Rusz Gábor	8	33		50		1	7	80	5	2		4	1
Fodor Károly	2	97		10		5	2	80	4	6	6	2	1
Nagy Balázs	5	1				1	5						
Bilibók András	4	83		15		2	4	63	3	3		2	1
Tímár György		12		2		10							
Fodor László	5	42		38		2	5		6	5		2	1
Tímár Magdolna		52		5		5		45				1	2
Fodor Valéria	1	3		3		2		75					
Csillag Árpád	10	45		15		2	10	25	6				2
Fodor István	8	15		10		2	8		5				
Fodor György	6	2		35		5	5	60					1
Ambrus Gyula	1	20		5		2	1	10	3			1	
Fikó János		5				3							
Csillag Dezső	4	93		8		2	4	80	4			1	2
Tankó Lenke	5	7		1		5	5		5				
Ambrus Jóska	1	44		10		2	1		5			3	3
Póra Attila	2	14		10		1	2		2			2	1
Gerczuj Mária	1	60		6		1	1	50	3				
Tímár Csaba	3	51		7		2	3	40	3			1	1
Rusz Illés	5	14		8		2	5		4			5	2
Tatár Gergely	1	59		4		2	1	50					2
Rusz József	5	74		12		2	5	50	5			3	1

Gergely Sándor	3	25		20		2	3		4			1	3
Rusz Gyula	7	25		20		2	7		7			1	2
Fodor Fülöp	6	45		40		2	6		9	13		4	5
Csillag Attila	5	47		3		2	5	40	8	18	19	3	4
Rusz Viktória		5				3				75			
Fikó András	1	58		8		2	1	46	1			2	
Berszán Anna	7	9		5		2	7		5			2	1
Fikó Margit	1	10		6		2	1		2			1	2
Fikó István	1	54		5		1	1	46	1		1	1	
Tankó Zoltán	2	21		15		5	2		5	4			
Bereczki Mátyás	2	65		2		2	2	60	2				
Tankó Károly	6	9		7		1	6		2				1
Tankó Gyula	1	35		3		1	1	30	4	2		1	1
Póra Titusz	1	79		1		5	1	68	3			1	
Farkas Bukur	3	86		2		2	3	75	4			1	2
Póra Tibor		51		10		5		34	2				
Csibi Imre		6		2		1				6			
Póra Teréz		99		1		1		95					
Erős Fülöp	3	13		8		2	3		3			2	
Tankó András	3	22		2		7	3	9					
Pap András	1	79		1		1	1	75	2				
Póra Mihály	2	5		1		2	2		1	4		2	2
Póra András	4	5		1		2	4		3			1	1
Gábor Béla	10	18		40			9	75	10			6	5
Csillag Elemér	4	92		8		2	4	80	5			2	4
Póra Gyula	2	22				2	2	15	4	2		2	2
Tímár Antal	2	6		3		1	2		4			1	
Nyíró Berta	2	14		10		2	2		2			1	
Tankó Margit	3	87		20		2	3	60					
Tankó Imre	4	7		2		2	4		6			1	1
Gábor Albina	2	14		10		1	2		2		2	1	
Bilibók Gergely	1	61		3		2	1	55	5		3		3
Gergely Lajos	2	9		6		1	2		4				3
Fikó Illés	2	24		2		6	2	15	2			1	1
Fikó Elek	2	24		2		6	2	15	2	4		1	
Fodor Imre	6	24		15		5	6		5	6	100	1	2
Tankó Gyula	3	45		10		2	3	30	5				
Bilibók Tibor	6	3		1		1	6						
Tankó Márton	10	70					9	70					
Fodor Levente	3	3		1		1	3						2
Fodor József		50		6		2		40					
Bilibók Gergely	2	55		3		2	2		1	10	2		1
Rusz Terézia	1	11		5		3	1		4				
Barabás Margit	2	80					2	80					
Összesen:	230	13	6	64	1	69	218	21	199	160	133	73	72

EGERSZÉK

Név	Összes birtok, erdővel		Szántó		Házhely		Kaszáló és legelő		Marha	Juh	Kecske	Sertés	Ló
	ha	ár	ha	ár	ha	ár	ha	ár	db	db	db	db	db
Csilip József	2	44		20		2	2	2	4	12		3	4
Csilip Fülöp	4	59		5			4	50	6	5		1	2
Tankó Irén	6	64		9			6		2				1
Tankó János	1	65		10			1	50	1			1	2
Tankó József	2	23		50			1	44	3	2		3	4
Tankó Emil	6	95		10			6	80	10				1
Tankó Jakab	15	77		2			14	40	7				2
Koncsag Gergely	4	6		2			4		4			3	2
Koncsag László	1	9		5			1		2			5	3
Bilibók Gyula	10	27		20			10		8	4		4	3
Fodor Anna	7	44		15			7	25	4			3	2
Póra Levente	8	84		50			8	20	4			2	2
Bilibók József	1	96		10			1	60	9			1	1
Bilibók György	4	59		14			3	80	5		1		
Fodor Ernő	2	84					2	80	4			1	2
Póra Péter	2	23		5			2	8	7			4	3
Tankó Zoltán	5	82		15		2	5	60	4			1	2
Póra János	8	52		10			8	38	2			2	1
Póra János	13	19		15			13		5			2	1
Tankó Anna	4	34		15			4	5					
Bilibók József	6	55		10		20	5	95	3			4	1
Tankó András	7	57		5		2	7	40	3				
Tankó Tibor	1	82		3		2	1	50	3			2	1
Tankó József	1	80		5			1	50	5			2	
Tankó Imre	5	53		10		1	5	12	4	2		2	2
Tankó Sarolta	6	31		20			5	71	6			2	2
Tankó János	10			10			9	50	10			3	1
Tankó Imre	11	62		9			10		7			2	
Farkas Gyula	5	45		5			5		9			1	1
Farkas János	19						16		3			5	1
Farkas Gyula	2	60		5			2	50					
Farkas Antal	9	14		10		1	9		6			2	4
Farkas Péter	12	21		10		1	12		6			1	
Tankó Károly	20	8		4			20		5			4	2
Tankó Elemér	2	17		1			2	15	5	7		3	4
Póra Árpád	6	2		1			6		2			2	4
Póra János	8	29		25			8		5	1		3	
Tankó Magdolna	4	30		42			3	88					
Összesen:	255	92	4	57		31	239	63	173	33	1	74	61

GYÜRKE

Név	Összes birtok, erdővel		Szántó		Házhely		Kaszáló és legelő		Marha	Juh	Kecske	Sertés	Ló
	ha	ár	ha	ár	ha	ár	ha	ár	db	db	db	db	db
Póra Antal	2	5					2						
Póra István	2						2						
Bálint Szilveszter	4	10					4						
Bereczki Vince	3	65				5	3	50					
Tankó Imre	4	75		5		10	3		5		1		3
Gerczuj Imre	4	66		5		3	3		3				1
<i>Összesen:</i>	<i>21</i>	<i>21</i>		<i>10</i>		<i>18</i>	<i>17</i>	<i>50</i>	<i>8</i>		<i>1</i>		<i>4</i>

CSOBÁNYOS

Név	Összes birtok, erdővel		Szántó		Házhely		Kaszáló és legelő		Marha	Juh	Kecske	Sertés	Ló
	ha	ár	ha	ár	ha	ár	ha	ár	db	db	db	db	db
Apupei Simon	2	8				3	2						1
Rusz Szilárd	2	62					2	60	1			1	
Aromadnic Virgil	5	55					5		15				2
Rusz György	2	56				2	2	50	1				3
Gerczuj Krisztina	3	56					2	50					
Gerczuj Gyula	4	57				2	3	50	3				
Gerczuj Péter	5						3	90	2				2
Gerczuj Csaba	1	60				5	1	50	2				2
Kecskés Erzsébet		70						65	5			2	
Gerczuj György	4	80					3	75	1				1
Gerczuj Árpád	1	50		10			1	33	2				1
Gerczuj Árpád	1	50					1	46					
<i>Összesen:</i>	<i>36</i>	<i>4</i>		<i>10</i>		<i>12</i>	<i>30</i>	<i>69</i>	<i>32</i>			<i>3</i>	<i>12</i>

A 2003 januárjában készített mezőgazdasági összeírásoknak volt olyan rovata, amely a traktorokat vette számba. Sajnos, Csinód, Egerszék, Gyúrke és Csobányos területén egyetlen gazda sem birtokolt traktort. Az összesítés szerint Csíkszentgyörgy község területén 122 traktor működött gazdák kezén: Szentgyörgyön 38, Menaságújfaluban 13, Menaságon 21, Potyondon 4, Bánkfalván 42, Kotormányban 4, Csinódon 0, Egerszéken 0, Gyürkében 0, Csobányosban 0. A traktorok Úz-völgyi hiánya talán összefügg a

földművelő tevékenység jelentéktelenségével, vagy méginkább a havasi népesség anyagi erejével. A traktort ugyanis, ha lenne, nemcsak szántásra használhatnák az Úz-völgyiek, hanem szénabetakarításra, erdei munkákra, sőt a járhatatlan utakon személyes közlekedésük elősegítésére is igénybe vehetnék.

Traktorok híján az Úz-völgyi gazdák a XXI. század elején is jobbra *szekervel és szánval* közlekednek, szállítanak. A régi *ráfos szekereket*, amelynek tengelyét kocsikenőccsel, vagyis *degenyeggel* kenték, *degenyegezték*, leginkább ökrökkel húzták. Sokan úgy vélekedtek, hogy a ló furfangos állat. Nem szekér elé való. Az 1970-es évektől jöttek divatba a gumikerekű szekerek. Az első példányokat kimustrált autógumik elhasználásával „falusi” mesterek készítették. Felső részüket *bárkának* hívják. A bárkát elől és hátul *bütüdeszka* zárja le. A gumikerekű szekeret legtöbbször lovakkal vontatják, de van, aki ökröt, tehenet fog elé. Van kisebb, egylovas, és nagyobb, kétlovas változata. *Nem zérget annyira, mint a ráfos szekér* – mondják az újmódi és nagyon kedvelt gumikerekű szállítójárműről. A hosszú télen nagy szerep jut a közlekedésben és a szállításban a szánoknak. A legtöbb gazdának kétféle szánja van. A *kocsiszánnal* misére és látogatóba jár. A két *bakszán* összekapcsolásával létrehozott hosszú szánnal fát, szénát és egyéb terheket szállít.

A XX. század második felének elején, a szocializmus időszakának hajnalán, amikor a csiki falvak népét kolhoz típusú mezőgazdasági szövetkezetekbe kényszerítették, valószínűleg gazdasági megfontolásokból, a havasok tanyai parasztgazdaságait nem szervezték nagyüzemekbe. Az Úz-völgyi tanyák világában – helyi szóhasználattal élve – nem jött létre *kollektív*. Csinód és Egerszék területén a rendszerváltásig megmaradt a családi munkaerőre alapozott kisüzem. A csángó tanyavilág népének megélhetését alapvetően a családok kisüzemei biztosították. Ezek jövedelme kiegészült az állami vállalatoknál, elsősorban az erdőgazdaságnál vállalt munka jövedelmével. A mezőgazdasági kisüzemet, főleg az 1950-es, 1960-as években, mint a múlt átkos örökségét ezernyi teher és retorzió sújtotta. Kuláclista, kötelező terményszolgáltatás, tengernyi adó nehezítette a termelés hagyományos útját járó parasztság életét. Az Úz-völgyben is nagy tehertételt jelentett a tanyai paraszti sors. Sokan elmenekültek előle. A többség azonban a megpróbáltatások ellenére kitartott. Rengeteg fondorlattal próbálta átejteni a túlkapásokra vetemedett hatóságokat. A fondorlatok megvalósítását, végrehajtását némiképp nehezítette a havasokba is felhúzóó kiterjedt besúgóhálózat.

Az Úz völgyében tehát nem alakult *kollektív*, de a *kollektív* néven emlegetett nagyüzemmel találkoztak a csinódiak és az egerszékiek is. A csíkszentgyörgyi és a csíkszentmártoni mezőgazdasági nagyüzemek birtokokat, elsősorban erdős legelőket szereztek a havasokban. Nyájaik, csordáik

az Úz-völgyi havasokban legeltek. Következésképp, a havasi csángók előbb-utóbb üzleti kapcsolatba kerültek a „falusi” *kollektívekkel*, mint legelőbérlők, vagy pásztorságot, favágást, szénakaszálást, fuvarozást vállaló bérmunkások.

Az Úz-völgyi tanyai gazdaságokat fennállásuk 100 éve alatt mindig a több lábbon állás jellemezte. Szénatermesztés, marhatartás, vágómarha- és tejkészítés, fakitermelés, fafeldolgozás, faeladás, erdőgazdasági bérmunka, fuvarozás, pityókatermesztés, kendertermesztés, kenderfonás, szövés együtt biztosították azt a jövedelmet, amiből a tanyai család meg tudott élni.

Kaszáló és széna

A gazdák arra törekedtek, hogy minél több jó kaszálót szerezzenek maguknak. A kaszáló mennyisége nagy mértékben meghatározta a tanyai gazda rangját, társadalmi megítélését, mivel a több kaszáló több marha tartását tette lehetővé. Ha valahol eladó lett egy szentgyörgyi, bánkfalvi vagy csángó kézben lévő kaszáló, szinte azonnal vevője akadt. A meglévő kaszálót a gazda irtással, *kurálással* igyekezik nagyobbítani és jó karban tartani. Tavaszonként, családonként vagy kalákába szerveződve *fészével* megtisztítják a kaszálókat a bokroktól. A *fahorvadásos* területeken eltávolítják a szél által kidöntött fák maradványait, *csutakjait*. Kapákkal, gereblyékkel elegyengetik, elhordják a vakondtúrásokat, a *hancsokokat*, valamint a nagyobb hangyabolyokat. Összegereblyézik, majd elégetik a *csalóka* néven emlegetett szétszóródott fenyőtobozokat. A kaszálón elterített istállótrágyát, a hó elolvadását követően, áprilisban, miután a szél kissé megfújta, megszáritotta, egy lóval vontatott házi készítésű fakerettel, *sullatóval* apróra törik, *rocskóják* és a földbe nyomják, *sullatják*. Ha valakinek nincs *sullatója*, megfordított fogasboronával, *bornaháttal*, vagy dús lombú fenyőággal, *bojthegygel* is elvezetheti a *sullatást*.

A lekaszált, megforgatott, *buglyákba* gyűjtött szénát földre fektetett nagy *magyaró*-, *rakottya*-, nyírfaágakra rakva lóval vagy ökörral vontatják a csürhöz, ha a kaszáló a ház közelében terül el. A széna vonatására használt faágakat, *gallyas* fákat, a széna betakarítása után a *csűrudvar kertjéhez* támasztják, hogy mögéjük bújhasson a *csürke*, ha közeleg az *üli*, vagyis ha az udvar fölött repdes a sas.

Kaszáló és kaszáló, széna és széna között jelentős különbséget tesz az Úz-völgyi csángó nép. Például, ha az udvar mögött viszonylag nagy kaszáló terül el a hegyoldalban, azt legtöbbször két részre tagolják. Az ún. *alsó kaszálót* trágyázzák. Ott terem az értékesebb *kövères széna*, amit a csűr-istálló *hiújában* tárolnak. A *felső kaszálót* nem trágyázzák. Ott terem a *soványas széna*, amelyet a szűkebben értelmezett *csűr* fölötti szénatartóban

helyeznek el. Néha kerítést is állítanak a két kaszáló közé, hogy május 10. előtt, amikor szabadon járnak a marhák a kaszálókon, a „csordás marha ne menjen a kövéresre”. Ennek az értékrendnek azonban az ellenkezőjére, vagy legalábbis más változatára is van példa. A „falusiak” különbséget tesznek a saját határukban termelt *mezei széna* és a havasokban termelt *erdei széna* között. Az előbbit jobb minőségűnek tartják. Egy bánkfalvai gazda érdeklődésemre azt fejtegette, hogy kaszálójának az *Úz vízéhez* közelebb eső, *vizeteges* talajú, alsó részén *sátés* széna terem. Ellenben a kaszáló hegyoldalra felfutó felső részén, a *marton*, olyan kiváló széna gyűjthető, amelynek minősége vetekszik a bánkfalvi belső határ *mezei szénájával*.

A szarvasmarhatartás módja

Az Úz-völgyi tájon legalább 6 hónapig tart a tél. November elejétől április közepéig hó borítja a tájat. Az állatok nem tudnak legelni. Ezalatt az idő alatt jórészt szénával etetik őket a csürbéli istállóban. Amikor elolvad a hó, elkezdnek jární a határban. Május 10-ig pásztor nélkül legelhetnek a magánbirtoklású kaszálókon is. Május 10. táján a marhákat legelőre kell hajtani, ahol legtöbbször Szent Mihály napjáig (szeptember 29.) legelnek. Egyesek úgy vélekednek, hogy Nagyboldogasszony napjától, augusztus 15-től újra szabadnak számít a határ, de ez a dátum inkább egy régi székely falusi hagyomány továbbélése. A havasi valóságban „*október elején csapódnak bé a marhák a kaszálókra*”.

Május 10-től október elejéig tehát a szarvasmarhák a nappalokat *reglőn*, azaz legelőn töltik. Éjszakára hazajárnak gazdájuk tanyájára, ahol a csűristállóban, vagy a tanya körüli kaszálón felállított *kosárban* éjszakáznak.

A legeltetés módszerei, szervezeti formái közül a családi legeltetés, a *nyáralóban* tartás és a tanyai csorda működtetése egyaránt jellemző az úz-völgyi marhatartásra.

A legnagyobb múltra a családi legeltetés nyúlik vissza. Az „első foglalóknak”, az első „tanyaverőknek” volt elég gyermekük. Így nem okozott gondot, hogy pásztort találjanak családi marhafalkájuk mellé. *Reglő* is akadt mindig, mivel a falusi közbirtokosságtól, később a falusi tsz-ektől, a néptanáctól, valamint az erdőgazdaságtól lehetett bérelni legelőterületet. Olyan családok is akadtak, akik saját legelővel rendelkeztek. A XXI. század elején az úz-völgyi felnőtt nemzedék nagy gyermekkori élményként beszél a családi falkák legeltetéséről. A történetekből kivehető, hogy az egymás közelében legeltető családok pásztorsággal megbízott gyermekei nagyjából együtt töltötték a legeltetési idő nagy részét. Egy gyermek mindig *szërre* felügyelt 4–5 békésen legelésző falkára. Közben társai vidáman játszottak.

Halakat és rákokat fogtak a patakokban, madártojásokat, madárfiókákat gyűjtöttek, *dugást csináltak*, vagyis gyöptéglákkal, *hampokokkal* elrekesztették a patak vizét, és a felduzzasztott patakvízben vidáman lubickoltak.

Családi legeltetés a XXI. század elején is van. Idősebb családtagok, siheder gyermekek, nevelőintézetből kivett *szóga* gyermekek, egzisztenciájukat veszített személyek, pl. egy-egy tanyán meghúzódó magányos moldvai férfiak stb. vigyáznak az állatokra.

A *nyáraló* magas fekvésű magánbirtoklású legelő, amelyet kerítés vesz körül. Fontos körülmény, hogy forrás legyen a területén, vagy kis patak folyjon át rajta. Aki nyáralóval rendelkezik, reggelente felhajtja oda állatait, és este megy értük. Az állatok egész nap felügyelet nélkül legelésznek a nyáraló kerítésének védelmében. Nyáralója kevés családnak van, mert ritkán árulnak legelőt és az ára is magas.

Csinódnak és Egerszéknek egyaránt van közlegelője, amelyre *taxafizetés* ellenében lehet kihajtani a szarvasmarhákat. A XX. század második felében mindkét közlegelő a *néptanácsé* volt. Az állatok után a néptanács megbízottja szedte a *taxát*. A XXI. század elején a közlegelők a közbirtokosság kezén vannak. Április végén, amikor a csíkszentgyörgyi állatorvos kijön a havasokba és védőoltást ad a csinódi és az egerszéki szarvasmarháknak, vele érkeznek a közbirtokosság tisztségviselői, és a marhatulajdonosoktól beszedik a *legelőtaxát*. 2003-ban egy esztendőre 70 000 leit kellett fizetni egy tehén után. A növendékmarha „fűbére” 40 000 leire rúgott.

Mindkét közlegelőn kísérletezek már csorda szervezésével és pásztor alkalmazásával, de Egerszéken nem lett tartós a próbálkozás. A XXI. század elején az egerszéki közlegelőn, az *Egerszék nyaka* nevű területen reggeltől estig szabadon jár a jószág. A környékbeli kaszálókat és szántókat megóvják a kerítések. Az állatok estefelé maguktól hazaballagnak. Az okosabbak még a saját udvaruk kapuját is ki tudják nyitni.

Csinódon körülbelül az 1970-es évek óta, így a XXI. század elején is létezik marhacsorda, és évente pásztort fogadnak a tehéntartó gazdák. Az állattartásnak ez a szervezettsége egyébként a tanyai önszerveződés egyik fontos megnyilvánulása. A pásztor fizetésének komplikált rendje díszére válna bármelyik sok évszázados történelmi falu hagyományörző társadalmának.

A csinódi marhás gazdák Szent György nap előtt egy héttel választják meg csordájuk pásztorát. A tejcarnok előtt gyűlnek össze reggel a tej leadása után. Könnyen megegyeznek. A pásztorságra vállalkozó személy a helyi tanyai társadalomból kerül ki. Családja tagjait is bevonja az állatok őrzésébe.

Csinód területén legtöbbször 80 szarvasmarhát hajtunk a pásztor elé, aki május 10-től Szent Mihály napig (szeptember 29.) legeltet. Naponta 6 óra körül hajtja legelőre a tejsarnoknál gyülekező csordát. Este 8 óra tájban kerülnek vissza újra az állatok a tejsarnokhoz. A bölcsebbek maguk is hazatalálnak. Más állatokért a gazdájuk megy a tejsarnok tájára.

A pásztor 2000-ben 100 000 leiért, 2001-ben 200 000 leiért, 2003-ban 300 000 leiért legeltetett. A tehénért és növendékmarháért ugyanannyit kell fizetni. Borjút nem hajtanak ki a közlegelőre, mert féltik az elkóborolástól és a farkasoktól. A pénzben fizetendő pásztorbéren kívül a marhák gazdái élelmiszert is adnak a pásztornak, papírforma szerint egy szezonban tehenenként egy ebédet, de mivel ennek elfogyasztása kivihetetlen, az egy ebédet egy *tarisznya* helyettesíti. Az ételt *szërre* adják a marhák tulajdonosai. Akinél tart a *szër*, az annyi napig ad *tarisznyát*, ahány marhája jár a pásztor előtt. Például, ha valakinek 3 marhájára vigyáz a pásztor, és rá kerül az ételadásban a sor, hétfőn, kedden, szerdán reggel a tejsarnokhoz viszi az étellel megrakott tarisznyát. Csütörtökön már másik gazda következik. A tarisznya tartalmát a marhásgazda felesége határozza meg. A legjellemzőbb összeállítás a XXI. század elején: 1 kenyér, fél kiló bolti *parizel*, fél kiló házi szalonna, 6 db főtt tojás, 1 *borkán* (befőtt üveg) bolti *íz* (lekvár), 3–4 bolti uborka, 2 adag megfőzött, megcukrozott, üdítő kis üvegbe töltött kávé. Amikor a pásztorce család férfitagja legeltet, a kávé helyett pálinkát adnak. Ha a pásztorfeleség hajtja ki az állatokat kávéval tesznek a tarisznyába.

A szarvasmarha haszna

A szarvasmarha-tenyésztést minden időben a tej és a szaporulat értékesítéséből származó jövedelemszerzés igénye serkentette. A fejhető tej egy részét az Úz-völgyi családok a saját szükségletükre fordították. A jeles családi események, búcsúk alkalmával nem számított rendhagyó eseménynek a borjúvágás és a borjúhús-fogyasztás. A tej, a legtöbb tejtermék, valamint az állatszaporulat többsége azonban piacra került, hogy a családok pénzbevitelét megalapozza. A szarvasmarha-tenyésztésből származó termékek értékesítése azonban mindig sok gonddal és nehézséggel járt.

Az Úz-völgyében letelepedett gyimesi csángók számára a XX. század első két harmadában a batyuzó kereskedés jelentette a tejértékesítés szinte kizárólagos módját. A tejet a család nőtagjai feldolgozták. Sajtot, túrót, tejfölt készítettek belőle, amit batyuba csomagolva messzire elszállítottak, és az Alsó-Úz-völgyi tölgyesi gyártelep dolgozói körében, Moldvában, vagy erdélyi városokban értékesítettek. Némely Úz-völgyi asszonyok Brassó piacaira is eljutottak. Gyalog vagy szekérral elmentek Csíkszentmártonig

vagy Csíkszentsimonig. Ott autóbuszra vagy vonatra szálltak. A két háború között legtöbbször moldvai városokban próbáltak szerencsét portékájukkal. Egyik családtagjuk *szekervel* elfuvarozta őket Aklosig. Onnan a faszállító kis vonattal eldöcögtek a tölgyesi gyárig vagy Därmäneștiig. Volt, aki átalvetővel a vállán gyalog kelt át a hegyeken, követve az évszázados csempész-ösvények vonalát. Därmänești (Dormánfalva), vagy Bakau (Bákó) piacán azután addig árulták a tejtermékeket, amíg azok el nem keltek. Hazafelé tartva puliszkalisztet, *törökbúzát*, moldvai bort hoztak a batyujukban.

1968 táján Tankó János Vajda kibérelte Tankó Károly Fülöpé egerszéki házát, ahol tejfeldolgozó üzemet létesített. Sajtot és tejfölt készített. A csinódi és az egerszéki gazdától vásárolta a feldolgozandó tejet. A vállalkozás körülbelül öt évig működött.

1973-ban Egerszéken és Csinódon tejszarnok épült. 1973-tól 2004-ig a két tejszarnok vásárolta föl az Úz-völgyben fejt tej óriási többségét. A családok munkabeosztása a tejszarnokok nyitvaratási rendjéhez igazodott. A tejszállító autó, a *csisterna* reggel korán, 6–7 óra között jött Csinódra és Egerszékre Csíkszeredából, tehát a tejet előbb, 5–6 óra között át kellett adni a tejszarnokosoknak. A gazdák egy része *szekervel* hordta a tejet a csarnokba, mások *háton* cipelték a kannákat. A tejért rendszerint keveset fizettek.

A tejszarnok tájéka reggelenként találkozóhelynek, fontos kommunikációs térnek számított. A tejszarnokosok híreket, üzeneteket, fontos tudnivalókat közvetítettek. A tejszarnokokat a hatóságok is felhasználták hirdetések, információk közzétételére. A tejszállító autó reggelente elvitte a falvak és Csíkszereda felé azokat, akiknek föltétlen útra kellett kelni.

2004 tavaszán bezárták a két tejszarnokot és megszüntették a tejföl-vásárlást. Állítólag az Úz-völgyi út gödrei akkora károkat okoztak a tejszállító autóban, hogy a károk gazdaságtalanná tették a tej fölvasárlását és elszállítását. A hír hidegzuhanyként érte a csinódi és az egerszéki marhatartó gazdákat, mert három évtized alatt megszokták, hogy ha alacsony áron is, de teheneik tejét minden nap el tudták adni a havasi tejszarnokokban. A változás olyan időpontban következett be, amikor a munkanélküliség vésze ott lebeg a vidék felett. Következésképp, az intézkedésre nem lehet a marhaállomány csökkentésével válaszolni, mert a létező marhák jelentik a családok megélhetésének alapját és a szénamunka célját. Egyes családok helyzet megoldását abban látják, hogy asszonyaik, leányaik újra sajtot készítenek, amelyet megpróbálnak batyuzva értékesíteni erdélyi és moldvai városok piacain.

A vágóállatok, a borjúk csíkszeredai és kászoni értékesítése sem nehézségek nélküli. Az állatok eladása sok utánajárással, jelentős kiszolgáltatottsággal és kevés jövedelemmel jár.

A földművelés

Az Úz-völgyi családi gazdaságokban a földművelés mindig alacsony súlyt képviselt és csak kiegészítő szerepet játszott. Ezt jól tükrözi a szántóföldek mérete. Csinódon és Egerszéken kaszálókból feltört apró parcellákon folyik a szántóföldi növénytermesztés. A szántóparcella nagyságát soha nem hektárban, hanem a hektár századrészét jelentő *árban* fejezik ki. Ha meg akarják magyarázni a 10x10 méteres ár nagyságát, akkor elmondják, hogy egy zsák pityóka vethető bele. Nem ritka az 1–2–3 áras szántó. Természetes dolognak számít, ha egy viszonylag nagy állatállománnyal és 8–10 hektár kaszálóval rendelkező gazdának, akár több darabban, csak 10–15–20 ár szántója van. A kis szántóparcellák tavaszonként apró szigetekként barnállanak a kaszálók zöld tengerében.

Az 1959–1963. évi mezőgazdasági nyilvántartás és a 2003 eleji mezőgazdasági összeírás Úz-völgyi (csinódi, egerszéki, gyürkei, csobányosi) szántóföldekre vonatkozó néhány adatát az alábbi táblázat szemlélteti:²⁶⁸

	1959		2003	
Számbavett birtokosok, gazdák száma	109		124	
Szántóföldet birtokló gazdák száma	77		100	
A szántóterület nagysága	<i>ha</i>	<i>ár</i>	<i>ha</i>	<i>ár</i>
	18	31	11	36

Az 1959-ben papírra vetett mezőgazdasági nyilvántartás különösen apró szántóföldeket jelzett Csinódon, ahol nem volt ritka az olyan gazda, aki 4–5 ár szántóval rendelkezett. Valamivel nagyobb jelentősége lehetett a szántásnak-vetésnek az egerszékiek és a gyürkeiek életében. A legtöbb szántóföldet, 92 árat, csaknem egy hektárt, Farkas András birtokolta. Rajta kívül 50 áras vagy annál nagyobb szántófölddel rendelkezett Tankó Árpád (68 ár), Tankó Vince (61 ár), Farkas Imre (58 ár), Farkas János (56 ár), Tankó András (56 ár, gyürkei), Tankó Imre Pili (55 ár), Tankó Jakab (54 ár), Tankó Károly (50 ár), Póra István (50 ár, gyürkei). Úgy látszik tehát, hogy a havasi tanyás terület legjelentősebb szántóföldjei *Gyürkében*, a *Farkasoknál*, a *Tankó Vajdáknál*, a *Tankó Piliknél* és a *Fülöpöknél* koncentráálódtak.

Négy évtized alatt, a XXI. század elejére a szántók összterülete jelentős mértékben lecsökkent. 2003-ban nem számított ritkának az olyan gazda, aki csak 1 ár szántóföldet birtokolt. Egy hektáros szántóval Gábor Árpád rendelkezett. 50 áras szántóterülete volt Ruzs Gábornak, Tankó Józsefnek és Póra Leventének.

²⁶⁸ CSISZEGYÖKI. 1959–1963. évi mezőgazdasági nyilvántartás és a 2003. évi mezőgazdasági összeírás.

A visszaemlékezéseink alapján úgy látszik, hogy a XX. század középső harmadában az Úz-völgyi földművelés sokszínűbb volt, mint a XX–XXI. század fordulóján. A XXI. század elején a földművelés csaknem azonos a *pityókatermeléssel* és a konyhakerti növények termesztésével. Gabonaféléket ma alig vetnek, pedig korábban rozsot, árpát, zabot egyaránt termesztettek. Kiment a divatból a kender- és a lentermesztés is.

A *pityóka*, vagyis a krumpli termesztésének jellemző voltát az alábbi okokkal magyarázhatjuk: 1. A *pityóka* jól terem a csinódi és az egerszéki éghajlati és talajadottságok közepette. 2. Fontos táplálék, amit súlya miatt körülményes lenne más vidékről családunként megvásárolni és a havasokba szállítani. A pityókafogyasztás mennyiségét jelentősen befolyásolja az a körülmény, hogy a házilag sütött kenyérbe föltűnően sok pityókát tesznek. Egy sütetnyi kenyérhez 10–15 kiló lisztet és 5–6 kiló pityókát használnak fel. Így már érthető, hogy pityóka nélkül a tanyai családok táplálkozása nehezen képzelhető el. 3. Az emberek által el nem fogyasztott pityókát fel lehet használni állatok, főleg setések táplálására. 4. A fölösleges pityóka jól eladható. Moldvai üzletelők őszelelő teherautóval járvák a vidéket. Pityókát vásárolnak pénzért, valamint *törökbúzáért*, vagyis kukoricáért.

Veteményeskert szinte minden tanyához tartozik. A kaszálóból török föl. Arra törekednek, hogy ne essen messze a lakóháztól. Tartósan használják. Néha kerítik. Sokszor kerítetlenül terül el a kaszáló szigeteként. Előfordul, hogy egy fekvő rúd határolja. A veteményeskertben konyhára való zöldségeket termesztnek: *murkot* (sárgarépát), *vöröshagymát*, *karfiolt*, *karalábt*, *káposztát*, *paszulyt* (zöldbabként fogyasztják, mert nem érik be).

A XX. század közepén a legtöbb gazda termesztett *őszrozsot*. Szeptemberben vetették és a következő év szeptemberében aratták sarlóval. Kévékbe kötve berakták a csűrbe. Néha a kévéket kihordták a napra szárítani. Késő őszelel és télen csépeleltek ki a kalászatokat cséphadaróval, *cséppel* a csűrben. A kivert szemeket rostával *restáleltek*. A rozstermést *szekervel* Bánkfalvára vitték, ahol vízimalomban őreleltek meg. A rozlisztet kenyérsütésre használeltek. A kézzel csépelel rosz szalmájával töleltek meg a szalmazsákokat.

A XX. század közepén az egerszéki Tankó Árpádnak és a lesódi Fodor Györgynek volt szekéren szállílelhető, asztal nagyságú benzinmotoros cséplőgépe. Akinek több gabonája termelt és nem akart bajlelődni a kézi csépléssel, részlelvezetésért igénybe vehette valamelyik gép munkáját. Ezekből a gépekből egyúllel jött ki a pelyva és a mag. Tehát nagy gondot kellett fordílelteni a szelelelésre, *restálelésra*.

Aki a pityókát *szalmás veteménnyel* akarja váleltoztatni, a XXI. század elején *tavaszárpát* termeszlel. Előfordul, hogy a gazda ki sem csépelel az árpáját, hanem rábízza a tyúkokra a magok kiverésélel, kikaparásálel.

A gabonatermesztés visszaszorulása bizonyára összefügg azzal a körülménnyel, hogy a család kenyéréhez szükséges gabonát Csíkszentmártonban pénzért vagy tűzifáért meg lehet vásárolni. A csíkszentmártoni malom hazaszállítás előtt meg is őrli a vásárolt rozsot és búzát. Sok család boltban vásárolja a lisztet a kenyérsütéshez.

Lent és kendent a XX. század utolsó évtizedei előtt a hegyoldalakon termesztettek. A lent a *hólevivel*, vagyis hóolvadás után azonnal el kellett vetni, mert egyébként megették a bolhák. A kendent késő tavasszal vetették, mert egyébként Orbán-napkor megfagyott.

Olyan vélekedést is lehet hallani csinódi és egerszéki gazdáktól, hogy a szántóföldi növénytermesztés a pityókaszükséglet megtermelésén túl elsősorban arra jó, hogy általa simuljon a kaszáló. Általánosan hangoztatott nézet ugyanis, hogy a kaszálónak jót tesz, ha időnként fölshántják. Az a kaszáló, amelyet egyszer már szántottak, simább és jobban kaszálható, mint a soha fel nem *szegett* fütermő terület.

Szántóföldnek nem alkalmas a kaszáló minden szöglete. A vizenyős, *szekés* helyeken nem terem meg a pityóka. Szántóföldnek dombos, magas fekvésű, lankás területet, vagy hegyoldali, nagyjából vízszintes teraszt kell választani.

A szántóföld számára kiválasztott kaszálóterületet, a *pallagot*, ősszel szántják, *szegik* föl. Tavasszal megtrágyázzák, majd kapával *megaprózzák*. Utána vetik bele a pityókat.

A kaszálóból feltört szántóföldet bizonyos gazdák 3 évig, mások 5–10 évig is szántóként használják. Amikor úgy ítélik meg, hogy kimerült, újra *pallagnak* hagyják és kaszálják. Helyette egy másik darab kaszálót *szegnek* föl szántónak. Így a kaszálók magasabb részein sok hajdani szántó nyomai látszanak.

Van olyan gazda, aki egy bizonyos területen, meghatározott időközönként váltogatja a szántót és a kaszálót. Például egy 30x50 méteres területet kétfelé oszt. Egyik felét 3 évig szántja. Másik felét azalatt kaszálóként használja. A következő három évben az előbbi kaszálót szántja és az előző szántót kaszálja. A hetedik évben kezdődik előlről a hasznosítás rendje.

Bizonyos határrészekén némely gazdák a szántásra fölöttébb alkalmas földterületeiket tartósan, szinte állandóképpen szántónak tekintik. Az ilyen földeken vetésforgót alkalmaznak. Az alábbi táblázat azt mutatja be, hogy Fodor István gazda az *Órház patakában* milyen sorrendben, mit termeszt nagyjából egyforma nagyságú három szántóföldparcellájában, vagyis birtokán a *pityóka* és a *szalmás vetemény hogy forog szērre*:

	<i>1. szántó</i>	<i>2. szántó</i>	<i>3. szántó</i>
2003	árpa	pityóka	pityóka
2004	pityóka	árpa	pityóka
2005	pityóka	pityóka	árpa
2006	árpa	pityóka	pityóka

Erdei munka, „fával foglalkozás”

Az Úz-völgyi családok megélhetésében mindig fontos szerep jutott az erdőnek, a fának. A legtöbb gazdacsaládnak van néhány saját fája, esetleg saját kis erdeje a kaszálója szélén. A fával kapcsolatos tevékenységnek papírforma szerint ez az egyik alapja. A másik alap az erdei bérmunka, amelyik bizonyos korszakokban állandó erdei munkaviszonyt is jelenthetett.

A nagy erdők hajdan közbirtokossági, a szocializmus alatt pedig állami tulajdonban voltak. A régi csíkszentgyörgyi közbirtokosságban havasi csángó lakosnak nem volt *joga*. A XX. század végén megalakult új közbirtokosságba a régi közbirtokosság tagjainak utódai kerültek. Következésképp, az Úz-völgyi csángóknak a XXI. század elején sincs közbirtokossági *joguk*. Ellenben pénzért szerezhetnek favágási lehetőséget. Az erdők állami birtoklása idején természetesen tilalmas és büntetendő tevékenységnek számított az illegális erdővágás. Mindezek ellenére Egerszék és Csinód táján soha nem számított és a XXI. század elején sem számít rendkívüli eseménynek, ha valakit falopáson kap az erdősz.

Beszélgetés közben az Úz-völgyi férfiak gyakran hangoztatják, hogy a szarvasmarha tartás és a pityókatermesztés mellett „fával foglalkoznak”. Ez a megfogalmazás többféle tevékenységet takar.

A „fával foglalkozás” jelenti elsősorban a saját erdő fáinak engedéllyel történő kivágását, valamint a farönkök Csíkszentmártonba szekerezését, *gáterosoknak* történő eladását, a tűzifa csíkszentmártoni értékesítését. Különös azonban, hogy a néhány fából álló saját erdőcske milyen sok szekér fával jutalmazza meg gazdáját. Úgy látszik, a fa is szaporodik, mint a Jézus által megsokasított hal. A saját erdőből származó fa kiegészítésére, megsokasítására „*került*” fa eredetét beszélgetés közben nem illik megkérdezni.

A „fával foglalkozás” jelenti továbbá azt is, hogy az Úz-völgyi férfiak elvállalják mások, például csíkszentgyörgyi gazdák kaszáló-széli fáinak, kisebb magánerdeinek kivágását, szállítását.

A „fával foglalkozás” fogalomkörébe tartozik a fafeldolgozó, fakereskedő vállalkozók részére végzett bérmunka is. Hajdan sok csángó fuvarozott fát a tölgyesi gyárnak, valamint az *Egerszék szádjában, Baglyod töviben* működő fafeldolgozó üzemeknek. A XXI. század elején a csíkszentmártoni

Csillag Géza vállalkozó az egyik legtöbbet emlegetett foglalkoztató, vagyis *patron*. Sok munka van a fával, mire Csillag Géza csíkszentmártoni fafeldolgozó telepére ér: ki kell vágni a hegyen, lovakkal le kell vontatni a hegyről a völgybe, szekerekre, teherautókra kell rakni, hogy szállíthatóvá váljon. Ezeket a munkákat legtöbbször Úz-völgyi férfiak végzik.

A szocializmus idején sokan dolgoztak alkalmazottként az állami erdőgazdaságban. Erdei munkájuk mellett természetesen családi gazdaságukat is működtették. 2003-ban a csinódi postás 37 állami alkalmazottból lett nyugdíjasnak vitt ki havonta nyugdíjat. Többségük a hajdani IFET dolgozói közül került ki.

A XXI. század elején az Úz-völgyi csángó társadalom hangadó vezető rétegét képezik az erdészek, akik közbirtokossági vagy állami alkalmazottak, de családi gazdaságukban szarvasmarhát is tartanak és pityókat is természetnek. Helybéliek. A legrégebb csángó nemzetségekből származnak. Van közülük lesődi Fodor, gyürkei Póra, egerszéki Tankó Vajda, *Egerszék bűtejei* Tankó leszármazott. Közülük kerül ki a havasi megyebíró, a községi képviselő, a két legaktívabb egyháztanácsos, valamint a két kultúrház felügyelője, működtetője.

Kézművesség, „ipari”, „kereskedelmi” vállalkozás

Az Úz-völgyi tanyákon a XX. század folyamán nem laktak olyan iparosok, akik hivatásszerűen, iparendélllyel működtek. Akadtak azonban mindig olyan csángó férfiak, akik a marhatenyésztés, a pityókatermesztés és az erdőmunka mellett mások számára is végeztek kézműves tevékenységet és ezáltal némi külön jövedelemhez jutottak. Voltak olyan gazdák is, akik valamiféle különleges gépet szereztek be, amellyel bér munkát végeztek havasi társaiknak. Tanulmányomban már több ilyen kézműveskedő és vállalkozó csángó szóba került. Ezért itt inkább csak összefoglalom a rájuk vonatkozó néprajzi adatokat.

Kiválóan tudott *csángós bundákat*, vagyis hímzett bőrmelleseket készíteni az *Úz vize* mellett Fikó Béla. Értett a *csángós bundák* varrásához az ezermester Rusz Péter is Fenyőfejében.

Farkas János, a méhész, a XX. század közepén csinált lóra való háموkat. A szükséges bőroket maga érlelte *csebrekben*.

Hegedűt, *gardonyt* tudott készíteni az *Órház patakai* Karácsony Gyula, valamint a *fenyőfejei* Rusz Péter.

Jeles *csebercsinálóként* emlegetik Szócs Dávidot, aki az *Égettvész észokján* lakott. A XXI. század elején is csinál *csebreket*, kádakat az *Úz vize* mellett Farkas Bokor.

Ha szükség volt rá, kovácsoskodott a csinódi Póra Gyula. Fia, Póra Titusz, ugyancsak ért a kovácsmunkához.

Póra Gyula disznóöléssel is foglalkozott. Sokan hívták, hogy végezzen náluk „mészáros” tevékenységet.

Kiválóan értett a házépítéshez Farkas György és Farkas Péter. A XXI. század elején a faépületek építésében nagy jártassággal rendelkezik az *Órház patakai* Fodor István.

Az asztalosmunkában, ajtók, ablakok, bútorok készítésében jeleskedett Farkas Péter, Farkas György és Szócs Dávid.

Jól tudott *dránicát hasogatni Egerszék bűtejin* Tankó János. A kemenceépítéshez is értett.

A XXI. század elején az előbbi Tankó János fia, Tankó János Jánosé, valamint a *Csinód patakai* Koncsag Gábor jeleskedik a kemenceépítésben. Különleges kemencéket és kemencevédő építményeket épít az *Órház patakai* Fodor István.

A XX. század közepén az egerszéki Farkas György szekérekerek és fatengelyes szekerek készítésével is foglalkozott. A szekéraljak faragásához értett Rusz Péter is Fenyőfejében.

Az *Órház patakai* Fodor István a XXI. század elején is csinál fagereblyéket. Korábban, még igény volt rá, ő látta el a vidék asszonyait mosósulykokkal.

Farkas Imre *Egerszék fejében* az államosításig működtetett egy deszkafűrészelő *gátert*. Az 1930-as években az Egerszék vize hajtotta. Az 1940-es években *tüzességépet*, fatüzelésű közkazánt vett hozzá.

Cirkula néven emlegetett fűrészelő gépe volt a XX. század közepén az egerszéki Farkas Jánosnak és Tankó Árpádnak, valamint a csinódi Tímár Imrének és Fodor Györgynek.

Benzinmotoros darálómalma volt Tankó Árpádnak, amellyel kenyérnek való gabonát is őrölt.

Szekéren szállítható, benzinmotoros cséplőgépe volt az egerszéki Tankó Árpádnak és a csinódi Fodor Györgynek.

Olajütőt és csergeványolót működtetett a XX. század közepéig *Egerszék fejében* Farkas Imre. Olajütőjével lenmagból sajtolt étkezésre, főzésre használt olajat.

Az 1940-es évek elején Tankó Andrásné Kulcsár Valéria üzemeltette Csinódban a nevezetes *Kati csárdát*. Az út menti épület kocsmaként és boltként egyaránt működött. A boltban sokféle portékát, többek között még kaszát is lehetett venni. A XX. század második felében a Csinódon és az *Egerszék szádájában* működtetett kis boltok üzemeltetőit *üzletesek* megnevezéssel illeti a nép.

Gazdaságok, rétegek, stratégiák

A XX. század első felének Úz-völgyi társadalmát látszólag egyszínűvé mosta a gazdálkodás, az életmód, a csángó népi kultúra azonossága. A egyszínűség mögött azonban gazdasági vonatkozású rétegzettség húzódott meg. Igaz, a réteghatárok nem voltak stabilak és hosszú időre szólók. Az Úz-völgyi új életkezdés, a havasi birtok és a havasi tanya, mint a családi gyarapodás remélt színtere elősegítette a rétegek közötti mobilitást. A családi történetekből úgy látszik, hogy az 1930-as években letelepedettek között viszonylag sok szegény ember volt, aki az 1910 táján érkezett rokonok Úz-völgyi sikerén, gyarapodásán felbuzdulva elindult a csíkszentgyörgyi havasok felé szerencsét próbálni. Ugyancsak a családi történetekből értesülhetünk arról, az 1940-es évek első felére, a néhány évvel előbb letelepedett szegények jelentős kaszálóterületekre és bőséges állatállományra tettek szert az Úz-völgyben, tehát gyimesi mércével mérve már egyáltalán nem számítottak szegénynek. Hallunk persze tragédiákról, szerencsétlen sorsfordulatokról is, amelyeknek eredményeként bizonyos családok elnéptelenedtek, tovább álltak, vagy megmaradtak a maguk szegényes állapotában.

Úgy látszik, az 1940-es évekre azok a famíliák kerültek a legvagyonosabb csángók rétegébe, akik az elsők között telepedtek le az Úz-völgyi tájon, és kaszálóterületüket, állatállományukat különös ügyességgel gyarapították. Közülük kerültek ki a gátert, cirkulát, malmot, olajütőt üzemeltető vállalkozók, a legjobb házépítők, amely körülmény hozzájárult további előrejutásukhoz. A második világháború tájékán valószínűleg az átlagos Úz-völgyi lakosoknál módosabbaknak számítottak a lesődi Fodorok, az eger-széki Farkasok, Tankó Vajdák, valamint Tankó Fülöp utódai.

A XX. század második felében, a szocializmus idején némiképp átrendeződött az Úz-völgyi társadalom rétegzettsége. A korábbi vagyonos réteget politikai indítatásból jelentős veszteségek érték. A társadalmi hovatarozásban, megítélésben, az anyagi helyzet alakulásában nagy szerepe lett az alkalmazotti állapotnak. Aki alkalmazott lett és rendszeres fizetést kapott, könnyebben jutott előre, mint az, aki csak a hagyományosan működtetett családi gazdaság jövedelmére számíthatott. Az 1960-as, 1970-es években a falvakba, városokba húzódás divatja idején, a havasi tanyák elhagyásában élen jártak a módosabb rétegből származók. Ők könnyebben költöztek el, mint a szegények. Inkább volt anyagi hátterük az újragezdeshez. Másrészt az elköltözőkre váró szokványos foglalkozások, életpályák, mint például a falusi tsz-tagság, mezőgazdasági munkásság, városi ipari munkásság, sofőrség stb. megcélzása mellett anyagi hátterük, felemelkedésre serkentő ambícióik révén, a kor kultúrpolitikai áramlatait meglovagolva, megkísérelhették az értelmiségivé válást. A tanári, mérnöki állapotból pedig

semmiképpen nem vezetett az út visszafelé a csinódi és az egerszéki tanyákra. Bizonyos módosnak számító Úz-völgyi nemzetségek szinte Úz-völgyi kiveszésre ítélték önmagukat, megpecsételték csinódi és egerszéki sorsukat azáltal, hogy gyermekeiket a XX. század második felében értelmi-ségi, vagy távoli városokhoz, falvakhoz kötődő kereskedelmi, ipari pályákra küldték.

A XXI. század elején Csinód és Egerszék társadalmában három réteg körvonalai figyelhetők meg:

1. A legkedvezőbb helyzetű réteghez tartozik a családok körülbelül egynegyede. Ide sorolhatók a legtöbb kaszálóval és a legnagyobb állat-állománnyal rendelkező gazdák, ha állat- és földvagyonuk modernizációs törekvésekkel párosul. Az élbolyban maradásukat nagy mértékben elősegíti, ha az utóbbi években valamilyen korszerű munkaeszközt, pl. kaszálógépet, *Drúzsba* jellegű fűrészgépet, *malom* néven emlegetett elektromos darálót tudtak vásárolni. Segíti az előrejutást, ha a tanyai telephelyen, külön kenyéren bár, de két nemzedék, a még egyáltalán nem öreg idősebb házaspár és a fiatal házaspár, sok munkát közösen végezve, válllvetve együtt dolgozik. Jót tesz a család anyagi helyzetének, ha valamelyik családtag boltos, vagy ha a családfő boltot birtokol. A legkedvezőbb helyzetű réteg vezető, hangadó személyiségei, a helybéli születésű csángó erdészek, akik erdőgazdasági munkájuk mellett kaszálókat birtokolnak, állatokat tartanak, gazdálkodnak. Az első réteghez tartozók szinte ugrásra készen állnak arra, hogy ha az agrárpolitika látványosan megjavulna, elinduljanak a nyugat-európai értelemben vett farmerré válás útján.

2. A második réteghez tartozik az Úz-völgyi népesség fele. Ennek a rétegnek a tagjai hagyományosan gazdálkodnak. Anyagi helyzetük különösebb újításokat, beruházásokat nem tesz lehetővé. Sok múlik a család életkorán, szerencsésén, mentalitásán. Ebből a rétegből mindkét irányba vezethet út.

3. A harmadik réteg a szegények, az elesettek rétege. Egyesek azért kerültek ide, mert megöregedtek, egyedül maradtak. Másokat a mértéktelen alkoholfogyasztás sodort ebbe a csoportba. Ismét mások, bár fiatalok, nem jutnak ötről hatra. Szüleiktől nem remélhetnek érdemi támogatást. Kedvetlen lakásviszonyok között, kis faházakban laknak. Gyermekeik már vannak, kaszálójuk és állatállományuk azonban csak jelképes mennyiségű. Állandó munkahelyet nem tudnak szerezni.

Kitekintés, távlatok

Az Úz-völgyi csángó tanyai gazdaságok, fennállásuk óta szénatermesztő, szarvasmarhatartó tejgazdaságok. Ez a sajátosságuk rokonságba hozza őket azokkal az ausztriai, svájci, délnémet, vagyis alpesi tanyákkal, amelyeknek gazdasági rendszerét összefoglalóan *Alpwirtschaft* néven szokás emlegetni az etnográfiai irodalomban.²⁶⁹ Az Alpok és a Keleti-Kárpátok tanyáinak egyaránt a szénatermesztés és a tejgazdaság a létalapja. Mondhatnánk: az Úz-völgyi csángó tanyák távoli, keleti kisöccsei az *Alpwirtschaft* néven emlegetett gazdasági rendszer német tanyáinak.

Ha alaposan szétnézünk osztrák és délnémet szabadtéri néprajzi múzeumokban, megállapíthatjuk, hogy a XIX–XX. század fordulóján nem volt óriási szakadék az *Alpwirtschaft* területébe eső tanyák népének és a gyimesi patakok csángóinak tárgyi világa, anyagi kultúrája között. Ha a XXI. század elején vetjük össze a két hegyvidék tanyáit, óriási infrastrukturális, termelékenységi, gazdaságszervezési, életszínvonalbeli különbséget tapasztalunk. Szemlénk során azonnal feltűnik, hogy minden alpesi tanyához aszfaltozott út vezet. Az osztrák, a svájci, a délnémet tanyákat sok évtizeddel ezelőtt, a városokkal, falvakkal egyidőben villamosították és telefonnal látták el. A tanyákon működtetett családi gazdaságok fel vannak szerelve minden elképzelhető géppel, szállító- és közlekedési eszközzel. Megoldott a termények fölvasárlása. Az Alpok tanyáinak népe látványos, nagy házakban, fejlett lakáskultúra közepette, nagy jólétben él. Ezzel szemben az Úz-völgyi csángók tanyái gépjárművel többnyire megközelíthetetlenek. Villanyt csak a XXI. század elején kaptak. Telefonjuk nincs. A Csíki-havasokban még a mobiltelefonok sem működnek. A termelés gépesítése jószerével el sem kezdődött. A tanyai gazdaságokban előállított mezőgazdasági termékek értékesítése megoldatlan. A tanyai nép életszínvonala messze elmarad a közép-európai átlagtól.

A két terület tanyai gazdálkodása és tanyai életmódja között tátongó szakadék a XX. században keletkezett. A különbség oka az állami agrárpolitika különbségében keresendő. Az osztrák, a német, a svájci agrárpolitika felkarolta, támogatta és világszínvonalúvá fejlesztette a havasi tanyák tejgazdaságait. A román vidékfejlesztési- és agrárpolitika magára hagyta az erdélyi magyar tanyákat. Hasonló sorsot juttatott az erdélyi román tanyáknak is.

Az erdélyi hegyi tanyák, köztük az Úz-völgyi magyar tanyák felemelkedéséhez, a tanyai gazdaságok fellendítéséhez a XXI. század hajnalán a következőkre van szükség: 1. utakra, 2. a termények, elsősorban a tej és a

²⁶⁹ FRÖDIN, John 1940–1941., WEISS, Richard 1959.

vágóállat felvásárlásának, értékesítésének tartós megszervezésére, 3. állami agrártámogatásra, elsősorban kedvező agrárhitelekre a termelés és szállítás modernizálásához.

Ha olyan vidékfejlesztési- és agrárpolitika köszönt Erdélyre, amely a fent felsorolt feladatokat megoldja, az Úz-völgyi tanyák elindulhatnak az igazi farmmá alakulás útján. 15–20 év alatt gazdasági erőben, életszínvonalban megközelíthetik alpesi társaikat. Ha azonban az állami agrárpolitika érdemi változása nem következik be, és a tanyák magárahagyatottsága, a tanyai gazdák kiszolgáltatottsága tovább tart, az Úz-völgyi csángóság számára marad a szebb időkre várás kiúttalan, tehetetlen, kilátástalan élethelyzete, a megélhetés ezernyi filléres gondja, a jobbító, újító tervek és vágyak pálinkába ölése.

FÜGGELÉK 1.

Madarász Ferenc csíkszentgyörgyi plébános 1967. évi családi kartonjai az egyházközség havasi lakosairól.

(CSINÓD)

<i>Név</i>	<i>Születés helye és ideje</i>	<i>Házasságkötés helye és ideje</i>	<i>Megjegyzés</i>
Bánkfalva, hsz.: 521. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Bilibók Miklós	Gyimesbükk, 1911. X. 17.	Gyimesbükk, 1932. X. 6.	
<i>Anya</i>			
Oltyeán Virág	Gyimesbükk, 1914. V. 26.		
<i>Gyermekek</i>			
Péter	Gyimesbükk, 1933. VI. 4.	N.: Hajnal Mária Viktória esk.: 1957. VI. 16.	→ lakik: Úzm. 541.
Gergely	1936. VIII. 15.	N.: Molnár Erzsébet esk.: Esztelnek, 1963. IV. 17.	→ lakik: Úzm. 521/a.
Klára	1941. VIII. 14.	F.: Tankó János esk.: 1962. VII. 21.	→ lakik: Egerszék 639/b.
Erzsébet	1943. II. 28.		♣ örökre Szöcs Jánosnak, Gyimesbükk
Bánkfalva, hsz.: 521/a. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Bilibók Gergely	Gyimesbükk, 1936. VIII. 15.	Esztelnek, 1963. IV. 17.	
<i>Anya</i>			
Molnár Erzsébet	Gyimesközéplek, 1938. V. 21.		félkarú
<i>Gyermek</i>			
Gergely	1964. I. 31.		

Bánkfalva, hsz.: 522. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Berszán István	Gyimesbükk, 1912. XII. 15.	1941. V. 19.	
<i>Anya</i>			
Tankó Teréz	1919. X. 10.		
<i>Gyermekek</i>			
Péter	1942. VI. 22.		➔ Magyarországon örökbe
Anna	1944. VII. 26.	F.: Keresztes Péter	➔ lakik: Moldva
Piroska	1947. I. 2.	F.: Keresztes Antal	➔ lakik: Bukarest
Etelka	1948. VIII. 26.		
Erzsébet	1950. II. 25.		félszeg
Géza - János	1953. VII. 16.		
Paula - Éva	1956. II. 2.		
Terézia Róza	1958. IX. 11.		
Cecília	1966. III. 16.		
Bánkfalva, hsz.: 522. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Csillag Árpád	Gyimesközéplak, 1935. II. 4.	Gyimesközéplak, 1961. XI. 21.	
<i>Anya</i>			
Györgyice Gizella	Gyimesközéplak, 1943. XII. 10.		
<i>Gyermekek</i>			
Hajnalka - Katalin	1962. XI. 13.		
Mária - Magdolna	1967. V. 29.		
Jolán	Szentgyörgy, 1971. III. 13.		
Bánkfalva, hsz.: 522/a. Úzmellyéke			
<i>Családfő</i>			
Csillag Dezső	1939. I. 27.	vadh., 1962. V.-től Ligámen	
<i>Anya</i>			
Váta Olga	Kóstelek, 1939. II. 18.		I. férje Vrencsán Gergely, Kóstelek
<i>Gyermek</i>			
Elemér - Antal	1967. VIII. 10.		az I. férjtől született

Bánkfalva, hsz.: 523. Úzmellyéke			
Kulcsár Imre			vénlegény
Bánkfalva, hsz.: 524/a. Csinód			
<i>Apa</i>			
Rusz Illés	1950. VI. 22.	1973. XII. 29.	
<i>Anya</i>			
Megyeri Aranka	Kóstelek, 1950. II. 21.		az I. férje Tatár Szilveszter, meghalt 1972.
<i>Gyermekek</i>			
Tatár Gizella	1969. IV. 25.		
Tatár Gergely	1971. III. 3.		
Rusz Rozália	1977. VIII. 30.		
Bánkfalva, hsz.: 524/b. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
ifj. Fodor György	1930. XI. 14.	1958. V. 31.	
<i>Anya</i>			
Tatár Valéria	Gyimesbükk, 1934. IV. 6.		
<i>Gyermekek</i>			
Fülöp - György	1959. III. 9.		
Lídia	1966. II. 11.		
<i>Az anya édesanyja</i>			
Szávay Katalin	Gyimesbükk, 1891. IV. 3.		† 1975. XI. 8.

Bánkfalva, hsz.: 525. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Silótyi István	Kászonfelfűz, 1934. IV. 1.	vadh. 1960-tól	
<i>Anya</i>			
Fodor Teréz	Gyimesfelsőlok, 1933. IV. 17.		<i>I. férje</i> Kulcsár Péter, vadh., megh. 1954., meglőtték
<i>Gyermekek</i>			
<i>az I. férjtől</i>			
Fodor Erzsébet	1950. IV. 10.	<i>F.:</i> Fikó Illés, esk.: 1966. X. 23.	→ lakik: Úzm. 525.
Fodor István	1952. VII. 25.		
Fodor Anna	1955. IV. 18.		
<i>a II. férjtől</i>			
Silótyi Veronka	1960. VIII. 10.		
Bánkfalva, hsz.: 525/b. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Fikó Illés	Csikszentmárton, 1944. VII. 6.	Csángótelep, 1966. X. 23.	
<i>Anya</i>			
Fodor Erzsébet	Csángótelep, 1950. IV. 10.		
<i>Gyermekek</i>			
János	1966. XII. 16.		
Elek - Illés	1968. VII. 18.		
Emma	Csikszentgyörgy, 1970. IV. 18.		
Tibor	Szentkirály, ker.: Sztgy., 1972. VII. 5.		
Erzsébet	1974. III. 18.		

Bánkfalva, hsz.: 526. Úzmellyéke			
<i>Férj</i>			
Fodor István	1935. XI. 13.	1961. V. 6.	
<i>Feleség</i>			
Vaszi Irma	1944. V. 3.		
<i>A férj édesanyja</i>			
Póra Ilona	Gyimesfelsőlok, 1900. XII. 27.		
<i>A férj testvére</i>			
Fodor Vilma	1942. XII. 21.		
Bánkfalva, hsz.: 527. Úzmellyéke			
<i>Férj</i>			
Karácsony Gyula	Gyimesfelsőlok, 1921. V. 20.	1954. X. 16.	
<i>Feleség</i>			
Fodor Ilona	Gyimesfelsőlok, 1928. X. 22.		
Bánkfalva, hsz.: 528. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Bara Áron	Csíkzentdomokos, 1914. VI. 21.	Csíkzentdomokos, 1945. II.	
<i>Anyja</i>			
Karácsony Ilona	Gyimesfelsőlok, 1923. I. 6.		
<i>Gyermekek</i>			
Margit	1945. III. 14.	<i>F.:</i> Keresztes Árpád, málnási esk.: Szentmárton, 1963?	➔ lakik: Málnásfürdő
Imre	1947. VII. 19.	<i>N.:</i> Csilip Mária esk.: 1972. XI. 4.	→ lakik: Csinód 528/b.
Gergely	1949. III. 30.	<i>N.:</i> Fikó Irén esk.: 1973. X. 29.	➔ lakik: Hargita
Anna	1952. VII. 26.	<i>F.:</i> Gidó Dénes, nagykászoni esk.: ugyanott, 1973. II. 24.	➔ lakik: Nagykászón
Sándor	1954. VIII. 23.		

Bánkfalva, hsz.: 528/b. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Bara Imre	1947. VIII. 19.	1972. XI. 4.	
<i>Anya</i>			
Csilip Mária	1953. III. 10.		
<i>Gyermekek</i>			
Gábor	Csík Szereda, ker.: Sztgy., 1973. IV. 22.		
Sándor	1975. V. 8.		
László	1976. V. 20.		
Bánkfalva, hsz.: 529. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Bilibók András	1942. II. 25.	1963. IX. 21.	
<i>Anya</i>			
Kulcsár Mária	1946. II. 9.		
<i>Gyermekek</i>			
Péter - Pongrác	1964. V. 12.		
András	1967. XI. 16.		
Kálmán - Gergely	1968. X. 5.		
Antal	Csík Szentkirály, 1970. VI. 13., ker. Csík Szentmártonban		
József - Gábor	1973. VIII. 1.		
<i>Az anya édesapja</i>			
özv. Kulcsár Gábor	1906. X. 25.		
Bánkfalva, hsz.: 530. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Rusz Károly	1939. V. 1.	1964. XI. 28.	
<i>Anya</i>			
Molnár Anna	1948. VIII. 28.		
<i>Gyermekek</i>			
Rusz László	Csík Szereda, ker.: Sztgy., 1965. IX. 9.		
Rusz Gyula	Szentgyörgy, 1966. XII. 16.		
Rusz Árpád - Péter	Sztgy., 1968. III. 2.		
Rusz Gáspár	Csík Szentkirály, ker.: Sztgy., 1971. VII. 31.		† 1972. V. 12., temetve Csinódon
Rusz Zelma	1974. VII. 4.		

Bánkfalva, hsz.: 530/a. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Rusz Demeter	Gyimesbükk, 1928. IX. 28.	1955. XII. 27.	
<i>Anya</i>			
László Erzsébet	Gyimesbükk, 1936. V. 20.		
<i>Gyermekek</i>			
Gergely	1956. III. 3.		
Margit	1957. IX. 14.		
Bánkfalva, hsz.: 530/b. Úzmellyéke			
<i>Férj</i>			
Rusz Gergely	Gyimesbükk, 1919. V. 1.	1947. II. 12.	
<i>Feleség</i>			
Fodor Teréz	1926. VI. 27.		
<i>A férj édesanyja</i>			
Oltyeán Rozália	Gyimesbükk, 1894. VI. 20.		† 1973. VIII. 4. <i>férje:</i> Rusz Péter, aki megh. 1964. XI. 16.
Bánkfalva, hsz.: 530/c. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Rusz Péter	Gyimesbükk, 1937. I. 16.	1964. X. 31.	
<i>Anya</i>			
Gábor Ilona	1947. IX. 13.		
<i>Gyermekek</i>			
Imre	1965. III. 5.		
Izabella	1968. IX. 18.		
Klára - Piroska	Csíkzentkirály, ker.: Szentgyörgy, 1972. I. 18.		
Zsuzsanna	1976. III. 15.		

Bánkfalva, hsz.: 530/d. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Rusz Gábor	Gyimesbükk, 1934. III. 16.	1958. V. 26.	<i>I. neje</i> Farkas Ida, szül.: 1948. II. 13. esk.: 1957., megh. 1957. XII. 8.
<i>Anya</i>			
Gábor (Tankó) Veronika	1935. IV. 9.		
<i>Gyermekek</i>			
<i>a II. nejtől</i>			
József	1959. I. 4.		
Béla	1961. I. 3.		Gábor Péternél, nagyapjánál →
Anna - Mária	1962. IX. 26.		
Gizella - Ibolya	1968. V. 7.		
Bánkfalva, hsz.: 531. (új házszáma: 542.) Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Fodor Imre	1943. III. 14.	1972. II. 13.	
<i>Anya</i>			
Csilip Gizella	1951. VI. 19.		
<i>Gyermekek</i>			
Károly	1974. X. 23.		
Fülöp - Levente	1978. III. 29.		

Bánkfalva, hsz.: 532. Úzmellyéke			
<i>Férj</i>			
Gábor Péter	Szentgyörgy, 1929. VII. 1.	Sztgy., 1956. V. 24.	
<i>Anya</i>			
Tankó Ágnes	Gyimesközéplök, 1914. XIII. 16.		(Affinitás alól felmentve.) <i>I. férje</i> Gábor Árpád, szül.: 1911. XI. 12., esk.: 1935. XII. 28., megh. 1948. IX. 6.
<i>Gyermekek</i>			
<i>az I. férjtől</i>			
Veronka	1935. IV. 9.	<i>F.:</i> Rusz Gábor esk.: 1958. V. 26.	→ lakik: Úzm. 530/d.
Fülöp	1937. IV. 28.	<i>N.:</i> Vrencsán Albina, esk.: 1961. XI. 30.	→ lakik: Úzm. 537.
Anna - Mária	1942. VIII. 30.	<i>F.:</i> Karácsony István, esk.: 1964. V. 31.	→ lakik: Zsögöd
Ilona	1947. IX. 2.	<i>F.:</i> Rusz Péter esk.: 1964. X. 31.	→ lakik: Úzm. 530/c.
<i>Veronkái</i>			
Rusz Béla	1961. I. 3.		
<i>A férj édesanyja</i>			
Tankó Ilona	Gyimesfelsőlök, 1887. VIII. 16.		† 1974. IV. 8.,
Bánkfalva, hsz.: 533. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Fodor Károly	1915. X. 28.	1942. VI. 6.	
<i>Anya</i>			
Tímár Ágnes	Gyimesfelsőlök, 1924. VII. 1.		
<i>Gyermekek</i>			
Imre	1943. III. 14.	<i>N.:</i> Csilib Gizella esk.: 1972. II. 13.	→ lakik: Csinód 531.
Fülöp	1946. III. 28.		
Anna	1948. V. 5.	<i>F.:</i> Póra András esk.: 1965. VI. 27.	→ lakik: Gyürke 524/b.

Bánkfalva, hsz.: 534. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Fodor György	Kászonfeltíz, 1911. X. 5.	1944. II. 19.	
<i>Anya</i>			
Szőcs Ilona	Gyimesbükk, 1920. I. 1.		
<i>Gyermekek</i>			
László	1944. III. 10.	N.: Németh Regina esk.: 1978. XI. 26.	
Ida	1949. XI. 20.		
Piroska	1953. III. 27.		
Ibolya - Zsuzsanna	1962. II. 25.		
Bánkfalva, hsz.: 535. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Fodor János	1933. VII. 14.	1958. IV. 24.	
<i>Anya</i>			
Tankó Anna	Gyimesfelsőlok, 1937. III. 13.		
<i>Gyermekek</i>			
Klára	1959. VI. 2.		
Gizella	1961. III. 15.		
Margit	Szentmárton, 1962. VII. 11.		
Aranka - Erzsébet	1963. XII. 17.		
Ilona	1965. VIII. 5.		

Bánkfalva, hsz.: 535/a. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Fodor Péter	1924. VII. 15.	1951. IX. 16.	
<i>Anya</i>			
Fikó Anna	1934. V. 28.		
<i>Gyermek</i>			
András	1958. I. 11.		
<i>neveltjük</i>			
Megyeri Aranka	Kóstelek, 1950. II. 21.	<i>I. férje</i> Tatár Szilveszter, esk.: Szentgyörgy, 1968. X. 26.	keresztelve: Kóste- lek; 1950. III. 8., <i>anyja</i> Megyeri Katalin - Anna; → lakik: Csinód, Úzm. 524/a.
Bánkfalva, hsz.: 537. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Gábor Fülöp	1937. IV. 28.	1961. XI. 30.	
<i>Anya</i>			
Vrencsán Albina	Kóstelek, 1943. I. 20.		
<i>Gyermekek</i>			
Ízabella	Szentmárton, 1962. IV. 14.		
Árpád - Péter	1965. VII. 26.		
Mária - Cecilia	Csikszentkirály, ker.: Sztgy., 1971. XI. 22.		
Klára	1974. VI. 7.		

Bánkfalva, hsz.: 537/b. Úzmellyéke			
<i>Férj</i>			
Fodor András	1922. I. 16.	vadh.: 1955. IV. 18-tól Ligámen	<i>Hites neje</i> Tímár Matild, gyimesfelsőloki, szül.: 1932. VI. 18., esk.: 1948. IX. 4., megh. 1976. II. 15.
<i>Feleség</i>			
Póra Katalin	Gyimesfelsőlok, 1926. XII. 1.		
Bánkfalva, hsz.: 538. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Tímár György	Gyimesfelsőlok, 1901. IV. 26.	Gyimesfelsőlok, 1925.	† 1976. VI. 18.
<i>Anyja</i>			
Tankó Borbála	Gyimesfelsőlok, 1899. XI. 5.		
<i>Gyermekek</i>			
Tankó Imre	Gyimesfelsőlok, 1924. X. 9.	<i>N.:</i> Tankó Borbála, esk.: 1948. X. 16.	→ lakik: Úzm. 554.
Tímár József	Gyimesfelsőlok, 1926. III. 19.	<i>N.:</i> Oltyeán Erzsébet esk.: 1948. VI. 3.	→ lakik: Úzm. 538/a.
Tímár István	1927. X. 5.	<i>N.:</i> Tankó Borbála, kósteleki, esk.: 1957. VI. 1.	→ elváltak
Tímár Matild	1932. VI. 16.	<i>hites férje</i> Fodor András, esk.: 1948. IX. 4.	elvált, <i>II. férje</i> Eröss Fülöp Polg. esk.: 1962. → lakik Úzm. 554/a.
Tímár Ilona	1939. VII. 25.	<i>F.:</i> László Mihály Gyula, Felsőlok, esk.: 1959. X. 4.	→ lakik: Felsőlok

Bánkfalva, hsz.: 538. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Simon Béla	Gyimesfelsőlok, 1937. V. 6.	Szentmárton, 1967. V. 7.	
<i>Anya</i>			
László Anna - Mária	1949. VI. 8.		
<i>Gyermekek</i>			
András	1967. XI. 29.		
Lóránt - Pál	Sztgy., ker.: Szentmárton, 1970. VI. 1.		
Kálmán	Csíkszereda, 1972. III. 17., ker.: Szentgyörgy		
Bánkfalva, hsz.: 538/a. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Tímár József	Gyimesfelsőlok, 1926. III. 19.	1948. VI. 3.	
<i>Anya</i>			
Oltyeán Erzsébet	Gyimesbükk, 1930. XI. 17.		
<i>Gyermekek</i>			
Olga	1949. VI. 1.	F.: Fikó János, gyimesfelsőlaki, esk.: Csíkszereda, 1967. X. 32.	➔ lakik: Csíkszereda (Erdőalja)
Vince	1951. VII. 25.		
Eszter	1952. X. 2.	F.: Tankó Fülöp, esk.: 1971. IV. 22.	➔ lakik: Csíkszent- márton 260.
Judit	1955. IX. 5.	F.: Tankó András, esk.: 1971. IX. 25.	➔ lakik: Csíkszereda (Erdőalja)
Ilona	1957. V. 18.	F.: Karácsony András, esk.: 1976. VI. 26.	➔ lakik: Csíkszereda (Erdőalja)
András	1959. I. 3.		
Imre	1960. XI. 23.		
György	1963. I. 3.		
Katalin	1967 IX. 11.		
László	Csíkszereda, 1969. XI. 15.		† 1975. VIII. 4.

Bánkfalva, hsz.: 538/a. Úzmellyéke			
<i>Férj</i>			
Tímár István	1927. X. 5.	1957. VI. 1.	elvált
<i>Feleség</i>			
Tankó Borbála	Kóstelek		
Bánkfalva, hsz.: 538/b. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Györgyice András	Szépvíz-Csügés, 1921. XII. 7.	1959. II. 8.	
<i>Anyja</i>			
Rusz Ilona	Gyimesbükk, 1926. IV. 21.		
<i>Gyermekek</i>			
Rusz András (illeg.)	1949. I. 12.		
Rusz Illés (illeg.)	1951. VII.		
Györgyice Miklós	Kozmás, 1952. XII. 6.		Kozmásan keresztelték
Györgyice Virág	Szentgyörgy, 1955. II. 10.		Nagykászonban keresztelték
Györgyice Valéria	1956. IV. 16.		
Györgyice Ida	1959. I. 14.		
Györgyice Katalin	1962. I. 5.		
Györgyice Anna	1964. VIII. 17.		
Györgyice Margit	1967. VI. 28.		

Bánkfalva, hsz.: 539. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
id. Tímár Péter	Gyimesfelsőlok, 1911. VII. 13.	Vadh. csak polg. 1946. Ligámen	<i>hites neje</i> Farkas Terézia, szül.: 1913. I. 1., esk.: 1938. VI. 15., elváltak: 1945.
<i>Anya</i>			
Tatár Gizella	Gyimesbükk, 1922. VII. 21.		
<i>Gyermekek</i>			
<i>az I. nejtől született</i>			
Tímár Károly	1938. XI. 17.	<i>N.:</i> Szöcs Erzsébet, gyimesközéploki; csak polgári esküvő 1966-ban	♣ lakik: Szereda; sofőr, egyedül
<i>Tatár Gizellé</i>			
Tatár Emma (illeg.)	Gyimesbükk, 1941. VII. 22.	<i>F.:</i> Kecskés Lajos, szentmártoni	♣ lakik: Kászon
Tatár Szilveszter	Gyimesbükk, 1946. I. 1.	<i>N.:</i> Megyeri Aranka, kósteleki; esk.: Sztgy., 1968. X. 26.	lakik: Csinód 524/a. →
<i>Károlyé</i>			
Tímár Csaba - Károly	Gyimesfelsőlok, ker.: Szentimre, 1966. VII. 13.		<i>ikertársa</i> László, Szentimrén, a nagyanyjánál, Farkas Teréziánál
Bánkfalva, hsz.: 540. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Baconi Jakab	Gyimesfelsőlok, 1912. IV. 30.	Csíkuszépvíz, 1938. V. 10.	
<i>Anya</i>			
Csilip Ágnes	Kóstelek, 1917. X. 10.		
<i>Gyernek</i>			
János	Sztgy., ker. gör. kat. 1938. VII. 22.		

Bánkfalva, hsz.: 540/b. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Ambrus Gyula	Gyimesfelsőlok, 1933. IX. 10.	1958. VI. 22.	
<i>Anya</i>			
Fikó Erzsébet	1938. XI. 19.		
<i>Gyermekek</i>			
István	1964. II. 18.		† 1964. II. 18. Szükségker.
Ibolya - Erzsébet	1964. II. 18.		István <i>ikertestvére</i>
József	1967. III. 23.		
Bánkfalva, hsz.: 541. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Bilibók Péter	Gyimesbükk, 1933. VI. 4.	1957. VI. 16.	
<i>Anya</i>			
Hajnal Mária Viktória	Gyimesbükk, 1938. VII. 26.		
<i>Gyermekek</i>			
Miklós	1957. XII. 1.		
Katalin	1959. XI. 1.		
Klára	1964. II. 12.		
Tibor	1967. II. 23.		
Zoltán - Péter	Csfszentgyörgy, 1969. VII. 24.		
Baglyod, hsz.: 541. Úzmellyéke			
Balog Katalin	Középlök, 1909. III. 15.		vénlány

Bánkfalva, hsz.: 541/a. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Kánya Béla	Csík-Delne, 1932. V. 21.	vadh. 1970-től; Ligámen	tanító; <i>hites neje</i> Kulcsár Valéria, szül.: 1913. I. 16., aki az 1956-ban megh. Tankó András <i>felesége</i> volt. Esk.: 1959. II. 8., elváltak: 1969-ben
<i>Anya</i>			
Fancsali Vilma	Farkaslaka, 1949. III. 1.		
<i>Gyermekek</i>			
<i>közös gyermekek</i>			
Kánya Béla	Csíkszereda, ker.: Sztgy., 1971. X. 10.		
Kánya István	Csíkszereda, 1972. IX. 22., ker.: Sztgy.		
Kánya Réka - Zsuzsanna	1978. II. 19.		
<i>Az anya illeg. gyermeke</i>			
Fancsali Katalin	Temesvár, 1969. X. 4.		

Bánkfalva, hsz.: 542. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Tankó Bálint	Gyimesközéplek, 1903. I. 31.	1934. V. 28.	† 1965. IX. 25. <i>I. neje</i> Tankó Borbála, esk.: 1927. V. 25., megh. 1933. IX. 27.
<i>Anya</i>			
Farkas Erzsébet	Gyimesfelsőlók, 1912. VI. 8.		
<i>Gyermekek</i>			
Ferenc	1936. II. 6.	<i>N.:</i> Csilip Anna, kősteleki, esk.: 1961. XII. 31.	
Gyárfás	1937. VIII. 5.	<i>N.:</i> Fodor Margit, esk.: 1959. III. 30.	lakik: itt, Úzm. 542.
Elvira	1939. II. 13.	<i>F.:</i> Balácsi Lajos, kászonzeltízi, esk.: Kászonzeltízi, 1964. XI. 14.	ittthon van, lakik: Úzm. 542.
Teréz	1943. IV. 1.	<i>F.:</i> Póra Gyula, esk.: 1962. IX. 10.	lakik: itt, Úzm. 542.
Margit	1949. III. 26.	<i>F.:</i> Koncsag Gergely, esk.: 1965. VII. 17.	lakik: Egerszék 651. →
<i>Elvira gyermekei</i>			
Balácsi Gizella	1965. XII. 8.		
Balácsi Antal	1967. I. 5.		
Bánkfalva, hsz.: 542. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Póra Gyula	1936.	1962.	
<i>Anya</i>			
Tankó Teréz	1943. IV. 1.		
<i>Gyermekek</i>			
Tibor	Hunyad, 1963. IX.		
Zoltán - László	1967. IX. 14.		
István	1969. II. 23.		
Titusz	Csíkszereda, Ker.: Sztgy., 1973. II. 2.		

Bánkfalva, hsz.: 542. Úzmellyéke			
<i>Férj</i>			
Tankó Gyárfás	1937. VIII. 5.	1959. III. 30.	
<i>Feleség</i>			
Fodor Margit	1939. VII. 19.		
Bánkfalva, hsz.: 542/a. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Farkas Bokor János	1934. II. 5.	1958. VI. 28.	Egerszékről költözött ide 1968-ban
<i>Anya</i>			
Fodor Veronika	1937. III. 21.		
<i>Gyermekek</i>			
Veronika	1959. I. 23.		
Attila - Mihály	1961. X. 22.		
András	1964. X. 17.		
Zoltán - János	1967. I. 2.		
Janka - Terézia	Csíkcszentkirály, 1970. X. 28.		
Piroska	1974. I. 13.		
Bánkfalva, hsz.: 542/a. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Balázsai Lajos	Kászonfelfűz, 1932. IX. 29.	Kászonfelfűz, 1964. XI. 14.	néma
<i>Anya</i>			
Tankó Elvira	1939. II. 13.		
<i>Gyermekek</i>			
Gizella	1965. XII. 8.		
Antal	1967. I. 5.		

Bánkfalva, hsz.: 543. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Tankó Márton	Gyimesközéplok, 1911. XI. 13.	1934. V. 27.	†
<i>Anya</i>			
Gábor Anna	1914. III. 6.		
<i>Gyermekek</i>			
Károly	1936. I. 21.	N.: Gábor Berta, esk.: 1961. IV. 22.	→ lakik: itt 543/a.
Valéria	1938. XII. 21.	F.: Tankó Kálmán	→ lakik Szeredában
Gyula	1941. I. 2.	N.: Tankó Erzsébet, Gyimesfelsőlok, 1962. XI. 25.	→ lakik: itt, 544.
Márton	1945. XI. 12.0	Vadh.: Gothárd Éva, 1965-től Gyimesbükk	→ lakik: itt, 543.
Bánkfalva, hsz.: 543. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
ifj. Tankó Márton	1945. XI. 12.	vadházasság 1965- től, megesk.: 1966. V. 22.	
<i>Anya</i>			
Gothár Éva	Gyimesbükk, 1948. X. 9.		
<i>Gyermekek</i>			
Kálmán	1967. X. 19.		
Fábián	Csfkszereda, 1971. I. 15.		
Klára	Csfkszereda, 1973. V. 20., Ker.: Sztgy.		
Bánkfalva, hsz.: 543/a. Úzmellyéke			
<i>Férj</i>			
Tankó Károly	Gyimesfelsőlok, 1936. II. 2.	1961. IV. 22.	
<i>Feleség</i>			
Gábor Berta	Gyimesfelsőlok, 1941. X. 26.		

Bánkfalva, hsz.: 544. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Tankó Gyula	1941. I. 2.	1962. XI. 25.	
<i>Anya</i>			
Tankó Erzsébet	1944. X. 2.		
<i>Gyermekek</i>			
Ilona	1963. V. 6.		
Péter	1965. VI. 29.		
Anna	Csíksztgy. (otthon), 1969. VII. 2.		
Gyula	1974. IV. 20.		
István - Zoltán	1978. VIII. 1.		
Bánkfalva, hsz.: 545. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Tankó Imre	1939. XI. 18.	1964. II. 8.	
<i>Anya</i>			
Nyíró Margit	Sztgy., 1946. IV. 4.		
<i>Gyermek</i>			
József	Csíkszereda, 1970. III. 17.		
Bánkfalva, hsz.: 545/b. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Tímár Péter	Gyimesfelsőlok, 1937. X. 4.	1958. II. 1.	
<i>Anya</i>			
Tankó Angéla	1937. IX. 21.		
<i>Gyermekek</i>			
Juliánna	1959. II. 27.	F.: Berszán Imre, esk.: 1976. V. 9.	➡ lakik: Bánkfalva 394.
Antal	1961. I. 3.		
Katalin	1965. III. 14.		
György	1968. IV. 22.		

Bánkfalva, hsz.: 546. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Oltyeán György	Gyimesbükk, 1916. II. 18.	vadh. 1947-től Ligámen	
<i>Anya</i>			
Gábor Rozália	1917. III. 27.		<i>hites férje</i> Bilibók Gyárfás, lakik: Csíkszereda
<i>Gyermekek</i>			
<i>az asszonyé</i>			
Gábor Irén	1936. I. 19.	F.: Csűrös Béla, Kászonaltiz	➔ lakik: Kászon
<i>az I. férjtől</i>			
Bilibók Kálmán	1939. VIII. 8.	N.: Halmágyi Anna	➔ lakik: Csíkszereda
<i>Kálmán leánya</i>			
Bilibók Piroska	Csíkszereda, 1962. IX. 21.		
<i>nevelt lányuk</i>			
Oltyeán Anna	Gyimesközéplak, 1950. X. 7.		<i>néhai szülei</i> Oltyeán György és Kulcsár Katalin
Bánkfalva, hsz.: 547. Úzmellyéke			
<i>Férj</i>			
Tankó Péter	Gyimesközéplak, 1927.	Gyimesközéplak, 1946.	
<i>Feleség</i>			
Bilibók Ágnes	Gyimesközéplak, 1922. VI. 21.		
<i>A férj testvére</i>			
Tankó Regina	Gyimesközéplak, 1914.		† Csinód, 1966. XI. 4. <i>néhai szülei</i> Tankó György és Tankó Erzsébet

Bánkfalva, hsz.: 547/a. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Nyáguly Gyula	Gyimesfelsőlök, 1943. IX. 19.	Csak vadh! 1964. XI. 1-től	<i>hites neje</i> Farkas Róza, szül.: 1945. XII. 8., esk.: 1963. XI. 9., a nő Kósteleken van férjénél
<i>Anya</i>			
Tankó Gizella	Gyimesfelsőlök		
<i>Gyermekek</i>			
Nyáguly Gyula	1966. VII. 20.		
Nyáguly Lenke - Mária	1968. X. 1.		
Nyáguly András	Csíkszentgyörgy, 1970. XII. 3.		
Nyáguly Ildikó	1974. II. 9.		
<i>A férj szülei</i>			
Balog Lajos	Gyimesközéplek, 1913. VIII. 14.	vadh.	
Nyáguly Ilona	Gyimesbükk		
Bánkfalva, hsz.: 549. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Fikó Béla	Gyimesközéplek, 1913. IV. 5.	Gyimesközéplek, 1933. V. 18.	
<i>Anya</i>			
Tankó Erzsébet	Gyimesközéplek, 1912. VIII. 8.		
<i>Gyermekek</i>			
Anna	1934. V. 28.	<i>F.:</i> Fodor Péter, esk.: 1951. IX. 16.	→ lakik: Úzm. 535/a.
Erzsébet	1938. XI. 19.	<i>F.:</i> Ambrus Gyula, Gyimesfelsőlök, esk.: 1958. VI. 22.	→ lakik: Úzm. 540/b. <i>András ikertestvére</i>
András	1938. XI. 19.	<i>N.:</i> Gothár Margit, Gyimesbükk, esk.: 1963. XI. 24.	→ lakik: Úzm. 549/b. <i>Erzsébet ikertestvére</i>

Bánkfalva, hsz.: 549/b. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Fikó András	1938. XI. 19.	1963. XI. 24.	
<i>Anya</i>			
Gothár Margit	Gyimesbükk, 1946. VI. 12.		
<i>Gyermekek</i>			
András	1964. III. 29.		
Mária - Melánia	1965. IX. 8.		
Aranka - Erzsébet	1969. V. 5.		
Bánkfalva, hsz.: 550. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Tankó András	1910. V. 7.	Gyimesközéplak, 1932.	
<i>Anya</i>			
Tankó Krisztina	Gyimesközéplak, 1910. III. 11.		
<i>Gyermekek</i>			
Géza	1936. IX. 23.	N.: Vrencsán Mária, kósteleki, esk.: 1959. V. 24.	➔ lakik: Csíkszereda
Jolán	1942. VII. 4.	F.: Bakó Géza László, esk.: 1960. VII. 24.	➔ lakik: Zsögöd
Aranka	1944. IX. 2.		
Bánkfalva, hsz.: 551. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Tankó Imre	Gyimesfelsőlok, 1924. III. 30.	1952. V. 8.	
<i>Anya</i>			
(Fodor) Tankó Albina	1930. III. 17.		
<i>Gyermekek</i>			
Gábor	1954. IV. 22.	N.: Csutak Magda, esk.: 1976. X. 30.	➔ lakik: Csíkszereda
Imre	1956. X. 12.		
Attila	1959. I. 3.		
(Sára) Sarolta	1962. XII. 4.		
Magdolna	1964. VII. 22.		

Bánkfalva, hsz.: 552. Úzmellyéke			
Tankó A. Péter	1913.		<i>szülei</i> Tankó Antal (megh. 1949.) és Tankó Ilona (megh. 1965.)
Bánkfalva, hsz.: 553. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Tankó Károly	Gyimesfelsőlök, 1914. IX. 21.	Gyimesközéplak, 1935. I.	
<i>Anya</i>			
Karácsony Katalin	Gyimesközéplak, 1914. IV. 24.		
<i>Gyermekek</i>			
Imre	1939. XI. 18.	<i>N.:</i> Nyirő Margit, szentgyörgyi, esk.: 1964. II. 8.	→ lakik: Úzm. 545.
Adél	1937. IX. 21.	<i>F.:</i> ifj. Tímár Péter, esk.: 1958. II. 1.	→ lakik: Úzm. 545/b.
István	1942. IX. 12.	<i>N.:</i> Todorán Ilona, kászoni, vadh. 1965. XI. 25-től	→ lakik: Úzm. 553., ittén
Bánkfalva, hsz.: 553. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Tankó István	1942. IX. 12.	Vadh. 1965. XI. 25- től	
<i>Anya</i>			
Todorán Ilona	Kászonyakabfalva, 1946. I. 3.		<i>hites ura</i> Szilveszter Antal, kászonyújfalui; nincs elválva polgárilag
<i>Gyermekek</i>			
<i>az asszonyé az I. urától</i>			
Szilveszter Veronika	Kászonyújfalú, 1963.		
<i>közös gyermek</i>			
Tankó István	Csíkcsentkirály, 1972. I. 8., ker.: Sztgy.		

Bánkfalva, hsz.: 554. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Tankó (Tímár) Imre	Gyimesfelsőlok, 1924. X. 9.	1948. X. 16.	† 1978. IV. 2.
<i>Anya</i>			
Tankó Borbála	1925. I. 2.		
<i>Gyermek</i>			
András (illeg.)	1944. II. 7.		
Bánkfalva, hsz.: 554/b. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Eröss Fülöp	Gyimesfelsőlok, 1928. III. 12.	csak polgári házasság 1962-től, Ligámen	
<i>Anya</i>			
Tímár Matild	Gyimesfelsőlok, 1932. VI. 16.		<i>hites férje</i> Fodor András, esk.: 1948. IX. 4., aki lakik: Úzm. 537/b., vadh. Póra Katalinnal
<i>Gyermekek</i>			
Fodor Károly	Szentmárton, 1955. X. 31.		II. férjétől született, de Fodor néven
Fodor Gyárfás	1959. VI. 25.		
<i>Második férjétől</i>			
Eröss Margit	1961. VII. 21.		
Eröss Mihály	1967. X. 15.		
Bánkfalva, hsz.: 554/c. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Berszán György	Gyimesbükk, 1923. IV. 6.	Vadházasság 1963- tól (akadály nincs).	
<i>Anya</i>			
Pál Erzsébet	Mindszent, 1927. VI. 7.		
<i>Gyermek</i>			
<i>az asszonyé</i>			
Pál Erzsébet (illeg.)	Kolozsvár, 1955. I. 12.		

Bánkfalva, hsz.: 555. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Csillag Károly	Gyimesközéplak, 1909. VIII. 17.	Gyimesfelsőlok, 1934. XI. 4.	
<i>Anya</i>			
Gábor Erzsébet	Gyimesfelsőlok, 1910. II. 18.		
<i>Gyermekek</i>			
Árpád	Gyimesközéplak, 1935. II. 2.	N.: Györgyice Gizella, esk.: 1961. XI. 21.	→ lakik: Úzm. 522.
Berta	1936. IX. 13.	F.: Kató József, szentdomokosi, esk.: 1971. II. 28.	→ lakik: Szentdomokos
Dezső	1939. I. 27.	N.: Váta Olga, kősteleki, vadh. 1961. V.- től	→ lakik: Úzm. 522/a.
<i>Berta gyermeke</i>			
Csillag Attila	1959. X. 27.		
Bánkfalva, hsz.: 556. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Berszán János	Gyimesbükk, 1924. X. 12.	1951. VI. 14.	
<i>Anya</i>			
Tímár - Molnár (Prezsmer) Erzsébet	Gyimesbükk, 1924.II. 22.		
<i>Gyermekek</i>			
Molnár Mária	1947. VI. 10.	F.: Bilibók József, esk.: 1965. VI. 16.	→ lakik: Úzm. 548.
Molnár Anna	1948. VIII. 28.	F.: Rusz Károly, esk.: 1964. XI. 28.	→ lakik: Úzm. 530.
Berszán Gizella	1960. IX. 8.	F.: Gergely Lajos, esk.: 1977. II. 20.	→ lakik: Bánkfalva 336.
Berszán János	Szentmárton, 1962. I. 8.		† 1968. XII. 13. Nagykásztonban, a kórházban; temetve a csinódi temetőben

Bánkfalva, hsz.: 557. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
László Dávid	Csíkszentdomokos, 1914. III. 10.	Gyimesbükk, 1936. II.	
<i>Anya</i>			
Bilibók Iлона	Gyimesbükk, 1911. II. 10.		
<i>Gyermekek</i>			
<i>az asszonyé</i>			
Bilibók Éva	1931. VII.	F.: Ráduly Demeter, Kőhalom	➔ lakik: Kőhalom
Bilibók Ágoston	Gyimesbükk, 1934. IV.	N.: Jakab Teréz, Kászon	➔ lakik: Kászon
<i>közös gyermekek</i>			
László Erzsébet	Gyimesbükk, 1936. VI.	F.: Rusz Demeter	→ lakik: Úzm. 530/a.
László Mária	1938. V.	F.: Rózsa Balázs	
László Magdolna	1947. VI. 10.	F.: Farkas Ágoston, esk.: 1968. V. 16.	➔ lakik: Jenőfalván
László Anna - Mária	1949. VI. 8.	F.: Simon Béla, esk.: 1967. V. 7.	→ lakik: itt, 557.
László Vilma	1952. I. 1.		ikrek
László Szilveszter	1952. I. 1.		
László Mátyás	1954. II. 21.		
Bánkfalva, hsz.: 558. Úzmellyéke			
<i>Apa</i>			
Fikó Szilveszter	Gyimesközéplek, 1925. XI. 9.	1951. XI. 24.	
<i>Anya</i>			
Tankó Terézia	1926. III. 9.		
<i>Gyermekek</i>			
Julianna	1952. IX. 1.	F.: Tankó József, esk.: 1978. IV. 30.	
Irén - Mária	1954. IX. 9.	F.: Bara Gergely, esk.: 1973. X. 20.	➔ lakik: Hargita
Margit	1957. VIII. 10.		

(EGERSZÉK)

<i>Név</i>	<i>Születés helye és ideje</i>	<i>Házasságkötés helye és ideje</i>	<i>Megjegyzés</i>
Szentgyörgy, hsz.: 631. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Tankó Béla	1937. XI. 13.	1963. XI. 24.	
<i>Anya</i>			
Koncsag Magdolna	1946. X. 6.		
<i>Gyermekek</i>			
Apollónia	1964. VII. 21.		
István	1967. III. 15.		
Béla	Csíkszentkirály, ker.: Sztgy., 1973. VI. 27.		
<i>A férfi édesanyja</i>			
Farkas Terézia	Gyimesfelsőlök, 1904. VII. 29.		<i>férje</i> Tankó István, aki megh. 1944-ben
Szentgyörgy, hsz.: 633. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Farkas Bálint	1918. II. 14.	1942. XII. 24.	
<i>Anya</i>			
Rusz Erzsébet	1912. IV. 8.		
<i>Gyermekek</i>			
János	1944. III. 26.		† 1944.
Virág	1946. II. 11.	<i>F.:</i> Ránya József, <i>esk.:</i> Gyimesbükk	elváltak, ➔ lakik: Gyimesbükk
Emma	Szentgyörgy, ker.: Kóstelek, 1948. XI. 11.		
Valéria	1951. IX. 6.		

Szentgyörgy, hsz.: 635/b. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Farkas Péter Andrásé	1938. V. 19.	1963. XI. 24.	
<i>Anya</i>			
Bilibók Elvira	1947. X. 15.		
<i>Gyermekek</i>			
Julianna	1965. II. 18.		
Antal	1966. IV. 22.		
Jolán	Csík Szereda, 1971. V. 21.		
<i>Az asszony édesanyja</i>			
Bilibók Mária	Maroshévíz, 1916. V. 31.		vadh. Fodor János, aki megh. 1972-ben
Szentgyörgy, hsz.: 637. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Farkas András	Gyimesfelsőlök, 1907. X. 27.	1936. XII. 28.	<i>I. neje</i> Baliga Borbála, esk.: 1931., aki megh. 1936. VI. 11.
<i>Anya (II. feleség)</i>			
Tankó Julianna	Gyimesközéplök, 1913. V. 22.		
<i>Gyermekek</i>			
<i>I. nejétől</i>			
Mária	1932. XII. 4.		† 1933. I. 25.
Borbála	1932. XII. 4.	<i>F.:</i> Arató(?) János, Gyimesbükk, esk.: 1950. X. 28.	Mária <i>ikertestvére</i> ; → lakik: Gyimesbükk
János - Bokor	1934. II. 5.	<i>N.:</i> Fodor Veronika, esk.: 1958. VI. 28.	→ lakik: Úzm. 542/a.
Fülöp	1935. X. 9.	<i>N.:</i> Gerczuj Mária, esk.: 1961. II. 5.	→ lakik: Egerszék 637/b.
<i>II. nejétől</i>			
Péter	1938. V. 19.	<i>N.:</i> Bilibók Elvira, esk.: 1963. XI. 24.	→ lakik: Egerszék 635/b.
Ida	1940. II. 13.		† 1957.
Károly	1942. VI. 24.	<i>N.:</i> Balla-Páll Vilma, esk.: 1967. XI. 25.	→ lakik: Egerszék 637/c., itt
Erzsébet	1944. XI. 7.	<i>F.:</i> Tankó Károly, esk.: 1963. V. 26.	→ lakik: Egerszék 640/a.
Eszter	1950. III. 5.		

Szentgyörgy, hsz.: 637/b. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Farkas Fülöp	1935. X. 9.	1961. II. 5.	
<i>Anya</i>			
Gerczuj Mária	Kóstelek, 1939. II. 25.		
<i>Gyermekek</i>			
Demeter	1961. X. 29.		
Édit - Piroska	1966. I. 18.		
Szentgyörgy, hsz.: 637/c. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Farkas Károly	1942. VI. 24.	1967. XI. 25.	csángótelepi
<i>Anya</i>			
Balla-Páll Vilma	1949. IX. 2.		
<i>Gyermekek</i>			
Zoltán - János	1968. III. 4.		
Anna	Csíksgyörgy, 1971. XII. 15.		
András	1974. XI. 20.		
Szentgyörgy, hsz.: 638. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Farkas János	Gyimesfelsőlok, 1921. IX.	Gyimesfelsőlok, 1945. I.	
<i>Anya</i>			
Tankó Teréz	Gyimesfelsőlok, 1926. VI. 5.		
<i>Gyermekek</i>			
Rozália	1945. XII. 8.		<i>hites férje</i> Balog Gyula volt, elváltak; vadh. Tankó Jánossal ➔ lakik: Kóstelek
Gyula	1947. V. 17.	<i>N.:</i> Farkas Izolda, gyimesfelsőlaki, esk.: ottan, 1971. X. 10.	➔ lakik: Egerszék 638/b.
Gizella	1949. XII. 20.	<i>F.:</i> Farkas Géza, gyimesfelsőlaki, esk.: ottan, 1970. VII. 12.	➔ lakik: Gyimesfelsőlok
Mihály	1953. IX. 27.		
József	1957. III. 24.		

Szentgyörgy, hsz.: 638/a. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Póra János	Gyürke, 1948. IX. 15.	1975. IV. 20.	
<i>Anya</i>			
Tankó Anna - Mária	Egerszék, 1957. IX. 25.		
<i>Gyermek</i>			
István - Árpád	1976. XII. 22.		
Szentgyörgy, hsz.: 638/b. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Farkas Gyula	1947. V. 17.	Gyimesfelsőlök, 1971. X. 10.	
<i>Anya</i>			
Farkas Izolda	Gyimesfelsőlök, 1954. V. 29.		
<i>Gyermekek</i>			
Ibolya - Erzsébet	Csíkzentkirály, ker.: Sztgy., 1971. XII. 7.		
Irén	Csíkzentkirály, ker.: Sztgy., 1973. VI. 18.		
Rozália	1974. VIII. 28.		

Szentgyörgy, hsz.: 639. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Tankó Imre	1944. XI. 2.	Egerszék, 1971. V. 2.	
<i>Anya</i>			
Gábor Ibolya	Csíkszépvíz (Kóstelek), 1952. VII. 8.		
<i>Gyermekek</i>			
Liza - Mária	Csíkszereda, ker.: Sztgy., 1971. XI. 3.		
György	Csíkszereda, ker.: Sztgy., 1973. I. 2.		
Ella	1974. VII. 10.		
Erzsébet - Ibolya	1976. XII. 27.		
<i>A férfi édesanyja</i>			
Szőcs Vilma	Gyimesfelsőlok, 1913. IV. 22.		<i>férje</i> Tankó Imre (Vajda), megh. 1944. VIII. 30., meglőtték
Szentgyörgy, hsz.: 639/b. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Tankó János	1937. VII. 23.	1962. VII. 29.	
<i>Anya</i>			
Bilibók Klára	1941. VIII. 14.		
<i>Gyermekek</i>			
Lívia	1964. III. 31.		
Róbert	Csíkszentkirály, ker.: Sztgy., 1972. I. 20.		

Szentgyörgy, hsz.: 640. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Tankó Árpád (Vajda)	Gyimesközéplak, 1909. XI. 15.	1930. XI. 15.	
<i>Anya</i>			
Fodor Ágnes	Kászon, 1910. II. 27.		
<i>Gyermekek</i>			
Albina	1930. III. 17.	F.: Tankó Imre, esk.: 1952. V. 8.	→ lakik: Úzm. 551.
Árpád	1932. IV. 1.	N.: Tamás Dóra(?), szentmártoni	➔ lakik: Szentmárton
Katalin	1934. II. 6.	F.: Nagy Sándor, kászoni, esk.: 1956. II.5.	elváltak, itthon lakik
Gyula	1935. XII. 1.	N.: Demeter Janka, esk.: 1960. IX. 8.	➔ lakik: Gyimesfelsőlok
<i>Katalin gyermekei</i>			
Nagy Mária	Kászon, 1956. VI. 10.		
Nagy Csaba - László	Szentgyörgy, 1959. X. 22.		
Szentgyörgy, hsz.: 640/a. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Tankó Károly	1940. XII. 12.	1963. V. 26.	
<i>Anya</i>			
Farkas Erzsébet	1944. XI. 7.		
<i>Gyermekek</i>			
Ildikó - Erzsébet	1966. III. 16.		
Elemér	Csíksereda, 1969. VI. 28.		
József - Elemér	1976. VIII. 3.		† 1976. VIII. 15.
Szentgyörgy, hsz.: 640/a. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Tankó Imre (Jánosé)	1948. XI. 7.	Egerszék, 1973. III. 4.	
<i>Anya</i>			
Ferencz Julianna	Lărguța (jud. Bacau), 1952. X. 5.		
<i>Gyermekek</i>			
András	1973. XII. 21.		
Erika - Erzsébet	1978. II. 5.		

Szentgyörgy, hsz.: 640/b. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Tankó (Bokor) Vince	1925. I. 2.	1948. IV. 28.	
<i>Anya</i>			
Oláh Virág	Kóstelek, 1926. XI. 1.		
<i>Gyermekek</i>			
Ibolya - Erzsébet	1949. I. 1.	F.: Tankó Emil, Egerszék, esk.: 1972. IV. 30.	→ lakik: Egerszék 653.
József	1952. III. 18.	N.: Fikó Julianna, 1978. IV. 30.	
Etelka - Erzsébet	1956. XII. 17.		
Tibor	1968. VI. 19.		
Szentgyörgy, hsz.: 642. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Tankó András (Pili)	Gyimesközéplak, 1920. VI. 11.	Gyimesközéplak, 1945. VI. 9.	
<i>Anya</i>			
André Julianna	Gyimesközéplak, 1924. V. 15.		
<i>Gyermekek</i>			
István	1950. III. 12.		
János	1952. VI. 21.		
András	1953. XII. 3.		
Anna	1959. V. 6.	F.: Halmágyi Lajos, esk.: 1977. X. 8.	♣ lakik: Szentgyörgy 551.
Ilona	1963. V. 20.		
Szentgyörgy, hsz.: 644. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Tankó Imre (Pili)	Gyimesközéplak, 1899. I. 14.	Gyimesközéplak, 1924. X.	
<i>Anya</i>			
Prezsmér Borbála	Gyimesközéplak, 1901. VII.		
<i>Gyermek</i>			
Tankó Péter	1949. VII. 19.		Tankó Miklós és Virág Anna fia, örökbe fogadták a 645. szám alól

Szentgyörgy, hsz.: 645. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Tankó Miklós	Gyimesfelsőlok, 1923. VIII. 27.	1948. V. 22.	† 1976. XII. 7.
<i>Anya</i>			
Virág Anna	Kóstelek, 1931. IV. 19.		
<i>Gyermekek</i>			
Péter	1949. VII. 19.		örökbe fogadta Tankó Imre (Pili), → lakik: Egerszék 644.
György	1950. X. 8.		
Demeter	1958. IV. 26.		
Szentgyörgy, hsz.: 646. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Tankó Károly	Gyimesközéplak, 1906. VII. 7.	1930. IX. 27.	
<i>Anya</i>			
Kolcsár Johanna	Gyimesbükk, 1911. VIII. 14.		
<i>Gyermekek</i>			
Anna	1932. VII. 11.	F.: Tankó Frigyes, Középlak	➔ lakik: Középlak
Boldizsár (mérnök)	1942. I. 2.	N.: Székely Erzsébet, tanár, telekfalvi, (konvertita,) esk.: Egerszék, 1972. V. 14.	➔ lakik: Csíkszereda
Valéria	1943. II. 24.	F.: Puion Antal, polg. esk., Hunyad	➔ lakik: Hunyad

Szentgyörgy, hsz.: 646/b. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Póra András	Gyimesfelsőlok, 1932. VII. 23.	1956. V. 5.	
<i>Anya</i>			
Tímár Ilona	Gyimesfelsőlok, 1935. IV. 22.		
<i>Gyermekek</i>			
Tímár István (illeg.)	1953. III. 3.		
Piroska	Szül. Szentgyörgyön, keresztelve Kászonban, 1956. X. 29.	F.: Tankó Péter, esk.: 1974. XI. 3.	
Erzsébet	1958. V. 26.		
Péter	1962. VI. 23.		
János	1968. II. 8.		
Mária	Csíkszentkirály, ker.: Sztgy., 1969. IV. 5.		
Szentgyörgy, hsz.: 647. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Tankó István	1916. I. 2.	1943. VI. 28.	
<i>Anya</i>			
Tatár Ilona	Gyimesbükk, 1919. VIII. 28.		
<i>Gyermek</i>			
Tankó András	1952. VII. 22.		Tankó János és Tankó Irén gyermek. Örökbe fogadták az 558. sz. alól

Szentgyörgy, hsz.: 648. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Fodor Péter	Gyimesfelsőlok, 1910. VI. 6.	vadházasság 1933-tól, Ligámen	† 1972. X. 21. Csíkszereda, temetve itthon. <i>Hites neje</i> Bodor Krisztina. <i>Szülei</i> Fodor István, Virágh Borbála
<i>Anyja (II. neje)</i>			
Tímár Julianna	Gyimesfelsőlok, 1907. V. 8.		
<i>Gyermekek</i>			
Tímár Anna (illeg.)	Gyimesfelsőlok, 1933. V. 5.	F.: Dobozdi(?) Zsiga, Hidegség	➔ lakik: Hidegség
Tímár Ilona	Gyimesfelsőlok, 1935. IV. 12.	F.: Póra András, esk.: 1956. V. 5.	→ lakik: Egerszék 646/b.
Tímár János	Gyimesfelsőlok, 1938. VII. 3.	F.: Virág Matild, esk.: Kóstelek, 1957. IV. 14.	→ lakik: Egerszék 648.
Szentgyörgy, hsz.: 648/a. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Tímár János	Gyimesfelsőlok, 1938. VIII. 3.	Kóstelek, 1957. IV. 14.	
<i>Anyja</i>			
Virág Matild	Kóstelek, 1937. V. 28.		
<i>Gyermekek</i>			
Mária	1957. IX. 24.		
András	1961. I. 1.		
Erzsébet	1962. XI. 25.		
László	1968. III. 12.		

Szentgyörgy, hsz.: 649/a. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Fodor Gyula	Gyimesfelsőlök, 1925. IX. 3.	1950. IV. 13.	
<i>Anya</i>			
Tankó Ilona	Kóstelek, 1924. X. 10.		
<i>Gyermekek</i>			
Karácsony János	Középlök, 1957. I. 21.		Karácsony Mária gyermek. Nevelt fiuk.
Szentgyörgy, hsz.: 649/b. Egerszék			
<i>Férj</i>			
Bilibók György	1940. I. 13.	1962. VII. 7.	
<i>Feleség</i>			
Fodor Borbála	Gyimesfelsőlök, 1933. XII. 7.		
Szentgyörgy, hsz.: 649/b. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Bilibók József	1943. III. 24.	1965. VI. 16.	
<i>Anya</i>			
Molnár Mária	1947. VI. 10.		
<i>Gyermekek</i>			
Aranka	1965. X. 17.		
Viola	1966. X. 19.		
József	1968. III. 15.		
Gábor	1974. V. 24.		

Szentgyörgy, hsz.: 650. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Fodor István	Gyimesfelsőlok, 1907. VIII. 26.	Gyimesfelsőlok, 1932.	
<i>Anya</i>			
Bilibók Ilona	Gyimesközéplak, 1906. XII.		
<i>Gyermekek</i>			
<i>az asszonyé</i>			
Bilibók Gyula (illeg.)	1932. II. 27.	N.: Bilibók Erzsébet, esk.: 1958. IV. 30.	
<i>közös gyermekek</i>			
Fodor Borbála	1933. XII. 4.	F.: Bilibók György, esk.: 1962. VII. 7.	→ lakik: Egerszék 649/b.
Fodor Imre	1938. IV. 2.	N.: Gerczuj Anna, Kóstelek, esk.: 1964. X. 15.	→ lakik: Egerszék 650/a.
Fodor Albina	1947. II. 1.	F.: Hosszú János	→ lakik: Úzban
Szentgyörgy, hsz.: 650/a. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Fodor Imre	1938. IV. 2.	Kóstelek, 1964. X. 15.	
<i>Anya</i>			
Gerczuj Anna	Kóstelek, 1941. VI. 10.		
<i>Gyermekek</i>			
Ernö - István	Csíkszereda, Ker.: Sztgy., 1972. I. 16.		
Imre	1975. IV. 20.		

Szentgyörgy, hsz.: 650/b. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Bilibók Gyula	Gyimesközéplak, 1932. II. 27.	1958. IV. 30.	
<i>Anya</i>			
Bilibók Erzsébet	Gyimesbükk, 1937. VIII. 15.		
<i>Gyermekek</i>			
Mária	1958. V. 19.	F.: Bálint Antal, esk.: 1976. IV. 24.	➔ lakik: Bánkfalva
János	1960. I. 25.		
Julianna	1963. I. 7.		
Gyula	1965. V. 28.		
Mihály	Csikszereda, Ker.: Sztgy., 1969. IX. 23.		
István	Csikszereda, Ker.: Sztgy., 1971. IX. 30.		
Szentgyörgy, hsz.: 651. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Koncsag Ferenc	Szentgyörgy, 1908. XII. 2.	1931. II. 1.	† 1976. XI. 21.
<i>Anya</i>			
Tankó Régina	Gyimesközéplak, 1914. III. 4.		
<i>Gyermekek</i>			
<i>asszonyé</i>			
Tankó István (illeg.)	1932. X. 6.	N.: Tankó Katalin, esk.: 1957. VII. 4.	
<i>közös gyermekek</i>			
Koncsag Irén	1934. VI. 4.	F.: Gondos István, esk.: Szentmárton, 1955. VI. 11.	➔ lakik: Szentmárton
Koncsag Gergely	1943. VI. 19.	N.: Tankó Margit, esk.: 1965. VII. 17.	→ lakik: itt, 651/a.
Koncsag Magdolna	1946. X. 16.	F.: Tankó Béla, esk.: 1963. XI. 24.	

Szentgyörgy, hsz.: 651/a. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Koncsag Gergely	1943. VI. 19.	1965. VII. 17.	
<i>Anya</i>			
Tankó Margit	1949. II. 3.		
<i>Gyermekek</i>			
Hajnal - Margit	CsíkSZereda, 1969. IV. 5.		
Gabriella	1975. II. 20.		
László	1978. VI. 25.		
Szentgyörgy, hsz.: 652. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Tankó Jakab	1918. VI. 9.	1944. II. 19.	
<i>Anya</i>			
Rusz Anna	Gyimesbükk, 1924. I. 5.		
<i>Gyermekek</i>			
Fülöp	1945. I. 1.	N.: Tímár Eszter, esk.: 1971. IV. 22.	➔ lakik: Csíkszent- márton 260.
Gergely	1946. VI. 3.		
Jakab - József	1948. I. 24.		
Mária	1949. IX. 16.		
Irén	1951. II. 15.		
György	1952. V. 15.		
Borbála	1955. III. 1.		
Anna	1956. IX. 1.		
Sándor	Csíkszentmárton, Ker.: Sztgy., 1959. II. 27.		
Szentgyörgy, hsz.: 653. Egerszék			
<i>Apa:</i>			
Tankó Emil	1947. I. 8.	Egerszék, 1972. IV. 30.	
<i>Anya</i>			
Tankó Ibolya	1949. I. 1.		
<i>Gyermek:</i>			
Édit	Csíkszentkirály, Ker.: Sztgy., 1973. V. 15.		

Szentgyörgy, hsz.: 653. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Tankó Vince	Gyimesközéplak, 1918. IV. 24.	Gyimesfelsőlok, 1942. VIII. 31.	
<i>Anya</i>			
László Erzsébet	Gyimesfelsőlok, 1922. X. 22.		
<i>Gyermekek</i>			
Emil	1947. I. 8.	N.: Tankó Ibolya, esk.: Egerszék, 1972. IV. 30.	→ lakik: Egerszék 653.
Klára	1951. XII. 17.		
Szentgyörgy, hsz.: 654. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Csilip Fülöp	Gyimesfelsőlok, 1945. I. 2.	Csíksgyörgy (Egerszék), 1970. XI. 15.	
<i>Anya</i>			
Marția Mária - Axenia	Lărguța, Jud. Bacau, 1948. IX. 6.		
<i>Gyermekek</i>			
József	1973. XI. 5.		
Mária	1975. VIII. 2.		
Piroska	1977. XII. 2.		

Szentgyörgy, hsz.: 654. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Csilip Béla	Gyimesfelsőlok, 1914. IV. 19.	1942. VII.	
<i>Anya</i>			
Tankó Mária	1922. XI. 14.		
<i>Gyermekek</i>			
Fülöp	Gyimesfelsőlok, 1945. I. 2.	N.: Marția Mária - Axenia, lărgutâi, Bákó megye; esk.: Sztgy. Csángótelep, 1970. XI. 15.	→ lakik: Sztgy., Egerszék 654.
Ágnes	1948. I. 24.	F.: Bindilia Stefan, ortodox; esk.: Dărmănești, 1966.	→ lakik: Dărmănești
Ilona	1949. XI. 8.	F.: Gerczuj Jakab, Gyimesfelsőlok, esk.: 1968. VI. 30.	→ örökbe Gyimes- felsőlokon Ambrus Jánosnénál
Gizella	1951. VI. 19.	F.: Fodor Imre, esk.: 1972. XI. 4.	→ lakik: Csinód 531.
Mária	1953. III. 10.	F.: Bara Imre, esk.: 1972. XI. 4.	→ lakik: Csinód 528/b.
Károly	1961. IX. 26.		
Szentgyörgy, hsz.: 655. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Virág Tankó Károly	Gyimesfelsőlok, 1936. II. 2.	Gyimesfelsőlok, 1953. XI. 7.	
<i>Anya</i>			
Balog Ágnes	Gyimesfelsőlok, 1927. VI.		
<i>Gyermek</i>			
Katalin	1961. X. 17.		
<i>A férfi nevelőanyja</i>			
Szlágyiná Károliná	Oroszország, 1893. XI. 7.	1955. I. 10.	† 1975. IV. 4., férje Virág Károly, megh. 1962. I. 14.

Szentgyörgy, hsz.: 656. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Szócs Dávid		csak polgári	† 1955. I. 31.
<i>Anya</i>			
Vaszi Gizella	Kóstelek, 1921. VII. 22.		
<i>Gyermekek</i>			
Vaszi János (illeg.)	1942. I. 31.		
Vaszi Irma	1944. V. 3.	F.: Fodor István, esk.: 1961. V. 6.	→ lakik: Úzm. 526.
Vaszi György	1946. IV. 24.		
<i>közös gyermek</i>			
Szócs Mihály	1952. IX. 28.		
Szentgyörgy, hsz.: 658. Egerszék			
<i>Apa (II. férj)</i>			
Vaszi Demeter	Kóstelek, 1923. IV. 7.	csak polgári, 1957. IX. 17., Ligámen	
<i>Anya</i>			
Sánta Jolán	Szentmárton, 1925. I. 1.		<i>hites férje</i> Tamás István; elváltak
<i>Gyermekek</i>			
<i>asszonyé</i>			
Sánta János (illeg.)	Szentmárton, 1944. X. 12.		
<i>I. férjétől</i>			
Tamás Márton	Szentmárton, 1946. X. 16.		
<i>II. férjétől</i>			
Vaszi Ilona	Szentmárton?, 1951. VIII. 8.		
Vaszi Antal	Szentmárton?, 1954. V. 8.		

Szentgyörgy, hsz.: 658/ a. Egerszék			
<i>Apa</i>			
Tankó János	Gyimesközéplak, 1921. VII. 14.	1951. II. 3.	
<i>Anya</i>			
Tankó Irén	Kóstelek, 1927. V. 8.		
<i>Gyermekek</i>			
<i>illegitimék</i>			
Imre	1948. XI. 7.	N.: Ferencz Julianna, Lărguța (jud. Bacău), esk.: 1973. III. 4., Sztgy., Egerszék	→ lakik: Egerszék 640/a.
Péter	1950. IX. 9.	N.: Póra Piroska, esk.: 1974. XI. 3.	
<i>törvényesek</i>			
András	1952. VII. 22.		→ Örökbe Tankó Istvánnak, Egerszék 647. szám alá
József	1954. III. 8.		
Gábor	1955. III. 24.		
János	1956. VIII. 2.		
Anna	1958. VII. 8.		
Teréz	1959. X. 21.		
Julianna	1960. IV. 12.		
Jolán	1962. IV. 15.		
Veronika	1965. I. 9.		
Vince	1966. IX. 18.		

(GYŰRKE)

<i>Név</i>	<i>Születés helye és ideje</i>	<i>Házasságkötés helye és ideje</i>	<i>Megjegyzés</i>
Szentgyörgy, hsz.: 622. Gyúrke			
<i>Apa</i>			
Tankó András	Gyimesfelsőlok, 1920. XII. 14.	Gyimesfelsőlok, 1948. XI. 6.	
<i>Anya</i>			
Tankó Erzsébet	Gyimesfelsőlok, 1928. III. 28.		
<i>Gyermekek</i>			
András	1944. X. 28.	<i>N.:</i> Tímár Judit, esk.: 1971. IX. 25.	➔ lakik: Csíkszereda, az erdő aljában
Imre	Gyimesfelsőlok, 1947. VI. 5.		Gyimesfelsőlokon keresztelték
Szentgyörgy, hsz.: 623. Gyúrke			
<i>Apa</i>			
Gerczuj Imre	Kóstelek, 1923. V.	1954. VI.	
<i>Anya</i>			
Tankó Terézia	1922. VI.		
<i>Gyermekek</i>			
<i>az asszonyé</i>			
Tankó Gizella (illeg.)	Gyimesfelsőlok, 1941. X. 24.	<i>F.:</i> Vasi Tódor	➔ lakik: Uzonka
Szentgyörgy, hsz.: 625. Gyúrke			
<i>Apa</i>			
Papp Fülöp	Gyimesfelsőlok, 1906. XII. 30.	Kóstelek, 1930. XI.	
<i>Anya</i>			
Gergely Erzsébet			† 1960. IX. 12.
<i>Gyermekek</i>			
András	Kóstelek, 1935. XI. 15.		
Mária	Kóstelek, 1937. IX. 6.	<i>F.:</i> Kézdi Antal, esk.: 1956. IV. 10.	➔ lakik: Bánkfalva 146.
Imre	Kóstelek, 1940. IX. 1.		

Szentgyörgy, hsz.: 626. Gyürke			
<i>Apa</i>			
Póra Jakab	Gyimesfelsőlok, 1934. VII. 25.	Gyimesfelsőlok, 1961. IX. 30.	
<i>Anya</i>			
Tankó Erzsébet	Gyimesfelsőlok, 1928. X. 27.		
<i>Gyermek</i>			
Éva - Mária	1963. IX. 22.		
Szentgyörgy, hsz.: 626/b. Gyürke			
<i>Apa</i>			
Póra András	1938. I. 10.	1965. VI. 27.	
<i>Anya</i>			
Fodor Anna	1948. V. 5.		
<i>Gyermekek</i>			
András	Csfkzszereda, 1966. V. 21., ker.: Szentmártonban		† 1966. VII. 3., Szentmártonban, ott is temetve
Gyula	1967. IV. 19.		keresztelve Menaságon V. 13-án
Tibor - Fülöp	1969. IV. 6.		keresztelve itthon
Attila - Antal	1971. I. 14.		
Mihály	Szentkirály, ker.: Sztgy., 1972. IX. 22.		

Szentgyörgy, hsz.: 627. Gyürke			
<i>Apa</i>			
Bereczki Tódor	Kóstelek, 1925. VIII. 16.	Gyimesfelsőlok, 1951. II. 3.	
<i>Anya</i>			
Póra Vilma	Gyimesfelsőlok, 1923. VII. 16.		
<i>Gyermekek</i>			
<i>az asszonyé</i>			
Póra Illés (illeg.)	1944. III. 10.		
Póra János (illeg.)	1946. VIII. 9.		
<i>közösek</i>			
Bereczki Mátyás	Kóstelek, 1953. II. 22.	N.: Tankó Katalin, esk.: 1978. X. 15.	
Bereczki Teréz	Kóstelek, 1955. XI. 1.	F.: Gábor András, gyimesfelsőloki, esk.: ottan, 1973. V. 13-án	➔ lakik: Gyimesfelsőlok
Bereczki Veronika	Kóstelek, 1957. IV. 8.		
Bereczki Vince	Szentmárton, ker.: Sztgy., 1958. V. 24.		
Bereczki György	1960. V. 1.		
Szentgyörgy, hsz.: 627/a. Gyürke			
<i>Apa</i>			
Tankó István	Gyimesfelsőlok, 1924. III. 1.	Gyimesfelsőlok, 1951. X. 28. .	
<i>Anya</i>			
Hajnal Anna	Gyimesbűkk, 1929. I. 22.		
<i>Gyermekek</i>			
János	1953. II. 6.		
András	1957. IX. 11.		

Szentgyörgy, hsz.: 628. Gyürke			
<i>Apa</i>			
Póra István	Gyimesfelsőlok, 1908. V. 31.	Gyimesfelsőlok, 1932. VI. 23.	
<i>Anyja</i>			
Gábor Ilona	Gyimesfelsőlok, 1910. IV. 18.		
<i>Gyermekek</i>			
Jakab	Gyimesfelsőlok, 1934. VII. 25.	N.: Tankó Erzsébet, esk.: 1961. IX. 3.	→ lakik: Gyürke 626.
Tamás	1936. I. 10.	N.: Papovics Anna	→ lakik: Kóstelek
András	1938. I. 15.	N.: Fodor Anna, esk.: 1965. IX. 27.	→ lakik: Gyürke 626/b.
Irén	1941. III. 13.	F.: Erdélyi József	→ lakik: Gyimesfelsőlok
István	1943. VIII. 21.		
János	szül.: Sztgy., ker.: Kóstelek (Szépvíz), 1948. IX. 15.	N.: Tankó Anna - Mária, esk.: 1975. IV. 20.	→ lakik: Egerszék- Farkasok
Antal	1953. VIII. 11.		
<i>A férj édesapja</i>			
özv. Póra György	Gyimesfelsőlok, 1883. III. 1.		† 1966. II. 23., Pál Rozália volt a <i>felesége</i> , aki megh. 1965. V., Felsőlokon temették

(CSOBÁNYOS)

<i>Név</i>	<i>Születés helye és ideje</i>	<i>Házasságkötés helye és ideje</i>	<i>Megjegyzés</i>
Szentgyörgy, hsz.: 622. Csobányos			
<i>Apa</i>			
Gerczuj György	Gyimesfelsőlok, 1930. IV. 22.	Csíkszentgyörgy, 1963. VIII. 24.	
<i>Anya</i>			
Vrencsán Krisztina	Kóstelek, 1936. XII. 14.		
<i>Gyermek</i>			
Gyula	1955. IV. 29.		
<i>A férfi édesapja</i>			
özv. Gerczuj Károly	Gyimesfelsőlok, 1902. V. 13.		<i>felesége</i> Fábian Teréz volt, aki megh. 1965.
Szentgyörgy, hsz.: 623. Csobányos			
<i>Férj</i>			
Gerczuj Gábor - István	Gyimesfelsőlok, 1910. III. 3.	Gyimesfelsőlok, 1947.	gondnok
<i>Feleség</i>			
Csepreghy Ilona	Dunaföldvár, 1910. XI. 21.		
Szentgyörgy, hsz.: 623. Csobányos			
<i>Apa</i>			
Kecskés Antal	Csíkszentmárton, 1930. IV. 4.	1959. V. 9.	
<i>Anya</i>			
Kovács Borbála	Menaságújfalu, 1938. VI. 26.		
<i>Gyermekek</i>			
Mária	1960. I. 26.		
Zoltán	1969. III. 26.		

Szentgyörgy, hsz.: 624. Csobányos			
<i>Apa</i>			
Tankó Gyula	1939. VI. 14.	vadh.	
<i>Anya</i>			
Demeter Magdolna	1956. VII. 22.		
<i>Gyermekek</i>			
Vince (?)	Kóstelek, 1974. IX. 27.		
Emil - Attila	1977. V. 22.		
Szentgyörgy, hsz.: 624/a. Csobányos			
<i>Apa</i>			
Kecskés Mihály	Csíksszentmárton, 1927 IX. 29.	Csíksszentgyörgy, 1961. IV. 24.	† 1965. X. 18.
<i>Anya</i>			
Szőcs Erzsébet	Gyimesfelsőlök, 1927. V. 8.		
<i>Gyermekek</i>			
Ilona	1958. XI. 17.		Csíksszentgyörgyön voltak keresztelve.
András	1961. I. 18.		
Margit	1963. VII. 6.		
Kecskés József (Attila) (illeg.)	Csíksszentgyörgy, 1972. III. 10.		
Szentgyörgy, hsz.: 624/b. Csobányos			
<i>Apa</i>			
Csorba Konstantin	Szatmárnémeti, 1904. VI.	1942.	† 1973. IV. 23.
<i>Anya</i>			
Szőcs Borbála	Gyimesfelsőlök, 1902. VI. 13.		† 1978. XII. 12.
<i>Gyermekek</i>			
<i>az asszonyé</i>			
Szőcs Erzsébet (illeg.)	Gyimesfelsőlök, 1927. V. 8.	F.: Kecskés Mihály, esk.: Csíksszentmárton, 1961. IV. 24.	→ lakik: Csobányos 624/a.
Csorba László	1938. VI. 3.		
Csorba András	1943. XI. 13.		

Szentgyörgy, hsz.: 625. Csobányos			
<i>Apa</i>			
Gerczuj Gyula	1926. V. 15.	1978. VIII. 23.	
<i>Anya</i>			
Györgyicze Anna	Gyürke, 1944. VII. 29.		
<i>Gyermekek</i>			
Gyula	1965. I. 8.		
Olga	1968. II. 19.		
András	Csík-szentgyörgy, 1972. V. 28.		
Szentgyörgy, hsz.: 626. Csobányos			
<i>Apa</i>			
Gerczuj Béla	Gyimesfelsőlök, 1925. I. 11.	Gyimesfelsőlök, 1965. V. 24.	
<i>Anya</i>			
Gheorghijă Valeria	Csík-szépvíz, 1938. VI. 2.		
<i>Gyermekek</i>			
Antal	Szentgyörgy, 1957. II. 17.		Szentgyörgyön keresztelve
Árpád	1960. VII. 17.		
Szentgyörgy, hsz.: 627. Csobányos			
<i>Apa</i>			
Gerczuj András			† 1936.
<i>Anya</i>			
Fábián Terézia	Gyimesfelsőlök, 1896.		
<i>Gyermekek</i>			
Fábián Árpád			
Gerczuj Gyula			
Gerczuj Béla			
Gerczuj Károly			
Gerczuj Gizi			

Szentgyörgy, hsz.: 628. Csobányos			
<i>Apa</i>			
id. Gerczuj István	1897.	vadh.	† 1974. II. 20. <i>I. nejétől</i> elvált (Tankó Erzsébet, Gyimesfelsőlok)
<i>Anya</i>			
Tankó Julianna	Gyimesközéplak, 1898. XI. 21.		† 1941. II. 20.
<i>Gyermekek</i>			
Tankó Gyárfás	1941. V.	<i>N.:</i> Ginea Lacrima, <i>esk.:</i> 1978. X. 13.	→ lásd 632.
Tankó Gyula	1939.	<i>F.:</i> Demeter Magdolna	
Bausz András		<i>N.:</i> Póra Róza	➔ Gyimesfelsőlokon
Tankó Katalin			➔ Kozmásán
Tankó Margit		<i>F.:</i> Karácsony Miklós	➔ Gyimesfelsőlokon
Tankó János		<i>N.:</i> Tankó Teréz	→ Csobányosban
Tankó Péter			➔ Gyimesfelsőlokon
Tankó Teréz		<i>F.:</i> Vitos Árpád	➔ Kozmásán
Szentgyörgy, hsz.: 629. Csobányos			
<i>Apa</i>			
Tankó János	1927. VIII. 10.	Gyimesfelsőlok, 1962.	
<i>Anya</i>			
Tankó Teréz	Gyimesfelsőlok, 1942. V. 15.		
<i>Gyermekek</i>			
Erzsébet	1961. V. 15.		
András	Csík-szentgyörgy- Csobányos, 1971. I. 20.		

Szentgyörgy, hsz.: 630. Csobányos			
<i>Apa</i>			
Konczi András	Gyimesfelsőlök, 1912. III. 30.		
<i>Anyja</i>			
Gerczuj Anna	Gyimesfelsőlök, 1920. II. 7.		
<i>Gyermekek</i>			
Béla	1940. II. 6.		
Erzsébet	1956. IX. 12.		
Piroska	Gyimesfelsőlök, 1958. IX. 8.		→ Szereda
Szentgyörgy, hsz.: 632. Csobányos			
<i>Apa</i>			
Tankó Gyárfás	Csobányos, 1941. V. 14.	1975. X. 13. ortodox egyh. 1978.	
<i>Anyja</i>			
Ginea Lacrima	Livezi, 1952. VI. 25.		
<i>Gyermekek</i>			
Ilona	1973. IX. 23.		
György	1976. XI. 29.		
Szentgyörgy, hsz.: ? Csobányos			
<i>Apa</i>			
Gerczuj János	Gyimesfelsőlök, 1936. IX. 25.	1961. IX. 10.	
<i>Anyja</i>			
Gerczuj Margit	Gyimesfelsőlök, 1945. III. 25.		
<i>Gyermekek</i>			
Mihály	1961. IX. 21.		
Emma	1963. II. 10.	Szentgyörgy	
Erzsébet	1964. I. 21.		
János	1967. I. 6.		
Klári	1968. V. 25.		

Szentgyörgy, hsz.: ? Csobányos			
<i>Apa</i>			
Török Dénes	Marosvásárhely, 1913.	Szentkirály, 1942.	telefonos
<i>Anya (II. neje)</i>			
Lakatos Erzsébet	Csík-szentkirály, 1919.		
<i>Gyermekek</i>			
Irén			➔ lakik: Kászónúj- faluban
Dénes			➔ lakik: Caralité-n
Szentgyörgy, hsz.: ? Csobányos			
<i>Apa</i>			
Gerczuj Péter	Gyimesfelsőlok, 1932. XI. 22.	Gyimesbükk, 1960.	
<i>Anya</i>			
Bilibók Etelka	Gyimesbükk, 1942. X. 11.		
<i>Gyermekek</i>			
Jolán	1962. II. 10.		
Csaba	1963. IV. 10.		➔ Felsőlokon
Anna	1965. VII. 26.		➔ Felsőlokon
<i>A férfi édesapja</i>			
özv. Gerczuj Imre	1899.		
Szentgyörgy, Csobányos-Keronta			
<i>Apa</i>			
Antal Fülöp	Gyimesfelsőlok, 1936. VII. 7.	Gyimesfelsőlok	
<i>Anya</i>			
Póra Berta	Gyimesfelsőlok, 1936. III. 25.		
<i>Gyermek (illeg.)</i>			
Póra Tibor	1956. IV. 11.		

Szentgyörgy, Csobányos-Keronta			
<i>Apa</i>			
Erdély József	1936. III. 1.	Gyimesfelsőlok, 1959.	
<i>Anya</i>			
Póra Irén	Gyimesfelsőlok, 1941. III. 28.		
<i>Gyermekek</i>			
Mária	1963. III. 18.		
Péter	1969. V. 19.		
Szentgyörgy, Csobányos-Sulintár			
<i>Apa</i>			
Lőrincz Demeter	Gyimesbükk, 1913. VIII. 10.	Gyimesfelsőlok, 1963. VIII. 25.	† 1978. III. 19.
<i>Anya</i>			
Farkas Borbála	Gyimesfelsőlok, 1924. II. 16.		<i>I. férj:</i> Virág János
<i>Gyermekek</i>			
Magdolna	Gyimesfelsőlok, 1956. VII. 22.		Gyimesfelsőlokon lettek keresztelve.
Ibolya	Gyimesfelsőlok, 1957. III. 8.		
Gizella	Gyimesfelsőlok, 1958. X. 8.		
Terézia	Gyimesfelsőlok, 1962. V. 12.		
Mihály	Sztgy. ker.: Gyimesfelsőlok, 1965. IX. 29.		
Mária	Sztgy. ker.: Gyimesfelsőlok, 1968. IX. 7.		

Jegyzet:

CSISZEGYŐPI. Madarász Ferenc plébános 1967. évi családi kartonjai. – A kartonokon a nevek magyar alakban és a magyar névhasználat szabályai szerint szerepelnek. A közlés során a kartonok adatait rendszerbe foglaltam. Ezt a rendszert tükrözik a táblázatok.

FÜGGELÉK 2.

Havasi lakosok 1959-ben Csikszentgyörgy község mezőgazdasági nyilvántartásában.

CSINÓD

Házaszám: 521.

Bilibók Miklós, gazda, szül. ideje: 1911.
Oltyeán Virág, feleség, 1914.
Bilibók Gergely, fiú, 1936.
Bilibók Klára, leány, 1942.

522.

Berszán István, gazda, 1912.
Tankó Terézia, feleség, 1919.
Berszán Anna, leány, 1944.
Berszán Piroska, leány, 1947.
Berszán Etelka, leány, 1948.
Berszán Erzsébet, leány, 1950.
Berszán Géza, 1953.
Berszán Panka, 1951.
Berszán Terézia, 1958.

523.

Fikó Szilveszter, gazda, 1925.
Tankó Terézia, feleség, 1927.
Fikó Julianna, leány, 1952.
Fikó Irén, leány, 1954.
Fikó Margit, leány, 1957.

524.

Tankó Andrásné Kulcsár Valéria, g., 1913.
Tankó Péter, fiú, 1935.
Tankó Károly, fiú, 1937.
Tankó László, fiú, 1940.
Tankó Ilona, leány, 1950.
Kánya Béla, élettárs, 1932.

524/a.

Fodor György, gazda, 1930.
Tatár Valéria, feleség, 1934.
Fodor Fülöp György, 1959.

526.

Fodor Károlyné Póra Ilona, gazda, 1900.
Fodor István, fiú, 1935.
Fodor Borbála, leány, 1937.
Fodor Vilma, leány, 1942.

526/a.

Fodor Terézia, gazda, 1933.
Fodor Erzsébet, 1950.
Fodor István, 1952.
Fodor Anna, 1955.

527.

Karácsony Gyula, gazda, 1921.
Fodor Ilona, feleség, 1923.

528.

Bara Áron, gazda, 1914.
Karácsony Ilona, feleség, 1923.
Bara Imre, 1947.
Fodor Margit, 1945.
Bara Gergely, 1949.
Bara Anna, 1952.
Bara Sándor, 1954.

529.

Kulcsár Gábor, gazda, 1906.
Kulcsár Gáborné Krisztina, feleség, 1911.
Kulcsár Mária, 1946.

530.

Rusz Péter, gazda, 1887.
Oltyeán Rozália, feleség, 1894.
Rusz Péter, 1937.
Rusz Károly, 1939.

530/a.

Rusz Gergely, gazda, 1919.
Fodor Terézia, feleség, 1926.

530/a.

Rusz Demeter, gazda, 1928.
László Erzsébet, feleség, 1936.
Rusz Gergely, fiú, 1956.
Rusz Margit, leány, 1958.

530/b.

Rusz Gábor, gazda, 1934.
Gábor (Tankó) Veronika, feleség, 1935.
Rusz József, fiú, 1959.

531.

Sorbán Jakab, gazda, 1903.
Berszán Tódorné Gábor Virág, é.l.t., 1906.
Sorbán Rozália, leány, 1948.

532.

Gábor Péter, gazda, 1929.
Tankó Ágnes, feleség, 1915.
Gábor Fülöp, fiú, 1937.
Gábor Anna, leány, 1942.
Gábor Ilona, leány, 1947.
Gábor Péter, nagypapa, 1881.

533.

Fodor Károly, gazda, 1915.
Tímár Ágnes, leány, 1924.
Fodor Imre, fiú, 1943.
Fodor Fülöp, fiú, 1946.
Fodor Anna, leány, 1948.

534.

Fodor György, gazda, 1911.
Szócs Ilona, feleség, 1909.
Fodor László, fiú, 1944.
Fodor Ida, leány, 1949.
Fodor Piroska, leány, 1953.

535.

Fodor János, gazda, 1933.
Tankó Anna, feleség, 1937.
Fodor Klára, 1959.

535/a.

Fodor Péter, gazda, 1924.
Fikó Anna, feleség, 1934.
Fodor András, 1958.

537.

Gábor Péterné Tankó Ágnes, gazda, 1919.
Gábor Fülöp, 1937.

537/a.

Fodor András, gazda, 1922.
Póra Katalin, feleség, 1926.
Fodor Erzsébet, 1950.

538.

Tímár György, gazda, 1901.
Tankó Borbála, feleség, 1899.
Tímár Ilona, leány, 1939.

538/a.

Tímár József, gazda, 1926.
Oltyeán Erzsébet, feleség, 1930.
Tímár Olga, leány, 1949.
Tímár Vincze, fiú, 1951.
Tímár Eszter, leány, 1952.
Tímár Judit, leány, 1955.
Tímár Klára, leány, 1957.
Tímár András, fiú, 1959.

538/b.

Tímár István, gazda, 1927.
Tankó Borbála, 1938.

539.

Tímár Péter, gazda, 1911.
Tatár Gizella, feleség, 1922.
Tímár Károly, fiú, 1938.
Tímár Szilveszter, fiú, 1946.

540.

Bacsoni Jakob, gazda, 1912.
Csilip Ágnes, feleség, 1917.
Bacsoni János, fiú, 1938.

540/a.

Ambrus Gyula, gazda, 1933.
Fikó Erzsébet, feleség, 1938.

541.

Balog Lajos, gazda, 1913.
Nyágyuly Ilona, feleség, 1919.
Balog Gyula, fiú, 1943.
Balog Emma, leány, 1949.
Balog Katalin, 1909.

541/a.

Bilibók Péter, gazda, 1933.
Hajnal Victoria, feleség, 1938.
Bilibók Miklós, fiú, 1957.
Bilibók Katalin, leány, 1959.

542.

Tankó Bálint, gazda, 1903.
Farkas Erzsébet, feleség, 1912.
Tankó Ferencz, fiú, 1936.
Tankó Elvira, leány, 1939.
Tankó Terézia, leány, 1943.
Tankó Margaretta, leány, 1949.

542/a.

Tankó Gyárfás, gazda, 1937.
Fodor Margaretta, felesége, 1939.

543.

Tankó Mártonné Gábor Anna, g., 1914.

Tankó Károly, fiú, 1936.

Tankó Berta, fiú, 1942.

Tankó Márton, fiú, 1945.

544.

Tankó Miklósné, gazda, 1887.

Tankó Gyula, 1941.

545.

Tankó Károly, gazda, 1885.

Tímár Péter, 1937.

Tankó Adél, 1937.

546.

Oltyeán György, gazda, 1916.

Gábor Rozália, feleség, 1917.

Bilibók Kálmán, fiú, 1939.

Berszán András, fiú, 1943.

Oltyeán Anna, leány, 1950.

547.

Tankó Péter (Gyuri Péter), gazda, 1927.

Bilibók Ágnes, feleség, 1922.

Tankó Regina, gazda testv., félszeg, 1914.

Tankó Berta, leány, 1948.

Tankó Györgyné Katalin, g. anyja, 1885.

548.

Berszán Tódór, gazda, 1888.

Molnár Mária, unoka, 1947.

549.

Fikó Béla, gazda, 1913.

Tankó Erzsébet, feleség, 1912.

Fikó András, fiú, 1938.

550.

Tankó András, gazda, 1910.

Tankó Krisztina, feleség, 1910.

Tankó Géza, fiú, 1936.

Tankó Jolán, leány, 1942.

Tankó Aranka, leány, 1944.

Tankó Mária

552.

Tankó Antalné Tankó Ilona, gazda, 1885.

Tankó Péter (Antal Péter), fiú, 1913.

553.

Tankó Károly, gazda, 1914.

Karácsony Katalin, feleség, 1914.

Tankó Imre, 1939.

Tankó István, 1942.

553/a.

Tankó Tímár Imre, gazda, 1924.

Tankó Borbála, feleség, 1925.

Tankó András, 1944.

554.

Tankó Imre, gazda, 1924.

Tankó Albina, 1930.

Tankó Gábor, 1953.

Tankó Imre, 1956.

Tankó Attila, 1959.

554/a.

Errös Fülöp, gazda, 1928.

Tímár Matild, 1932.

Errös Károly, 1945.

Errös Gyárfás, fiú, 1959.

Errös Margit, leány, 1961.

554/c.

Berszán György, gazda, 1923.

555.

Csillag Károly, gazda, 1909.

Gábor Erzsébet, feleség, 1910.

Csillag Árpád, fiú, 1935.

Csillag Berta, leány, 1936.

Csillag Dezső, fiú, 1939.

556.

Berszán János, gazda, 1924.

Tímár-Molnár Erzsébet, feleség, 1924.

Molnár Mária, leány, 1947.

Molnár Anna, leány, 1948.

Berszán Gizella, leány, 1960.

557.

László Dávid, gazda, 1916.

Bilibók Ilona, feleség, 1911.

László Mária, leány, 1938.

László Imre, fiú, 1943.

László András, fiú, 1943.

László Magdolna, leány, 1947.

László Anna, leány, 1949.

László Szilveszter, fiú, 1951.

László Vilmos, fiú, 1951.

László Máttyás, fiú, 1954.

Bilibók Ágoston, fiú, 1934.

EGERSZÉK

631.

Tankó Istvánné Farkas Terézia, g., 1901.
Tankó Béla, fiú, 1937.

632.

Farkas Péter (Ferenc Péter), gazda, 1906.
Farkas Péterné Anna, feleség, 1909.
Farkas Péter, fiú, 1933.
Farkas István, fiú, 1935.

632/a.

Farkas Péter, gazda, 1933.
Farkas Péterné Mária, feleség, 1937.
Farkas Erzsébet, leány, 1960.

633.

Farkas Bálint, gazda, 1918.
Rusz Erzsébet, feleség, 1912.
Farkas Emma, leány, 1948.
Farkas Valéria, leány, 1951.

634.

Farkas Imre, gazda, 1884.
Föcze Julianna, 1911.

635.

Farkas Bokor, gazda, 1934.
Fodor Veronika, feleség, 1937.
Farkas Veronika, leány, 1959.
Farkas Vince, 1960.

636.

Farkas György, gazda, 1910.
Farkas Györgyné Katalin, feleség, 1917.
Farkas Kálmán, fiú, 1937.
Farkas Gergely, fiú, 1938.
Farkas Jenő, fiú, 1941.
Farkas Dezső, fiú, 1947.
Farkas Ágnes, leány, 1950.

637.

Farkas András, gazda, 1907.
Tankó Julianna, feleség, 1913.
Farkas Fülöp, fiú, 1935.
Farkas Péter, fiú, 1938.
Farkas Károly, fiú, 1942.
Farkas Erzsébet, leány, 1944.

638.

Farkas János, gazda, 1921.
Tankó Terézia, feleség, 1926.
Farkas Rozália, leány, 1945.
Farkas Gyula, fiú, 1947.
Farkas Gizella, leány, 1949.
Farkas Mihály, fiú, 1953.
Farkas József, 1957.

639.

Tankó Imréné Szöcs Vilma, gazda, 1913.
Tankó János, fiú, 1937.
Tankó Károly, fiú, 1940.
Tankó Imre, fiú, 1944.

640.

Tankó Árpád, gazda, 1909.
Fodor Ágnes, feleség, 1910.
Tankó Árpád, fiú, 1932.
Tankó Gyula, fiú, 1935.

641.

Tankó Bokor Vince, gazda, 1925.
Oláh Virág, feleség, 1926.
Tankó Ibolya, leány, 1949.
Tankó József, fiú, 1952.
Tankó Etelka, leány, 1956.

642.

Tankó András Pili, gazda, 1920.
André Julianna, feleség, 1925.
Tankó István, fiú, 1950.
Tankó János, fiú, 1952.
Tankó András, fiú, 1953.
Tankó Anna, leány, 1960.

643/a.

Tankó Imre Pili, gazda, 1899.
Prezsmér Borbála, feleség, 1901.

644.

Tankó Miklós, gazda, 1923.
Virág Anna, feleség, 1931.
Tankó Péter, fiú, 1949.
Tankó György, fiú, 1950.
Tankó Demeter, fiú, 1958.

645.

Tankó András, gazda, 1920.
André Julianna, feleség, 1924.
Tankó István, fiú, 1950.
Tankó János, fiú, 1952.
Tankó András, fiú, 1954.
Tankó Anna, leány, 1959.

646.

Tankó Károly, gazda, 1906.
Kolcsár Johanna, feleség, 1911.
Tankó Boldizsár, fiú, 1942.
Tankó Valéria, leány, 1943.

647.

Tankó István, gazda, 1910.
Tatár Ilona, feleség, 1919.

648.

Fodor Péter, gazda, 1910.
Tímár Julianna, feleség, 1907.
Tímár István, 1952.

648/b.

Tímár János, gazda, 1933.
Virág Matild, feleség, 1937.
Tímár Mária, 1958.
Tímár András, 1961.

649.

Fodor János, gazda, 1899.
Fodor Mária, feleség, 1916.
Fodor György, fiú, 1940.
Fodor András, fiú, 1942.
Fodor József, fiú, 1943.
Fodor Elvira, leány, 1947.

649/a.

Fodor Gyula, gazda, 1925.
Tankó Ilona, feleség, 1924.

650.

Fodor István, gazda, 1907.
Bilibók Ilona, feleség, 1906.
Fodor Borbála, leány, 1933.
Fodor Imre, fiú, 1938.
Fodor Albina, leány, 1947.

650/a.

Bilibók Gyula, gazda, 1932.
Bilibók Erzsébet, feleség, 1937.
Bilibók Mária, leány, 1958.
Bilibók János, fiú, 1960.

651.

Koncsag Ferencz, gazda, 1908.
Tankó Regina, feleség, 1914.
Koncsag Gergely, fiú, 1943.
Koncsag Magdolna, leány, 1946.

651/a.

Tankó István, gazda, 1932.
Tankó Istvánné Katalin, feleség, 1939.
Tankó Anna, leány, 1957.
Tankó Margit, leány, 1959.

652.

Tankó Jakab, gazda, 1918.
Rusz Anna, feleség, 1924.
Tankó Fülöp, fiú, 1945.
Tankó Gergely, fiú, 1946.
Tankó Jakab, 1948.
Tankó Mária, 1949.
Tankó Irén, 1951.
Tankó György, 1952.
Tankó Borbála, 1955.
Tankó Anna, 1956.
Tankó Sándor, fiú, 1959.

653.

Tankó Vince, gazda, 1912.
László Erzsébet, feleség, 1923.
Tankó Emil, fiú, 1947.
Tankó Klára, leány, 1951.

654/a.

Csilip Béla, gazda, 1914.
Tankó Mária, feleség, 1923.
Csilip Fülöp, fiú, 1945.
Csilip Ágnes, leány, 1948.
Csilip Ilona, leány, 1949.
Csilip Gizella, leány, 1951.
Csilip Mária, leány, 1953.

655.

Virág Károly, gazda, 1891.
Sztágyina Karolina (orosz), feleség, 1893.
Virág Károly, fiú, 1936.
Balog Ágnes, feleség, 1927.

656.

Szöcs Dávidné Vaszi Gizella, gazda, 1921.
Szöcs János, fiú, 1942.
Szöcs Irma, leány, 1944.
Szöcs György, fiú, 1946.
Szöcs Mihály, fiú, 1952.

657.

Györgyice András, gazda, 1921.
Rusz Ilona, feleség, 1926.
Györgyice András, fiú, 1949.
Györgyice Illés, fiú, 1951.
Györgyice Miklós, fiú, 1954.
Györgyice Virág, leány, 1955.

658.

Tankó Péter, gazda, 1885.
Farkas Erzsébet, feleség, 1892.

658/a.

Tankó János, gazda, 1921.
Tankó Irén, feleség, 1927.
Tankó Imre, fiú, 1948.
Tankó Péter, fiú, 1950.
Tankó András, fiú, 1952.
Tankó József, fiú, 1954.
Tankó Gábor, fiú, 1955.
Tankó János, fiú, 1956.
Tankó Anna, leány, 1958.
Tankó Terézia, leány, 1959.

658/a.

Póra András, gazda, 1932.
Tímár Ilona, feleség, 1935.
Póra Piroska, leány, 1956.
Póra Erzsébet, leány, 1958.
Tímár István, fiú, 1953.

GYÜRKE

622.

Tankó András, gazda, 1920.
Tankó Erzsébet, feleség, 1928.
Tankó András, fiú, 1944.
Tankó Imre, fiú, 1947.

623.

Gerczuj Imre, gazda, 1923.
Tankó Terézia, feleség, 1922.
Tankó Gizella, leány, 1941.

623/a.

Györgyice Géza, gazda, 1909.
Györgyice Gézné Margit, feleség, 1914.
Györgyice Tódor, 1935.
Györgyice Gábor, 1940.
Györgyice Árpád, 1942.
Györgyice Anna, 1944.
Györgyice Eszter, 1948.
Györgyice Olga, 1950.
Györgyice Jakab, 1953.
Györgyice Mihály, 1959.

625.

Pap Fülöp, gazda, 1906.
Gergely Erzsébet, feleség, 1898.
Pap András, fiú, 1935.
Pap Mária, leány, 1937.
Pap Imre, fiú, 1940.

626/a.

Póra Jakab, gazda, 1934.

627.

Póra György, gazda, 1883.
Pál Rozália, 1886.

628.

Póra István, gazda, 1908.
Gábor Ilona, feleség, 1910.
Póra Tamás, fiú, 1936.
Póra András, fiú, 1938.
Póra Irén, fiú, 1941.
Póra István, fiú, 1943.
Póra János, fiú, 1948.
Póra Antal, fiú, 1953.

627/a.

Bereczki Tódor, gazda, 1919.
Póra Vilma, feleség, 1920.
Póra Illés, fiú, 1944.
Póra János, fiú, 1946.
Bereczki Mátyás, fiú, 1953.
Bereczki Terézia, leány, 1955.
Bereczki Veronika, leány, 1957.
Bereczki Vincze, fiú, 1958.

CSOBÁNYOS

621/a.

Gerczuj Károly, gazda, 1902.
Gerczuj Terézia, feleség, 1910.
Gerczuj Péter, fiú, 1932.

621/b.

Gerczuj György, gazda, 1902.
Vrencsán Krisztina, feleség, 1910.
Gerczuj György, fiú, 1932.

624.

Csorba Konstantin, gazda, 1904.
Szőcs Borbála, feleség, 1902.
Szőcs László, fiú, 1938.
Szőcs Erzsébet, leány, 1927.
Csorba András, fiú, 1943.

624.

Gerczuj-Gábor István, gazda, 1910.
Csepreghy Ilona, feleség, 1910.

626.

Demeter Lőrincz, gazda, 1913.

629.

Ruszu Constantin, gazda, 1898.

Jegyzet:

CSISZEGYŐKI. Mezőgazdasági nyilvántartás 1959–1963. (Az összeírás csobányosi része megbízhatatlan, felületes, befejezetlen.)

FÜGGELÉK 3.

Havasi lakosok 1980-ban Csíkszentgyörgy község mezőgazdasági nyilvántartásában

CSINÓD

Hátszám: 522.

Bilibók Gergely Miklósé, családfő, 1936.
Molnár Erzsébet, feleség, 1938.
Bilibók Gergely, fiú, 1964.
Bilibók Ernő, fiú, 1969.
Bilibók Sándor, fiú, 1971.

523.

Bilibók Miklós Gergelyé, családfő, 1911.
Oltyeán Virág, feleség, 1914.

524.

Csillag Árpád Károlyé, családfő, 1935.
Györgyice Gizella, feleség, 1943.
Csillag Magdolna, lány, 1967.
Csillag Jolán, lány, 1971.

525.

Csillag Dezső Károlyé, családfő, 1939.
Váta Olga, feleség, 1939.
Csillag Elemér, fiú, 1967.

526.

Fodor István, családfő, 1952.
Csillag Attila, 1958.
Csillag Ilona, feleség, 1963.
Csillag István, fiú, 1983.

527.

Kánya Béla Istváné tanító, családfő, 1932.
Fancsali Vilma, feleség, 1949.
Kánya Ezoterma, lány, 1969.
Kánya Béla, fiú, 1977.
Kánya István, fiú, 1972.
Kánya Réka, lány, 1978.

527/a.

Berszán János, családfő, 1909.
Berszán Jánosné Erzsébet, feleség, 1911.

528.

Rusz Illés, családfő, 1951.
Medgyesi Aurélia, feleség, 1950.
Tatár Gizella Valéria, lány, 1969.
Tatár Gergely, fiú, 1971.
Rusz Rozália, lány, 1977.
Rusz István, fiú, 1979.

529.

Fodor György Fülöpé, családfő, 1930.
Tatár Valéria, feleség, 1934.
Fodor Fülöp, fiú, 1959.
Fodor Lídia, lány, 1966.

530.

Fodor Terézia, családfő, 1934.
Siloti István, élettárs, 1933.
Fodor István, fiú, 1952.
Siloti Veronika, lány, 1960.

531.

Fodor István Károlyé, családfő, 1935.
Vaszi Irma, feleség, 1944.
Fodor Ilona, nagymama, 1900.
Csillag Gizella, 1921.

532.

Karácsony Gyula, családfő, 1921.
Fodor Ilona, feleség, 1923.
Karácsony János, 1963.

533.

Bara Áron Mártoné, családfő, 1914.
Karácsony Ilona, feleség, 1923.
Bara Sándor, fiú, 1954.

533/a.

Bara Imre Ároné, családfő, 1947.
Csilip Mária, feleség, 1953.
Bara Gábor, fiú, 1973.
Bara Sándor, fiú, 1975.
Bara László, fiú, 1976.

534.

Bilibók András, családfő, 1947.
Kulcsár Mária, feleség, 1946.
Bilibók Péter, fiú, 1964.
Bilibók András, fiú, 1967.
Bilibók Kálmán, fiú, 1968.
Bilibók Antal, fiú, 1970.
Bilibók József, fiú, 1973.

536.

Fikó Illés, családfő, 1944.
Fodor Erzsébet, feleség, 1950.
Fikó János, fiú, 1966.
Fikó Elek, fiú, 1968.
Fikó Emma, lány, 1970.
Fikó Tibor, fiú, 1972.
Fikó Erzsébet, lány, 1974.
Fikó András, fiú, 1980.

537.

Rusz Károly, családfő, 1939.
Molnár Anna, feleség, 1948.
Rusz László, fiú, 1965.
Rusz Gyula, fiú, 1966.
Rusz Árpád, fiú, 1968.
Rusz Zelma, lány, 1974.

538.

Rusz Gábor Péteré, családfő, 1934.
Tankó Veronika, feleség, 1935.
Rusz József, fiú, 1959.
Rusz Béla, fiú, 1961.
Rusz Gizella Ibolya, lány, 1968.

539.

Rusz Péter Péteré, családfő, 1937.
Gábor Ilona, feleség, 1947.
Rusz Imre, fiú, 1965.
Rusz Izabella, lány, 1968.
Rusz Rozália
Rusz Piroska, lány, 1971.
Rusz Zsuzsanna, lány, 1978.

540.

Fodor János, családfő, 1926.
Gábor György, 1919.
Bartis Katalin, 1946.
Bartis Anna-Mária, 1975.

541.

Rusz Gergely Péteré, családfő, 1919.
Fodor Terézia, feleség, 1926.

542.

Fodor Imre Károlyé, családfő, 1943.
Csilip Gizella, feleség, 1951.
Fodor Károly, fiú, 1974.
Fodor Levente, fiú, 1978.
Fodor Piroska, lány, 1980.

545.

Gábor Péter Péteré, családfő, 1929.
Tankó Ágnes, feleség, 1914.
Gábor Béla, fiú, 1961.
Gábor Julianna, lány, 1965.
Gábor Csilla, unoka, 1982.
Gábor László, unoka, 1984.

546.

Fodor Károly Györgyé, családfő, 1915.
Tímár Ágnes, feleség, 1924.

546/a.

Berszán János Tódoré, családfő, 1924.
Tímár-Molnár Erzsébet, feleség, 1924.

546/b.

Fodor Fülöp Károlyé, családfő, 1946.
Fodor Regina, feleség, 1961.
Fodor József, fiú, 1980.
Fodor Margit, 1982.

547.

Fodor György Györgyé, családfő, 1911.
Szőcs Ilona, feleség, 1920.
Fodor Ibolya, lány, 1962.

547/a.

Fodor László Györgyé, családfő, 1944.
Németh Regina, feleség, 1960.
Fodor Sándor, fiú, 1980.
Fodor György, 1982.

549.

Fodor Péter, családfő, 1924.
Fikó Anna, 1934.

550.

Gábor Fülöp Árpádé, családfő, 1937.
Vrencsán Albina, feleség, 1943.
Gábor Árpád, fiú, 1965.
Gábor Mária-Júlia, lány, 1971.
Gábor Klára, lány, 1974.

551.

Tímár Gy.né Tankó Borbála, cs.fő, 1899.

552.

Tímár Péter Mihály, 1911.

553.

Baconi Jakab, családfő, 1912.
Csilip Ágnes, feleség, 1917.

554.

Baconi János, 1938.

555.

Ambrus Gyula Bertalané, családfő, 1933.
Fikó Erzsébet, feleség, 1938.
Ambrus Ibolya, lány, 1964.
Ambrus József, fiú, 1967.

556.

Bilibók Péter, családfő, 1933.
Hajnal Viktória, feleség, 1938.
Bilibók Miklós, fiú, 1957.
Bilibók Klára, lány, 1964.
Bilibók Tibor, fiú, 1967.
Bilibók Zoltán, fiú, 1969.
Szőcs Béla, unoka, 1978.
Szabó Enikő

557.

Rusz József Gáboré, családfő, 1959.
Német Paulina, feleség, 1965.
Rusz Éva, lány, 1985.

558.

Csillag Károly György, családfő, 1909.
Gábor Erzsébet, feleség, 1910.

559.

Berszán György Tódoré, családfő, 1923.
--

560.

Fikó Szilveszter, családfő, 1925.
Tankó Terézia, feleség, 1926.

561.

Gergely Lajos Mihályé, családfő, 1952.
Gergely Gizella, feleség, 1960.
Gergely József, fiú, 1977.
Gergely Sándor, fiú, 1978.
Gergely Ferenc, fiú, 1982.

563.

Tankó Károly Károlyé, családfő, 1914.
Karácsony Katalin, feleség, 1914.

564.

Tankó Borbála, családfő, 1925.
Tankó András, fiú, 1944.
Györgyice Erzsébet, 1941.
Györgyice Dénes, 1964.

565.

Erős Fülöp, családfő, 1928.
Tímár Matild, feleség, 1932.
Erős Margit, lány, 1961.
Erős Mihály, fiú, 1967.

567.

Tímár József György, családfő, 1936.
Oltyeán Erzsébet, feleség, 1930.
Tímár Imre, fiú, 1960.
Tímár György, fiú, 1963.
Tímár Katalin, lány, 1967.

568.

Tankó Imre Antalé, családfő, 1924.
Tankó Albina, feleség, 1930.
Tankó Imre, fiú, 1956.
Tankó Attila, fiú, 1959.
Tankó Sarolta, lány, 1962.
Tankó Magdolna, lány, 1964.

568/a.

Póra András Istváné, családfő, 1938.
Póra Anna, feleség, 1948.
Póra Tibor, fiú, 1969.
Póra Gyula, fiú, 1967.
Póra Attila, fiú, 1971.
Póra Mihály, fiú, 1972.

569.

Tankó András Fülöpé, családfő, 1910.
Tankó Krisztina, feleség, 1910.

570.

Fikó András Béláé, családfő, 1938.
Gothár Margit, feleség, 1946.
Fikó András, fiú, 1964.
Fikó Melánia, lány, 1965.
Fikó István, fiú, 1967.
Fikó Aranka, lány, 1969.

571.

Fikó Béla Istváné, családfő, 1913.
Tankó Erzsébet, feleség, 1912.

573.

Tankó Gyula Mártoné, családfő, 1941.
Tankó Erzsébet, feleség, 1944.
Tankó Ilona, lány, 1963.
Tankó Péter, fiú, 1965.
Tankó Anna, lány, 1969.
Tankó Gyula, fiú, 1974.
Tankó Zoltán, fiú, 1978.

574.

Tímár Péter, családfő, 1937.
Tankó Adél, feleség, 1937.
Tímár Antal, fiú, 1961.
Tímár Katalin, lány, 1965.
Tímár György, fiú, 1968.

575.

Tankó Imre Károlyé, családfő, 1939.
Nyíró Margit, feleség, 1946.
Tankó József, fiú, 1970.

576.

Tankó Károly Károlyé, családfő, 1936.
Tankó Ágnes, feleség, 1927.
Bereczki Mátyás, szülő, 1953.
Bereczki Katalin, lány, 1961.
Bereczki Rozália, unoka, 1979.
Bereczki Franciska, 1982.

577.

Györgyice A.né Rusz Ilona, cs.fő, 1926.
Györgyicze Anna, lány, 1964.
Györgyicze Margit, lány, 1966.

578.

Tankó Márton Mártoné, családfő, 1945.
Gothár Éva, feleség, 1948.
Tankó Kálmán, fiú, 1967.
Tankó Fábrián, fiú, 1971.
Tankó Klára, lány, 1973.
Tankó Imre, fiú, 1980.
Tankó Anna, nagymama, 1914.

579.

Tankó György Bálinté, családfő, 1937.
Tankó Margit, feleség, 1939.

580.

Farkas Bokor Andrásé, családfő, 1934.
Fodor Veronika, feleség, 1937.
Farkas Veronika, lány, 1959.
Farkas Attila, fiú, 1961.
Farkas András, fiú, 1964.
Farkas Zoltán, fiú, 1967.
Farkas Janka, lány, 1970.
Farkas Piroska, lány, 1974.
Farkas Etelka, lány, 1978.

581.

Tankó Erzsébet, 1912.

582.

Póra Gyula Jánosé, családfő, 1936.
Tankó Terézia, feleség, 1943.
Póra Tibor, fiú, 1963.
Póra Zoltán, fiú, 1967.
Póra István, fiú, 1969.
Póra Titusz, fiú, 1973.

EGERSZÉK

585.

Csilip Béla Jánosé, családfő, 1914.
Tankó Mária, feleség, 1922.
Csilip Károly, fiú, 1961.

586.

Csilip Fülöp Béláé, családfő, 1945.
Marci (Marjia) Mária-Axenia, fel., 1948.
Csilip József, fiú, 1973.
Csilip Mária, lány, 1975.
Csilip Piroska, lány, 1977.
Csilip Ágnes

587.

Tankó János Péteré, családfő, 1921.
Tankó Irén, feleség, 1927.
Tankó Gábor, fiú, 1955.
Tankó János, fiú, 1956.
Tankó Julianna, lány, 1962.
Tankó Veronika, lány, 1965.
Tankó Vincze, fiú, 1966.

588.

Tankó József Jánosé, családfő, 1954.
Rusz Anna - Mária, feleség, 1962.

589.

Tankó Vince Fülöpé, családfő, 1918.
László Erzsébet, feleség, 1922.
Tankó Emil, fiú, 1947.
Tankó Ibolya, lány, 1949.
Tankó Edit, unoka, 1973.

590.

Tankó Jakab, családfő, 1918.
Rusz Anna, feleség, 1924.
Tankó Sándor, fiú, 1959.

592.

Koncsag Gergely Ferencé, családfő, 1943.
Tankó Margit, feleség, 1949.
Koncsag Hajnal, lány, 1969.
Koncsag Gabriella, lány, 1975.
Koncsag László, fiú, 1979.
Koncsag Regina, nagymama, 1914.

593.

Bilibók Gyula, családfő, 1932.
Bilibók Erzsébet, feleség, 1937.
Bilibók János, fiú, 1960.
Bilibók Gyula, fiú, 1965.
Bilibók Mihály, fiú, 1969.
Bilibók István, fiú, 1971.

594.

Fodor Imre Istváné, családfő, 1938.
Gerczuj Anna, feleség, 1941.
Fodor Ernő, fiú, 1972.
Fodor Imre, fiú, 1975.
Bilibók Ilona, nagymama, 1906.

595.

Fodor Gyula Jánosé, családfő, 1925.
Tankó Ilona, feleség, 1924.
Karácsony János, fiú, 1957.

596.

Bilibók József, családfő, 1943.
Molnár Mária, feleség, 1947.
Bilibók Aranka, lány, 1965.
Bilibók Klára, lány, 1966.
Bilibók József, fiú, 1968.
Bilibók Gábor, fiú, 1974.
Bilibók Mária, nagymama, 1916.

597.

Bilibók György, családfő, 1940.
Fodor Borbála, feleség, 1933.

598.

Tímár János, családfő, 1938.
Virág Matild, feleség, 1937.
Tímár András, fiú, 1961.
Tímár László, fiú, 1968.

599.

Póra Péter, 1962.

600.

Tankó István Péteré, családfő, 1916.
Tatár Ilona, feleség, 1919.

601.

Póra András Fülöpé, 1932.

602.

Tankó Károly Fülöpé, családfő, 1906.
Kolcsár Johanna, feleség, 1911.
Tankó Levente, unoka, 1976.

603.

Tankó Miklósné Virág Anna, cs.fő, 1931.
Tankó Demeter, fiú, 1958.

604.

Tankó Imre Istváné Pili, családfő, 1899.
Prezsmér Borbála, feleség, 1901.

605.

Tankó András Istváné Pili, családfő, 1920.
André Julianna, feleség, 1924.
Tankó Ilona, lány, 1963.

606.

Tankó Bokor Vince, családfő, 1925.
Oláh Virág, feleség, 1926.
Tankó Tibor, fiú, 1968.

606/a.

Tankó József, családfő, 1952.
Fikó Julianna, feleség, 1952.
Tankó Lenke, lány, 1979.
Tankó Mária, lány, 1980.

607.

Tankó Imre Jánosé, családfő, 1948.
Ferencz Julianna, feleség, 1952.
Tankó András, fiú, 1973.
Tankó Erika, lány, 1978.
Tankó Piroska, lány, 1980.

608.

Tankó Árpád Péteré, családfő, 1909.

Fodor Ágnes, feleség, 1910.

Nagy Csaba, unoka, 1959.

Nagy Krisztina, 1962.

Nagy Attila, 1982.

609.

Tankó János Imréné, családfő, 1937.

Bilibók Klára, feleség, 1941.

Tankó Lívia, lány, 1964.

Tankó László, fiú, 1968.

Tankó Roland, fiú, 1971.

610.

Tankó Imre, családfő, 1944.

Gábor Ibolya, feleség, 1952.

Tankó Luca, leány, 1971.

Tankó György, fiú, 1973.

Tankó Ella, leány, 1974.

Tankó Ibolya, leány, 1976.

Tankó Imréné Szöcs Vilma, nagym., 1913.

611.

Farkas Gyula Jánosé, családfő, 1947.

Farkas Izolda, feleség, 1954.

Farkas Ibolya, lány, 1971.

Farkas Irén, lány, 1973.

Farkas Rozália, lány, 1974.

Farkas Gyula, fiú, 1981.

612.

Farkas János Józsefé, családfő, 1921.

Tankó Terézia, feleség, 1926.

Farkas József, fiú, 1957.

613.

Farkas Fülöp Andrásé, 1935.

614.

Farkas Károly Andrásé, 1942.

615.

Farkas András Józsefé, családfő, 1907.

Tankó Julianna, feleség, 1913.

616.

Farkas Péter Andrásé, családfő, 1938.

Bilibók Elvira, feleség, 1947.

Farkas Julianna, lány, 1965.

Farkas Jolán, lány, 1971.

Farkas Antal, fiú, 1976.

617.

Tankó Károly Imréné, családfő, 1940.

Farkas Erzsébet, feleség, 1944.

Tankó Ildikó, lány, 1966.

Tankó Elemér, fiú, 1969.

Tankó Mária, 1982.

619.

Póra János Istváné, családfő, 1948.

Tankó Anna-Mária, feleség, 1957.

Póra Árpád, fiú, 1976.

Póra Levente, fiú, 1979.

620.

Póra János, 1946.

621.

Tankó Terézia, 1904.

GYÜRKE

622.

Györgyice Gézáne Margit, 1914.

623.

Póra István Györgyé, családfő, 1908.

Gábor Ilona, feleség, 1910.

624.

Póra István Istváné, 1943.

625.

Póra Jakab, 1934.

628.

Berecki Tódor, családfő, 1925.

Póra Vilma, feleség, 1923.

Berecki Vincze, fiú, 1958.

Berecki György, fiú, 1960.

629.

Tankó András Imréné, családfő, 1920.

Tankó Erzsébet, feleség, 1928.

Tankó Imre, fiú, 1947.

630.

Gerczuj Imre, családfő, 1923.

Tankó Terézia, feleség, 1922.

CSOBÁNYOS

632.

Gerczuj Gyárfás Istváné, 1941.

Gerczuj Ilona

633.

Tankó János, 1921.

634.

Rusz György Szilárdé, 1935.

635.

Gerczuj György Károlyé, családfő, 1930.

Vrencsán Krisztina, feleség, 1936.

637.

Keckés M.né Szöcs Erzsébet, cs.fő, 1927.

Keckés József Attila, 1972.

Keckés András, 1961.

638.

Keckés Antal Pálé, családfő, 1930.

Kovács Borbála, feleség, 1938.

Keckés Mária, lány, 1960.

Keckés Zoltán, fiú, 1969.

639.

Csorba László, családfő, 1938.

Csorba K.né Szöcs Borbála, nagym., 1902.

Jegyzet:

CSISZEGYŐKI. Mezőgazdasági nyilvántartás 1981–1985. A csobányosi rész adatai bizonytalanok, elnagyoltak. Az összeírás készítői a magyar neveket románra fordítva jegyezték föl. A közlés előtt a neveket újra magyarra fordítottam. Az asszonyok lánykori nevét az 1967. évi egyházi katonok, anyakönyvi adatok és néprajzi terepmunka segítségével állapítottam meg.

FÜGGELÉK 4.

Havasi lakosok 2001-ben Csíkszentgyörgy község mezőgazdasági nyilvántartásában

CSINÓD

Házaszám: 522.

Bilibók Gergely, családfő, 1936.
Molnár Erzsébet, feleség, 1938.
Bilibók Ernő, fiú, 1969.
Bilibók Sándor, fiú, 1971.
Bilibók Zsuzsanna, meny, 1978.

522/a.

Bilibók Gergely Gergelyé, cs.fő, 1964.
Tankó Klára, feleség, 1970.
Bilibók Jenő, fiú, 1988.
Bilibók Anna-Mária, leány, 1989.
Bilibók Éva, leány, 1991.
Bilibók János, fiú, 1996.

524.

Csillag Árpád, családfő, 1935.
Györgyicze Gizella, feleség, 1943.

524/a.

Gergely Sándor, családfő, 1978.
Fodor Klára, feleség, 1984.
Gergely Norbert, fiú, 2000.

525.

Csillag Dezső, családfő, 1939.
Váta Olga, feleség, 1939.

526.

Nyíró Berta, családfő, 1944.
Moldován István, lakó (matematika tanár)

527.

Póra András, családfő, 1938.
Fodor Anna, feleség, 1948.
Póra Mihály, fiú, 1972.
Costi (Tilica) Éva, meny, 1970.
Póra Mária-Emília, unoka, 1995.
Tilica László, unoka, 1997.
Póra Viola, unoka, 2001.

527/a.

Rusz Illés, családfő, 1951.
Medgyesi Aranka (Aurélia), f., 1950.
Rusz István, fiú, 1979.

528.

Tatár Gergely, családfő, 1971.
Veress (Rosu) Maricsika, feleség, 1980.
Tatár István, fiú, 2001.

529.

Fodor Györgyné Tatár Valéria, cs., 1934.
--

530.

Fikó János, családfő, 1966.
Mákszem Katalin, feleség, 1968.
Fikó Imre, fiú, 1989.
Fikó Levente, fiú, 1990.
Fikó Éva, leány, 1991.

531.

Fodor István, családfő, 1935.
Vaszi Irma, feleség, 1944.

533.

Fodor Levente, családfő, 1978.
Kolca (Colța) Paulina, feleség, 1983.

533/a.

Tímár György, családfő, 1968.
Csillag Magdolna, feleség, 1967.
Tímár Emília, leány, 1986.
Tímár Péter, fiú, 1988.
Tímár Imre, fiú, 1998.
Barta Gizella, lakó, 1954.

534.

Bilibók András, családfő, 1942.
Kulcsár Mária, feleség, 1946.
Bilibók András, fiú, 1967.
Bilibók Zsolt, fiú, 1995.
Bilibók Tamás, fiú, 1999.

534/a.

Bilibók József, családfő, 1973.
Rusz Rozália, feleség, 1977.

535.

Bilibók Antal, családfő, 1970.

536.

Fikó Illés, családfő, 1944.
Fodor Erzsébet, feleség, 1950.
Fikó Elek, fiú, 1968.
Fikó (Kecskés) Edit, meny, 1971.
Fikó András, fiú, 1980.
Fikó Mária, leány, 1988.
Fikó Lajos, fiú, 1989.
Fikó Ildikó, unoka, 1990.

537.

Gábor Árpád, családfő, 1965.
Ferencz Mónika, feleség, 1976.
Gábor Artúr, fiú, 1996.
Gábor Ervin, fiú, 1998.
Gábor Nóra, leány, 2000.
Gábor Beáta, leány, 2000.

538.

Rusz Gábor, családfő, 1934.
Tankó Veronika, feleség, 1935.

540.

Fodor Károly, családfő, 1974.
Ferencz Angéla, feleség, 1980.
Fodor József, fiú, 1998.
Fodor Kinga, leány, 2001.

541.

Rusz Gergelyné Fodor Terézia, 1926.

542.

Fodor Imre, családfő, 1943.
Csilip Gizella, feleség, 1951.
Fodor Imre, fiú, 1983.

544.

Rusz Gyula, családfő, 1943.
Rusz Gyuláné Mária (rekecsini), f., 1951.
Rusz Katalin, leány, 1983.

545.

Gábor Béla, családfő, 1961.
Farkas Julianna, feleség, 1963.
Gábor Csilla, leány, 1981.
Gábor László, fiú, 1984.

546/a.

Fodor Fülöp, családfő, 1946.
Şaran Regina, feleség, 1961.
Fodor József, fiú, 1980.
Fodor Margit, leány, 1982.

547.

Fodor György, családfő, 1911.
Szőcs Ilona, feleség, 1920.

547/a.

Fodor László, családfő, 1944.
Németh Regina, feleség, 1960.
Fodor Sándor, fiú, 1980.
Fodor György, fiú, 1982.

552.

Tímár Csaba, családfő, 1964.
Tímár Csabáné Katalin, feleség, 1965.

553.

Farkas Fülöpné Gerczuj Mária, cs., 1939.
Farkas Demeter, fiú

554.

Baczoni János, családfő, 1938.

555.

Ambrus Gyula, családfő, 1933.
Fikó Erzsébet, feleség, 1938.

555/a.

Ambrus József, családfő, 1967.
Rusz Gizella-Ibolya, feleség, 1968.
Ambrus Csaba, fiú, 1989.
Ambrus Orsolya, leány, 1990.
Ambrus Tímea, leány, 1992.

557.

Rusz József, családfő, 1959.
Németh Paulina, feleség, 1964.
Rusz Éva, leány, 1985.
Rusz László, fiú, 1988.

557/a.

Csillag Elemér, családfő, 1967.
Farkas Jolán, feleség, 1971.
Csillag Tünde, leány, 1989.
Csillag Beáta, leány, 1996.

558.

Csillag Attila, családfő, 1959.
Tankó Ilona, feleség, 1963.
Csillag István, fiú, 1983.
Csillag Erzsébet, leány, 1984.
Csillag Szilvia, leány, 1986.
Csillag Tivadar, fiú, 1989.

560.

Fikó Szilveszter, családfő, 1925.

561.

Gergely Lajos, családfő, 1952.

Berszán Gizella, feleség, 1960.

Gergely Ferenc, fiú, 1982.

564.

Tankó András, családfő, 1964.

565.

Eröss Fülöp, családfő, 1928.

Tímár Matild, feleség, 1932.

567.

Póra Gyula, családfő, 1967.

Póra Gyuláné Magdolna, feleség, 1973.

Póra Szilárd, fiú, 1993.

Póra Botond, fiú, 1995.

567/b.

Póra Tibor, családfő, 1969.

Costi Mária, feleség, 1963.

Serczer Attila, fiú, 1988.

Póra Réka, leány, 1998.

568.

Tankó Imre, családfő, 1924.

Tankó Albina, feleség, 1930.

568/a.

Póra Attila, családfő, 1971.

Farkas Irén, feleség, 1973.

Póra Enikő, leány, 1991.

Póra Attila, fiú, 2001.

570.

Fikó András, családfő, 1938.

Gothár Margit, feleség, 1946.

571.

Fikó András, családfő, 1964.

Kasza Anna, feleség, 1966.

Fikó Zsolt, fiú, 1987.

Fikó Lóránt, 1990.

Fikó Lukrécia, 1912.

572.

Fikó István, családfő, 1967.

Gábor Klára, feleség, 1974.

Fikó Szabolcs, fiú, 1992.

Fikó Laura, leány, 1998.

573.

Tankó Zoltán, családfő, 1978.

Csilip Piroska, feleség, 1977.

Tankó Kincső, leány, 1997.

Tankó Barna, fiú, 1999.

Tankó Erika, leány, 2000.

Tankó Renáta, leány, 2001.

573/a.

Tankó Gyula, családfő, 1941.

Tankó Erzsébet, feleség, 1944.

573/b.

Tankó Gyula, családfő, 1974.

Csilip Terézia, feleség, 1981.

Tankó Andrea, leány, 2001.

574/a.

Tímár Antal, családfő, 1961.

Tankó Anna, feleség, 1969.

Tímár Ildikó, leány, 1988.

Tímár Piroska, leány, 1989.

575.

Tankó Imréné Nyíró Margit, cs.fő, 1946.

Tankó József, fiú, 1970.

576.

Tankó Virág Károly, családfő, 1936.

Tankó Ágnes, feleség, 1927.

576/a.

Bereczki Mátyás, családfő, 1953.

Tankó Virág Katalin, feleség, 1961.

Bereczki Rozália, leány, 1979.

Bereczki Franciska, leány, 1982.

Bereczki Zsófia, leány, 1986.

Bereczki Imre, fiú, 1991.

577.

Györgyice Andrásné Rusz Ilona, 1926.

579.

Farkas Bokor, családfő, 1934.

Fodor Veronika, feleség, 1937.

Farkas Zoltán, fiú, 1967.

Fikó Elvira, meny, 1975.

Farkas Hunor, unoka, 1995.

580.

Csibi Imre, családfő, 1959.

Farkas Veronika, feleség, 1959.

581.

Póra Titusz, családfő, 1973.
Ferencz Julianna, feleség, 1975.
Póra Tímea, leány, 1997.
Póra Titusz, fiú, 2000.

582.

Póra Gyuláné Tankó Terézia, 1943.
582/a.
Pap András, családfő, 1935.

EGERSZÉK

585.

Csilip Béláné Tankó Mária, családfő, 1922.
--

586.

Csilip Fülöp, családfő, 1945.
Marci (Marția) Axenia, feleség, 1948.

586/a.

Csilip József, családfő, 1973.
Ferencz Krisztina, feleség, 1979.
Csilip Agota, leány, 1999.
Csilip Előd, fiú, 2000.

587.

Tankó Jánosné Tankó Irén, cs.fő, 1927.
Tankó János, fiú, 1956.
Tankó Vince, fiú, 1966.
Tankóné Irén, meny, 1965.
Tankó Ramóna, unoka, 1985.
Tankó Anikó, unoka, 1989.
Tankó Melinda, unoka, 1992.
Tankó Beáta, unoka, 1995.
Tankó Botond, unoka, 1995.
Tankó Péter, unoka, 1999.

588.

Tankó József, családfő, 1954.
Rusz Mária, feleség, 1962.
Tankó Sarolta, leány, 1984.
Tankó Antal, fiú, 1985.

589.

Tankó Vincéné László Erzsébet, cs., 1922.
Tankó Emil, fiú, 1947.
Tankó Ibolya, meny, 1949.

590.

Tankó Jakab, magányos családfő, 1918.

592.

Koncsag Gergely, családfő, 1943.
Tankó Margit, feleség, 1949.
Koncsag Gergely, fiú, 1988.

592/a.

Koncsag László, családfő, 1978.
Tankó Mónika, feleség, 1982.
Koncsag Ervin, fiú, 1997.

593.

Bilibók Gyula, családfő, 1932.
Bilibók Erzsébet, feleség, 1937.
Bilibók János, fiú, 1960.
Bilibók Mihály, fiú, 1969.
Bilibók István, fiú, 1971.
Bilibók Erzsébet, meny, 1978.
Bilibók Antal, unoka, 1996.
Bilibók Lóránt, unoka, 1998.
Bilibók Tihamér, unoka, 2000.

594.

Fodor Imréné Gerczuj Anna, cs.fő, 1941.
Fodor Imre, fiú, 1975.
Fodor Piroska, meny, 1980.
Fodor Imelda, unoka, 1997.
Fodor Albert, unoka, 1999.

595.

Fodor Gyuláné Tankó Ilona, cs.fő, 1925.
Póra Levente, családfő, 1979.
Fodor Piroska, feleség, 1984.
Póra Jácinta, leány, 2000.

596.

Bilibók József, családfő, 1943.
Molnár Mária, feleség, 1947.
Bilibók Gábor, fiú, 1974.
Bilibók Piroska, meny, 1980.
Bilibók Attila, unoka, 1997.
Bilibók Csaba, unoka, 2001.

597.

Bilibók György, családfő, 1940.
Fodor Borbála, feleség, 1933.

598.

Fodor Ernő István, családfő, 1972.

Farkas Rozália, feleség, 1974.

Fodor Emese, leány, 1994.

Fodor Emőke, leány, 1999.

599.

Póra Péter, családfő, 1962.

Koncsag Hajnal, feleség, 1969.

Póra Antal, fiú, 1987.

Póra Tamás, fiú, 1992.

600.

Tankó Zoltán, családfő, 1980.

Vitos Etelka, feleség, 1982.

Tankó Norbert, fiú, 2000.

Tankó Laura-Mária, leány, 2001.

601.

Póra János, családfő, 1968.

Póra Zita, leány, 1991.

602.

Póra János, családfő, 1948.

Tankó Mária, feleség, 1957.

603.

Tankó Miklósné Virág Anna, 1931.

604.

Bilibók József, családfő, 1968.

Tankó Gabriella, feleség, 1975.

Bilibók Ottó, fiú, 1993.

Bilibók Kinga, leány, 1998.

605.

Tankó András, családfő, 1953.

Chiriches Miluța, feleség, 1970.

Cojoc Jonut-Cauta, fiú, 1995.

Tankó József, fiú, 1996.

606.

Tankó Tibor, családfő, 1968.

Vrencsán Mária, feleség, 1972.

Tankó Zsuzsanna, leány, 1992.

Tankó Szilárd, fiú, 1998.

Tankó B. Vincéné Oláh Virág, n.m., 1926.

606/a.

Tankó József, családfő, 1952.

Fikó Julianna, feleség, 1952.

Tankó Lenke, leány, 1980.

Tankó Mária, leány, 1981.

607.

Tankó Imre, családfő, 1948.

Ferencz Julianna, feleség, 1952.

Tankó András, fiú, 1973.

Tankó Mária, leány, 1985.

Tankó Erzsébet, meny, 1984.

608.

Tankó Sarolta, családfő, 1962.

Tankó Csongor, fiú, 1983.

Tankó Attila, fiú, 1988.

Tankó Csaba, fiú, 1988.

Tankó Emese, leány, 1990.

Tankó György, élettárs, 1973.

609.

Tankó János, családfő, 1937.

Bilibók Klára, feleség, 1941.

Tankó Róbert, fiú, 1972.

Tankó Enikő, meny, 1976.

Tankó Norbert-Márk, unoka, 2001.

610.

Tankó Imre, családfő, 1944.

Gábor Ibolya, feleség, 1952.

Tankó Ella, leány, 1974.

Tankó Endre, 1989.

Tankó Piroška, unoka, 1993.

Tankó Szabolcs, unoka, 1996.

Szöcs Vilma, nagymama, 1913.

611.

Farkas Gyula, családfő, 1947.

Farkas Izolda, feleség, 1954.

Farkas Gyula, fiú, 1982.

612.

Farkas János, családfő, 1921.

615.

Farkas András, családfő, 1907.

Tankó Julianna, feleség, 1913.

615/a.

Farkas Antal, családfő, 1966.

Rusz Izabella, feleség, 1968.

Farkas Zsolt, fiú, 1986.

616.

Farkas Péter, családfő, 1938.

Bilibók Elvira, feleség, 1947.

617.

Tankó Károly, családfő, 1940.

Tankó Csilla, leány, 1982.

618/a.

Tankó Elemér, családfő, 1969.
Csilip Mária, feleség, 1975.
Tankó Ervin, fiú, 1996.
Tankó Arnold, fiú, 1999.

619.

Póra Árpád, családfő, 1976.
Tankó Éva, feleség, 1983.
Póra Erika, leány, 2001.
Póra Antal, fiú, 2002.

620.

Póra János, 1946.
Bereczki Vince, 1958.

621.

Tankó Béláné Tankó Magdolna, 1946.

GYŰRKE

629.

Tankó Imre, családfő, 1947.
Tankó Veronika, feleség, 1965.
Tankó Zsolt, fiú, 1989.

630.

Gerczuj Imre, családfő, 1924.
Tankó Terézia, feleség, 1924.

CSOBÁNYOS

634.

Rusz György, családfő, 1935.
Rusz Katalin, feleség, 1946.

636.

Gerczuj Gyula, családfő, 1955.
Tankó Ildikó, feleség, 1966.
Gerczuj Beáta, leány, 1986.

637.

Kecskés Mihályné Szöcs Erzsébet, 1927.
Kecskés József, fiú, 1972.

640.

Gerczuj Árpád, családfő, 1960.
Gerczuj Terézia, feleség, 1961.

Jegyzet:

CSISZEGYŐKI. Mezőgazdasági nyilvántartás 2001–2004.

FÜGGELÉK 5.

A Csíkszentgyörgyön 1921 és 1944 között megkeresztelt Úz-völgyi csángó újszülöttek jegyzéke, akiknek lakóhelyeként Úz-völgyi helynevet jegyeztek föl az egyházi anyakönyvben.

- 1921 Tankó János, szül.: júl. 14., ker.: júl. 17.
Apa: Tankó Péter, anya: Farkas Erzsébet
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy /:Egerszék-pataka:/*
- 1922 Farkas Vilhelmina, szül.: jan. 28., ker.: febr. 6.
Apa: Farkas Imre, anya: Póra Anna
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy /:Egerszék-pataka:/*
- 1922 Tankó Mária, szül.: okt. 14., ker.: okt. 21.
Apa: Tankó Fülöp, anya: Albert Anna
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy /:Egerszék-pataka:/*
- 1922 Tankó András, szül.: nov. 8., ker.: nov. 11.
Apa: Tankó Péter, anya: Farkas Erzsébet
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy /:Egerszék-patak:/*
- 1923 Farkas Rózsa, szül.: okt. 29., ker.: nov. 8.
Apa: Farkas József, anya: Tankó Margit
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy /:Egerszék pataka:/*
- 1924 Fodor Péter, szül.: júl. 15., ker.: júl. 20.
Apa: Fodor Fülöp, anya: Fekete Veronika
Lakóhely: *Csíkbánkfalva /:Aklosbérce :/*
- 1925 Farkas Károly, szül.: szept. 30., ker.: okt. 2.
Apa: Farkas József, anya: Tankó Margit
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy /:Egerszék-patak:/*
- 1926 Fodor Terézia, szül.: jún. 25. ker.: 28.
Apa: Fodor Fülöp, anya: Fekete Veronika
Lakóhely: *Csíkbánkfalva /:Aklos bérce:/*
- 1928 Farkas Irén, szül.: ápr. 4., ker.: ápr. 21.
Apa: Farkas Imre, anya: Póra Anna
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy /:Egerszék patak:/*
- 1928 Fodor Fülöp, szül.: okt. 8., ker.: okt. 10.
Apa: Fodor Fülöp, anya: Fekete Veronika
Lakóhely: *Csíkbánkfalva /:Lesőd:/*
- 1929 Gábor Péter, szül.: júl. 9. ker.: júl. 15.
Apa: Gábor Péter, anya: Tankó Ilona
Lakóhely: *Bánkfalva /:Aklosbérce:/*
- 1930 Fodor Albina, szül.: márc. 17., ker.: márc. 20.
Apa: –, anya: Fodor Ágnes
Lakóhely: *Csíkbánkfalva /:Lesőd:/*
- 1930 Tankó Anna, szül.: jún. 11., ker.: jún. 14.
Apa: Tankó Bálint, anya: Tankó Barbara
Lakóhely: *Csíkbánkfalva /:Úzvölgy:/*
- 1930 Fodor György, szül.: nov. 14., ker.: nov. 15.
Apa: Fodor Fülöp, anya: Fekete Veronika
Lakóhely: *Csíkbánkfalva /:Aklosbérce:/*
- 1932 Tankó József Árpád, szül.: ápr. 1., ker.: ápr. 4.
Apa: Tankó Árpád, anya: Fodor Ágnes
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy /:Egerszék-patak:/*

- 1932 Tankó Gyula, szül.: júl. 21., ker.: júl. 23.
Apa Tankó Bálint, anya: Tankó Barbara
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Égettvész:/*
- 1932 Tankó (Regina) István, szül.: okt.6., ker.: okt. 8.
Apa: –, anya: Tankó Regina
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy /:Egerszékpaták:/*
- 1932 Farkas Ágnes, szül.: febr. 3., ker.: febr. 4.
Apa: –, anya: Farkas Erzsébet
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy /:Egerszékpaták:/*
- 1933 Fodor János, szül.: júl. 14., ker.: júl. 16.
Apa: Fodor Fülöp, anya: Fekete Veronika
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Lesőd:/*
- 1934 Farkas János Bokor, szül.: febr. 5., ker.: febr. 8.
Apa: Farkas András, anya: Baliga Borbála
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy /:Egerszékpaták 535:/*
- 1934 Koncsag Irén, szül.: jún. 4., ker.: jún. 24.
Apa: Koncsag Ferenc, anya: Tankó Regina
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy /:Egerszék:/*
- 1934 Tankó Ida, szül.: szept. 19., ker.: 27.
Apa: Tankó Bálint, anya: Farkas Erzsébet
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Úzvölgy:/*
- 1935 Fodor István, szül.: nov. 13., ker.: nov. 16.
Apa: Fodor Károly, anya: Póra Ilona
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Úz:/*
- 1936 Tankó Károly, szül.: jan. 21., ker.: jan. 26.
Apa: Tankó Márton, anya: Gábor Anna
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Égettvész:/*
- 1936 Gábor Irén , szül.: febr. 5., ker.: febr. 6.
Apa: –, anya: Gábor Rozália
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Aklosbérc:/*
- 1936 Koncsag Imre, szül.: ápr. 22., ker.: máj. 4.
Apa: Koncsag Ferenc, anya: Tankó Regina
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy /:Egerszék:/*
- 1936 Csillag Berta, szül.: szept. 13., ker.: szept. 15.
Apa: Csillag Károly, anya: Gábor Erzsébet
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Vánépaták:/*
- 1936 Tankó Viktor Géza, szül.: szept. 23., ker.: okt. 27.
Apa: Tankó András, anya: Tankó Krisztina
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Vallum Úz:/*
- 1937 Farkas Kálmán, szül.: márc. 13., ker.: ápr. 3.
Apa: Farkas György, anya: Vaszi Katalin
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy /:Egerszék p.:/*
- 1937 Gábor Fülöp, szül.: ápr. 28., ker.: máj. 1.
Apa: Gábor Árpád, anya: Tankó Ágnes
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Lesőd:/*
- 1937 Tankó János, szül.: jún. 23., ker.: júl. 18.
Apa: Tankó Imre, anya: Szócs Vilhelmina
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy /:Egerszék:/*

- 1937 Bilibók Magdaléna, szül.: júl. 19., ker.: júl. 25.
Apa: Bilibók András, anya: Bfró Mária
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Lesód:/*
- 1937 Fodor Borbála, szül.: júl. 18., ker.: aug. 1.
Apa: Fodor Károly, anya: Póra Ilona
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Aklosbérce:/*
- 1937 Szabó Gizella, szül.: aug. 14., ker.: aug. 29.
Apa: Szabó András, anya: Tankó Teréz
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Égettvész:/*
- 1937 Tankó Adél, szül.: szept. 21., ker.: okt. 30.
Apa: Tankó Károly, anya: Karácsony Katalin
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Egerszék:/*
- 1937 Tankó Adalbert, szül.: nov. 16., ker.: nov. 25.
Apa: Tankó István, anya: Farkas Teréz
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Egerszék patak:/*
- 1938 Farkas Péter, szül.: máj. 19., ker.: máj. 28.
Apa: Farkas András, anya: Tankó Julianna
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Egerszék patak 535.:/*
- 1938 Tankó Mária, szül.: júl. 3., ker.: júl. 4.
Apa: Tankó Árpád, anya: Fodor Ágnes
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Egerszék:/*
- 1938 Tímár János, szül.: júl. 3., ker.: júl. 6.
Apa: –, anya: Tímár Julianna
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Egerszék:/*
- 1938 Farkas Gergely, szül.: aug. 30., ker.: szept. 8.
Apa: Farkas György, anya: Vaszi Katalin
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Egerszék:/*
- 1938 Fikó András, szül.: nov. 19., ker.: nov. 20.
Apa: Fikó Béla, anya: Tankó Erzsébet
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Úzvölgy:/*
- 1938 Fikó Erzsébet, szül.: nov. 19., ker.: nov. 20.
Apa: Fikó Béla, anya: Tankó Erzsébet
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Úzvölgy:/*
- 1938 Tankó Valéria, szül.: dec. 21., ker.: dec. 29.
Apa: Tankó Márton, anya: Gábor Anna
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Égettvész:/*
- 1939 Csillag Dezső, szül.: jan. 27., ker.: febr. 18.
Apa: Csillag Károly, anya: Gábor Erzsébet
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Úzvölgy:/*
- 1939 Tankó György, szül.: febr. 27., ker.: márc. 16.
Apa: Tankó Imre, anya: Szöcs Vilhelmina
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Egerszék:/*
- 1939 Tankó Elvira, szül.: febr. 13., ker.: ápr. 6.
Apa: Tankó Bálint, anya: Farkas Erzsébet
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Égettvész:/*
- 1939 Tímár Ilona, szül.: júl. 25., ker.: júl. 27.
Apa: Tímár György, anya: Tankó Borbála
Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Egerszék:/*

- 1939 Fodor Margit, szül.: júl. 19., ker.: aug. 13.
 Apa: Fodor Fülöp, anya: Fekete Veronika
 Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Lesőd:/*
- 1939 Bilibók Kálmán, szül.: aug. 8., ker.: aug. 24.
 Apa: Bilibók Gervasius, anya: Gábor Rozália
 Lakóhely: *Csíkbankfalva /Úzvölgy:/*
- 1939 Tankó Katalin, szül.: nov. 5., ker.: nov. 18.
 Apa: Tankó Imre, anya: Bilibók Teréz
 Lakóhely: *Csíkcszentgyörgy /:Egerszékpataka:/*
- 1940 Tankó László, szül.: jan. 1., ker.: jan. 4.
 Apa: Tankó András, anya: Kulcsár Valéria
 Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Vallum Sup. Úz:/*
- 1940 Bilibók György, szül.: jan. 13., ker.: jan. 15.
 Apa: –, anya: Bilibók Mária
 Lakóhely: *Csíkcszentgyörgy /:Egerszék p.:/*
- 1940 Tankó Imre, szül.: nov. 18. (1939), ker.: jan. 30. (1940)
 Apa: Tankó Károly, anya: Karácsony Katalin
 Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Vallum Úz:/*
- 1940 Bilibók Aladár, szül.: ápr. 6., ker.: ápr. 11.
 Apa: –, anya: Bilibók Lukrécia
 Lakóhely: *Csíkcszentgyörgy /:Egerszék:/*
- 1940 Szabó Franciska, szül.: okt. 1., ker.: okt. 15.
 Apa: Szabó András, anya: Tankó Teréz
 Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Úzvölgy:/*
- 1940 Koncsag Katalin, szül.: nov. 8., ker.: nov. 22.
 Apa: Koncsag Ferenc, anya: Tankó Regina
 Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Egerszék:/*
- 1940 Tankó Károly, szül.: dec. 12., ker.: dec. 23.
 Apa: Tankó Imre, anya: Szöcs Vilma
 Lakóhely: *Csíkcszentgyörgy /:Egerszékpataka:/*
- 1941 Tankó Gyula, szül.: jan. 2., ker.: jan. 8.
 Apa: Tankó Márton, anya: Gábor Anna
 Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Égettész:/*
- 1941 Póra Irén, szül.: ápr. 2., ker.: júl. 19.
 Apa: Póra István, anya: Gábor Ilona
 Lakóhely: *Csíkcszentgyörgy /:Gyűrke 541.:/*
- 1941 Farkas Jenő (György), szül.: júl. 31., ker.: aug. 1.
 Apa: Farkas György, anya: Vaszi Katalin
 Lakóhely: *Csíkcszentgyörgy /:Kerektom 547.:/*
- 1941 Bilibók Klára, szül.: aug. 14., ker.: szept. 8.
 Apa: Bilibók Miklós, anya: Oltean Viola
 Lakóhely: *Csíkbankfalva /:Katirész:/*
- 1942 Tankó Baltazár, szül.: jan. 2., ker.: febr. 1.
 Apa: Tankó Károly, anya: Kulcsár Johanna
 Lakóhely: *Csíkcszentgyörgy /:Egerszék 556.:/*
- 1942 Vaszi János, szül.: jan. 31., ker.: febr. 1.
 Apa: –, anya: Vaszi Gizella
 Lakóhely: *Csíkcszentgyörgy /:Egerszék 559.:/*

- 1942 Bilibók András, szül.: febr. 25., ker.: márc. 7.
 Apa: –, anya: Bilibók Mária
 Lakóhely: *Csíkcszentgyörgy /:Csinód 563.:/*
- 1942 Farkas Károly, szül.: jún. 24., ker.: júl. 15.
 Apa: Farkas András, anya: Tankó Julianna
 Lakóhely: *Csíkcszentgyörgy /:Egerszék 549.:/*
- 1942 Gábor Anna Mária, szül.: aug. 30., ker.: szept.: 17.
 Apa: Gábor Árpád, anya: Tankó Ágnes
 Lakóhely: *Csikbánkfalva /:Lesőd:/*
- 1942 Tankó Jolán, szül.: júl. 4., ker.: júl. 26.
 Apa: Tankó András, anya: Tankó Krisztina
 Lakóhely: *Csikbánkfalva /:Katirész 508.:/*
- 1943 Bilibók Erzsébet, szül.: márc. 7., ker.: márc. 11.
 Apa: Bilibók Miklós, anya: Oltean Flóra
 Lakóhely: *Csikbánkfalva /:Katirész 478.:/*
- 1943 Fodor Imre, szül.: márc. 14., ker.: ápr. 19.
 Apa: Fodor Károly, anya: Tímár Ágnes
 Lakóhely: *Csikbánkfalva /:Lesőd:/*
- 1943 Prezsmer Vince, szül.: ápr. 1., ker.: ápr. 19.
 Apa: –, anya: Prezsmer Erzsébet
 Lakóhely: *Csíkcszentgyörgy /:Egerszék p. 555.:/*
- 1943 Tankó Teréz, szül.: ápr. 1., ker.: ápr. 19.
 Apa: Tankó Bálint, anya: Farkas Erzsébet
 Lakóhely: *Csikbánkfalva /:Úzvölgy:/*
- 1943 Tankó Valéria, szül.: febr. 27., ker.: jún. 7.
 Apa: Tankó Károly, anya: Kulcsár Johanna
 Lakóhely: *Csíkcszentgyörgy /:Egerszék 556.:/*
- 1943 Koncsag Gergely, szül.: jún. 19., ker.: júl.: 26.
 Apa: Koncsag Ferenc, anya: Tankó Regina
 Lakóhely: *Csíkcszentgyörgy /:Egerszék 565.:/*
- 1944 Póra Elias, szül.: márc. 10., ker.: ápr. 24.
 Apa: –, anya: Póra Vilhelmina
 Lakóhely: *Csíkcszentgyörgy /:Gyürke 543.:/*
- 1944 Györgyica Anna, szül.: jún. 29., ker.: júl. 16.
 Apa: Györgyica Géza, anya: Nyáguly Margit
 Lakóhely: *Csíkcszentgyörgy /:Gyürke:/*
- 1944 Tankó Aranka, szül.: szept. 2., ker.: okt. 2.
 Apa: Tankó András, anya: Tankó Krisztina
 Lakóhely: *Bánkfalva 484. /:Csángótelep:/*
- 1944 Tankó Erzsébet, szül.: okt. 4., ker.: nov. 8.
 Apa: Tankó Márton, anya: Gábor Anna
 Lakóhely: *Bánkfalva /:Égettvész:/*
- 1944 Farkas Erzsébet, szül.: nov. 7., ker.: nov. 26.
 Apa: Farkas András, anya: Tankó Julianna
 Lakóhely: *Csíkcszentgyörgy 549. /:Egerszék:/*
- 1944 Tankó-Vajda Imre, szül.: nov. 2., ker.: nov. 30.
 Apa: Tankó-Vajda Imre, anya: Szócs Vilma
 Lakóhely: *Csíkcszentgyörgy 551. /:Egerszék:/*

Jegyzet:

CSISZEGYÖPI. Kereszteltek a.k. – GYÉL. Csíkcszentgyörgyi kereszteltek anyakönyvének másolata.

FÜGGELÉK 6.

Havasi halottak a csíkszentgyörgyi egyházi anyakönyvben 1925 és 1944 között, földi lakóhelyükkel, illetve temetési helyükkel.

- 1925 Karácsony András (Karácsony András és Fodor Terézia 5 hónapos fia)
Bánkfalva 323. – Aklos bércé
- 1925 Farkas Árpád (Farkas Imre és Póra Anna 14 éves fia)
Egerszékpatata
- 1925 Tankó Margit (Farkas József 37 éves felesége)
Egerszékpatata
- 1925 Farkas Károly (1 hónapos)
Egerszékpatata
- 1925 Kerekes András (Kerekes András és Bács Vilhelmina 10 hónapos fia)
Csíkbankfalva – Csinód töve
- 1927 Fodor György (Gábor Ilona 63 éves férje)
Csíkbankfalva 233. – Aklos bércé
- 1927 Gábor Magdolna (Tankó Péter 82 éves felesége)
Egerszék patata
- 1927 Farkas Rozália (4 éves)
Csíkszentgyörgy 532. – Egerszékpatata
- 1929 Farkas Irén (1 éves)
Csíkszentgyörgy 531. – Egerszékpatata
- 1931 Nagy Anna (Bács Áron 47 éves felesége)
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy – Úzvölgy*
Temetési hely: *Egerszékpatata*
- 1931 Bács Áron (Nagy Anna 48 éves özvegye)
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy – Úzvölgy*
Temetési hely: *Egerszékpatata*
- 1933 Bors Gábor (55 éves)
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy 339.*
Temetési hely: *Egerszékpatata*
- 1933 Tankó Barbara (Tankó Bálint 31 éves felesége)
Bánkfalva – Égettész
- 1933 Farkas János (Ambrus Terézia 85 éves férje)
Csíkszentgyörgy – Egerszékpatata
- 1934 Farkas Ágnes (9 hónapos)
Csíkszentgyörgy – Egerszékpatata
- 1934 Tankó Ilona (4 éves)
Csíkszentgyörgy – Egerszékpatata
- 1934 Tankó Anna (Tankó Bálint 4 éves leánya)
Csíkbankfalva – Égettész
- 1935 Fodor Erzsébet (Fodor Károly és Póra Ilona 6 éves leánya)
Lakóhely: *Bánkfalva – Órház*
Temetési hely: *Hortus Caroli Fodor in Vallis Úz*
(Fodor Károly kertje az Úz-völgyben)
- 1935 Fodor Péter (Fodor Károly és Póra Ilona 5 éves fia)
Lakóhely: *Csíkbankfalva – Órház*
Temetési hely: *Hortus Caroli Fodor in Vallis Úz*
- 1935 Tankó Vilhelmina (Tankó István és Baliga Katalin 23 éves lánya)
Csíkszentgyörgy – Egerszékpatata

- 1936 Tankó György (Tankó Terézia 71 éves férje)
Csíkszentgyörgy – Egerszékpatak
- 1936 Tankó Rózsa Emma (Tankó Bálint 9 éves leánya)
Lakóhely: *Csíkbánkfalva – Égettész*
Temetési hely: *Vallis Úz – Égettész*
- 1936 Tankó Ida (Tankó Bálint 3 éves leánya)
Lakóhely: *Csíkbánkfalva – Égettész*
Temetési hely: *Vallis Úz – Égettész*
- 1936 Baliga Borbála (Farkas András 25 éves felesége)
Csíkszentgyörgy – Egerszékpatak
- 1936 Koncsag Imre (Koncsag Ferenc és Tankó Regina 9 hetes fia)
Csíkszentgyörgy – Egerszékpatak
- 1936 Tankó Árpád (Tankó Julianna 9 hónapos fia)
Csíkszentgyörgy – Egerszékpatak
- 1937 Albert Rozália (Farkas József 54 éves felesége)
Csíkszentgyörgy – Egerszékpatak
- 1937 Tímár Gyula (Tímár Julianna 3 hónapos fia)
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy – Csinód*
Temetési hely: *Egerszékpatak*
- 1937 Tankó Franciska (Tímár Péter 25 éves felesége)
Lakóhely: *Csíkbánkfalva – Vallum Úz – Égettész*
Temetési hely: *Vallum Úz – Égettész*
- 1938 Tímár Barbara (Fodor János 34 éves felesége)
Temetési hely: *Csíkszentgyörgy – Egerszék*
- 1938 Tankó Barbara (Tankó György és Tankó Katalin 33 éves leánya)
Lakóhely: *Csíkbánkfalva – Úzvölgy*
Temetési hely: *Vallum Úz – Égettész*
- 1938 Farkas Mihály (Farkas József és Tankó Margit 23 éves fia)
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy – Egerszék patak 583.*
Temetési hely: *Egerszék*
- 1938 Tankó Mária (3 napos)
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy – Egerszék p.*
Temetési hely: *Egerszék*
- 1938 Tankó István (Bartos Katalin 70 éves férje)
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy – Egerszék*
Temetési hely: *Egerszék*
- 1939 Tankó György (Tankó Katalin 62 éves férje)
Lakóhely: *Csíkbánkfalva – Felsőtíz*
Temetési hely: *Vallum Sup. Úz*
- 1940 Fodor János (Gál Erzsébet 76 éves özvegye)
Lakóhely: *Csíkbánkfalva Úzvölgy – Őrház*
Temetési hely: *Csíkbánkfalva Úzvölgy – Őrház*
- 1941 Koncsag Katalin (8 napos)
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy – Egerszékpatak*
Temetési hely: *Egerszék*
- 1941 Ambrus Terézia (Farkas János 91 éves özvegye)
Lakóhely: *Csíkszentgyörgy – Egerszékpataka*
Temetési hely: *Egerszék*

- 1942 Bilibók Miklós (Nyika Anna 73 éves férje)
Lakóhely: *Csíksgyörgy – Egerszék 564.*
Temetési hely: *Egerszék*
- 1942 Karácsony Mária (3 hetes)
Lakóhely: *Csíkbankfalva – Felsőúzvölgy*
Temetési hely: *Úzvölgy*
- 1942 Fodor Ágnes (2 éves)
Lakóhely: *Csíkbankfalva – Felsőúzvölgy*
Temetési hely: *Hortus Caroli Fodor* (Fodor Károly kertjében)
- 1944 András István (3 hónapos)
Lakóhely: *Csíksgyörgy – Csinód 17.*
Temetési hely: *Csíksgyörgy – Csinód*
- 1944 Tankó Katalin (2 hónapos)
Lakóhely: *Csíksgyörgy – Egerszék*
Temetési hely: *Egerszék*
- 1944 Tankó Imre (Szöcs Vilhelmina 32 éves férje)
Lakóhely: *Csíksgyörgy – Egerszék*
Temetési hely: Hortus 6 szeptemberis 1944. Per suos sepultus
- 1944 Berszán Károly (Berszán Tódor és Kolcsár Flóra 16 éves fia)
Lakóhely: *Csíkbankfalva – Csinód*
Temetési hely: Hortus 4 decembris 1944. Per suos sepultus
- 1945 Tankó Erzsébet (3 hónapos)
Temetési hely: *Égettész*
- 1945 Tankó Gergely (3 éves)
Lakóhely: *Csíksgyörgy – Egerszék pataka*
Temetési hely: Hortus familiae
- 1946 Molnár Rozália (4 napos)
Lakóhely: *Csíkbankfalva – Csinód*
Temetési hely: *Csinód*
- 1947 Tankó Fülöp (Albert Anna 73 éves férje)
Lakóhely: *Csíksgyörgy – Egerszék 557.*
Temetési hely: *Egerszék*
- 1948 Fodor Fülöp (Fekete Veronika 55 éves férje)
Lakóhely: *Csíkbankfalva 586.*
Temetési hely: *Egerszék*
- 1948 Tankó Erzsébet (13 napos)
Lakóhely: *Csíksgyörgy – Egerszéki csángótelep*
Temetési hely: *Egerszék*
- 1948 Tankó György (9 éves)
Lakóhely: *Csíksgyörgy – Egerszéki csángótelep*
Temetési hely: *Egerszék*
- 1948 Farkas József (Bilibók Anna 69 éves férje)
Lakóhely: *Csíksgyörgy 637. – Egerszéki csángótelep*
Temetési hely: *Egerszék*
- 1948 Gábor Árpád (Tankó Ágnes 37 éves férje)
Lakóhely: *Csíksgyörgy – Csángótelep*
Temetési hely: *Úz*
- 1948 Szöcs Zoltán (7 hetes)
Lakóhely: *Csíksgyörgy 655. – Egerszék*
Temetési hely: *Egerszék*

- 1949 Tankó Antal (Tankó Ilona 64 éves férje)
Lakóhely: *Csibánkfalva 553. – Csinódi csángótelep*
Temetési hely: *Csinód*
- 1949 Szöcs Mária (Szöcs Dávid és Vaszi Gizella 23 éves leánya)
Lakóhely: *Csíkzentgyörgy 656. – Egerszék*
Temetési hely: *Egerszék*

Jegyzet:

CSISZEGYŐPI. Halotti anyakönyv – GYÉL. Csíkzentgyörgyi halotti anyakönyv másolata – A bejegyzett helynevek a Felső-Úz-völgyi területre vonatkoznak. A halotról akkor tüntettem föl több adatot, ha a közölt adatnak népesedéstörténeti jelentősége lehet.

FÜGGELÉK 7.

Felső-Úz-völgyi tanyai lakosok összeházasodásának adatai 1930 és 1948 közötti időből a csíkszentgyörgyi házassági anyakönyvből.

1930. november 15.

Tankó Árpád (1909. november 15.)
Tankó Péter és Tankó Katalin fia
Lakóhelye: *Csíkszentgyörgy – Egerszékpataka*
Fodor Ágnes (1910. február 27.)
Fodor György és Gábor Ilona leánya
Lakóhelye: *Csíkbánkfalva – Aklosbérc*

1931. július 11.

Farkas József (Gyimesfelsőlök, 1879. március 19.)
Farkas János és Ambrus Terézia fia
Lakóhelye: *Csíkszentgyörgy – Egerszék*
Ambrus Rozália (Gyimesbükk, 1883. április 30.)
Albert József és Olteán Mária leánya
Vrencsán János özvegye
Lakóhelye: *Csíkszentgyörgy – Egerszék*

1934. május 28.

Tankó Bálint (Gyimesközéplök, 1903. január 31.)
Özvegy, Tankó Barbara fia
Lakóhelye: *Csíkbánkfalva – Égettvész*
Farkas Erzsébet (Gyimesfelsőlök, 1912. június 8.)
Farkas József és Tankó Margit leánya
Lakóhelye: *Csíkszentgyörgy – Egerszékpatak*

1935. december 28.

Gábor Árpád (Gyimesfelsőlök, 1911. november 12.)
Gábor Péter és Tankó Anna fia
Lakóhelye: *Csíkbánkfalva – Aklosbérce*
Tankó Ágnes (Gyimesközéplök, 1914. december 16.)
Tankó Fülöp és Albert Anna leánya
Lakóhelye: *Csíkszentgyörgy – Egerszékpatak*

1936. december 28.

Farkas András (Gyimesfelsőlök, 1907. október 27.)
Farkas József és Tankó Margit fia
Baliga Borbála özvegye
Lakóhelye: *Csíkszentgyörgy – Egerszékpatak*
Tankó Julianna (Gyimesközéplök, 1913. május 22.)
Tankó István és Póra Katalin leánya
Lakóhelye: *Csíkszentgyörgy – Egerszékpatak*

1938. június 25.

Timár Péter (Gyimesfelsőlök, 1911. július 13.)
Tankó Franciska özvegye
Lakóhelye: *Bánkfalva – Aklosbérce*
Farkas Terézia (Gyimesközéplök, 1919. január 1.)
Farkas József és Tankó Margit leánya
Lakóhelye: *Csíkszentgyörgy – Egerszékpatak*

1941. május 19.

Berszán István (Gyimesbükk, 1912. december 15.)
Berszán György és Gábor Margit fia
Lakóhelye: *Csíkbánkfalva – felsőuzvölgy*
Tankó Teréz (1919. október 10.)
Tankó Péter és Farkas Erzsébet leánya
Lakóhelye: *Csíkszentgyörgy – Egerszék*

1944. február 19.

Tankó Albert Jakab (1918. június 9.)
Albert Katalin fia
Lakóhelye: *Csíkszentgyörgy – Egerszékpatak*
Rusz Anna (Gyimesbükk, 1924. január 5.)
Rusz Péter és Olteán Rozália leánya
Lakóhelye: *Csíkbánkfalva – Órház*

1948. október 16.

Tankó Imre (Gyimesfelsőlök, 1924. október 9.)
Tankó Barbara fia
Lakóhelye: *Csíkbánkfalva 538. – Csinód*
Tankó Barbara (1925. január 2.)
Tankó Péter és Farkas Erzsébet leánya
Lakóhelye: *Csíkszentgyörgy 565. – Egerszék*

Jegyzet:

CSISZEGYŐPI. Házasultak anyakönyve – GYÉL. Csíkszentgyörgyi házasultak anyakönyvének másolata.

IRODALOM

- BALASSA Iván**
1996 Adatok a székelyföldi kepe és oszpora kérdéséhez
In: Kovács Sándor – Sípos Gábor – Tank Sándor (szerk.):
Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára
Az Erdélyi Múzeum Egyesület kiadása
Kolozsvár
- BALLÓ István**
1899 Adatok a csíki nagyad fél megye havasainak közös
birtoklásáról
Magyar Gazdaságtörténeti Szemle
VI. (1899) 301–312.
- BÁRTH János**
1980 Az illancsi tanyák népének hajósi búcsújárása
Népi kultúra – népi társadalom. XI–XII. 59–117.
Budapest
1996 Szállások, falvak, városok
A magyarság települési hagyománya
Kalocsa
2001/a Varság, a székely tanyaközség
Kecskemét
2001/b A csíkszentgyörgyi kepe 1809-ben
In: Barna Gábor (szerk.): Társadalom, kultúra, természet.
Tanulmányok a 60 éves Bellon Tibor tiszteletére. 189–194.
Karcag-Szeged-Szolnok
2003/a Az erdélyi egyházközség: a megye
In: Bánkiné Molnár Erzsébet (szerk.):
Autonóm közösségek a magyar történelemben. 211–220.
(Bibliotheca Cumania 4.)
Kiskunfélegyháza
2003/b Gyimesfelsőlóki emléklapok a templom építésének századik
évfordulójára
Bárth Bt. kiadása
Kecskemét
- K. CSILLÉRY Klára – KALLÓS Zoltán**
1996 A gyimesi csángók „szulái”
Néprajzi Közlemények. XI. 1–2. 25–31.
- DACZÓ Árpád Lukács**
2003 Hosszú utak megszomorodának...
Archaikus népi imádságok, ráolvasók, szentes énekek
Erdélyből és Moldvából
Magyar Napló kiadása
Budapest

- DEMÉNY Lajos
1998 Székely oklevéltár
Új sorozat IV.
Székely népesség-összeírások. 1575–1627.
Erdélyi Múzeum Egyesület kiadása
Kolozsvár
- DOMOKOS Pál Péter
1941 A moldvai magyarság
(3. kiadás)
Kolozsvár
- DUKA János
1978 Csíkszentlélek tizeseciről
Népismereti Dolgozatok. 1978. 186–194.
- ENDES Miklós
1938 Csík-, Gyergyó-, Kászsónszék. (Csík megye) földjének
és népének története 1918-ig
Budapest
- FARAGÓ József
1949 Betlehemezés Csíkszobotfalván 1946-ban
Ethnographia. LX. 222–236.
- FRÖDIN, John
1940–1941 Zenraleuropas Alpwirtschaft I–II.
Oslo
- GUNDA Béla
1941 Telekformák, települések és a gazdálkodás kapcsolata a
Lápos felső völgyében
Földrajzi Közlemények. LXIX. 203–246.
- HOFER Tamás
1972 A magyar kettős udvarok kérdéséhez
Ethnographia. LXXXIII. 29–52.
- IMREH István
1983 A törvényhozó székely falu
Kriterion Könyvkiadó
Bukarest
- IMREH István – PATAKI József
1992 Kászsónszéki krónika (1650–1750)
Európa Kiadó és a Kriterion Könyvkiadó kiadása
Budapest – Bukarest
- JUHÁSZ Antal
1989 A szegedi táj tanyái
(A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1982/83. II.)
Szeged
2001 Bugac és Monostor puszta benépesedése
Cumania. 17. 171–207.
Kecskemét
2002 Bócsa
Cumania. 18. 261–358.
Kecskemét

- JUHÁSZ Antal (szerk.)
 1990 Migráció és település a Duna-Tisza közén 1.
 Szeged
 1997 Migráció és település a Duna-Tisza közén 2.
 Szeged
- U. KERÉKGYÁRTÓ Adrienne
 1992 A csíkiak negyedfélmege havasáról
 Néprajzi Értesítő. LXXIV. (1992) 5–47.
- KISS Lajos
 1978 Földrajzi nevek etimológiai szótára
 Budapest
- KNIEZSA István
 1938 Magyarország népei a XI. században
 Különlenyomat az *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján* című mű II. kötetéből
 Budapest
- KRISTÓ Gyula (főszerk.)
 1994 Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)
 Budapest
- LACKOVITS Emőke
 1995 Csángók tanyája a havason
 In: *Íme az én népem. Lackovits Emőke, Lukács László, Varró Ágnes rádióelőadásai. (1984–1990). 62–64.*
 Székesfehérvár
- LIGETI Lajos
 1986 A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban
 Budapest
- ORBÁN Balázs
 1868–1873 A székelyföld leírása I–VI.
 Pest
- ORBÁN Dénes
 1997 Úz-völgyi népmesék
 Elmondja: Karácsony Gyula
 Szentendre
- PALÁDI-KOVÁCS Attila
 1979 A magyar partság rétgazdálkodása
 Budapest
- PÁL-ANTAL Sándor
 1996 Csíkmadaras. Egy felcsíki falu hét évszázada
 Mentor Kiadó
 Marosvásárhely
- Cs. SEBESTYÉN Károly
 1909 A gyimesi csángó ház
 Néprajzi Értesítő. X. 190–200.
- SEPSISZÉKI NAGY Balázs
 1998 Székelyföld falvai a huszadik század végén II.
 Csík-, Gyergyó-, Kászonszék
 Nap Kiadó
 Budapest

- SYLVESTER Lajos
 1996 Úz-völgyi hegyomlás
 Sepsiszentgyörgy
- SZÁDECZKY Lajos
 1908 A székely határőrség szervezése 1762–64-ben
 Budapest
- SZENTANNAI Mózes
 1999 Nyikómente az ezredvégen
 Székelyudvarhely
- SZÉKELY László
 1997 Csíki áhitat. A csíki székelyek vallási néprajza
 Szent István Társulat kiadása
 Budapest
- TAKÁCS György
 2000 Aranykertbé aranyfa. Gyimesi, hárompatakai, Úz-völgyi
 csángó imák és ráolvasók
 Szent István Társulat kiadása
 Budapest
- TARISZNYÁS Márton
 1982 Gyergyó történeti néprajza
 Kriterion Könyvkiadó
 Bukarest
- VARGA E. Árpád
 1998 Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I. Kovászna,
 Hargita és Maros megye. Népszámlálási adatok 1850–1992
 között
 Teleki László Alapítvány és a Pro-Print Kiadó kiadása
 Budapest – Csíkszereda
- VÁMSZER Géza
 1977 Életforma és anyagi műveltség
 Kriterion Könyvkiadó
 Bukarest
- VITOS Mózes
 2002 Csíkmegyei füzetek I. Adatok Csíkmegye leírásához és
 történetéhez
 Hargita Kiadóhivatal
 Csíkszereda
 2003 Csíkmegyei füzetek II.
 Csíkszereda
- VUIA, Romulus
 1937 Le village roumain de Transylvanie et du Banat
 Bucarest
- WEISS, Richard
 1959 Häuser und Landschaften der Schweiz
 Eugen Reutsch Verlag
 Erlenbach-Zürich und Stuttgart

RÖVIDÍTÉSEK

Levéltári, irattári, adattári rövidítések

CSISZEGYÖKI	Csikszentgyörgy község irattára, Csikszentgyörgy
CSISZEGYÖPI	Csikszentgyörgyi róm. kat. plébánia irattára, Csikszentgyörgy
CSISZEMÁPI	Csikszentmártoni róm. kat. plébánia irattára, Csikszentmárton
GYÉL	Gyulafehérvári Érseki Levéltár, Gyulafehérvár
GYIBÜPI	Gyimesbükki róm. kat. plébánia irattára, Gyimesbükk
GYIFELOPI	Gyimesfelsőloki róm. kat. plébánia irattára, Gyimesfelsőlok
HMK. CSDK	Hargita megye Könyvtára, Csikszeredai Dokumentációs Központ
HIT	Hadtörténeti Intézet Térképtára, Budapest
MOL	Magyar Országos Levéltár, Budapest
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár, Budapest
TÁMSZ	Tankó Árpád megyebíró számadáskönyve (Tankó József Vajda meg- őrzésében, Egerszék)

Irodalmi, könyvészeti rövidítések

KFB 1893	A korlátolt forgalmú birtokok kimutatása ... A magyar királyi Földművelésügyi Minisztérium birtokstatisztikai kiadványa Budapest, 1893
MG. STAT 1897	A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája Első kötet. Az 1895. évi összeírás főbb eredményeiközségénként Budapest
NÉPSZ. 1912	A magyar korona országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint Budapest
SCHEMATISMUS 1903	Schematismus venerabilis cleri diocesis Transsilvaniensis, pro anno... 1903 Budapest
SCHEMATISMUS 2000	A gyulafehérvári főegyházmegye történelmi sematizmusa a 2000. jubileumi és milleniumi évben Gyulafehérvár
SZT	Erdélyi magyar szótörténeti tár. I–XI. Szerk.: Szabó T. Attila Bukarest – Budapest, 1975–2002
TESZ	A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 1–4. Budapest, 1967–1984
UMTSZ	Új magyar tájszótár I–IV. Főszerkesztő: B. Lőrinczy Éva. Szerkesztő: Hosszú Ferenc Budapest, 1979–2002

ADATKÖZLŐK

- Ambrus Gyula (1933), *Aklosbérce pataka* 555.
Ambrus Gyuláné Fikó Erzsébet (1938), *Aklosbérce pataka* 555.
Ambrus József (1967), *Aklosbérce pataka* 555.
András Lajosné Dónáth Gizella (1932), Csíkbánkfalva 151.
Balla Ferenc (1954), Csíkbánkfalva 314.
Bereczki Mátyás (1953), Csinód 576/a.
Bereczki Mátyásné Tankó Virág Katalin (1961), Csinód 576/a.
Bereczki Vince (1958), Egerszék 620.
Berszán Lajos plébános (1943), Gyimesfelsőlok, *Ugra* 644/a.
Bilibók Gergelyné Tankó Klára (1970), *Gáabri pataka* 522/a.
Bilibók Gyula (1932), *Csinód pataka* 593.
Bilibók József (1943), *Csinód pataka* 596.
Bilibók Józsefné Molnár Mária (1947), *Csinód pataka* 596.
Czikó Gergely iskolaigazgató (1948), Csíkbánkfalva – Iskola.
Csilip Béláné Tankó Mária (1922), Egerszék 585.
Csilip József (1973), Egerszék 586/a.
Csilip Józsefné Ferencz Krisztina (1979), Egerszék 586/a.
Farkas Antal (1966), Egerszék 615.
Farkas Bokor (1934), Csinód 579.
Farkas Bokorné Fodor Veronika (1937), Csinód 579.
Farkas Gyula (1947), Egerszék 611.
Farkas Gyuláné Farkas Izolda (1954), Egerszék 611.
Farkas János (1921), Egerszék 612.
Farkas Péterné Bilibók Elvira (1947), Egerszék 616.
Farkas Zoltánné Fikó Elvira (1975), Csinód 579.
Fodor Ernőné Farkas Rozália (1974), Egerszék 598.
Fodor György (1911), Lesőd 547.
Fodor Györgyné Tatár Valéria (1934), *Órház pataka* 529.
Fodor Imre (1975), Egerszék 594.
Fodor István (1935), *Órház pataka* 531.
Fodor Istvánné Vaszi Irma (1944), *Órház pataka* 531.
Fodor László (1944), Lesőd 547.
Gábor (Rusz) Béla (1961), Lesőd 545.
Gábor (Rusz) Béláné Farkas Julianna (1963), Lesőd 545.
Gerczuj Gábor György (1954), Csobányos 624.
Gergely András (1965), Csíkszentmárton 230.
Györgyicze Andrásné Rusz Ilona (1926), Csinód 577.
Kasza Péter (1959), Csíkbánkfalva 99.

- Koncsag Gergely (1943), *Csinód pataka* 592.
Koncsag Lászlóné Tankó Mónika (1982), *Csinód pataka* 592/a.
Kosza Vilmos főesperes (1929), Csíkszentmárton 354.
Mihály Antal (1956), Csíkszereda, Temesvári u. 61.
Nyíró Lajos (1920), Csíkszentgyörgy 83.
Pálfi János plébános (1951), Csíkszentgyörgy 13.
Péter László (1954), Bánkfalva 290.
Póra Andrásné Tankó Edit (1973), Egerszék 589.
Póra János (1948), Egerszék 602.
Póra Jánosné Tankó Mária (1957), Egerszék 602.
Póra Tibor (1969), *Gábri pataka* 567.
Rusz Gábor (1934), Fenyőfeje 538.
Rusz Gáborné Tankó Veronika (1935), Fenyőfeje 538.
Rusz Gergelyné Fodor Terézia (1926), Fenyőfeje 541.
Rusz Illésné Medgyesi Aurélia (1950), *Őrház pataka* 527/a.
Rusz Károlyné Molnár Anna (1948), Csinód 559.
Tankó Árpád (1932), Csíkszentmárton 60.
Tankó Bokor Vincéné Oláh Virág (1926), Egerszék 606.
Tankó Csilla (1982), Egerszék 617.
Tankó Emil (1947), Egerszék 589.
Tankó Imre Tulit (1947), Gyürke 622.
Tankó Imre Vajda (1944), Egerszék 610.
Tankó Imréné Nyíró Margit (1946), *Lenes pataka* 575.
Tankó Imréné Szöcs Vilma (1913), Egerszék 610.
Tankó Jakab Fülöpé (1918), Egerszék 590.
Tankó József Jánosé (1954), *Egerszék büteje* 588.
Tankó Józsefné Ruzs Mária (1962), *Egerszék büteje* 588.
Tankó József Vajda (1952), Egerszék 606/a.
Tankó Józsefné Fikó Julianna (1952), Egerszék 606/a.
Tankó Károly (1940), Egerszék 617.
Tankó Miklósné Virág Anna (1930), Egerszék 603.
Tankó Tibor (1968), Egerszék 606.
Tankó Tiborné Vrencsán Mária (1972), Egerszék 606.
Tankó Zoltánné Vitos Etelka (1980), *Csinód pataka* 600.
Tatár Gergelyné Veress (Rosu) Maricsika (1980), *Őrház pataka* 528.
Tímár Csaba (1966), *Aklosbérce pataka* 552.
Tímár Csabáné Tímár Katalin (1965), *Aklosbérce pataka* 552.

HELYNEVEK

A tanulmányban szereplő erdélyi magyar helynevek román megfelelői

<i>Magyar</i>	<i>Román</i>
Brassó	Braşov
Csíkbankfalva	Bancu
Csikcsicsó	Ciceu
Csikkozmás	Cozmeni
Csikmenaság	Armăşeni
Csikmindszent	Misentea
Csiksomlyó	Şumuleu-Ciuc
Csikszentdomokos	Sîndominic
Csikszentgyörgy	Ciucsîngeoriu
Csikszentimre	Sîntimbru
Csikszentkirály	Sîncrăieni
Csikszentlélek	Leliceni
Csikszentmárton	Sînmartin
Csikszentmiklós	Nicoleşti
Csikszentsimon	Sînsimon
Csikszereda	Miercurea Ciuc
Csinód	Cinod
Csobányos	Ciobăniş
Egerszék	Eghersec
Gyepce	Pajişte
Gyimes	Ghimeş
Gyimesbükk	Făget
Gyimesfelsőlok	Lunca de Sus
Gyimesközéplak	Lunca de Jos
Gyulafehérvár	Alba Iulia
Gyürke	Ghiurche
Kászonaltíz	Plăieşii de Jos
Kászonfeltűz	Plăieşii de Sus
Kászonimpér	Imper
Kászonjakabfalva	Jacobeni
Kászonújfalú	Caşinu Nou
Kézdivásárhely	Târgu Secuiesc
Kóstelek	Coşnea
Menaságújfalú	Armăşenii Noi
Potyond	Potiond
Sepsiszentgyörgy	Sfântu Gheorghe
Székelynádudvarhely	Odorheu Secuiesc
Székelyvarság	Vârşag
Székelyzsombor	Jimbor
Tusnád	Tuşnad
Úz-völgy	Valea Uzului

UTÓSZÓ

Úz-völgyi kutatásaimról és az *Úz-völgyi magyarok* című könyv születéséről

1998. május 28-án, csütörtökön Bodor Géza barátom autójával Erdélybe utaztunk. Azt terveztük, hogy pünkösd szombatján részt veszünk a csíksomlyai búcsún, előtte és utána pedig bolyongunk a Székelyföldön. Vittük magunkkal a Kecelen tanuló csíkszentgyörgyi diáklányt, Nyíró Juditot, azzal az egyességgel, hogy szüleinél, Nyíró Lajoséknál megszállhatunk. Ugyancsak esteledett, mire 700 kilométernyi autózás után megpillanthattam „nemes Csíkszentgyörgy megyéjének” gótikus szentélyü, fehérben fénylő erődtemplomát. Akkor még nem sejtettem, hogy megkezdődött tudományos pályám „csíkszentgyörgyi korszaka”. A véletlenül meglátogatott és véletlenül megismert Csíkszentgyörgy hosszú időre kutatásaim terepuma lett.

1998. május 28-án este a Fiság mentén fekvő Nyíró portán arról meséltem Nyíró Lajosnak és családjának, hogy mániákusan vonzódok a tanyákhoz. Miután körülbelül negyed évszázadon át kutattam a Duna-Tisza közti tanyák múltját és életét, 1990 őszétől 1998-ig a székelyvassági tanyákat tanulmányoztam. Azt is elmondtam, hogy éppen befejeztem a székelyvassági tanyákról szóló tanulmányom írását és a Havasalja havasa c. könyv szerkesztését. Erre Nyíró Lajos azt találta mondani, hogy ha ennyire érdekelnek a hegyi tanyák, a Csíkszentgyörgy községhez tartozó Úz-völgybe kellene mennem, mivel ott sok tanya van és a csángó tanyalakóknak még villanyuk sincs. Akkor hallottam először az Úz-völgyről és az Úz-völgyi tanyákról. Mondhatom, a bölcs tanács fölöttébb fölkelte érdeklődésemet. A következő hónapokban többször autóztam a Szeredából Sepsiszentgyörgy felé vezető főútvonalon. Amikor Csíkszentmártonban megláttam a Valea Uzului feliratú, keletre mutató útjelző táblát, mindig erős vágyakozás fogott el, hogy elinduljak arra felé. Nyíró Lajos intelmei tartottak vissza, aki több alkalommal érzéketlenül ecsetelte az Úz-völgy nehéz megközelíthetőségét.

1999-ben többször is eljutottam Csíkszentgyörgyre. Egy márciusi napon hosszú, elmélyült néprajzi beszélgetést folytattam Nyíró Lajos apjával, idősebb Nyíró Lajos csíkszentgyörgyi gazdával a csíkszentgyörgyiek hajdani havashasználatáról. 1999. július 25-én vasárnap délután végre megláthattam az Úz-völgyi tájat. Igaz, csak néhány órát tölthettem ott. Hosszú, gödörkerülő, döcögős autózás után találomra megálltam egy ház előtt *Egerszék patakában*. A házban Tankó Miklósné Virág Anna lakott. Ő volt az első Úz-völgyi lakos, akivel néprajzi interjút készítettem. Elbeszélései nagy hatással voltak rám. Bár már késő délután volt, betértem még Póra János házába is.

Újabb beszélgetés következett, amelybe bekapcsolódott a vendégként érkezett Tankó József Vajda. Sokat jegyzeteltem. *Erőst* sötét volt, mire a Rugát szerpentinjein leereszkedtünk a Csíki-medencébe. A rövid Úz-völgyi kirándulás meggyőzött arról, hogy alapos néprajzi terepkutatást kell végeznem a csinódi és az egerszéki tanyák területén. Nyilvánvalóvá vált számomra, hogy a magyar településnéprajzban számon tartott kétféle tanyafejlődési út közül Varságon az alföldi tartozéktanyák sorsának hegyi párhuzama került előm, az Úz-völgyben viszont megtalálhatom az alföldi farmtanyák létrejöttének hegyi párhuzamát. Az Úz-völgyi tanyák más úton-módon keletkeztek, mint a varságiak, tehát nem haszontalan egy újabb „tanyai mélyfúrás” elvégzése.

1999 tavaszán az esős időjárás, 2000 nyarán pedig egy hirtelen jött betegség akadályozott meg abban, hogy hosszabb időt töltssek az Úz-völgyben. Közben azonban elkezdtem a levéltári kutatásokat. Pálfi János csíkszentgyörgyi plébános jóvoltából megnyílt előttem a csíkszentgyörgyi plébánia irattára. Később a csíkszentmártoni és a gyimesfelsőlaki plébánián, majd több alkalommal a gyulafehérvári Érsekségi Levéltárban és a csíkszeredai megyei levéltárban folytattam a kutatást. Magyarországon a Magyar Országos Levéltárban és a Hadtörténeti Intézet Térképtárában próbáltam Úz-völgyi adatokra lelteni.

2001 és 2004 között az alábbi időpontokban végeztem az Úz-völgyben hosszabb néprajzi terepkutatást:

- 2001. augusztus 8. – augusztus 18.
- 2002. augusztus 17. – augusztus 26.
- 2003. május 8. – május 17.
- 2003. augusztus 29. – szeptember 10.
- 2004. május 4. – május 11.

Úz-völgyi néprajzi kutatásaim során sokat gyalogoltam, sokat fényképeztem és sokat jegyzeteltem. 76 adatközlővel folytattam olyan szintű beszélgetést, amelynek eredményeként adatok kerültek jegyzetfüzetembe vagy magnetofonom kazettájára. Ez körülbelül azt jelenti, hogy a megközelítőleg 300 fős Úz-völgyi lakosság egynegyedét megszólaltattam. A néprajzi módszerekkel, vagyis interjúkkal és megfigyelésekkel szerzett információkat igyekeztem összevetni az elérhető írott források adataival.

Ezúton köszönöm minden adatközlőmnek, hogy időt szakított a velem folytatott beszélgetésre, és tűrte, elviselte szokatlan kérdéseim özönét.

Az öt nagy terepkutatásomra vittem magammal egy-egy kísérőt, aki segített az autóvezetésben, az egyre szaporodó technikai eszközök (hagyományos fényképezőgépek, digitális fényképezőgép, videó, hordozható fény-

másológép, szkennel, hordozható számítógép, stb.) kezelésében. Első utamra a kecskeméti Lakatos István, második utamra az újvidéki Pastyik István, harmadik utamra a feleségem, Bárh Jánosné, negyedik és ötödik utamra Kothencz Kelemen szegedi egyetemi tanítványom jött el velem. Segítségükért fogadják köszönetemet. Köszönettel tartozom Stasisin Izolda kolozsvári építészmérnöknek, aki 2003 szeptemberében velem tartott az Úz-völgyébe, és három napig régi épületeket mért föl.

Könyvemet 2003. december 13-án, Luca napján kezdtem el írni. Hat hónapig tartott, amíg erőltetett munkatempóban, ünnepeken, hétvégeken, esteiken és hajnalokon papírra vettem Úz-völgyi témájú kutatásaim legfontosabb eredményeit.

Úz-völgyi kutatásomat Magyarországon is és Erdélyben is sokan támogatták. Akadtak persze olyanok is, akik nem tűntek ki támogatásukkal, pedig módjukban állt volna, hogy megtegyék. Bizonyára alapos okuk volt rá. Hálával tartozom mindazoknak, akik elősegítették eddigi Úz-völgyi témájú kutatásaim elvégzését és könyvem megszületését.

Nem zárhatom le ezt az utószót anélkül, hogy munkám három segítőjéről név szerint meg ne emlékezzek a köszönetnyilvánítás szándékával. Pálfi János csíkszentgyörgyi plébános kedvező viszonyulása tevékenységemhez fölöttébb fontos körülménynek bizonyult. Csala Rita gyulafehérvári érseki levéltáros aktív közreműködése alaposan megkönnyítette levéltári kutatásaimat. Tankó József Jánosé *Egerszék bűtejin* álló házában kiváló szálláshelyre találtam, amely biztos és stabil háttérrel jelentett havasi bolyongásaim idején.

Bárh János

Kecskeméten, 2004. június 13-án, Páduai Szent Antal ünnepén.

János Bárb

Ungarn im Úztal
(Auszug)

In der Mitte des heutigen Rumäniens, am östlichen Rand des Grossungarns, zwischen den ostszeklerischen Dörfern und Moldau erstreckt sich der 30–40 Km breite Gebirgszug der östlichen Karpaten, welche einst über Jahrhunderte die Bewohner der Szeklerdörfer als *Alm* besaßen. In der Nähe des Dorfes Csíkszentmárton (Sînmartin), am Berg namens *Rugát* entspringt der Bach Úz, der Richtung Moldau durch die Berge fließt. Im Band verstehen wir unter Úztal das Einzugsgebiet des Baches.

Über Jahrhunderte besaßen und benutzten die Bewohner von Csíkszentmárton (Ciucsîngeorgiu) die riesigen Wälder, Grasländer und Weiden des Úztales (Valea Uzului). Im 20. Jahrhundert verkauften viele von ihnen ihre weitliegenden Almen. Die Käufer kamen vom Norden, aus der Region *Gyimes*, deren ungarische Bevölkerung bereits mit Überbevölkerungsproblemen kämpfte. Sie bauten Häuser und Speicher auf den erworbenen Weiden und wurden dort sesshaft. So entstand die Streusiedlung des Úztales, wo es Anfang des 21. Jahrhunderts in etwa 100 Einzelhöfen etwas mehr als 300 Menschen leben.

Die Einwohner des Úztales sprechen Ungarisch. Rumänisch können sie nur soviel, wie sie in der Schule und bei der Militär gelernt haben. Sie nennen sich selber - ähnlich zu ihren im Gyimes gebliebenen Verwandten - *csángó*. Damit unterschieden sie sich von den ebenso Ungarisch sprechenden Szekler- (*székely*) Bewohnern der historischen Dörfern. Sie unterscheiden sich auch von den Ungarn in Moldau, welche man auch als *csángó* bezeichnet. Der Grund dieser Unterschiede ist in den kulturellen Eigentümlichkeiten zu suchen.

Das zentrale Thema des Bandes ist die Gesamtheit der auf ungarisch als *tanya* (Einzelhof) bezeichneten Siedlungseinheiten, also das Einzelhofsystem.

Die grosse Mehrheit der Einzelhöfe im Úztal stehen in den Bachtälern. Ein kleinerer Teil von ihnen befinden sich an den Berghängen, auf der Hochebene. In den Bachtälern ist teilweise nur wenig Platz, deshalb ist es hier über die Jahrzehnten hinweg mit dem Bevölkerungswachstum immer enger geworden. Es kommt vor, dass sich die Einzelhöfe des tiefen Bachtals zu einer "leichtbesiedelten Kette" zusammenfügen.

Die Einzelhöfe bestehen aus zwei Teilen: 1. Aus dem Hof der Bewohner, dem Haushof und 2. aus dem Hof der Tiere, dem Scheunenhof. Die beiden sind durch einen Zaun getrennt. Wenn man am Haupttor reinkommt, gelangt man zuerst in den Hof der Tiere, hier durchlaufend kann man zum Hof der Bewohner und zum Wohnhaus kommen. Diese alte Siedlungsweise war in Ost-Mittel-Europa einst sehr verbreitet. Im 21. Jahrhundert treffen wir sie nur noch in den Bergsiedlungen in Siebenbürgen an.

Die Bewohner des Úztales führen auf Heukultur, Heuanbau und Rinderhaltung basierte Milchwirtschaft. Ungefähr so, wie die Almhütten des als Alpwirtschaft bezeichneten Wirtschaftssystems in Österreich, in der Schweiz und in Süd-Deutschland. Während aber die Agrarpolitik im 20. Jahrhundert die Alpenhöfe unterstützte und sie zu Wirtschaftsstellen entwickelte, die mit hoher Infrastruktur auf Weltniveau produzierten, vergass die hiesige Agrarpolitik die Einzelhöfe des Úztales. So produzieren ihre Einwohner ohne Maschinen, mit traditionellen Methoden, sie können ihre Produkte nur schwer verkaufen und leben auf einem niedrigen Lebensniveau.

TARTALOMJEGYZÉK

TÁJ, NÉP, TÖRTÉNELEM	5
<i>Az Úz patakról és az Úz-völgy fogalmáról</i>	5
Úz mente – hadak útja	8
Az Alsó-Úz-völgy	12
A Felső-Úz-völgy	29
AZ ÚZ-VÖLGYI HAVASOK HASZNÁLATA A XX. SZÁZAD ELŐTT	40
<i>Havashasználat a Székelyföldön</i>	40
<i>A csíkszentgyörgyi és a csíkbánkfalvi havashasználat történeti emlékei</i>	42
A „megye havasa”	42
Történeti helynevek az Úz völgyében	45
Havasban járó ünneprontók és havasi káromkodók	53
A havasbíró	54
Havasi marha- és juhtartás	57
Havasi sertésmakkoltatás	66
Egy bérbé adott havasi haszonvétel: a hamuzsír főzés	68
Szénafű, szénakaszálás, szénacsinálás	69
Havasi favágás	74
A SZÁLLÁS, A HAVASI GAZDÁLKODÁS IDŐSZAKOSAN HASZNÁLT TELEPHELYE	77
<i>A csíkszentgyörgyi és a csíkbánkfalvi gazdák szállásai az Úz-völgyben</i>	77
<i>Gyimesi csángó gazdák hajdani szállásai az Úz-völgyben</i>	86
<i>Úz-völgyi csángó gazdák Úz-völgyi szállása</i>	88
CSÁNGÓ NÉPESEDÉSTÖRTÉNET ÉS A TANYAHÁLÓZAT KIALAKULÁSA AZ ÚZ-VÖLGYBEN	95
<i>A népesedéstörténet és a tanyatörténet összefonódása</i>	95
<i>Családi emlékek</i>	96
A lesődi Fodorok (csángó szóhasználat: Fodrok)	96
Tankó Fülöp nemzetsége	99
Fodor István és famíliája	104
Az Ambrusok	108
<i>A gyimesi származás kérdése</i>	110
<i>A letelepedés idejének kérdése</i>	114
<i>Az anyakönyvek tanulságtétele</i>	117
<i>Tanyai családok Csinódon, Egerszéken és Gyürkén 1940 táján a népi emlékezetben</i>	128
<i>Tanyák és tanyalakók a számok tükrében</i>	131
Nehézségek	131
Korszakolás, korszakok	133
A XX. század első fele (1. és a 2. korszak)	134
A XX. század második fele (3. korszak)	137

TÁRSADALMASULÁS	142
<i>Tanyai társadalmi önszerveződés a mindennapi életben</i>	142
Rokonsági hálók, társadalmi kapcsolatok, közlekedés	142
Kalákák és más munkakapcsolatok	143
Fonók	147
<i>Önszerveződés a vallási életben</i>	147
Imaösszejövetelek	147
Mise havasi lakóházakban	149
Mise szabadtéren, temetőben	154
Csobányosi emlék	154
A csinódi közelmúlt	158
Úz-völgyi körösztalja Csíksomlyón	158
Haranglábak	160
Temetők	162
Családi temetők	162
Köztemetők	165
Templomok építése, fenntartása	166
Gáncsoskodás és kétpólusú fejlődés	166
Egerszék temploma	167
Csinód temploma	172
Egyházi, hitéleti szerveződések	173
Misealkalmak, a misék időpontja, rendje	173
Elsőáldozások	176
Bérmálások	176
A hitélet nagy pillanatai, különleges alkalmai	177
Egyházi képviselő, egyháztanács, megyebíró	179
Templomi szolgálat (kántor, harangozó)	184
Kepezetés	186
<i>Kulturális önszerveződés</i>	188
Iskolák létrehozása, tanítás	188
Vigasságok	190
Zenekarok	193
Bellehemések	195
<i>Tanyai önszerveződés és „községi területfejlesztés”</i>	196
Községi képviselő	196
Az egészségvédelem megszervezése	198
A hírközlés és a postai szolgáltatás megszervezése	200
A távolsági közlekedés reménytelen állapota	202
Villamosítás a tanyavilágban	203
KAPCSOLATOK A KÜLVILÁGGAL	204
„Csángó” és „falusi”	204
A gyimesi kapcsolat	205
A kősteleki kapcsolat	205
A moldvai kapcsolat	205

A HAVASI TANYA	209
<i>Településnéprajzi fogalmak: szórványtelepülés, tanya, farmtanya</i>	209
<i>Tanyai telephelyek a tájban</i>	210
<i>Tanyasűrűsödési folyamatok</i>	214
<i>A tanyai telephely kiválasztása</i>	221
Víznyerés, forrás, itatás	221
Megközelíthetőség, út	225
Égtájhoz igazodás és a magassági szintek figyelembe vétele	226
<i>A tanyai telephelyek belső rendje</i>	227
A „telek” és környezete	227
A tanyai telephelyek megnevezése	235
A tanyai telephelyek tagoltsága	235
Kerítések, kapuk	237
Fák, virágok a telken	238
<i>A tanyai telephelyek épületei</i>	239
Rövidéletű faépületek	239
Építőanyagok, építés, építők	241
A lakóház és a kicsi ház	243
A csűr és a kicsi istálló	249
A sütő, a kemence	250
A pince	254
Egyéb melléképületek	254
A MEGÉLHETÉS (Gazdálkodás, munka, életmód)	255
<i>A gazdálkodás fő jellemzői</i>	255
<i>Kaszáló és széna</i>	261
<i>A szarvasmarhatartás módja</i>	262
<i>A szarvasmarha haszna</i>	264
<i>A földművelés</i>	266
<i>Erdei munka, „fával foglalkozás”</i>	269
<i>Kézművesség, „ipari”, „kereskedelmi” vállalkozás</i>	270
<i>Gazdaságok, rétegek, stratégiák</i>	272
<i>Kitekintés, távlatok</i>	274
FÜGGELÉK	277
IRODALOM	365
RÖVIDÍTÉSEK	369
ADATKÖZLŐK	370
HELYNEVEK	372
UTÓSZÓ	373
NÉMET KIVONAT	376
TARTALOMJEGYZÉK.....	377

Nyomás és kötés
AGAPÉ, Ferences Nyomda és Könyvkiadó Kft.
H-6725 Szeged, Mátyás tér 26.
E-mail: agape123@axelero.hu
Felelős vezető: Dr. Harmath Károly OFM

1. kép. Fikó Béla és Tankó Erzsébet esküvői képe, 1933. V. 18.

2. kép. Az Alsó-Úz-völgyi gyártelep 1916 táján (GYIBŰKI. Hist. Dom.)

3. kép. Az Alsó-Úz-völgyi gyártelep az 1920-as években
(Képeslap, Szerencs, Zempléni Múzeum)

4. kép. Csínódi gyermekek a magyar országzászló előtt az 1940-es évek első felében

5. kép. Csínódi leventék az 1940-es évek első felében.
Parancsnok: Demes Zoltán tanító

6. kép. Úz-völgyiek mise után Fikó Béla háza előtt 1956 táján

7. kép. Mise résztvevői az egerszéki templomban 1978 táján

8. kép. Szabadtéri mise a csinódi „födés” alatt

9. kép. Házszentelés Rusz Gergelyéknél Fenyőfejében 1971-ben

10. kép. Keresztelő, 1978. III. 26.

11. kép. Fikó Tibor (Fikó Szilveszter és Tankó Terézia fia) keresztelője, 1961.
Harmonikás: Timár József

12. kép. A „balahányosi” (gyimesbükki) iskola tanítói és tanulói 1930 táján. A tanulók között van Rusz Anna, aki szüleivel 1938 körül Fenyőfejébe települt át

13. kép. Úz-völgyi elsőáldozók Berszán Lajos káplánnal 1967 körül

14. kép. Márton Áron püspök Györgycze Valér csinódi leányt bértálja 1971-ben

15. kép. Fodor Erzsébet bértálkozása Egerszéken 1971-ben

16. kép. Márton Áron püspök bérmál Egerszéken 1978-ban
(Bérmálkozó: Farkas Attila, keresztapa: Baczoni Jakab)

17. kép. Tankó József Jánosé bérmálkozása Egerszéken 1971-ben

18. kép. Tankó Csilla bérmálkozik „csángós ruhában" a XX. század végén

19. kép. Márton Áron püspök bérmál Egerszéken, 1978. VII. 7-én

20. kép. Egerszéki házi bál résztvevői az 1940-es évek első felében

21. kép. Lakodalmások, 1979. V. 20.

22. kép. Lesödi lakodalom 1936 táján

23. kép. Csinódi fiatalok az 1940-es évek első felében. Hegedűs: Timár Imre, gardonyos: Timár József

24. kép. Szekéren a vőlegény (Bilibók András) és a menyasszony (Kulcsár Mária) 1960 körül

25. kép. Vőlegény és menyasszony (Bilibók András, Kulcsár Mária) tanúkkal 1960 táján

26. kép. A csinódi rezesbanda az 1960-as évek első felében

27. kép. Csinódi zenekar, 1968. X. 2.

28. kép. Tankó Jakab Fülöpé és Rusz Anna gyermekeikkel 1955 körül

29. kép. Csinódi legények az 1950-es években

30. kép. Rusz Gergely és szereteje Fodor Teréz, Fodor András és szereteje Tankó Terézia a csíksomlyai búcsún 1946-ban

31. kép. Csinódi betlehemesek az 1950-es években

32. kép. Csinódi asszonyok az Úz vize hidján (2004)

33. kép. Pálfi János csikszentgyörgyi plébános misét mond a csinódi templomban (2003)

34. kép. Szobabelső Aklosbérce patakában (2003)

35. kép. Pince, fölötté szénatároló (2003)

36. kép. Pince fölötti szénatároló (2003)

37. kép. Tanya Váné patakában (2003)

38. kép. Tanyák Csinód patakában, a Mély-patak és az Ügyvéd pataka összefolyása táján (2004)

39. kép. Egerszék büteje az Égettvész felől. Fent Tankó Péter utódai, lent a Csílipek (2003)

40. kép. Hegyoldali tanya Egerszéken (2003)

41. kép. Karácsony Gyula csürje az Őrház patakában (2004)

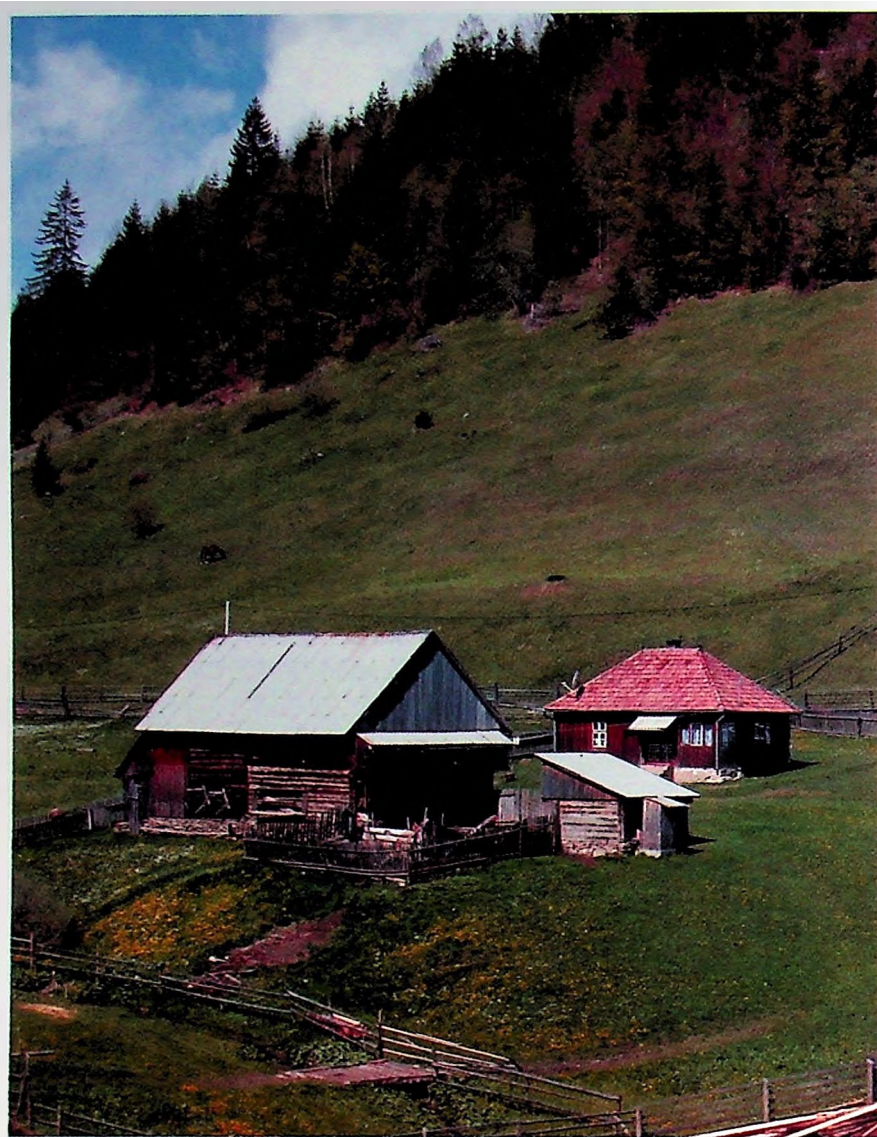
42. kép. Lépőke tanyás tájjal (2003)

43. kép. A Hosszúsorok pataka és a Csinód patakai szekérút találkozása (2004)

44. kép. Tankó Tibor baromudvaros elrendeződésű telke az Egerszék patakában felülről (2003)

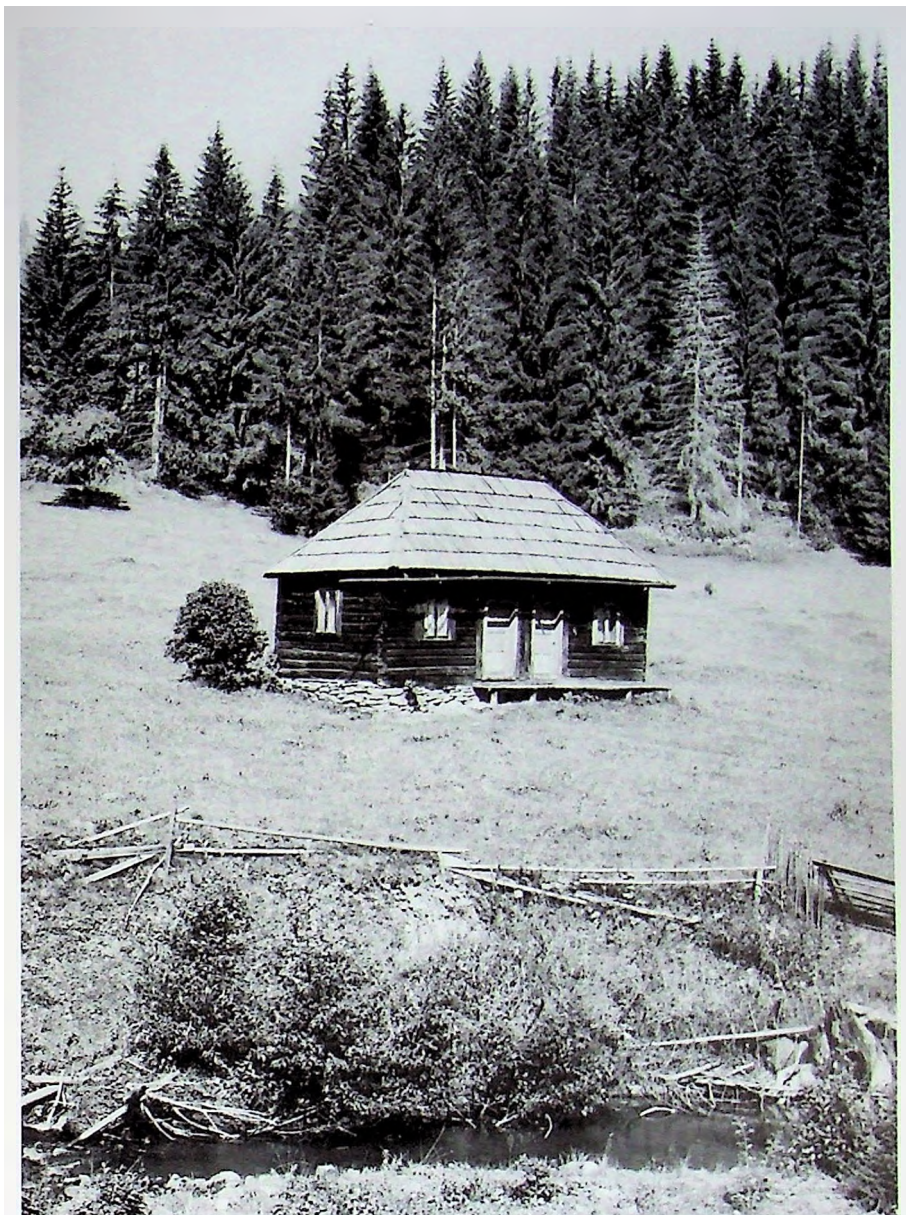
45. kép. Tanya a tájban Csinód patakában (2004)

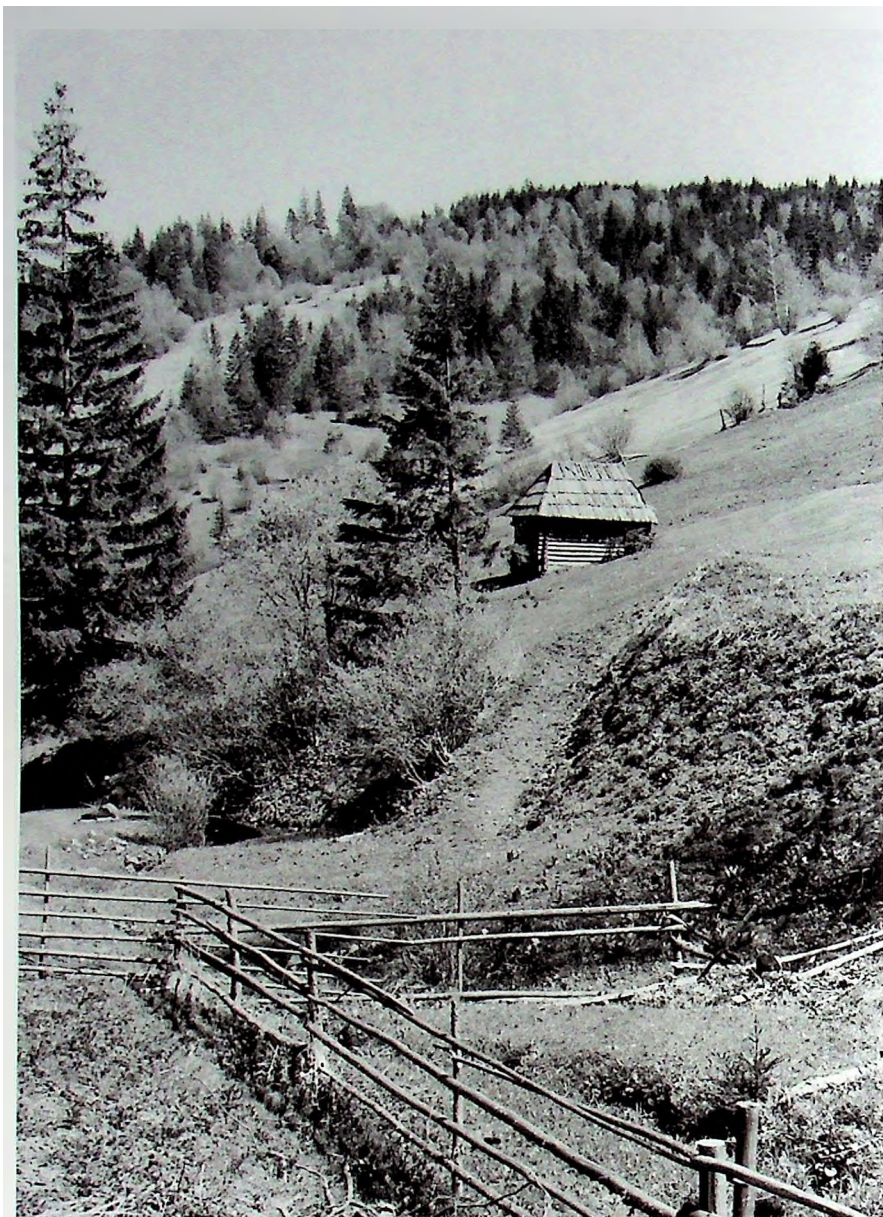
46. kép. Az egerszéki templom a tájban (2001)

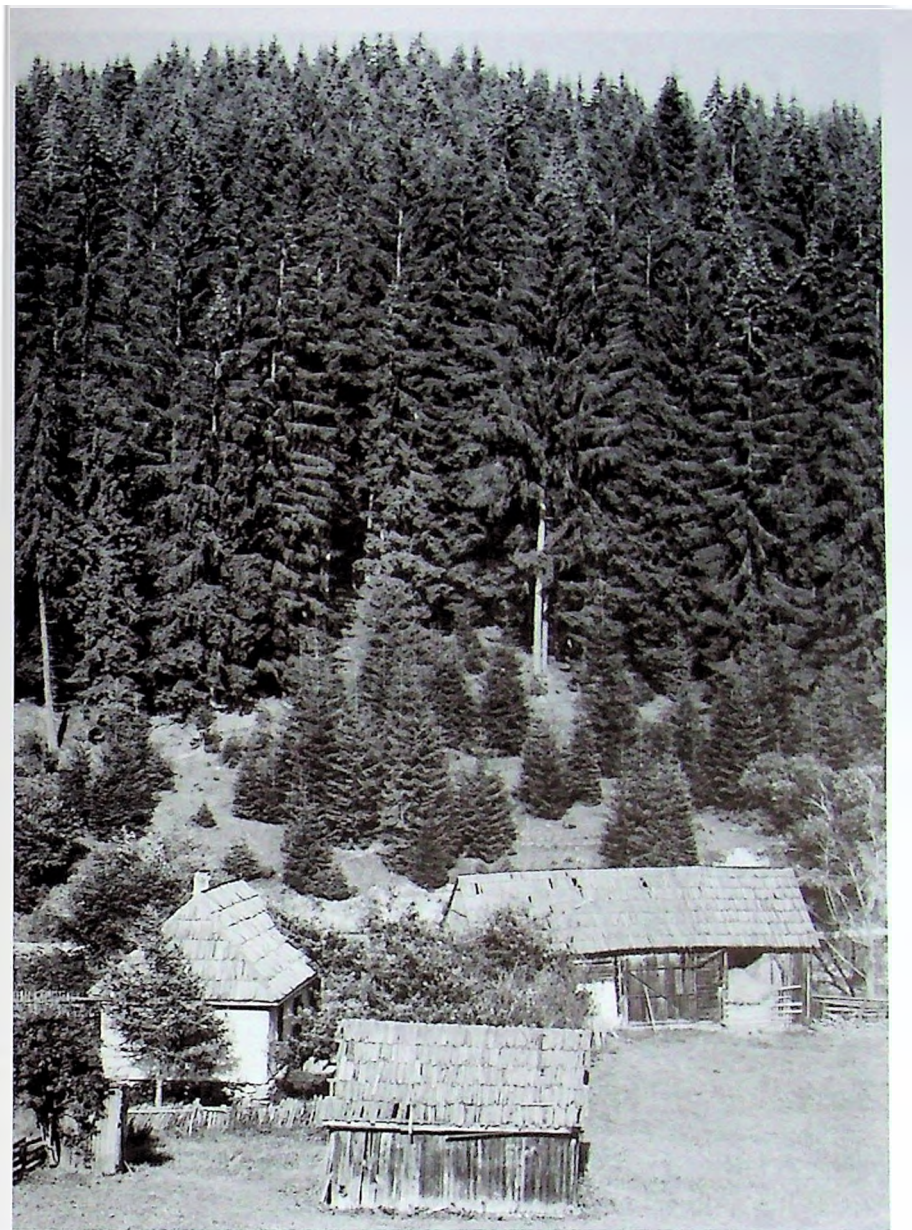
47. kép. Kereszt Csinódon (2001)

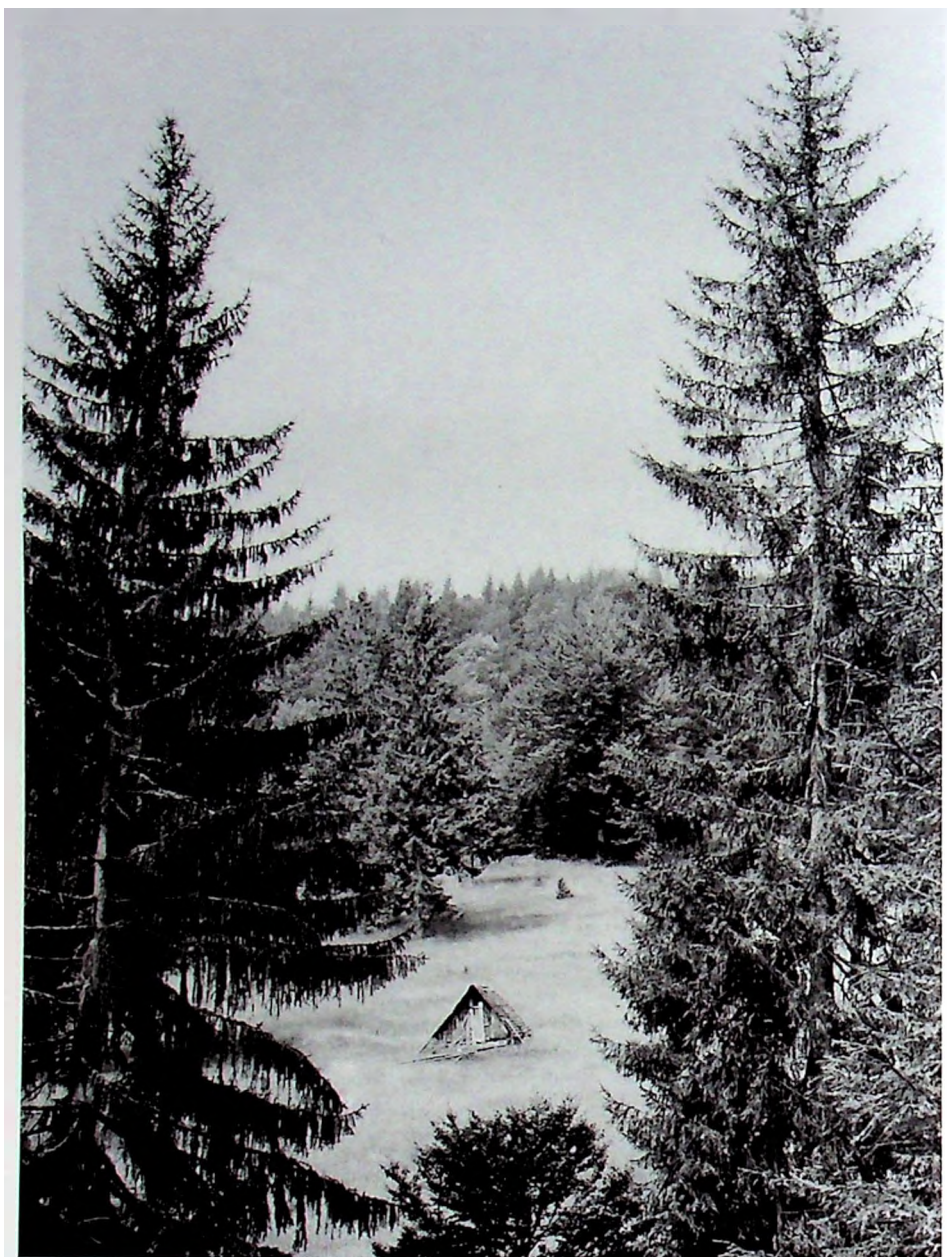
48. kép. Kétoosztatú, két udvari ajtós lakóház az Úz vize mellett (2001)

49. kép. Hajdan lakóházként is használt egyosztatú faépület a tájban (2004)

50. kép. Tanya a fenyvesek alatt Egerszék patakában (1999)

51. kép. Csíkszentgyörgyi szállás Egerszék és Gyúrke között (2002)

52. kép. Lesődi pince eleje (2001)

53. kép. Tankó Tibor csűrűdvára és házdvára, előtérben az Egerszék patakával
(2002)

54. kép. Csobányosi lakóház (2002)

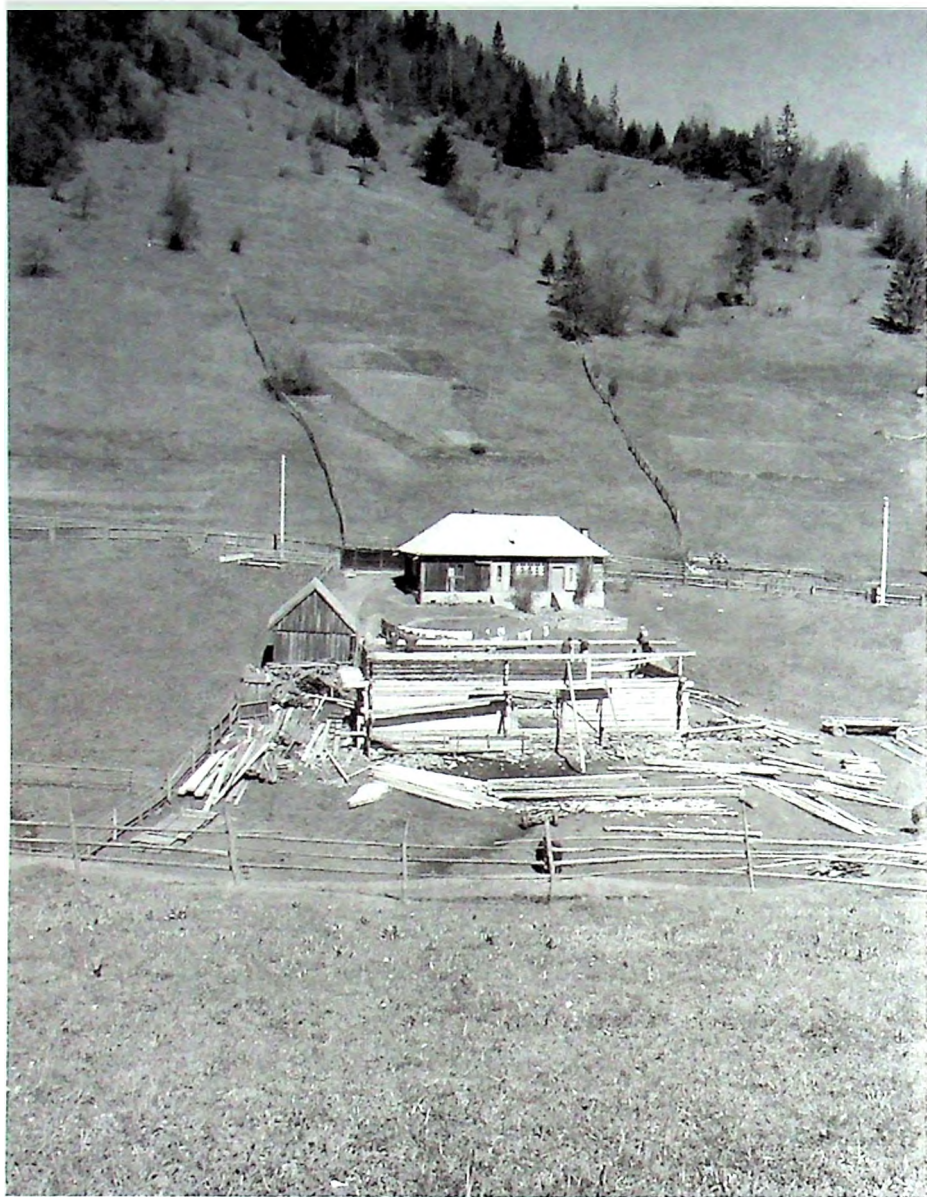
55. kép. Tankó Józsefné Rusz Anna-Mária kemencéje sült kenyérral (2002)

56. kép. Udvari kemence az Úz vize közelében (2003)

57. kép. Fodor István kemencéje Órház patakában (2003)

58. kép. Tanya a tájban épülő csűrrel (2004)

59. kép. Csürepítés Csinód patakában (2004)

60. kép. Tankó Tibor csürudvara Egerszéken (2003)

61. kép. „Hathetes” mise a csinódi templomban néhai Szűcs Ilonáért. Előtérben az 1911. évi születésű lesődi Fodor György (2002)

62. kép. Italkínálás „hathetes” mise után a csinódi templom kertjében (2002)

63. kép. Férfiak a felújított egerszéki templomban (2003)

64. kép. Mise a csinódi templomban (2003)

65. kép. Beszélgetés búcsúzáskor, földbe állított lombos nyírfák között, az egerszéki templom előtt (2003)

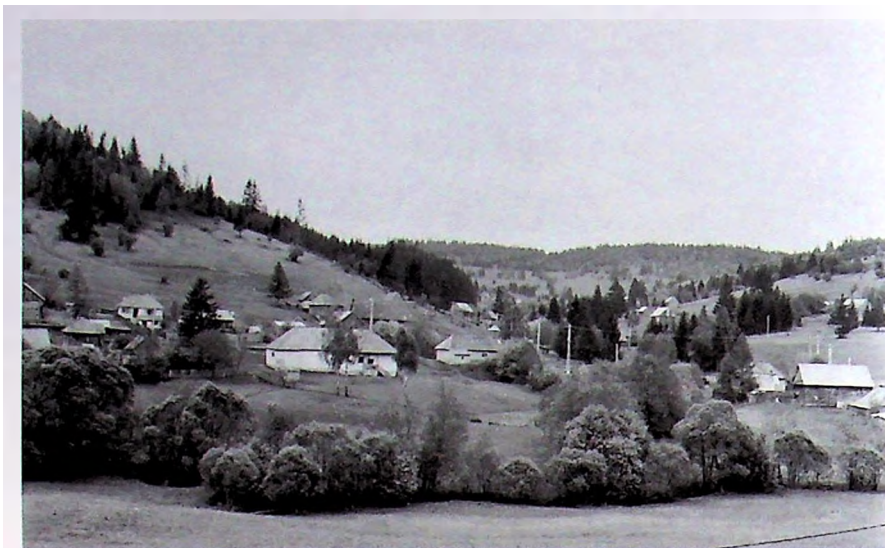
66. kép. Vendégsereg Tankó Jánoséknál az egerszéki búcsú délutánján (2003)

67. kép. Egerszék bűteje Égettvész felől. Előtérben egy szállásépület (2003)

68. kép. A kanyargó Egerszék pataka (2001)

69. kép. Csínód „központja” (2001)

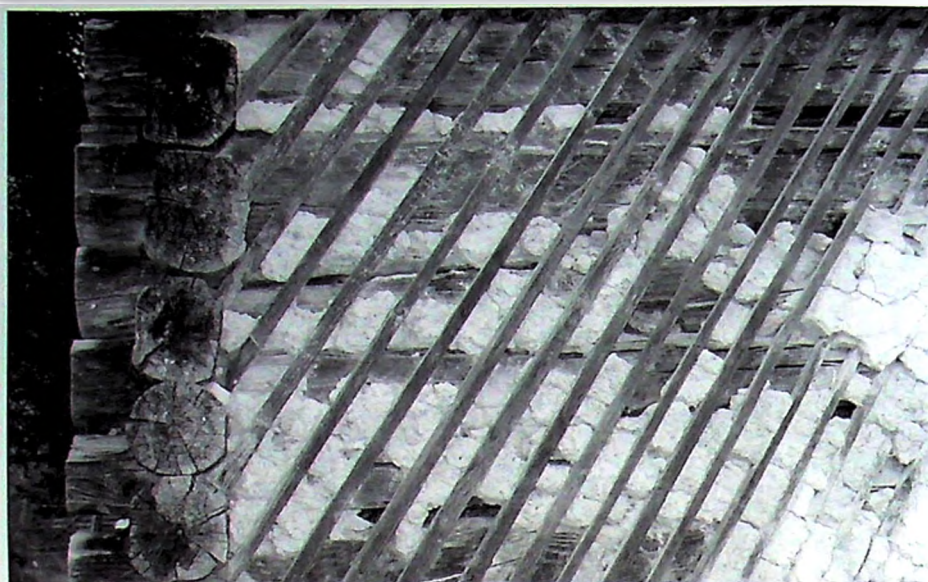
70. kép. Tanyasűrűsödés az Úz vize mellett Csínódon (2001)

71. kép. Az egerszéki templom és a temető a tájban (2004)

72. kép. Szent Bertalan-napi mise a csobányosi temetőben.
Háttérben csobányosi tanyák (2002)

73. kép. Lécháló a csűr vakolata alatt (2003)

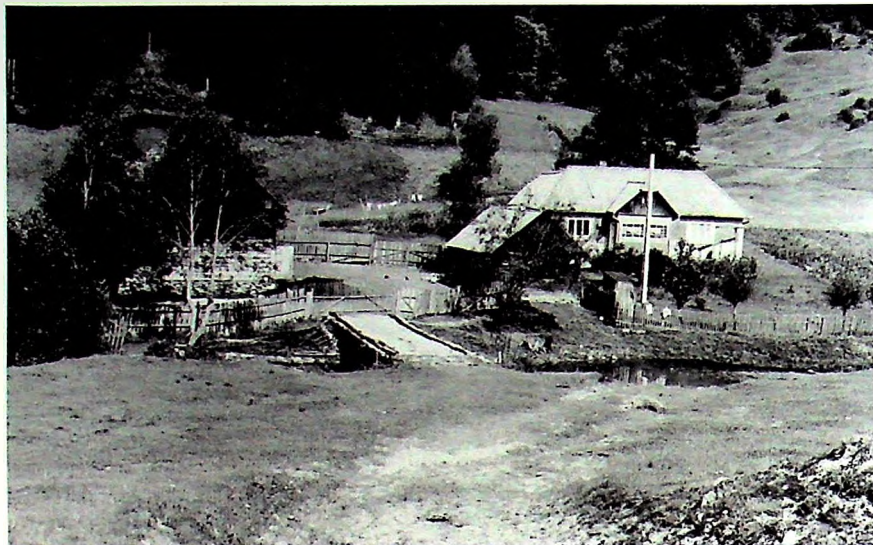
74. kép. Lesődi pince kőboltozata (2003)

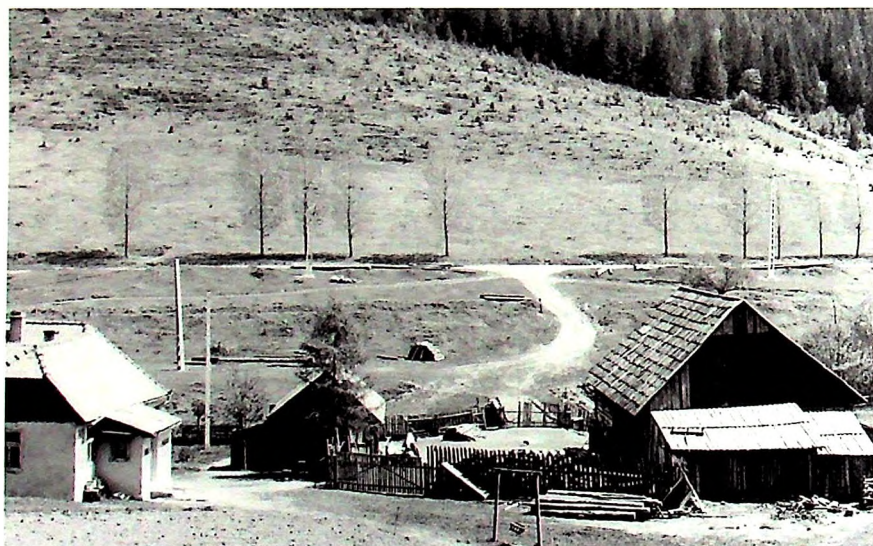
75. kép. Fodor István tanyája az Örház patakai tájban (2004)

76. kép. Fikó Béla hajdani tanyája, amelynek lakóépületében miséket is tartottak a XX. század közepén (2003)

77. kép. Baromudvaros elrendeződésű tanya az Úz vize mellett az út felől (2001)

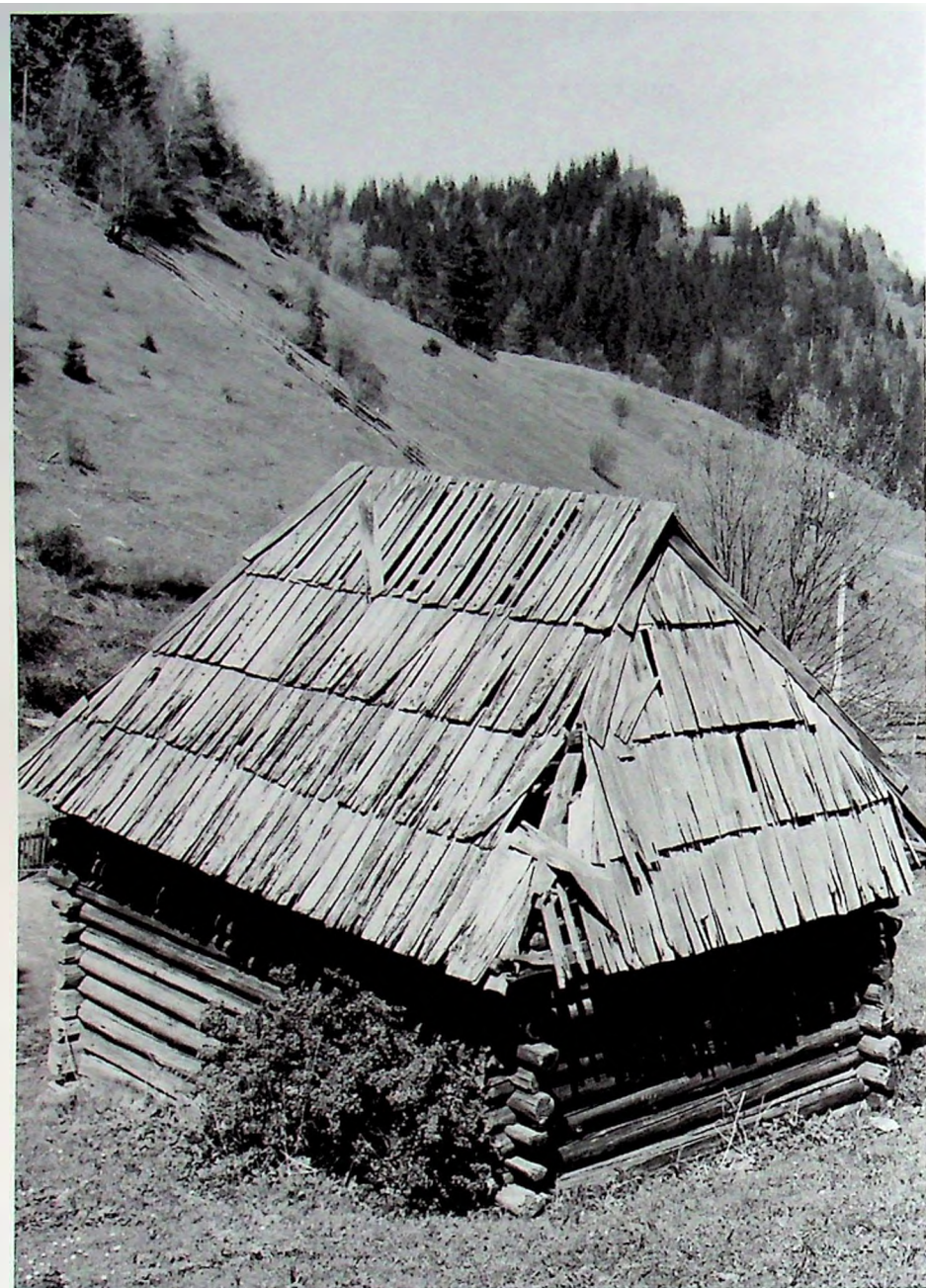
78. kép. Baromudvaros elrendeződésű tanya az Úz vize mellett hátulról (2003)

79. kép. Kétosztatú, két udvari ajtós lakóház Gyürkén (2002)

80. kép. Kétosztatú, két udvari ajtós lakóház Gyürkén (2002)

81. kép. Dránicás fedelű elhagyott faépület a tájban (2004)

82. kép. Fából épült zsindeletetős, kétosztatú, két udvari ajtós lakóház az Úz vize közelében (2003)

83. kép. Tankó Tibor cseréptetős, tornácos lakóháza (2003)

84. kép. Egy szobából és egy keskeny kamrából álló lakóház *Őrház patakában* (2003)

85. kép. Fiatal pár szegényes hajléka a tájban (*Gábri pataka szádja*, 2001)

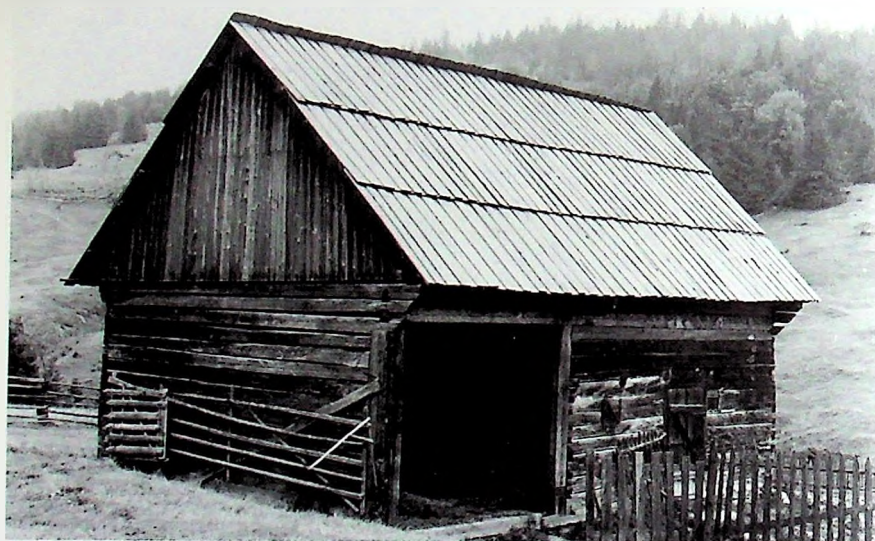
86. kép. Csűr Aklosbérce patakában (2001)

87. kép. Csűr Fenyőfejében (2003)

88. kép. Tankó Tibor csűrje az Egerszék pataka mellett (2002)

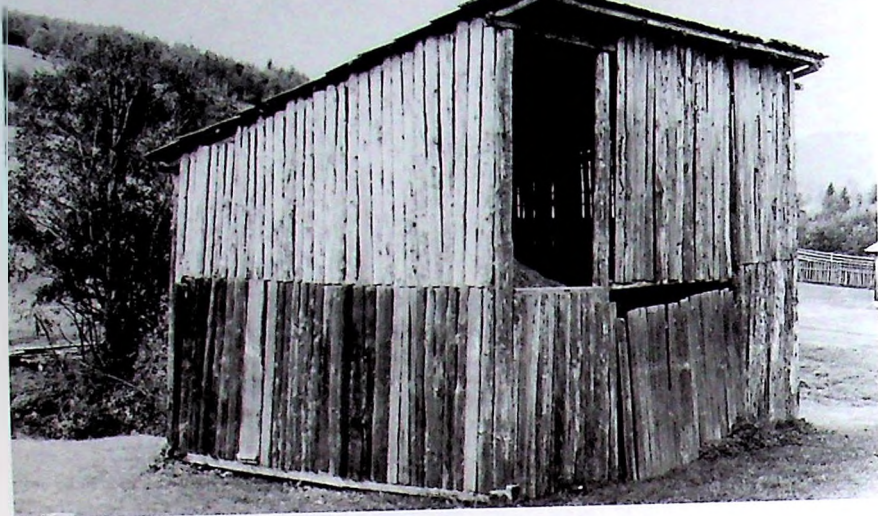
89. kép. Gyürkei csűr (2002)

90. kép. Szénatartó szállásépület a Csinód hegvese közelében, a Mély-patak mellett (2004)

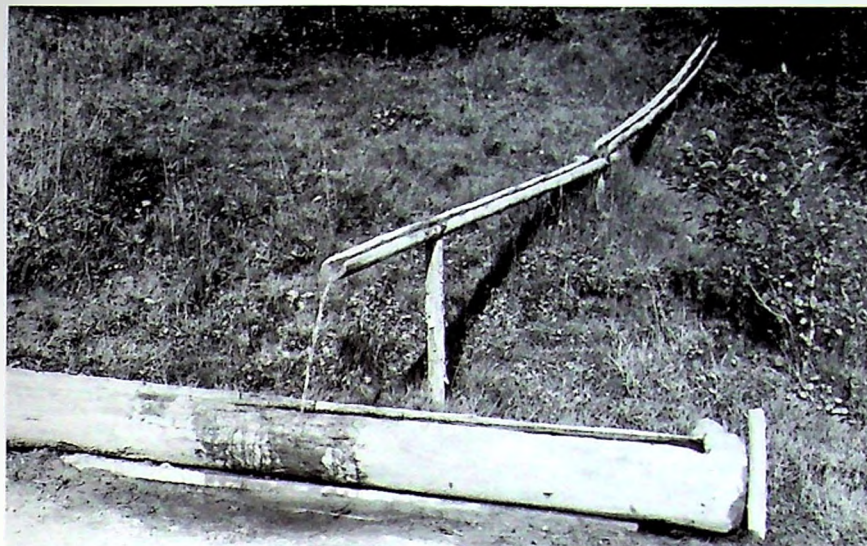
91. kép. Tankó Tulit Imre tanyája a gyürkei tájban (2002)

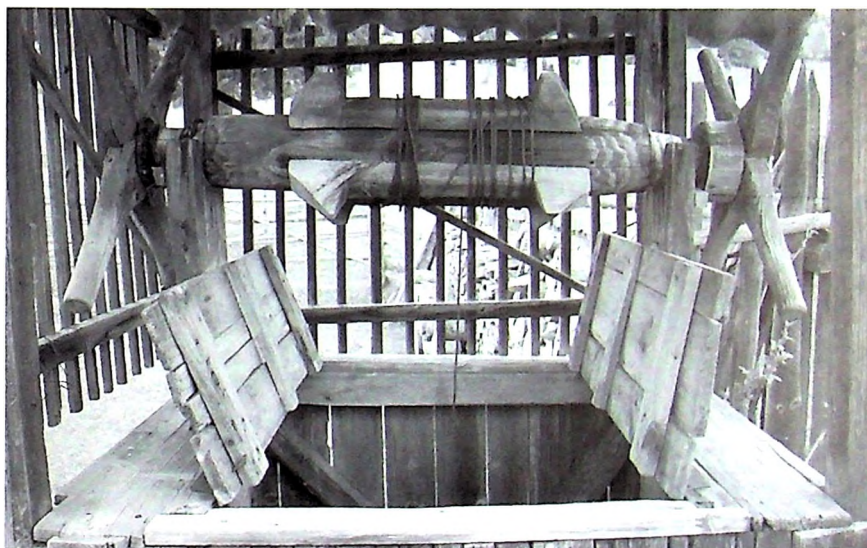
92. kép. Szénacsűr (2001)

93. kép. Sütő és faskamra Gyürkén (2002)

94. kép. Csorgó és váli Egerszéken (1999)

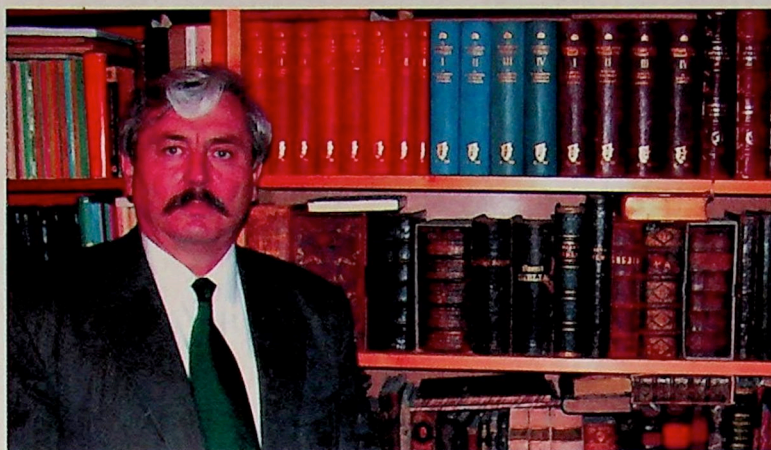
95. kép. Kerekes kút vízkiemelő szerkezete Fenyőfejében (2004)

96. kép. Családi temetőhely az *Őrház patakában* Fodor István birtokán (2003)

97. kép. Családi temetőhely az *Egerszék pataka* közelében, Tankó Fülöp hajdani birtokán (2001)

BÁRTH JÁNOS néprajzkutató 1944. december 15-én született a bácskai Jánoshalma határában, az illanosi tanya-világban. 1963-ban Kalocsán érettségizett. 1968-ban szerzett középiskolai történelemtanár és etnográfus diplomát a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Ugyanez az egyetem avatta doktorrá 1970-ben.

1968-tól 1970-ig múzeológuskodott Kiskunhalason. 1970-től 1990-ig intézménnyé szervezte és igazgatta a kalocsai múzeumot. 1990-től, némi megszakítással, Kecskeméten a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumainak igazgatója. Tanít a Szegedi Egyetem Néprajzi Tanszékén.

Fontosabb kutatási területei: településnéprajz, vallási néprajz, történelmi néprajz, társadalomnéprajz, népesedéstörténet, agrártörténet, életmódtörténet.

Önálló könyvként megjelent írásai: *A kalocsai szállások településnéprajza* (1975), *Korai kalocsai hímzések* (1978), *Magyar népi építészet* (1982), *Szállások, falvak, városok. A magyarság települési hagyománya* (1996), *Kalocsai kontraktusok* (1997), *A vigasztaló Napbaöltözött Asszony* (2000), *Varság, a székely tanyaközség* (2001), *Gyimesfelsőloki emléklapok...* (2003)

A szerkesztésében megjelent többszerzős könyvek: *Kecel története és néprajza* (1984), *Dunatáji találkozás* (1992), *Dunáninnen – Tiszáninnen* (1998), *Tükörképek a Sugovicán* (1997), *Havasalja havasa* (1998), *Két víz között* (1999), *Ezer év a Duna-Tisza közén* (2001), *Kecskemét története 1849-ig* (2002), *Bács-Bodrogtól Bács-Kiskunig* (2003), *Cumania 14., 15., 16., 17., 18., 19.* (1997–2003)

